אמר איוב ואשר יגורתי יבא לי הנה חשב אליפז שלא יגור רק בעבור חטא שעשה והנה אומר כלל כאשר ראו חבירי איוב מות כל בניו פתאום ורדת אש מן השמים וביזת אויביו ושחין גופו התברר אצלם כי כמכות האלה לא יעשה השם כי אם בחוטאים ובפושעים כאנשי דור המבול על כן אמר ונהר יוצק יסודם ואנשי סדום ויתר אכלה אש על כן אמרו לו זכר נא מי הוא נקי אבד כן ארחות כל שכחי אל ואמר צופר ועיני רשעים תכלינה ובעבור היות בניו במשתה תמיד והיין יקחית הדעת על כן אמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם ואמרו שיעשה תשובה והשם יסלח לו ואיוב היה יודע בעצמו שהיה צדיק על כן אמר תם אני ולא אדע נפשי על לא חמס בכפי והיה צועק כי אלה המכות שהכני השם אינם על עקב עון רק חנם על כן אמר והרבה פצעי חנם ענו על זה חביריו כי השם צדיק הוא בכל דרכיו לא יעשה עולה ענה איוב ואמר הנה יש בעולם צדיקים ורשעים במכאובים תם ורשע הוא מכלה ויש רשעים בנעימים וזה טעם ישליו אהלים לשודדים ענו חביריו כי טובת הרשעים איננה עומדת אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד והנה ענה איוב מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב וברגע שאול יחתו והנה הם בטובה עד יום מותם אז לא ידע בלדד מה ישיב והנה שב לשבח השם המשל ופחד עמו אז ענה איוב מה עזרת ללא כח גם הוא שבח השם והטעם הנה אין לך תשובה כי אם לשבח השם אני יודע לשבחנו יותר אז החריש צופר ושב איוב ויסף לדבר בעבור שלא ענהו אחד מחביריו וטעם ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש ואחר כן והחכמה מאין תמצא כי השם יעשה רצונו יענה רשע גם צדיק גם יש צדיקים גם רשעים שיתן להם כל טוב שיתאוו והנה יעשה כן בארץ ובנחלי' שאין דעת להם ולדעת זאת החכמה למה זה נשגבה מדעת האדם והנה הטעם כאשר לא ידעו בני אדם מחשבות השם וגזירותיו שהם עמוקות אולי אלה הגזירות שגזר עלי הוא ידע למה גזרם ואינם בעבור חטאתי לפניו ויוסף איוב שאת משלו השני יספר שם צדקותיו ומעשיו כי חביריו אמרו לו אלמנות שלחת ריקם וזה אות כי שופט היה על כן אמר אב אנכי לאביונים ולב אלמנה ארנין וישבתו חביריו מענותו כי הוא צדיק בעיניו כי לא היה כן בעיני חביריו רק הסכימה דעתם שהיה רשע על כן באו אליו הצרות הקשות פתאום ואליהוא חרה אפו על איוב שהאריך לשונו בקוצר רוחו ואמר כנגד השם דברים שלא כהוגן כמו ידעתי כי אבכך הודיעני על מה תריבני הטוב לך כי תעשוק תחשבני לאויב לך וזה טעם על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אמרם שהשם צדיק רק איוב הוא רשע ויתכן שהיה צדיק ואין ספק שהשם צדיק וזה טעם וירשיעו את איוב והנה סוד דברי אליהוא שאמר לאיוב ולחביריו כולכם טעיתם כי חשבתם שעמדתם בסוד השם והנה אמר לחבירי איוב כי השם ינסה ויענה על עקב עון או להסיר עון או לקבל שכר ואמר לאיוב שהיה מהרהר על השם בעבור שלא ישיבנו כי כל דבריו לא יענה ודבר מגולה הוא במעשה רק חפש איוב ואמר שהוא רשע בדבר פיו שהרהיב על השם וכן אמר האמור למלך בליעל והטעם הדרך מוסר הוא שיאמר העבד למלכו בליעל או רשע או מלך לנדיבים כי למלך ישרת עצמו ואחר עמו או טעמו אל אחד הנדיבים כמו בן אחוזה והראשון נכון בעיני רק כי השם אשר לא נשא פני שרים על כן אמר אבי יבחן איוב עד נצח והרע לחברה עם פועלי און ובאחרונה ויוסף אליהוא והטעם חשוב כי הנה מפלאות הגשם לא ידע איך הם ולמה כן ומתי וכאשר נפלאו ממנו אלה הסודות כן נפלאו משפטי השם עם בני אדם כי הם עמוקים מאלה שהם בגופות נראות והטעם על איוב ידבר למה הרימות קול לאמר למה עניתני היה לך לסבול ולהחריש ולא תדבר גבוהה גבוהה וזה טעם ויען השם מן הסערה והענין אתה שתבקש למה זה הידעת אז תולד וידעת כמה תחיה וזה האור שאתה מתענג בו התדע מקומו או תדע למה תולדת העופות גם הבהמות כן וזה טעם התתן לסוס גבורה אז החריש איוב ענה השם שנית הרוב עם שדי יסור אז ענה איוב תשובה איננה נכונה כי לא הצדיק השם רק אמר הנה אחריש ולא אדבר עוד על כן ויען השם שנית מן הסערה והזכיר בהמות שהוא שם בהמה וגבורתו שהוא ביבשה גם הזכיר גבורת לויתן והטעם כאילו אמר לאיוב איך גבהת כנגדי על כן הזכיר אלה הגדולים והענין הנה בבריותי ולא בנכבדים העליוני' רק בחיות שהם בארץ ובמים מתחת לארץ שנים גבורים לא תוכל להם להשתעבד בהם ולא לכרות על לויתן לאכלו כי בן אדם לא יגבה לבו כנגד המלאכים ולא כנגד בני האלהי' כי הם נכבדים ממנו כפלי כפלים כאשר פירשתי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך בראיות גמורות משקול הדעת ומדברי התולדה גם דברי הנביאי' פה אחד כך ואשר מצאנו כתוב בדברי קדמונינו ז"ל גם הוא אמת כי הם לא דברו רק על המלאכים הנבראים לעתם לכבוד הנביאים רק יגבה לבו כנגד החיות והעופות כטעם מלפנו מבהמות ארץ והנה אמר השם כי הנה יש גופות בארץ עמך והם גבורים ממך לא תוכל להם ולמה גבה לבך על כן הודה איוב באחרונה ואמר על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וזאת היא הנכונה שדבר איוב באחרונה:

הקדמות לשיר השירים

הקדמה לפירושי אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדים ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואלף כמוהו על כן כתוב שיר השירים אשר לשלמה כי זה השיר מעולה מכל השירי' אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברהם אבינו עד ימות המשיח וכן כתוב בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד שוב ישראל מהגלו' אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקום דודה כי כן דרך הנביאים ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום וערי' ועוד ואכסה ערותך ואעדך עדי וכל הפרשה כולה הושע אמר וארשתיך לי לעולם לך אהב אהה ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך וחלילה חלילה להיות שיר השירים בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גודל מעלתו לא נכתב בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים · בפעם ראשונה · אגלה כל מלה נכונה · ובפעם השנית יהיה משפטו על דרך פשוטו · ובפעם השלישית יהיה מפורש · על נתיבות המדרש:

הפעם הראשונה נאם אברהם ב"ר מאיר הספרדי המחבר · אנשי המחקר הוחילו לבאר זה הספר על סוד העולם ודרך התחברות הנשמה העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונ' · ואחרי' פירשוהו על המתכונות ואת כולם ישא רוח כי הבל המה ואין האמת כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו: ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותם בתחלה ואחר כן אבאר ענייני המשל והנמשל בו:

הפעם השנית לא יתכנו דברי חשק במדינה לעיני כל הרואים על כן הוא המשל נערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדים היתה נוטרת כרם וראתה רועה עובר ונפל החשק בלב כל אחד מהם:

הפעם השלישית אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז"ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם עשו גם הם דרש והוסיפו וגרעו גם אני יצאתי בעקבותיהם וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז"ל שאמר שהתפלה היא לדוד והיו מנגנים בה בני משה והנכון שהיא למשה · ודע כי בנות ירושלם השתבשו בו אנשים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלם יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה ועניין בנות ירושלם המלאכים של מעלה והאחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אותם לך לבנות והנכון בעיני שהמשל על אשה המדברת עם נפשה ותשיב אמריה לה וכאילו תאמר עם מחשבותיה וכן בנות ירושלם ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמי' מה תמה יש בו שיתכנה על דבר עתיד כי ברוח הקדש דבר זה הספר וכן תמצא בחסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאים וחוזים וזאת היא הדרך הנכונה לא יוכל לכחש כי אם פתלתל ועקש · ועתה אחל לפרש על פי אשר תשיג ידי והתחנן לאל בכל מאדי היודע סודי להחכים כבודי והוא יהיה עמדי:

הקדמה לפירוש רשי

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות ואמרתי בלבי לתפוש משמע המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה מכל העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות שמתאוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה על פשעה אף דודה נצר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיעה כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה:

הקדמת הרלבג

אמר לוי בן גרשום ראינו לבאר המגלה הזאת והיא מגלת שיר השירים לפי מה שנראה לנו בה כי לא ראינו ביאור יתכן שיהיה ביאור דברי זאת המגלה אבל ראינו כל הביאורי' אשר ביארו בה הקודמים ממי שהגיע אלינו דבריהם הולכי' מהלך הדרשים ובכלל מהלך מה שיאמר בו בדברים חלוף מה שכוון בהם ר"ל והדברים ואם הם טובי' בעצמם אין ראוי שיושמו בא·רים לדברי' אשר נאמרו עליהם על צד הדרש ולזה אין ראוי למי שירצה לבאר העניינים האלו ודומיהם שימשכו אל הדרשים אשר נאמרו עליהם אבל ישתדל לצד לבאר' כפי כוונת' ולא נכון לו ג"כ שיערב עם הבאורים דברי הדרשים ההם כי הם אם שיבלבל המעיין מהבין מה שכוון בדבריהם וכ"ש בכמו אלו העמוקות אם שיהיה סבה שיקוץ בדברי המחבר וזה לשתי סבות אם לאורך הדברים אם להתערב בהם הדברי' העצמיים במקריים כי זה כלו ממה שיביא לקוץ בדברי' ולזה שמנו כוונתינו לחבר מה שנראה לנו בזאת המגלה מזולת שנערב עם זה דברים אחרים יוצאים מהכוונה ולא השתדלנו בביאורינו זה לזכור בו מה שאמרו רז"ל בקצת דברי זה הספר וזה שמה שנאמר מהם על צד הדרש כבר התבאר שהו' בלתי ראוי שנזכירהו בזה הבאור ואם הם דברי' טובים בעצמם מאד ומה שנאמר מהם לפי כוונת המגלה הוא עמוק מאד יצטרך לבאור כמו מה שנאמר עליו ודי לנו משא בבאור דברי זה הספר עם עמקם בעצמם כל שכן כשנאמרו בכמו אלו החוקים והמשלים העמוקים לא שנוסיף על משאינו משא מצורף על מה שימשך לזה ארך הדברי' וג"כ המאמרים ההם לא יעלם ביאורים אחר התבאר כוונת זה הספר והנה נפריד מאמר לבאור הדברים והמאמרי' אשר זכרום ז"ל בזאת המגלה ונזולתה אם על צד הדרש אם על צד הבאור אם ירצה האל עוזר בחיים ירצינו שזה יותר נאות עד שימצא ביאור המאמרי' ההם בכללי' במקומותיהם ומהנה נתחיל בהגעה אל מקפת בכל מה שיכללהו זה הספ' והיא זאת: מבואר נגלה מצד התורה והנביאים ומצד העיון שהצלחה התכליתיה לאדם היא בשישכיל וידע הש"י כפי מה שאפשר לו וזה אמנם ישלם לו בשיתבונן בענייני הנמצאו' וסדרם ויושרם ואופן חכמת ה' בשומו אותם על מה שהם עליו וזה שאלו המושכלות יישירוהו אל הידיעה בש"י באופן ימה כי הפעולה מורה על הפועל הוראה מה רצוני שהפעולה השלמה אשר בתכלית הורה על פועל שלם בתכלית השלמו' מצד מה שהוא פוע' ומזה הצד לבד נשכיל ונדע הש"י רצוני מצד פעולותיו והם הדברים המאוחרי' ממנו כי אין לו סבות קודמות כלל אבל הו' הסבה הראשונה לכל הנמצאות ולזה הוא מבואר שאין לו סבות קודמות יותר ידועות ממנו יובילו אותנו אל הידיעה בו וזה כי מה שאין לו סבות כלל כל שכן שאין לו סבות ידועות וכבר נתבאר זה יותר לפי מה שיחשוב הפלוסוף והם"י שהוא כמוס הנמצאות וסדרם ויושרם וזה כי כבר יחייב לפי זה הדעת במי שידע קצת כמוס הנמצאות שישיג עצמות הש"י באופן מה ·והולם האמ' בזה כבר באר בו בספ' מלחמות הש"י והחקירה בו הוא ממה שאין אנחנו בדרכו ואיך שיהיה הנה מציאו' השם ושלמותו מבואר נגלה הראות חזק ממה שיראה מחוזק החכמה במציאות כל הדברים הנמצאים על מה שהם עליו כי לא יתכן שנאמר באלו הדברי' עם הייתם בתכלית השלמות האפשרי בהם והסדור המתמיד שיהיה מציאותם במקר' בזולת סבה פועלת כמו שהי' רואה אפיקורוס וסיעתו וכב' ביאר זה הפלוסוף בספ' השמע: והנה נתבא' גם' הנפש שהשכל אשר בנו המתכונן הוא משולל בתחלת הבריאה מהמושכלו' בכללם ולזה הפס' לו שישכילם כלם כמו שיקבל הספיר כל המראו' מפני היותו משולל כולם

הקדמת הרלבג

שכולם ובהיות הענין כן הנה תהיינה כל המושכלות אשר נקנם ונשכילם נקנות והוא כתבאר בס'
המופת שכל מושכל נקנה יצטרך אחד' בו לידיעה קודמת ושהוא שני חלקים הם מושכלו' ראשונות
אם מושכלות שניות והם הנקנות בהקש והמושכלות הראשונות והנה המושכלות הראשונו' נקנה
אותם מהחוש עם ההשגות וזה אמנם יהי' בכח הזוכר והדמיון אשר בנו כי הדמיון יקנה לנו ענין
המוחש עם העדר החוש ובכח הזוכר ישלם ההשגות אשר בו ישלם העשות הגזרה הכוללת ולזה
יהיו של הכחו' סבה של קנותינו כל המושכלות באופן מה ובכחן על אחד יותר מכבד בקנותינו
המושכלו' והוא השכל הפועל כמו שהתבאר בספר הנפש ואין די בקניין שום מושכל מזולתו כי בו
נבחין ענין ההשגו' אשר יגיע מהחוש אם הוא עצמי לדברי' ההם ונשפוט משפט בלתי בעל הכלי'
מפני זה הרבוי המוגבל אשר השיגה השגה בו מהחוש רצוני שכבר נשפוט מפני זה המשך זה
המשפט בכל איש מאישי המין ההוא ובכל זמן מהזמנים לאין תכלית וכב' התבאר בספר הנפש
ובס' החוש והמוחש כי לרשמים המגיעי' בנפש מהמוחשים אשר הם חוץ לנפש מדרגו' מתרוחקות :
ושהמדרגה הראשונה מהרוחנית היא הרושם המגיע מהחוש בחוש מהחושים המיוחדים :
והמדרגה השני' היא הרוש' המגיע מהציור אשר בחוש חוש מהחושי' ממוחשיו של החוש המשותף :
והמדרגה השלישית היא הרושם המגיע מהרושם אשר בחוש המשותף אל הכח המדמה :
והמדרגה הרביעי' היא הרושם המגיע מהרושם אשר בדמיון אל הכח הזוכר :
והמדרגה החמשית היא הרושם המגיע מהבורר של השומר והזוכר ולזה היו הרשמי' אשר בכח
השומר והזוכר יות' רוחניים מכלם כי כבר הפשיטו הכחות האחרים הרבה מהמשיגים
ההיולאניים אשר לדבר המוחש אשר היה בהם פרטי ורמוז אליו ולזה היו הרשמים אשר בכח השות'
בכח הצורה המוחשת וכן הענין ברשמים אשר בדמיון רצוני כי הם בכח בצורה המוחשת לפי שלו
הרשמי' המגיעים בשלו הכחות היו מהדברי' המוחשים הפשיטו מהם הרבה מאמש' ג' ההיולאניי'
אשר בדבר המוחש חוץ לנפש יכן ראוי שיחשוב בכל כח נפשי מאלו עם היות הנפשי שלפניו באלו
תאמר שהצורות הדמיוניו' הם בכח ברשמים אשר בחוש המשותף לא בפועל לפי שהם יות' פשוטות
מהם ויותר רוחניות : וראוי שתדע שהצורה המושכלת היא בכח בצורות ההלו אשר באלו
הכחות גם כן ואם הוא כח יותר רחוק והמשל כי אחר שהפשיט השכל מהצורה הדמיונית המשיגי'
ההיולאניים אשר היה בהם זה הדב' המושג פרטי ורמוז אליו שבה הצורה ההיא בעיניה כוללת ר"ל
שהיא הטבע הכולל המשותף לאישי המין ההוא לאין תכלית ובזה האופן הוסר הספק אשר הניעו
הקודמי' של המאמר בצורות ו' ספרים או אל המאמר בבטול הידיעה כמו שהתבאר במה שאחר
הטבע : וראוי שלא יעלם ממנו שההגעה זאת ההצלחה העצומה אשר אנחנו מוכנים שליה
יש מהקושי העצום עד שהוא רחוק מאד הגעתה על תכליתה לאיש מהאנשים ואפילו חלק גדול
ממנה לא יגיע כי אם לאנשי' מעטי המספר מאד וזה לשתי סבות לקושי השגת ענייני המלאכ'
על השלמות והשנית לרבוי המונעים אשר לנו מההשתדלות בהשגה הזאת כפי הראוי :
ואולם הראשון מאלו המונעים הוא רתיחת הטבע אש' לנו בתחלת הענין להמשך של התאוות
הגופני' והשני הוא הטעות' הדמיון והמחשב' אשר יביאו אותנו לערב הדברי' המקריים
בעצמיים ולחשוב במה שהוא כמו' שהוא איננו כמו והחפך ואולם קושי הגעת ענייני המלאכות
על השלמות הוא לסבות רבות הא' לקושי מציאות הדרך אשר תגיענו של השגת דרוש הדרוש
ממה שנחקור בו כאלו תאמר שכבר [illegible] מהעניינים העצמיים המיוחסים לאותו הדרוש והשנית
להעלם ממנו בתחלת העניי' הדרך אשר יובילנו אל השגת ענייני המציאות בשלמו' כי בזה שהוא
מוגבל בו האפשר והם ההשגה לא בזולתו כאלו תאמר שיוקדם בעיון מה שראוי להקדים ובזה
מהקושי מה שלא יעלם כל שכן עם רוב התחפך אשר לחכמים להשגת התכלית כי זה מה שיביאם
להרוס ולהכנס ראשונה בעיון אשר הוא אחרון בסדר וזה העניין לא די שלא יקנה אותם שלמות
אבל יוסיף על אם-ונס חסרון והשלישית להעלם ממנו הרבה מהדברים אשר ראוי שנחקור בהם
ולזה לא יתכן שנשתדל איך יגיע האמת בהם כי שלא ידע הדרוש אשר יחקר בו כל שכן שלא ידע
הדרך אשר יובילהו אל הגעת האמת בו ' והרביעי' לקושי קנותינו מהחוש מה שיצטרך בהגעת
הרב' מהדברים הנמצאים ' והחמשית לדקות הענינים בעצמם ועמקם ' והששית לרוב הספקו'
הנופלות בכל אחד מחלקי הם תר ' והשביעית להתחלק המפורסם בזה הדרוש לעניין קלמתי כי
הרב' מה שנאמין מה שנהגנו לשמוע מקטנותינו ' והשמיני' להתהלך דלות המעיינים בדרוש.
ההוא חליף רב לגביה כל אחד מהם טעמות רבות לקיים מאמרו ובכללה הנה בהגעת ההצלחה
מהקושי העצום לשגו אשר קדם זכרם ולזולתם ממה שידמה להם ולזה לא סרו הנביאי' והחכמים
מהיישיר האנשי' אל הדרך שתגיע להם בו ההצלח' כפי היכול' ' והנה היתה התורה בזאת הייסר'
בתכלית השלמות ליחידי' ולהמון ואלו רצינו לבאר זה מדברי תורה הצטרכנו למאמר ארוך אבל
נקצר ונעמוד מזה על מה שיש בו די לפי כוונתינו בזה המקום ' ונאמר כי מפני שמה שראוי
שנתיישר אליו תחלה הוא שלמות המדות היישירה התורה אותנו אל זה השלמות בביאור בהרבה
מהמצות ואולם מה שבא לתרון הנפש הושם נעלם לרחקו מההמון ורוב מה שהיישירה התורה שלו
בעיון הוא אם בשרשים העיוניים אשר בהשגה לחכם מהקושי העיון ואם בשרשי' הגדולים אשר
הטעות בהם ירחיק האדם מאד מהשלמות האנושי ולפי שכל פועל מכוון של תכלית מה הוא ראוי
שיכוין תכליתו מראשיתו כדי שיתייחס הפועל כולו נכח התכלית והיה בלתי אפשר זה להמון במה
שלותה התורה משלמות המדות כי הם לא ידעו התכלית האנושי מה הוא בעבורו התורה וקבלה
בין שני הדברים וזה כי היא רמזה אל זה התכלית ולותה בו והו' הדבקות בש"י והעירה על הרב'
מהדברים העיוניים הנפלאים בקלת הספורים והמצות ובתאר המשכן וכליו כאלו היישירה בזה
היחידים אל ששאר המצות התוריות הם בעבור זה התכלית ואמרה בעבור ההמון מהרבה מהמצו'
כי מי שיקיימם ימשך לו אורך הימי' והרבה מההצלחות המדומות והחפך כאשר לא יקיימם ואם
אין המצות התוריות בעבור זה התכלי' וזה כי ההמון בעבור שלא יצייר הכלם זה התכלית אשר
המצות התוריות בעבורו והיה האדם בלתי משתוקק לעשות פועל אם לא יצייר בו תועלת מה
היישירה התורה אותם אל שיעשו אלו המצות תחלה לזה ההועלה ומתוך עשותם העבודה הזאת
ראשונה שלא לשמה יתיישרו של אחר זה לעשותה לשמה ' ולא השתדלה התורה ללמדנו העיונ'
בשלמות בדרכיהם לפי שאין זה לנביא במה שהו' נביא אבל אם היה הוא במה שהוא חכם '
וכן לא סרו הנביאים והמדברי' ברוח הקדש מהיישיר האנשים אל השלמות אם של השלמו' הראשון
אם אל השלמות האחרון אם של שניה' יחד וזה יהיה כפיקי' מה שיובן להמון ממאמריה' מיישיר
של שלמות המדות ומה שיובן ליחידים מיישיר אל שלמות המושכלות ומזה המין האחרון היה רוב
ספר משלי : ואולם זה הספר והוא : **שיר השרים** מיישיר היחידים לבד של דרך
הגעת ההצלחה ולזה לא הושם נגלהו מועיל להמון ובו' העיר תחלה לפי מה שכר' לנו מדבריו על
הסרת המונעים אשר הם מצד פחיתות המדות כי זה ממה שראוי שיקדם בסדר כפי מה שקדם '
ואחר זה העיר על הסרת המונעי' אשר מצד העדר הבחינ' בין האמת והשקר ' ואחר זה העיר על
הדריכה בעיונים לפי הסדור הראוי והם כלם על שלשה מינים ' כמו שזכר הפלוסוף במקומות
רבים מין הוא בגשם ויופשט מהגשם במחש' לא במציאות כמו הענין בדברים הלמודיים ' ומין
הוא בגשם ולא יופשט מהגשם במאמר כמו הענין בחכמ' הטבע כי העיון שם בצורה הוא מאשר
היא שלימו' לחומר יהעיון בחומר הו' מצד היותו נושא לזאת הצורה ' ומין אין עמידתו בגשם לא
במאמר ולא במציאו' כמו הענין בחכמת האלהות והנה חייב טבע העניינים בעצמם שיהיו
מדרגו' העיון בנמצאו' בזה הסדור ' וזה שמה שיחקרו בו החכמו' הלמודיות הוא לגשם במה שהו'
גשם במוחלט לא במה שהוא גשם מה כאלו תאמר קל או כבד לא כבד ולא קל ' ומה שתחקור בו
חכמ' הטבע הוא לגשם במה שהוא זה הגשם כאלו תאמר גשם משתנה או כבד או קל או לא כבד
ולא קל והנה החקירה במשיגי הגשם במוחלט קודמ' לחק' במשיגי גשם מה לפי שהעניינים
הכוללים ראוי שיהיה העיון בהם קודם של העיון בעניינים המיוחדי' עם מה שקרה גם כן בעניינים'
הכוללי' שיהיו יותר ידועי' אצלנו כמו שהתבאר בראשון מהשמע' ובכלל היה מה שישותפו בו דברי'
רבים הוא יותר ידוע לנו ממה שייוחדו בו ולזה היה העיון בזאת החכמה קודם בסדר של העיון
בחכמ' הטבע מצורף לזה מה שיגלתנו בו מחוזק הידיעה בזאת החכמה לבלתי השתבכות' בחומ'
ועוד שהיא תרגיל שכלינו ותוליכהו אל הפועל ותקנה לו טוב העיון ישמר בו מהטעאות בחכמו'
האחרות ' ועוד בחכמות הלמודיות הייסרה מה אל חכמת הטבע וחכמת האלהיות כמו שנכתב
בראשון מספר האלמגיסטי :

והנה חכמות הטבע היא בהכרח קודמת בסדר לחכמה מה שאחר הטבע לפי שחכמה מה שאח'
הטבע הולכת ממנה מהלך השלמות והתכלית והיא גם כן תכית ממציאות המניעים
הנפרדים שאינ' גוף ולא כח בגוף מה שכב' התבא' בחכמה הטבעית והנה האמות המגיע בחכמה
הטבעית היא למטה מהאמות המגיע בלמודיות להיו' רוב המופתים הנעשים בה מופתי ראיה
ואין תדרך הספות אשר נעמוד עליהם במופתי הראיה שיהנו המלאכו' אם היה נעלם ולזה תצטרך
זאת החכמה אל התישבות בדעות יותר מהחכמות הלמודיות ' וזהכי מי שירצה להעמיק בזאת
החכמה ולא יאמין בדבר אם שלא היה בלתי אפש' לחלוק עליו יפול ממנו הרבה מזאת המלאכה
[illegible] היא השלמות המגיע לנו בה יושר שלום להיותו [illegible]

מהקדמו' מפורסמו' לקוחות רחוקות וביחוד במה שנחקור בו מהדברים אשר אינם בגשם ולא בכח
בגשם ואת פרי החכמה הזאת והתכלית ' ' ואולם האמות המגיע בחכמה הטבעי' הנה רובו הוא
לקוח מהקדמות מיוחדות ומיוחסות והנה מדרך ההקדמות המפורסמות שיבא בהם תולדות שכי
ההפכים הם סותרים ולזה נמנעה וזאת החכמה למי שלא כתיישב יבא אחזק בדעות האלהיות
מצד התורה ומצד העיון ולא שקטה רתיחת הטבעים בו פן יבירנו כסלו להמשך אחר האותיו
להמשיך לעותיו בזאת החכמה לפי מה שיאות לו כמו שהתפרסם בענין אלישע אחר בהכנסו
לפרדס ' מצורף אל שהטעות המעט אשר יקרה בזאת החכמה הוא רב מצד מעלת הנושא והיות
המבוקש מזאת החכמה הכלית ההצלחה האנושית ולפי מה שהיה המבוק' בזה הספר הודעת הדרך
אשר תגיע בו ההצלחות והיו בכאן ספקות עצומו' אם היא הפסרית שתגיע חוייב שיודיע התנה
התר הספקות ההם ' וזה היה ממנו לפי מה שנראה לנו מדבריו מראש הספר עד ראש הפרשה
השלישית והוא אמרו לסוסתי וגו' וכלל עם זה בו שם הספר ושם המחבר ומדרגתו ודרך המאמר
בו והנושא אשר בו יחקור ותכליתו ' ומראש הפרשה השלישית עד ראש הפרש' החמשי' והוא אמרו
קול דודי וגו' ' רמז על ההשתדלות בהסרת המונעים אשר מצד פחיתות המדו' ' ומראש הפרשה
החמישית עד ראש הפרשה השמינית והיא אמרו על משכבי וגו' רמז על ההשתדלות בהסרת
המונעים אשר מצד הדמיון והמחשבה עד שידע להמלט מן הטעות ולהבחין בין האמת והשקר '
ומראש הפרשה שמינית עד ראש הפרשה השלשה עשר והיא אמרו אתי מלבנון כלה וגו' רמז על
הגעת החכמות הלמודיות ' ומראש הפרש' שלש עשר' עד אמרו מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת
על דודה וגו' רמז על הגעת החכמות הטבעיות לפי הסדור הראוי בה ומאמרו מי זאת עולה מן
המדבר מתרפקת וגו' עד סוף הספר רמז הגעת חכמת האלהות וזהו מה שראינו להציע קודם
ביאורנו זה הספ' והוא פתח גדול למה שנראהו ' וזה המנהג היה מאתנו מפני שהקושי אשר בבאור
דברי הספר הזה הוא משני צדדים מצד עומק העניינים בעצמם ומצד עומק החקויים אשר בהו
בזה הספ' וכאשר היישרנו תחלה אל הבנת העניינים הם לא נשאר לנו כי אם הבנת עומק החקוי '
וזה ממה שלא יכבד עלינו ואם העמסנו עלינו יחד שני הדברי' יכבד עלינו מאד ולזה היה הפועל
ממנו במדרגה מי שיכב' עליו לשאת המשא יחד וכאשר חלקו לשני חלקים יקל עליו לשאת את
החלקי' ההם חלק אחר חלק ועוד כי בזה הצד יקל יותר למעיין בדברינו להבינם ולעמוד על
אמתתם ולא יתבלבלו עליו מפני אורך הדברי' והתקבץ בהם הבנת שני העניינים יחד :
ומהנה נתחיל לבאר בכללות הרבה מהחקויי' ומהמשלים אשר באו בזה הספר כדי שלא נצטרך
לבאר זה ביחוד בכל מקום ומקומו' אשר באו בהם אל החקוים בו והיה בזה ונשמרים
מן ההכפל עם שבזה האופן היית' מה להבנת דברי זה הספר בקלות וגו' שהוא מזהנראה
בעצמו כי זה החכ' המשיל בספרו זה האדם לירושלים מפני כי הוא לבדו מבין שאר המורכבות
נבדל לעבודת השם כמו שנבדל לזה ירושלים מבין שאר העיירות והמקומות ועוד שם ירושלים
נגזר משלמות על שכבר תקרא שלם כאמרו מלך שלם ויהי בשלם סוכו ' ולפי שהאדם הוא השלם
שבכל הנמצא' שבזה העולם השפל עד שהוא כמו עולם קטן והמשילו לירושלים ולזה המשיל כחות
הנפש לבנות ירושלי' והמשיל השכל לשלמה להיותו מלך בירושלים וכן השכל הוא מושל באחד' עד
שם שלמה מור' על שלמות זה החלק להיותו נגזר משלמו' ' ולפי שציון היה החלק היותר נכבד
שבירושלים כי היה שם בית המקדש ובית המלך המשיל הכחו' הנפשיות המתייחסות יותר אל
פעולת השכל לבנות ציון וידוע כי יער הלבנון היה בו בית המקדש ולזה נקרא שם בית המקדש
לבנון באמרו ההר הטוב הזה והלבנון ' ולזה תמצא שיהיה בזה הספר ממשל כמבך לזה המשל מה שהתחלת
הפועל בו הוא מהשכל אמר שהוא מעצי לבנון או מלבנון ' אמר מעצי הלבנון ונוזלים מן לבנון '
אתי מלבנון ' וכשלא המשל בזה להעיר המעיין בדבריו אל שיבין כוונתו בזה המשל הנפלא כפי
היכולת וקבל עם זה העלם מההמון מצד החקויים והמשלים אשר דבר בהם ' וכן כאמר שהוא
מבורר כי הוא ימשיל התחלת העת אשר יכשר בו לדרוך אל שלמות מה מהשלמיות העיוניות אל
התחלת צמיחת הצמחים פריים או אל התחלת סור צללי הלילה ' ואופן המשל בזה מבואר כי אז
יסיר חשך הסכלות ויאיר אור החכמה להדמותו ואז תשתדל הנפש להוציא פריה כשיגיע זה השלמות
בשכבר נתיישרו אליו ההתחלות אשר מהם תעמוד על ענייני החכמ' ההיא וכבר נכפלו המשלי'
בזה האופן הרבה בזה הספר ולפי שהוא ימשיל השלמות בתכליתה לפרי ימשיל מה שהוא הפרי בכח
לפרחים ולסמדר כי הפרחים והסמדרים הם בכח הפרי או הזרע אשר הכוונה אליו תחלה והם גם
כן מה שיולי' תחלה הצמח כשיתגדל להוציא פריו או זרעו ולזה יאמר בשכל במה שיגיע שליו מהדמיון
שהוא רועה בשושנים כי בצורות הדמיוני' תמצא בצורה המושכלת בכח וכן יקרא הדמיון הרוע'
בשושנים במה שיגיע אליו מהחוש לזאת הסבה בעינה כמו שזכרנו במה שקדם ונמשך לזה המשל
הדברים כעיונים הטבעיים והאלהיים לבשמים ולאמנים הרוקחי' למעלתם ולהיותם מעירים
האדם אל שיעמוד על אמתתם מזה שיריח מהם תחלה והם העניני' המאוחרים מהם להורותם
על שלמותם ועל שלמות שיעלם הורתה נפלאה כמו שיתעורר האדם לעמוד על הבשם כאשר הריג'
בטוב ריחו וזה כי הריג' מטוב ריחו יעמידהו על המקום ששם נמצא הבשם שיש לו תשוקה אל
שיבקשהו עד שיגיע אליו וזה גם כן נכפל הרבה בזה הספר ' ולפי שהשלמות השכל יגיע מהשכל
הפועל בהמצעות מה שישפיע אליו המדמה מהצורות הדמיוניות וזה אמנם ישלם ר"ל המלאכת
המדמה לשכל מה שיצטרך אליו מהחוש בדרוש כשיהשוק אחד כפלה להשמע לשכל היולאני
עד שתהיינה פעולותיו כולם בעבודת השכל כפי היכולת המשיל זה החשק אשר בין הזוכר והנקבה
החושקים זה את זה לאורות על הפלגת זה החשק והמשיל השכל ליכר להיותו במדרג' הצורה לכח
המדמה וזה דבר נמשך בכלל זה הספר ודמה השפעת המדמה לשכל ההיולאני להנקה משדים כי
זה נאות מאד להיות משל אל ההשפעה אשר תהיה מנקבה וגם כן כי התחלי' הוא עלם הכוון בכח
והוא במדרגה ההיולי' לי וכן הענין בצורות הדמיוניות עם הצורות המושכלו' וראוי שלא יעלם ממנו
בתארי' אשר שבחו בהם זה את זה וחשק קצת חשוקתו היו קצת' לפי המשל ולפי הנמשל וזה הרב' '
וקצתם לפי הנמשל לבד כאמרו שיערך כעדר העזים כי לא יורה לפי המשל על יופי בשער במדרג'
מה שהיה ראוי אם היה לפי המשל וכן בטנך ערמת חטים ' מרדך לגן הם זר ' אחות לנו קטנ'
וגו' ואמר אחר כך אם דלת היא וגו' אם חומה היא וגו' כי זה לא יהיה לפי המשל כלל ' והב"כ
נמצא הרבה בזה הספר וזה היה מאתנו להעיר על העניין הנסתר ושלא יטעה האדם שיהיה המאמ'
בזה הספר לפי הנגלה ובמעט מהמקומות היו התארי' ההם לפי מה שנראה לנו לפי הנמשל לבד וזה
להשלמת המאמר ותקונו כאלו היה זה לקבץ בין הענין והנגלוי כי זה מה שיוסיף העלם בדברינו
עד שישלם בהם מה שראוי בכמו אלו הדברים והו' העלמם ממי שאינו ראוי להם והג' ואם ראוי
להם וממה שראוי שלא יעלם ממנו הוא שקרא זה החשוק ראשונה שלמה ואחר נקר' המלך שלמה
את' הנה מטתו שלשלמה אפריון עשה לו המלך שלמה ' במלך שלמה כי זה היה שראוי להיותו
לענייני כל שכן בכמו זה המשל הנפלא בחק כו' ' וממה שראוי שנתעורר עליו הוא התחלפו
השמות אשר נקראת בהם זאת החשוקה על מדרגותיהם וזה כי בראש כם קרא' רעיתי ואחר כך
קראה רעיתי יפתי ' ואחר כן קראה כלה ואחר כן קראה יונתי ' ואחרי כן קראה רעיתי יפתי
יונתי תמתי ' ואחר כן קרא' שולמית ובת נדיב כי זה גם כן ממה שראוי להיותו לענייני וזה בראוי
שנתעורר עליו אמר' בהשבעתה בנות ירושלים בפעם הראשונה והשנית אם תעירו ואם תעוררו את
האהבה עד שתחפץ ובפעם השלישית לא אמרה בצבאות או באילות השדה לא אמרה אם תעירו ואל
אמרה מה תעירו ' ומה שראוי שנתעורר עליו הסדורי' המתחלפים אשר באו בזה הספר באופן
שלא זאת החשוקה ויביה וזה כי בפעם הראשונה הוא לשבחה מראשה וירד בהם במדרגה עד
שדיה ' ובפעם השנית התחל לשבחה מראשה ולא עברה שבחה ראשה רצוני שלא ירד מהם למטה
מראשה ובפעם השלישית התחיל לשבחה מרגליה ולא סר לעלות מהם עד שהגיע לראשה זה היה
שאי הספר שלא יהי' לענין בכמו זה המשל המתוקן בתכלית התקון ' ומה שראוי שנתעורר עליו
בא פן החכמה במשילו השלמות אשר ידרוך תחלה בהגעתו אל העליה אל הרי בתר עד שיפיח
היום ונוגר והמשילו השלמו' אשר ידריך אח"כן בהגעתו אל העליה אל הר מור וגבעת הלבונה
אמר עד שיפוח היום ונסו' אלך לי אל הר מור ואל גבעת הלבונה והמשילו השלמות אשר ידריך
באחרונה אל העליה על הרי בשמים והעיון בכאן הוא בהתחלפות ענייני אלו ההרים ולמה הוליך
הראשון והאחרון בלשון רבים אל הרי בתר הרי בשמים והשני בלשון יחיד אמ' הר המור וגבעת
הלבונה ' ועוד למה לקח בשמים מיוחדים בהשג השנית ובשלישית לקח בשמים על דרך הכללות
כי זה גם כן ממה שראוי שיהיה לענין ' וממה שראוי שנתעורר עליו מה שישלכיהו מאת' בפרשת
אתי מלבנון בענייני גן זאת החשוקה ומה שלקט החשוק מגנו מתיבות עם התורה על התרוג
והכללות שנכפל בה הרבה את' פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים ירד כל עצי לבונ'
עם כל ראשי בשמי' מירים בשמי ' יערי עם דבשי ייני עם חלבי ירא' איך נכפלה תיבת עם
בכאן ולא תמצא זה בזה הספר בזולת זאת הפרשה כאלו העיר הנרדוי' בזה ההכפל הנפלא כירישו
במה שכוון בזה ' וזה משלמותו ורצותו שיבננו דבריו כפי היכולת למי שראוי שיבינם עם העלמם
מן ההמון כמו שהוא מחייב ' הנה זה הוא מה שראינו להעיר [illegible] מענייני החקויים והמשלים אשר
בזה הספר על התחלות ' שנשלם לנו זה כתקון באור זאת המגלה כפי מה שיעדנו :

שיר השירים אשר לשלמה וגו׳ · ידוע ששלמה ע״ה תיקן משלים הרבה ושירים רבים למצוא דברי חפץ כאומר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף ולזה אמר בזה הפסוק לפי הנגלה בו שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר תקנם שלמה ואין ספק שכלם היו מיישרים אל השלמות המכוון באדם אם אל השלמות הראשון אם אל השלמות האחרון אם אל שניהם יחד כי אין מחק הדברים ברוח הקדש לדבר בשירים אשר יתוקנו להמשיך האדם אל הפעולות המגונות או בשירי ההבלים והכזבים אשר לא ימשכו האדם אל הדברים שראוי שיאהבו או אל הרחקת הדברים אשר ראוי שירחקו ולזה אמרו רז״ל שכל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים · ירצו בזה שכל השירים אשר לשלמה קדש כי מחלו השירים דבר בזה הפסוק ולפי זאת הכוונה העיר לפי הרמז באמרו לשלמה על שם המחבר · והולם לפי החקוי אשר ינהג בו בזה הספר היה אמרו לשלמ׳ מעיר על השכל ההיולאני וכאלו יאמר שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר יישירו אל מה שיאות אל השכל והצלחתו ויהיה אמרו לשלמה מעיר על הנושא אשר יחקור בו בזה הספ׳ והוא השכל ההיולאני ויעיר על זה על ההצלח׳ אשר היא השלמו׳ האחרון לשכל ההיולאני כי השכל הנקנה יכונה ג״כ בזה המשל בשלמ׳ אבל הוא בזה השם יותר ראוי מצד שלמותו וזה כי שלמה יאמר על השכל ההיולאני מצד ההכנה אשר לו לקבל השלמות ויהיה מפני זה אמרו לשלמ׳ מעיר על נושא זה הספר ותועלתו כי הוא הלמ״ד כבר ישתמשו בה בלשוננו בשתי אלו הכוונות וזה מבואר בנפשו · ובהיות העניין כן הנה בזה הפסוק העיר זה החכם על שם זה הספר והוא שיר השירי׳ ועל מעלתו והוא אמרו שהוא היותר נכבד שבשירים אשר תכליתם ההישרה על השלמות ועל נושא זה הס׳ והוא השכל ההיולאני ותועלתו והיא הגעת ההצלחה אשר היא השכל הנקנה הנאצל ועל אופן המאמר בו רצוני שהוא אמנם ידבר בו בדרך השיר לא דרך הגדה וספור במלו׳ מבוארו׳ ובמאמר מבואר והעירנו ג״כ לפי דרכו על שם המחבר ואלו העניינים אשר העיר עליהם בזה הפסוק הם העניני׳ שראוי לכל מחבר שיקדימם קוד׳ שידבר בענייני הספר · והולם אמרו שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה הוא מבואר מאד וזה כי הנכבדים אשר הם בסוגי השיר הם שני מינים · המין האחד · השיר אשר יתן הציור בעניינים העמוקי׳ קשי הצייור על צד החקוי וההמשל והמין השני השיר אשר יתוקן להמשיך האד׳ לאהוב מה שראוי ולהתרחק ממה שראוי והוא מבואר שכל אשר יתן השיר הציור בעניינים נכבדים יותר ויותר מועילים בהצלחה הוא יותר נכבד וכן העניין במין השני רצוני שכל אשר יתוקן השיר להמשיך האד׳ לאהוב דבר יותר נכבד ויותר מועיל בהצלחה הוא יותר נכבד והנה התקבצו בזה הספר שני אלו המינים מהשיר ביותר נכבד שבענייניהם כי הוא יתן הציור בענין ההצלחה התכליתית וימשיך האדם אל שיקריב אליה וישתדל בה בכל אופני ההשתדלות האפשרי: ישקני

רשי

שיר השירי׳ אשר לשלמה · שנו רבותי׳ כל שלמה האמורי׳ בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו שיר שהו׳ על כל השירים אשר נאמר להק״בה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל אמר רבי עקיבה לא היה העולם כדי כיום שניתן בו שיר השירי׳ לישרא׳ שכל הכתובי׳ קדש ושיר השירי׳ קדש קדשי׳ אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסי׳ וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובי׳ קדש ושיר השירי׳ קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו: ישקני

שיר

שיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: ישקני

שירין ותושבחן די אמר שלמה נביא מלכא דישראל ברוח נבואה קדם ריבון כל עלמא יי עסרתי שירתא אתאמרו בעלמא הדין שירא דין משבח מן כולהון שירתא קמיתא אדם בזמן דאשתביק ליה חוביה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליומא דשבתא שירתא תיניתא אמר משה עם בנוי דישראל בזמן די בזע להון מרי עלמא ית ימא דסוף פתחו כולהון ואמרו כחדא שירתא דהכדין כתיב בכן שבח משה ובני ישראל שירתא תליתאה אמרו בנוי דישראל בזמן דאתיהיבת להון בארא דמיא דהכדין כתיב בכן שבח ישראל שירתא רביעאה אמר משה נביא כד אתא זמניה למפטר מן עלמא ואוכח בהירת עמא בית ישראל דהכדין כתיב אציתו שמיא ואמלל שירתא חמישאה אמר יהושע בר נון כד אגח קרבא בגבעון וקמו ליה שימשא וסיהרא תלתין ושית שעין ופסקו מלמימר שירתא פתח פומיה איהו ואמר שירתא דהכדין כתיב בכן ישבח יהושע קדם יי שירתא שתיתאה אמרו ברק ודבורה ביומא דמסר יי ית סיסרא וית משירייתיה ביד בנוי דישראל דהכדין כתיב ושבחת דבורה וברק בר אבינועם שירתא שביעאה אמרה חנה בזמן דאתיהיבת לה בר מן קדם יי דהכדין כתיב וצליאת חנה בנבואה ואמרת שירתא תמיניתא אמר דוד מלכא דישראל על כל ניסיא דעבד ליה יי פתח פומיה ואמר שירתא דהכדין כתיב ושבח דוד בנבואה קדם יי שירתא תשיעאה אמר שלמה מלכא דישראל ברוח קודשא קדם רבון כל עלמא יי ושירתא עשיריתא עתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא דהכדין כתיב ומפרש על ידוי דישעיה נביא דהכדין כתיב שירא הדין יהא לכון לחדוה בליל אתקדשות חגא דפסחא וחדות לבא כעמא דאזלין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא במיני זמר וקל טבלא למיעל לטורא דיי ולמפלח קדם יי תקיפי דישראל: ישקני

אבן עזרא

כל נשיקה שהיא בלא למ״ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ״ד ביד או בכתף או בלתי על פי מנהג המדינו׳ כמו ושקה ני ויסק לו וכן וישק יעקב לרחל: דודיך

מסרה

כ׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד שי״ן וסי׳ חסירים כי בקול חסירים השירים שיר השירים · בשירי׳ הגני שך את דרכך · כשירים מערה כנגד · בושי׳ והיו כגבורים · בושים שמה נסיכי צפון · בשום התדע בשום אלוה כשום והתנבי חני · גרש ואם תקריב מנח׳ · גרש וממגד גרש · השביעני במרורים הרוני · השביעני אבי השביעני׳ וישכו ויזכר אלהים · וישכוכי הכרובים פרשים · ויסירו רגע ימותו · וישירו בדרכי יי׳ כי יסור וכנניהו שר הלוים · ישור על אנשים ויאמר · לרוס ומנחה תעש׳ עליו · לראש ויעמד לראש רחבעם · שיאון מערוער אשר על שפת · ושיאון וחסרים ושיאון ואנחרת · ולשבי שבקו לעבודת בית · ולשבי ובא לציון גואל · יוסר ואת כל חלב · יושר כיום ההוא יושר · מסתולל עידך מסתולל · משתולל ותהי האמת נעדר׳ · שכין ושמת שכין · שכין ואלהא די שכין · סחי ומאוס תשימני בקרב · שחי ושמתיה ביד מוניך · עשק ויריבו רעי גרר · עשק ובני עשק אחיו רד״ה · תסובב נקבה הסובב גבר · תשובב אלהים זנחתנו · ונסב ונסע המדברה · נשב ויהי כאשר שמעו כל אויבינו · סחיש וזה לך האות דמלכים · שחים וזה לך האות דישעיה · פיהו כ״ג כלישנא וסי׳ ודברת אליו ושמת את הדברים · זכרו נפלאותיו אשר עשה · אלה פיהו מלא מרמות · ואיוב הבל יפצה פיהו · הן יעשוק נהר ולא יחפוז לב חכם ישכיל פיהו · ערב לאיש לחם שקר ראמות לאויל חכמות · טמן עצל ידו בצלחת קרמ׳ · נפש עמל עמלה לו · תחלת דברי פיהו סכלו׳ ב׳ בו · צדיק הוא יי׳ כי פיהו מריתי · יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה · ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין · ופיהו מבית לכותרות · ואת׳ לא תמלט מידו כי תפש תתפש · תורת אמת היתה בפיהו · כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות · מופתיו משפטי פיהו דתלים וחבירו דד״ה · כל עמל האדם לפיהו · כי שפתי כהן ישמרו דעת ותור׳ · יבקשו מפיהו · שיר שי״ן רבתי מאותיות גדולות וסימ׳ נמסר בריש סדר בראשית ובמסרה רבת׳ בריש המערכות · שיר הד מן ד׳ פסוק דבכל מיליהון שי״ן וסימ׳ נמסר בפנחס:

מ״ע ספורנו

כבר אמרו חכמים כל השירי׳ קדש ושיר השירי׳ קדש קדשי׳ · והכוונה בזה שכל השירים שעשה שלמה המלך שנא׳ עליו ויהי שירו חמשה ואלף כלם היו שירי קדש אשר בהם ישמח ישראל בעושיו וזה שיר השירים הוא קדש קדשים בזה שכל ענינו לכונן את לב ישרא׳ לבעבור המתאוננים׳ רע בשעבוד מלכיות להוגב את האל ית׳ כאשר יהיה בהכרח אשר ידע האדם כי נכון דרכי עובו בלי ספק כאמרו שמע ישראל וגו׳ · ואהבת כו׳ · כי אמנם בידיעת כרשת גדלתו איזה נמלא מן הנמלאות שהוא גדול במעלה ועם זה חפי׳ לנו ידיעת טובו אשר בו מיטיב לזולתו · יהיה אותו הנמצ׳ נאהב בהכרח גם מאתי שלא ישכעו עליו חסדי אותו הנמצא וכאש׳ תהי׳ מעלת אותו הנמצא יותר גדולה ונדע שעם זה ישתדל להיטיב לזולת ולא שכן ענוה עני תהיה בהכרח האהבה יותר גדולה · ועניין האהבה הוא שישמח האוהב על מעלת הנאהב ועל השיגו כל חפצו · ויותר מזה ראוי שיאהבוהו אותם הנמצאים אשר ישפעו עליה׳ חסדיו יותר מעל זולתו · ובכן הגיד המחבר חסדי האל ית׳ ורחמיו על כל מעשיו וכי מהם בחר לו זרע אוהביו ויודעי שמו ובכן גבר חסדו על עמו ועל חסידיו ובכן ראוי שיאהבוהו ושתהי׳ האהבה יותר גדולה ועצומה ובכן היא כלל זה הספר כמגיד דברי עדת ה׳ ית׳ אליו בפרט בהיותם בגלות שעבוד מלכיו׳ והתשובה הרמתה אשר בה הודיע שבת מדת דינו עליהם יותר מעל זולתם וחסדיו עמהם ובפרט בשעבוד מלכיות והתחיל ואמר: **שיר השירי׳** אשר לשלמ׳ · וזה שלפ״ש שאמרו חכמי׳ ז״ל כל שלמה האמור בשיר השירי׳ קדש רוצ׳ מהנה מעתו שלשלמ׳ הנה בפסוק הלזו היא׳ הכונ׳ על השירי׳ שהב׳ שלמ׳ המלך על המלך הקדוש שהשלום שלו כמו שפרכ׳ הם ז״ל כי אמנם מלאות הכוונות יהיה בשלום בלתי מנגד יההפסד יהיה בהרגגלות הפכו ואתו המוצא כל כמנ׳ יהיה השלום וההפסד יהיה בהסתיר פניו ממנו כאמרו הסתיר פניך יבהלון כו׳ ובכן קלת הקדמוני׳ בהגיד׳ התחלו׳ המלאכו׳ אמרו שהם השלו׳ והריב ובכן ההיל המחב׳ כמגיד דברי עדת ה׳ ותפלתה לאל ית׳ באמרה: ישקני

ר״מ ערמאה

שיר כל השירי׳ קדש ושיר השירי׳ קדש קדשים הם נרא׳ לכלל שירי תורת משה מזה המשפט כפרי׳ הנזר׳ הו׳ ת הנראית כלליות ונסיבותיה חלקות וכאלו תאמר כל שירי המלך שלמה קדש ושיר השירים קדש קדש׳ ויתחייב הפירוש הזה מפירוש הכתוב שיר השירים אשר לשלמה עצמו כי פרושו בלי ספק נשיר

תורת הכד קדש קדשים

שיר השירים אשר לשלמה · החכם החסיד כמ״הר יהודה ן׳ שושן ז״ל כתב שר״ל שיר המשובח שבכל שירי שלמה שנאמר עליו ויהי שירו חמשה ואלף ע״כד · ויהי כאשר עורוני מן השמים לקרוא בספר אור החיים שחבר זקני החסיד ז״לה המלמד לאדם דעת לדבקה בתורת ה׳ ובפירושיה אחר פירשו לנו רז״ל כאשר כתבתי בהקדמתי לספר תהלות ה׳ חפשתי ולאיתי להם ז״ל שאמרו ברבה בפירוש פסוק זה שעד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להבין דברי תורה וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה · וכפי זה אומר אני בס״ד כי באומר שיר השירים אשר לשלמה ר״ל כי ספר זה הוא שיר א׳ יפה אף נעים שאמר כנסת ישראל על השירים אשר לשלמה והם תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי ב׳ תורות הללו היו אצלו ידועות הרבה אחד ולכן אמרה כנסת ישראל יהי רצון מלפניו ית׳ שע״י שלם שכמיתך ישקני האל ית׳ מנשיקות פיהו והם תורה שבכתב ותורה שבעל פה ועל זה הדרך אבאר בע״ה כל הספר הזה שהם דברי כנסת ישראל לשלמה המלך ע״ה בענין למידת התורה ותשובת שלמה אליה · או יר באומר שיר השירים אשר לשלמה כלומר תבור שיריו א׳ שכנסה על השירים אשר לשלמה והם הדברים והשירים שאמר לו כנסת ישראל והדברים והשירים שהוא משיב לה אשר הם שני מיני שרים והם השירים שלה והשירים שלו אשר לשלם היה שלמה השנה מצד חכמתו הגדולה: ישקני

אבן יחייא

אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד ן׳ יחייא להיות כי המלך שלמה הפלא לדבר ולומר עניני כל החכמות באופנים משונים מהדיבור פעם במשל ומליצה ופעם בדברי חכמים וחידותם · ופעם במליצת השיר אשר הוא אחד מחמשה אופני הדבור הניגוניי · כי יהיה אם מופתיי׳ ואם נצוחיי ואם הלציי ואם הטעאיי · ואם שיריי · לכן פירש היות הספר הזה נאמר בדבור שיריי · ולהיות כי בדבור מה אופן הלז הרבה לחבר ספרים אין קץ כאומרו ויהי שירו חמשה ואלף פירש כי השיר הזה הוא נעלה מכל שאר השירים ויוצא מתחת גדרם · להיותם משל לדברי חכמה הנשפעת באמצעות הנפש המשכלת · מה שהשיר הלז הוא משל ורמז לדברים אלהיים בדיבוק האלוה עם עמו בחירו וזולתם מהעניינים מהדיבוק חולף ועתיד · שהם נבואות נשפעות באמצעות הנפש האלהית · ויחס הנשפע אל הנשפע כיחס האמצעי אל האמצעי · ואמנם גדולת הנפש אלהית על המשכלת הוא מהמפורסמי׳ אשר אין צריך להם ראיה · וזהו אומרו שיר השירים וכו׳ שר״ל זה השיר הוא המשובח והנעלה מכל השירים אשר לשלמה לסבה שאמדנו · וזהו אומרם ז״ל כל השירים קדש · ושיר השירים קדש קדשים · ולהיות עיקר הדרוש הנמשל ולא המשל לא אחוש לפרש עניני החושק עם החשוק ודבריהם לבריחי מן האריכות ולדאותי כי בקשת הבנת המשל ופירושו הוא איבוד זמן ובכלו׳ מתי

ישקני וגו' בעבור מה שההגעת זה השלמות מהרוחק עד שכבר יחשוב לסבות רבות המנע הגעתו הקדים זה החכם לבאר אפשרות הגעתו להיותו מה שבו הדרישה בזה הספר רצוני איך יתכן שיגיע זה השלמות ולא יתכן לחקור בדרך אשר יובילנו אליו אם לא ידענו תחלה שהוא אפשר שיגיע · ואולם הסבות אשר יביאו לחשוב המנע הגעת זה השלמות לנו הנה האחת מהם כי הוא כבר יחשב שלא יתכן שיעשה האדם שום פועל אלא אם צייר עניין הפעולה ההיא והשתוקק אליה והמשל שמי שלא צייר פועל הבניין לא ישתדל לבנות לו בית ולא ישתוקק אליה בשום פנים ואע"פ שיצייר עניין הבניי' לא ישתדל לבנות לו בית אלא א"כ קדמה לו תשוקה על הבניין ובהיות העניין כן, הוא מבואר לפי זאת ההכנ' שלא יתכן שיוציא האדם ההכנה אשר בשכלו אל הפועל כי הוא מפני שאי אפשר לו שיצייר בתחלת העניין שלמותו האחרון הנה לא ישתוקק אליו ואם לא ישתוקק אליו הנה לא יתכן שישתדל בעשיית זה הפועל · והשנית כי לאדם בתחלת ענייני' תשוקה אל מה שימנע ממנו השלמות האחרון ר"ל שתשוקתו היא אל התאוות הגופיות וכל מה שיחזיק בהם ימשכוהו אליהם ותתוסף תשוקתו אליהם תמיד כאמ' הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם ירצה בזה שהם יבקשו בבקר היין וכאשר יחזיקו בפעולה ההיא יבקשו היין וירדוף אחריהם או יסבב היין שירדפוהו ויהיה אמר ידליק' יוכה לשלישי' וכדמיון זה אמרו ז"ל כך דרכו של יצר הרע היום אומר לאדם עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עבוד ע"ז ובהיות העניין כן הנה הוא רחוק שתהי' תשוק' האדם אל המכוון בו · והשלישית כי הוא ואם היה שנודה שהוא אפשר שהי' מצוייר לאדם שלמותו האחרון מתחלת העניין הנה הוא רחוק שיגיע אליו וזה כי הדרך אשר תגיעהו אליו מושכלת ממנו ובאמ' כי בא מתהיגלם החזק עד שאם היה אפשר שידע האדם מהות ההצלחה בתחלת העניין כאלו תאמ' ידיעת טוב הסדר והיושר אשר בנמצאות הנה יהיה הגעתו אל השלמות בקושי גדול להעלם ממנו בתחלת העניין הדרך אשר יובילהו אליו והוא שידרוך בחקירתו בידיעת ענייני הנמצאות הדרך הראוי וזה בשיקדים מה שראוי להקדים וידרוך גם כן בחקירתו בדבר דבר מהם בדרך המיוחדת באותה החקירה כאלו תאמר שיעתק אליה מהעניינים העצמיים המיוחסים לאותו הדרוש וישמר מהטעאת הדמיון והמחשבה ומלקיחת העניינים המקריים על שהם עצמיים וזולת זה ממה שראוי שיהיה נזהר בו בחקירתו בדבר דבר מענייני הנמצאות ובזה כלו מהקושי החזק · ועוד כי קצת ההתחלות בחקירה הם לקוחו' מהחוש בקושי גדול ואם לא יושג בחוש כל מה שראוי שיושג באות' החקירה נטעה ונחשוב במה שהוא מקרי שהוא עצמי כמו שיחשוב חושב שכל בעל חיים יש לו ראש מפני שכל בעל חיים אשר הרגיש בהם הם בעלי ראש · ועוד שקצת אלו ההתחלות הלקוחות מהחוש לא יתכן שיושגו בחוש כי אם בזמן ארוך יעבור החיים האנושיים הנה זה כלו הוא ממה שיביא לחשוב שיהיה הגעת האדם אל שלמותו בגבול הנמנע ולזה הקדים החכם הזה וביאר שעור מה שהשיג' החכמה האלהי' בזה העניין והכלים אשר הוכנו לאדם להגיע אל שלמותו ומה שיוסדו בו אלו הסבות אשר יחשב בעבורם המנע הגעת ההצלחות לנו וזה אמנם היה ממנו מזה הפסוק עד אמרו לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי · ובאר תחלה שהש"י שם בטבע בנו עדת האנשים תשוקה לדעת ענייני הנמצאות יותר חזקה מתשוקתינו אל ההנאות הגופיות וזאת ההקדמה אמתית אין ספק באמתתה כבר באר אותה הפלוסוף בראשון ממה שאחר הטבע מהעתקה החדש' והנה שלמה נתן בזה סבה חזקה והיא הראות חכמת הש"י וגדולתו בנבראתו לכל אדם בתחלת העניי' מצד השלמות הנמצא בבריאתם ומזה הצד יהיה חשק כל אדם נפלא לדעת טוב הסדור והיושר אשר בנמצאות אשר יורה הראו' נפלאה על שלמות הפועל כמו שקדם וזאת הסבה אשר נתן בכאן שלמה היא שלמה מאד וכמעט שהיא מהסבות הנותנות המציאות והם היותר שלמות · והנה הפלוסוף נתן הראיה בזה מפני שאנחנו חושקים אל מוחשי הראות והשמע ממוחשי הריח והטעם והמשוש עם היות אלו המוחשים יותר מיוחסים אל הנאת גופתינו וזה מבואר מענייניהם ולזה יראה שאמנם שם הטבע תשוקתינו אל מוחשי הראות והשמע יותר חזקה עם היות יחסם אל הנאותינו הגופיות יותר מעט להתייחסם יותר אל מה שנקנה בו הידיעה ולזה נזכרו שני אלו החושים בלבד בזה הספר באמרו הראיני את מראיך השמיעני את קולך וכבר כתבנו קצת האחרונים בזה ראיה אחרת · והמרו שכל דבר ראוי שיהיה חושק אל שלמותו ואולם ידיעת האמתות הוא שלמותינו ויולידו שאנחנו חושקים אל ידיעת האמתות והנה זאת הראיה חלושה אצלי וזה כי זה אמנם היה צודק אלו הודינו ששלימותינו הוא ידוע לנו מתחלת העניין כי אז היה אפשר שנא' שהוא מחוייב שתהיה תשוקתינו אליו אם היה שתהיה תשוקתינו תמיד אל הטוב אבל הוא נעלם ממנו בתחלת העניין אם לא שלמות אחר זולתי אלו השלמיות הגופיים ואם היה שנודע שאנחנו נדע תכלית העניין שלמות אחר יותר טוב הנה לא ידענו בתחל' העניין מה הוא זה השלמות ותשוקתינו גם כן איננו תמיד אל הטוב · והנראה בעיני שזאת התשוקה אשר נראה אותה מתפשטת בטבע בכל אישי המין ר"ל שכל אחד מהם משתוקק בטבע אל שלמותו הלא שקלתם או רובם הוא קץ בהלעות ומפני זה יניח העניין וישאר עם התשוק' ההיא כאמ' תאוות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות :

הנה הסבה בחיוב זאת התשוקה בנו היא שהטבע בעבור ששם בנו זאת ההכנה חוייב שישים בנו כלים ישלם להם נאת זאת ההכנה לפועל ואם לא תהיה ההכנה בנו לבטלה והנה הטבע לא יעשה דבר לבטלה ובהיות העניין כן והיה בלתי אפשר שנגיע אל השלמות אשר היתה הכנתינו אליו בזולת תשוקה הנה מן ההכרח היה שישים הטבע בנו זאת התשוקה · ואיך לא יהיה זה והנה תראה שהכח אשר בו יוליד החי שם בו הטבע תשוקה אל זה הפועל למען יגיע ממנו הפועל המכוון להעמיד מציאו' המין וכן שם הטבע תשוקה אל המזון בכל בעל חיים בעת אשר יצטרך אליו כדי שיתנועע אל המזון וזה בשלחו הליחה השחורה אשר תדגדג בפי האצטומכא וכן העניין בהוצאת השמרים בתנועת המרה האדומה המביאה לזה תשוקה אל הבעל חיים בעת הצטרכו לנקביו כמו שנזכר בספר בעלי חיים ובמלאכת הרפואה ואם שם הטבע תשוק' בכמו אלו ההכנות הפחותות ביחס אל השכל האנושי כדי שיגאו אל הפועל המכוון בהם עם הגלות פעולותיהם בתחלת העניין כל שכן שהיה ראוי שישים תשוקה בזאת ההכנה הנכבדת אשר בה האדם אדם עם העלם ממנו אופן פעולתה בתחלת העניין · ובכלל הנה זאת התשוקה היא אחד מהכלים אשר המציא בנו הש"י להגיענו אל שלמותינו האחרון

רש"י

ישקני מנשיקות פיהו · זה השיר אומרת בפיה בגלות ובאלמנות' מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקי' על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה : כי טובים · לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה ולשו' עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנ' אל בית משתה היין לאסתר בשיר לא ישתו יין והיה כנור ונבל וחליל ותוף ויין משתיהם זהו ביאור משמעו · ונאמר דוגמ' שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו : לריח

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃

ישקני אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא בְּרִיךְ שְׁמֵיהּ דַּייָ דִּי יְהַב לָנָא אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְּמֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא כְּתִיבָא עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְשִׁיתָּא סִידְרֵי מִשְׁנָה וְתַלְמוּדָא בְּגִירְסָא וַהֲוָה מִתְמַלֵּיל עִמָּנָא אַפִּין בְּאַפִּין כִּגְבַר דְּנָשִׁיק לְחַבְרֵיהּ מִן סַגִּיאוּת חִיבְּתָא דְּחַבִּיבַלָן יַתִּיר מִשַּׁבְעִין עַמְמַיָּא׃ לריח

אבן עזרא

דודיך · אהבוך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הדיר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר :

הפעם השנית ישקני · דברי הנערה כאילו תדבר עם נפשה וכל תאותה שישק אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת וכאילו הרגיש הרועים וחזרה מדברת לו : כי טובים דודיך · יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פירוש הגאון רבינו סעדיה :

הפעם השלישית ישקני האל מאברהם שהי' העיקר ונשיקות הפה הם התור' והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך הנקרא אז ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אנכי בחו גוים ורבים כמוהם : כי טובים דודיך מיין · אהבוך כמו שהעיד הכתוב על אהבתו זרע אברה' אוהבי כי הפרש יש בין אוהבי לאוהבי . לריח

תורת חסד יראת שדי

ישקני ונומר כתב הרי"בם ע"ה פירשו דודיך על הרירין שתחת הלשון וכן נרוה דודים עד הבקר הנכם הלשון בתוך פי הנושק ואמר שהם טובים מפל מיני מאכל כי כל הסעוד' תקרא על שם היין כלשון אל משתה היין וכן בית היין · גם כללה כלשונה כי היין יש בו מועיל ומזיק וכאו"ל זכה כנעשה ראש לא זכה כנעשה רש אבל דודיו אין בם שום נזק : ויש לי להוסיף ולומר כי לפי שהשגת אלהותו ית' ע"י החכמה והמדע היא בודעת מכל פעולותיו וכתחלת מצד מהותו מפני כן דבר בדרך נסתר מצד ההתדבקות בידיעת מהות' ודבר בדרך נמצא מצד פעולותיו והשפעותיו אשר מהם נשת מציאותו ית' וזהו טעם ישקני עם דודיך והוא סוד נוסח כל הברכות בא"י אשר קדשנו ע"כ · או יר' שירו של שלמה על התורה וכמו שאמר היה שקול כנגד כל השירי' שהיו בישראל ולכן היו ישראל מבקשים ממנו שיאיר עיניהם בתורה וכמו שאבאר לפי דרכי בע"ה · או יר' שיר על שני השירים אשר לשלמה והם החכמה והמדע שכתנו לו אלהו ית' והוא אומ' ישקני מנשיקות פיהו ונומר : והר"י הכהן ז"ל כתב כי טובים דודיך מיין יר' באומר מיין כנגד יצחק שהיה חביב לו היין דכתיב ויבא לו יין · ועל פי דרכו זה יכולני לומר כי טובים דודיך אתה שלמה עמו ית' יותר ממה שהיו דודיו עם יצחק כשהובא לו היין ע"י מיכאל באותה הסעוד' שהכין לו יעקב כמו שאחז"ל וכמו שביארתי אני במקומו בספר סולת המנחה : וכפי דרכי בביאור הספר הזה שהם דברי כנסת ישראל אל שלמה בענין בקיאותו בחדרי התורה אבאר זה עם מה שאמרו רז"ל שם ברבה וז"ל רבי אלעזר אומר משל למלך שהיה לו מרתף של יין בא אחד אורח ראשון מזג לו את הכוס ונתן לו בא השני מזג לו את הכוס ונתן לו כיון שבא בנו של מלך נתן לו המרתף כולו כך אדם הראשון נצטוה על שבע מצות וכו' נח נתוסף לו אבר מן החי כו' אברהם נצטוה על המילה יצחק חנכה לשמונה ימים יעקב על גיד הנשה וכו' יהודה על היבמה וכו' ישראל אבל מצות עשה ולא תעשה וכו' ע"כ · וכפי זה יר' כי טובים דודיך עמו ית' יותר מכל מה שפעל ועשה האל ית' עם יונו והם מצותיו אשר נתנם לאט לאט וא"כ נתן אבל לישראל כי הנה לא היתה התורה בלי אזנים ואתה תעשה לה אזנים ויתחילו הכל סוברים בה והוא כמה שפתח ה' לך בה שערי אורה · וכפי מה שפירש המתרגם יכולני לומר ג"כ כי כיון אל הע' סנהדרין ור"ל כי דודת ית' אל שלמה היו יותר ממה שהיו דודיו אל הע' סנהדרין כי הוא היה יודע בטעמי התורה יותר מכולם וכולם היו נצריכין אליו כדי שיסבירם להם : ירוח

אבן יחייא

אשר אין להם לב · ולכן כל חפצי וכל תשקי יהיה ברמיזת הקדושות מהדרוש הלז · והקדוש קדוש יגלה עיני ואביטה נולאות מתורתו · ישקני מנשיקות פיהו וגו' · להיות כי הדבוק האלהי הל על המין ישראלי בהדרגה ועל שלשה מדרגות כאשר אמרנו לעיל כי בראשונה בצאתם ממצרים נדבק עמהם ונגלה אליהם באמצעות מלאך על דרך הכלי · כי הקב"ה היה מכניסם ומשגיח בפרטיהם אבל ע"י מלאך · אמנם המלאך לא היה עושה דבר בלתי אם כוה מאדוניו על ככה · מה שאיננו כן באומות העולם אשר המלאכים אשר חלק ה' אותם לכל העמי' להיות להם לאלהים · הם הפועלים ומשגיחים בם השגחה פרטית · אבל בישראל המלאך המשגיח בהם הוא כגרזן ביד הבוקע עלים כאומרו וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וכו' שרוצה לומר מלאך ה' והראיה אחר כך ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו' · ואמנם יחס בתחלה ההליכה אל ה' להעירכו כי אף שהמלאך היה הוא ההולך והנוסע הכל היה במצוה פרטי' על כל הליכה והליכה ונסיעה ונסיעה מאדון הכל המשגיח על ישראל · והוא היה ככלי ולא היה פועל דבר מרצונו · ואין להקשות מדרשות חז"ל ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכיתי כל בכור אני ולא שרף וכו' כי אולי הוא כדברי הר"ן אשר חושב היות גם זאת ע"י מלאך בפעולות האחרות · ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף דוכית · ואף אם נודה להם בזאת נאמר כי מקרה קרה להיותה מכה גדולת האיכות אבל כל הפעולות האחרות באו ע"י מלאך בדרך הכלי כאשר אמרנו · ואמנם המדרגה השנית היתה במתן תורה שנגלה עליהם בעצמו ובכבודו · ומן השמים השמיעם את קולו באופן כי כל העדה כלם קדושים · בשמעם מפיו הדברות בחיתוך אותיות · מה שהיא יותר ואחד נעלה מהראשונה להיותה דבוק בבלתי אמצעי · ואמנם המדרג' השלישית היתה בעשותם המשכן אשר אז היה הדבוק על היותר שלם מהאופנים שאפשר שיהיה כי לא די שהאלוה ית' היה נדבק בהם בבלתי אמצעי כי גם הכין דירתו העליונה מעולם האלהי' והמלאכיי והשמימי והשכין שכינתו בתוך עם שמה ספתים אשר מעפר יסודם כאומרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם · והיא המעלה מהדיבוק אשר אין למעלה הימנה ישתבח אשר הבדילנו מן העמים לשים קנו למעלה מכל נברא · לכן כשהמלך שלמה רצה לרמוז בשיר הקדוש הלז הדבוק אלהי עם עמו בחירו · התחיל מהמדרגה השנית מהדבוק והוא בעת מתן תורה · ושתק מהראשונה להיותה המדרגה היותר קטנה שבכלן · ומעט ההבדל בין מדרגתה למדרגת דבוק אל

ר"מ עראמה

בשיר זה המיוחד במעלה מכל שירי שלמה · כאשר אם כן מעלה התור' ושירה במקומן כי דברי תורה לחוד ודברי חכמה לחוד · עוד נראה לי בזה כי לא די שנכלל התורה מהככם בכלל הגזרה הנזכרת כי גם שנאמר בגזרת שיר השירים קדש קדשי רומות ליה ומקלס אותה · ובכונת המאמר שכל שירי הקבלה והחכמ' הם קדש ושיר השירים קדש קדשים · עלמו · היינו רק קלוס התורה וכמו שיתבאר הוא קדש קדשים כי אין ספק כי אין לנו דבר יות' קדוש מאותו אשר הוא סבת שלמותינו וקדושתינו אשר הוא התורה כי בקבלתה נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש · וזה כי לא יושג מיננו בזולת שלימות השכל ותוצאת השלימות לא יגיע רק בהשגת אמיתת הנמצ' השלם ודבקותו וזה אין לנו דרך אליה זולתי אחת מני דרכים אם בדרך השגת האחורי הם המשתלשלי' כי בהשגת המונע האחד יושג מגיעו ממנו על דרך ומעשה ידיו מגיד הרקיע והוא הדרך אשר תפשו אבותינו הראשונים השלמי' כאמור מרגלי' עובה היא אליה וכולי ותלא בגלגל חמה · או בדרך עליונה מזו והיא השגת פני' על לב הנבואה וזו הסבה יותר שלימה ויותר אמיתית ובטוחה מן הסגיאה אך שיגיע ויגיעו אליה לבד מתי מספר כמספר הנביאים אשר מעולם ולכן כשרצה הקב"ה לזכות את ישראל למדנו תורה כי זה הדרך השני היותר שלם ולא זו בלבד כיגם העלה את כלם יחד לזאת המדרגה עם היות הקושי אשר יעלו אליה השלמים לא מעט כמו שהעיד על ב' כלויי דרך הקבלה אלה שאמרו פנים בפנים דבר ה' את כל קהלכם בהר הלא נראה איך קלס בני הדרכים הלא והבדילם מאומר השמים מספרים תורת ה' תמימה ובאומו' ה' דכינו מה אדיר שמך מפי עוללי' ויונקי' למדו אקלס בכל יום הקלוזה שלמו ביאור האחורות

לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃

לריח לְקָל נִיסָךְ וּגְבוּרָתָךְ דַּעֲבַדְתָּ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל זָעוּ כָּל עַמְמַיָּא דִּי שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְּבוּרָתָךְ וְאָתְוָתָךְ טָבָא וּשְׁמָךְ קַדִּישָׁא אִשְׁתְּמַע בְּכָל אַרְעָא דַּהֲוָה בְּחִיר מִמְּשַׁח רְבוּתָא דַּהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל רֵישֵׁי מַלְכִין וְכַהֲנִין וּבְגִין כֵּן רְחִימוּ צַדִּיקַיָּא לְמֶהַךְ בָּתַר אוֹרְחָא טוּבָךְ בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא הָדֵין וְעָלְמָא דְּאָתֵי׃

משכני

לריח י"ו וסי' נמסר בסדר ויקרא · אהבוך ג' וסי' בשמואל א' סימן י"ח:

רש"י

לריח שמניך טובים · שם טוב נקרא על שם שמן טוב · לריח שמניך טובי' שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראו' במצרים: שמן תורק · נקרא שמך להיות כאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בצלוחית חתומה אין ריחו נודף פותחה ומריק שמנו לכלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך · בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה אמרה כי שמענו את אשר הובים וגו' ועל ידי כן כי יי' אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו': עלמות · בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמ' העלמו' הן האומו': משכני

אבן עזרא

לריח שמניך טובים · י"מ כי הוא הפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו וחשב שהוא שמן זית: תורק · יש אומרים כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועודף ואל תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עמל ובית ומקום במקרא במקום אחד לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה: עלמות · הם נערות קטנות: נזכירה

רלב"ג

האחרון והנה זכר עוד שלמ' בכאן כלי אחר נתן לנו הש"י להישירנו אל הצלחתינו והם השלמים אשר ימלאו בכל דור ודור המיישרים זולתם אל השלמות אם בפיהם הם ומפי כתבם בחשק הטבעי אשר להם בזה כאלו היה זה מן הטבע להדמות אל הש"י כפי היכולת אשר שפע ממנו זה המציאות השלם לא להגיע לו שום תועלת והנה בזה האופן תשלם הסבה בסור כל המונעים אשר זכרנו · האולם המונע הראשון והוא העלם ממנו מהות ההצלחה יסור בזה האופן אם לפי שאלו השלמים כבר יודיעוה לנו כפי היכול' אם מפני היישרים הותנו אליה וזה שעם היישרים הותנו אליה לא נמנע הגעת ההצלחה לנו מפני העלם ממנו לזרה כי מה שיעש' מעש' מה מעלמנו יחוייב בו שיהי' ידוע התכלית מעת התחילו בפיעל אם לא יגיע אליו כי אם במקרה והולם מי שיישיר זולתו לעשות מעשה מה לא יחוייב בפועל שיצייר התכלית אשר בעבורו נעשה המעשה ההוא והולם יחוייב זה במי שיישירהו לעשות זה המעש' וזה מבואר בנפשו ולזה תמצא בכל מלאכה מעשיית יהיה תחתיה מלאכות משרתות לה שאין אחת מהמלאכות המשרתות משיגו בשלמות התכלית אשר בעבורו יהיה אלו המלאכות ואמנם משיגהו בשלמות המלאכ' הראשי' והיא אשר תיישיר המלאכות אשר תחתיה אל שיעשו מה שיעשו והמשל שמלאכת הנגרות המשרתת למלאכת הספינות הנה תיישיר למלאכת הספינות אל איכות מעשה תתוך הקורות אשר תעשה מהם הספינה ולא יחייב במלאכת הנגרות ההיא שידע הסבה אשר בעבורה יחוייב שיותכו הקורות על זה האופן והולם יחוייב זה במלאכה הראשית המיישרת אותה אל זה המעש' · והולם המונע השני והוא החשק אשר לנו בה אל העניין להמשך אל התאוות הגופיות יסור גם כן בזה האופן לפי שאלו השלמים יקחו תחבולות ינהיגו בהם האנשים עד שירחיקו מהמשך אל אלו התאוות כפי היכולת בדרך שישלם להם ההשתדלות בהצלחה האנושית · והולם המונע השלישי והוא העלם ממני הדרך אשר תוליכנו אל שלמותינו יסור גם כן בזה האופן וזה שאם היה שאחד אחד מהמשתדלים בזאת ההשג' מעלמם אם לא השיג בזה דבר מה שהשיג בזה דבר מועט הנה כשהתקבץ מה שהשיגוהו כולם התקבץ מזה שעור רחוי אם מעלמו אם מצד מיוחו מיישיר מה שירא' דבריהם אל הגעת האמת בזה ולזה יעזור האדם תמיד בחקירותיו בדברי הקודמים כל שכן אחר הגלות האמת בהם לקודמים כמו שהיה העניין בעת זה החכם כי החכמות כבר היו אז בשלמותינו מאד ובהיות העניין כן הנה השלמים הקודמים ידריכנו אותנו בעיון בדרך אשר תגיענו אל ההצלח' אם מפיהם אם מפי כתבם בחשק הטבעי אשר להם על זאת ההשפעה ויודיעונו בדבר דבר דרך החקיר' בו ומה שנתבאר להם בו עם מה שנעזרו מזה בדברי הקודמים להם ומה שנצטרך השגה בחוש והיה לא תשלם כי אם בקושי ובזמן ארוך יעבור החיים האנושיים ישלם גם כן על זה האופן כי אלו השלמים יודיעו אותנו מה שהשיגו מזה בחוש להם ולקודמים להם בא רך הזמנים על שישלם לנו בזה הצד האמת בזה: הנה זהו מה שהקדים זה החכם בזה הספר קודם שידבר באופן הגעת זה השלמות לנו להתיר הספקות אשר יחשב מהם המנע הגעת ההצלחה לנו וקודם שיזכור הספקות האלו הקדים לאמת מציאות החשוק' לנו לשלמותינו ואחר שהלכנו זה נשוב לבאר מדברי החכם אמר להעיר על החשוקה אשר בתחלת העניין לשכל ההיולאני להדבק בש"י שהשכל ההיולאני והוא הנקרא שלמה בזה הספר כמו שקדם אמר על לד התשוק' מי יתן וישקני הש"י מנשיקות פיהו רוצה לומר שידבק בי כפי היכולת כי הנשיקה מורה על הדבקות וההדבקות ולזה א' על משה ואהרן ומרים שהם מתו בנשיק' רצוני שהם בשעת מיתתם היו דבקים בש"י והולם אמרו ישקני ולא אמר אשקהו כי הש"י הוא הפועל בזה על דרך האמ' וזה כי מה שנשכיל הוא מפני שפע שופע אלינו מהש"י באמצעות השכל הפועל והולם אמרו מנשיקות פיהו כי הנשיקה בפה מורה על דבקות יותר חזק כי הוא כמו דבקות רוחני רצוני שאשר ישקו זה את זה בפיהם מורה שהם כאלו נדבקו ברוחם אשר יצאו זה מזה · והולם אמרו כי טובים דודיך מיין ירצה בזה שהשכל בתחלת העניין חשער שאהבת הש"י היא יותר חשוק' ויותר נכבדת מההנאות הגופיות וזכר היין לפי שהוא היותר מפורסמו' מכל ההנאו' הגופיות והערבה יותר אל המון העם והיא המביאה אל ההמשך אל שאר ההנאות כמו המשגל וזולתו ולזה זכר היין לבד כמו שזכר ג"כ בספר קהלת היין המורה על ההנאות הגופיות באמרו למשוך ביין את בשרי:

לריח שמניך וגומר · אמר נותן סבה זאת הנמצאת בנו בטבע להשכיל ולדעת השם יתעלה כפי היכולת כי להשגה החלושה אשר לנו בתחלת העניין בסדר הנמצאות ויושרם ואופן החכמה בהם נראה לנו הפלגת הש"י הרחות חזק ולזה אהבוהו העלמות והם הנערות הקטנות אשר לא היו לאיש ר"ל הנפשות המדברות טרם צאת הכנת' לפועל כי החשק הטבעי הוא לנכבד וכל שיהיה החשוק יותר נכבד יהיה החשק יותר חזק · והולם אמרו לריח שמניך טובים הנה כבר ידעת איך המשילו החכמים והנביאים הידיעות במשקים כאמרו הוי כל צמא לכו למים · ושתו ביין מסכתי · ושמן על ראשך אל יחסר · וכבר נתנו רז"ל הסבה בזה החקוי והמשל ובכלל הנה בעבור שהמשלה האכילה והשתייה לעניין הלמוד כמו שביאר הר"ס ז"ל ונתן הסבה בזה בספרו הנכבד מורה הנבוכים לזה המשילו המזונות והמשקים לענייני החכמות · והנה המשיל הנכבדה שבהשגות אל השמן להיותו נכבד שבמשקים והפועל על כלם יעבר ידעה שהנכבד שבענייני ההשגות הם המושכלו' והנה ליתרון חכמת הש"י הנראה בדברים הנמצאים בתחלת העניין למה שבה מטוב הסדר והיושר והשלמות הרפסרי בהם ולהיותם מעירים האד' לעיין בהם עד שידע אופן החכמה במציאותם על מה שהם עליו קראם שמנים טובים ר"ל רוקחים כי השמן הרוקח יקרא שמן הטיב כאמרו כשמן הטוב שיורד על זקן זקן אהרן · והנה קראם שמנים טובים לשתי הסבות האלו רצוני מצד מעלתם בעצמם ומצד היותם מעירות האדם לעיין בהם עד שידעם בסבותיו ועד כמו שישאיק האדם שישיג המורח כאשר הרגיש בטוב ריחו · ואמר כי למה שכריח תחלה מאלו המושכלות הנפלאות קודם שנשיגם ידענו כי שמך הנכבד הוא כמו השמן הטיב שיורק מכלי אל כלי שיורגש בריחו הרגש חזק כן שמך הנכבד נראה הראות חזק לריח אלו השמנים הטובים כי השלמות המתמיד הנמצא בהם הוא ממה שיורה הוראה חזקה על מציאותך ולאמתך כי אי אפשר היות מציאותם מעלמ' או בקרי עם היותם בזה השלמות אשר הם עליו וזה הסדור המתמיד · ויסבול שתהיה הכונה באמרו שמן תורק שמך מה שיורה על ההשפעה

אבן יחייא

אחר האומות עם האלוה יתברך אשר מנהיג אותם באמצעות שרי מעלה ע"ד הפועל · ולהיות כי בדבוק הלז מתתן תורה · יקבלו ישראל המצות שהם חלקי התורה על שלשה מדרגות · המדרגה הראשונה שהב' דברות ראשונות אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום בחיתוך אותיות ומשמעות העניין · והמדרגה השנית שהח' דברות אחרונות שמעו מפי הגבורה קול הברה ומשה רבינו פרש להם משמעותם ועצמותם · והמדרגה השלישית שכל שאר התורה והמצות שמעום מפי משה רבינו הן בקול הן בעצמות ובמשמעות · לכן דמה אלו השלש מדרגות בהשגת תורת האל · לשלשה השגות אשר ישיג החושק מחשוקתו · הראשונה והיותר מעולה היא הנשיקה בפה בחוש המשוש אשר היא ההשגה היותר גדולה שיוכל להשיג האוהב אחרי המשגל להיותה דומה אליו בפגישת אבר בתוך אבר · והשנית היא הנקראת דודים למשש את כל כלי גופה ולעמוד כל הלילה עמה בספורי אהבה כאומרו לכה נרוה דודים עד הבקר וגו' אשר הוא ערבות גדול מכל ערבות חוש הטעם · אבל אינו השגה גדולה כראשונה לבלתי היות הדבוק בכל כך קירוב כאשר היא הנשיקה כאשר אמרנו · והשלישית היא השגת חוש הריח להיות אצלה אבל לא בדבקות וליהנות מריח שמניה הטובים · והמשיל כאלו כנמצאת חשוקה מה אשר נורשה מתענוג' דודה על אשקה קרה אשר היה למסך מבדיל ביניהם · והוא מצטערת על ככה ומתרפקת על דודה ומזכרת אהבת נעוריה אליו ואיך הוא משתוקקת לקבל נשיקות פיהו כבראשונה והיא ההשגה הגדולה · וגם מהדודים אשר היו אליה טובים וערבים מיין והוא כל אופן משתה ושמחה המכוכים ביין אשר היא ההשגה השנית וגם מריח שמניו הטובים אשר לערבותם העלמו' אהבוהו והיא ההשגה השלישית · וכל זה משל ורמז לכנסת ישראל העומדת בגלותה במסך מבדיל בינה ובין אלהיה ואומרת בדמעות עיניה מי יתן שהאלוה יתברך ישקני עתה מנשיקות פיהו והם השתי דברות ראשונות אשר דבר עמי פנים בפנים ושמעתי' מפיו בקול ובמשמעות ולכן אמר מנשיקות כי מיעוט רבים שנים · וגם מי יתן שהייתי רוה מדודים והם הח' דברות אחרונות אשר קול ההברה שמעתי מפיך · ומשמעותם מפי משה עבדך כי אף שלא היה הערבו' כל כך כעלה כערבות הנשיקות · היו טובים וערבים אלי מיין כאשר אמרנו:

אמר ן' יחייא המשכיל יבין כי במשל הלז פעם ידבר עם האלוה בלשון נסתר כאומרו מנשיקות פיהו · ופעם לנכח כאומרו טובים דודיך · וכל זה להודיענו כי אף שדפינו כאחד היות האלוה דבק עם המין ישראלי ונדמה הדבוק בנשיקה שהיא פנימה עצמיות מב' גשמיים אין להבינו ככה בו יתברך להיותו בלתי גשמי · ומלא כל הארץ כבודו ולכן יאותו עליו כל הלשונות מנסתר ונוכח ולא כזב · ולכן תיקנו חז"ל הברכות חציים לנכח וחציים לנסתר כאומרם ברוך אתה ה' אלהינו שהוא לנוכח · אשר קדשנו במצותיו וצונו שהוא לנסתר · ולמדוהו מנעי'

תורת חסד · יראת שדי

לריח שמניך וגומר הרי"בש ז"ל כתב פירוש עלמות בתולות קטנות מלשון עלם לזכר ע"כ · או יר' לריח שני השמנים אשר נמשחת בהם והם השמן אשר נמשח בו אביך כאומר מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי והשמן אשר אתה נמשחת בו כאו' ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה וכו' אשר גם זה רמית ככה בכנור אל אביך בכל ענינו והנה כי כן שמך הוא כשמן הטוב אשר הורק מכלי אל כלי ועל כן עלמות והם אהלה ואהליבה אהבוך שתפרש להם טעמי התורה · ובילקוט שמואל הובא להם ז"ל כי כשלמה שואל אף נגד ה' משיחו נטל קרן השמן ובא לצוק על ראשו וברח השמן לאחריו ובשראה כך אמר לא בחר ה' בזה וכך היה השמן עושה לכולם כיון שבא דוד ראה השמן רץ מעצמו ונילק בראש דוד ולזה אמר דוד יתרם כראם קרני בלותי בשמן רענן וכ"כ למה שרחה הקב"ה מעשיו של דוד שהיה ראוי להמשח למלכות שנאמר אהבת צדק ותשנא רשע על כן יושחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך ע"כ : הנה אפשר לומר כי אחרי שבכל דבריו הטובים כדוה שלמה לאביו כמו שרמז לו הנה כי כן נדמה ובזה שהשמן רץ מעצמו וניצק בראשו וזה היה מצד מעשיו הטובים שנקראים שמנים לפי שכמו שהשמן עולה תמיד למעלה כמו כן עולה האדם במעלה רמה מצד מעשיו הטובים והוא אומר פה לריח ונומר ור"ל כי לריח שמניו הטובים עם מעשיו הטובים הורק מעצמו וניצק בראשו השמן הטוב אשר משחוהו בו וכן פירשו המפרשים כי תורק הוא כמו הורק · או יר' לפי דרכי זה לריח שמניך הטובים והם השמן שנמשח בו אביך והשמן שנמשחת בו אתה כשאר לך קריאת שמך בשם שמן תורק ר"ל שמן הורק והוא לפי שהשמן מעצמו היה ניצק על ראשך וניצק על ראש אביך וכמו כן נהיה לאהרן הכהן והוא אומר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן ר"ל יורד וניצק מעצמו מצד חסידותו וז"ס שיורד על פי מדותיו שיר' מדותיו הטובות ולכן היה ניצק ויורד מעצמו : עוד הובא להם ז"ל שם תניא רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה נסים נעשו בו מתחלתו ועד סופו לא היה אלא י"ב לוגין ראה כמה יורה בולעת וכמה עיקרין בולעין וכמה האור שורף ובו נמשח המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ואפי' כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה דכתיב והכהן המשיח תחתיו ואין מושחין אלא מלכות בית דוד דכתיב קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיח' ואין מושחין מלך בן מלך דכתיב ולמען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ירושה היא להם ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקי' אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים ואותו שמן קיים לע"ל שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם זה בגימטריא י"ב לוגין ומנא לן דאי איכא מחלוקת בעיא משיחא אמר רב פפא אמר קרא בקרב ישראל בזמן שהשלום בישראל ע"כ : ויכולי

מ"ע ספורנו

לריח שמניך טובים · כי המנס גם שיהיה קלא מהסידי ה"ה שיראביך הנה אהבתם היה לריח שמניך טוב ם הכופיעים לעונם כלו : שמן תורק שמך וזכרון כשך אלם הוא בהיותו שמן יורק מריק עליהם שמנים ממיתיים ס"ס החיים והעוב בעולם הזה : על כן עלמות אהבוך · ולריח הותן הטובות הזמניות שה' הכירו היותן מאתך להבוך חסידי ה"ה · ובסור מהם אותן הטובו' תסור אהבתם התלויה בדבר כאמרם ז"ל חסיד אחד היה באומו' והיוב שמו התחילו יסורין באים עליו התחיל מחרף ומגדף וזה כי לא שמו לבם לדעת אותך ואהבו לריח אותן הטובות הזמניות אבל לא שימו וראו טובך כי לא לם חסדו וזה כי מלך עוזך היה תכלית כל המכוון מאתך גם בטובות הזמניו' ובעונש להיטיב לאוהבך כי חפץ חסד אתה ובזה ראוי שתהיה נכתב מלך עוזך לא בלבד מלך הטוב הם מה מאתך לכן אני אומרה : משכני

ר"מ עראמה

ולהבת עולם מכלם למדנו החבה היתה הנודעת להם שנתן להם כלי חמדה כמו' ולכן זה החוה שיר השירים הזה לקלם הבנת זאת התורה על כל שיר השבנו' כתנ' כלם קדש וזאת התורה המקולסת בזה בכרמז מהם כפי' ישקני מנשיקו' פיהו שיהיו לומדי' תורה ואינם שכחים היא קדש קדשים והוא' שלא כתבונן במה שנאמר ששיר זאת התורה נסבב כני הלים השיר היה הזה אל עניין זולת זאת התורה אשר כאמר עליה כיהם ז"ל אמרו שנבראת קודם בריאת העולם וכי היתה לפניו התק"עד דור וקול' כתינה ובה סתכל וברא העולם וכלם מקראו והם שנתקלכו מלכי השר' בנו ומשלו למלך כים לו בת יחידה ובקש שיעשה לו בית רללה ואין שכך זאת' התורה הכתובה לא נמצא בה אותם סגולות רם לא נכסיל עוד לאתמרם מטולטלים כם דברי חור' כנו מעגלותיה לא תדע ואמרו עוד כל התורה כלה שמותיו של הקדוש ברוך הוא ואם נתכוון בזה במעט עיין בכיה ההתגשמו לעורך הנתונו אותם במאמר הנה לכבי בר ליקרא בעבעו בנבו' ישמע העם כמו שקרה אל יסיף האם הוליך להתגסם עוד להיות מניך מן הגבוה הטבעי ולהעלה את האבנים ובגובה הסלעים כדי שבהתחם בו כמאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' כמו' אשר במקומו אלאי וגם שהם זכים לברכה אמרו במסכת סוכה בשם ריש לקיש תורה שנתן הקדוש ברוך הוא להם כרם לו כלם לכנה על ההי אם בחורה היה האשה מהם ונהיה מהם כב' בריונו רם דה למורין לנו שבך בכיונה לכני התורות כלחתו מהורה בערך

אבוחונו זו לבנה כי היא מפורת הראוה למשיעותה והרי אם כן נתנו לנו הבדל השני תורות בא משל האם כאמו' אך ביאסה אל המראה טיה ביאר עוד כי התחלת האם הגבולה ליודעי בינ' ולכן בערך מעלת התור' הזאת

מ״ע ספורנו

משכני אחריך הדריכני באמתך ולמדני כענין אחרי ה׳ אלהיכם תלכו: נרוצה · כי אמנם דרך אלותיך נרוץ בשמחה לעשות רצון לפניך · וזה כי כבר: הביאני המלך חדריו בספורי מעשה בראשית וזולתו עם מופתיו קושיים ושכליי׳ אשר בם הודיע התכלית המכוון ממנו: ובכן נגילה ונשמחה בך · על היותך לנו לאלהים: נזכירה דודיך · נזכיר לפניך את דודיך ואהביך · הם האבות אשר הם: מיין מישרים אהבוך · אהבו אותך אהבת יושר בלתי תלויה בדבר יותר ממה שיאהב את היין המתענג בו: שחורה אני ונאוה · הקדים המחבר דבור עדת ה׳ לאומות הנקראו׳ בנות ירושלם באמרו ונתתי אתהן לך לבנות להודיע שלא יהיה להן פתחון פה במה שתבקש היא מאת ה׳ ית׳ השגחה פרטית עליה יות׳ מכל זולתה ותאמרנה שיש משוא פנים בדבר באמרה ראוי הוא שיחפוץ בי האל ית׳ יותר מכל שאר האומו׳ כי גם שאני שחורה במעשים כאותן מכל מקום אני נאוה בידיעת האל ית׳ ויראתו ואהבתו יותר מכל זולתי: כאהלי קדר · שהשחרות בהם הוא מקרי לא עצמי כי לא נעשו מבגד שחור אלא מבגד לבן שקרה לו השחרות רבל בעצם אני נאוה · כיריעות שלמה · שהן נאות מצד עצמן בדברי׳ אשר מהם נעשו מצד מלאכתן וסדרן :

רלבג

ההשפעה כאלו אמר שלריח שמניך טובים והוא מה שנריח בתחלת העניין מאלו הסדורים אשר בנמצאות ידענו שממך הוא סדור ישפעו ממנו כל אלו הסדורים וזה שכבר יראה כאלו הנמצאות למה שבהם מטוב החכמה והסדור שמניאוהם הוא נשפע ממך ולזה יעירנו ריח השמנים אל שנוד׳ שבכאן נמצא אחד ישפעו ממנו אלו הנמצאי׳ ושזה הנמצא הוא בתכלי׳ המעל׳ והשלמות להיות מה שישפע ממנו בזה האופן מהשלמות ולזה אהבוהו העלמו׳ והם הנערו׳ הקטנות אשר לא היו לאיש ר״ל שנפשות המדברות טרם נאת הכנתם לפועל יחשקו להשיג אותך ולהשיג מה שבמציאות אלו הנמצאים על מה שהם עליו מטוב הסדור והיושר וזה החשק הוא הסבה אל שנשתדל להגיע אל שלמותינו :

משכני אחריך וגו׳ אמר אל הש״י מורה על חוזק החשק ורוב המונעי׳ שישירהו אליו וימשכהו עד שירוצו אחריו הוא ושאר הכחות הנפשיות וזה יהיה כשיכנעו שאר הכחות הנפשיות לעבודת השכל או ירצה בזה באמרו נרוצ׳ הוא והדומי׳ לו ר״ל שאר הבעלי שכל להיות זה החשק בכל שאר האנשי׳ בטבע והוא נראה יותר · ואולם יחס הפועל בזה לש״י לפי שהאדם לא יוכל להגיע אל שלמותו אם לא במה שישפע עליו מהש״י · ועוד שלרבוי המונעים צריך עזר אלהי למשכו עליו · והאמר על צד התשוקה שאם נגיע אל זה התכלית ר״ל שיביאנו הש״י חדריו זה יהיה תכלית הגיל והשמחה ובאמת כי זה הגיל והשמח׳ מה שאין לשמחות הגופיות יחס אליו כי התענוג השלם והשמח השלמ׳ הוא בשיושג הנכבד בהשג׳ שלמ׳ אמתית כמו שהתבאר במקומותיו · ולזה אמר דוד ע״ה שובע שמחות את פניך · ואמרו רז״ל שהשמח׳ במעונו ירצו שתכלית השמח׳ היא במדרגת הש״י והנה רצה בזה שתכלית המכוון בנו הוא אשר נחשוק אליו ראשונה חשק נפלא וזה ממה שיישירנו אל שנגיע אל התכלית כמו שקדם · ואמר שכבר יראה היות חוזק הגיל והשמח׳ למי שיגיע אל זה התכלית וזה ממה שנריח בתחלת העניין מדודיך ר״ל מהדברים אשר יביאונו לחשוק בך הוא יותר נבחר מהללנו מיין רצוני מתאות הגופיות ויהי׳ אמרו מישרים אהבוך שם תחת שם התאר כי כבר ימצאהו מזה המין רבים בלשוננו · וירצה בזה שבעלי המישרים אשר אהבו הש״י ר״ל אשר התעוררו לראות יושר הנמצאו׳ ואופן החכמה בהם יבחרו מה שיריחו מדודיך יותר מיין והנה פירשנו נזכירה · נריח · על דרך אזכרתה · ועל דרך בכל מקום אשר תזכיר את שמי לפי הפירוש הנכון :

שחורה אני ונאוה אמר השכל ההיולאני לשאר כחות הנפש שהיא שחורה בתחלת העניין לפי שהיא משוללת מכל מושכל והיא עם זה נאה מצד ההכנה אשר לה לקבל כל מושכל כאשר יהיה לה מי שיעירה על זה והנה יש לה ידיעות יבדילוה מהביט אל מה שראוי שתביט אליו ותעיין בו · ואלו השחרות אשר לה מצד החמר לאהלי קדר שהם חשוכים מאד מצד יתרון החום עם והאמרה שעם השחרות אשר לה בעצמותה מצד הסכלות אשר יהיה לה בדברי׳ ראשונ׳ הידיעות הם המונעים אשר לה מצד החמר אשר יוסיפו על שחרותה שחרות · והמשיל שם קדר מורה על השחרות וכאלו אמר כאהלי קדר שהם חשוכים מאד כן ידיעות שלמה

תרגום / פסוק

משכני כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא בימָמא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא ריבון כל עלמא נגידנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשיפולא דטורא דסיני והב לן ית אוריתך מן בית גינזך דרקיעא ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתיין דמכתבא בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין מינך ורחמין ית פיקודך: שחורה כד עבדו בית ישראל ית עיגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת שכינתא דיי ביניהון ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכיהון:

ד׳ משכני אחריך נרוצה הביאני המלך
ד׳ חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה
ג׳ · ל ומל׳ דדיך מיין מישרים אהבוך: שחורה ה
ל ולא מפיק ח׳ · ל אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי
ל ומל׳ קדר כיריעות שלמה:

אל

אל

הביאני ד׳ וס׳ כסד׳ עקב · כאהלי ל׳ שחורה אני ונאוה והוא חד מן א״ב מן חד חד כ״א ברישי׳ וסי׳ נמס׳ במסרא רבתא במערכת אות הכ״ף בס״ד ·

רשי

משכני אחריך נרוצה · אני שמעתי משלוחיך רמז שאמר׳ למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה להיות לך לאש׳ : הביאני המלך חדריו וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך : נזכיר׳ דודיך · גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה : מישרים אהבוך · אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענייננו · ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקו׳ זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היו׳ גלי׳ ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם ומשתעשעים בתורה ושם מזכירי׳ דודיו מיין ומישור אהבתם אותו : שחורה אני ונאוה וגו׳ · אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם אעזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחור׳ אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בתיקון איברי׳ נאים · אם אני שחור׳ כאהלי קדר המשחירי׳ מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה ·

דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש כנגדו זכות קבלת התור׳ וקורא לאומות בנות ירושלם על שם שהיא עתיד׳ ליעשות מטרופולין לכולן כמו שנאמ׳ ביחזקאל ונתתי אותם לך לבנות כמו עקרון ובנותיה :

אל

אבן עזרא

נזכירה · יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון : מישרים · אחר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים · ומ״ס מיין ישרת עצמו ואחר עמו וכן ענינו מחשרים אהבוך העלמות הנזכרות וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי׳ ענינו ובשתי יי׳ ורבים כמוהו · ואחרים אמרו כי המישרים אהבוך כמו ומגיד מישרים והראשון קרוב אלי : שחורה · יש מפרשים שהוא יפה כמו האשה הכושית כי מרוב יופיה תפחד האם שתשליט בה עין רעה על כן תקרא כושית ושחורה ואין לנו צורך בפירוש הזה באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה אל תראוני שאני שחרחורת : ונאוה · כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנ״ון נבנין נפעל כמו וכל נעשה במרחשת אין אבן נרא׳ : שחרחורת

אבן יחייא

תורת חסד קדש קדשים

רים עראמה

בזאת הפסוק׳ אשר כלה שמותיו של הקדוש ברוך הוא נאמר שנקרא קדש

אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ:

אס

אל אֲמִירַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל קֳבֵל עַמְמַיָּא לָא תִבְזוֹן יָתִי עַל דַּאֲנָא קְדִירְתָּא מִנְּכוֹן עַל דַּעֲבָדִית כְּעוֹבָדֵיכוֹן וּסְגֵידִית לְשִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא דִּנְבִיאֵי שִׁקְרָא אִינוּן גְּרַמוּ לְאִסְתַּקָּפָא תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עֲלַי וְאַלְפוּנִי לְמִפְלַח טַעֲוָתְכוֹן וְלִהֲלָכָא בְּנִימוֹסֵיכוֹן וּלְמָרֵי עָלְמָא דִּי הוּא אֱלָהִיָא לָא פְלַחִית וְלָא אֲזָלִית בְּנִימוֹסֵיהּ וְלָא נְטָרִית יַת פִּיקוּדוֹי וְיַת אוֹרַיְיתֵיהּ: הגידה כַּד מְטָא זִמְנֵיהּ מֹשֶׁה נְבִיָּא לְמִפְטַר מִן עָלְמָא אֲמַר קֳדָם יְיָ גְּלֵי קֳדָמַי דְּעַמָּא הָדֵין עֲתִידִין לְמֵיחַב וּלְמֶהֱלַךְ בְּגָלוּתָא כְּעַן חַוִּי קֳדָמַי אֶכְדֵּין יִתְפַּרְנְסוּן וְיִשְׁרוֹן בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּקַשְׁיָין גְּזֵירַתְהוֹן כְּחוֹמְתָא וְכִשְׁרָבֵי שִׁמְשָׁא דְטִיהֲרָא בִּתְקוּפַת תַּמּוּז וּלְמָה דֵין יְהוֹן מְטַלְטְלִין בֵּינֵי עֶדְרֵי בְנוֹי דְעֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל דִּי מְשַׁתְּפִין לָךְ טַעֲוָתְהוֹן לְחַבְרַיָּא:

אס

איכה י"ז וסי' נמס' בריש מגילת איכה:

רשי

אל תראוני · אל תסתכלו בי לבזיון שאני שחרחורת לפי הד"ן שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל. בני אמי נחרו בי · הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסה' ופתויים עד ששמוני נוטרה את הכרמים ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתכוני עובדת אלהים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי מלינו פרנסי' נקראים במקרא בלשון כרמים שנ' ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואתני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמים : הגידה לי שאהב' נפשי · עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן שחביב על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרע' צאנך בין הזאבים הללו אשר הם בתוכ' ואיכ' תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרים שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה · ואם תאמר מה איכפ' לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני : על עדרי חביריך · אצל עדרי שאר הרועי' שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי האומו' הסמוכים על אלהים אחרי' ויש להם מלכים ושרים מנהיגים אותם : אס

רלבג

שלמה · כי לפעמים ידמו בלשון הקדש בשני כפי"ן כעמי כעמך כשפחה כגברתה והדומים להם :

אל תראוני ונומר אמרה לשאר כחות הנפש מבארת מה הם לו הידועות שזכר' בפסוק הקודם שלא יבזו אותה מצד הכפל שחרות' לפי שהשחרות ההוא אינו לה מעצמ' אבל מחוץ כמו שחרות מי ששזפתהו השמש וזה לפי המשל והנ' לפי הנמשל ירצ' שהשחירו' הדברים הגופיים אשר הם תחת השמש והם הדברים ההוים הנפסדים אשר החשק להמשך אליהם מונע אותה מהשלמות ויחס אותם אל השמש להגלות פעולותיו בהם · וכמו זה אמר בספר קהלת שיעמול תחת השמש המהלכים תחת השמש וביארה מי הם אשר ימשיכו' לאלו הענינים הגופיים ואמר ששאר כחות הנפש ישדבו שלא תטו'כרמ'כשתעש'הפעולה המיוחס' אליה אשר בה תתן כרמה פריה ושמוה משתדלת בפעולות הגופיות המיוחסות אליהם · וקראה אלו הכחות המושכי'אות' אל התאוו'הגופיות בני אמה לפי שהנפש מצד שהיא אחת היא אם לכל אלו הכחות אשר ישתעפו ממנ' וקרא' אות' בניס לפי שהם כחות פועלות והכ'הכחות המתפעלו' מהם ר"ל הנשמעים אליהם הם בנות ירושלים והנ' מבואר לפי שידע הנפש וכחותי' כי מהכחות הנפשיות ימצא מה שהוא במדרגת המניע והפועל ומהם מה שהוא במדרגת המתנועע והמתפעל והנה אמרנו שהרצון באמרו שחרחרת הכפל השחרו' הוא מבואר וזה כי פעמים יהיה הכפל לחזוק כאמרו יפיפית מבני אדם :

הגידה לי ונומר · זה מאמר השכל ההיולאני אל השכל הפועל המשלים אותו והמוציא אל הפועל והוא על דרך המשל על דרך ויאמר ה' אל השטן והדומה לו · ואמר זה כמתרעם שעם המונעים אשר לו לפי מה שזכר בפסוקים הקודמים הנה בכאן ג"כ מונעים אחרים ימנעוהו מהשלמות והוא שהוא לא ידע מה היא ההצלחה ולא ידע ג"כ הדרך אשר בהגיע אל שלמותו והצלחתו ולזה אמר הגיד' לי מה הוא הדבר שאהב' נפשי רצוני וחשקי בו בטבע ר"ל ההצלח' כי זה בלתי ידוע לי בתחלת העניין גם הגיד' לי איכ'תרע' כפשי רצוני איכ'תקבל מזוג'והיא המושכלות והכווג' בזה שיודיע הדרך אשר בה תגיע אל זה השלמות · איכ' תרבין בצהרים ר"ל איכ'תנוח לגודל'שהוא תכלי' האור המיוחס לה כמו שבצהרי'יהי'אור השמש בגבורתו והכווג' בזה שעם הסגת' המושכלות והוא מה שיושכל מאלו הדברים תחל' הנה בכאן הסג' היא הולכת מהלך השלמות מאלו המושכלות כאלו תאמר חכמת האלהית ובאופן ההסגת' בה מהספק ומהמבוכ' ולזה אמר' שיודיע' איך יהיה זה · או יהי'הרצון באמרו איכה

מ"ע ספורנו

אל תראוני שאני שחרחורת · אל תראו ראיי' מצד המעשי' שהם מקולקלי' לדון אותי לכף חובה על מחשבת הלב כי המנס המעשי' נעשו לי הרגל במקרה : ששזפתני השמש · כקנו מצד ההרגל אל האומות ורעי כותים שגדלתי בתוכם ובלעדי זאת : בני אמי נחרו בי · הכבידו עלי מסים והרנוניות כענין מצרים ויותר מהמה: וכבן שמוני נוטר'את הכרמי' · להשתדל בצרכי מיי שעה · כרמי שלי · שבי' שלי בלבד ואין לזרי' אתי והוא העסק בתורה ובמצות: לא נטרתי · לא עסקתי בה מקוצר רוח ומעבודה קשה ובכן קלקלתי מעשי: הגידה לי · אחר שהגיד בעול טענת האומו' התחיל המחבר בדברי עדת ה' אליו ותשובתו על דרך דברי אוהבת עזובה עם אהובה ואמר: הגידה לי שאהבה נפשי · אתה ה' אבינו שאהב' נפשי הע"פ שהמעשים מקולקלים הגד לי: איכה תרעה · את התלמידי' דעה והשכל: איכה תרבין · את ההמון אחת חכמי הדור שיתנהג על פיהם : בצהרים · בזמן שיהיו שני בני יצהר הולקים בהלכה וכל אחד מהם מאיר דבריו כשמש הכ"ן כמו שיקרה בצהרים שהאור מאיר במזרח והאיו במערב וזה קרה בסבת שכרמי שלי לא נטרתי ולא שמתו כל צרכם : שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך · על עדרי רואים החברים החולקים ותלמידיהם שהם שלך ואומרי' אלו ואלו שהם דברי אלהים חיים ובכן אהיה כעוטיה על שפה שלא אדע את מי אשאל ויודיעני דבר אל נכון : אס

ר"מ עראמה

כינו בלי אמצעי המכונה לזאת הסנה בנשיקות פס ולהורות על מעלת זה החלק התורי' על התור' שנכתב בפירושנו בשיר השירים קודש קדשים אמר כי טובים דודיך מיין כאומרים ערבים עלי דברי דודים מיינה של תור'ירצה טובי' עלי מה שנמצא רמוז אצל החכמים אשר הם דודיך ירצה הקהדברי'הנסתרי' שיך טובים הם מן התור' שנכתב המכונה בכמה מקומות ביין ומן הידוע שיש שני מינים מהיין מין חוקתינכביו בתור'שנכת' ומין משומר בענביו שאם זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש והוא דמות שבעים פנים :

לריח שמניך טובים וכו'רצה לפר' עוד דבריו והמשיל משל ואמר כשם שעקר שמן הרקח הוא הבושם הקנוי בו ואם נראה בו מקרי בערך השמן ונשא הבושם ההוא כנושא היחס הזה אם תהיה התורה שנכתב דמות השמן יהיו סודות שמותיו יתברך הרמוזים בה דמיון רוח הבושם הנזכר אשר הוא העיקר וזה אמרו לריח שמניך רוצה לומ'הנמצא בפרקיך הטובי' אשר הוא דאיתק' אוהו

אבן עזרא

שחרחורת · זה הכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם : שזפתני · ראתני והביטה בי ונלתני וכמוהו ולא שזפתה עין איה : נחרו בי · נלחמו בי והנ"ון לבניין נפעל מן ויחר אפו : נוטרה · שם התואר ועניינו שומרת : שאהבה נפשי · יחסר מקום הקריאה כמו אתה : איכה תרעה · הצאן : איכה תרבין · אותם ויש אומרים שעניינו שאלת המקום כמו איכה הם : שלמה · הש"ין מקום אשר : כעוטיה · מתערבת והוא פועלת מן ויעט העם אל השלל · ויש אומרים מוטעת והוא רחוק ויש אומרים נגרעת מן ויעט בהם :

הפעם השנית לריח שמניך · כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזכר'שמך כאילו שמן מור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי נשיקות פיך : משכני · וכל אחת מהעלמות מתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצה : הביאני המלך חדריו · יותר נשמח בך ממה שיביאני המלך חדריו : שחורה · ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנער' להן ואמרה אינני פחותה מכם אף על פי שיש בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה · ואל תראוני פירושו אל תבזוני או אל תראיני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטר'את הכרמי'ובתחל' קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי ויחזרה לרוע'ואמר' לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרבין כי אני רוצ' לשוב רוע'וארדוף אחריך:

הפעם השלישית לריח · היה מלמד מעשיו של המקום ומורה אנשי דורו ובכל הקום שהולך ויקרא שם הגרס בשם יי' וזהו שמן תורק שמך : על כן עלמות אהבוך · על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת הייחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן : משכני · שנאמר אחר המקו' וילא מארץ מולדתו : הביאני המלך חדריו · שהביאו אל ארץ כנען ויתכן שהחכימו ועמד על סודות לפנים · וענין נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום וקריאת אשל : שחורה · החל בשעבוד מצרים אף על פי שאני שחורה בקצת מעשים רעים נאוה אני בשמירת הברית וייחוד השם : אל תראוני · השמש הגלות מצרים ומי סבב לי שחכני השמש אנשים מבני אמי ששמוני נוטרה שאסור לתים נכרים ועזבתי שלי וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הנביא שישובו כי היו מהם עובדים עבודת אליל ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים : הגידה לי · שחזרו בתשובה ושאלו איך היו רועים האבות ונלאו דרכם ולא נתערב עם אלהים אחרים שיאמר בעקבי שהם כמוך וזה ענין על עדרי חביריך :

אבן יחייא

ולכן אמרה להן שחירה אני ונאוה בנות ירושלם שרוצה לומר או בנות ירושלם אל תתמהו להיותי נגררת אחר האהבה בהיותי שחורה אשר לא נאוה לנעדר היופי תענוג כזה כי אף שאני שחורה שהוא פגע כאחד ממיני האיכות שהוא המראה · אני נאוה בעצמותי ואברי שלמים הם אתי על מתכונתם · ואשא חן וחסד לפני כל רואי · ואין היופי מיוחס אל אשה יפה ושרת טעם כי אם אל אשר נאוו לחייה בתורים ונאוו עליה כל שאר אופני המלבושים · וטוב טעם ודעת חן וחסד ימצא בה · ואף כי מצד שחרותי אדמה לאהלי קדר והם אהלי הערביים העומדי'מגולים לחורב ביום ולקרח בלילה ולכן יהיו שחורים · מצד תוכן אברי וישוב גופי ותיכי אדמה ליריעו' שלמה · שהם יריעות מלך גדול ושלו ושקט על שמריו אשר כל כלוו היו בתכלית היופי · ולכן בנות ירושלם אל תראוני שאני שחרחורת וגו' שר"ל אל תבזו אותי · כנגד מן המה יביטו ידאו כי ואמרה שחרחורת שהוא לשון הכפל השחרות כירקרק ואדמדם · שרוצה לומר אף כי אני שחורה הרבה חוץ מהראוי · להיות כי השחרות הלז אינו מטבעי כי אם מקרה קרה לי ששזפתני השמש · שהוא ענין הבטה נגזר מן ולא שזפתו עין איה · וזה נמשך להיות כי בני אמי נחרו בי ושמכו חרונם עלי ושמוני נוטרה את הכרמים כעדרי הסוכות והמלונות העושים צל להבין מהשמש ומקריו · וברשותי אלנטור כרמי מקום אשר היו לי שם כל הכנותי · באופן שכרמי שלי לא נטרתי · ובשמירת כרמים נהפכתי שחורה ופתים רעות עשו עמי · והוא משל ללגנ האומות על דברי כנסת ישראל · החושקת נשיקות ודודי דודה וריח שמניו כאשר אמרנו והם אומרים לה שעתה בגלות היא כוספת לאשר מרתה את פיו במדבר בהיותה בחיק דודה בעשיית העגל · ואחר כך בהיותה על שמריה בארץ הצבי והמקדש על מכונו שרדפה שבית העגלים והבעלים · וכנסת ישראל משיבה אחרים ללעגם באומר' או בנות ירושלם שהם האומות העולם · כי להיות ירושלם עיר הקדש וככספת מכל העולם · ארץ מטרפולין תחשב לכל הארצות אף כי הייתי שחורה בעשיית העגל במדבר תכף נמחל עוני ונהפכתי לנאוה · ואם היה שחרותי לסבת היותי כיושבי אהלי קדר העובדים לשמש בעבודת כל המקדיר ומשחיר לעובדיו · כי כוש וכנו נמרוד הם החלו לעבו' עבודת כל לשמש והם המה היושבים באהלי קדר · ונתרגום אתקדרו אפיהון ככנור דכוש דשרין במשכני קדר · אח"כ תכף ומיד הייתי נאוה כיושבי יריעות שלמה · והם הכהני'והלויים העובדים עבודת היכל ה' במקדש אשר עשה שלמה והיה כפרתי כאשר עשיתי המשכן וידיעותיו וכליו · והנן כי דמה עון העגל לעון עובדי השמש באומרו כאהלי קדר אבל לא אמר היות עונם עשיית העבודה ההיא כי לא לכך נתכוונו כי אם לשם שמים · וחטא שהגדילוהו עליהם לגדולתם והגדול מי שחטאיו ספורים · ועוד אמרה כנסת ישראל אל תראוני ואל תבזוני בהיות לי שחרות על שחרות והוא אומרה שאני שחרחורת · שאחרי בנין הבית וחוץ מן המדבר אשר היה מקום מוכן לעבודת עוזאל · גם שם עבדתי את העגלים וגם לבעל ולאשרה העשויים לשמש ולירח · אשר היה עון פלילי מעשיית העגל במדבר לשלשה סבות · להיותה בארץ נושבת עיר חומה מקום רחוק מעבודת השעירים שמקומם המדברות · וכן להיות בבית מקדש ושכינה המשפעת שובע שמחות על עם ישראל · וכן להיות הפעולה ע"ז שלימה לשמש בלי שיתוף האלוה יתברך כלל באומרו אם ה' הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו · מה שלא היה כן עון העגל כאשר אמרנו · ולכן אף כי החטא הוא גדול יותר כי יען ששזפתני השמש שר"ל כי היה מביט בי ומשגי'לטובה ומשפיע עלי שופע טובות באמצעות עבודתי אליו כאומרו בירמיה ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמים שהוא השמש שהוא מלך עולם הגלגלים והסך לה נסכים חסרנו כל ונחרב וברעב תמנו · הייתי תמיד נגררת אחרי עבודתו הנכריה · אל תבזו אותי עם כל אלה אשר אמרנו · כי לא אלוהי היתה זאת והואל לקרוא בשם הע"ז · אבל בני אמי · ור"ל בני כמו בוני נגזר מן אל תקרי בניך אלא בוניך · ור"ל אמי אומתי · ורמז לירבעם ורחבעם אשר היו מלכי ובנות אומתי והיה להם להשיבני תמיד בדרך טובים · והם היו כעוכרי ומאשרי העם מתעים ונחרו בי כי נכסתם אל חרון האלוה בי · כי שמוני נוטרה את הכרמים והם שני עגלי ירבעם מכוני כאומרו רב ומזכות רחבעם · ודעה על רעה שלא היו מעבידים ע"ז בשיתוף עבודת האלוה ית' החרשתי · אבל לא היו רוצים כמה כי כרמים שלי והוא בית המקדש לא נטרתי כי ירבעם מנע לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרי' ובינה המקדש לכרם כאשר בינה ישעיה לכנסת ישראל ובית מקדשה לכרם בשירתו אשר שר אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו וגו'

תורת חסד · קדש קדשים

טעמי התורה הייתי שחורה ועתה אני נאוה עם מה שלמדני שלמה באופן שאני כאהלי קדר שהם כעורות מבחוץ ויפות מבפנים וכמו כן הייתי גם אני עד עתה שלא הייתי יודעת מה היה אתי עם התורה ועתה הייתי כיריעות שלמה שהן נאות מבחוץ ומבפנים א"כ

אל תראוני שאני שחרחורת כהייתי בלתי יודעת פירוש התורה ששזפתני השמש מבחוץ ובני אמי הדרים אתי בתוך אהלי נחרו בי ושמוני נוטרה את הכרמים שלא על שלבבה זו כרמי שלי לא נטרתי כי עכשו כפתחו לי שערי אורה ע"י שלמה אני לזאת : הגידה לי אתה שלמ' מה שאהבה נפשי והוא ענין לחידת התורה ומעשה המצות אשר הוא האלהי יודעת איכה תרע' את עדרך ואיכה תרבין את ידיך בצהרים אשר הוא תגבורת החום והוא רומז אל זמן הבחרות אשר בו מתגבר חום התאוות או אל זמן הצהרים ממש אשר לפעמים הוא זמן שקטב מרירי ח"ו וכענין המלות שהאדם עושה מוסרין לו מלאכים לשומרו כמו שארז"ל במקומות הרבה וזה גם במדרש תנחומא פרשת ויקהל עיין שם · ובאומר שלמה אהיה כעוטיה יר' כי למה אהיה אני כנסת ישראל כאבלה עוטיה על שפה בוכיה על צאני שאינן יודעות לרעות את עצמן כפי מה שהאל ית'רוצה מהן והם עדרי חבריך כי כל ישראל הם ערבים זה לזה ומה גם האלך או השר או הרב א"כ הודיעני נא את דרכי ה' ואת תורותיו : אס

שיר השירים א

רש"י

אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃

אם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלך לרעות להכיר את היפה בנשים שחלך לו הרועה : צאי לך בעקבי הצאן. והעקבים ניכרים טרחני"ם בלע"ז וכן הדבה במקרא ועקבותיך לא נודעו נחמסו עקביך והוא יגוד עקב יסובו על עקביו ומותו הדרך לכי: ורעי את גדיותיך. בשבתי מיל המלכים ליך לחיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי חביותיך הרועים שקבלו תורתי ושמרו מצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך הלא סורי הזמות וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה ובו': לסוסתי ברכבי פרע. דמיתיך רעיתי - למ"ל זו כמו למ"ד לקול תתו המון מים וכמו למ"ד לרית שמיך לקביעת סוסים הרבה שמספתי מחנותי לנפ' לקראתך ברכבי פרע. להוסיעך כמו של' דרכת ביס סוסים הרבה סס דמיתיך רעיתי שחקתיך מלעקתך של וחסס תחריסון זאת רמיתי בספרי מגלה דגר אחר דמיתיך רעיתי. סס דמיתיך רעיתי סס הרחיתי לכל ערעיתי את. לסוסתי קביעת סוסי' ובלשון לעז קבלי"ש - דמיתיך מרי"ס מחי בלע"ז כמו מותי דימו להרוג כי סס קשטתיך בקשוטים נאים. : נאוו

אבן עזרא

בעקבי הצאן. כמו ועקבותיך לא נודעו החותות העוקב הדורך אחריו: גדיותיך - כל קטן יקרא גדי ומסמיכתו לגזיס היא הרחיה: לסוסתי - הי' וד כוסף כי' וד מלחתי מספט מהבתי לדום: בתוריס - לורות מלוירות כמו תוריס: מרוזיס

תורת חסד קדש קדשים

אבן יחייא

רש״י

נאוו לחייך בתורים · שורות נזמי און ומלאת זהב [illegible] חרוזים · ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים · [illegible] נעשה לך · נמלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שאשיאכו ואחזק את לב [illegible] אחריך עם כל סגת גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קישוטי הזהב : עם נקודות הכסף · שהיה בידך כבר שהוצאתם ממצרים שגדול' היתה ביזת הים וביזת מצרים · נקודו' כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים : עד שהמלך במסבו · משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טוב' גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתו נרדי נתן ריחו חילוף להבאיש בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה : צרור

הכתוב

י׳ נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים :
י״א תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף :
י״ב עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ :
צרור

תרגום

נאוו כד נפקו למדברא אמר יי למשה כמה יאי עמא הדין לאיתיהבא להון פתגמי אוריתא ויהון כזממין בליסתהון דלא יעדון מן אורחא טבא היכמה דלא עדי סוסיא דזממא בליסתיה וכמה יאי קדלהון לסוברא ניר פיקודייהי עילויהון כנירא על קדל תורא דהוא חריש בחקלא ומפרנס יתיה וית מריה : תורי בכן איתאמר למשה סק לרקיעא ואתן לך ית תרין לוחי אבנין חציבין מספיר כורסי יקרי בהיקן כדהב טב מסדרן בשיטין כתיבין באצבעי גליף בהון עסרתי דבריא זקיקין יתיר מן כספא דמזוקק שבע זמנין שבעא דסכום עינינין דמתפרשין בהון ארבעין ותשע אפין ואתנינון על ידך לעמא בית ישראל : עד ועוד דהוה משה רבהון ברקיעא לקבלא ית תרין לוחי אבניא ואורייתא ותפקידתא קמו רשיעי דרא ההוא ועבדו עגל דדהב ועירבובין די בניהון ואסריאו עובדיהון ונפק להון שום ביש בעלמא דמקדמת דנא הוה נפק ריחיהון נדיף בעלמא ובתר כן סריאו כנרדא ריחיה ביש לחדא ונחת מכת״ש סגירו על בסריהון :
צרור

רלבג

נאוו לחייך וגומר · רוצה בזה שהיא נאות' לקבל הקשוט והעדי ומוכנת אליו תכלית ההכנ' ואמר לחייך וצוארך לפי שהם המקומות אשר מדרכם שישימו בהם אלו הקשוטים בארץ ההיא :

תורי זהב וגומר · אמר נעש' ולא אמר תעש' לפי שהוא יצטרך בזה הקשוט לעזר אחר זולת השכל הפועל' והוא העזר שיהי' לו מהרועים אשר קדם זכרם אשר יישירוהו אל זה הקשוט ועוד כי הוא יצטרך בזה שיעזרוהו שאר כחות הנפש ותשלם ההסכמ' ביניהם לעזיב' התאוות הגופיות והתענוגים ההם · ואפשר שנאמר שהרצון בזה הקשוט השגת' המושכלות וההשלמ' בהם ויהי' דמותו אותו לסוסיא ילד המרוצ' למקו' החפץ בלי הפסק כמו שקדם ויאמר שהיא מוכנת לקבל זה השלמות והו' אשר דמהו לתורים ובחרוזים להיותם הולכים מהלך התקון והשלמות מהאברים אשר מדרכ' שיופעו בהם ואמרו נעש' לפי שאין הולאת זה הכח לפועל מיוחס אל השכל הפועל לבד אבל יצטרך אל עזר אחר כמו שקדם והם השלמים אשר ייפירוהו אל זה השלמות ועוד כי אין דרך להגעת המושכלות הראשונות מהשכל הפועל בזולת החוש והדמיון והכח הזוכר כמו שקדם : עד שהמלך במסבו וגו' · בעבור שכבר קדם שזה השלמות יצטרך בהגעתו אל עזר אחר זולת השכל הפועל והוא החוש והדמיון והכח הזוכ' היות' הכונ' בזה הספר להעיר על דרך זה השלמות לנו ומה הדבר אשר יחייב הגעת [illegible] יגיע עד שיכל' העניין בסוף אל הגעת השלמות

אבן עזרא

חרוזים · הם הקשורי' מהאבנים היקרות ואין לו חבר ויש אומרים כי וחרוזים במרכולתך כמוהו ויתחלף הא"לף בחי"ת וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקדש חוץ מאותיות יהו"א לבדם : נקדו' הכסף · שיהיו בצורו' התורי' כקדו' הכסף שהוא לבן : במסבו · כמו מקום העילה וכבד כמו במסבי ירושלם והקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסבה לשתו' כמנהג שותי היין : נרדי · בושם כמין כרכום :
נרור

התכליתי לנו דרך בזה בזכירת המדרג' הראשונ' בסדר מהמדרגות אל ההצלח' כאשר נחשוק [illegible] בא וגומר ושם הכח הנפשי אשר ילך במדרגת ההיולי אל השכל ההיולאני במדרגת הנקב' [illegible] הספר והנה זה הכח הולך במדרגת ההיולי באופן מה לשכל ההיולאני ובאופן מה במדרגת [illegible] לדרוך אל השלמות בהשלמו עד שיהי' המלך במסבו והוא השכל ההיולאני הבושם שכי יתן ריחו [illegible] בהשנות' יעירו השכל על עשיית ההקדמות הכוללות ונתינת המשפט הבלתי תכלית · [illegible] שהדברים הנמצאים הם על מדרגות והם קצתם במדרגת הגור' והשלמות לקצת וקצתם בדרך [illegible] והצור' הנה יקר' לו כשיחקור מההיולי שיעתק מהככבד אל השפל עד שיגיע להיולי אין [illegible] מזה ר"ל שיעתק מן השפל אל הככבד עד אשר יגיע אל הצור' אשר היא הגיר' הראשונ' לכל הנמצ' [illegible]

[illegible]

ר״מ עראמה

[illegible]

מ״ע כפירנו

[illegible]

אבן יחייא

[illegible]

תורת חסד · קדיש קדשים

[illegible]

אל הגידה

[illegible]

כשושנה בין החוחים וגומר. רמז שחלש שהכאות הנפשיות כאשר היו נמשכים אל השכל הם כלם פונים אליו ומוכנים לשלמותו וכאשר אין כוונתם זאת הכוונה הם מרחקים השכל לשלמותו וזוטים אל התאוות הגשמיות כי יגר לב האדם רע מנעוריו ולזה כמו שאמרנו תחלי יפרך נמי שירל' לדרוך אל השלמו' שיכוניע כחותיו הנפשיות כלם לעבודת השכל וזה יהיה בשיגלך התיתיו החמריות ויעזבם ולא יקח ממם כי אם הצריך לעבודת גופו ולפי שזהו העניין אשר צריך שיסתלקו כו תחלה העיר חוזה השכל על מניעות אלו המונעים וקרחם חומים וקוצים מכחיבים ישחיתו עלמם וזה לתם ודמה חשיקת בין אלו הכחות החיוניות לשושנה והל' כי זה המשל עוד מן המחכ' והוא כי החומים ימנעו נטול השושנ' ליבשם הארץ ומנעם מזון יכן אלו הכחות הנפשיות כשיטי אל תאוות החומר ימנעו זאת החשקת מעשות פעולתה:

כתפוח בעצי היער וגו'

השיב אל השכל כי הוא בין שהר הכחו' הנפשיות המהניות כמו התפוח שהוא עושה פרי ערב ונהד במראהו וטעמו וריחו ומשובו בעלי היער שמינם עושה פרי. והחמת כי הפרי הוא מיושם אל השכל לבדו חבין שהר כחות הנפשיות המהניות כי הוא יסוב נגמי בחים וזה כל פרי אלו הנמלטות הנפשיות והשלמות החמרון אשר בהומר כחי עליו והוא אשר השלמות אשר יקנם החמר הרחמון קנחם בחמלטות קנת הם בעבור זה השלמות והנה בזה המשל עוד מהחכמ' וזה כי התפוח כשיהיו בעלי היער ייכנסו החלנות הם גדולו והוא קריו ולחוק החמר חמרם שהי' מתרחק מהל לשבת בצל השלמות ולהנות מפריו ולהתענג בו כמו שיחפוץ אדם לשבת בצל התפוח בעצי היער ולהנות מפריו:

שמאלו וגומר. זה הפסוק לפי המשל ולפי הנמשל הוא הסכימו למשל כי שמאל השכל הם החומים ועני היער שקלם זכרם והזה נקרא היער הרע שמאל ושטן וחמכם היה זה כן לפי שהוא

כשושנה בין החוחים: שמנקבין לוחה ותמיד היא עומדת בנוה ולמימות' כן רעיתי בין הבנות מפתו' לוחם לרלוף לחריחם לזנות כחותם לחרי חלנים לחרים והיא עומדת בחמימות': כתפוח: חילן של תפוחים כשושנה בין חילני סרק הוא מביב כמו כולן ספריו טוב בטעם וברית: כן דודי בין הבנים: בין הבחורים והלונמת כך הב"ה מכל החלהי' נבחר לפיכך בגלו חמדתי ויושבתי ות"ת התפוח הזה הכל בורחים היחכו לפי שאין לו גל כך נרמו כל התומות מעל הב"ה בחתן תורה אבל חני בגלו חמדתי ויושבתי: אל בית היין: אל מועד שעם ניחנו פרטיו וביחודי של תורה: ודגלו עלי אהבה: וקבוחני שדגלני הליו אהבה היח עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו אחר"י ט בגעו: סמכוני: עתה כחולת החולי בקשוני עכשיו אל בחפיסות סלח נקיה: רפדוני רפדו רפידתי סביבותי בתפוחי' לריח טוב בדרך החולי' כי חולה אני להחבתו כי למחתי לו פה בגלותי רפידת לשון מלע היח כמו שירפד חרוץ על טיט: **שמאלו** תחת לראשי: במדבר: **וימיני** תחבקני: דרך ג' ימים נוסע להו' להם מנוח: ומקו' החל שהוא מוריד להם מן ושלו כל זה **אט** זוכרת עתה בגלותי **תחבקני** להחבתו: השבעתי

כשושנה בין החוחים
כן רעיתי בין הבנות: כתפוח
בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו
חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי:
הביאני אל־בית היין ודגלו עלי
אהבה: סמכוני באשישות רפדוני
בתפוחים כי־חולת אהבה אני:
שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני:
השבעתי

אבן עזרא

כתפוח. כשלין התפוח: **ודגלו**. מן דגל מחנה יהודה: **אשישות**. כלי זכוכי' מליאות יין: **רפדוני**. בלשון ישמעאל כמו חוקוני ויש חומר שימו היניע תפוחים מן רפידתו זהב ירפד חרוץ עלי טיט ושנינו עניו הלעה והוא רחוק בעיני:

הפעם השנית הלך. **אחר** הוא הלך יפה אמר היה דודי ויש לי במדע ערש רעגג' ובית נכבד וזה ענין קרוב בתיכו מרוזים: **אני**. לכן אני עתה בתוך כמו חבללת הארון ומן הגרית: כשושנה אמר הוא: **הפעם השלישית** לשכול הכופר. משל על השכינה. עכשה שכינה לחד שכל זה חבצת יפה לת ענת' כנסת ישראל עוד **מעשה ערש** והוא הבית כשחכנישני לארץ ישראל. לכן אני עתה כמו חבללת שהיח בארון שהוא מקום מיסור כל הלס ישיגנה וכשושנה בעמק רגל תרמסנה ואני מתפחדת. **אחרי** שכינה אני חשמור לחוחך שלא יגע בך רע כשושנה בין החומים עכשה כנסת ישראל לס חשמרני לעולם חשב בגלך. וענין פרוי שחשמע כל מלותיך: בית היין. הוא בית יי' מקום נסוך היין וענין חשיסות ותפוחים הם המשוררים הלא תראה יחשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות נפיס בנתה ביתה מסכה יינה ויעוד תפוחי זהב: **סמכוני** תחת לראשי עולת הער' והבקר: לשון

רם עראמה

בשישנה הפכים להעתה ובוסף משל ואמר כי כשהיח בגלות בין הבנות הוא דומה לשושנה לחותה שמולדה בין החוחים לח בחותה שאין בשבעה להסתר על הקוצים כי אף שהיח בין הבנות ואין בכבד מכל עני היער ואין שם מכי מעלתו על השאר כן הין מן החמות מכיר מעלתך על בני המלכים שהם שרי החמות כאמרו וירדברו על מלכי ירושלים כשל שלהי גזרי הארץ ובכן הני לנדי: בגלו חמדתי ויושבתי. בחתן תורה כאמרו שהם תוכו לרגלך: כאמרו ופריו מתוק לחכי: כאמרו ושמעתו ובכן הכיחני הל בית היין: על מרן ישראל שהיח מקום כל השבוע ופזון שלח בגזר כאמרו זבח הלב ובבכה: ודגלו: לשלח: עלי אהבה: בשלשה כאמרו כי לא בשרכם ודמכם רלון לי אלא יראתי חתי ואהבתי חתי ולכן בשבעה יפרו ויחבו ויגדלו ויעשו פרי ויחיו ומשובו בעלי היער שמינם עושה פרי. והחמת כי הפרי הוא מיושם אל השכל לבדו חבין שהר כחות הנפשיות המהניות כי הוא יסוב נגמי בחים וזה כל פרי אלו הנמלטות החמרון אשר בהומר כחי עליו והוא אשר השלמות אשר יקנם החמר הרחמון קנחם בחמלטות קנת הם בעבור זה השלמות והנה בזה המשל עוד מהחכמ' וזה כי התפוח כשיהיו בעלי היער ייכנסו החלנות הם גדולו והוא קריו ולחוק החמר חמרם שהי' מתרחק מהל לשבת בצל השלמות ולהנות מפריו ולהתענג בו כמו שיחפוץ אדם לשבת בצל התפוח בעצי היער ולהנות מפריו:

שמאלו וגומר. זה הפסוק לפי המשל ולפי הנמשל הוא הסכימו למשל כי שמאל השכל הם החומים ועני היער שקלם זכרם והזה נקרא היער הרע שמאל ושטן וחמכם היה זה כן לפי שהוא

תורת חסד קדש קדשים

והר"י כתב כשושנה בין החומים יר' שחיח נכרת כן ישראל הם בכרים על ידי נילית ותפלין מילה שבת ועליהם נלחמ כל רוחיהם כי הם זרע ברך ה' עכ"ל: והרי"ם כתב כשושנה בין החומים שחתקדחין מנעת בה כן יבחו הקוצים בכפם ויקנסוס עכ"ל. ולו יר' נחום' לחי חכללת הארון וכו' לומ' לת שושנת הסמקים דעי לך שלחי כחכללת הארון והכוונה כדי להקשין לת עלמו בערך כנסת ישראל כי כמו כן השושנה היח מריחה היח טוב יותר מכל שחר החנלנת. וז"ל לחרו עשה בני חלם בכוונים לנית הכנסת ולחד מהם יודע לפרוש על שחר דומה בניהם כשושנה וכו' וכפי זה לומ' שכיוה לת עלמו בשם שושנה בלומרו חני חכללת הארון שהוח בין הקוצים שהם שרי חמלה היח בח ומודיע להם שעחני לו עזרה: **כתפוח** וגו' כנסת ישראל משיבה ומודה כתפוח בעלי היער כן דודי בין הבנים לחרהם יחסן ויעקב ובכל דודי זה חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי לומ' כי הוא היה לחר עשה גדולים ונוראים לחבותי ונחה בל בית היין היה סל חוכה ומה שהוא מגדל דגלו עלי מה שהוא המוך המוכן מלך המלכות כי אם מלך השלמה לכך שלהבתו עלי שהי' לומ' בשחלי ושמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני: **השבעתי** וחז"ל לת בנשמות נפשי חוכה ותוכיח שבע"פ והוא נכון לכוונתי בניאור זה הספר. ומהר"ם כתב כי כפי זה שחר"ל בשתי חשות לשחר בין החשות כלומר שיהנו ריוח בין הלמות ע"כד. ורז"ל לת' ודגלו עלי אהבה ללו מ"ש פנים שהור חכין ודגלו ע"כ: **שמאלו** וגו' יל' לין לריך לומ' שהם לפעמים הוא דומה לותי שמאלו שימינו היח מקדמת לותי חלת שגם שחלו תחת לראשי ובימינו זה הוא כפי לעתם ז"ל בספרו זה כחשר הוא נדלוק: **השבעתי**

אבן יחיא

כשושנה בין החומים ונומר למו כי הבת"ל יקיים מחמרה לשר לחבר שחכיה כשושנה בין העמקים ומוסיף היות לה מעלה יתרה על לשר למרה. והוא כי בלת שהוא בכרת לה ביותר בין החומים לשר הם לוריבי הטבע ומזגיהם לותו. והשוב לל יובר כי הם בהפכו שהוא למו לריבות לעניות כנסת ישראל בכרת בשוב טעמה ובמעשים המעולים בין הנכרות והם לומיות הסגולה. עוד ים לה מעלה לחר כי לל תלמוד מחעשיהם ולל תחנבר בם חיבור בנעיי כלשר לל יובר השושנה בין החומים:

כתפוח בעני היער ויען כי הלנה יחבדך שבת החין ישראל שהוא מלשר מלשר חומות. כן החין ישראלי משבחו מלשר הלנות ושבי מעלה. והוא לומה כלילן לפוח לשר יש לו הטעם והריח משובחי. לשר עומד בין בעי היער הנעלי. מכל שוב ונבוה לשריפה. כן דודי והוא הלנה יחבדך בין הבנים שהם שרי מעלה. ושלר הלנות כי הבל המה מעשה חעשים וידוני לשריפה כעני יער. ולפ כי כל התכות בעת השרש הולחיבי. ולכן בודחי לו בכל מחיני למיעוט כלו. והוא רמז לעשיית החמות לעבודת השל לשר בם בעשייתם מן הטמר והשומת לשר למען זה לומות העולם בדחו מכל זה של הקב"ה ולל הלו לקבל פנימה. לחי לת כן בעזיתי לבל לדבקת בכלו חמדתי וישבתי של"ל ישבתי בחחדש. כי חביבין עלי יסודי עשיית החלות ועורת החומה. והוא הטכי החומה. של"ל כי חלילת עשיית החמות. ומן לחה להיות כי פריו חחוק לחיכי. ל"ל כי חלילת עשיית ה"ל: מגן טדן ומחוק לחיכי. וכיוכה החכלית לפני להיותו הוא חכלית בעשית ה"ל: הביחני לל בית היין וגו'. ולשר החלוק יחבדך ראה לת כוחי הלנוה ושחמדתי לשבת בללו. הביחני לל בית היין והוא כשר משכני לל הר סיני חקו לשר עליו חתן חלי ה' לדבות לשר מרחו עליהם בשושים דודיך מיין. והוא רמז לשבת הדיבוק החלהי במדבר הסיבית. ודגלו עלי אהבה. ל"ל עשם חלי לל מעשני כשוד לשר היו עלי כדגלים מלחמה. והוא רמז למדבר השלישית מהדיבוק חלהי והיותר כללה בשר לחרנו. סמכוני בחשיסות וגו' להיות כי שלה כחבכיחה הוא זכירת השובה בימי הרעה. דיחה כי בכנת ישראל הוזכרת לת כל טובה עם חלוהים בימי נעוריה. עתה בגלותה לשר היח ריקה מכל טוב. כללו בחתן חולה נדבקת. וכללו בחתן חלים כחין מילופים והיח קוראה לבני ביתה לחחר סחכוני בחשיסות והם הסלוחיות המלוחת יין הרקח המשמח הלב. ובכדוני בחפוחי' של"ל חזקוני בחפוחים טובי הריח המחיחים חולה כוחות ורוחות הנוף לשר בתקבלו בפניה מבני הטילוף. ולמען ידעו חולים לתת מרפח חלים. גלתה בדברים כי חולת חהבה חני. שחלו תחת לראשי וגו'. וחולני ובכד עלי בזוכרי כשראל לחובי תחת לראשי. וימיני היח מחבקני. והוא רמז למדבנות ישראל בגבולה ודיבוק החלהי. כי מהם לשר היח חל עליהם הדיבוק החלהי בשעת הלחבה מכנית החת הרחש. ומהם כי היח חל עליהם בדיבוק כמרן ופה חל פה ומחלה ולל בחידו כשרך מיבוק ביד הימין לחבוכה:

השבעתי

השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם־תעירו ואם־תעוררו את־האהבה עד שתחפץ: קול דודי הנה־זה בא מדלג על־ההרים מקפץ על־הגבעות: דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה־זה עומד אחר כתלנו משגיח מן־החלנות מציץ מן־החרכים:

ענה

השבעתי בתר כן איתאמר למשה בנבואה מן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואיתעכבו ארבעין שנין במדברא פתח משה בפומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנישתא דישראל ביי צבאות ובתקפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי ויסופון כל דרא אנשי קרבא לממת מגו משריתא היכמא דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קיצא ונפלו ביד פלישתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה: קול אמר שלמה מלכא כעידן דהוו יתבין עמא בית ישראל במצרים סליקת קבילתהון לשמי מרומא הא כדן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה במצרים למפרקיתהון ולמיפקיתהון מגו דחוק מרות מצרים טפו על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטורייא ושוור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלמתא: דומה אמרת כנישתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חזוא קלילא ורהט כטביא וכאורזילא דאילא ואגין על בתיא די אנן תמן ואיתעתד בתר אשוותנא ואשגח מן כוותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דניכסא דפסחא ודמא דגזירת מהולתא רתקיק על תרענא וחש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית ניכסת חגא טווי נורא על תמכה ועולשין ופטירין וחס עלן ולא יהב רשותא למלאך מחבל לחבלא בן:

ענה

עומד ו׳ מ״ל וסימ׳ ויאמר אל תקרב הלם · עומד על שנים עשר בקר · וכל קהל ישראל עומד דויסב המלך בתרא · ותרא והנה המלך עומד דיואש · תלתיהון דד״ה · הנה זה עומד אחר כתלינו · ויעש הבא אליו כרצונו :

רש״י

השבעתי אתכם · אתה האומות בצבאות · או באילות · שתהיו הפקר ומאכל כצביים ואיילים: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה · שביני לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם: עד שתחפץ · בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי · עד שתחפץ כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו אם תעירו אם תשיאו כמו ויהי ערך ופשרה לערך · ואם תעוררו כמו העורר על השדה קלנ״ייר בלע״ז יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבי׳ על סדר הדברי׳ כי רואה אני שנתנבא שלמ׳ ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל וביאת בית שני וחורבנו: קול דודי · חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברי׳ הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר היאך פקדה במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר משיכה זו שאמרתי להם משכני דודי ורצתי אחריו כן היתה נואש הייתי אומר׳ לגאולה עד תם ארבע מאו׳ שנה שנאמרו בין הבתרים: וקול דודי הנה זה בא · לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות: דומה דודי לצבי · בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר האיילים עופר איל בחור: הנה זה עומד וגו׳ · סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימי׳ רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי שנ׳ ראה ראיתי את עני עמי וגו׳ :

ענה

אבן עזרא

לשון זכרים צבי צבאי׳ וכנקבות צבאות על ההרים ולנקבות צבאות :
מקפץ · תרגום לנתר בהן לקפצא בהון: עפר האילי׳ · הוא הקטן: כתלנו ידוע בלשון תרגום ואע מתשם בכתלייא וכן חרכי׳ תרגום בעד החלון מן חרכא וכן הסתיו כתרגום וקיץ וחרף סתוה: חלף

רלב״ג

שהוא מטה מנתיב השכל הישר׳ ... הנפש לעבודת השכל ושהם תחת לראשה וימין השכל ... המונעים אשר לשכל מצד אלו הכחות ... מה שצריך שיהיה קודם בסדר למי שירצה לדרוך ...

מ״ע ספורנו

ר״מ עראמה

אבן יחייא

תורת הכד

קדש קדשים

הביאור

שמואל

מ"ע ספורנו

ענה דודי הנה בשעבוד מצרים העיר רוחי ואמר לי קומי לך: ואומר להם איש שקוצי עיניו השליכו: כי הנה הסתו: גזרת פרע על הילדים: הגשם חלף: שבעלה עבודה מאבותינו ...

רלבג

ענה ונומר · אמרה כי דודה בשערו כי לא תשלם לו זאת ההשג' בזולת העזר הראוי לו ממנ' קרא אליה ואמר לה שתקום ותלך בדרך אשר ממנ' יהות לו להגיע אל זה השלמות הנכסף אליו ואולם קראה עתה רעיתי יפתי ובפרש' הקודמת קרא' רעיתי לבד מצד היופי והקשוט אשר קנת' בזה הזמן הקודם והוא שלמות המדות : **כי** ונומר · הרצון בזה שכבר עבר הזמן שלא יתכן עמו שלמות ...

רשי

ענה · לשון טניה ולשון לעקה קול רם וזה בניין לא ב... על ידי משה : קומי לך · העלה אתכם מעוני מצרים · עכשיו טורח בדרך שהיו חורף תרגום סיתוא : הנכנים ... החמה שהאילנות מוציאין פרחי' והולכי דרכים מה...

ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: **כי** הנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו: **הנצנים** נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: **התאנה** חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לכי רעיתי יפתי ולכי לך:

ענה ובעידן צפרא אתיב רחומי ואמר לי קומי לך כנשתא דישראל רחימתי די מלקדמין ושפירת עובדין אזילי נפקי מן שיעבוד מצראי: **כי** ארום הא זמן שיעבודא דדמי לסתווא פסק ושניא דאמרית לאברהם ביני פלגיא איתקטעו מרוות מצראי דמתיל למטרא טרידא חלף ואזיל ולא תוספון למחזיהון עוד עד עלמא: **הנצנים** ומשה ואהרן דמתילו ללולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא דמצרים ועידן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא דאמרית לאבוכון כבר שמעתין מה דאמרית ליה ואף ית עמא די ישתעבדון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגיא וכען צביתי למעבד מה דקיימית ליה במימרי: **התאנה** כנשתא דישראל דמתילא לביכורי תאנים פתחת פומה ואמרת שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא ויניקיא שבחו למרי עלמא בלישנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנשתא דישראל רחמתי ושפירתי אזילי מכא לארעא דקיימית לאבהתך:

ב' מה חדבר ג' · הסתיו ק' · ג' מל' · י · יד ק'

התור ג' מ"ל בליש' וסימ' וקול התור נשמע בארצנו · תורי זהב נעשה לך · וראיתני בתור האדם המעלה בד"ה:

יונתי

אבן עזרא

חלף · נכרת כמו והאלילים כליל יחלוף : הנצנים · כמו עלתה נצה והנו"ן השני כוסף : הזמיר · כמו וזמיר עריצי יענה ...

הפעם השנית אין את נמשלת לשושנת העמק ...

הפעם השלישית ...

תורת חסד · קרש קדשים

ענה דודי ואמ' לי קומי לך ...

אבן יחייא

ענה דודי ואמר לי וגו' עוד משיבה אמרים ...

רים עראמה

דומה ...

ענה ...

הנצנים ...

יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִינִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃
טו אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃

(ג' וכסי · ל · יתיר יו"ד · כולהון חס' כמ"ב וילך · שושין סע' ס הלכו)

עד

יונתי וכדרדיף פרעה רשיעא בתר עמא דישראל הות מתילא כנישתא דישראל ליונתא דסגירא בנגרי טנרא וחויא מעיק לה מגיו ונצא מעיק לה מברא הכדין הוית כנישתא דישראל סגירא מארבע סטרוי דעלם דמן קדמיהון ימא ומן בתריהון רדיף סנאה ומן תרין סטריהון מדברין דמליין חיון קלן דנכתין וקטלין באיריסיהון ית בני נשא ומן יד פתחת פומה בצלו קדם יי ונפקת ברת קלא מן שמי מרומא וכן אמרת אנת כנישתא דישראל דמתילא ליונתא דכיתא ומטמרא בסגור חגוי טינרא ובחביוני דרגיתא אחזייני ית חזויך וית עובדייך דתקנן אשמעינני ית קליך ארום קליך עריב בצלותא בבית מוקדש זעיר וחזוייך שפיר בעובדין טבין: אחזו בתר דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להון דבבו על עיסק בכרותא וברכתא די שקלו יעקב אבונא מן עשו ואתא לאגחא קרבא בישראל על דבטילו פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיעא גניב מתחות גדפי ענני יקרא נפשתא משבטו דדן ומקטליתהון על דהוה בידיהון פסליה דמיכה כי ההיא שעתא איתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההוא דמתילין לבוסם טב: דודי ביה ההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משומשניה איזדרז ונפק מתחות גדפי עננא יקרא דיי ועמיה גוברין צדיקיא דדמין בעובדיהון לורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשכתא דיי וקטלאו תבירא כפתגם דחרב :

עד

יונתי ג' וכספרא וסימ' יונתי בחגוי הסלע · אחת היא יונתי · פתחי לי אחתי רעיתי : שועלים שועלים ב' ובפסוק אחזו לנו שועלים והוא חד מן א"ב מן ואינון בפסוק ומן א"ב תאומים וסימנ' נמסר במסר' רבתא בערך אות הבי"ת בס"ד :

רשי

יונתי בחגוי הסלע · זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקדוש ברוך הוא הראיני את מראיך את כשרון פעלתך למי את פונה בעת צרה : **השמיעני את קולך** · ויצעקו בני ישראל אל יי' : **בחגוי** בנקיקי והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו והיתה אדמ' יהודה למצרי' לחגא וכשהן רבים קורא להן חגוי וכן קנה קנוי וכן ויכרו' את מדויהם . **מדרגה** · אשקלו"ש בלע"ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכי' העפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו: **בסתר המדרגה** · פעמים שיש בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות : **אחזו לנו שועלים** · שמע הקב"ה את קולם צוה את הים ושטפ' זהו אחזו לנו השועלי' הללו הקטנים עם הגדולי' שאף הקטנים היו מחבלי' את הכרמי' בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולד' זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תינוקו' מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמון שם והיו תופשי' ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטים לאחוריה' שנאמר אנוסה מפני בני ישראל : **שועלי' קטנים** · כתיב חסר וי"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שמדדו בספלו של מקום : **דודי לי ואני לו** · הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולו' ולא תבע מאומה אחרת : **ואני לו** · כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים : **הרועה** · את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוה יפה :

עד

רלבג

יונתי וגומר · קרא' יונתי לפי שהיונ' יש לה סגול משאר הבעל חיים שלא תזדווג כי אם אל הזכר אשר נולד עמה וכן זאת החשוק להיות עתה כל השתדלות' לעבודתו לא חטה ממנו כלל ולהיות עתה ג"כ יותר מוכנת להזדווג עמו והנה זה הפסוק הוא נאות מאד לפי המשל ולפי הנמשל והוגם התאותו לפי המשל הוא כי ממנהג החושקים הוא להתחבר יחד במקומות הנסתרים כמו חגוי סלע וסתר המדרג' ושם יחשוק לראות מראה ולשמוע קולה ואחר כן יתעורר להתחבר עמה ובזה יתא' עתה מפני שלא נשלם ביניהם עדיין מה שישלם לו בו החבור שהוא יחשוק לראות מראיה ולשמוע קולה שם · ואולם התאותו לפי הנמשל הוא שהוא יאמר אליה שבמקומות הנעלמי' יצטרך שתראה אליו מה שהיש' אליה באלו מהשגות החושים עד שיעשה מזה גזרה כוללת עם ההשגות ווכר מזה המראים והקולות לבד לפי ששני אלו החושים הם מוכנים יותר אל העיון משאר החושי' וזה מבואר מביאו' ולזה מי שנפקד ממנו אחד מאלו החושים או שניהם הנה א מעט ההשכ' מאד ושאר החושים הם יותר מוכנים בהשתמש בצרכי הגוף : **אחזו** וגומר · מפני שכבר מונעים אחרי' ההשג' האמתיות בדברים זולת ההמשך אל ההשגות הגופיות והם ההטעאות אשר יקרו מצד המחשב' והדמיון עד שנחשב במה שהוא מקרי בה"א עצמי ונחשוב במה שהוא נמצא שהוא בלתי נמצא או הפך הנה ראוי שיוסרו תחל' אלו המונעים וזה אמנם יהיה במלאכת ההגיון כי היא אמנם תיישיר השכל להשמר מאלו ההטעאות ולקח' הדרכים והסדרים אשר בהם יפול האמת בדבר דבר · ואמר השכל שראוי תחלה שאחזו להם אלו המונעים פן ישחיתו מה שישתדל בהשגתו וכבר יקל להם השחתתו מפני שהם עדיין בתחלת ההשג' · ואמר משל שיאחזו להם אלו השועלים אשר הם ואם הם קטנים הם מחבלים כרמים וישחיתום מעשות פרי כל שכן שצריך להם האחז אלו השועלים מפני שהכרם אשר להם היה סמדר רצוני שכבר התחיל להוציא פריו הוצאה חלושה ולזה ישחת בפחותה שבסבות : **דודי** וגומר · אמרה שהוסרו אלו המונעים ג"כ ולזה תהיה ה"א לדודה בלי מונע ודודה לו וקראה אותו רועה בשושנים לפי שאחר שהוסרו כל אלו המונעים הנה דרכו שיהיה נזון במה שהוא בכח הפרי והזרע אשר יבוין אליו והם הצורות הלמודיות כמו שקדם זה לא היה אפשר לו :

עד

מ"ע כפורנו

יונתי בחגוי הסלע · משיב הא' יתי' הנה בשעבוד מצרי' היו צדיקי הדור א מנמדי' דעת את העם ומתפללי' כאמרו ונצעק אל ה' וישלח מלאך הנה עתה בשעבוד מלכיות שאת בחגוי הסלע להמלט ולהסתר מגזרו' האמות : הראיני את מראיך · היא משכיל מראה ומורה דרך עץ החיים : השמיעני את קולך · היא מפגיע ומתפלל באמת על הגאולה : כי קולך ערב ומראיך נאוה · כי האמנם אז בשעבוד מצרים היה קולך ערב אצלי בתפלה ומראיך המורה לצדקה היה נאה והגון הוא אהרן ומשה ודומיהם אבל עכשו · אחזו לנו שועלי' · מהיהרים ללבוש של ה"א וכלרוח אין בקרבם : שועלים קטנים · שלא הגיעו להוראה : מחבלים כרמים · להורות שלא כהלכה : וכרמינו סמדר · שלא תמצא הלכ' ברורה ומשנה ברורה : דודי לי ואני לו · משיבה עדת ה' · אף על פי כן לא שכחנו שם אלהינו : הרועה בשושני' · הרועה בצדיקי הדורות שהם בין החוחים וצרות הגלות :

עד

ר"מ עראמה

אחזו הורה שאחר היותם החושים במשותף כי מטבעו להרכיב ההרכבות בהויו' אין למו מציאות חוץ לנפש ובאוהו הנה ימצאו התבולות וערמומיות ולכן קראם בשם המפורסם בבעל התבולות והוא השועל ואמר כי אז אחזו לנו שועלים בצורות אשר במשותף לא השועלים המפורסמים רק אחרים קטנים מחבלים כרמים כי לא יפנו דרך כרמים אחר שלא יצא מהם מושכל שלם המכוונה ביין וכרמנו בעודו בהתחלתו סמדר כי אז אין לנו מאזנים לברר שקרותו אמנם אחר שהם אמרו הביאני אל בית היין רבי' מאיר אומר השליט בו יצר הרע אמר לו ר' יהוד' דיידר' מאיר אין דורשים שיר השירים לגנאי של ישראל אלא לשבחן של ישראל ולכן יותר נראה שאמר שבא אחד שנמצא בו בכח המשותף ומציירי שהוא הכח הדמיוני שכבר אמרנו שעם היותו פעמי' רבו' מעיק אל השכל למה שפעלו הפך פעל השכל ונערך זה נקרא פועל קטן בערך השכל שהוא גדול וזהו מחבל כרמי השכל כאמור ולכן אנו צריכים שיו בזאת ההשגה הנבואיית העליונה אבר עקר השיר בו מאחר שמדרכ' תושג ע"י מלאך ולכן אמר בלשון צווי אחזו לנו שעלים על דרך הבו את ה' כי צריכים אנו לצורות הנמצאות ברציף אוצר המשותף הנזכר שועלים שמדרכם לחבל שאר הכרמים הם מושכלות השכל אבל בהם כרמנו סמדר כי על ידם נצלית ונחזה כי המלאך אמצעי הנבואה כדעת הרב וזהו שבחו כי באמצעותו יגיע הדבוק וזהו שסמך ואמר : **דודי** הוא המנהיג השכל הנמשל אל השושן כאמור למעלה כשושנה : **עד** אמר כי עקר זמן זה הדבוק הוא הלילה עד הנץ החמה ש"ז יפוח היו' ונסו הצללי' עד שם זמן גלוי שכינה על שכל בני אדם כי אז השתמשות המלאך הנז' וזמן פירותו ועל יסוד אמצעיות השלם וידמה לצבי למהירות פעלו על הרי בתר כמו שיפורש בסוף השיר ברח דודי או ירצה על השכל שנפרד אז מעניני הגו' כי חלוקי' הם אז ענייני השכל והגוף זה מזה כמו שיאמר להלן אני ישנה ולבי ער וכן יתחיל

אבן עזרא

בחגוי הסלע · מן חוג הארץ שפירושו גלגל הסובב על הארץ והוא הפוך או הם שני שרשים והענין א' : **המדרגה** · כמו מעלות וכמוהו ונפלו המדרגות וכן תרגם אנקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל : **ערב** · כמו וערבה ליי' שפירושו טוב ונחמד : **נאוה** · נאוה לעינים : **אחזו** · לשון צווי כמו אהבו את יי' שחדו בעדי : **מחבלים** · משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך :

אבן יחייא

יונתי בחגוי הסלע וגו' יען כי בטרם בוא הגואל יארע לישראל המכונים ביונה אשר אינה ממירה בן זוגה לאחר כאשר אירע להם גאולה במצרים · אשר סבום גם סבבום צרות רבות ורעות וסיגרו לצאות התשועה אבל לא כפי השגע · כי פרעה ואילו היו מצד אחד · והים מצד אחר · לולי רחמי ה' ותשועתו אשר באה להם כהרף עין על השמיעם את קולם הקיל קול יעקב כאומרו ויצעקו בני ישראל אל ה' · ועל בטחונם בקיבם כאומרו התיצבו וראו את ישועת ה' · לכן התעורר דבר לכנסת ישראל בשם ה' שגם אז בגאולה השנית בעת צרת היונה ובהיותה מסתתרת מפני הצרות בחגוי הסלע ונקיקיו · ובסתר המדרגה כי להיות הסלעים גבוהים · במלאכה יעשו בני האדם סביבותיו חריצין וכמו מדרגות וסולמות זו למעלה מזאת כדי לעלות עליהן בנקל באופן כי מחוץ תשכל חרב העוף יעופף לדרוס היונה · ולברוח מן פחד הדורס תפול אל פחת חגוי הסלע · ולברוח מן הפחת אשר תרגיש היות שמה הנחש תפול אל פח סתר המדרגה מקום נקל לירדם · ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה · ואין לאל ידיה להושע כי אין מושיע לה · לולי בתשועת ה' יאיכן נסיי וזהו אומרו הראיני את מראיך והם המעשים הטובים עם הבטחון באלהים · אשר הפך להם הוא היותה שחורה ושחרחורת · והשמיעני את קולך יהיה נאקת בני ישראל אל ה' אלהיהם · כי קולך ערב והן אל כביר לא ימאס · ותאב מאד לתפלתן של צדיקים ומראך נאוה שהם המעשי' הטובים כאשר אמרנו · והוא אומרה לעיל שחורה אני ונאוה · אחזו לנו שועלים וגו' ואם תראה בצרות ההם שרבי' מבני ישראל ימותו מי בחרב ומי ברעב מי בחוץ ומי במגפה · אל תתמה על חפץ האלוה יתברך בכך · כי הוא דבר השנתיי לבער הקוץ מן הכרם כאשר נעשה בגאולת מצרים בשלשת ימי אפילה · וזהו אומרו אחזו לנו שועלים ודימה הרשעי' לשועל להיותם דומים ברמאות · ואומרו שועלים קטנים · ר"ל כי ברמאותם יראו עצמם היותם שפלים וענוים וקטנים וטובים · וזה בפרהסיא · ובקרבם ישימו ארבם והם המדברים תועה נגד ה' ומשיחו · ומכאיבים לב ישראל מעל ה' אלהיהם ולכן שעלים חסר ואו לרמוז כי הם חסרים ולא כפיהם לבם · ורוצה לומר קטנים גם כן קטני אמנה · ומחבלים כרמים והם ישראל כי כרם ה' עמו · וזה בעצתם הרעה ללכת לעבוד אלהים אחרים המכונים גם כן בכרמים · ורוצה לומר הם מחבלים ישראל המכונים בכרמים · בעצתם הרעה ללכת לעבוד אלהי העמים המכוני' גם כן בכרמי' כאומרה שמוני נוטרה את הכרמים וכאשר פירשנו · וכרמינו סמדר רוצה לומר כי בצאתם עושה רושם גדול בהיות כי כרמינו הם סמדר והוא הזמן מתחילת הנץ האשכולות · והוא רמז לחולשת האיש ישראל באמונה אשר לכן במעט מהדברים ידחה מעל ה' אלהיו · דודי לי ואני לו וגומר רוצה לומר ובהיות כי דודי הוא לי וקורא אותי שאראהו את מראי ושאשמיעהו את קולי להיות ערב ונאוה אצלו · ואני לו גם אני אבקשהו ואדרשהו תמיד ונפרע אחרי תום רשעי עמי ושאלר רועה בשושנים והם הצדיקים אשר מעשיהם הטובים נותנים ריח ומראיהם נאוה כשושנים :

עד

תורת חסד

קדש קדשים

אחזו לנו שועלים והם המצריים כמו שאח"זל שאמרו המצריים נדיבה במים שכבר נשבע הק"בה שאינו מביא עוד מבול והנה אלה הרשעים לא הבינו פי' פסוק עוד כל ימי הארץ וכו' : דודי ליונו' משיבה כנסת ישראל ואומרת בינה לבין עצמה הנה לפי האמת יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק ויותר ממה שאני אוהבת ללמוד תורה מפיו ושייסרני וידריכני בדרך כבודה הוא רוצה לעשות לי ולכן הוא נותן לי העצה הנזכר' קומי לך וכו' כדי שיתקיים העולם כלו על סדורו ובזה הוא באמת רועה את צאני והם עם בני ישראל בשושנים ר"ל על מי מנוחות וכו' : והר"מא ז"ל ביאר שאו' הרועה בשושני' יר' בתורה שבכתב ותורה שבע"פ : והרי"בם כתב הרועה בשושני' הם הקדשים אשר בארץ המה או מלאכי מעלה עכ"ד :

עד

ג

עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר:
על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו:
אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו:
מצאוני השמרים הסבבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם:

כמעט

עד ובזעירות יומא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עילויהון ואשתארו מפרסמן ואתרוקנו ית תיקון זייניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא אילולי דאדכר קדמו קיים דקיים במימריה לאברהם ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטביא וכאורזילא דאילא ותקרובתא די קריב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמת דנא קריב תמן ית קורבניהו ופליג יתהון בשוה: על וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעילויהון וכלילא דקודשא דאתיהב להון בסיני אתנטלית מנהון ואשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחונהי: אקומה אמרין בני ישראל אילין לאילין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפרסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשא דאסתלק מיננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתוון ולא אשכחו: מצאוני אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן וליואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זמנא די מסחרן יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דיי דאסתלקת מיני אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא ואצלי קדם יי מאים יכפר על חוביכון וישרי ית שכינתיה ביניכון כמלקדמין:

כמעט

ונסו ד׳ וסי׳ בישעיה סוף סימן ל״ה · סב ו׳ וחס׳ וסי׳ רב לכם סב · ויאמר המלך לדויג · סב התיצב כה דשמואל · וילך רוכב הסוס לקראתו · וישלח רוכב סוס שני · סב דמה לך דודי · בלילות ד׳ וסי׳ להגיד בבקר חסדך ואמונתך · על משכבי בלילות בקשתי · העמדי׳ בבית יי׳ בלילות · איש חרבו על ירכו מפחד בלילות · אקומה ג׳ וסי׳ אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר · ואיננו חד מן ה׳ זוג׳ מן ג׳ נ׳ חד א׳ וחד וא׳ וסי׳ אמלא ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סימן כ״ג ומשלי סי׳ ח׳ · אבלה ג׳ וס״מ׳ באיוב סימן ל״א · אכל ג׳ וסי׳ בהושע סי׳ י׳ · אמנה ג׳ וסי׳ במלכים ב׳ סימן ה׳ · ואסובבה ב׳ חד מ״ל וחד חסר וסימ׳ את מזבחך · אקומה נא ואסובבה בעיר · בתרא מ״ל :

רשי

עד שיפוח היום · מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום וגבר השרב : ונסו הצללים · חטאנו בעגל חטאנו במרגלים · ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו : סוב דמה לך דודי · גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני : בתר · לשון חלוקה והפלגה : על משכבי בלילות · בצר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל כנזופי׳ : בקשתיו ולא מצאתיו · כי אינני בקרבך כי לא אעלה בקרבך : אקומה נא ואבקשה · ויחל משה אעלה אל יי׳ : מצאוני השומרים משה ואהרן : את שאהב׳ נפשי ראית׳ · מה תאמרו בפיו : כמעט

אבן עזרא

על שיפוח · רוח היום : הרי בתר · הרי נדוד מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו : בשוקים · תרגו׳ חוצות :

הפעם השנית ועוד יונתי בחגוי הסלע

אמר לה את נסתרת בביתך ולא תוכל לראותך כמו יונה שהיא בחגוי הסלע : הראיני את מראיך · מאחד החרכים או השמיעני את קולך ואמרי לי מה אעשה · ענתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו שועלי׳ והענין לנו שמרו את הכרם מן השועלי׳ כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושנים בעבור הריח הטוב שיש לשושני׳ · ואתה דודי עד שיפוח רוח היו׳ וינדלו הימים וזה ענין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והענין כי לא אוכל עתה לצאת חוצה והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה : נשלמה הפרשה :

הפעם השלישית וקרא אותה

יונתי בעבור שיצאה ממצרים וענין בסתר המדרגה שיהו ישר׳ מסותרים בעננים : הראיני את מראיך · זה הוא ויאמינו ביי׳ :

השמיעני את קולך · אז ישיר משה ובני ישראל או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון : אחזו לנו שועלים · הם עובדי העגל שהשחיתו כרם יי׳ שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר : דודי לי ואני לו · שהרגו עובדי העגל ומבקשים דברי השכינה : בשושנים · הם הצדיקים · וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה · אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות : אז אליתי כאשה שוכבת והיא במחשך בלא נר וזה ענין בלילות ובקשתי השכינה שתלך בקרבי · וענין בשווקים וברחובות הוא שעשו שעברו ושבו משער לשער : כתמרות

רלב״ג

עד וגומר · להעיר על חוזק השמעה אליו והיות תשוקתה להשלימו כפי מה שאל ממנה להשלימו אמרה לו שבעוד שיפוח רוח היום ונסו הצללים אשר בלילה ישתדל בתכלית החריצות לעלות על הרי בתר כי כבר יסור חשך הסכלות ויחל אור החכמה להראות לפי שעמהם הכלים אשר בהם אפשר לה להשיג השלמות אחר שכבר הוסרו המונעי׳ ולזה צריך להם שיתחילו בעיון בדברים הקודמים בסדר והנה רצה באמרו הרי בתר הרי החלוק׳ וההפסקה והם החכמות הלמודיות וזה כי בהם הפסק במאמר מה שהוא מופסק במציאות ואולם הוציא זה בלשון רבים להיות החכמות הלמודיות רבות · והנה הוציא החכמה הטבעית בלשון יחיד ואמר אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה להיות החכמה הטבעית אחת ואם היא בעלת חלקי׳ רבים ולהיות לה נושא מיוחד והוא הנמצא המשתנה יחס אותה לבשמים מיוחדי׳ ואולם התיחס׳ לבשמים הוא כי רוב מופתי׳ הם מופתי ראיה רצוני שהם לקוחים ממה שנראה בדברים הטבעיים מהעניינים המאוחרים וזה כי מהם נקח ראייה אל הדברים הקודמים · ואולם חכמת האלהו׳ הוציא אותה בלשון רבים ולא יחסה אל בשמים מיוחדים מפני רבוי הדרושים המתחלפי׳ אשר בחכמת האלהו׳ וזה כי לא העיון בראשיות המופת ובהתחלות המאמרות העצמה ובהתחלות מסיגיהם ובהתחלות העצם ובמהות נושאי החכמו׳ הפרטיו׳ ובכלל הנה דרושי זאת החכמה וחלקיה רבים וזה מבואר למי שעיין בזאת החכמ׳ וראה הדרושי׳ אשר מנה הרסטו׳ בה ואין העניין בחלקי זאת החכמ׳ כמו העניין בחלקי החכמה הטבעית וזה שחלקי החכמה הטבעית הם בכל שקלת׳ מקיפין כאלו תאמר שהחלק הראשון הוא היותר כולל ויעתק בזאת האופן מהכולל אל היותר מיוחד ואין העניין כן בחכמת האלהות ולזה היה׳ חכמת האלהות רבות לרבוי דרושים והנה יחסה הוא׳ לבשמים מיוחדים לפי שזאת המלאכ׳ תחקור בנמצא המוחלט לא בנמצא מיוחד וזהו מה שנראה לנו בענייני אלו ההרים והוא נאות מאד לפי הלשון ולפי העניין והנה המשיל החכמות בכלל בהרים לפי שהם גבוהות מאד לא יתכן העלייה עליהם כי אם בקושי גדול :

על וגומר · הרצון בזה שעם היות׳ בחשך הסכלות בקש׳ לחקור בשלמות התכליתי שאהבה נפשה לחוזק תשוקתה בו ולא מצאה אותו לפי שהיא בלתי אפשר שיגיע התכלית אם לא בסדר הראוי : **אקומה** וגומר · הרצון בזה שבשום השתדלות לא תוכל שתמצא אותו עתה אבל ראוי שיהי׳ זה ממדרגת ובסדור הראוי :

מצאוני וגומר · ראוי שתדע שהחושים הם השומרים כי הם הושמו בגוף הבעל חיים לשמיר׳ וזה מעניינם מבואר למעיין בזה הספר והנה אמרה מצאוני לפי שאין מדרך המדמה לבקשם אבל הם יוציאוהו ויפגעוהו בו כאשר תגיעו רשמי המוחשים בחוש המשותף עם מנוחת החושים כי אז יגיעו אלו הרשמים אשר בחוש המשותף לא אל הדמיון וזה הפועל לא יגיע אל הדמיון מה שהתמידו החושי׳ להיותם טרודים במוחשים ומפני זה ראוי שיאמר מצאוני ושאל אותם אם תרא׳ את שאהבה נפשו לפי שגבול מה שיגיע אל הדמיון הוא מגיע אליו מן החוש וזה כולו להורות על חוזק החשק בדרישת זה השלמות : כמעט

מ״ע ספורנו

עד שיפוח היום · בשום מכל לב לרב׳ בעלון האור המכ׳ בכל לב וזה יהיה בהרי׳ שתהיה לאור עולם ושלמו ימי אבלנו : ונסו הצללים · מחשכי ארץ בעיון במעט אשר בגלו׳ : סוב׳ פנה אלינו : דמה לך דודי לצבי · מהר יקדמונו רחמיך : על הרי בתר · עם היותך רחוק מישועתי : על משכבי בלילות · הלא בימים הראשונים חטאתי ונסלחת מיד אחרי שובי ועת׳ לא כן כי אמנ׳ בלילות שהם מחשכי ארבעים יום שהיו בכעס : בקשתי את שאהבה נפשי · בוידוי ובתפל׳ משה רבינו וצדיקי הדור · ולא מצאתיו · מפני האף והחמה : ואסובבה בעיר בכל מחנה ישראל בקשתיו היש מוצאתו ולא מצאתיו בכל המחנ׳ והיה כל מבקש ה׳ וכו׳ : מצאוני השומרים · משה ואהרן בבכיו ושאלתי׳ האמנ׳ : את שאהב׳ נפשי ראיתם׳ ואין עונה : כמעט

ר״מ עראמה

יתחיל ויאמר על משכבי בלילו׳ וכולי עד פה הגיע סבור הדרכים אשר יגיע בהם השכל השלם מהמשתדל אל השלם שלמותו האחרון עד הגיע לדבוק העליון : **על** התחיל בביאור הסגה אחרת קצר׳ מזו תגיע ביד המעיין אשר יקצר בחריצות והשתדלות אשר סופר למעלה מהמעיין האחד אך אמר עם כל זה ישיג שלמות גדול כפי זריזותו על דרך יגעת ומצאת תאמן והיא ההשגה העיונית המקריית מבלי שיעלה לגדר הנבואות והדבקות הנבדל כאחד ואמר ראשונה הדרכים המפורסמים אשר בם תשגב ההשגה וזכר ענין כתבו בפ׳ שני מספרו עש״ו תשובה לאכם אשר שילו אמר שאין ראוי החכמה אחר התעסקות בדברים הגשמים ואחר מלאת תאות הגוף רק לקבוע עתים מיוחדים הפך ואותי הלכת אחרי גויך וכן אמ׳ פה שהמעיין אשר נתרשל וטעה כשנתעסק ראשונ׳ בבקש׳ הנא׳ גופו וזהו על משכבי בלילות ירצה על אחר שנתעסקתי במשכב גופי המיוחד ללילות בקשתי אחר כך את שאהבה נפשי ירצה הדבר ככסף ואהו׳ לנפ׳ אף שלא קיים בנפשו על הארץ תיש׳ וכמו שאמ׳ אחר כך דבאהי ישנה ואמ׳ כי על הדרך הזה אף על פי שיבקש לא ימצא : **אקומה** אמ׳ כי גם יש מדרך מוטעה אחר והוא המרבה סחורה ואחר בטעות הפנאי׳ יבק׳ העיון עשה תורתו עראי ומלאכתו קבע זה לא יצא קל וחומר מאליפא ואתה רואה בעיניך אלו בני דרכי׳ שהם משלים לכל צרכי ושמושי הבית והמדינה גם הערב והקושיל כי על כן אמר פה שיקום ממשכב הבית וישוב בעיר ולא יתעסק בעיון בחפשו אמתותיו וזהו : **מצאוני** כי ידעת ששני שומרי׳ הם בעיר קטנה שומר צורות המשותף ושומר המושכלות הראשונות ובניהם צריך לחפש ומה שהם התחלה וסולם לתה שלמעלה ממנו : כמעט

תורת חסד   קדש קדשים

עד שיפוח וגו׳ יר׳ מי יתנך לנו איש שלם בכל כאחיך אי לזאת עשה זאת איפה עמנו היום ולמדנו טוב טעם ודעת בתורת ה׳ קודם שיפוח היום ונסו הצללים והם צללי הבית אשר אתה בונה וסוב בכל ערי יהודה וישראל ולמדם תורה כמו שהיה עושה שמואל הנביא ע״ה כאומ׳ וסבב בית אל והגלגל וזה יהיה על הרי בתר ר״ל על אותם ההרי׳ הטובים והם הרי ארץ ישראל שנקראו הרי בתר על שם שבזמן מהזמנים יסוק ה׳ בכל מה שכינתו מביניהם : **על** משכבי וגו׳ כנסת ישראל אומרת ואומרת על משכבי בלילות והן הגליות בקשתי את שאהבה נפשי והוא שלמה שילמדני תורה ובקשתיו ולא מצאתיו · אקומה נא וגו׳ יר׳ כא קודם זמן הגליו׳ ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי ובקשתיו ולא מצאתיו ומצאוני השומרים הסובבים בעיר והם התלמידי׳ ההוגים בתורה ואמרתי להם את שאהבה נפשי ראיתם ר״ל עסקת׳ במה שהוא היה עוסק וכו׳ : כמעט

אבן יחייא

עד שיפוח היום וגו׳ אומרת כנסת ישראל לדבר בעת גלותה ואומרת כי היא בכל יום מתפללת לאלוהיה שעד שיפוח היום · עד פה במקום טרם כי תרגו׳ וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל אילני חקלא עד לא הוו בארעא · ורוצה לומ׳ או דודי בטרם שיפוח היום · והוא עת היות ישראל בשלוה בגלותם · ובטרם שינוסו הצללים והם הזכיו׳ המקלים מעליהם הצער ונוקם מהגלות · סוב דמה לך · כנזר מן כי ה׳ אלהינו הדימנו וישקנו מי ראש רוצה לומר שוב ותשפיל לנכי והוא עולם הגלגלי׳ או לעופר האילים והוא עולם המלאכים כאשר אמרנו העומדי׳ על תלם ונעבדים מאומות העולם · ואתה הגבוה מעל גבוה תשפיל גאותם · ותשים גאונם על הרי בתר רוצה לומר האלוקה והפלגה כנזר מן והפגר לא בתר · שהם ועובדיהם יחולקו ויתפלגו ויהיו כדבר לא יועיל · על משכבי בלילות וגומר · רוצה לומ׳ על משכבי והוא ערש דוי בלילות שהם ימי הגרות המכוכים כלילה בקשתי את שאהבה נפשי · לא אבקש עזרה כי אם ממנו · ופעמים רבות בקשתיו בעשיית התשובה · ולא מצאתיו · ועם כל זה לא סרתי בטחוני ממנו ללכת לעבוד לדת המעיק אלי כדי להקל עול סובלו מעלי אבל קמתי ונתעוררתי לסבב בעיר בשוקים וברחובות והם הבתי כנסיות ובתי מדרשות ובקשתי שנית ושלישית את שאהבה נפשי והוא האלוה יתברך למען יושיעני ובקשתיו בכל לבי ובכל אופני התשובה ולא מצאתיו כי אם עונני · ועם כל זה לא שמעתי בקול הכונס לעבור על דתי וכל הלילה שרוצה לומר כל ימי הגרות הייתי סובב בעיר בתפילות ובתחנונים על שמלאכי השומרים הסובבי׳ בעיר והם אומות העולם אשר הם השומרים וסובבים את העולם הזה להיותם אדונים ממנו · ודברו אתי תועה כמשפטם כדי להשיבני אל עמם ואל דתם · ואני אמרתי לא נסונותי מלהשיב כנגד שאלתם · את שאהבה נפשי ראיתם · רוצה לומר כאשר את פעולת שאהבה נפשי ראיתם כאשר הגלוי׳ כן תראו גם כן בגאולה הזאת העתידה כי לא ירפני ואם יתמהמה אחכה לו : כמעט

כמעט וגומר · אמרה שלחוזק תשוקתה הנה שכמעט הסכימה שלא לעבור מהם עד שהשיגה מבוקשה ואמרה שהם יקרה שתאחזהו ותאלהו הנה לא תעזוב אותו עד שתביאהו אל בית אמה · ואל חדר הורתה והוא הבית הזוכר כי הוא בית אוצר עניני המוחשים ושם המדרגה האחרונה ממדרגות הנפש המרגשת אשר היא אמו והורתו :

השבעתי וגומר · בעבור רוב החשק לבקשת התכלית באה השבועה בכאן לקחת מיני העיון על סדרם פן יהרסו ויומנע מהם התכליה ולזה חוייב שיתחילו העיון בחכמות הלמודיות עם היות החשק בטבעיות ובאלהיות יותר וזהו הפירוש הנאות בזאת הפרשה לפי מה שנראה לנו ואין המכוון ניינו זולת ההשבעה אשר היתה לאמור

רשי

כמעט שעברתי מהם · קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה : עד שמצאתי · שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים : אחזתיו ולא ארפנו · לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי : השבעתי אתכם · האומות בהיותי גולה ביניכם : אם תעירו ואם תעוררו · אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו : עד שתחפץ · בעוד שאהבתו חפץ עלי : מי

מסרה

שהביאתיו ג' מ"ל בליש' וסי' לך הבא העיר · והבאתי אתם וידעו את הארץ עד שהבאתיו אל בית אמי · עד ועד י"א בטעם מאריך ס"פ וסי' ערבין עד שלחך · ורדפוך עד אבדך · עד רדת' · מכף רגלך עד קדקדך · אנכי אשב עד שובך · ואשמתינו גדלה עד לשמים · במחנה עד חיותם · מכף רגלו עד קדקדו דאיוב · עד שתחפץ ג' בסיפ' :

ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃

ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃

מי

כִּמְעַט כִּזְעֵיר צִיבְחַר הֲוָה וְתַב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וּפַקֵּיד לְמֹשֶׁה נְבִיָּא לְמֶעֱבַד מַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲרוֹנָא וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווֹ מְקָרְבִין קוּרְבָּנֵיהוֹן וְעַסְקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּאִדְרוֹן בֵּית מִדְרְשָׁא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבְקִטוֹנָא דִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ׃

הִשְׁבַּעְתִּי כַּד שְׁמָעוּ שִׁבְעָא אוּמַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמִיחְסַן יַת אַרְעֲהוֹן קָמוּ כַּחֲדָא וְקַצִּיצוּ יַת אִילָנַיָּא וְסַתִּימוּ יַת מַבּוּעֵי מַיָּא וְצַדִּיאוּ יַת קִירְוֵיהוֹן וְעָרְקוּ אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אֲנָא קַיֵּימִית לַאֲבָהַתְהוֹן דְּאִילֵּין לְאַעָלָא יַת בְּנֵיהוֹן לְאַחְסָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְהֵיכְדֵּין אֲנָא מָעֵיל יַת בְּנֵיהוֹן לְאַרְעָא צַדְיָא וְרֵיקָנְיָא כְּעַן אֲנָא מְעַכֵּב יָתְהוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא וּתְהֵי אוֹרַיְתִי מִתְעָרְבָא בְּגוּפֵיהוֹן וּמִבָּתַר כֵּן אִינוּן עַמְמִין רַשִׁיעִין יִבְנוּן מָה דְאַצְדִּיאוּ בְּכֵן אֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּיְיָ צְבָאוֹת וּבְתַקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא תִזְדְּווּן לְמִיסַק לְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי עַד מִשְׁלַם אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִמְסַר יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיכוֹן וְתִעְבְּרוּן יַת יַרְדְּנָא וּתְהֵי אַרְעָא כְּבִישָׁא קֳדָמֵיכוֹן׃ מי

מהדרים' ולזה הקדים לספר חשוקה להרים ולכנס ראשונה בשלמות האחרון עד שהשתדל' [illegible]

יתנע העניין בהם מאחד משני דברים · אם שיהיו עמנו מעת שנולדנו אם שנקנה אותם ואם היו עמנו מעת שנולדנו היה בלתי אפשר שנקנה מושכל אחר וזה כי השכל אתנם היה אפשר בו שיהיה מוכן להשיג המושכלות כלם מפני היותו משולל מכולם כמו שהתבאר בספר הנפש וזה דבר מבואר הבטול · ואם היה שנקנה אותם הנה אם שנקנה אותם מהחוש והדמיון או מהשכל לפי שכל למידה ולמוד יצטרך אל ידיעה קודמת כמו שהתבאר בספר המופת · ושקר שנקנה אותם מהשכל לבדו שאם היה הדבר כן היו נקנות בהיקש מהקדמות יותר ידועות מהם ויותר קודמות והייתה המושכלות הראשונות בלתי ראשונות וזה שקר וכזב · הנה אם כן לא אלא שיהיו נקנות מהחוש והדמיון כמו שעניין בשאר המושכלות הראשונות אלא שלקלות הנעתם אלינו מהחוש להעדר אל הצורך בהם אל ההשתכות לא נדע מתי הגיעו לנו מהחוש ונחשוב שהיה הגעתם אל השכל בזולת חוש : **ואמרה** שהיא סבבה בעיר לבקש אם תמצא אלו ההתחלות מעצמה בזולת חוש וכאשר אמרה שלא מצאתה זאת מעצמה אמלה החושים כשמצאה אם השיגו דבר יעזור אותה למציאות אלו ההתחלות : **ואמרה** כי לקלות ההגעה מהחוש מה שיצטרך באלו ההקדמות לפי שלא יצטרך בו השגות כמעט שלא הסכימה לעבור מהם עד שמצאה בשלימות כל מה שיצטרך אל השכל באלו ההקדמות : **ואמרה** שהיא שאחזה אותו מהם לא עזבה אותו כדי שלא תקרה בו השכחה עד שהביאה אותו אל כח הזוכר שהוא בית אמה וחדר הורתה · ואפשר ג"כ שאמרה אחזתיו ולא הרפנו לדוחק המלאה השכחה באלו המוחשים אשר ילקחו מהם ההקדמות הראשונות האלו והנה לא יהיה בזאת הפרשה לשכל קנין שום שלמות בעין אבל הכנע ההתחלות אשר יעשה מהם השכל ההקדמות הראשונות בחכמת הלמודיות ואולם אופן ההשבעה בכאן היא שעם חוזק החשק לבקשת התכלית השביעה בנות ירושלים שלא יהרסו להשתדל בו תחלה אבל יהיה הכנסם בחקירה מהנמצאות בסדור הראוי להשתדל בו ולזה חוייב שיתחילו הדריסה בחכמות הלמודיות : מי

ר"מ עראמה

[illegible]

אבן יחייא

כמעט שעברתי מהם וגו' רוצה לומר וכמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי כי עניי והגילא מבור תהפוכות הצרות · וזאת יש לכם לדעת ולהיות נאמנה אליכם האומות כי אחזתי באמונת דודי ולא ארפנו כי לא אכית מעולם דתי עד שהביאותיו אל בית אמי עד שיבוא משיח צדקנו ויבנה בית המקדש · ואל חדר הורתי והוא בית קדש הקדשים ולכן אל תאבדו עוד זמנכם לדבר עמי שאניח דתי ואשוב ללכת לאהוב אלהים אחרים אשר לא ידעתים · השבעתי אתכם בנות ירושלם · וגו' רוצה לומר כי השבעתי אתכם אומות העולם אם תעוררו את האהבה הזאת עם אלהי ככר הארץ עד שתחפץ כאשר פירשנו לעיל : מי

תורת חסד

קדש קדשים

כמעט שעברתי מהם והוא קרוב לימות המשיח שאז התורה היא משתכחת כמעט קט ותכף חוזרת לאיתנה' וכו' עד שמצאתי את שאהבה נפשי וה"א המשיח הבא מזרע דוד ואז אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי והוא בית ועד השכינ' ואומר ואל חדר הורתי הוא כפל ענין במלות שונות : והרי"בס כתב אקומה נא וכו' הנה אומ' אקומה נא ואסובבה הוא בלשון אז ישיר וכו' תהימו' יכסיומו תהרום קמיך תשלח חרונך ובהפך מזה בשירה עצמה כי ידבר בלשון עבר מה שהיו עתיד לעשות כאילו כבר נעשה וזה מנהג הלשון הקדש והענין הוא דק ונכון כי כשירצה לדבר בענין שעבר והוא דבר שראוי לאדם לעשות כן ולהתעסק בו ולהגא יספר מה שעבר בלשון עתיד כאשר מחייב לבאים אחריו לעשות כן והוא להודות ולהלל בכל דור ודור לכותן נקמה בחומשים ובוראשים והוא טעם תהרום תשלח בלשון עתיד ואם הוא לשון עבר

[illegible]

הגה"ה ירצה הנה לך זה לאות על השאר כי זאת היא היותר קשה להפרד ממנה להתקד להתנהג כח כפי השכל עם כל זה ישתמש בה שלמה בששים גבורי' ספיב לה ירצה בזה הזמן של ששים שהם חיי כלם ירצה בדרך קרוב הוא בגבורים שבגבורי ישראל אשר הם כובשים את יצרם ממאמר איזהו גבור הכובש את יצרו וכמו שפי' מ"ד :

רלבג שיר השירים ג רשי

מי זאת עולה מן המדבר כשהייתי מהלכה במדבר והיה עמוד האש והענן הולכין לפני והיו רגלים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מיושר והיה הענן והעמוד עולין ורוחין מותן החומות ומתמיהות על גדולתי ואומרות מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו' כתמרות עשן נסוגה וזקוף כתמר: מקטרת מור: על שם ענן הקטורת שהיה מתחר מעל מזבח הפנימי: רוכל: בשם המוכר כל מיני בשמים: חבקתי: על שם שכשחבקין אותו ושוחקין הדק כחבק: הנה מטתו: מהלל מזגד והחרון שהיו נוסעין במדבר: ששים גבורים: ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל: מיומני המלחמה לבד פחות מבן עשרים והיתרים על בני ששים: מלחמי מלחמה: מלחמתה של תורה וכן הכתוב הסובבים אותה המונים סביבות המטה מלומדי סדר עבודה: חיל חרבו: כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם הם הגירים והמסר' שלח תשלח: מפחד בלילות: פן ישכחוה ויבואו עליה ברוח וכן הוא אומר כשקו כר פן יתקף ותאבדו דרך:

מפרין

אבן עזרא

כתמרות: כמו עמודים כמו ותמרות כרובים וים ומומרים שהם דומות לחילן התמר: מקטרת: מן מנחן עפר רגליו: רוכל סוחר כמו המה רוכליך: מלומדי: רגילים כמו כעגל לא למד: מפרין: מין לו דומה ופירושו לפי ענינו בניין נכבד:

הפעם השנית היתה רוחה בחלוס וזה ענין על מטכבי בלילות שהיתה מבקשת דודה עד שמלאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה מטכעת בנות ציון שלא יעירוה ובאשר היה בוקר רדפה הנערה אחר דודה וכאשר רחה אותו תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר: ועשה הגה מטתו שלשלמה ששים גבורים כי הנה שלמה המלך הוקרך לגבורים רבים שיסמרו מטתו: מפחד בלילות: שמא יחטפוה לסטים בעבור יפיה ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדה ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חפוקתו הוקרך לבנות מפרין והוא היה בתוך המפרין:

הפעם השלישית על שמלחוני השומרים והם משה ואהרן: ומעט זמן היה שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: על שהבאתיו: אל האהרן: השבעתי אתכם: לף על פי שנכנסה השבועה עמכם לא תוכלו להכנס לארץ עד שיגיע הקץ והם אמרו הבנו ועלינו וכאשר ויכוס ויכחוס: מי זאת עולה מן המדבר: כשנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמע הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור: וענין הגה מטתו שלשלמה היה ארון ישראל שהיה היום מטתו של שלמה: וענין ששים גבורים ששים רבבות הם הבחים

כתימרות ג' מ"ל דמ"ל כלישׁ וסימ' כתימרות עשן מקטרת: ואיליו ואילמיו ותימריו: דם ואש ותימרות עשן: גבירים ז'חס' וסי' וכל אנשיה גבורים: קשת גברי חלים ונכשלים אזרו חיל: איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה: אתה ידעת את אביך: והיו כגברים כום ס': עיר גברים עלה חכם: ששים גבורים סביב לה: בלילות ד' וסימ' להגיד בבקר חסדך: על משכבי בלילות: העמדים בבית יי': מפחד בלילות:

מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר
ג' חס' בגיס' ג' ד' חס' ה' חס' וחס' ו' חס' ז' חס'
כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:

אפרין

בְּאַחַר בֵּית מוּקְדָּשָׁא דְּמִיתְקְרֵי טוּר דְּלִבּוֹנָא וּמִתְעַבְּרִין לָהּ נִיסִין בַּחֲזִירוּתֵיהּ דְּיַעֲקֹב דְּאִישְׁתַּדַּל עִמֵּיהּ עַר מֵיסַק קְרִיצָתָא וְאִתְנַבַּר מִנֵּיהּ וְאִשְׁתְּוִיב הוּא וּתְרֵי עֲסַר שִׁיבְטַוֵי: הִנֵּה כַּד בְּנָא שְׁלֹמֹה דְּיִשְׂרָאֵלַיִת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ בִּירוּשְׁלֶם אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ בַּמָּה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא הָדֵין דְּאִתְבְּנֵי לִי עַל יְדוֹי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד וְכַמָּה יָאִין כַּהֲנַיָּא בְּעִידָן דְּפַרְסָיו יְדֵיהוֹן וְקָיְמִין עַל דּוּכְנֵי דְּהוֹן וּמְבָרְכִין לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּשִׁיתִּין אָתִין דְּמָסְרִין לְמִשֵּׁה רַבְּהוֹן וּבְהַהִיא בִּרְכְתָא מִסְתַּחֲרָא לְהוֹן כִּישׁוּר רָם וְתַקִּיף וּבָהּ מִתְנַבְּרִין וּמַצְלְחִין כָּל גִּיבָּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם וְכַהֲנֵי וְלֵיוָאֵי וְכָל שִׁבְטָיָא דְּיִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן אַחִידִין בְּפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא דְּמִתְיְלִין לַחֲרָבָא וְשַׁקְלָן וְטָאנָן בְּהוֹן כְּגִיבָּרִין מְאוּלְפֵי קְרָבָא וְכָל חַד וְחַד מִנְּהוֹן חֲתִיתַ מִלָּה עַל בִּסְרֵיהוֹן הֵיכְמָה אִיהְחֲתִימַת בִּבְסְרֵיהּ דְּאַבְרָהָם וּמִתְגַּבְּרִין בְּדֹ כִּנְבַר דְּחַרְבָּא חֲגוּרָא עַל יַרְכֵּיהּ וּבְגִין כֵּן לָא דַּחֲלִין מִן מִזְיַקָּאוּ טָלָנֵי דְּאַזְלִין בְּלֵילְיָא: אפרין

תורת חסד קדש קדשים

אבן יחיא

רש"י

אפריון עשה לו · זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת שתר לכבוד : רפידתו · משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא של זהב : מרכבו ארגמן · זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד : תוכו רצוף · סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות : מבנות ירושלם · אלו ישראל יריאים ושלמים להקב"ה : בנות ציון · בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית : בעטרה שעטרה לו אמו · אהל מועד שהוא מצוייר בגווניו תכלת וארגמן ותולעת שני אמר רבי נחוניא שאל רבי שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר ברבי יוסי אי איפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעייתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר שמעו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו' : ביום חתונתו · יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו · זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר : הנך יפה רעייתי · קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיהם : עד שיפוח היום · שחטאו לפני בימי חפני ופנחס . עיניך יונים · גווניך ומראיך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צוארה כך את נתתה שכם לסבול עולי ומוראי · מבעד לצמתך שערך כעדר העזים · הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבה לחתן מבפנים לקישורייך שערך נאה ומבהיק כזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחניתיך ומשכנותיך אף הרקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כששפיגם לבן שם · דבר אחר כאותן שלכהו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים · מבעד הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין כנגד דבר אחר כמו ובעד כוכבים יחתום הארץ בריחיה בעדי הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מבפנים לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד · צמתך לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לצאת וזו היא הבגד' והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא הת"יו משורשת בתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בה פעולת נקבה או לוי"ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי"ו של שבת כשהוא כונה לנקבה היא מודגשת כמו מגה חדשה ושבה' וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי"ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקו' ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לאחר לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו כגון שפחה תהפך לומר שפחתו שפחתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותה וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך : שגלשו · שנקרחו גבח מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמלא ההר נקרח וממורט מהם : שניך

שיר השירים ד

אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם: צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו:

ד

א הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד: שניך

תרגום

אפריון היכל קודשא בנא ליה שלמה מלכא מן אילני זנגבילא דשאגא ושורבני דאיתי מן לבנון וחפא יתיה דהבא דכי: עמודיו ובתר די שכלליה יהב בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצניע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריס וטליל מן עילויה תרוכתא דתכלא וארגונא וביני כרוביא די עילוי כפורתא הות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל: צאנה כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנוכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פילכיא ארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא דכלילו עמא בית ישראלית מלכא שלמה ביום חנוכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעידנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין: הנך ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמה יאה אנת כנישתא דישראל וכמה יאין אינון רברבי כנישתא וחכימיא דיתבין בסנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנישתך ועמא דארעא אינון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד: שניך

מסורה

אפריון ל' עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מן א"ב מן חד חד א"א בריש תיבות וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות האלף בס"ד · צאינה ל' והוא מן חד מן יציאות דכל[...] וחד לית דכו' וסי' נמסר במסר' רבת' בערך יצא בס"ד · עיניך י"א יונים · שאי סביב עיניך · ואת שרור מה תעשי · שאי עיניך על שפיים · ותקשרים ככלה · ואף כי תשלחנה לאנשים · והשבתי זמתך · עיניך בשדה · הנך יפה רעיתי · יחברו · וסביב ניך · צוארך כמגדל השן :

רלבג

אפריון ונומר · דבר ידוע כי אפריון הוא המקום המיוחד לחופה ובו יתחיל להזדווג החתן עם הכלה ואמר שהוא בנאו בבנין חזק ונאה וזה שהוא עשה זה הבנין מעצי הלבנון ועשה עמודיו כסף ורפידתו זהב ומרכבו ארגמן על שיהיה בתכלית היופי ותוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים והם כחות הנפש בכללם עד שכל' יכינו לעבוד' השכל בזה הענין ויעשו זה מאהב' ומחשק נפלא ולזה קראו בכאן מלך · והולם אמר בזה הבנין שהוא מעצי הלבנון להעיר על שסדר זה הבנין היה מסודר מהשכל כמו שבארנו בפתיחת זה הבאור וזה הבנין הוא לפי מה שאחשוב לקיחת הדרכים להסדרים אשר ראוי שיעיין בהם בזאת המלאכ' ואחר זה יבקש בדרוש דרוש מה שיצטרך אל הגעת הידיעה בו לפי הדרכים והסדרים האם ולהיות זאת החכמ' יש בה מקומו' רבים והמאוחר יהיה יותר נכבד מהקודם להתקרבו יותר אל החכמה הטבעית זכר תחלה כסף ואמר כי זהב ואחר כן ארגמן : צאנה וגומר · כבר הקדמנו כי הוא ימשיל כחות הנפש בכללה לבנות ירושלים ולזאת הסב' ימשיל הכחו' הנפשיו' אשר להם אל השכל יחס יותר חזק לבנות ציון לפי ששם בית המלך שלמ' ואותו המקום הוא היותר נבחר שבכל המקומות אשר בירושלים כי שם היה בית המקדש ואולם אמרו בעטרה שעטר' לו אמו רוצה בו הנפש בכלל' כי היא אם לכל אחד מכחותי' ורצ' בזה שהי' המליכתהו על שאר כחותי' · והספור שנאמ' שהוא קרא אמו חשוקתו אלך ינקו משדיה וזה כי הלימודיות הם במדרגת הפיעל להבנת השכל באופן מה כמו שקדם · והבאור הראשון נראה לנו יותר · ואולם אמרו ביום חתונתו הוא לפי שהוא תכלית התחברו עם חשוקתו · ואולם אמרו וביום שמחת לבו היה לפי ששמחת השכל ותענוגו הוא השלימו במושכלו' : הנך וגומר · התחיל לספר יפיה אשר יבוהו לחזיק בה · וספר עם זה העזר אשר נעזר בה בזאת ההשג אשר קדם זכרה ר"ל בחכמות הלמודיות ולזה היו קצת הדברים אשר דבר מיפיה לפי המשל לבד וקצתם כפי הנמשל : והנה

אבן עזרא

אפריון · ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית יי' · רפידתו · היציע שלו : מרכבו · הוא המרכב המסתיר הקורות מבפנים כי כן דרך ארמוני המלכי' · רצוף · י"א מן רצפה בהט ושש שענייכו עניין הלעת אבנים בקרקע וי"א שהוא כמו סרוף מן ובידו רצפה שפירושו גחלת והוא הישר בעיני כאשר אפרשנו במקומו : מבעד לצמתך · מבפנים כמו בעד החלון פי' שער הרב : שגלשו · שנשקפו ונראו או יתדלגו מן העין ויש אומרים שנקראו תרגום קרח הוא גליש והוא רחוק בעניין : כעדר

אבן יחייא

אפריון עשה לו המלך שלמה ונומר ואמר עשה לשון עבר במקום עתיד כמנהג הלשון בנואיו · ורוצה לומר אותו אפריון שיעשה המלך שהשלום שלו והוא הקדוש ברוך הוא שנאמר הוא עושה שלום במרומיו ככה אז יעשה שלום בארץ כי יהפוך לעמים שפה ברור' לקרוא כלם בשם ה' ולא יהיה עוד פחד בלילו' וכרה קראת אפרי' ונר זאב עם כבש כי כלם כאחד יודו ויברכו לאל אחד יהיה מעצי הלבנון שהם עצים חזקים בלתי מקבלים השינוי והתמורה והוא רמז שלא יקבל ההפסד כאשר עשו המקדשות הקודמות · עמודיו עשה כסף וגו' סיפר יופי האפריון כי עמודיו היו מכסף · ורפידתו ופניו מזהב · ומרכבו ארגמן והם היריעות הרוכבות ומכסות כל פני הקרשי' כי אשר יתפה וזולתו יקרא רוכבו · ותוכו יהיה רצוף אהבה מבנות ירושלם והוא הבדל מיוחד מן המיוחד בין מקדש המלך שהשלו' שלו למקדש שלמה בן דוד כי מקדשו היה שנוי מן האומו' · והיה הפחד בלילות · ולכן היה הכרחית השמירה עם הגבורים מה שלא יהיה כן במקדש העתיד כי תוכו יהיה רצוף אהבה מבנות ירושלם והם כל האומות וכל שרי מעלה ומטה והמזיקין · ולכן לא יצטרך לשמירה או · צאנה וראנה בנות ציון וגו' הוא דברי כנסת ישר' לאומות העולם עד תלית השיר · או בנות ציון צאנה וראנה במלך שלמה והוא האל ית' בעטרה שעטרה לו אמו והוא הבית המקדש שיבנה לו ויקרא כנסת יש' בשם אמו של הק"בה כשאלת ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר בר' יוסי שמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמר לו הן אמר לו משל למלך שהית' לו בת יחידה והיתה מחבב' יותר מדאי והיה קורא' בתי · ולא זז מחבבה עד שקראה אחותי ולא זז מחבבה עד שקראה אמי כך הק"בה קורא יש' בתי שנ' שמעי בת וראי · ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנ' פתחי לי אחותי רעיתי · ולא זז מחבבן עד שקראן אמי שנא' הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו ולאמי כתיב · והעטר' הוא האפריון שעש' לו ביום חתונתו והוא בעת בוא הגואל שאז יתחתן שכינת עם כנסת ישראל וביום שמחת לבו שאז יתחתן גם כן עם שאר האומות שישבו תחת כנפו · ויהם החתונה לכנסת יש' והשמחה לשאר האומות · להורות כי הם לא יהיו במדרגת האהבה עם האלוה יתברך כאשר תהיה כנסת ישראל כי היא תהיה העיקר והאחר טפלים לה : **הנך** יפה רעיתי וגו' סיפר דברי האלוה יתברך או בעת הגאולה לכנסת ישראל · הנך יפה רעיתי כי בהיותך רעיתי ובאמצעות האפריון אדבק בך · כמה מהיופי ימצא בך הנך יפה עיניך יונים · וסבת היופי והגאולה והדבקות הלא יהיה לך לסבת ולזכו' אשר היו עיניך כעיני היונים המביטים אל זוגתם :

תורת הכד קדש קדשים

הנך יפה וגו' הרי"בש ז"ל כתב שהוא כנגד מקדש ראשון שכלם שלמים וכנגד מקדש שני כפל ואמר הנך יפה עיניך יונים כי לא היו שם רק שלוחי אמו כי [...] כמו שהיא מפורש בספר עזרא ע כד : וכפי דרכי כ"ל כי חזר שלמה נקים לכנסת ישראל [...] לה הנך יפה רעיתי יוצר עליך והנך יפה אצל אבותיך הקדושים וכל מכיניך ומגידך להוג [...] בתורה ובלמודה וכנגד אותו דסליק חכיה אמ' עיניך יונים ר"ל עיניך והם סנהדריך ושופטיך הם יונים כי [...] הם מסיתים את האנשי' והב כה בזה לזה' כי כביכול הם מסיתים להם בה לגלות שאלתם או יר' לזה' שהם מסיתים את האנשים ומקרבים אותם לקרבה אל ה' ולדבקה בו ובתורתו והוא אומ' הנך יפה ואמר שלמה כי אומר לה הנך יפה רעיתי הוא ונגעד לגוותה : ורש"י ז"ל כתב שהוא אלשון ובעד כוכבים והוא הדבר אשר מבפנים לאותו בעד וכו' ע"כ · וכפי זה אומר כי יכוין אל השכל הנקי והטהור אשר ימצא בכנסת ישראל ולכן אמ' לה הנך יפה רעיתי מבעד לצמתך כלומר אצל שכליך ההוה בתוכך את מטוהרה ויפה וכו' ואומר לה עוד כי יולד היות היות שלא זך וטהר ימשך עוד לה כי השער ההוה כנאשה מאותו חלקי אותה היא כעדר העזים והכוונה לומר כי כמו שב"י היא שלמה בכל כמו כן הם הנפשות אשר הם מכניסים תחת כנפי השכינה ואמר כי גם אלה יהיו במעלת הצדקות במעשיהם הטובים דומים כמעט אל הגוים שגלשו מהר גלעד והם בנוי דיעקב די לקטו אבנים ועבדו גל שושיתא בטורא דגלעד כמו שתרגם המתרגם ע"ה : שניך

ר"מ עראמה

אפריון ולפי שדבור שתמות היך מתנהג בגבורה ולא כירי' הורופירם ואמר שלא ישתמש להמשיך האר התהוה ולהנהגה בהרק בזמן האפריון הוא זמן המלוה וכיוהו בענין אל האפריהמכון רצל היכנס ולכן קראו אפריון לשון פוריה כרבי יוסף בר חלפ' הכהן חימה נעיצי' נטע ובירפו עוד באומר מעצי הלבנון כוון בלבנון אל הבנים ואל לבנון טוהר המחשבה : **עמודיו** כיסו ברבע' שביתיו שהם עמוד ובכלל לכן כירם ראשונה הפעולות וקריה המעמדת באמת וסימב' והיא זרע הזכר המעמיד הלבן ללובן הכסף ועליו אמר עמודיו עשה כסף ופירש השנה האחרית והיא דם הנקבה הנקרש אש' הוא דומה לזהב וזהו רפידתו זהב ירצה כי בו יתפשט כח הכסף הנזכר ולאחר כך השנה הל ריית

ואמר מרכבו ארגמן לאמר כי צורתו הוא ההרכבה דומה לאריגה אחות' וזהו מרכבו ארגמן ירצה הרכבה ילרוג כמראה ארגמן והסבה בתכליתי' היא החוריית והיא הנפש המחלבת המגעת ולהורו' על שלימות הנפש המגיע בנזכר זה אשר אלה סיבותיו אמר : **צאנה** על דרך הפש' יאמ' צאו וראו כמה כח שלמותו כי הרא שנאמ' בה ובן כסיל תוגת אמו היא עלמה עטרה לזה השלם עטרה גדולה להורות על שמחה בזווגו ביום חתונתו וביום שהדרך הזה ללכת אחרי שרירות לב ולפי דרכי ילדו כאן וראו בשלמות צורות הנפש הנוג' הוא הנעשה בהנהגת החכמה בישראל וראויתם העטר' ויושר השכל שעטרה לו אמו ירצה התחלתו ביום חתונתו בשנה שכנודו ב

מ"ע כפירנו

אפריון עשה לו המלך שלמה ימשיב' עדה ה' אלה הור ה ניכר' ליושבי במבנין ביתו דיבון כה ה מכיכה בזה יום היו הבן נריה עם רב כסף וזהב לכנוה : תוכו רצוף רצנה · שפיכם עקריות כרובי' ואת גות לכי ית להבנה ה' את עמי : מבנות ירושלם · ית מכלהכוהו' ימיכה והנה בנת ציון · אתם כבחות ה' בנוה ציון כהבנהם שמזרה עטרה ליובכה נהו ורהו ההבדל אשר גוי המשכן שהיה קדש הירגלי' ובין מקדש ראשון שהיה אחר כך : בעטרה שעטרה לו המו · עזת הנשיאי שהיו אם ביפרלל קנויה אל יתעלה : ביום חתונתו · בהנוכת המשכן : וביום שמחת לבו · ביום חנכת מקדש ראשון כי גם שירדה אש בהנכת המקדש מכל מקום גדולה מזו היה' במשכן שלא היה שם רב כסף וזהב והנכתו קטנ' מהנ' בערך אל מקדש ראשון וזה כי ענן ה' על המשכן כו' ותכף להנכתו נבנה משה אל אהל מועד וישמע את הקול ובכן תנינו שאמר שנשנה הענין ולא תהיה שם תמיד מגעת עד כשא בן כמו שתהיה לעתיד כאמרו וישבת כבד ה' התוך אז כים גדולה גבורה משיבה עטרה ליושב' מכנ מקום : הנך יפה רעיתי · בהיותך רעיתי יחידה בעולמך בין כל האומות : הנך יפה · מימי יהושע והזקנים אשר האריכו ימים אחריו : עיניך · שופט וכהן גדול מורה הדור : יונים · דבקים בבוראם כיונ' בבעלה : מבעד לצמתך · שהיא תכסית כל שער נכרי : שערך · הטבעי והם מנהגי אבותם : כעדר העזים · כשער עדר העזים שמכניסים' גם רואו למילה : שגלשו · בכל שערן הוא בחורי הרהם ובזה נראה ויקר : שניך

מע"ס מפורנו

שניך כנגד הכנסת: כעדר הקלוסות וגו'. שגזזו שערן כן הם לא נקטו דבר מהשלל עד שחלקוהו ביניהם כלם כאחד חלקו שלל חוביך, גם לחיכם: שכלם מתלמידים. כן היו חכמי הכנסת שלמים בתורה ומ"ע: ושכולה אין בהם. אין ביניהם מוכ"ח: כחוט השני שפתותיך. חכמי הדורות המורי' את החלק העיוני: ומדברך. המוסרים את החלק המעשי. בחופן. כשלח הרמון רקחך. הסמוכה לפה והם התלמידי' מלאו דעה את ה' כשלח הרמון היפ' במרח'שוב בטעמו גם שניהו רמון שלם: מבעד לצמחך. שניך שער נכרי וזה כאשר נגזו התערבו בגוים: כמגדל

ר"מ עראמה

שניך כמה יאות וכמה ישבח לשורה על המחוקק ועל חלק הדם על כמו שלמדנו שלשה חלקים יש לו לכהן ובניו שמחת לבי ירצה להיותי שהות ומן הסמוכה והשבחת התכלית על דרך שיש תורי לכבר מרחשיתו כך כיון עוד בזה לרמוז לך שלמות זולת הכוזרה כי אף הם בהשתתפם היו כהניות תחר כך ישותתו בה כל הכתר על הדרך שיפיותו בכח העין ובהתחברו יכלו לראות כללות כלם וזהו שניו להבין ולהבחין בכל הדברים המעוררים יוכלו להיה ה' לורתם בו כאשר ירמז שלמה בשערה יד' תרגו בכל ממעמקי מיסד העשרה לפי ביום שלשלו"ת. מדעתו ותהיו' דבר מלם כיה וכבו כל זה המדבר בחלקות מעניני

שניך כמה יאות ולי[ו]אי דמקרבין יר"ת קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעיירא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמ"ד דהוו דכיין עדרא ענא דיעקב בעידן דהוו גזזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתפלא הוות בהון: כחוט וישפיתוי דכנסת ישראל דמיין לחוט זהריתא ומחוורן יההון כעמר נקי. ומלבא די הוא ריישיהון מלי פיכודיא כרימונא בר מן אמרכלייא וארכובין דאינון קריבין למלבא די אינון צדיקיא ולית בהון מדעם בישׁ: כמגדל

שניך כעדר הקלוסות וגו'. לפי קילוס זה בלשון נוי הסה: שניך. דקות ולבבות וסדורות על סדורך כלמר וסדר עדר הלחלים הכשרות מסאר הנקן בקלב ומכיון נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בלמרו שעושין מותן לכלי מילת ומשמרין מוחין מעה לירתן שלח יתלכלך הגמר ורוהנין לותם מיום לל יום. שכולם מתחיית ת לשון מחום לין מחום בשבתי כלומר חמימות חיינטר"ים בלע"ז: ושכולה. שוס שכול ומוס לין בהן ונאחר הדומת הזו על שם גבורי ישר"ל הכורתי' והוכלים חוייבים בשיניהם שביבותם והרי הם מתרחקים מן הגזל של ישרחל ומן הערוות שלח יתלכלכו בעבירה ונאחר קילוס זה על שניט עשר חלף חים שנכתו על מדין בקלב ומיין שלח נחסיר לחד מהן על הערוות שנאחר לה נפקד חיוכו חים וחף על הדמיון הלב הביתו כפרחן וחף על הגזל לה נחסרו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו חת כל השלל ויביחו לל משה ואל ללעזר וגו' ולח הבריח לחד מהן פרה לחת לו חמור לחד: כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שלחרו לה חת תקות חוט השני ונומר ושמרו הבטחתם: ומדברך. דיבורך והרי הוח מנזר הכדברי' כך חלק הקירות לו כדברו ירמי' י' פלר"ן בלע"ז: רקחך. היח נובה הפני' שקורין פומי"ס בלע"ז חלל העיניי' ובלשון תלמוד קורין לותו רומני לחפי ודומין לפלח חלי רמון מבחוץ שהוח חדום וסגלגל הרי קילוס בנוי חשה והדומת פירשו רבותינו ריקני' שביך מלחים מלו' כרמון: מבעד לצמחך. מבפנים לקיסוריך:

כמגדל

כחוט ג' ויחד כחוט מעל זרועותיו

אבן עזרא

כעדר הקלובות. יחסר מקום רחלים כמו ומחכלו בריחה שעניכו ס' בריחה ועניין הקלובות שיש להן חלה חחת כחילו נחובת כל חחת כמו חברתה וכמוהו וקלב לחד ומתמו ויקל' עז: מתחימות. כמו תוחמות ויש חומרי' שיש לפני כל חחת תחומים: ומדברך. כמו דיבורך: כפלח הרמון. יש חומרים כחלי והקרוב שהוח בין הרמון החדום ויש מפרשים לותו מלשון פלח דבלה שהוח לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון: רקחך. בין החלח והעין: למחך הוח השיער הרב שניך כעדר הקלובות וגו'. לף קילוס זה בלשון נוי הסה: שיניך. דקות ולבבות וסדורות על סדורך כלמר וסדר עדר הלחלים הכשרות מסאר הנקן בקלב ומכיון נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בלמרו שעושין מותן לכלי מילת ומשמרין מוחין מעה לירתן שלח יתלכלך הגמר ורוהנין לותם מיום לל יום. שכולם מתחיית ת לשון מחום לין מחום בשבתי כלומר חמימות חיינטר"ים בלע"ז: ושכולה. שוס שכול ומוס לין בהן ונאחר הדומת הזו על שם גבורי ישר"ל הכורתי' והוכלים חוייבים בשיניהם שביבותם והרי הם מתרחקים מן הגזל של ישרחל ומן הערוות שלח יתלכלכו בעבירה ונאחר קילוס זה על שניט עשר חלף חים שנכתו על מדין בקלב ומיין שלח נחסיר לחד מהן על הערוות שנאחר לה נפקד חיוכו חים וחף על הדמיון הלב הביתו כפרחן וחף על הגזל לה נחסרו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו חת כל השלל ויביחו לל משה ואל ללעזר וגו' ולח הבריח לחד מהן פרה לחת לו חמור לחד: כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שלחרו לה חת תקות חוט השני ונומר ושמרו הבטחתם: ומדברך. דיבורך והרי הוח מנזר הכדברי' כך חלק הקירות לו כדברו ירמי' י' פלר"ן בלע"ז: רקחך. היח נובה הפני' שקורין פומי"ס בלע"ז חלל העיניי' ובלשון תלמוד קורין לותו רומני לחפי ודומין לפלח חלי רמון מבחוץ שהוח חדום וסגלגל הרי קילוס בנוי חשה והדומת פירשו רבותינו ריקני' שביך מלחים מלו' כרמון: מבעד לצמחך. מבפנים לקיסוריך:

כמגדל

אבן עזרא

כעדר הקלובות. יחסר מקום רחלים כמו ומחכלו בריחה שעניכו ס' בריחה ועניין הקלובות שיש להן חלה חחת כחילו נחובת כל חחת כמו חברתה וכמוהו וקלב לחד ומתמו ויקל' עז: מתחימות. כמו תוחמות ויש חומרי' שיש לפני כל חחת תחומים: ומדברך. כמו דיבורך: כפלח הרמון. יש חומרים כחלי והקרוב שהוח בין הרמון החדום ויש מפרשים לותו מלשון פלח דבלה שהוח לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון: רקחך. בין החלח והעין: למחך הוח השיער הרב

תורת חסד

שניך כעדר הקלובות הרי"ם ג"ל כאב לנו הלבות פסוקות שמחייבין לת ישרחל מכל עומחיהם שכלם מתלמידות כלם כתבו מרועה לחד ע"ב: ולפי דרכי בביחור זה הספר שכונה לומ' כי לה נעשתי בפת בב לשר לה עשתי ובו' רק בתקון מבחרי לוהרות התורה ע"ס: ו"ל כעדר הקלובות שכל לבריהם הם הלכה למשה מסיני ו"ל שעלו מן הרחלה והוח העניין שנלמד בתון תורם וכבשו שחלוחם וכו' והוח בעלמו לו' שכלם מתלמידו' ושכולה לין בהם ויל' לום כי מבולם לל בת לל בישם בשר פיגול וכו': כחוט השני שפתותיך וגו' הוח בעלמו העניין שלמר רז"ל בפסוק דונב שפתי ישנים שכשהי הלכה מן הדובבות בקבר ולומר ומדברך נאוה היה רמז לל דבור הלכה בעודו שחיים מתיעה. כפלח הרמון ירי' לרמוז לל לסיפת תלמי ישרחל לשהוו דברי המדינין קורה בדבים שהם מתלכלים שם על הלחופן מבחוץ, הם לסופים כל לחוה פלח שיהיה מבחוץ: כמגדל

אבן יהיא

שניך כעדר הקלובות הרי"ם ג"ל כאב לנו הלבות פסוקות שמחייבין לת ישרחל מכל עומחיהם שכלם מתלמידות כלם כתבו מרועה לחד ע"ב: ולפי דרכי בביחור זה הספר שכונה לומ' כי לה נעשתי בפת בב לשר לה עשתי ובו' רק בתקון מבחרי לוהרות התורה ע"ס: ו"ל כעדר הקלובות שכל לבריהם הם הלכה למשה מסיני ו"ל שעלו מן הרחלה והוח העניין שנלמד בתון תורם וכבשו שחלוחם וכו' והוח בעלמו לו' שכלם מתלמידו' ושכולה לין בהם ויל' לום כי מבולם לל בת לל בישם בשר פיגול וכו': כחוט השני שפתותיך וגו' הוח בעלמו העניין שלמר רז"ל בפסוק דונב שפתי ישנים שכשהי הלכה מן הדובבות בקבר ולומר ומדברך נאוה היה רמז לל דבור הלכה בעודו שחיים מתיעה. כפלח הרמון ירי' לרמוז לל לסיפת תלמי ישרחל לשהוו דברי המדינין קורה בדבים שהם מתלכלים שם על הלחופן מבחוץ, הם לסופים כל לחוה פלח שיהיה מבחוץ: כמגדל

שוחות כעולה ומלחי חכמה כרמון. ולכן דימה בקבה להיותה לגל המוח משכן השכל כמגל' דוד נוחך הקומה זקופה הוח כוי גדול בקשה: והוח

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרועים בשושנים: עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: כלך יפה רעיתי ומום אין בך:

כמגדל ורישׁ מתיבתא דיהוא רב דיליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ... מימר פומיה דהוה מתבני עלמא ובאולפן אורייתיה הוו עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זיני דגיברין: שני תרין פריקך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והון רען לעמא בית ישראל בזכותיהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין ומי בארא דמרים: עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחדין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטהרי מבינידהון ... שכינת יקרא ... בבית מוקדשא דהוה מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין: כלך ובזמן דעמך בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלסיהון בשמי מרומא וכן אמר כולך שפירתא כנישתא דישראל ומחתא לית ביך:

דויד ה׳ מ״ל וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״א ויחזקאל סימן ל״ד · המור ד׳ מ״ל בליש׳ וסימן אל לי אל הר המור · ויד׳ נטפו ב׳ בו · נוטפות מור עובר :

רשי

כמגדל דוד צוארך · קומה זקופה כוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועיפוז ומכלר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו לנמוד כורותיו וכוי מלאכ ; תבניתו והיא מגורת ילפנו מבהמות ארץ והתי״ו בתלפיות כמו תי״ו שבתרמית ובתבנית : אלף המגן תלוי עליו · כך מנהג הפרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים : שלטי חספות שנוהגין כהן חניכ כתי הברו החנים תלחו השלט ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל ויש לומר אלף ה׳ יגן כמו מגן האלף על שם דבר צוה לאלף דור : כל שלטי הגבורים · מכינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר כחצים ביד גבור כן בני הנעורי׳ אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם : שני שדיך · המניקים אותך זה משה ואהרן : כשני עפרים תאומי צביה · דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה דבר אחר שני שדיך על שם הלוחו׳ תאומי צביה שהסמכוונות במדה אחת ה׳ דברות על זו וה׳ על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי · כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב״ה לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עביד אלילים דרך לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו ליטבע לשקר · זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית · כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד מי שאינו אביו · הרועים בשושנים · שהם מרעים את ישראל בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה : עד שיפוח היום · עד שיפוח היום הכי אלך לי ואת המה : ונסו הצללים · הוא עת שרב וחום היום · הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור · אלך לי בהר המוריה בבית עולמים · כלומר ... ולכאן מנחתי בימי חגי ופנחס ... המוריה בבית עולמים · ושם כולך יפה ומום אין בך והרצה שם כל קרבניהיך : אתי

רלבג

כמגדל ונומר · זה הפסוק הוא לפי הנמשל לבד והרצון בו שמה שהמלאכה אליו בזאת החכמ׳ הוא בתכלית החיזק כמגדל דוד שהוא בנוי לתלפיות בעבור החיזק והנה אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים ...

אבן עזרא

לתלפיות · יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרי׳ כי התי״ו נוסף ויחסר אלף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה · שלטי · מיני הנשק וכן והשלטים ענינו כמו מגינים : תשורי

אבן יחייא

תורת הכד קדש קדשים

רים ערמה

מ"ע ספורנו

אתי מלבנון כלה · אף על פי שלא תשבי בביתי אלא כמו כלה חוץ לביתי או בין האומות פנו אלי ואל תשימי לב למקדש אם איננו אם כל גדלו בעצי הלבנון: אתי מלבנון תבאי · בכל המקום אשר אזכיר את שמי: תשורי · להעביר מעתים מן הארץ: מראש אמנה כו' · שהם גבולות הארץ: ממעונו' אריות · שמשם ולאון מעונות האומות שהן חיות רעות טורפות כי אמנם בימי דוד: לבבתיני באחת מעיניך · שהיה מלך לרצון הכל לא אביתר כ"ג: באחד ענק · בבניהו שהיה על הכרתי והפלתי לא ביואב · כי אמנם בימי שלמה · מה יפו דודיך · שהיו כלם צדיקים המלך וצדוק כ"ג ובניהו בן יהוידע על הצבא: מה יפו דודיך בציון וב..עם': מה טובו דודיך · ללמד דעת את העם: וריח שמניך [illegible] לבן:
נפת

רלבג

אתי וגו' · רמז בלבנון אל השכל כמו שביאר בפתיחת זה הבאור ורלה כי מהשכל יהיה התחלת זה החפוש אשר יהיה מן החוש בזאת המלאכה לקושי הדרך אשר בה יגיעו מהחוש מה שיצטרך אליו ממנה והנה קראה כלה לפי שזהו תחלת התחברו עמה חבור עושה פרי בעלמותו וזה כי החכמה הטבעית יהיה בה הגנחת הנפש בעלמותה ואין הענין בחכמות הלמודיו' כן וזה מבואר למי שיפליג החקירה בעניין השארות הנפש וכב' הרחבנו המאמר בזה בבאורינו לספר הנפש ובספר מלחמות ה' והנה אין הנה מקום זאת החקיר' ולפי שדרך החקירה בחכמה הזאת לעיין תחלה בעניינים כוללים למלאכות המשתנות מלד מה שהם משתנות והם ההתחלות הרחוקות לעניינים הטבעים כאלו תאמר המניע הרחוק והחמר הרחוק ומשיגיה' הכוללי' והם מקומות הסכנה בעניין המעיין בזאת החכמה לפי שהטעות המגיע בהתחלות הוא בכח שבות המונעת בכל מה שאחר ההתחלות · זכר אלו ההתחלות תחלה ודמה אותם לכללות' אל הרים גבוהי' ידועים כי ראש אמנה היה הר אשר יגר ממנו הנהר אשר נקרא אמנה ואפשר שההר ההוא נקר' כן גם כן אמנה וראש שניר וחרמון הוא הר אחד גם כן קצת הכנענים יקראוהו שניר וקצתם יקראו חרמון כמו ש.זכר בתורה · וקרא אלו ההרים הררי נמרים למעונו' האריות למה שבהם הסכנה אם יקרה בהם הטעות כמו שביארנו והנה רמז בראש אמנה אל המניע הראשון אשר ישפעו תמכו אל העניינים הטבעי' כמו שישפעו מימי אמנה מראש אמנה ועוד כי אמנה מורה על האמת והוא מבואר שהמניע הראשון הוא סבת האמת בכל דבר זולתו כי הוא יתעלה סבת הכל מה שיש זולתו נמצא הוא סבת היותו אמת ואולם המניע הראשון אין לו סבה שישימהו כזולה ולזה היה אמת בעלמותו וזה כי מדרגת הדברים באמת היא כפי מדרגתם במציאו' כבר התבאר בראשון ממה שאחר הטבע ובראש שניר וחרמון רמז אל החמר הרחוק כי אלו שתי ההתחלות לבד הספר לחקור בחכמה הטבעית כמו שהתבאר בשני משמע ובשלישי ממה שאחר הטבע ולזה [illegible] וקרא אותו חרמון להורות על ההעדר הדבק בו ולא קרא אותו ראש חרמון לבד כדי שלא נטעה ונחשוב ממשל שיהיה ההעדר הוא החומר הראשון כמו שחשבו קצת הקדמונים עד שהביאם זה לבטול ההויה והדברים המיוחסים ואולם קראו ראש שניר להורות על שהוא דבר מה אלא שההעדר דבק בו וכבר הקדים לזכור תחלה המניע הרחוק יתס ידיעתו מנעת לנו באחרונה להיות הפונה קודם אל החומר :

לבבתני וגומר · אמר אליה שגדל חשק בה באחד מעיניה אשר עיונה בו באלו הדברים אשר הגיעה לו בחכמות הלמודיות וכן העניין באמרו באחד ענק מצורניך כי הצואר הוא כפל והיה המנהג שם לשום ענק אחד בכל אחד מלדדיו והמשל אמר זה כי לה שתי עינים העין האחד יהיה בו הקודם המניע מההוש קדם אל הטבע כמו העניין ברוב החכמות הלמודיות והשני הוא הכך זה ולזה יאמר שגדל חשקו בה במה שהגיעה לו בזה האופן רלוני שיהיה הקודם אצל החוש הוא הקודם אל הטבע :

מה וגומר · אמר כמפליג מעניינה שאין בהנאות הגופניות מה שיהיה ערב כמדרגת מה שתמשיכהו אליו כי הוא ערב יותר מיין וריח מה שתמשיכהו אליו במה שתעתק מהעניינים המאוחרים כמו שיעתק האדם והריח אל המורח הוא יותר ערב מכל בשמים :
נפת

תרגום

אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כניתא דישראל דדמיא לנינפי דהיא צניעא ועמי תיעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון ראשי עמא דיתבין על נהר דאמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא די בחרמון ויהון מסקין לך נכסין יהבי כרכין תקיפין די אינון גברין כאריוון תקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין: **לבבתני** קביע על לוח לבי רחימתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי די היא צניעא קביע על לוח לבי חיבת זוטר די בינך די הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דיהבית יהיבא כלילא דמלכותא על צווריה: **מה** כמה שפירין עלי חיבתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חיבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין:

מקרא

אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: **לבבתני** אחתי כלה לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצורניך: **מה** יפו דדיך אחתי כלה מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל בשמים:
נפת

רש"י

אתי מלבנון כלה · כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם : אתי מלבנון תבואי · וכששבו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבואי ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכ' בכל אשר גלתו ותבואו : תשורי מראש אמנה · בקבלי את כדחיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריו' סיחון ועוג · דבר אחר מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והוא הר ההר שנא' בו מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצו' ומגיעות שם הם צופי' משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישרא' ושמחי' ואומרים הודייה לכך נאמר תשורי מראש אמנה : לבבתני · משכת את לבי אליך: באחת מעיניך · הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה בך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי מלה שישראל מלויינין בהם · דבר אחר באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברה' הנקרא ענק האדם הגדול בענקים : מה יפו דודיך · כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הכבלי מנוחה ושאר ויעודים מנוחה זו ירושלם ושאר ויעודים מקום שנתוועדה שם שכינה לישראל : וריח שמניך שם טוב :
נפת

אבן עזרא

תשורי · כמו אשורנו ולא עתה : לבבתני · לקחת לבי : ענק · מיני אלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך :

הפעם השנית כמגדל · דימה הארווים שהם הקשורים שיש על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד : שני שדיך · חוזר למשל : כשני עפרים · שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושני' אמר לה את אמר' לי שאלך אל הרי בתר עד שיפוח היום ואני לא הלכתי כי הם אל הר המור : כולך יפה · הטעם כל מה שאמרת יפה הוא בעיני ומום אין בך לכן אתי מלבנון כל' בואי עמי תרחי מראש אמנ' הוא הר מקום האריות והנמרי' והענין ברחי מהמדבר ומאות' המקומות כי הם בסכנה ובואי עמי כי לא אוכל להפרד מעמך כי לבבתני ולא נשאר לי לב :

הפעם השלישית כוהרך המלך : אלף המגן · הם שריו : שני שדיך · הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השדים מוציאין את החלב כענין לכו שברו ואכלו · אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית יי' כי שם נבנה הבית וזה הענין מפורש בספר דברי הימי' ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה: עד שיפוח היום · עד שנשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מלותי אשב בקרבם על כן אמר כולך יפה שהיו כל ישראל כולם בימי שלמה לדיקים : אתי מלבנון · שבאים לרגלים מכל מקום גם מעבר לירדן משם שניר · ועוד מי שהיה בארץ ערלים הנמשלי' לאריות ולנמרי' היו הכל באי' : לבבתני · אחר שאמר כולך יפה אמר עתה לבבתני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידים וענין באחת מעיניך הוא אליהו הנביא שהחזיר ישר' בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך מעלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות :
גן

תורת חסד   קדש קדשים

ולפי דעתי יל' אתי תבואי יען כי אני רואה בך כי את רואה ומביט מאברהם יצחק ויעקב ומאמונות האליו' שהיו בתוכך ומהררי החסידים שהיו עזים כנמר לעשות רצון אביהם שבשמי' : לבבתני אחותי וגו הרי"כ כתב באחד ענק מצוארניך באחת משתי דבורים שאמרת בשעת מתן תורה והם נעשה ונשמע באחד מאלו הזכית את ראויה לינאל כל שכן כי את בכל יום עושה מעשי' טובים וזהו מה שאמר אח"כ מה יפו דודיך כלו' מה יפו דודיך בשעת מתן תורה שהרבה מלות עשו ישראל באותה שעה מה טובו דודיך כנגד אהל מועד שעשו ישראל במדבר וכן מליכו מה טובו אהליך וכו' מיין בשביל נסכי היין וריח שמניך שמיעום רבים שנים שמן המאור ושמן המשחה מכל בשמים זה קטורת הסמים וזהו מה שאמר אח"כ דבש וחלב תחת לשונך נופת תטופנה רמז לתכלית התורה שנקראת נופת צופים בשביל. מה זכיתם לכך דבש וחלב תחת לשונך והם ב' מינים כנגד נעשה ונשמע ע"כ : והרי"בש כתב לבבתיני הוא כלשון ושרפך ולשון כלומר הסירות את לבבי באחד מעיניך ומה תעשי בשתיהן וכן באחד ענק מצוארניך ומה תעשי בכל הענקים הנה שכתפתה ביופי עיניה ולא זה בלבד כי גם בתכשיטי צוארה עכ"ד : וכפי דרכי בביאורי בזה הספר יל' שחתני לאדם בכל לבב ובכל טוב והאמת כן הוא שנמשך לי לב טהור ושכל גדול באחד מעיניך שהבטת בי כי הבטת השלמים תשלחת אל המובטים מהם וגם כי תהיה הדבר הזה באחד מעיניך היה די לי ומכ"ש אחרי היותו בשתיהן · וגם לבבתיני בדבור אחד מאלה הקודמים שדברת אלי אח"כ מה יפו דודיך אחותי כלה וגו' נופת תטופנה שפתותיך וכו' ורז"ל אמרו מה טובו דודיך מיין מה יין מגדל את הנוף כך

אבן יחייא

אתי מלבנון כלה וגו' ולכן את כלתי הנאלבת מאהבך הטוב הזה והלבנון אתי תעמדי תמיד ואשנית כך · אתי מלבנון תבואי וגו' ואם אלך אנה ואנה אתי תבואי כלתי תשורי מראש אמנה כנזר מן ותשורה אין להביא ור"ל כי או בקבלי את כדחייך אעשה אותך שרת כל המציאות וכלם יביאו אליך תשורה הן הקרובים אליך מראש אמנה ומראש שניר וחרמון · והן הרחוקים ממך מהאומות אף שיהיו גיבורים כאריות · ועזים כנמרים · וזהו אומרו ממעונות אריות ומהררי נמרים · לבבתני אחותי כלה וגומר וכל זה יהיה לך יען כי לבבתני אחותי כלה · ומשכת את לבי לאהוב אותך תמיד ולא לזולתך · במעשיך הטובים אשר האהבה הזאת היא חדשה וזולתית מהאהבה אשר אני חייב לאהוב אותך באחד מעיניך · הבי'ת משמשת במקום בעבור ור"ל בעבור המיוחד והוא אברהם אבינו המכונה באחד מעיניך · להיו' כי תחלת דבר ה' באברם היה לאמר לו לך לך אל הארץ אשר אראך · ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו · והבטיחו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה והבט נא השמים וספור הכוכבים וגומר כה יהיה זרעך ונמשך לזה כי נשא עיניו וירא והנה שלשה אנשים · ולהיות כי כל העניני' האלה היו בראיה לכן כינה את אברהם בעין באחד · ענק מצורניך רוצה לומר בזכות משה רע"ה · וכינה אותו בצואר להיות כל עניניו בדיבור להיותו אמצעי בין ה' וישראל כאומרו ויאמר ה' אל משה · וידבר משה אל בני ישראל ומהצואר יצא הדיבור · וענק ורביד הזהב על הצואר יורה על המלוכה וכי לו נאה לצוות על עמו · והנה לא הזכיר פה רק זכות אברהם ומשה · להיות כי אברהם הוא התחיל דת אל ויסדה · ומשה סיימה ונתן לה גדולתה ותבניתה · ואחריו אין להוסיף ואין לגרוע · רק בבנות עליה מגדלים וסייגים על ידי רבותינו כאשר במצותו צונו לבלתי נסור מכל אשר יורוכו ימין ושמאל · מה יפו דודיך אחותי וגומר רמז לשני דברות הראשונות אשר רמז עליהם בישקני מנשיקות פיהו · ואמר כמה מהיופי נראה כשקבלום ישראל בסבר פנים יפות · מה טובו דודיך מיין רמז לשמונה דברות האחרונות כאומרו שם כי טובים דודיך מיין · ויחס היופי לב' דברות הראשונות להיותם נעדרות מפעולות עניינים גשמיים מה שאין כן השמונה האחרונו' אשר אליהם יחס הטוב להיותם נופלות תחת הכלא והמגונה בגשמיותם · וריח שמניך וגומר רמז לשאר תרי"ג מלות ומעשים טובים אשר עליהם אמר לריח שמניך טובים :
נופת

ר"מ עראמה

אחרי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אמר אתי מלבנון כלה [illegible] כלה [illegible] [illegible] [illegible] אמר למעלה [illegible] עליה [illegible] גם אותו השלמות [illegible] כי עם הלבנון בשני הדברים הרמוזים בו [illegible] והלבנון גם הוא [illegible] ולרמוז אל שני הדברים [illegible] הכתוב הזה [illegible] מלבנון [illegible] כל [illegible] לאחד מהם [illegible] [illegible] אמנה ירלה בקורא ויוסף אותה מן גלות בבל נארלו כי שם נמלא כח המעיינים הזה השני כמו שהכת האחד מהנביאים נמלא יותר בבית ראשון ועל כן אמר תשורי מראש אמנה שהוא כתר [illegible] ראשו בדרך בבל ובבוא יעבור עליו ואחר יעבור דרך שניר וחרמון בהם ממלכות סיחון ועוג הנקרא ממעונות אריות :

לבבתני אמר כי עם היותה רלויה מפני מדותיה יותר היא אהובה ונפש' היא בזה במדרגה אחות וכל' כמי שהיתה ראשונה מתוארת ככלה לבד כי בזה יאחז בפעולותיה ויסימה כחותם על לבו ולפי שבזה יש לו עליה שתי סבות אהבה כפל מלת לבבתיני ואמר לבבתיני באחד מעיניך באחד ענק מצוארוניך ירלה עם היותו אומר למעלה הנך יפה עיניך יונים שבחת בשני השקפותיה הנזכרי' אמר כי באחד מהנה כייחוד לבבה אותו והוא העיוני וכן אף על פי שצוארה בנוי לתלפיות ורלה שיש בה גם שני הנזכרים שגם פה אינו מכוין בזה הקלו' רק לאחת ענק אשר בו האחת כנזכר :

מה אמר כי קלום זאת במה שהוא אחות ובמה שהיא כלה הוא שטובים דודיה מן היין אשר בו היא מתארת בתחלת השיר וש[illegible] מדוהיה במתואר למעל' בלבנון אמר כי עוד גם בריח שלמותיה מריח לבנון והו החלק הראשון :
נפת

נפת · מתוק : תטופנה שפתותיך · טעמי תורה : וריח שלמותיך · מצות הנוגו' הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז : גן נעול · על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות : גל נעול · יש לפרשו לשון מעיין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי : שלחיך · ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרד' רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרי' עם נרדים · מיני בשמי' הם : מעין גנים · כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות : ונוזלים מן הלבנון · ממקום נקיות באין עכירת טיט:
עורי

נפת · ונומר · המשיל מה שתשפיע לו לערבותו ולמתיקותו אל הנפת והדבש וחלב ואמר שריח שלמותיה הוא כריח לבנון להורות על שמה שתמציאה עליו מהעניינים המאוחרים הוא בתכלית התקון והיופי כאלו היה זה הסדור הנסודר מהשכל בעצמו והאמת כי השכל הוא המיישיר אותה לזה :

גן · וגומר · אמר אליה שהגן אשר נתן לו לעבדו ולשמרו עד אשר יתן פירותיו הוא נעול רצוני שאין לו פתח יכנס ממנו בו להשתדל שיוציא פריו על המים והמעיין אשר ישקה את הגן הוא חתום עדיין והוא שפע השכל הפועל כאמרו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וזהו אמרם ז"ל שלא שלטה בו עין מעולם להיות נקי מהחומר כמו שהתבאר בספר הנפש והוא מבואר שהשכל הפועל אי אפשר שישפיע לו בזה דבר אם לא קדמה ההשגה בו מן החוש האלהים אם לא יהיה בפליאה ועל המעט כמו העניין בנבואה והחלומות הצודקים והקסם ושם גם כן מקום עיון אם נצטרך לזה חוש באופן מה כמו שזכר אבן רשד בקצורו לספ' החוש והמוחש ואם אפשר זה המין מן ההשפע' בדברים העיוניים וכבר אמרנו בזה בבאורינו לקצור בן רשד והנה איך שיהיה העניין הנה הסדור הטבעי בזה והוא אשר יהיה על הרוב ואשר יהיה בבחירותינו היא שילקח העניין מן החוש תחלה ועם ההשגיח יעשה ממנו השכל גזרה כוללת והולם האופן השני מההשפעה הנה היה שיהיה כאלו העניינים העיוניים אינו מיוחס להשתדלותינו :

שלחיך · ונומר · להורות על הכללות אשר באלו העניינים אשר ישאל ממנה תחלה בא המאמר באלו שני הפסוקים במה שמורה על כללות וערוב ענין עם ענין ולזה אמר פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים עם כל עצי לבונה עם כל ראשי בשמים ואמר אליה שמה שאפשר לה שתבין לו באלו העניינים הכוללים הוא טוב מאד ועשה פרי וערב לשכל בערכות אלו העניינים שזכר לחוש : מעיין · ונומר · אמר שמה שישפיעהו אליו הוא טוב מאד להשקות הגנים לתת פרים ושהבאר ההוא הוא באר מים חיים אשר לא יכזבו מימיו · ואולם אמרו ונוזלים מן לבנון ירצה בזה שזאת ההשפעה נכונ' מאד ומסודרת מהשכל · והעיר עוד בזה על ההתמדה והקיום וזה שהמים אשר מולאם מן ההרים הם יותר מתמידים להתחבר שם סבות הויית המים כמו שנתבאר בספר האותות וכאלו אמר שהיא מוכנת להשפיע אליו מה שיצטרך לו בזאת החכמה בלי ספק עד שהגיע לו השלמות :
עורי

נֹ֫פֶת תִּטֹּ֫פְנָה ג'
שִׂפְתוֹתַ֫יִךְ כַּלָּ֑ה דְּבַ֫שׁ וְחָלָב֙ תַּ֣חַת ג' ומל'
לְשׁוֹנֵ֔ךְ וְרֵ֥יחַ שַׂלְמֹתַ֖יִךְ כְּרֵ֥יחַ לְבָנֽוֹן׃ ה' ג' ל'
גַּ֥ן ׀ נָע֖וּל אֲחֹתִ֣י כַלָּ֑ה גַּ֥ל נָע֖וּל מַעְיָ֥ן ה'
חָתֽוּם׃ שְׁלָחַ֙יִךְ֙ פַּרְדֵּ֣ס רִמּוֹנִ֔ים עִ֖ם ל
פְּרִ֣י מְגָדִ֑ים כְּפָרִ֖ים עִם־נְרָדִֽים׃ נֵ֣רְדְּ ׀ ל' ל
וְכַרְכֹּ֗ם קָנֶה֙ וְקִנָּמ֔וֹן עִ֖ם כָּל־עֲצֵ֣י ל
לְבוֹנָ֑ה מֹ֚ר וַאֲהָל֔וֹת עִ֖ם כָּל־רָאשֵׁ֥י ב' קמ"ץ ופת'
טו בְשָׂמִֽים׃ מַעְיַ֣ן גַּנִּ֔ים בְּאֵ֖ר מַ֣יִם חַיִּ֑ים ד'
וְנֹזְלִ֖ים מִן־לְבָנֽוֹן׃
עורי

נפת · וּבְעִדָּן דְּמַצְלִין כַּהֲנַיָּא בַּעֲזָרְתָא דְקוּדְשָׁא זַלְחָן סִפְוָתְהוֹן בְּבִרְכָתָא וִיעַרְעַת דּוּבְשָׁא וְלִישָׁנֵיךְ נִינְפֵי צְנִיעָא כְּמַמְלוּתִיךְ שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחָן מְתִיקִין כְּחָלָב וּדְבַשׁ וְרֵיחַ לְבוּשֵׁי כַהֲנִין כְּרֵיחַ אוּלְבְּנִין : גן · וּנְשַׁיךְ דְּמִתְנַסְבָן לְגוּבְרִין צְנִיעָן כְּנִינְפֵי צְנִיעָא וּכְגִינְתָא דְעֵדֶן דְּלֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְמֵיעַל לְגַוָּהּ אֱלָהֵן צַדִּיקַיָּא דְנַפְשְׁהוֹן מִשְׁתַּלְחִין לְגַוָּהּ עַל יַד מַלְאֲכַיָּא וּבְתוּלוּתַיִךְ טְמִירָן וּגְנִיזָן בְּאַנְפְּלִין וַחֲתִימָן כְּבֵן כְּמַבּוּעֵי דְמַיִין חַיִּין דְּנָפִיק מִתְּחוֹת אִילָנָא וּמִתְפָּרֵשׁ לְאַרְבְּעַת רֵישֵׁי נַהֲרִין וְאִלְמָלֵי דִיהוּא חָתִים בִּשְׁמָא רַבָּא וְקַדִּישָׁא הֲוָה נָפִיק וּמַבַּע וְשָׁטֵיף כָּל עָלְמָא : שלחך · וְעוּלֵמַיִךְ מַלְיָן פִּיקוּדַיָּא הַכְרִימוֹנִין וְרָחֲמִין לִנְשֵׁיהוֹן וְיַלְדָן בְּנִין כְּוָתְהוֹן צַדִּיקִין כְּוָתְהוֹן וְרֵיחֵיהוֹן מִתּוֹל הָכִי כְּבוּסְמָנִין טָבִין דְּגִינְתָא דְעֵדֶן כְּפוּרִין עִם רַשְׁקִין : נרד · רַשְׁקָא וּמוֹרִיקָא וּקְנֵה בוּסְמָא וְקִנְּמוֹן עִם כָּל קִיסֵי לְבוּנְתָא מֵירָא דַכְיָא וְאַקְסִיל אַלְוָאִין עִם כָּל מִינֵי בוּסְמָנִין : מעין · וּמַיָּא דְשִׁילוֹחַ מְדַבְּרִין בְּנִיחַ עִם מוֹתַר מַיִּין דְּנַגְּדִין מִן לִבְנוֹן לְאַשְׁקָאָה יַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִין דְּאִינוּן עָסְקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְמִתְיְלִין לְבֵירָא מַיִן חַיִּין וּבִזְכוּתָא דְנִיסּוּךְ מַיָּא דְנַסְכִין עַל מַדְבְּחָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְמִתְבְּנֵי בִּירוּשְׁלֵם דְמִתְקְרֵי לִבְנוֹן :
עורי

אבן עזרא

גל נעול · נהר יוצא והוא קטן וכמוהו גלות עליות וגלות תחתיות : שלחיך · כמו סעיפיך קרוב מן תשלח קציריה עד ים וכן שלוחותיה נטשו : פרדס · בלשון ישמעאל כדמות גן יש בו מין אחד : כפרי' · לשון רבים מן אשכול הכופר : ואהלות · מין בושם וכמוהו כאהלי' נטע יי' :
אריתי

נופת חד מן י"א פסו' רישיהון נ"ון וסופי' נ"ון וסימ' נמסר בסדר תזריע ותלים סימן מ"ה : מעין ה' קמצין וסי' אך מעין ובור מקוה מים · אתה בקעת מעין ונחל · עברי בעמק הבכא · מעין נרפש ומקור משחת · גן נעול מעין חתום · וחד ומעיין מבית יי' יצא · וד' פתחין וסימ' אל מעין מי נפתוח · וחבירו · וכל מעין מים יסתמו · מעין גנים באר מים חיים ·

נפת הנוטף שפתותיך כלה · רצוי שתתעסקו גם בגלות בתור'... דבש וחלב תחת לשונך · כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ... וחלב הבין והמעשה' ... וריח שלמותיך במדות : כריח לבנון רצוי בעיני ... והדם : גן נעול אחותי כלה · הלא הראית התבועה מן הרוגים הגויה במקדש כי ... בימי דוד היה גן נעול לא נודע מקום המקדש : גל נעול · הרהנית : מעין חתום · מקום המזבח ומכל מקום היו בימיו : שלחיך · שהם קרקעות בלתי נאותות לפירות : כרדם רמוני' היו כפרדס רמונים כי אמנם עהות בצרת מלחמו' המכו' היו לו כל יתיו לעושר ולכבוד : עם פרי מגדי' · להבין ולהורות כאמרם ז"ל אלמלא דוד עסק בתורה לא עשה יואב מלחמה : כפרי' עם נרדים · במדות כאמרו לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה כו' : נרד וכרכום וכן היה בימי אסא שהשתדל ללמד דעת את העם כאמרו אם' לא ידרוש לאלהי ישראל יומת היו כמו כן שלחיו וגדו' מלחמות הכושים לעושר ולכבוד לו : מור ואהלות · וכן יהושפט שהשתדל בזה כאמרו ויפנים אל ה' אלהי אבותיהם היתה לו מלחמת עמון ומואב לעושר ולכבוד : מעין גנים באר מים חיים · וכן חזקיהו שהיה מעין משתדל ללמוד תורה לישראל עד שאמרו רבותי' ז"ל עליו שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ ... מלחמת סנחרי' לעושר ולכבוד לו : ונוזלים מן לבנון · מן לבנון ובית המקדש היו נוזלים רבים' לתורה :
עורי

אבן יחייא

נפת תטופנה שפתותיך וגומר ר"ל שפתותיך נובעות מתיקות כשתחשו' ותעיין בכ' דברות ראשונות · וכאלו דבש וחלב תחת לשונך כל כך ערבות תקבל כשתבא ותתן בשמונה דברות האחרונות · ורמז בדבש בארבע דברות המיוחסות אל האלוה שלא ישבע בשמו · ולכבד את יום השבת המורה ועל חדשו העולם · ולכבד את אביך ואת אמך אשר הם שותפי האלוה בילירתך ואהם תקבל האמונה אמיתית לעובדו בלב לב · ושלא לרצוח דם נקי הנפשה בצלם ודמות האלוה יתברך · ורמז בחלב שהוא המזון הראשון לאיש בעולמו · והפך הדבש אשר הוא כמו הזקנים ומזון האחרון לו · לד' דברות האחרונים שיותר גשמיים · והוא שלא ישכב את אשת רעהו כי זמה היא · ושלא לגנוב · ושלא לענות ברעהו עדות שקר ושלא לחמוד שום דבר מזולתו · הנכללים בואהבת לרעך כמוך · וריח שלמותיך כריח לבנון רמז לפירוש המצוה והטעמים אשר כוללם שיתא סדרי · גן נעול אחותי וגומר רמז לכנסת יש' שבתולותיה גדורות בעריות וכעולות כגן כטוע הנעול לבל יכנסו בו לקחת מפריו בטרם גמר בישולו · גל נעול וגומר גל הוא כמו מעיין כנזר מן גולות עליות · שר"ל ואף אחרי שינשאו לבעליהן אשר יכונו אז בשם מעיין להיותן בעולות ונובעות הם נעולות לזולתן מבעליהן · ולהיות כי שתי משכבות יש לאשה · כינה הערוה הטבעית למשכב בשם גל ואמר היותו נעול לזולתו מבעליהן · וכינה הערוה הבלתי נהוגה למשכב כי אם לפעמים ולתאבון מהמתפרצים · במעיין חתום · להיותו חתום לגמרי כי לא עבר אדם שם מעולם ואפילו בעלה · וכל זה להיותן גדורות בעריות ומסתפקות בהכרחי כדי להעמיד המין נלא למלאת מתאוה הבהמית · שלחיך פרדס רמונים וגו' ר"ל כי הבנים היוצאים מהצדיקים האלה אשר שלימותם ספרנו כאשר אמר מה יפו דודיך ונופת תטופנה · ומכשותיהם הטהורות ... [illegible]

תורת חסד קדש קדשים

כך תלמידי חכמים מגדלין את ישראל כנפת תטופנה זו תורה שנ' ומתוקים מדבש ונופת צופים וכו' ר' אלעזר אומר זה הדבש של צופים יש דבש שהוא נקר' נופת צופים ואין מעולה מכל דבר שבעולם אומי' בשעה שאת עסוק בתורה דבש וחלב תחת לשונך בשעה שאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שפתותיך כלה רב הונא אמר ריש לקי' מה הכלה הזאת מתקשטת בכ"ד תכשיטין כך תלמידי חכמים צריך להיות נקי בכ"ד ספרים וכן הוא אומר ויתן אל משה ככלותו וכו' ע"כ וכן על זה הדרך בעצמו דרכתי אני בביאורי לזה הספר : גן נעול וגו' הרי"כ ז"ל כתב גן נעול אחותי כלה כנגד אותן ג' ימים שאמר הכתוב אל תגשו אל אשה ואמר גן נעול על הנשים וז"ש אחותי כלה גל נעול כנגד האנשים שיגרם מבחוץ שנב הם לא שמשו ולא ראו קרי · מעין חתום שלא פלטו שכבת זרע הנשים ולא היה בהן דם הנדות הבא מן המקור ול"ז היו בהם זבים שכתוב בהם או החתים בשרו ולכן אמ' מעין כנגד מקור האשה חתום כנגד החתים בשרו ומעין כולל לשניהם וכן מזים ע"כ : וכפי דרכי בביאורי כיון בפסוק זה לומר שאיננו ירא שתגלה דבר מה מסודות התורה לבלתי ראויים לכך כי אם אל השלמים אחד והוא אומר שלחיך פרדס רמונים וגו' נרד וכרכום וגו' מעין גנים וגו' : ודר"יכ ז"ל כתב שלחיך וגו' בא להזכיר הנה ג' דברים שבהם נכנסו ישראל לברית והם מילה וטבילה והרצאת קרבן ורמז תחלה המילה שהיתה במצרים אמר שלחיך דבר המשולח והוא הערלות ... [illegible] ... או במקוה ע"כ :
עורי

ר"מ עראמה

נפת · והוא הלמוד ... [illegible] ... לתורה :

גן · פירש הרבה והתלמידים ... [illegible] ... שלחיך ... [illegible] ... נרד ... [illegible] ... מעין ... [illegible]
עורי

קמתי ואומר · ממר' שהיה קמה לפתוח לדוד רעוני שכבר הכינה לו מה שיטרך
תליו בזוזת המבוקש וזהו ממר' וידי נטפו מור ומלבעותי מור עובר :
פתחתי ואומר · ממרה מ"ש שכבר פתחה לו הנה דודה שכב ועבר והעלימו
הטבעים ממנו מה שהיה מושג מליוקודם מזה המבוקש ולזה כי לעומק
העניין ולקושי הבנע כחו' הנפש
מל השכל ההכנע הרחוי בחלו
ההשגות יקרה לו זה בהכרח ·
ואולם ממרה נפשי יצאה בדברו
הרגון בו לפי מה שחשוב בעבור
דברו חליה מה שדבר והוא קרחו
מפתח לו גדל חשקה להפיק
רצונו ולזה יצאה נפשה לשוטט
ולבקש מנה ומנה עם תמלאהו .
מצאוני ואומר · כבר קדם
מי הם אלו השומרי'
ואמרה שהם הבוה פעניה לפי
שבהשחם החוצ' בפעולותיה'
תמנע פעולתה כמו שהתבאר
בספר הנפש ואולם השמיות
והפעניים רצוני מנעם אותה
ממה שתכוין והם ג"כ המוכיעים
מל השכל וזה כי מכל היות
הנפש מחת לה תוכל להשחמש
בשתי אלו הפעולות יחד וזהו
ממרה נפשו רדידי מעלי וזה כי
הרדיד והעדי מבר קשם עשמה
להחחבר עם דודה הוסר מכל :
השבעתי ואומר · ממרה זה
להעיר שהיה
תשחדל בכל עוז שיכנעו כל
כחות הנפש מל השכל ההכנע
הרחוי לפי מה שיחקיר בו עחה
וממרה להם שהיה חולת החבה
למוזק החשק חבר לה להפיק
רצון דודה :
מה ואומר · זהו כילו על כל
המשל לפסל כשבחו ומוזק
שלמותו עד שיכנעו כל כחות
הנפש אלו מלהשב מכלי ההכנע:
דודי

קמתי אני לפתוח לדודי ידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר על כפות המנעול :
פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני :
מצאוני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי שומרי החומות :
השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני :
דודי

אבן עזרא

ממר · כמו הלך מן ממיקי ירכיך ויש חומרים כמוהו עד מתי תתמקין בענין רמוק :
רדידי · כלשון ישמעאל כמו לישקו · לגיל · מן לגל :
הפעם השנית ענין לגול מרכבה כמו הדגל הוא בין מבריחי :
הפעם השלישית פצעוני · שבחעלמו ישראל לעלות ולבנות הבית : דודי
שבא לדודו מן החור · מחלון הרקיע וזהו לחחנבי הגי וזכרי'
בר עלו : קמתי אני לפתוח לדודי · זהו בנין הבית ומשבו שהשכינה חדור עחהם
וכן הבטיחום הנביאים ושכנתי בחוכך לילו היו על דרך ישרה והנה השכינה לא
נכנסה עחהם וזהו ענין בקשחיהו ולא מצחיהו · ועוצם נפשי יצאה בדברו נפשי
חלח כשחזור דברו בפיהם מדבר עמי בימים הקדמונים : מלחוני השומרים
מלכי יון : הכוני פצעוני כשהו חת רדידי · והענין עזבוני ערומה מהמלות ואני
בין כך ובין כך דבקה בגם ומולת מהבה ולח עבדתי עבודת חליליס : דודי

תורת חסד　　קדש קדשים

אבן יחייא

ר"מ עראמה

י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה: יא רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב: יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת:

תרגום

דודי בְּכֵן שְׁרִיאַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁתָּעֵי בִּשְׁבָחָא לְמָרֵי עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת לְהַהוּא אֱלָהָא רְעוּתִי לְמִפְלַח דְּעָטִיף בִּימָמָא בְּאִצְטְלָא חִוָּר כְּתַלְגָּא וְעָסִיק בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה סִפְרִין דְּאוֹרַיְתָא וּפִתְגָמֵי נְבוּאָה וּכְתִיבֵי וּבְלֵילְיָא הוּא עָסִיק בְּשִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה וְזִיו יְקָרָא דִּי דְּאַנְפּוֹהִי זָהֲרִין כְּנוּרָא מִסְּגִיאוּת חוּכְמְתָא וְהַבְרָא דְּהוּא מְחַדֵּת שְׁמוּעַיָן חַדְתִּין בְּכָל יוֹמָא וְעָתִיד לְפַרְסוּמִינוּן לְעַמֵּיהּ בְּיוֹמָא רַבָּא וְטִקְסֵיהּ עַל רִיבּוֹא רִיבְוָן מַלְאֲכִין דְּשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹי: ראשו אוֹרַיְתֵיהּ דִּי הִיא רְגִיגָא מִדְּהַב טָב וּפֵירוּשׁ מִלַּיָּא דִּבְהוֹן דְּגוֹרִין דְּגוֹרִין טַעֲמִין וּפִקּוּדִין לְמַן דְּנַטְרִין לְהוֹן חִיוָּרִין כְּתַלְגָּא וּדְלָא נַטְרִין יְהוֹן אוּכְמִין כְּאַגְפֵּי עוּרְבָא: עיניו עֵינוֹהִי מִסְתַּכְּלִין תְּדִירָא עַל יְרוּשְׁלֶם לְאוֹטָבָא לָהּ וּלְבָרְכָא לָהּ מֵרֵישָׁא דְּשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא דְּשַׁתָּא כְּיוֹנִין דְּקַיְימִין וּמִסְתַּכְּלִין עַל מַפְּקָנוּת מַיָּא בְּגִין דְּזָכוּתָא אִתְבִּי סַנְהֶדְרִין דַּעֲסִיקִין בְּאוֹרַיְתָא וּמְנַהֲרִין יַת דִּינָא לְמֶהֱוֵי שְׁעִיעַ כְּחָלָב וְיָתְבִין בְּבֵית מִדְרְשָׁא וּמְתִינִין בְּדִינָא עַד דִּגְמְרִין לְזַכָּאָה וּלְחַיָּבָא:

יושבית ד' וסימן נמסר בשמואל א' סימן כ"ז ע"ש:

רש"י

דודי צח · לבן כמו צחו מחלב: ואדום · קילוס נוי באור כשהוא לבן ופניו אדמוניו': דגול מרבבה · נדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרויין רבבה שנ' רבבה כצמח השדה נתתיך: ראשו · מבהיק ככתם פז · כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן ישנה הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי וכן וחלי כתם. קווצותיו תלתלים · לשון תלוים פנדלו"יש בלעז: שחורות כעורב · כל אלה נוי לבחור: עיניו כיונים על אפיקי מים · עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלם המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים: רוחצות · עיני דודי בחלב: יושבות על מלאת · כל זה לשון נוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הענין לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו למושב כמו אבני מילואים ומלאת בו מלואת אבן: לחייו

רלב"ג

דודי ונומר · אמרה שהוא צח ואדום על דרך משל להעיר על יופיו ואולם היותו דגול מרבבה הוא לפי המשל ולפי הנמשל אולם היותו לפי המשל היה להורות על שהחיל אשר ימשול בו וינהיגהו הוא מספר רב וזה להורות על גדלו להיותו כמו המלך הגדול אשר יקבצו אליו אנשים רבים והולם לפי הנמשל הנה הרצון בו שהקבוץ אשר יתקבץ אליו וישיגהו היה רבוי נפלא יותר מרבבה וזה כי הרבוי הוא לבלתי תכלית: ראשו ונומר · זה הפסוק הוא להורות על יפיו ושלימותו והוא לפי המשל לבד: כיונים ונומר · זה הפסוק הוא לפי המשל ולפי הנמשל אולם לפי המשל הוא להורות על יפיים וזה כי עיני היונים אשר הם על אפיקי מים הם יפים לפי שהמים הם מנוח שייפו כלי הראות והם נאותים לטבעו כי הראות יהיה בלחות מימיי והוא הלחות הכפירי ובשאר הלחות אשר בעין וכן רוחץ בחלב הוא מייפה הוחה ומטיב הראות: והיותם יושבות על מלאת ר"ל על שלמותם שלא תהיינה בולטות ולא שוקעות יותר ממה שראוי היה ממה שיהיה זה החבור בו יותר יפה [illegible] יותר טוב כמו שהתבאר בספר ב"ח והול' לפי הנמשל הוא [illegible] על עיני השכל אשר בתכלית השלמות להשיג מה שיוחס אליו השגתו וזה כי אלו העניינים כולם כמו שזכרנו הם עוזרים כולם על טוב הראות: לחייו

אבן עזרא

דודי צח · שמעשיו זכים ונקיים: ואדום · למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך וענין דגול מרבבה אלף אלפין ישמשוניה: כתם · דבר עגול מתיני חלי: ופז אבני יקרות: קווצותיו · קצות שערו: תלתלים · מן תל כמו על הר גבוה ותלול: על מלאת · על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן: ערוגת

אבן יחייא

[illegible]

תורת חסד   קדוש קדושים

[illegible]

ר"מ עראמה

[illegible]

[illegible]

ספורנו

עורי צפון · כי הוא אמנם הרבה השתדלות לעורר את ישראל לתשובה כאמרו וילכו הרצים באגרות מיד המלך כו' לאמר בני ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל : באתי לגני · לעורר את השבים שי ובכן : אריתי מורי · קבלתי ברצון חכמי הדור : עם בשמי · עם תלמידיה' : אכלתי יערי · קבלתי עמי הארץ : עם דבשי · עם בעלי מעש' : שתיתי ייני עם חלבי · מלמדי תינוקות עם תינוקו' של בית רבן : אכלו רעים · ובכן אמרתי אכלו רעים כאמרו כי חמא' ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ : אני

ר"מ עראמה

עורי צפון ובואי תימן · אמר שזה השלמי' אחר שיגיעו אל השלמות האמור הותרו להעיר ובזה יעירו ויעוררו החלק הימני השכלי והשמאלי המדיני שלהם הכו' למעל' כי אז יעלה במדרגה שיפוח הגן ויזלו בשמיו ירנה בשמי השכל אשר בתוך הגן הפועלות והמתפעלות אלה על אלה ורז יתדבק בהם גם כן הפ על השלם מהוציא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו :

באתי · להיות עדני הסעודה כוללים [illegible] שהיא יתגמר כדברי ז"ל [illegible] הכנה יהוא המוגמר לכוונ' וגם ראוי לאת גם שכל המוגמר בשני דברים וכן האכילה וכן השתיה ועוד ברית כי כל אלו הזוגות אף כי על אחת מהנפרדים שבהם טוב ומועיל בהבורם מזיקים כי יותר טוב הדבש לבד מחבורו עם יערי וכן היין מחבורו עם החלב ואפשר כי כן המור יותר טוב כפרד ממורכב גם צריך לעיין למה לא זכר המוגמר באכלו רעים על כן הומר שכיון בזה שאחר שימלא בדור הזה הכנים אשר אין בהם כל מום שראוי' שתשרה שכינה עליהם ובאמ' יבא דודי לגנו בן עתה ראוי שתשרה שכינה עליהם וזהו באתי לגני וכולי אך ספר במה שיקרב בחבור ההוא רצון השכל השלם הנפרד אל שכל האדם ואמ' כי תמצ' [illegible]

רלב"ג

עורי ונומר · זה הפסוק הוא לפי המשל ולפי הנמשל ואולם היותו לפי המשל כי רוח צפונית מונעת בעצמות גדול הנמחים לקרירותה ויבשת ורוח הדרומי' עוזרה בעצמות האל גדול הצמחים לחמה ולחיתה וכאלו אמר התעוררי רוח צפונית ועורי ובואי רוח דרומית הפיחי לגני להזיל בשמיו · ואולם התאותו לפי הנמשל הוא כי הצפון הוא שמאל והתימן הוא ימין ואמר להסיר מה שיטעה כאלו התחלו' שיסיר מה שיטה מכתיב האמת ויבא מה שידריך למכוא האמת והוא הימין ולא אמר ככה בחכמת הלמודיות למעוט המצא שם אלו הטעויות והיא הסיבה לו שכבר הכינה לו מה ששאל ממנה ולזה אמרה יבא דודי לגנו כי כבר ימצא הפתח שהיה סגור פתוח בדרך שיוכל לאכול פרי מגדיו במה שיספיקהו אליו השכל הפועל :

באתי ונומר · השיב אליה כי כבר עשה מה שכיון אליו והוא השגת אלו ההתחלות והמשיגים הכוללים אשר אפשר לו התקירה עליהם תחלה כאלו תאמר החומר הרחוק והמשיגים הכוללים אשר אפשר לו התקירה למלאכות המשתכות במה שהם משתכים כי השגת אלו קודמות בהכרח לסדר להשגת המניע הרחוק כמו שהתבאר למי שעיין בחכמה הטבעית · והנה הוציא ענין השגתו בענין מורה על ערוב וכללות מצד ענין הכללות אשר באלו ההשגות ולזה אמר מורי עם בשמי עם דבשי עם חלבי · ואמר להורות על ערבו' מה שכבר הם ג אותו מזה הדרוש שיאכלו עמו הרעים והדודים אשר אפשר להם זה והם בעלי שכל ואמנם אמר זה להורות על התשוקה אשר בטבע למי שהשיג דבר מה להשפיע לזולתו וכאלו זה הוא האחד מהמיישרים אל הבנת זאת ההשגה עם מה שבה מהקושי עד שכבר טעו בה כל הקודמים מהפילוסופים אשר הגיעו דבריהם להרסנו' כמו שנזכר בראשון תהשמע ובשני ממה שאחר הטבע והנה הטעות אשר היה להם בזאת ההתחלה היה הסבה אל שטעו בכל מה שאחר ההתחלות : אני

תרגום

עורי ועל סטר צפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הורת בוצינא לאנהרא ועל מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוי קטורת בוסמין כנישתא דישראל אמרת יעול אלהיא רחימי לבית מקדשא וקביל ברעוא קורבנהון דעמיה : באתי אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחוותי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי צניעא ואשריתי שכינתי ביניך קבילית ית קטורת בוסמייך דעבדת לשמי שלחית אשתא מן שמיא ואכל ית עלון וית ניכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי ניסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון : אני

מקרא

עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו :
א באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים : אני

ויאכל ה'וסי' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה וביאור' בסר' תולדות · רעים ח' וסימ' בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף · וביאורם באיוב סימן י"ז וירמיה ריש סימן ג' ומשלי סוף סי' י"ח :

רש"י

עורי צפון ובואי תימן · אמר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אני מלוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבניין יהיו ישראל נקבצי' שם למועדים ולרגלי' ויסר' משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם :

באתי לגני · בימי חנוכ' הבית : אריתי · לקטתי והוא לשון משנ' כמלא אורה וסלו ואף לשון מקר' וארוה כל עוברי דרך וכאמר על שם הקטר' שהקטירו קטר' יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנא' ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו וחשם בסוף ושויתי' ביער' ומוצצין הדבש ומשליכין העץ אני מרוב חבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטר' נדבה וכן שעירי חטא' שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום : שתיתי ייני · הם הנסכים · עם חלבי · מחקו ולבנו מחלב : אכלו רעים · באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם : שתו ושכרו דודים · אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח : אני

אבן עזרא

אריתי מורי · לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך : יערי · מן יער' הדבש : חלבי · יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין ויפרש כמוהו כיין חלבון והוא רחוק כי חלבון הוא שם מקום ואיננו תאר לכן חלבי הוא כמשמעו : דופק · מכיק כמו מתדפקים . תמתי · התמימה שלי : קווצותי · קצות השער והוא הסוף . רסיסי לילה · מגז' לרוס את הסלת :

הפעם השנית גן נעול · ואת דומה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם · ואחר שדימה אות' למעיין חתום אמר את כמו מעיין גני' שהם באר מים חיים · ענתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניה' בגני ויזלו בשמיו ינך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא · אמר באתי לגני ואריתי מורי והעני' שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי ריעי שהם הרועי' כאשר כתוב בתחלה על עדרי חביריך האכלתים והשכרתי' · אמר' אני ישנה אע"פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונה בקשה ממנו בתלו' ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון : קול דודי דופק · עתה היא פושטת וכל הפרשה כולה מבוארת :

הפעם השלישית גן נעול · בתולותיהם לנועות · ופרדס רימונים עם עצי בשמים הם שני' העשר כנגד השבטים וענין מעיין גנים על נשי הטבילה : עורי צפון ובואי תימן · באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ : ברח דודי אל גנו · השכינה שעלתה לשמים כענין אלהה והשובה אל מקומי וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב ובחימו יאכלו · אמרה שכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער וקילו הוגרכתי יש לי הכל · יערי עם דבשי והייתי מתכיל לרעי שהם המלאכים והענין איך תאמרי ויאכל פרי מגדיו · אחר שעלתה שכינה גלו ישר' לבבל אמרה כנסת ישראל אני ישנה בגלות בבל כאדם שהוא במחשך · וענין ולבי ער שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי : קול

תורת חסד קדש קדשים

עורי צפון וכו' עורי וכו' יבא דודי שלמה לגנו והיא כנסת ישראל ויאכל פרי מגדיו והוא פרי התורה שהרביץ בישראל והם הת"ח שבאו מתוכו בסכת למידתו להם את טעמי התורה והוא משיב : באתי לגני וגו' כלומר שמצא בהם כי כל אחד מהם הוא נכון למה שקבל מתוכו וכהכנה או מאותו דבר וכו' ולכן אמר להם אכלו רעים שתו ושכרו דודים כלומר מכאן והלאה מי שרוצה מכם אתם התכמים והנבונים להיות אתי ודעי בענין למוד התורה אל כנסת ישר' כאשר עשיתי אני הנה יש לו רשות לעשותו כי כבר השתלמתם כמוני ובכן כל ישראל ישתו וישכרו וישמחו מיינה של תורה כראוי וכו' : אני

אבן יחייא

הן שלמות בקבלת האפשר עורי צפון וגומר הן דברי כנסת ישראל האומרת בגלותה עורי צפון רוצה לומר רוח צפוני ובואי תימן והוא הרוח דרומי' ותפיח ברוחך לצפון שהוא קר גני והוא עצי הלבונה המבורך עליהם בורא עצי בשמים · ותפיח ברוחך דרום שהוא חם ויזלו בשמיו מכפרים עם נרדים המבורך עליהם בורא שמן ערב כי באותו יותכו השמנים ההם · ויבוא דודי לגנו והוא הראשי בשמים המבורך עליהם בורא מיני בשמים · ויאכל פרי מגדיו · והוא פרי מגדי' אשר ספר לעיל המבורך עליהם נותן ריח טוב בפירות · ולא די שיהנה בריחם · כי גם יהנה באכילתם והוא אומרו ויאכל פרי מגדיו · והוא משל לתפלת כנסת ישראל אל האלוה יתברך סילה באמנעים הטובים אחותו בגלותה ולזכות ההוא כפוונות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ כאשר הבטיח על ידי עבדיו הנביאים : באתי לגני אחותי וגומר הוא תשובת הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל ואמר עבר בלשון עתיד כמנהג הלשון כנודע · ורוצה לומר אבוא לגני אחותי כלה כאשר שאלת ממני יבוא דודי לגנו · אריתי מורי עם בשמי · ר"ל אתענג בגן ללקוט המור עם הבושם · והוא משל כי מהד' מדרגו' הנזכרו' שיש בעשיית המצות הרביעית היא התשובה בעיקר והיא הנעשה על ידי בני אדם מעבדי האל כתקנות וסייגים המשולג במר ואהלות עם כל ראשי בשמים · וזהו אומרו אריתי מורי עם בשמי והוא הראשון והאחרון מהכתוב במין ההוא אשר האמצעי' יוכללו בתוכם · אכלתי יערי עם דבשי רוצה לומר בגם יער הקנה שמתוכו יצא הדבש הנקרא צוקאר כי תרגום ויסף כסוף ושוי ביערא · וכתיב קנה וסוף קמלו והוא רמז לד' דברות המיוחסות לאלוה כאשר אמרנו היותם לא תשא זכור את יום השבת · כבד את אביך · ולא תרצח שתיתי ייני עם חלבי · הוא כאלו יאמר שאתה' דברות המכונות בשם יין · ישתה הד' דברות מהם המכונות בשם חלב אשר הם לא תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד · והוא רמז שהאלוה יתברך יתענג מאד בשומרים התקנות וסייגים המכונים בשם מור ובשמים ולא לחשיבות עצמותם כי אם להיותם משמרת למצותיו · ויתענג בשומרים הד' דברות המכונות בכללותם בשם יין · אבל יותר יתענג בד' הלאוונות בשם דבש · ואחר כך למטה מהן בתענוג הד' דברות אחרונות המכונות בשם חלב · אכלו רעים רמז שיתענג גם כן אפילו בצדיקים אכל המצות אשר אין להם רק האמונה באלהי ולא יהיה לך שהם הב' דברות ראשונות · ואפילו כי הם רקים קורא אותם רעים מפני אותו מעט זכות מהאמונה ההיא ואומר להם אכלו רעים כי מבטיחם שגם הם יאכלו מטוב ג"ע כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא · שתו ושכרו דודים · רמז שיתענג בשומרים שאר המצות תרי"ג ולכן קראם דודים להיותם שלמים · ומבטיחם כי יזכו לטובה על טובה בגן עדן ובשובע שמחות את פני ה' והוא רומז בשתו ושכרו : אני

[illegible]

אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם: דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו: קמתי

אני בתר כל פתגמיא האילין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמיין בגלותא כגבר דמכא דלא יכיל לאיתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והוה עיירא יתהון מדמוך לבהון ענה רבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך וכועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנישתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימות עובדייך ארום שער רישי אתמלי מן דמעתייך כגבר דסער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצירת נזרי אתמלי מן טיפי עינייך כגבר דציצירת נזרוהי מליין מטפי מטרא דנחתין בליליא: פשטתי ענת כנישתא דישראל כל קבל נביאיא הא כבר אעדיתי מיניר פיקודוי ופלחית לטעוות עממיא והכדין יהוייין לי אפין למיהדר לותיה אתיב להון מרי עלמא על יד נביאיא ואף אנא הא כבר סליקית שכינתי מבינך והכדין אהדור ואת עבדת עובדין בישין ואנא קדישית ית ריגלי מסובתך והכדין אטופינון בינך בעובדייך בישיא: דודי כד אתגלי מן קדם יי דעמא בית ישראל לא צבן למחרט ולמיתב לותיה אושיט מחת גבורתיה על שבטא דראובן וגד ופלגות שבטא דמנשה למעיברא לירדנא ומסר יתהון ביד סנחריב מלכא דאתור ואגלי יתהון בלחלח ובחבור נהרי גוזן וקרוי מדי ודבר מידהון עיגלא מתכא דשוי ירבעם חייבא בלשם דן דמיתקריא פמיאס ביומי פקח בר רמליהו וכד שמעת אנא רחמי אהגולגלו עליהון: קמתי

איככה ד' ב' מלעיל וב' מלרע וסי' פשטתי את כתנתי ב' בו ומלעיל כי איככה אוכל וראיתי ב' בו ומלרע:

רש"י

אני ישנה · כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון ישנתי מעבוד הקב"ה כישנה ונרדמת: ולבי ער · זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא · ולבי ער · הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי · קול דודי דופק · משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי · אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל · לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל אהבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ושילום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קווצותי רסיסי לילה · אף בידי הרבה קבילות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומתכעסי: טל · הוא לשון נחת: רסיסי לילה · גשמי לילה שהן טורח ועייפות · רסיסי תרגום של רביבים ורביבים כמו עלי עשב וכרסיסי מלקושא · קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פלוצי"לש ולפי שאחז המקרא בלשון של ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך של ומטר ליאחז בשער ובקווצות ויש לפרש של ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנאות ליעשות כטל ושכר מצו' חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי · כלומר כבר לימדתי לעצמי דרכים אחרי' לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנא' ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו' שהיו הדרכי' האלה ישרים בעיניה' · ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעל' הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות · דודי שלח ידו מן החור · שאצל הדל' וראיתי ידו והפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי

רלבג

אני · וגומר · בעבור שהוא יחקור בהשגת המניע הראשון אשר בה מהקושי העצום מה שכבר התבאר והיו בזאת ההשגה ובמה שידמה לה מהחקירות העמוקות אשר בחכמה הטבעית מונעים רבים לדקות אלו ההשגות בעצמם ולקושי השגת מה שיצטרך להם מהחוש לרבוי הנטרכס אל החוש עד שנקח ממנו הקדמות מועילות לאותם החקירו' בכל מה שיצטרך לבאר בהם ולזה יקרה במי שיחקור בכמו אלו החקירות שכאשר יהיה קרוב להשג הדרוש יבצר ממנו קצת מה שיצטרך אליו מהדרוש ויעל' ממנו הדרוש גם יקרה לו הלאות בהם לקושי הענינים ויוצך אליו ההמתנה פעם ויעלם פעם ומפני זה הוצרכו הכמים רבים למי שעיין בחכמת הטבע כמו שאמרו ז"ל הנה זה החכם בזאת הפרשה להערות על אלו המונעים ועל ההשתדלות בהסרת' כפי היכול' וזה אמנם יהיה כשיכנעו כחות הנפש אל השכל הכנע נפלא עד שלא תמנע פעולתו בסבת' וזה בתכלית הקושי וזכר תחלה אלו המונעים וביאר שהם מצד החושקת ומצד החושק בה מצד דבקותו בחומר · ולזה אמרה זאת החשוקה אע"פ שרגוני' ולבה היה ער להפיק רצון דודה כפי היכולת הנה היא היתה ישנה מצד עמוק אלו הענינים ומה שיש מהקושי במה שתצטרך שתביאהו אל השכל בזאת החכמה עד שקראה דודה והיא נתעצלה לקום ולפתוח לו והנה קראה אותה תמתי להיו' ההכרח שתתחבר אליו תמיד עד שתבין לו מה שיצטרך אליו בדרוש דרוש ותהיה אל כונתו לעבדו ואולם אמרו שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה הוא לפי רמ"ל ולפי הנמשל · האמנם היותו לפי המשל הוא שהוא יאמר אליה שהוא כבר החל לקבל השפע מהשכל הפועל בנוה שיחקור בו ויצטרך אליו עזר מחו' להשלי' מה שיבאר לו בו מצד שלא הכין לו ממנה מה שייעירהו אליו:

פשטתי · וגומר · זה הפסוק הוא לפי המשל ובא להעיר הפלגה אשר לה בהכרח על עשיית מה שבקש ממנה דודה מצד קושי ההגעה במה שהצטרך אליו מהחוש על זה והיות הצורך בזה אל דודה רבים שייסירה אל מה שהצטרך אליו ממנה ובהיות אופן ישלם לה זה עד שתבין אליו מה שיצטרך לו ממנה בדרוש ההוא:

דודי · וגומר · אמרה שכאשר שלח ידו מן החור והוא הפתח הקטן אשר לו בזה המבוקש ועזר אותה והיישיר אותה אל הצד אשר בו ישלם לה הכנת מה שהיא צריך אליו מן החוש הנה היה לבה הומה עליה לחוזק חשקה למלאת חפצו · והנה פירשנו מעי ולבי על דרך ותהפך כהוך מעי: קמתי

מ"ע ספורנו

אני ישנה ולבי ער · מסיבה עדת ה' הנה לדקו דברי דודי כי הסכים אני היית ישנה מעסוק בתור' ומצו': ולבי · שהם הנביאים והגמי הדורות התעוררו והעירוני לשוב אל דודי ואנכי מריתי: קול דודי דופק · על ידי נביאיו: פתחי לי · פתחי לי פעמי לדק שאוכל להכנס כאמרו שובו אלי ואשובה אליכם: שראשי נמלא טל · קודם זריחת השמש של מלכות בית דוד וזה בימי עלי שהיו בניו דומיהם בלתי הגונים · נמלא טל בלבד שלא היו ישראל כל כך פרוצים בע"ז ויולת' כמו עכשו אמנם עתה: קווצותי · מלאו: רסיסי לילה · בהם קשים יותר מן הטל כאמרו כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ולזה העיד הנביא באמרו כי לכונא אל מקומי אש' בשילה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ואתם הרעותם מאביתיכם ואנכי מריתי אמרתי: פשטתי את כתנתי · הנכבדת בתורה ובמעשי' טובי' להתענג בתענוגות זמניות: איככה אלבשנה · ללמוד וללמד כאמרם ז"ל שנה ופירוש קשה מכלם: רחצתי · להתענג: איככה אטנפם · כאמרם ז"ל ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל: דודי שלח ידו מן החור · בימים הראשונים בימי רחבעם על ידי שישק להחזירם בתשו' כאמרו וידעו את עבודתי ואת עבודת ממלכות הארצו': ומעי המו עליו · אז שבו בתשובה כאמרו והכנעו שב אף ה' ממנו: קמתי

אבן עזרא

קול דודי · זהו העיר יי' את רוח כורש מלך פרס: שראשי נמלא טל · דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או על דמעות של ישראל שעלו: אטנפם · בלשון רבנן ז"ל לשון גיעול: מן החור · הנקב שיש בין שתי הדלתות: חמק

רי"מ עראמה

והור הלב כי אין הרוח רק כלי ישלים מעשה וגכן הוא מבקש ממנו יד פק אליו יונתי שהכנה הנפשי' המהרה במות נשוה על התיוני הבה אליו מהלב כאמור והרי הם אם כן כחים והבה כיוגים שיש להם גם כן כל הזמן שלם' תארים שהם בני יום אחותאומי רעים וגם אים ולהתנו וגם רביעי כיונים שאינן מתחלפים זה את זה גם את תמתי שאין לך אלוף מעולם ואחר שהראה ברגעה תארים הללו אמר כתחילי שראשי נמלא טל כי עם היות כבר הבין החכמה ראשי נמלא טל וקווצותי רסיסי לילה אשר הם שנות השכיה הטבעית וכל זה משל קרוב למה שהכוסף מטבעו השלמות יעור' אל העצל הזה אשר גדל' כל כך עצלות ולעשותו מהימים לילות וכרומרו מתלוה ואין כסיי עצל: פשטתי מה שהיא מדרך אוהבי החכמה ורודפיה לעזוב כל מיני הכלות ולהשפי' בהכרת דאכלי קדולה והקוצה דמהא שכיבי ובדורו של רבי אלעזר ותורי ישכבר מיה על

אבן יחייא

אני ישנה ולבי ער וגו' בא לתת סבת אורך הגלות הלז · ואמר כי הוא להיות כנסת ישראל ישנה מלהלכות במצות ומעשי' טובי' ותפילות לאלהיה שיסירה מהעבודה הקשה מהגלו': עם היות הקדוש ברוך הוא אשר הוא לב המין ישראלי להיות דר בתוכה ומכלכלה כלב בין האברים · ער תמיד להשיבם ובמעט הככה אשר היו נותנים לדבר היה מוציאם מאפילה לאור גדול · ולא די כי אני ישינה ואיני מתעוררת מעצמי לתת ההככה הזאת לגאולה · כי אפילו שהא מעורר אותי על ככה · אני עצלה בדבר · וזהו אומרה קול דודי דופק בדלתות חדרי והוא רמז לנסים נסתרי' הנעשים בגלות הלז לעורר על התשובה והתפלה לאל על הגאולה · והקול ההוא אומר וקורא פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי · ורמז באחותי עשיית התקנות והסייגים במאחים כל המצות אלהיות ומעמידים אותם · ורמז ברעיתי תרי"ג מצות אשר בעשייתם יעשו רעים כל קהל ישראל באמצעות החגים והמועדים ושאר המצות · ורמז ביונתי הח' דברות האחרונות המעמידות לכנסת ישראל באהבת אלוהיה ושלא ימיר אותו באחר כיונה אשר לא תמיר מעולם בן זוגה · ורמז בתמתי לב' דברות ראשונות אשר המאמינים וכופר בע"ז נקרא תמים כאומרו תמים תהיה עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אשר אתה בא וגומר אל קוסמים וגומר ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך · שראשי נמלא טל רמז כי אתו הטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים והם כנסת ישראל הנקראים מתים בגלותם · ולכן אבטיחך שאם פתחתי אלי בעשיית התשובה והמצות · שאחיה מתיך ונבלתם יקומו ובן דוד יבוא · אבל אם לא תפתחי ועודך כמרייך ועצלותך · אכיך בצרות הגלות והוא אומרו קווצותי רסיסי לילה · והוא המטר והרביבים כי בלילה · ורוצה לומר שיכיתם למקרה ופגע הצרות בגמ' אשר הם · ויחס הטל שהוא רמז לטובות לראש האלוה שהוא הנכבד שבאברים · ויחס הרסיסים והם הרעות לקווצות והם שערות הראש המדובקות יחד שאינם חלק אבר מהראש אבל הוא מהמותר שבאדם להעירכו כי אין רע יורד מלמעלה · פשטתי את כתנתי וגומר · הוא תשובת כנסת ישראל לדודה הדופק ודימה כחשוקה שלה השוכבת על ערשה ערומה · ולרוב עצלותה משיבה אמרים לדודה הדופק כי אין רצונה לפתוח לו · להיות כי פשטה את כתנתה ואיככה ילבשנה · לקום לפתוח לו והוא הקושי במה שממנו · ושרחצה את רגליה ואיככה יטנפם כדרך · המה שבין עד לכתה אל הדלת · והוא רמז לכנסת ישראל העומדת בגלותה ערומה ממצות רבות התלויות בארץ · ותתעצל ללבוש את כתנתם · ולחזור לארצה ולמולדתה · ורחצתי את רגלי הוא רמז לעשירי ישראל העומדים על תלם בגלותם בבית מלא הון ועושר · ולא ידעו ולא יבינו כי המילוי ההוא · מזבחי ריב הוא טוב בלתי קיים וקל כמוץ ליפסד והם בגלות משועבדים לעבדי עבדים ואפילו הכי אומרים רחצתי את רגלי ואני עומד מה בגלותי בטובה ונחת · איככה אטנפם כי לא נשיתי בארצות אחרות וללכת אנה ואנה ולכן לא אבחר בביאת בן דוד ולא אכספה · דודי שלח ידו מן החור וגומר סיפר כי דודי בראות את עזות מצחה כי לא די שהיא ישנה ועצלה בטבעה · בהיותו הוא ער כי העיזה פניה ותאמר לו בלתי בחרה לפתוח הדלת וללכת אחריו במדבר כאשר עשתה בהיותה בחסד נעורים ובאהבת כלולותיה · גם הוא מדד לה מדה כנגד מדה ולא די שהכניסה למקרה ופגע הגלות אשר רמז באומרו וקווצותי רסיסי לילה · כי גם הוסיף לה הווה על הווה והוא אומרו שלח ידו מן החור · והיה ידו נגזר מן כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך · ומן החור הוא רמז לעשירים הנזכרים אשר מהם מתחיל להכות ויהיה החור כנגד מן ואריכם את החורים שרוצה לומר השרים הגדולים · באופן שהרוב הצרות אשר שנוני גם ששבוני מעי המו עלי: וקמתי

תורת חסד   קדש קדשים

אני ישנה וגו' הכונה לומר כי אחרי שדבר אליה שלמה דודה והיא השיבה לו את תשובותיה הנכונו' ועודה מוכנת ומזומנת לקבל ממנו אחרות ה' לתור' ולתעוד' או נתרשלה כמעט קט בדבר ונתעצלה ואמרה כי עם היות שנתרשלה גם כל זה לבה היה ער לדבר והוא מוכן בעצמו עם מה שאמר ז"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה שמא עשה תשובה וכו' כי לבן של ישראל הוא מוכן תמיד ללמוד בתורה אלא שהיצר הרע מטריד להם והוא אומר אני ישנה ולבי ער · ואמרה כי קול דודן של ישראל והוא שלמה הוא דופק ואומר פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי וקבלי דברי שראשי נמלא טל החכמה ואת ה' נבאות כאוח' וגם נתתי לך לב חכם וכו' והטל ההוא הוא תמיד כרסיסי לילה שאינו חסר וכו' ואני כנסת ישראל: פשטתי את כתנתי וגו' אלה הם דברי היצר הרע המפתה ואומר פשטתי את כתנתי והסרותי את בגדי ומלבושי מעלי לגוף וליסן הרבה רב ואם כן איככה אשוב ואלבשם ואקום באשמורת הבקר כי ירא' אני מהכנת הבקר ורחצתי את רגלי בלכתי לשכב על מטתי איככה אטנפם בקומי ולכתי אל הכנתי ומדרשות אך: דודי שלמה שלח ידו מן החור אשר הוא אצל מנעול הפתח וכו' והכונה לומר כי תקף בהיות היצר הרע מטריד אותה היה הוא מזהיר להם כדי שלא תתעצל בלמידת התורה ותקף ומיד בהיותו עושה לה כן מעיה המו עליו יען היות לבה ער תמיד ובמעט התעוררו קמה משינ' ההתעצלות' לאלאת רצון דודה ומזהירה: והוא

לבו הטיב שהוא נוהג לשבת על מטת שן וליסן על ערש רחב ויפה עד שאין לו צורך אז ללבושו ואפילו אל כתנתו כי פוש' אותו בשעת השינה ואיככה יוכל לתפוש בדרכי רודפי החכמה ואל הארץ ישן במלבושיו לבד וכו' איככה אלבשנה גם אני רגיל לרחוץ רגלי בעת השכיבה איך אוכל להניחו מפני העיון והכוו' כי אמר נהוג ומורגל בהנאות העולם ואין בידו להעתיק מן ההפך אל ההפך כאשר נפתח בנקל המעיין שקדמו הנזכר למעלה כי מעצמו אמר הקומה לא ואם גם הוא היה מתהלך על המשכב ולא על הארץ כאשר יאות: דודי אמר כי אף כי כל זה נחלש מאד עם כל זה טבע שלימות הנפש לא יניחהו ולא יעזבנו כי הגשים באלה תלוים ודעיה בדברי החכם והרשעים כים נגרש ומהם ארבע תשוקות יעיר למבין ולכן אמר שדודה שלח ידו מן החור ירצה מהחדר האמצעי שבמוח כי שם בית אחותו לפותקה לעוררה ולהקיצה ומעיר הטבע הוא מסכים ידומה לו: קמתי

לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים: טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים:

חכו

לחייו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמה דגנוניתא מרבי בוסמין וספותיה חכימוי דעסיקין באוריתא זלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא: ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם אבהת תלתא דעלמא אברהם יצחק ויעקב ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כחלי יששכר גליף על אזמורד זבולן גליף על גיהר דן גליף על בירלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימן גליף על אפנטור דמיין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין: שוקיו וצדיקיא אינון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אינון פתגמיא דאוריתא דעסיקין בהון ומוכחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחור חוביהון דבית ישראל כתלג ומיתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גיבר וחסין כגלמשין:

חכו

גליליב' וסימן על גלילי כסף · ידיו גלילי זהב · קרמא מלעיל · כלבנון ד' וסי' אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה · וריח לו כלבנון · יהי פסת בר בארץ בראש הרים · מראהו כלבנון בח ר כארזים:

רש"י

לחיין כערוגת הבשם · אשר שם בחותם ערוגות גידולי מרקחי': מגדלו' מרקחי' · מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח: גלילי זהב · כאופני זהב: ממלואי' בתרשיש · כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת: עשת · לשון שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משסי"אה בלע"ז · שן מעצמות פיל: מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת בספירי' לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: שוקיו כעמודי שש המיוסדים על אדני פז · עמודי שש עמודי שיש וחבירו במגילת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזי' · נבחר בין הבני' כארזי' בין שאר עצים: חכו ממתקים דבריו ערבים: זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות ריעי ועל כל זה חליתי לאהבתו והדוגמא כלפי הקב"ה כך היא דודי נא נבן להלבין עונותיו לא ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראו' וכן כשבתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושע' רישיה כעמ' נקי · והדו' ליפרע משונאין כעניין שנ' מדוע אדום ללבושך: דגול מרבבה · הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז · תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומ' פתח דברך יאיר פתח אנכי יי אלהיך הראה תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו: קווצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחור' על גבי אש לבנה · דבר אחר קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור נלחם כגבור': עיניו כיונים על אפיקי מים · כיונים שעיניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כניסיות ובתי מדרשות ששם מוצאי התורה המשולים למים: רוחצות בחלב · בשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: יושבות על מלאת · על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים: תוספת · ד"א תלמידי חכמים שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלו' חכם לבית המדרש של פלו' חכם לבקש טעמי תורה · על אפיקי מים · על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה · רוחצות בחלב לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה הוא רוחצות לשון נקבה הם מנחצחין עצמן בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומותיה · יושבות על מלאת מיישבים דברים על אופניהם ע"כ · דבר אחר עיניו ענייניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאי' בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מלוחלחות בחלב כמו שפירשתי: לחייו · דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות: שפתותיו שושנים · דבורי' שנדבר באהל מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו · הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה: גלילי זהב · אלו הדברות שבהן הנחמדים מזהב ומפז רב אמר רבי יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין ד"א על שם שמגלגלות טובה לעולם: ממולאים בתרשיש · שכלל בעשרת הדברות שש מאות ושלש עשרה מצות · מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיין הללו שהם נתונים באמצע הגוף: עשת שן מעולפת ספירי' · נראית חלקה כעשת שן והיא סדורה דקדוקים רבים גזירות שוות ובניין אב וקלים וחמורי': מיוסדים על אדני פז · אמר ר' אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר נחמן פרשיו' שבתורה יש להן כותרת למעלן ובסים למטן וסמוכות לפניהם ולאחריה' כגון פרשי' של שביעי' ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין וסוכה וכגון יפקד יי' איש על העדה לו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד איתם עלי וכן כמה לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים. וגו': מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבי' כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור · נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה: חכו

ספורנו

לחייו וכמו כן מספרי' ענין לחייו המגיעים אל הדבור והם בגילוי: כערוגת הבושם מגדלות מרקחים · הכונה טעם וריח וגדול למרקחי' וכמו כן היו הנביאים לפני הנביאים באמרם ואלה...

רלב"ג

לחייו וגומר · בעבור כי הלחיים והספתים ישתמשו בהם בעת לקיחת המזון להחזיק במזון זמן מה שיקבל בו השכל זה השפע אשר יקבל לערוגת הבוש' אשר בגן שיגדלו בו מיני הבושם אשר יעשו בהם המרקחי' ולשושנים אשר הם נוטפות מור עובר וזה להעיר על ההכנה אשר לו לקבל האושכלות והפשר שנאמר כי אמרו שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר יהיה אשר בי"ת וירצ' בו שבשפתותיו ימצאו תמיד השושני' אשר בכח לו המושכלות אשר יכוון אליהם ולזה יאמר נוטפות מור עובר · ואופן המשל בזה מבואר ממה שקדם בפת יח' זה הבאור:

ידיו וגומר · בעבור שהשכל יחלק אל מעשי ועיוני כמו שהתבאר בספר הנפש באה לשבח אותו בזה הפסוק בכל אחת מאלו הפעולות והנה היה הרמז בידיו אל השכל המעשי לפי שהידים הם היותר מיוחדי' שבכלים והיותר שלמים לעשות כל המלאכות המעשיות ואמרה על צד המשל שזה הכח הוא ממנו בתכלית היופי כיופי גלילי זהב הממולאים בתרשיש והיה הרמז במעיו והוא לבו אל השכל העיוני ואמרה על צד המשל שזה החלק היה ממנו בתכלית היופי והנה המשילה אלו הכחות גם כן לדברים קשי ההפסד להעיר על נצחיות השכל:

שוקיו וגו' בעבור שהשוקי' יהיו עליהם עמידת הבעל חיים כמו שים יך הבית על העמודים · אמרה להעיר על קיום אלו העמודים והיסודות אשר קיומו בהם והוא השכל הפועל אשר בו ישוב נצחי שהם כעמודי השש מיוסדים על אבני פז שהם רבי הקיום ואמרה להורות על יופיו והמעלה אשר לו בנפש כי מראהו כלבנון והוא בית המקדש שהיה בתכלית היופי והיתה לו מעלה גדולה בנפש או היה הרמז בזה ליער הלבנון שהיו שם עצים יפים ונבהרים מאד · ואולם אמרה בחור כארזים הנה הרצון בו שכמו שהארזים היו נבחרים מבין שאר העצים ביופים וגדולים כן הוא נבחר מבין שאר כחות הנפש:

חכו

אבן עזרא

ערוגת · אחיכת מקום בגן: מגדלו' · יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון רבי' ממגדל: גלילי · כמו גלגלי וכן על גלילי כסף: ממולאי' · כמו ומלאת בו בתרשיש · אבן יקרה כמו תרשים שהם וישפה ויש אומרים שהיא כעין השמי': מעיו' בטנו: עשת · כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת בעבור שהוא לא כמו שמנו עשתו: מעולפת · כמו ויתעלף: ספירים · אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג וטעה המפרש כמעשה לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה עניין כמעשה עם הלובן כי היה לו לומר כמראה לבנת: שש · אבני שיש ומשקלות עש ועיש:

הפעם השנית לחייו · זקנו: מגדלות · הם כמו מגדלות סביבות לחייו: ממולאים בתרשיש · רמז לשער שעל ידיו: מעיו עשת שן · חגור מתניו אל מעיו חגורים כי איננו ערום: אדני פז רגליו ואצבעותיו: מראהו כלבנון · שהוא נחמד למראה:

הפעם השלישית ראשו כתם פז · הוא כסא הכבוד: שחורות כעורב · כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו: עיניו · כענין בכל מקום עיני יי' · רוחצות בחלב · כענין טהור עיני' מראות ברע: לחייו · הם שרי הפנים: שפתותיו · הם המלאכים השלוחים לבני אדם כמו גבריאל: ידיו גלילי זהב · הם האופנים · ועניו כתרשים כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש: מעיו · היא האפודה האמצעית שיש בה תמונות מכוכבים נקבצים: שוקיו · הוא הגוף שממנו נברא העולם · וענין שש שיש לו שם קלוות · אדני פז · הם הארץ כעניין על מה אדניה הטבעו: מראהו כלבנון · הענין שיש בלבנון עצי' אין מספר להם אלל בני אדם וכשירהה האחד מהם יחשב שאין כמוהו · ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר נופלא ונכבד ממנו כן מעשה המקום: בחור כארזי' · שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי אם חדשי' לבקרים רבה אמונתו:

כתרגה

ר"מ עראמה

אבן יחייא

תורת חסד   קדיש קדשים

ובאומ' לחייו כערוגת הבשם יר' כערוגות הבשם הטוב אשר הם מגדלות המרקחים ר"ל שהן עקרי המרקחים והמגדלים...

רש"י

חכו ממתקים · דבריו ערבים וסרע לנפש לא תחנו בבשרכם אני יי' הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה אל תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: **אנה הלך דודך** · מוני' ומקנטרי' האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: **אנה פנה דודך** · כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כעניין שנא' וישמעו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתכ' מן המלאכה והם משיבים **דודי ירד לגנו** · צוה לנו לבנות היכלו · ויהיה שם עמנו: **לערוגת הבשם** · מקום מקטר הקטרת: **לרעות בגנים** · ועוד ירד לרעות נאנו בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות **וללקוט שושנים** שומע ומקשיב כדברי' בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כעניין שנאמר אז נדברו יראי יי' וגו' ומה שאתם אומרי' לבקשו עמנו ולבנו' עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר לא לכם ולנו לבנו' בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם: **הרועה בשושנים** · הרועה את נאנו במרעה נוח וטיב: **יפה את רעייתי כתרצה** · והקב"ה מקלס' על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בסיפרי' נאוה את עתה כאשר בראשונה בירושלם: **איומה כנדגלות** · חיילי מלאכים אימתך אפיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנא' בעזר':

שיר השירים ו

ו חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך: דודי ירד לגנו לערוגת הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים: יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם איומה כנדגלות:

הסכי

תרגום

חכו מילי מורינוי מתיקן כדובשא וכל פיקודוי רגינן על חכימוי מדהב וכספא דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימיודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי נביאיא ומתנבאין בירושלם: אנה אתיבו נביאיא כד שמעו וכן אמרו תושבחתא דיי' מפום כנישתא דישראל על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי' את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחומך באסתלקותיה כמו דרשייך

אמרת כנישתא דישראל על חובי ומרודיין ואשתדור די השתכחו בי אמרין נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמך: דודי ומרי עלמא קביל צלותיהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רוחא לעמיה ואסיקינון מגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אשתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבנא וית קטורת בוסמין וכגבר דפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פנוקינון וכגבר דמגבב ורדין מן מישריא כן כנישינון מן בבל: אני ובההיא יומא אנא אפלחא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשיא ביני וזן יתי בתפנוקין: יפה אמר יי' במימריה כמה יאי את חביבתי בזמן דצבותיך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי כמקדש קדמאי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהליכו ארבע טקסייך במדברא:

הסכי

וללקוט חד מן מלין נסבין ו"ל בריש תיבות' וסימ' נמסר במערכת אות הלמ"ד בס"ד · נאוה ד' וסי' נמסר בתלי' סימן קמ"ח ומשלי סימן י"ו:

רלב"ג

חכו ונומר · ראוי שתדע שההדרגה בספורה שבתי דודה מראשו וירדה בהדרגה להורות על שהשגתו הית' במה שהשיג דבר מהקודם אל המאוחר ולפי שבכאן לשכל אופן אחר מהשג' ר"ל שיעתק בה מהמאוחר אל הקודם כמו העניין ברוב החכמ' הטבעית אשר דרישתם עתה בהגעתה אמרה שמה שישיג השכל בזה האופן הוא בתכלית המתיקו' והערבו' והנה המשילה זאת ההשגה לחך לפי שבחך נעתק מהטע' אל ידיעת ענס המוטעם והפשר שנאמר שהרצון באמרו חכו ממתקים שבחכו ימצאו המזונות המתוקי' מאד וזה כי הערבות אשר במושכלות הוא נפלא מאד והנה הביאור הראשון יותר נאות · ואמרה כלו מחמדים הרצון בו שאין בו דבר שלא יהיה נחמד ונחשק מאד ולזה ראוי שיחמדוהו כל כחות הנפש וישתדלו בעבודתו:

אנא ונימר זה על צד התשל להורות שכל כחות הנפש כבר נכנעו לעבוד' השכל הכנע שלם ולזה חשקו כולם לבקשו:

דודי ונומר · אמרה שדודה ירד לעביד' גנו להוציא הבושם אשר בו ירצה על הפ' על והם המושכלות ובזה ישתדל לרעות בגנים האחרים ללקוט שושנים מהם והוא מה שיקנה אותו מן המוחשים בזה הדרוש אשר ישתדל עתה בהבנתו ר"ל המגיע הראשון באמצעות החוש והדמיון והכח הזכר' ולזה יצטרך שיעור על זה ימהרו הנפש בכללם וישתדלו בכל עוז שלא ימנעוהו מפעולתו:

אני ונומר · כבר קדם בקול' זה היה לשכל מונע בחלו ההשגות מפני שני דברי' האחד

יפה ונומר · אחר שהוסרו ממנו אלו המונעים והכינה לו חשוקתו מה שיצטרך אליו ...

אבן עזרא

כתרצה · שם מדינה תמלאכה בדברי אחאב: **איומה** · שיש אימה ממנה לכל רואיה כמו איום ונורא: **כנדגלות** · כמחנות בעלות הדגלים:

הרהיבני

אבן יחייא

תורת חסד · קדש קדשים

ר"מ עראמה

מ"ע ספורנו

הסבי ונו' אמר זה להורות על חוזק חשקו בה כאלו יאמר שיופי עיניה ירהיבוהו ויוסיפו חשקו בה וספר בשבחיה במה שהכינתהו לו בזה הדרוש ובכלל במה שהכינתהו לו בהשגת החתר הרחוק והמכיע הראשון והמשיגים הכוללים למלאכות ההשתכות במה שהם משתכות ולזה אמר שערך כעדר העזים שגלשו מן הגלעד שניך כעדר הרחלים וגומר רלוני שכבר הכינה לו באמצעות החוש באלו ההקדמות אשר יצטרך אליהם באלו החקירות השכות מסכי' ונאות וכבר התבאר אופן המשל בזה במה שקדם :

הסיבי עיניך מנגדי · כבחור שארוסתו חביבה ועריב' עליו ועיניה נאו' והומר לה הסיבי עיניך מנגדי כי ברחותי אותם לבי משתחן ומתגאה עלי ורוחי גסה בי ואיני יכול להתאפק : הרהיבוני · הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון רהב הם שבת איסת"ייר בלע"ז והדוגמא כך הוא אמר הקב"ה במקדש זה אי אפשר להשיב לכם הרון וכפירת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותיכם חבה יתירה על שמעלת בי : שערך כעדר העזים · בקטני' ורכים ודקים שבכם יש שבח הרבה : שניך · קלינים וגבורים שביך כולם לטובה · כעדר הרחלים הרחל הזאת כולה קדושה למרה לחכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף הכל הרפעים נמשלו לגלבים שאין מהם לקדושה כלום : ששים המה מלכות · אברהם ויוצאי ירכו · בני קטורה שש עשרה · ישמעאל ובניו שלש עשרה · יצחק ובניו שלשה · בני יעקב בנים עשר · בני עשו שש עשרה בדברי הימים הרי ששים והם האמר לא מהם תמנע שהיה אשה אברהם מן המנין : ושמוני' פלגשים · נח ובניו עד אברהם כל תולדות יוצאי התיבה שמוני' תמצאם וכשם שהמלכות שהם כפי המלך יתירו' בגדולה על הפילגשים...

הסבי אחרי רבנייך חכימי כנישתא רבתא חזור חזור לקיבלידי אינון אמלכוני בגלותא וקבעי מדרשא לאולפן אוריתי ושאר עטוטיך ועמא דארעא אצדיקו במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישושיתא בטורא דגלעד: שניך ובהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכיין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכיין עדרא דענא דיעקב בזמן דסלקן מן נחל יובקא דלא הות בהון אניסא וגזלה וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ומתכלא ועקרא לא הות בהון: כפלח ומלכות בית חשמונאי כולהון מליין פיקודיא כרימונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאינון צדיקין מכולהון ומקיימין פיקודיא ופתגמי אוריתא בצהותא: ששים באדין קמו יונאי וכנשו שיתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רוכבין על סוסון ופרשין ותמניין דוכסין מבנוי דישמעאל רוכבין על פיליא בר מן שאר עממיא ולישניא דלית בהון מניין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא לירושלם: אחת ובעידנא ההיא הות כנישתא דישראל דמתילא ליונתא שלמתא פלחא בלבב חד לכרהא ואחידא לאוריתא ועסיקא בפתגמי אוריתא בלב שלים וברירן זכותהא כיומא דנפקת ממצרים הא כבן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי׳ יתהון בידהון וכד חזו יתבי פילכיא אשרי יתהון ומלכות ארעא ושלטוניא וקלסו להון :

הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שערך כעדר העזים שגלשו מן־הגלעד: שניך כעדר הרחלים שעלו מן־הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך: ששים המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות אין מספר: אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה:

מי

אבן עזרא

ר"מ עראמה

תורת חסד

קדש קדשים

אבן יחייא

מי זאת הנשקפה עלינו ממקו' הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות: כמו שחר · הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדי' לפרס וליון ואחר כך נ[illegible] בית חשמונאי ונעשו מלכי': אימה כנדגלות · אימה בגבורי' כנגדלות של מלכי כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישר' יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין ע"כ: אל גנת אגוז ירדתי · עוד זה מדברי שכינ' הנה באתי אל מקדש שני זה אליך: לראות באיבי הנחל · מה לחלוחית מעשי' טובים אראה בך: הפרח הגפן · אם אפריחו לפני ת"ח וסופרים וטובים: הנצו הרמוני' · מקיימי מצות מליאי זכיות למה כמשלו ישר' לאגוז מה אגוז זה אתה רוא' אותו כולו עץ ואין נכר בתוכו פולטו ומלאו מלא מגורו' מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ועגוותנין מעשיה' ואין תלמידים שבהן נכרים ואין מתפארי' להכרת על שבאן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיה' נמאסין: לא ידעתי · כנסת ישר' מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שנבר במלכי בית חשמונאי הירקנוס ואריסתובלוס על שהיה מביא אחד מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד · ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נכריות שאר אומות: עמי נדיב · כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד ש' שכני סנה גנובתי יום רבתי עם: נפשי שמתני · אני בעצמי הביאתי עלי כענין שנ' ואת למדת אותם עליך אלופי' לראש: שובי

מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב: שׁוּבִי

מי אֲמָרוּ אוּמַיָא כַּמָה זְוִותָנִין עוּבָדֵי עַמָא הָדָא כִּקְרִיצְתָא שַׁפִּירִין עוּלֵימָהָא כְּסִיהֲרָא וּבְרִירָן זְכוּתָהָא כְּשִׁמְשָׁא וְאֵימְתְהָא עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא בִּזְמַן דְּהַלִּיכוּ אַרְבַּעַת מַשִּׁירְיָתָהָא בְּמַדְבְּרָא: אֶל אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא תִּנְיָין דְּאִתְבְּנִי עַל יְדוֹהִי דְּכוֹרֶשׁ אַשְׁרֵיתִי שְׁכִינְתִּי לְמֶחֱמֵי עוֹבָדִין טָבִין דְּעַמִּי וּלְמֶחֱמֵי וּלְמִחֲזֵי אִין סָגִין וְכֵן חַכִּימַיָא דְּמָתִילִין לְגוּפְנָא וּלְבְלוּבֵיהוֹן כְּרִמּוֹנִין עוֹבְדִין טָבִין הִבְרִיוּנִין: לא וְכַדוּ אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ דְּאִינוּן צַדִּיקִין וְעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לָא אוֹסִיף לְמַכְכִינוּן וְאַף לָא אַעְבֵּיד עִמְּהוֹן גְּמִירָא אֱלָהֵן אַמְלִיךְ בִּנְפִשִׁי לְאוֹטָבוּתְהוֹן וּלְשַׁוָאָה יָתְהוֹן גִּיוֹתָנִין בִּרְתִיכֵי מַלְכִין בְּגִין זְכוּתָא דְצַדִּיקַיָא דְּדָמְיָין בְּעוֹבָדֵיהוֹן לְאַבְרָהָם אֲבוּהוֹן: שׁוּבִי

מרכבות ד' חד חסר וסימ' מרכבת פרעה וחילו ירה בים · מרכבות השמש שרף · שמה מרכבות כבודך · מרכבות עמי נדיב קדמאה חס:

אבן עזרא

אגוז · ידוע בדברי קדמונינו ז"ל: באבי · כמו בפרי הנחל כמו והנכיה שגיא וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרים שהוא המבוכר ומן האביב ומן אב יוליאנו: עמי נדיב · שתי מלו' ויש אומרים כי יו"ד עמי נוסף כיו"ד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היו"ד במלת בני נוסף: השלמית

רלבג

מי וגומר · אחר שנשלמה לו ההשגה בדברים הכוללים לנמצאות המשתנות במה שהם משתנות אחל לשכח תשוקתו במה שתכינהו אליו נחקרתו בדברים הטבעיים המיוחדים כי בו מהפלא והקושי העצום וזה שהדריכה בתמיד' עליה היה מהדברים המאוחרים מהם והם המשיגים והמקרים ויאל זה במהדומה אנקים כי כבר נעמוד על מהותם וטבעם מטעמם ומרקיה' והאם והקפה מן האיש ומן הקור והתוכם [illegible]

[illegible]

ר"מ עראמה

[illegible]

אבן יחייא

על יפת אשר לא היה כאהב כשם · ולא כדחה כוחם · האדור אשר אין מספר לגדודיו ומהם הכושים השחורים [illegible] אותם כשם עלמות אשר אינם רואות פני המלך ושמם מורה מפניו וזה להיות הזרע ההוא המקולל ומרוחק מהשכינה המדברה · והכן כי הטבע משפיע בעולם כרבוי הבלתי [illegible]

[illegible]

תורת חסד קדש קדשים

[illegible]

שׁוּבִי שׁוּבִי א

הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ל וחס'

ב מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃

שרגך

שובי תובי לותי כנישתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אוריתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאן בשום מימרא דיי ומה טיבכון נביאי שקרא לכטעי עמא דירושלם בנבואתכון דיאתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה׃ מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי כמה שפירן רגליהון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאון כיוהרין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא׃

שרגך

בנעלים ב' וסימן והדריך בנעלים · מה יפו פעמיך בנעלים׃

רשי

שובי שובי השולמית אומרים אלי שובי שובי מאחר המקו'׃ השולמית · השלימה באמונתך עמו שובי שובי אלינו ונחזה בך נכיב ממך נגידי' ושלטוני' כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא · ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומרה מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולי' לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר׃ מה יפו פעמיך בנעלי' · הם אומרים לה אפני' אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו בך בעודך ביפייך׃ מה יפו פעמיך · בעליית הרגלי' בת נדיבים׃ חמוקי ירכיך כמו חלאי' · קבוצת עדיי זהב קרויה חלי כתם אל חלי בלשון ערבי ורבותי' דרשוהו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו משעת ימי בראשי' עגולי' כמו ירך כמו חלאי' לשון חפירה כמו חוליות הבור׃ מעשה ידי אמן · ידי הקב"ה במסכת סוכה אמן כמו אומן · קילוסו של הקב"ה ישר' מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלי' ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהו בא לתוספה אליו׃

שררך

רלב"ג

שׁובִי ונומר · להיות תשוקתו עתה בתכלית השלמות האפשרו'לה קראה שולמית להיותו נגזר משלמות ואמר אליו שתשוב ותכין לו מה שיצטרך אליו באלו החקירות ואולם הוציאו בלשון רבים ואמר ונחזה בך כאלו אמר שיחזו בה הוא והשכל הפועל וזה כי מצד דבקותו בחומר לא יוכל להשפיע אליו השכל הפועל מה שישפיע כי אם באמצעותה והיא השיב' מה תחזו בשולמית והרצון בזה כי אי אפשר שתכין להם באלו החקירו' זולת העמיד על המקרי' והמשיגים וכבר יתבאר בתחלת העיון שאי אפשר שיעמדו בהם על מהות הדברים והוא השיב כי כבר יראו בה דבר דומה למחולת המחנים ר"ל הסבוב יהי' בשתי המחנות והם הגרמי' השמימיים והגרמיים ההוים הנפסדים וזה כי הסבוב יהיה במלבי הגרמים השמימיים ממנו עד שפעם יקרבו אליו ופעם ירחקו ממנו וזה הסבוב הוא הסב' בסביב אשר ימצא באלו העניינים ההוים הנפסדי' אשר הוא סבת תמידותם והמשל כי כשקרב השמש אל הפיא' הצפוני' גברו בה האש והאויר וכשרחק ממנ' גברו בה המים והארץ ויסוב העניין הולך בסבוב וזה דבר כבר התבאר בחכמ' הטבעית

[illegible]

אבן עזרא

השולמית · שהיא מן שלם היא ירושלם ועניינו יראו שלם׃ כמחולת המחנים · מן תוף וחליל ומחול׃ חמוקי ירכיך · יש אומרים שהוא המקו' שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר׃ חלאים · לשון רבים מן וחלי כתם כמו נבאים שהוא לשון רבים מן נבי׃ אמן · חרש וזה הלשון ידוע׃ שררך · טבורך כמו רפאות תהי לשרך׃ אגן · כלי עגול וכן ויגם באגנות׃ הסהר · תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל׃ המזג · ידוע בלשון רבנן כמו מסכה יינה ויש אומרים שפירושו לפי עניינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו דומה׃ סוגה · כמו בדברי חכמינו סייג׃

הפעם השנית אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי ועתה לא ידעתי אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמי' שיאמ' כולכם לראותה כאשר תראנה שתי מערכות במחולות לקרא' המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה עניין המחנים והיו אומרי' מה יפו פעמיך · ועניין חמוקי ירכיך שהיו מכוסים בבגד מצוייר במיני אלאי'׃ שררך · והעניין בשררך אזור בשרירה אגור במתני' יש בו דמות הסהרוני' ואחר שדימהו ללבנה בשעת היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך לא יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם׃ בטנך ערימת חטי' · שהיתה נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה · ועניין סוגה בשושנים אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבה׃

הפעם השלישית מי זאת הנשקפה · כמו מי זאת עולה מן המדבר והעניין על אשמוכאי שאותו הזמן היתה המלוכה בבית שני · אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא יראה הפרי אלא אחר שברו הפך ויסמן יסורין ויבעט · נשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש בישראל צדיקים גמורים וישרים · אמרה כנסת ישראל לא ידעתי והעניין לא הרגשתי עד ששמתני נפשי והעניין שאני הרעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבו' לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרוך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שלא אכס שהיתה בבית שני עד שהלידה הגלות על ישראל׃ שובי שובי · זה לעתיד בשוב יי' שבות ציון׃ ועניין מה תחזו בשולמית כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה׃ מה יפו פעמיך שיעלו ישר' מכל מקום כעניין מי אלה כעב תעופינה׃

שרגך

תורת חסד

קד"ש קדשים

[illegible]

אבן יחיא

[illegible]

ששים [illegible]

מ"ע ספורנו

שובי שובי השולמי' · והנה כאשר קראו הנביאים בדבר ה' כאמר' שובו אלי ואשובה אליכם הוי הוי ונוסו מארץ צפון הוי ציון המלטי יושבת בת בבל׃ ונחזה בך · ובהיותכם בא"י זה תשרה שכינתו בתוכנו ובכן נחז' כי כמלא חזון מה' ולא תהיה חתימות חזון׃ מה תחזו · הנה אמרתי לנביאים מה תחזו האמנ' תוכלו לתת תיר'חמשה׃ במחולת המחני' · כמו שקרה לישראל במדבר שהיו כמו מחול חונים סביב לשתי המחנו' שהם מחנה שכינה ומחנה לויה וזה לא יהיה כלל שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה׃ מה יפו פעמי' · והנה אז השיבו הנביאים הרבה תרויחו בואכם אל ארץ ה' כי ירבה התועלת בעליית רגלים וזה כי חמוקי ירכיך · שהם סתרי תורה וטעמי המצו' שהם כמו ירכים [illegible]

שרגך

ר"מ עראמה

[illegible]

רש״י

שררך אגן הסהר · טיבורך כאגן של מים ללולי שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטיבו' כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה אינו מענין כי אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותי' מקלסו' אותה על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והדוגמא על שם לשכת הגזית היושב' בטבור הארץ : אל יחסר המזג · לא יכלה משם משקה ר"ל לא יפלא ולא יפסק משם שום דברי הוראה : בטנך ערימת חטים · שהכל צריכין לה : סוגה בשושני' · גדורה ומסוייגת בגדר ששנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחבת מתוכיו בא ליזקק לה אמרה לו טיפ' דם כחרדל ראיתי הרי הפך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורו' בראשי התאני' פשט ידו ליטול אומרים לו של ערלה הם מיד הוא מושך ידו וגודל מהם הרי סוגה בשושנים : שני שדיך · שתי הלוחות · דבר אחר מלך וכהן גדול : צוארך · ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן : עיניך בריכות אשר בחשבון · המושכות מים כן עיניך על שער בת רבי' חכמייך כשהם יושבי' בשערי ירושלם העיר בת רב עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות הכמת' ובינת' לעיני העמים מושכות כבריכות מים יעוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים ולשון משנה הוא הליקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונה קובי"רש בלע"ז : אפך כמגדל הלבנון · איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קילוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני הפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח ובין האומות מקלסיה מלחך חזק לעומת [illegible] להרעותך ולפתיחך : כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק · ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק דבר אחר אפייך ליפות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק : ראסך

רלב״ג

בבאורו מותר · והנ' קרא' בכאן בת נדיב להורות על ש[illegible] הנדיב ומזה יתבאר שהוא אפשר בשכל הנקנ' שיהי' נצ[illegible] וכבר באר(נו) במה שאין ספק בו בבאורנו לספר הנפש וב[illegible] שיסי' השכל הנקנ' נצחי והתרנו כל הספקות הנופלות [illegible]

המקרא

ג שררך אגן הסהר אל־יחסר המזג בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים :

ד שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה :

ה צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על־שער בת־רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק :

תרגום

שררך וריש מתיבתך דבזכותיה מתפרנסין כל עלמא היכמה דעוברא מתפרנס מן [illegible] במעיינא דאמיה [illegible] באורית[א] כאוגנא דסיהרא [illegible] ולסבעא לזכאה ולא [illegible] פתגמי אורתא [illegible] היכמה דלא חסר [illegible] דינפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין ית הכאי רסנגלא ואוצריהון [illegible] מעשר קודשא [illegible] דסיגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע נחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנשתא רבתא דמתילין לגדרין בגין דיהי להון חילא למיעסק באוריתא [illegible] : שני תרין פריקייך דעתידין למפרקיך [illegible] בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילין לתרין אורזלין תיומי טביא : צוארך ואב בית דינא דדאין דיניך חסין על עמא למפתא יתהון ולמגנד מן דיתחייב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן [illegible] וכבשירת עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא [illegible] כליין הוכמתא כפרקטיני [illegible] למני חושבני עיבורין ומעברין שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא [illegible] דציון דיכתרי מגדלא דלבנן [illegible] מן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק : ראשך

על שער ב' וסימ' צוארך כמגדל השן · ויבן עזיהו מגדלים · ואינון חד מן כ"ב מן כ"ב על וסימ' נמסר במס' רבת במערכת אות העין בערך על בס"ד :

אבן עזרא

שררך · סנהדרי גדולה כחצי גורן עגולה : בטנך · סנהדרי קטנה : ככרמל · [illegible]

אבן יחייא

תורת חסד · **קדש קדשים**

שררך · הוא רמז אל הקטנים הבאים אל אויר העולם אשר עד אז היו נזונים דרך טבורם [illegible]

ר״מ עראמה

ראשך כמו כרמל · ראשך וגו' · אמר כי כמו שהכרמל הוא נאות אל גדול המחזיק והפירות ומוכן לאכל כן ראשך הוא מכונה מה שיחות תכלית ההתאוה' אל הרחם אשר תכון אליו והוא עצם הדברים אשר המקירה בהם וזה לטוב הייתרתה הליו כמה שתכין מהמשיגים והמקרים הנה כמו שהכרמל יהיה עליו הרחם אשר יכוון ממנו בכח קדוב והם הפירו' כן הרחם אשר יכוון מפעולתה הוא עליה בכח קדוב ואמרו ולכת רחשך כמרגמן הוא לפי המשל ולפי הנמשל אמנם לפי המשל הוא להורות על יפיה · ולפי הנמשל יאמר שמשיני הרחם אשר הכינה הוא' לו לקחת רחיה מהם על הרחם הם בתכלית היופי והתקון · ואמרו מלך חסור ברהטי' שלפי אלו החשיני' אשר הכינם כתעט שהמלך והוא השכל ההיולאני חסור ברהטים היולאני' לפתות מהם תמיד והמשיל זה לרהטים להיות אלו המשיגים אשר הכינה נמשלים במשלו זה לברכות מים · והפשר שיהי' הרמון בזה השכל ההיולאני והוא חסיר ברהטים לפתו' מהם תמיד בחקירותיו כי לא יוכל לעשות דבר מזולת מה שתכין אליו או יאמר על דרך משל שהשכל הפועל הוא בחי' שהוא משפיע לו לשכל ההיולאני חסיר ברהטים והם לא יוכל להשפיע לו דבר חס לא קדמה לה השכל ההיולאני כי השכל הפועל הליו מהצורות השלמיניות והנה קרה השכל הפועל מלך כי היה מושל בו : מה וגו' · אמר שהיה יפה מאד ונעים' ותשקה אליו והשקה היתה הוא בתכלית השלמות להדריך אל השגת הזמת אמנם הוא מהשגת הצורות אשר בו מעלה לנפשו :

ונתפרסם ליודעי האמת כי החעניג ההוא אין יחס להנאות הנשמיות אליו :

זאת וגו' · אמר שהיה עולה מהד על השלמות ביותר כמו החמר שהוא נביה מלך יותר ושהיה אשר השניע לו בהם מה שתשפיע הם דומים למשכלות לעניות הנפש כי בהלו התעניגים הגשמיים אמנם הם דומים למשכלות אשר הם מהקולם מהשכל הפועל אשר הוא יקור מהם סדור מינבל והמחותר יהיה נכבד מהקולם כהלו שהמר שהוא יקור תחלה מהמחנבים ואחר מהנמחים ואחר מהבעלי חיים וזהו מופן עלוחה ביותר :

אמרתי וגו' · אמר השכל ברחותי שלמותיך בהכין לו מה שיצטרך אליו אמרתי עם לבי שכבר העלה בהמר על שתניע אל תכלית העליה וזה יהיה כשלחות בשניעיו ותעלה בו פניף אחר שניף ושליך אשר בהם תשפיע לי מה שתשפיעי תבטח לפי מה שהני רומה ממך שיהיו לך כמשכלות הנפן ורית תפך שתקיפו בו בהלו העניינים אשר תכינו לי יהיה בתפוחים כל זה להיות על התייסר בתכלית השלמות אל התכלית המכוין אשר הוא הפרי בזה המשל :

ראשך כַּמִּגְדָּל דְּאִתְמְנֵי עֲלָךְ רֵישָׁא צַדִּיקָא כְּאֵלִיָּהוּ נְבִיָּא דְּקִנְאָתָא לְמָרֵי שְׁמַיָּא וּקְטַל יַת נְבִיאֵי שִׁקְרָא בְּטוּרָא דְּכַרְמֶל וְאָתִיב יַת עַמָּא בִּית יִשְׂרָאֵל לִדְחִלְתָא דַּייָ אֱלָהַיָּא וְדַלַּת עַמָּא דִּי אָזְלִין בְּרֵישָׁא מִכָּא עַל דִּי אִינּוּן מְסַיְּבִין עֲתִירִין לְמִלְבַּשׁ אַרְגְּוָנָא הֵיכְמָה דִּי לְבֵישׁ דָּנִיֵּאל בְּקַרְתָּא דְּבָבֶל וּמְרַדְכַי בִּישׁוּשָׁן בְּנִין זְכוּתָא דַּאֲבָרָהָם דְּאַמְלִיךְ מִן קַדְמַת דְּנָא לְמָרֵי עָלְמָא וּבְצַדְקָתָא דְּיִצְחָק דְּכַפְּתִיהּ אֲבוּהִי לְקוּרְבִיהּ וּבְחִסְדוֹהִי דְּיַעֲקֹב דְּקָלִיף עַל חוּטְרָיָא בְּרַהֲטָיָא: מָה אָמַר מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרֵהּ יָאֶה אַנְתְּ כְּנִישְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּזִמְנָן דְּיִתְסַבּוֹלִי עֲלַיְיכִי נִיר מַלְכוּתִי בְּעִידָּן דִּי אֲנָא מוּבַח יָתִיךְ בִּיסוּרִין עַל חוֹבַיְיכִי וְאַנְתְּ מְקַבְּלָא יָתְהוֹן בִּרְחִים דַּיָּנִין בַּאֲנִפַּיְיכִי כְּתַפְנוּקִין: זְאת וּבְעִידָּן דִּיפַּרְסִין כַּהֲנַיְיכִי יְדֵיהוֹן בְּצָלּוֹ וּמְבָרְכִין לַאֲחֵיהוֹן בְּיִת יִשְׂרָאֵל דְּמִן אַרְבַּעַת יְדֵיהוֹן מִתְפָּרְשִׁין כְּלוּלֵבֵי דְּתָמָר וְקוּמְהוֹן כְּרִיקְלָא וּקְהָלֵיךְ מַיְימִין אַפִּין בְּאַפִּין כָּל קָבֵל כַּהֲנַיָּא וְאַפֵּיהוֹן כְּבִישִׁין לְאַרְעָא כְּאִתְכְּלָא דְּיִגְבִין: אֲמַרְתִּי אֲמָרֵי בְּמֵימְרֵיהּ אֶסַּק וְאֶנֶסֵּיהּ לְרַנְיָאל וְאַחֲזִי אִי בָּהִיל לְמִיקָם בְּנִסְיוֹנָא חָדָא הֵיכְמָה דְּקָם אַבְרָהָם דְּרַמֵּי לְלוּלַבָּא בְּעַסְרָא נִסִּין וּבְחִין אַף אֲנָא לַהֲנָנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אִיכַּחְלִין לְמִיקָם בְּנִסְיוֹנֵיהוֹן אֶפְרוֹק בְּרֵיל זְכוּתְהוֹן לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּמִתֵּילָן לְאַתְכְּלִין דְּעִנְבִין וְשׁוּמְהוֹן דְּדַנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אִשְׁתְּמָעוּ בְּכָל אַרְעָא וְרֵיחֵיהוֹן יְהֵי נָדִיף כְּרֵיחָא דְּתַפּוּחִין דְּגִינְתָא דְּעֵדֶן: וחכך

ראשך עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת ראשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים: מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים: זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאֶשְׁכֹּלוֹת: אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים: וחכך

אחוז ל' אמרתי אעלה בתמר וא' ואהוזה כי המניד לי ואינון חד מן כ"ג זוגין חד נסיב א' וחד וא' וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת או' האלף בס"ד · וריח ה' וסי' וריח לו כלבנון · שמליתיך כרית · אפך כתפיחים · וריח שמיך מכל בשמים · וריח נור לא ערת בהון :

אבן עזרא

כברמל · יש אומרים הר הכרמל ואינו כי אם עין וכן בדברי הימים כתוב וכרמל עם מרגמן : ברהטים · כמו ברהטים בשקתות המים והם מקומות עשויו להתחבר שם המים : ולת · בלשון ישמעאל קנה השיער : בסנסניו · יתן לו דומה והוא למעלה שמש הפרי : למיערי · תאר היין כמו יתהלך במישרי : דוכב · כענין דבור ולולי כמוהו דבה : תשוקתו · כמו והל תיכך תשוקתך :

הפעם השנית חפך כמגדל הלבנון · תואר המגדל היה שוה לא היה בו עוות : רחשך עליך ככרמל · כענין כרמל וכמרגמן כיון הו בלחי · ופעם מלך חסור ברהטים כי דיבור הפיור יורד זה תחת זה כדמות המים ברהטים והמלך הוא הרחם לו יהיה פירושו כי המלך היה היה מתאוה להיות חסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין הזכירוהו שרי קדר החושקים : מה יפית · אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה וכיוצא · כמו החסך : מחר שפרט קילוס כל אבר וחבר בכלל כל דבר מה יפית כילך ומה נעמת ליהבק בך להבה ההוגנת להתענג בה : זאת קומתך דמתה לתמר · רחיצו מיי קומתך בימי נבוכדנצר נגר שכל התומות היו כיוצעו וכיפלות לפני הבלם ותחה עומד בקומה זקיפה כתמר הזה : ושדיך לאשכולות · דניאל תנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים ליהק מהם למו לאשכולות שמשפיעות מזקה כך הם השפיעו להניק וללמד לת הכל שאין ירחה כיוצאתכם · על כאן קלסוהו התומות מכאן ואילך דברי שכיל' לנלות יפרהל שבין התומות : ממרתי אעלה בתמר · מתפאר מני בין חייהות של מעלה בכם שתעלה ותחקדש על ידיהם בתחתונים שהקדשו לת שמי בין התומות : המוה בסנסניו · ותכי מחוז והדבק בכם · סנסני' ענפי' : ויהיו נא שדיך · ועתה הממתי לת דברי שלא תתפתי מחרי התומות והיו הטובים והחכמי שבין עומדי' בתוכתם להשיב דברי' למפתים תוכך שילמדו מהם הקטנים שבה' : וחכך

רחשך עליך ככרמל · הלו תפילין שברחש שנאמר בהן ורחו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך וירחו מחך הרי הוא חוזקן ומורהן כשלש הריש וכרמל הוא רחם ההרי · ולת רחשך · קליעת שערות נזירייך כתה במנותה כקליעת מרגמן : לולת רחשך · קליעת שערות מודלת על נודה הרחש · מלך חסור ברהטים · שמו של מקום קשור בתלתלי' שנאמר נזר אלהיו על רחשו : רהטים · קור"ן בלע"ז כן קורין להלחלי ההזורו' שקושרין בהן החנורות · דבר אחר מלך חסור ברהטים הקב"ה נקשר בחבה בחנות ובריכות שחתם רגים לפניו : מה יפית ומה נעמת · מחר שפרט קילוס כל אבר וחבר בכלל כל דבר מה יפית כילך ומה נעמת ליהבק בך להבה ההוגנת להתענג בה : זאת קומתך דמתה לתמר · רחיצו מיי קומתך בימי נבוכדנצר נגר שכל התומות היו כיוצעו וכיפלות לפני הבלם ותחה עומד בקומה זקיפה כתמר הזה : ושדיך לאשכולות · דניאל תנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים ליהק מהם למו לאשכולות שמשפיעות מזקה כך הם השפיעו להניק וללמד לת הכל שאין ירחה כיוצאתכם · על כאן קלסוהו התומות מכאן ואילך דברי שכיל' לנלות יפרהל שבין התומות : ממרתי אעלה בתמר · מתפאר מני בין חייהות של מעלה בכם שתעלה ותחקדש על ידיהם בתחתונים שהקדשו לת שמי בין התומות : המוה בסנסניו · ותכי מחוז והדבק בכם · סנסני' ענפי' : ויהיו נא שדיך · ועתה הממתי לת דברי שלא תתפתי מחרי התומות והיו הטובים והחכמי שבין עומדי' בתוכתם להשיב דברי' למפתים תוכך שילמדו מהם הקטנים שבה' : וחכך

אבן עזרא

הפעם השלישית שני שדיך · שני תורות : נחלך · המלך המשיח : עניך · הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה בהפך : רחשך עליך ככרמל · זהו כהן גדול כענין וכבזו וגו' : הפך · הוא הכהן הגדול המשיח שהוא חסור ברהטים · זהו נחמיה בן חוסיחל שהיה מבני יוסף : ולת רחשך · זהו מליהו : מלך חסור ברהטים · הוא המשיח שהוא חסור בחסר העתיקו קדמוניו כי ביום שחרבה ירושלם גולה : מה יפית · שתחזיר כנסת ישראל לגדולתה · ועניך זחת קומתך דמתה לתמר זהו שהמר ועניך כולם נדיקים וכתוב נדיקים כתמר יפרח : וריח הפך · הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר : וחכך

וזורת חסר קדיש קדישים

רחשך עליך ככרמל רז"ל אמרו בחליהו שעלה לרחם בכרמל ויסח בניו ברכיו ועל זה הדרך הוא' לכי כי הכוזה היא לומר שישראל הם עתידין ותיכם מנביהין ת' רחשיהם למעלה בתשוה ונולל לבב רק עושים כמו שעשה אליהו בהר הכרמל שסח בניו ברכיו כו' וזה להם מצד עצמותו הנד"ל · ולת רחשך כתרגמן שהוא ניין טיב וברוב הסבעתי' מכניס אותי' בם לחוק דבר כדי שלא יוזק וכמו כן כנסת ישראל תיכם הולכי' בגלוי רחם לפי שהם מביט' בחלך התסור ברהטים והוא השלם שיש בו ל' מיך תסור ברהטים זה מלך מ"ם הק' כה לכתי' כיס ס' מלך נאות לבא תסור ברהטי' שלא בסוגות שהיו מסרה שכיוצאו בתיך יסר' ברהטים על לאניו יעקב ע"כ : ולפשר עוד לומ' כי חומ' רחשך עיניך ככרמל הכוכה בו לרמוז לאבותם שהיו רחם אחותנו חומ' ולת רחשך הכוכה בו על יעקב שהיו הקרוין שנא' בתורת חומ' מלך תסור ברהטים וכיחדו ברהטים בשקתות המים וכיון זה לומר כי פרח ה' תאבותם בזכותו של יעקב ונדמו פה דבר זה בחומ' ולת רחשך כי השערות הן השומרות את הרחם כו' והרי בם כתב מל' מלך על הרחם שהוא תסור ברהטים בשער העשוי כעלי המים שברהטים ודם הטענים כי השער משתפל ויורד למטה כמו היולאים היוצאים מהפלגים · ולו יתמר כי לדוד יופי שערה כל מלך יתאוה להיות' תסור בקליעות שערה : והי"ל דוד בן יהודה ע"ה פי' המלך דוחק לסור שנור תוך תופת הערש הנו' למעלה שרהיטנו ברהטים ע"כ ל' : מה יפית וגו' · יפית יר' מה יפית ומה נעמת לדבה בתענוגים והיא זאת קומתך שדמתה לתמר לו יר' עם זאת קומתך וכו' לי נוזת תקומתך דמתה לתמר על כן לחרתי לעלה בתיר לומוז בסבכיניו ושם היתה לחומי' ההוגנים בתורה ויהיו כל ר"ל בעולם הזה שדיך כאשכולות הענף המשמחים עם היין הלא ס' ואנשים ורית הפך בתפוחים המלבבים ומחזיקים לותו בעבותי ת' : וכן יהיו בקרבך שלחים רבים המשמחים עם תורתם הלא ס' ואנשים וכמו כן לאנשים לדיקים הנומלים ומחזיקים לכם על ישראל ומחזיקים לותו לעבותי ת' : וחכך

רשי

אחכך יהיה כיין הטוב · הזהרו בתשובותיך שיהיו כיין הטוב : הולך לדודי למישרי' זהירה אני להשי' לכם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמי' ועוקב' : כיין הטוב · שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלק' דובב מרחיש פרו"מיר בלע"ז ויסודו לשון דיבור וכך היא התשובה אני לדודי וגם הוא משתוקק לי: לכה דודי נצא השדה · דרשו רבותי' בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות אלא כיושבי פרזו' שהם בעלי אומנו' ועוסקין בתורה מתוך הדחק : נלינה בכפרים · נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך : נשכימה לכרמים · אלו בתי כנסיו' ובתי מדרשות : נראה אם פרחה הגפן · אלו בעלי מקרא : פתח הסמדר · כשהפרח נופל והענבי' ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה : הנצו הרמונים · כשהם גמורים והנץ שסביבותיהם נופל הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמור' וראויין להורות : שם אתן את דודי · שם אראך את כבודי וגדלי שבח בני ובנותי : הדודאים נתנו ריח · דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנ' הראני יי' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד האחד טובות וגומר והדוד השני תאני' רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישרא' עכשיו שניה' נתנו ריח כולם מבקשים פניך : ועל פתחינו כל מגדים · יש בידינו שכר מצו' הרבה : חדשים גם ישנים · שחדשו סופרי' עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך · לשמך ולעבודתך צפנתי' בלבי ד"א צפנתי להראו' לך שקיימתי' : מי

דדי לבחרי ליש' חד מל' באתוי'

שיר השירים ז

י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים:
יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ:
יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים:
יג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ:
יד הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ:

מי

וכליש' ל חל' · ל · ה' ב' ואליו תשוקתו · ה' ב' כי יהרי · ד' כליש' · ל

תרגום

וחכך אמר דניאל וחברוהי קבלא נקבל עלנא גזירת מימרא דיי' היכמה די קיבל עליה אברהם אבונן דמתל לחמר עתיק ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמה דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא דדמין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא: אני אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא משרי שכינתיה ביני ועלי מתוויה ובעידן די אנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטל יתיביני עממיא ואינון שלטין בי כגבר דשליט באינתתיה: לכה כד חבו עמא בית ישראל אגלי יי' יתהון בארעא דשעיר חקלי אדום אמרת כנשתא דישראל בבעו מינך ריבון כל עלמא קבל צלותי די אנא מצלא אקדמך בקרוי גלותא ובפילכי עממיא: נשכימה אמרין בני ישראל אילין לאילין נקדים בצפרא ונהך לבית כנישתא ולבית מדרשא ונבקר בספרא דאורייתא ונחמי אי מטא זמן פורקנא דעמא בית ישראל דמתילן לגופנא לאתפרקא מגלותהון ונשאל לחכימיא איתגלי קדם יי' זכותא צדיקיא דמליין פיקודיא כרומנא אי מטא קיצא למיסק לירושלם למיתן תמן שבחא לאלהא שמיא ולמקרב עלוון ונכסת קודשין: הדודאים וכד יהא רעוא מן קדם יי' למיפרקית עמיה מן גלותא יאמר למלכא משיחא כבר שלים קץ גלותא וזכוות צדיקיא אתבסם קדמי כריח בלסמון וחכימי דריא קביען על תרעי מדרשא עסיקין בפתגמי ספריא ופתגמי אורייתא כען קום קבל מלכותא די גנזית לך:

מי

נראה ה' וסי' נמסר בישעיה סימן ה' וירמיה סי' מ"ב · שם אתן נתינה שם ז' בליש' וסי' ונתת את הכיור · ונתן יי' לך שם לב רגז וכליון · לתת שם את ארון · מקום אשר נתנו שם ריח · ויתנו שם כעס קרבנם · שם תתנו נחלתו · שם אתן את דודי לך :

רלבג

וחכך וגו' · אמר הנה חכך אשר תבחני בו אלו המשיגים אשר תביני הוא כמו היין הטוב ההולך למישרים כי זהו מתארי היין הטוב כמו שזכר במשלי וזה כי מה שתפליג זה הוא יתיישר לדודי והוא השכל הפועל בתכלית מה שאפשר עד שישפיע אלי ממיניו מה שאחקור בו ואמרו דובב שפתי ישנים ירצה בזה כי כמו שהיין יביא לדבר שפתי הישנים וזה מבואר מענין היין כך חכך יביא לדבר אשר היו ישני' והוא השכל ההיולאני והשכל הפועל מצד מה שהו' משפיע לשכל ההיולאני כי לא ישלם להם זה מזולתם : אני וגו' · אמרה כמו שאני חושקת כן העשה הנני מוכנת להיות לדודי בחזקת היד ועלי למלאות מה שישתוקק אלא עד שישל' לו מה שהשתדל לחקור בו: לכה וגו' · אמרה משלת שיצאו השדה ויביטו הנמצאי' אם התחלו להשתדל לאחת פרים והכוונה בזה שיראו אם נשלם לה מהחוש מה שיצטרך אליו בזאת החקירה כי זה צריך אל החקירה הרוכה וקשה מאד הנעתה כמו שקדם ואם נשלם מהחוש מה שיצטרך הנה אחר כן אתן את דודי לך ואשפיע לך מה שראוי כפי היכולת : הדודאים וגו' · אמרה שאלו הנמצאים נתנו ריחם ר"ל שכבר הוכן להם מהחוש מה שהצטרך עד שכבר הוכנו להם מהחושי' על פתחיה' כל המגדים אשר יצטרכו אליהם באלו החקירות ואולם אמרה חדשים דודי צפנתי לך הרצון בו שמה שהושג מחדש מאלו הדברים מהחוש עם מה שיושג מישן זה כמה הכל צפונה לו באמצעו' הכח הזוכר עד שישלם ההשגות הראוי בזה מן החוש וזה אם ממה שהושג אליה מהחוש אם ממה שהושג זולתה וזה אמר' יקבץ אליה על צד הפרסום כי בכאן דברים רבים לא ישלם השגתם מהחוש לאיש אחר בשום פנים כמו הענין בבעלי חיים ומה שידמה להם לפי מה שזכר הפלוסוף במאמר האחד עשר מס' הבעלי חיים ולזה היה הדרך כי שיקבץ מה שיושג בזה מן החוש אל הראשונים ממי שראוי לסמוך על דבריו עד שיושלם בזה מה שיצטרכו אליו מהחוש :

מי

מ"ע ספורנו

והכך · בעת הישוע : יהיה נא כיין הטוב · כיין הגפן הטוב בא כן שיהיה הקץ : הולך לדודי למישרים · מכוין נמצא חן בעיני דודי · בבקשת האמת לא לנצח : דובב שפתי ישנים ויהיו דבריו בהבני' דברי חכמת הקדמונים והוסיף עליהם כראוי לכל אחרון : אני לדודי · משיבה עדת ה' הנה הנה רעת הוא שנכנסתי בכל זה מכל מקו' כי לדודי ולא עזבתיו כאמרו רב שכחנו שם אלהינו כו' כי עליך הורגנו כל היום : ועלי תשוקתו · כאמרה יחכה ה' לחננכם כו' ובכן אני אומרה : לכה דודי · נצא מגלות שעבוד מלכיות : נצא השדה · לשיח השדה [illegible] : נלינה בכפרים · [illegible] ולהיותי לכם : נשכימה לכרמים · נתבונן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · [illegible]

מי

ר"מ עראמה

[illegible]

אבן עזרא

וחכך · הם המשוררים : אני לחדי · כי חלק יי' עמו : את דודי · אוהבי או ריר הלשון : הדודאים · צמח כדמות צורת אדם · וי"ו תלמדני חוזר על האם : מתרפקת מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן עניינו בלשון ישמעאל : חבלתך · לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה : הפעם

אבן יחייא

[illegible]

תורת חסד קדש קדשים

[illegible]

שרשך

[illegible]

רשי

מי יתנך כאח לי · שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו וינחם אותם : אמצאך בחוץ אשקך אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי היא אהבתך שהיא אהובתך סובבת לחזר אחריה : אל בית אמי · בית המקדש : תלמדני · כאשר הורגלתה לעשות באהל מועד : אשקך מיין הרקח · נסכים : עסים · יין מתוק : שמאלו תחת לראשי · השבעתי אתכם · עכשיו כנסת ישראל מסבבת דיבורה כלפי האומות אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם : מה תעירו ומה תעוררו · כי לא יועיל לכם : מי

רלבג

מי וגומר · אלו הפסוקים הם לפי המשל מבוארים במעט באור וזה שהיא אמרה להורו על חוזק החשק אשר לה להתקרב אליו כפי מה שאפשר לה שהיא חושקת שיהי׳ כאח לה ויהי׳ יונק שדי אמה כדי שתוכל לנשקו במקום רואים בלא בשת וזה כי העלמ׳ לא תבוש לנשק אחיה היונק בפני כל אדם ולא יבוזו האנשים על זה ואם היה הענין כן הייתי מנהגת ומביא׳ אותך אל בית אמי אשר תלמדני ותנהגני והייתי משק׳ אותך ממשת׳ הערבים ואולם לפי הנמשל יהיה הרצון בזה שהיא משגת בקושי מהחו׳ מה שיצטרך להכין אל השכל באלו החקירות וזה לשתי סבות לקושי הענין בעצמו ולקוש׳ הנהג׳ החושים לחפש במה שיצטרך החפוש עליו מן החוש וכאירא׳ מפני זה פן יקר׳ שגיות בהשגת׳ אמרה מי יתן והיית כאח לי יונק שדי אמי׳ עד שתנהיג כחות החוש אל מה שיצטרך החקירה עליו כי בלי ספק בולי יתיישרו בזה מהשכר לא תשלם זאת ההשג׳ וזה מבואר בנפשו. והנה כאשר אמצאך בחוץ שתהיה טרוד בהשגתם וזה אמנם יהיה כשישלם מן החוש השגת מה שיצטרך החפוש עליו הנה אדבק עמך ואשקך וזה יהיה סבה לקלות השגתך המבוקש ועוד שהם יהיו יותר נכנעים אליך כאשר תהי׳ ההנהג׳ בהם מם דרת ממך ממה שהם נכנעים אלי וזה כי הם מבזים אותי ואותך לא יבוזו אך יחשיק להפיק רצונך ובזה תהי׳ מנהגת ומביא׳ אותך אל בית אמי אשר תלמדנו והיא הנפש המתגברת להשקות אותך מהמשקים אשר הם

מקרא ותרגום

מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃ אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מי

מי ובההיא זימנא איתגלי מלכא משיחא לכנישתא דישראל וייםרון ליה בני ישראל איתא תהא עמנא לאח וניסק לירושלם ונהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמה דיניק ינקא בחדיא דאמיה דכל זמן דהויתי מטלטלא לברא מן ארעי כד הויתי דכירא ית שום אלהא רבא ומסירא נפשי על אלהותיה אף עמי ארעא לא הוי מבזין לי׃ אנהגך אדברינך מלכא משיחא ואעילינך לבית מוקדשי ותאליף יתי למדחל מן קדם יי ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא דלויתן ונשתי חמר עתיק דאצטנע בענבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא בגינתא דעדן׃ שמאלו אמרת כנישתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי ובבישי וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דדשי תולתא לקביל תקידלית רשו למזיקא לחבלא בי׃ השבעתי יאמר מלכא משיחא משביעא אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא למיפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחילותיה דגוג ומגוג אתעכבו פון זעיר עד די שיצון עממיא די עלו לאגחא קרבא לירושלם ובתר כן ידכיר לכון מרי עלמא רחמי צדיקיא ויהא רעוא מן קדמוהי למיפרקכון׃ מי

רמנים ט׳ חס׳ בלישנא וסי׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש · עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ יסי׳ ערבון עד שלחך ורדפוך עד אבדך · עד דרתה · מכף רגלך ועד קדקדך · אנכי אשב עד שובך · ואשמתינו גדלה עד לשמים · במחנה עד חיותם · מכף רגלו עד קדקדו דאיוב · עד שתחפץ ג׳ בספרא :

אבן עזרא

הפעם השנית ועתה לכה דודי נצא השדה נלינה באחד הכפרים לא נלך אל המדינה ובעלות השחר נשכימה ובמקום הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין כתמי את ידידות נפשי ואם הוא הפך · וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים האמרתי פה אל פה ואמרה לך הייתי מהאוה לנשק פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני כל אדם ועל זאת אמרת מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני כל תלמדני והיא היתה מלמדת אותי איך אשקך מיין הרקח ועניינו דבר שירקח יותר מיין : רמוני · הוא הריר שתחת הלשון

תורת חסד

קדש קדשים

אבן יחייא

מ״ע ספורנו

רי״ם עראמה

ראשד

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃

מים

מי אמר שלמה נביא כד ייחון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוביא מלרע לארעא ונפקין מן תחות טור משחא ורשיעיא דמיתו ואיתקברו בארעא דישראל עתידין למרמי יתהון רמיין היכמא דרמי גבר אבנא בקלא בכן יימרון כל דיירי ארעא מה הוה זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבא רבבן כיומא דסלקת מן מדברא לארעא דישראל ומתפנקין על רחמי מרהא כיומא דאתחמרת תחות טורא דסיני לקבל ית אורייתא ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא אימן דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא: שימני אמרין בני ישראל ביומא ההוא לריבוניהון בבעו מינך שוי יתן כגלוף דעזקא על לבך כגלוף דעזקא על אדרעך דלא נוסיף עוד למהוי גליין ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך וחסינא כגהינם קנאתא דעממא מקנאן לן ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאישא דגהינם דברא יתיה יי ביומא תנינא לבריית עלמא לאוקדא ביה פלחי פולחנא נוכראה:

מים

כשאול ג' ומ"ל וסי' הרחיב כשאול נפשו · נבלעם כשאול חיים · קשה כשאול קנאה · אחות ג' קמצים וסימ' ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר · לא יספרו לו הוי אחי והוי אחות · אחות לנו קטנה:

רשי

מי זאת · הקב"ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדיבוק שכינ' ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה מתרפקת על דודה מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו : רפק · בלשון ערבי רפקתא חבורה: תחת התפוח עוררתיך · כך היא אומרת בבקש' חיבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורי' המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך אמך · הרי אמרנו שהקב"ה קראה אמו שם כהיתה לך לאם · חבלתך · לשון חבלי יולדה חבלתך באו לך חבלים ממך כמו בני יצאוני ויצאו ממני : שימני כחותם · בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותרא' כי עזה כמות אהב' האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך קשה כשאול קנאה · והתגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומות בשבילך קנאה בכל מקום אינפר"מנט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם : אש שלהבת יה · רשפים של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גהינם שעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי תלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה. לשלהב' יה לומר אש של שלהבת יה : מים

שלהבתיה מלה חדא בן אשר

רלבג

מי וגומר · אמר מתחיל לספר זאת ההשג' ר"ל חכמת האלהות ומה שבה מהקושי כהגעת' מי זאת עולה מן המדבר כנפלא על זאת ההשג' איך אפשר שתשלם ממקום חרב אשר לא יעבד בו ולא יזרע וזה כי בשאר החכמות היו הדברים אשר בהם החקיר' מושגים בחוש ומהם ישלם כל מה שישתדלו בהשגתו באלו הדברים מעלם הדברים ההם · ואולם בכאן אין דרך בהשגתו כי הם בהקדמות רחוקות ולזה אמר שהי' מתרפקה על דודה רצוני שלבה הומה עליה בעבור דודה על אשר לא תוכל להפיק רצונו והנה אין חבר לזאת המל' רוצה לומר מתרפקת ונחשוב שיהיה ענייל' לפי מקומ' על הגד שבארתי · ואפשר שנאמר והוא יותר נכון כי מתרפקת הוא מענין מיפק שהוא בזרוע כמו שביאר הר"מ בפירוש המשנ' אשר לו ואמר שם שהוא ככה בלשון ערבי וירצ' בזה שמרוב האהב' והחשק תשים זרועותיה על דוד' וזה לפי המשל ואולם לפי הנמשל ירצ' באלו הזרועות שהיא תעזרהו בכל כחה להמציא אליו מה שאפשר אליה המגהחו להיו' לו מבוא להכנס בחקירות אשר ירצ' לחקור בהם והיא מתכללת ואומרת אליו כבר עוררתיך תחת התפוח ר"ל כבר עוררתיך בהשגת הדברים המוחשים והם העניינים הטבעיים לפי שהם כולדת וגדלת עמהם והם דברי' קרובים על עלמינו ומוחשים אלינו ואולם בזאת ההשג' אשר יחקור עתה לא תשער איך יתכן שיהי' לו ממנ' עזר ועם כל זה היא רבת החשק למלא' תשוקתו בכל אשר תוכל : שימני ונומר · אמרה אליו לחוזק האהבה וגודל תשוקתו להפיק רצונו כפי היכולת שתשימהו כחותם על לבו ר"ל במה שיצטרך אליו ממנה בשכל העיוני וכן אמרה אליו שיעשה במה שיצטרך אליו ממנ' בשכל המעשי והי' אמרה כחותם על זרועך והרצון בזה כי כמו החותם שיחתום בו האדם כאשר ירצה כן תהיה אליו מוכנת תמיד במה שתוכל לחתום אליו מאלו הצורות הדמיוניות אשר יצטרכו אליו · ואמרה נותנת סבה בזה כי האהבה אליו היא בתכלית החוזק לא יוכל איש על הסרת' בשום פנים כמו המות והשאול שהוא בתכלית החוזק ואופן החוזק בהם הוא שלא יוכל על הסרתם בשום פנים ושזאת האהבה בוערת בקרבה בערה חזקה לא יכבוה מים רבים ונהרות לא ישטפוה לא יסירוה ביתרון ההון כי היא תבזה כל דבר בערך אל אהבתו ולזה לא תשתדל כי אם במה שידריך אל חפצו : אחות

מ"ע כפורנו

מי זאת עולה מן המדבר · יאמר האלקי' מה היה לה לזאת העולה משעבוד מלכיות בארצות העמים שהיו כמו מדבר לא אדם בו אבל היו' טורפות בלבד : מתרפקת · מכה את עצמה ומתאוננת : על דודה · על אחור ביאת המשיח שהוא האדון אשר אתם מבקשים וכלים כאמרה אלה : תחת התפוח · בהיותה בגולה מתלוננת בכל שדי כמו בכל הפיות בעלי היער : עוררתיך · השתדלתי בתפלותי להביאך : שמה חבלתך · כמו הרה תקריב ללדת : אמך · קהלת יעקב : ילדתך · עדת ה' של צדיקי הדורות שהיו בהפליאם שבה למציאותך ולהגלותך וזה כאמרו וגל' יה' בהפלות' : שימני כחותם על לבך · לזכרני בביאת משיחך : כחותם על זרועך · לחשוף את זרוע קדשך לעיני כל הגוים : כי עזה כמות אהבה · כי עליך הורגנו כל היום על קדושת שמך אע"פ שאין מעשינו טובי' קשה כשאול קנאה · בלבנו המקנא על דבר כבוד שמך : רשפיה · בלבנו כאש בוערת עצור' בעצמותינו : מים

אבן עזרא

מי זאת עולה מן המדבר · וכן אמר שלמה כשהיו ישרא' במדבר ונכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכ' ואמר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרי' אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו לתפיה שהוא דודה לפ כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור ויתן ולא התרתיך כי אם בתפילתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו ודברי ותפילותי כאילו הם הולידך : רשפיה · גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף : שלהבת יה · מחלוקת בין אנשי המסורת אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו בהררי אל ושי"ן שלהבת שורש וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות :

ר"מ עראמה

שהכתנוהו ביותר הכל גם כי ליופי המליצה כאמר שם שהודו' כעורב שמדב' בשער זכר ופה בההיות שהוא כנקבה ועל השכלי' הנפרדים הוא היושב על כסא דם ונשא ואליו רמז מלך אסור ברהטים כמא דלת לאם והיות רצוי ושוב כמראה הבזק וכמה יופי המעייוה כי עם היותו דבק על התענוג זה לתי נפר' מהם כרחשק זכה להיות כמשל ודבק לכל נברא על הדרך שהמלאכים אדם בו זובו סקלם והמר : מה אהבת המושכל בבלתי מוהתענוג' כי מתנהגת היא בשניה' במנוע מבלי הטרי' הפרד את זה בלימו' וכואו"ל במדר' עורי צפון ובואי תימן אמר רב הונא בשם רבי יהושע בר בנימין בר לוי לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מביא רוח ארגעתי לעולם ומנהיג שני רוחות ושתיהם משמשו' הדא הוא דכתיב אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי צפון הוא הרוח הנכון לצדיקים וזה ינהיג בשלם מבלי שיכל' הדרומי הגשמי : זאת להתיר בהלת השואל איך הפ' שמהרסל בזה יעלה זה השיעור וכן תפול הב... בבעלי חשוב לזה המשל משלו ואמ' למה שהמעיין היה דומה ואמר כי זאת הקומה אשר נרמז בה כל אשר בשם נמלא יקרה דומ' ותאמר במה שמתחל' נתקשה להכנס בניסורת המעייני' ואחר כך ה...

אבן יחייא

מי זאת עולה וגומר ר"ל והסבה כי איני רוצה לשמוע דבריכם למען שבעת הגאולה העתיד' אשר היא ודאית אלי יאמרו הכל עלי מי זאת עולה מן המדב' והוא מדבר העמים ועולה מגלות' ומדבר הגרות לבוא אל בית אמה קונה מתרפקת על דודה רוצה לומר מתחברת ומתדבקת עם דודה · תחת התפוח עוררתיך דימה כי כשהאהובה אשר היתה נזופה מבעלה שבה אל ביתו כבתולים · שמספרת לו את כל תלאה אשר קרה לה כל ימי היותה נפרדת ממנו וזהו אומרה תחת התפוח וגו' · ר"ל כי שם שהיתה בגנת הגלות מתעוררת אל אהבתו · ולא אל אהבת שאר האלוהות אשר היו מעוררות אותה עליהם בכח יכולם · היתה כסבה תחת התפוח היינו לבחרה בכל הנמשך מאילן התפוח לא יהיה לו שור · ... ממנו הוא מיעוט הצל אשר בו להגין מהשמש · והוא כינוי לצער המגיע מעשיית המצות וכבישת היצר · והטוב שמגיע ממנו הוא הריח והטעם הטוב אשר הם משל לחיי העולם הבא · ואמר כתרתי כן ובמצותיך המכונ' בשם תפוח ומתן שכרם · ולא חששתי לצרות הגלו' והיסורין והצער בעשייתן אשר דומה לצל התפוח · שמה חבלתך אמך בעת ההריון כאומרו הנה יחבל און והר' עמל · שמה חבלה ילדתך בעת הלידה מענין חבלי יולדה · ורמז בשם אמו פה לכנסת ישראל כאשר פירשנו והטעם שמה בגלות כנסת ישראל שהיא אמו מהק"בה סבלה עול הצרות בחבלי ההריון וחבלי יולדה · שימני כחותם וגו' דימה כי בהיות האהובה בחיק דודה ואחרי ספרה לו את כל הקורות אותה · שמחלה פניו שלא ירחיקה עוד מעליו כאשר עשה · והוא אומרה שימני כחותם וגו' ויען כי הלב הוא מכוסה בבגדים ולא יראה חוצה · אמרה שר"ל תחקק אהבתי כחותם על לבך והוא אשר כנגד הלב · והוא אשר אמר שמאלו תחת לראשי · כאשר אנו ושימני ג"כ כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה ר"ל ואתה עושים לאהבת הק"בה החותם מהזרוע בתפילין של יד · אשר היתה עזה אלי אהבתך כמות · מחויב לחתום אהבתי בלבך כאשר אני עשיתי בימי גלותי · כי האומות היו הורגות אותי בכל אופני מיתות משונות בעדך והכל הייתי סובלת לאהבתך · וכן ג"כ היתה קשה הקנאה והוא בקשת הנקמה מהאויב אלי וכשאול · שהיו בולעים אותנו כשאול חיים · ורשפיה מהקנאה היו כרשפי אש הבאים משלהבת יה שהיא אשה של גהינם וכינה הגלו' רעות ורבות ותכופות וארוכות לרשפי גהינם : מים

תורת חסד · קדש קדשים

כי הנה הוא מלך עצמו קורא אלי וחדלג ומקפץ לאמר לבא וכו' ואומרה כי לכך השביען בצבאות או באילות השדה לפי שדומה דודה לצבי או לעופר האילות וחוזרה ואמרה השבעתי אתכם בנות אנשי ירושלם אשר אוירה מחכים בתורה ובהבנת בצבאו' או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה בעוד שתחפץ היא אלך עצמ' והאהב' הזאת היא מזא' העולה מן המדבר והיא כנסת ישראל כי עתה כעת עם כל שלמיותיה עוד יש לה תוספת טוב והוא היות סביב לה מטתו שלשלמה אשר הם ששים גבורים מגבורי ישראל והם רבוי החכמי' אשר היו במדרשו של שלמה · וכפי זה יהיה הפסו' הראשון כאמ' על האהבה אשר הוא לשלמה עם כ"י והפסו' הלזה השני על האהבה אשר היא לכ"י עם שלמה כי עם היות אתה כל השלמיות הנז' שהיא עולה מן המדבר כתמרות עשן וכו' חסקה שתהיה סביב לה מטתו שלשלמה כאמור וחזרה ואמרה השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני ר"ל אחרי היותי יודעת שהוא אוהב אלי ואני אוהבת אותו הנה מעתה אני חולת אהבה שתם שר"ל חולה על האהבה אשר לו אלי ועל האהבה אשר לי אליו והוא ע"ד מ"ש הכתוב ויוסף עוד יהונתן להשביע את דוד באהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו שר"ל שחזר להשביע את דוד אלך היות האמת כן שהוא יהונתן היה אוהב לדוד על כי דוד אהבת נפשו אהבו ליהונתן באופן שהיו בעיניהם ב' אהבות ר"ל אהבת זה לזה ואהבת זה לזה ולכן חזר עוד להשביעו כו' וכמו כן עשתה כ"י ולזה אמרו לה בנות ירושלם מה דודך מדוד היפה בנשים ר"ל מה את יודעת שיש לו דודים עמך על שאת יפה בנשי' וכמו כן מה דודך מדוד מה יש ליך דודים עם הדוד הזה שככה השבעתנו ג' פעמים ונסגנון הלזה כי גלית לנו שהשבעתנו בתחלה על דודי ועמך ובשניה על דודיך עמו ובג' על שתיהן כאח' ולכן לא אמרת לנו שחולת אהבתו אני כי אם שחולת אהבה אני שרומז אל שתיהן כאמור · ולזה התחילה ואומרה שלמיותיו שלכן היא חושקת אותו כמו שהוא חושק לה וכו' : ואחרי כותבי את כל זה מצאתי כתוב בצבאות יאמר על כל ישראל כאומו' יצאו כל צבאות ה' וכמו שאר"זל או באילות השדה הם הנבחרים שבהם שהם החכמים והצדיקים וקראם אילות השדה כענין שאר"זל בויקרא רבה רים פרש' כ"ב וז"ל מלך לשדה נעבד מלך זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה ע"כ : מי זאת עולה מן המדבר אחרי שראה שלמה את טוב יופי דבריה כאומ' חזר ואמ' מי זאת עולה מן המדבר שהיא כ"כ מתרפקת על דודה והיא מסיבה לו תחת התפוח עוררתיך יר' תחת התפוח שהוא לבי עוררתיך · והנה סופר מחכם אחד שחבר ספר א' בהיותו מריח ריח התפוח והנה הספר ההוא היתה ספר הנפש ויפה כיון בשומו לו בשם ספר הנפש וכו' ולכן אמרה פה כ"י לדודה שבמקום התפוח המחזיק את הלב עוררה אותו כדי שיחזיק לה את נפשה האלהי' בהגיד אליה סודות התורה ודקדוקיה ועוד אמרה לו כי אין ספק אלא ששם במקום ההוא תחת התפוח ילדתו אמו ולכן במשך היותו גם הוא לביי עד מאד כאשר הוא הענין בתפוח והענין הלזה היא המצאה מה להגוים ענין היות חרפא לנפש השכלית בלמדו לכ"י טעמי התורה ולזה הסיבה ואמר' לו שימני כחותם על לבך ור"ל בשם שלבך הוא לב מרפא לך ולאבריך כלם כמו כן שימני גם לי והענין הוא כי מי שמטיב לזולתו הנה ההטבה ההיא היא חוזרת לבעלה והיא ע"ד מה שנאמר במ"שה שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' ולהיות אמת כי זרוע שמאל הוא אצל הלב לכן אמ' כחותם על זרועך והוא כפל ענין במלו' שונות · כי עזה כמות אהבה יר' אהבה כזאת הבאה מן הלב וקשה כשאול היא קנאה שופרים ורשפיה הן רשפי אש שלהבת יה והוא מה שנאמר בפסוק קול ה' חוצב להבות אש כאשר היה הענין במתן תורה : מים

ר"מ עראמה

המוסר לקנות מהשלמות השיעור הנאמר כי כן התמר תחילתו אינו עוש' פרי ומה שימצא בכניסתו אינורק הקולים וברקוני' וגם כל זה באחריתו עושה פרי למעלה חשוב ומועיל מחשובי שאר האילנות כמוהו והיה זה רמז בתחלתו נתקשה לרוע מזגו מזלו ואח'כ בעיוני הטוב ובחירתו כי הבחיר' מנלחת המזל וכדברי רבי יוחנן אין מזל לישראל וילדק המשל בו שנאמר לדיק כתמר יפרח וזהו שקומתו דמתה לתמ' בעוקלין אך בסופו שדיך בהשכלות הגפן ולבומפני כוסף ההשכלות ישכול לער מוקף האילן וזהו : אמרתי · כי מבטן ומגוית הפרי' הזה יצא מתוק דומה למתיקות היותר טוב בשני התמרים שבקדמותו והם גפן היין והתפוחים אשר ריח' למעלה שמכוני באשיפו' רפדוני בתפוחי' וזה ויהיו נא שדיך כאשכלות אמר כי מושכלותיו אשר הם מזון הנפש המכונה אל השדים הם כאשכלות הגפן הנז' לעיל כי טובים דודיך מיין והמושכלות המכוני' בריח כמו ... עליהם וריח אפך כתפוחים אשר בהם שם הלהיו' כאומרו כתפוח בעצי היער אמנם אמר ריח אפך כתפוחים לא מפני שיריח בה האף ואם כן האף מותר רק להודיע כי גם מה שיצא מהעיון הזה המעיין המחלר ... בכוריו כמשל לר' את האף שליותו בבחשת עם כל זה הוא בהפוחים : וחכך כיין הטוב ראוי להבין טעם היות שהכתוב השו' זה לאחבו אינו כן כי בכף הדמיון השוה אותם כי אמר כאשכלות הגפן ולא יאמר כיין הגפן

מים רבים · המים הזדוני': לא יוכלו לכבות · כבל הפתדלותם להדיחנו מכל ה' אליהו: ונהרות מלבי התמות: לא ישטפוו' כרב מהנות' וגזמיהם כעגין נבוכד נצר עם חנניה משאל ועזריה וזה כי המקום שם יתן מים לת כל הון ביתו כו' שתין נבר כערכה מלכנו · לתות לנו קטנה · מעיב הכל ית' הכה לת מנטערת על לחור שריית שביבתי בתוכך ובילת מקימי הנה לפילו בקיון גליות הכי' עדות הלדיקי' מועטת: ושריס תין לה · ולוהם המעטים לינם מלמדים דעת לת העם ובלתי מוחי להשיב מעון בהיות ההמון מוכלו עוסק בחיי שעה בלבד כאמרו עוסי מקנ' וקנין: מה נעשה לחתותנו · תני ימשיתי כי גם המציק הו' כמו תם מפרק כסף: תם חתוה היה: הנה תם יהיה זכות' מספיק להגין על דורס: נבנה עליה טיר' כסף · נבנה בית המקדש על כסף אלא תשלוט בו החם ולת לנת היה · אלא יסברו לנת בעדם ולא יחוסו לתקון ההמון: נצור עליה לוח לרז · נעשה להם בית המדרש של עזרתו נכנד ולא יבנ' בית המקדש בזמותם: תני

ר"מ עראמה

הגען לכל אמר כי עשם החך אלא שהוח כלי הדבור הוא כיון הטו' החמור החמור למעלה מכל לת עלמי רק למיון מוהו היין מאמר בתחלה עליו נזכירה דודיך מיין מבריס להבוך וזהו כיין הטוב הולך לדודי למשרי' ולפי שרמזנו שם הסוגות המסירות ביה המקבלים אמר דוכב שפתי ישנים בקבר והכלל שאמר שגם זה יהולל שדומה לאלם בשלימותם לך תינו סוה רק דומה:

אני לפי שחכמי ישרל אמרו תרבעה תזקות הן ויצאו לכל דבר שיצא ממקומו תזק' טבעית לחזור אלין כמו שכן הוא על האמת כי לכן לא יהי' שתזקת הארץ מלת המים שיצאו ממקומו וכן אמר שתזקת הכ"ה ליטרהל כי כן הכלם חלק לדם אלא שאמר מים ויפת צי פי נשמת מים אלא אמר שתזקת הכ"ה חל ה'דם רק ל ישרל שאלה שלא יתתזק רק ל הכלם כי זה לבדו חלקי על כן אמר על שלמות זה כי מאחר שהוא כולך נכח דודו בשלותו ואמר עליו כי הוא מן לחזור אמר הבדתו ונזהו סמיכות:

לבה פה ביאר שכאי' זה המעיין להכה ע אלה הדם אמר שהוא מקבל ואמ' זה אמר הופי' להכנס ביציאת החכמה התלבית בהקדמו' הטבעיו' מסורו' מהשכל האלוקי אל החשוקה מכבר הגיע אל אמרת הנזכרת והיא שהכמה דומו אם קבלה מהמלך ית' ואם מהשכל הפועל והשכל הנקר' ר"ל השכל ההיולאני משפע השכל הפועל וקרמו' אחות וגומר · אמר השכל הפועל והשכל הנקר' ר"ל השכל ההיולאני משפע השכל הפועל וקרמו' השלמות אמר קדם שכרם אחות לנו והיא זאת החשוקה אמר קדם שכרה וקרתה אחות להם בפעולתם ר"ל בדמה שיקבל השכל ההיולאני משפע השכל הפועל וקרמו' עוזרת להם בפעולתם ר"ל בדמה שיקבל השכל ההיולאני משפע השכל הפועל וקרמו' קטנה מלד מיעוט חלקה בזאת ההשג' אמר יאטרכו חליה ואמרו שאין לה עדיס תשפיע להם מה שיאטרכו חליו בזאת ההשג'והוא נאות לפי המשל כי הקטנה אין לה עדיס נכוניס ליעק מהם ובהיות הענין כן מה נעשה להאחותינו ביום שידובר בה שתשפיע חליהו מה שיאטרך ש"ו בזאת ההשגה ובזאת החכמה תאיזה לך ייעירה חל זאת ההשפעה כי היה לת חוכל על זה מעלמה חם לת נייעיר חל זה: ואולם אמרו ביום שידובר בה הוא להעיר כי יאטרכו חל זה תנאים רביס מהם ההרגל במלאכת הגליח כמו שנזכר בראש ספר הגלות ומהם יאוב מדעת ושקיעת רתיחת הטבעי' ולזה לת התירוה חל עלמם החכמים הקודמים כי חם בעת הזקנה · וזה כי זאת המלאכה מלך שיתתמו בה בהקדמות מפורסמו'והיה מדרך ההקדמות המפורסמות ברוב העלייניס שילקח מהם רחיה על דבר והפכו רחוי שתהי' דעת החוקר בה מיוסבת מאד עד שקת מחלו ההקדמות המפורסמו' ההקדמו' הגיולקות לבד ורחוי גם כן שלת יעמיק בה כהיעמקתו בשאר החכמות אמר הפשר בהם ההעמקה וזה כי לדך החקירה בחכמה מכמה רחוי שיהיה לפי ענור ההתחלה המנעת בחכמה ההיח:

אם ובימר · תמרו חם היח גדורה בנדריס הרחויים למי שיכנס לחקור בזאת החכמה נבנה עליה הבניין חשר הנחנו מסה לליס בנבייתו בשלם שבפנים וחם ללת היח ר"ל חם היה פרוצה שתין לה חומה הנה נלוד עליה לוח לרז ר"ל שנחזק חומה ותכוסס פרלתם בלות לרז: תני

יביא ה' הס' וס' שתי תורי' רנזיר · ותאות' יבא להם · יבא בפדיון אלף כסף · כי את כל הפעשה יבא במשפט · וגם מלכיהם עם נסיכיהם · וי' מ"ל וס' נמסר בסוף סדר צו:

מיס רבים לת יוכלו לכבות לת האהבה: על שכינס בלשון רבים נופל עליה' לשון לת יכבו: מיס רבים · המומות: ונהרות · שריי' ומלכיהם: לת ישטפוה ע"י חזק ותימה ותף על ידי פתוי והסתה: אם יתן איש · כדי להמיר מהכתך: בוז יבוזו לו · כל מלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך נגזרת ישרל מתרפקת על דודה: עתה לתי' לנו בתתחילים שהיו מתלחים ומתחברת ומתחילה להיות עמהו והיה קטנה ומקטנת תח עלייה מכל ההומות כענין שנאמר לת מרובכם וגומר שהם מקטינים עצמם: לתית · לשון חיתוי תלו קריעים שתין מתלחין: ושריס תין לה · כעניין שנ' גבלות מלרי' שריס נכיהו בהגיע עת הגאולה חבל זו שריס תין לה עדיין נת הגיע עתה לעת דודי: מה נעשה לתחותינו ביום שידובר בה · כשהחומות מחלחתי' עליה להכתילה כענין שנ' לכו ונכתילה מגוי: חם ח מה היח · חם תחזק בחומותה ובירתחה להיות כנגד כחומת ארמון להגין עליה ולת יכלמו ר"ל שלה יתחתן להם והם לת יבואו בה ולת תתפלה להם: נבנה עליה טירת כסף · נהיה לה לעיר מבנר ולכתר ולגוי ונבנה לה חם טיל הקדם ובית הכתירה: וחם דלת היח · הסובבת על נירה ובהקים עליה היה נפתחת לף היח חם תפתח להם להיות חם עליה לוח מרז · נשים בדלתה נסריס של עץ הגרקבים והחילעת גוררת ומוכלחן · וכנסת ישרל חומרת לני חומה חזקה בתהבת דודי: ושמי

אבן עזרא

נצור עליה · מן ונלרת עליה: כחולמת · לשון נקבה על משקל מה היולת הזאת · להלה מן מבה ונעלם החלף כמנהגו: בעל למון · סם מקוס סם כרמים רביס וקמומ על זה כתבור מחלי יתמה למה חומר כתן בלשון ישמע בעבור קוצר דעתיכו כי לת נדע תלשון הקלקי חס הכתוב דיבר עמנו בלשון בני אדם ומה שנלת מהשכלתנו על דבר ומה שנלת מהשכלתנו על דבר

הולרכו לת נדע שמו ובעבור היות לשון ישמעלי קרוב מחד לשון הקדש בעניני ומוסיות יה"ת והחסד ית' והחסד והסמיכות דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחלי הלשון ימלה כמוהו בלשון הקדש על כן כל מלה שלת נתקבלה אמר מולי פיו ושפה כן תע"פ שהלכל בספק:

הפעם השנית ועתה דודי פימני כחותם על לבך כחותם על זרועך

לחותינו ביום שידובר בה · לחתי הגעורה חלי חומה ושלי בלבן וכחנו ושעניו חת' שלדי נכיכה כחולה חלי · חז היתי בעיני החושך הפך טירת כסף שכל הרחוה חל שמה מלחתי שלום בחתם · ויש חנשים שיחמרו שלום בחתם · כרס היה לשלמה · חזרה להלל נפשה ורוב חהכנתה ויחמר' כרס היה לשלמה והענין כי הנה שלמה החלך הסביר הכלים יהיו שליה כחשבלות שהם על החומה ושלי בלבן וכחנו וחעניו חת' שלדי נכיכה כחולה חלי · חז היתי בעיני החושך שבו בעבורה יהיו לו בפריו הגיסרי' שעשרו חותו חלף כסף: **הפעם השלישית** פימני כחותם · חלו דפרי כנסת ישרל לשכינה שתהיה דביקה בך לעולם · זפינן מיס רבים לת יוכלו לכבות לת האהבה: חם יתן חיס · כמו המן הרשע לללנע חלח יוכל לשנות לת יפר' כי המקום הוח שומר תירתו כענין לתה יי' ת'מרס שהוח חחוז על הפסוק הרחשון שהוח חחוז על הפסוק הרחשון שהוח חחוז חמרות יי' למדות טהורות: לחותי לנו קטנה · חחמר כנסת ישר' לחמר שתתאבר עוד כשאר' לנו לחות מעבר לנהר כוש זו חם שני המטו' ולפי המטה: ביום שידובר בה · ביום הגחמה כמו דברו על לב ירושלם: חם חומה היח · חם שחרה עלמה ולח יגלה מהדת ככין לה מקום ידירות מליחות כסף וגלך בסביבה: ואם דלת היח · שלח שחרה המלות ופתחה לכל נגור עליה ונמנענה שלח תבוח חליו · עפתה היח ותחבקתי מחמה שומרת דתי הייתי תורה שבכתב וזשבעל פה · כין לן מן יהיו כל ישרל בשלום:

תורת חסר קדש קדשים

מים רבים יל' דנבי תורה רבים לת יוכלו לכבות לת האהבה הזאת כי כל עוד מה שהי"ת הוח לחד בתורה יפתוקק יותר לידע ו"ק ונהרות לת ישטפוה יל' חפי' פיהים הדבר בשופע גדול לת ישטפוה וגם יתן חיש לת כל הון ביתו בתהבה זו בח יבוזו לו כי חין לך דבר שעומד בפני לחוב התורה וחין לך עשיר כחוב בתורה וכלו"ל דעה מסדת מה קניית דעה קניית מה חסדת: **אחות** לנו קטנה וגו' הנה בילקוט הובלו דבדי רז"ל החומרים דבדים נחים בכוכי' לכוכי' בזה הספר · מה נעשה לחחותינו ביום שידובר בה יל' לחי יראה עמוק יבינו עליה ויחשך לה חיזק גזק מהעין הרע שיאלום בה וכו' כי לם היתה חומה היינו בונים עליה טירת כסף כדי להשליטה חן העין וחם היתה דלת היינו מסיגים עליה לוח ארז לך עקב מה נעשה לחחותינו וכו':

אבן יחייא

מים רבים וגו' ר"ל וחפי' שכי לת יכלו לי החומות לכבות מחהבת קיבי כי מים רבים לת יוכלו לכבות מים וגו': ורמז במים רבים לנבי תם דבר שם רבים כחול שפת הים · כענין ויחפצי מים רבים · לת יוכלו לכבות לת האהבה וגם זה ירמוז לנו שלת יכלו לי החומות לכבות לת האהבה הן בחדוד הרגש והוח הדיבוק המבוקש אמר ים לשון ישרלי עוד בחיים סייתה · כוח יבוזו לו · כי זה ר"ל בדרך טבע · כי הגדים לת יחול עליהם חרון · רוח ה' בעודם חיים · להיות נפשותיהם נחבות מעולם החלבים ולת כחלה חלק יעקב אמר ים להם כשם חלהית והיה הכפש היקרה · הנחבת הנחמר עליה ופת בחפי' כשמת חייהם · **אחות** לנו קטנה הם דברי כנסת ישרל החומרת בינה לבינה שם לה לחות והם עשרת השבטים · והיה כודלי קטנה ומסרה מהחלית להיות מלכיה ושריה נשפים ומשלים בחיות' בחדנות השומרת · ושדים תין לה · ר"ל כודלי משית ותליהו המכוונים בשדים לת ינחלוה בעת הגאולה · וזה לחשתקם ומה נעשה לחחותינו ביום שידובר בה והוח עת הנחמה כענין דבדו על לב ירושלם · חם חומה היח ובו' היח הבכמת כנסת ישרל לעומדה בכל פנים · וזהו חומרם חם חומה היח ועמדה בחומתה חזקה נגד הכיפרים · כחומה המעמידה חוכה לויבי העיר וכוכריה · חף כי לת יהיו לה כ"כ זכיות חמר למעלה תנחל · כעזדה בתפלתה נבדת חומה כנגה עליה טירת כסף · וכיונה התפלה נבדת כסף להפריחה עם החומה הנחין מהעדה · ועל כסף לת יהיה מלחמה לנו · להיות שבחלבות התפלה לחל יפשוט בנדי נקם ויסיר החדום מלבותו וילבש לדקה ורחמים · ולבותיה בתלב חיוב ושער רביה בעיחל נקם ושם לת ממלה בחומתה בחומה · בנגל כלית הסובבות על בירה · חמר בודלי חין לה סוס זכות להגין עליה מחנגל · עכ"ו לת בתיחס מחנה · וברלה להתפלל עליה לת"כנו ויושיעה וינחלה · הן חמת כי חמר בהחתה בחומה היה בי בתלה הקלה והיה טירת כסף פתה חמו בריבים לגור עליה · דומה לומ' לעשו' עליה מלחמה ברוב הגדול והחזק מנעלים · ורמז התפלה הנדולה ובכל עוז · בעדך לתפלה הקלה הנרמזת בגין טירת כסף · כעיר מבנר וחולות ארז חמר יגוד חים מלחמה · וחמר לות ארז חמר הוח מעלים להתיחסו עם הלגת חמר על הדוד תעשה מעלים:

מני

ושלי כמגדלות · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשו' המניקים את ישראל בדברי תורה:
אז בחמרי זאת · הייתי כמוצאת שלום · כמוצאת שלום ככלה הנמצאת שלימה
ומוצאת שלום בבית בעלה · כרם היה לשלמה · זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם יי'
צבאות בית ישראל: בבעל המון · בירושלם שהיה רבת עם והמון רב: בעל
לשון מיסור כמו מבעל נר בבקעת הלבנון: נתן את הכר לנוטרים · מסרה ליד תלמידים
קשי' בכל מדי יון ותלמוד בתלמיד שיר השירים מנחתי מקל' סמך על נוטרים הללו שהם המלכיו':
איש יביא בפריו · כל מה שיוכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ותכסרות הכל גבו מהם להביא
לתוך ביתם: כרמי שלי לפני · ליו' הדין יביאם הק"בה כמשפט ויאמר כרמי תע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בת כל
מה שתטפחם לכם את פריו ולא נגחך ממני מה שנביחים מהם והם נוטרים החלף יך שלמה חלף הכסף שנגזינו מהם הכל
נחזור לך: ומאתים לנוטרים · ועוד נוסף הרבה מאלו ונתן להם לרשויות וחכמיהם כיוצא שנאמר תחת האבות יהיו בניך
הנחת אביהן זהב: ואותם · התלומים לת"ח חכמים כמו שנאמר כי ליוחנים לפני יי' יהי' סחרה ותחנה של נר ויש לפרש
ומאתים לנוטרים את פריו כלומר הרבה מן ההקדש שמאלים קרן וחומש חלף אלו נשלם על קדש ישראל ליו' רשות תביאתו קרן וחומש חומשו של קדש ומאתי' הם חומשו
של חלף: היושבת

אבן עזרא

כרם היה לשלמה · הם ישראל שמלמה היה מלך על כולם וזה הענין בבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא סבב לתת הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל · וענין חלף
כסף עשרה השבטים שהיו לנוטרי' וכל שבט מהם כסף:
הפעם השנית ואני לא עשיתי כן חלק כרמי שלי לפני וחזרה מלשנת ואומרת
קח אתה שלמה החלף וירוויחו הנוטרים השוכרים מאתים
אני איננו רוצה ממון ולא קרן ורווח לחלק לי להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי בו עם
דודי והוא יותר תשגיב לי מכל ממון · אמר דודה כשלח יושבת בגנים שים בחיך
הכרם של תרימי קולך כי חברים הם לי והם מקשיבים לקולך ועשה השמיעני ואמרי
לי כרח דודי כאילו תחבבי שאני עמהם שלח יתבדוכי שאני עמך בכאן כאשר אחרת לי בתחילה שב דמה לך דודי לצבי או לעופר האיילים:
נשלם פי' שיר השירים מהפעם השנית:

אני ונומר · אמרה שהיא חומה ר"ל שהיא גדורה ואין פרץ ואין יוצאת ושדיה אשר
תשפיע בהם מה שתשפיע הם כמגדלות החזקים אשר בעיר המוסיפים
על שלימתה שמירה · והרגין בזה שלא תכין מאלו ההקדמות רק מה שידרוך על
הנכון בזאת החכמ' ואולם אמרה זו הייתי בעיניו כמוצאת שלום וזה שהם לא היה
העניין על זה התאור היתה רבה המריבה והמחלוקת בהלו ההקדמות ותבוא החכמ' פעם אחר פעם על החלק האחד מחלקי הסותר:

ופיסק אל החלק הבני:

כרם ונומר · אמר מספר מיכות הנעשה זאת ההבנה ועניינה כי לשלמ' והוא הכבל היה כרם בבעל המון ר"ל בבעל חרבו והוא המניחות התותח כי בו יהיה הרבוי ואולם המניחות המוסכל השר המניחו' התותח עליו ממנו יהין רבוי בו כלל וזה הכרם נתן לנוטרים לשמור הפרי אשר יגיע ממנו והוא הסדור המוסכל אשר נמצא בו נכח להמניחו אל הסכל והלו הניחודים הם הכתות המרגישות והכח המדמ' והכח הזיכר כי הם יסדרון זה הפרי ויסמלנו כי הוא כל פרי התורה לשלמה וזה יהיה כפי מיכות הסדור הנמל' בג' חלקים הסדור המוסכל אשר נמצא עליו ואולם ממנו הוא נבחן לשלמה ולאנשי ביתו ולכל המוסכלים אשר יגיעו אליו ויסמלנו כי הוא יביא בפריו חלף כסף הרבוי אל יומו ההוא כי מי שיחקור בנמצאות יביא ממני על האופן הזה הפרי אשר זכרתי והוציא זה בלבון מורה על מחלות בתוספר ועל רבוי יחד ר"ל חלק כי מי שיבוקן בזה: הרבוי אשר לנורח בזה הנמצא המוחש יגיע מהם הנורה החתת אשר הם עלולות ממנה והוא להם במדרגת הנורה והשיעול והתכליח על שכבר יעלה בזאת החקור הרבוי אל החחד וזה שהם קנתם במדרגת הנורה לקנת ולא יסורו מעלות בזה האופן על שיכלה אל הנורה המחרונה:

כרמי ונומר · אמרה שזה הכרם הוא לפניה ושהיה תשתדל שיהיה החלף כסף לו והוא הפרי אשר נזכר במה שקדם ושהנוטרים יחתלו להשיג העניינים החלקיים אשר תיוחם להליהם הסנתו על שיעתק השכל ממה שיקובץ מכל הנוטרים אל הסנת זה החחד אשר קדם זכרו שהוא פרי השכל ותכליתו והוציא' זה בזה המספר ר"ל מחתים להורות על שכאשר התקבץ מזה מה שהוא בחיי אדם יחתים לשלמה שבדבר כמו שהתבאר בספר הנפש התקבץ מזה מה שהוא בחיי אדם יחתים לשלמה שבדבר כמו שהתבאר בספר הנפש התקבץ מזה מה שהוא בחיי אדם יחתים לשלמה שבדבר כמו שהתבאר בספר הנפש

כסף וזה כי חמשה פעמים מתחיים יהיה חלף: היושבת

אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום:

ד אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי
בְעֵינָיו כְּמוֹצְאַת שָׁלוֹם: ה כֶּרֶם הָיָה
לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף:
ו כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה
וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ:

הישבת

דְּמָרִי עַלְמָא דִּשְׁלָמָא עִימֵיהּ דְּהִיא מְתִילָא לְבַרְמָא אוֹתִיב יָתָהּ
בִּירוּשְׁלֵם וּמְסַר יָתָהּ בִּיד מַלְכַיָּא דְּבֵית דָּוִד דִּיהוֹן נָטְרִין יָתָהּ הֵיכְמָה
דַּאֲרִיסָא נָטִיר לְכַרְמָא בְּהַר דְּמִירַת שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל אִשְׁתַּאַרַת בִּידוֹי
רְחָבְעָם בְּרֵיהּ אָתְאֵיךְ בְּעָם כַּר נְבָט וּפְלִיג עַמְּיהּ מַלְכוּתָא וּדְבַר מִן יְדוֹי עֲסַר שִׁבְטִין
עַל מֵימַר פּוּמֵיהּ דַּאֲחִיָּה דְּמִן שִׁילֹה דִּיהוּא נַבְּרָא רַבָּא: כִּרְמִי כַּד שְׁמַע שְׁלֹמֹה
מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל נְבוּאָתֵיהּ דַּאֲחִיָּה דְּמִן שִׁילֹה בָּעָא לְמִיקְטְלֵיהּ וַעֲרַק אֲחִיָּה מִן
קֳדָם שְׁלֹמֹה וְאָזַל לְמִצְרַיִם וּבְהַהִיא שַׁעְתָּא אִתְמַנִּי בִּנְבוּאָה לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
לְמֶהֱוֵי אֵיהוּ שְׁלִיט בְּעֲסַר שִׁבְטִין כָּל יוֹמוֹהִי וּבָתַר מוֹתֵיהּ יְהֵי שְׁלִיט בְּהוֹן רְחַבְעָם
בַּר נְבָט וּתְרֵין שִׁבְטִין יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְהֵי שַׁלִּיט בְּהוֹן רְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה:

יביא ה'חם' וסי' שתי תירי' דנזיר · ותאית' יביא להם · יביא בפריו אלף כסף · כי את כל המעשה יביא במשפט · וגם מלכיהם עם נם כיה' · וי"מ ל וסי' נמסר בם ף סדר צו:

אבן יהויא

לכי חומה וגומר זאת היא התשובה מהשאלות הקשות אשר מעבר להנהרי כוש · לכנסת ישראל
לחומה · לחומתי תמתי מן הטפח אשר היית בו חומה או דלת ודעי נא כי לכי חומה ·
ותמיד עומדתי חזקה בחומתי כחומה · ושדי כמגדלות · רוצה לומר כאשר המגדל הגדול בפי
הכל ירקחוהו תמיד ויכינו אלו · ככה פניהו תמיד על משיח ותלמידות המכונים בשדי · ועיניהו
מצפות לגיהם וקוה קוהו לישועה · ותקוה כה' כי לו בעת הישועה והשלום הייתי בעיניו עבר
בחקום עתיד · שרוצה לומ' לחיות בעיני הנורל כמוצאת שלום כאשר היא חקום השלום המעוקד
ע"י עבדיו הנביאים ומבקשת בפעולותיו הטובו' למסר לת הקץ ולמלוך לומה והוא רמז כי ולת
הנטחון לאשר היה נוטחת בחומה · כמצאות את הפעולו' הכלוחות: **כרם** היה לשלמה
וגו' להיות דבר קשה הנבואה היא על מלכי ישראל בלומרה לחיות לנו קטנה וגו' אשר
ירלה מזה כי הלומה היא על מלכי ישראל עליהם גוי אחד בארצם ועם לבדד יישבון · תתחלק ותהיה
לשנים · בכל נביות הקדם היה בשבטו אים על אחיו · וכי סופם להיות לאחדים כשרשונה ·
וזהו לומרו כרם · ורוצה ישראל כלומרו כי כרם ה' לבעלות בית ישראל · היה לשלמה הוא החלף
ה' לבעלות שלו · בבעל המון זה שלמה בן דוד אשר היה מלך ובעל מכל ההמון הרב
הזה · נתן את הכרם לנוטרים · זה רחבעם בן שלמה אשר לחשלתיו הוליך לתת את הכרם ולא
כלה לנוטרים והם מלכיו · ואני היה הישתין מהנוטרים היה אים שלם ומאד נעלה
ירבעם אשר נו בחר ה' להיושלו על תל"ת חשבטי' · והם העשרת שבטי' · ויוכללו בשם חלף להיותם שבלם כאחד ובלב אחד
בעבדו · רוצה לומר זה היום יביאנה יביא בפריו לעבדיו ומשובחיו · חלף כסף · ביבול עזה חלף מלות · חלוק מלכות בית דוד · כיבול עזה חלף מלות · כרמי שלי וגו' אחרי שביאת
יתלחלו להמליכו עליהם לשלך · ואתה שלמה כרמי שלי ושל ישראל אשר אתה מושל בהם · אתה בזמן הגאולה יהיו כלם כאחד לבבי · ויובנר כם בנו יושבת בגנים · לשומעו
והוא לומרו שלמה כרמי שלי ושל כל ישראל לך שלמה רוצה לומ' לך שלמה בני משיח צדקי · לחלף · והם הי' שבשים שהיו בשכבר לנוטרים והם מלכי ישראל · והמאתים אשר היו תמיד תחת ממשלתו והם
יהודה ובנימין · עתה בזמן הגאולה יהיו כלם תחת ממשלתך בשוה ונחת:

תורת הסר קדש קדשים

והיא מעניה לנו תומה זכו' ול' הנה לנו מיכות דבדי חלה ובכן כשל בן לחי מהללת לומי
עשיה לנו תומה ושבדי גם כי הן קשנות הן כמגדלות על החומה להיי היתי בעיניו על דודי כיוצלת
שלום ור"ל חחרי היותי בעיניו כמו שלת התורה ושעשיתי כי תין לך דבר בעולם שעשוה ב הלדם מכל
דבר רע ומעין הנע אשר כאשר הוא הנמילה בתורה והוא לומר לו שהייתי בעיניו וכו' · לו ית' לחרי
היותי עם דודי שלמה בשל ס · לו ית' גם כי הייתי בעיניו כמוצלת שלום כלומ' גם הם לא הייתי
שאלת מהם דק כמוצלת וכו': **כרם** היה לשלמה וגו' הנה היה לחרי שהשלם כל דברי הספר
שלחה רוח ה' דבר בו ופעת ולעול כרם היה וכו' ול' הנה לומת ישראל היתה לשלמה שהתרצה
ברלוה הנמור להיותה לומתו עם היות לחת שים לשלמה ולכנסת ישראל בעל המון והוא לחרי ה'
נורל כל והלדון החומה לשלמה והבעל המון כתן ומסר מקודם לת הכרם המכר לנוטרי' והם
המניחים לומה על שבת שלמה וכל לחד מהם יביא בפריו חלף כסף ר"ל השנות דבות ותעולות
מהם שהשלם והדבק והדין בניהם לשר תורה בניהם שהוא כח היתה בם · חיות הכרם הוא לפני
תמיד ולא תחשים ולא נעלת ס וכו' כי נזכות התורה תתקיימו' · ועתה כעת הזאת לחרי הוא לחרי
חלף כסף הנזכרי' הם רלויים להתקדות על שיוך ותתים לנוטרי' לת פריו ישן היות לחת כי
עד שלת כלת לחתה לת היה לדם יכול להטכיל דבדי תיכה ובעבו שב לת עשית לה תומים שבל לדם
יכול לשמוע ולהשכיל וכו' והכה הכרם הזאת היא:

היושבת

היושבת וגומר. קראה יוסבת בנים להיותה יושבת בזה המלאכה המיוחד אצל ממנו תכין להם מה שיטרך אליהם בהשגחתם ולפי זה ראוי ממנה בהשגות המתחלפות אצל יגיעו לה מהחושים ממרו בנים בלשון רבים וקראו עצמם חבריה לה כי היא בחברתם במופן מה שהכין להם מלכו ההקדמות אצל כבנית עליהם זאת המלחכה ואמרו שהם מטיב מזכם אל דבריה ולזה חלה פניה השכל הנקבה שתשמיע לו מה שיטרך אליו ממנה בזאת החכמה כי בזולת זה לא יוכל השכל הפיעל להשפיע לו השפע הנריך אליו ממנו בזאת החכמה כמו שקדם:

ברח ונומר. ממרה לו שכבר הכינה לו מה שיטרך ושיתאל בחריצות ובחכלית המרומה והשפרות לה לעלות על הרי בשמים והיא החכמה האלהית כמו שקד' ושלח יתרצל מזה. והו מה שגרחה לנו בזאת המגלה והוא כלות מאד מכל הלשון והעניין ואנחנו חוספים שכבר עמדנו בלי ספק על הדרושים הכוללים אצר כיוננו בזה הספר והנה לשון הספר וסדורו יעיר עליו לנו. ואולם מהדרושים החלקיים הספר שנאמרו ממנו עד שיהיה מכוון עניין למה שממרנו שהוא על כל המשל לבד אל הכל זה מיעטו לפי מה שהחשוב:

ובכאן נשלם זה הבחור.

והית' השלמתו בסיוע תמוז שנת שמים ושס לפרט האלף הששי והתהלה לאל לבד ואצר עזרנו ברחמיו וחסדיו. יהי שמו מבורך ומרומם על כל ברכה ותהלה אמן:

היושבת אמר שלמה בסוף

נביאתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנישתא דיישראל בסוף יומיא את כנישתא דיישראל דמתילא לגינתא קלילא ביני אומיא ואומיא בבית מדרשא עם חברי סנהדרין ושאר עמא דצייתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מן פומיה פתגמיה אשמיעיני אורייתא קל מילך בעידן דאת יתבא לזכאה ולחייבא ואהי מסכים לכל מה די את עבדת: ברח בהה אשעתא יימרון סבי כנישתא דישראל ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותישרי שכינתך בשמי מרומא ובעידן עקתין די אנחנא מצלין קדמך תהי דמי לטביא די בעידן דדמיך עינא חדא קמיין ועינא חדא יהי פתיח או באורזילא דאילא דבעידן דעריק מסתכל בהרי הבן אנת תהא משגח בן ומסתכל בצערן ובסינופן משמי מרומא ער זמן די התרעי בן והפרוק יתן ותעייל יתן על טורא דירושלם והתמן יסקון כהניא קדמך קטרת בוסמין:

הישבת בגנים

חברים מקשיבים לקולך השמיעני: ברח דודי דומה לך לצבי או לעפר האילים על הבי בשמים:

סך פסיקי שיר השירים מאה ושבעה עשר וסימן קי"ז וחציו נרד וברכם:

ב' כתיבים אחד ג' וכתי. ל' ואחד למה

ודמה ל' יחד דמיה ואינון חד מן ג' זוגין מיחדין חד ד' וחד וד' וסי' דמה ל' עד שיפוח היום. ורמה ל' ברח דודי. דשן ל' ונתן מטר זרעך אשר תזרע. ודשן ל' כי אביאנו אל האדמה. דחופים ל' הרצים יצאו. ודחופים ל' הרצים דרכבי הרכש:

אבן עזרא

הפעם השלישית כרמי שלי.

אמר שלמה ברוח הקדש זה הכתר כולו שהיה בו עוד יחזר להיותו לפני: המלך לך שלמה. **יאמר** למשיח שהוא בנו יקרוא שלמה המלך לך שלמה יחזרו שהיו לעיטרים את פריו גם המלאכים שהם יהולה ובניהן. אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישרצל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את קולך. ענינה כנסת ישרצל שם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכים ורך אל הרי בשמים הם הרבי ליון כי שם לוה יי' את הברכה מיום עד העולם:

תורת חסד קדש קדשים

היושבת בנגיי' אצר שם חבריה מקשיבים לקולך ואומרים לך השמיעיני את דבריך טובים ונכוחים כי ככר פתחת את אזנינו ואנחנו יכולים לשמוע את כל אצר תאמר אלינו משולות עניני התורה ושעמיה. ברח דודי הם דברי כנסת ישרצל ויל' ברח מן העולם הזה ודמה לך לצבי והוא אל שלי' כתוא' והלכת בדרכיו וכו' כי כן עשית גם אתה שכשם שהוא את' כתן לנו את תורתו כמו כן למדתה לנו וכשם שלמדנו כל אצר דבר ה' כשפה ובשמע כמו כן למדנו לך השמיעיני כי כבר עשית לנו חזנים לתורה ר"ל חזנים כדי לשמוע ולהבין את התורה. או לעופר האילים והוא משה רבן של נביאים אצר היה השרשור בהבנת התורה על הרי בשמים והוא אל יל' או יל' ודמה לך לצבי והוא משה או לעופר האילים והוא יהושע תלמידו זה יהיה שם על הרי בשמי והוא הגן ענין של משה והגן ענין של יהושע כי כשם שהם משה ויהושע ע"ה הלידו את עיניהו ופתחו את אזנינו כמו כן עשית לנו גם אתה שלמה דודנו רוממו תלמדנו להועיל: תוספ"נש.

אבן יחיא

היושבת בגנים וגו' הוא סוף השיר מדברי הקל' את' לכנסת ישרצל היושבת בגני' והם החברים מקשיבים לקולך' לעדתיך'. השמיעיני תמיד קולך זה כי הוא כלום ועדר גם אתלי' **ברח** דודי ונו' תשובתה לדודה לאחר שם כן הוא דנדי שקולי כלום אצלך ברח ולך לך בזריזות. **ודמה** לך לצבי או לעופר האילים. ול' השפיל גאון הלומות ושריה מעולם המלאכים ומעולם הגלגלים וכפשר פירשנו. וגלול אותי מתחת ידיך. ובעמדה יחד על הרי בשמים ההר אחד אלהים לשבחנו זה סיני והר המור וגבעת הלבונה ושם יתן את דודי לך: תם פירוש שיר השירים. **סהולתה** והשבח למשפיל ומניס:

המותן אשר על הלוחות חרות: ליוסף יוסיף דעת במגלת רות:
וחכמות ירון בתולדת המלך דוד: בפירושו הלז בנו יחייל בנו דוד:

רשי

ויהי בימי שפוט השופטים · לפני מלוך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז: **וילך איש** · עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקן לכך נענש: **אפרתים** · חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אבגינוס ראה חשיבותו שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה · דבר אחר אפרתי' בית לחם קרויה אפרת : איש

רלבג

אמר שזה הספור היה בימי' שהיו השופטי' שופטי' בישראל והנה מפני הרעב שהיה בא"י הלך מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב · אפרתים מבית לחם יהודה הנה אפרת הוא בית לחם כאמרו בדרך אפרת היא בית לחם : ותשאר

מסרה

ויהי בימי ה' דסמי' וסי' ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחז · ויהי בימי יהויקים דירמיה · ויהי בימי שפט השפטים · ויהי בימי אחשורוש · שפט ג' ב' חס' וא' מ"ל וסי' אם תבא עלינו רעב חרב שפוט · ויהי בימי שפט השפטים · פתח פיך שפט צדק · קרמ' מ"ל בתר' הפ"א נקוד בחטף קמץ :

אבן יחייא

אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד ן' יחייא להיות כי כאשר הקדמנו תכלית מגלת רות הוא להעמידנו על הדרך הישרה שלא נטה ממנה ימין ושמאל פן יקרנו כאשר קרה לאלימלך אשר בחטאו מת ואבד עשרו בענין רע · לכן התחיל הכותב המגלה בלשון ויהי המורה כי היה וכו' [illegible]

אבן עזרא

בשם אל יחזק ידי
פירוש מגילת רות

וזכרי יעמיד הודי ·
לאברהם ספרדי :

נאום אברהם בעבור היות דוד שורש מלכות ישר' נכת' בספרי הקדש יחס דוד :

ויהי בימי שפוט השופטי' · יש אומרים כי השם ספט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישראל · ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפעל כי הם שם כמו חרב ספט ויתכן היות כמשמעו כי כל פעל עבר הו עתיד הו פועל לעולם הם נגזרים משם הפועל כי היא העיקר · מ"ש מבית לחם יהודה משמש עלמו ואחר עמו בעבור כי שם מקום לא יסמך : מחלון וכליון לא ידענו העוקרים שהיו על שנקראו כן כאשר זכר גם מכה · ובדרש אומר שהם יואש ושרף בעבור שלקחו בנות מואב ושם כתוב אשר בעלו בנו' למואב והמואבי' מותרות לישראל כי הכתוב לא אסר כי אם עמוני ומואבי שלא יבואו בקהל שלא יקחו מבנות ישראל ובספר עזרא אבאר זה בטוב · יטעם מבית לחם פעם אחרת להודיע שהם אירמי' ועוד בעבור שאמר אפרתים וזאת המלה פעם היא ליחס המקום הנקרא אפרת ופעם אחרת ממשפחת אפרים ואפרת שם אשת כלב בן חצרון ונקרא המקו' על שמה כמו מצרים ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והעד אל עמה ואל אלהיה : ותשאר

ויהי

[illegible]

ביומי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו:
ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם:
ויומת

והוה ביומי נגיד נגידיא והוה כפן תקיף בארעא דישראל עשרתי כפנין תקיפין איתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא כפן קדמאי ביומי אדם כפן תניין ביומי למך כפן תליתאי ביומי אברהם כפן רביעאי ביומי יצחק כפן חמישאי ביומי יעקב כפן שתיתי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה כפן שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל כפן תמינאי ביומי אליהו נביא כפן תשיעי ביומי אלישע בשומרון כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהין למשמע פתגם נבואה מן קדם יי וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא מן בית לחם יהודה ואזל לדור בחקלא דמואב הוא ואתתיה ותרין בנוהי: ושום גברא אלימלך ושום אתתיה נעמי ושום תרין בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין מן בית לחם יהודה ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין: ומית

מנחת ערב

ויהי [illegible]

תורת חסד
צמח צדיק

ויהי בימי שפוט השופטים וגו' כתב החסיד זקני [illegible]

[illegible]

מאביות ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ וסימ׳ והמאבים יקראו להם אמים · מאדם וממאב דשמואל · וישאו להם נשים מאביות · וגם את רות המאביה · וככלות אלה נגשו · כי פקד יי׳ ד׳ וס׳ ויאמן העם וישמעו · כי פקד יי׳ את הנה · כי פקד יי׳ את עמו לתת להם · כי פקד יי׳ את עדרו :

וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ׃ וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים׃ וַיָּמוּתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃ וַתָּקָם הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃ ותצא

ומית אֱלִימֶלֶךְ בַּעֲלַהּ דְנָעֳמִי וְאִשְׁתְּאָרַת הִיא אַרְמְלָא וּתְרֵין בְּנָהָא יַתְמִין׃ וְעָבְרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ וּנְטָלוּ לְהוֹן נְשִׁין נוּכְרָאִין מִן בְּנַת מוֹאָב שׁוּם חֲדָא עָרְפָּה וְשׁוּם תִּנְיֵתָא רוּת בַּת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וִיתִיבוּ תַמָּן כִּזְמַן עֲשַׂר שְׁנִין׃ וְעַל דְּעָבְרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ וְאִתְחַתְּנוּ בְּעַמְמִין נוּכְרָאִין אִתְקְטָעוּ יוֹמֵיהוֹן וּמִיתוּ אַף תַּרְוֵיהוֹן מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן בְּאַרְעָא מְסָאַבְתָּא וְאִשְׁתְּאָרַת אִתְּתָא מִתְּכְלָא מִתְּרֵין בְּנָהָא וְאַרְמְלָא מִבַּעְלַהּ׃ וְקָמַת הִיא וְכַלָּתָהָא וְתָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב אֲרוּם אִתְבַּשְּׂרַת בַּחֲקַל מוֹאָב עַל פּוּם מַלְאֲכָא אֲרוּם דְּכַר יְיָ יַת עַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִיתַּן לְהוֹן לַחְמָא בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְצָן נְגִידָא וּבִצְלוֹתֵיהּ דְּצַלִּי קֳדָם יְיָ הוּא בוֹעַז חֲסִידָא׃ ונפקת

רשי

איש נעמי · למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו : גם שניהם · מתו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחר כך מתו גם הם : ותלה

אבן יחייא

כאשר ראינו כי ישבו שם כעשר שנים וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה · ספר כי בחטאו מת האיש ההיא · אבל האשה וילדי׳ אשר היו חוסים תחת צל האיש ההוא וסרים אל משמעתו לא מתו · כי נשארו לבלתי היות להם חטא משפט מות על כנה · להיות כי לא היה לאל ידם למחות באיש החוטא ההיא · וישאו להם נשים וגו׳ וישבו שם כעשר שנים · ספר כי אחרי מות אביהם המרצא לא שבו בני׳ לגבול בית לח׳ · אבל רדפו דרך אביהם להתישב בארץ הטומאה · ועתה עוד מוצא כי נתערבו בגוים ויתחתנו בם באופן כי בחטאם מתו גם שניהם

ומאישה לשעה חדא מאמשת ומ״א

אבן עזרא

ותשאר האשה לבדה משני ילדיה ומאישה והזכירם הכתוב כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברים יאמר על האחרון או הזכירם בעבור רוב מכאוביה על בניה שהיו בחורים כי אישה זקן מת : ותשב משדה מואב · במחשבת כמו וילחם ישראל עם בלק : עם

רלבג

ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה · ר״ל שלא נשאר מהם זולתה כי לא היו להם בנים : כי

מנחת ערב

דרך ארץ שלא זכרו אשר היטיב אברהם ללוט אביהם וע״כ איפא כדי בזיון וקנף שעל חרפ׳ רעב ילכו למואב לשבוע לחם כי המואבים יקראו להם מזי רעב הצריכים את לחם כוביהם וזה רמז באומרו ויהי רעב וגו׳ וילך איש לגור בשדה מואב :

ודרך כלל ספור הכתו׳ ויהי בימי שפוט השופטים לומר בא וראה כמה החטא גורם שע״י ששופטי׳ צריכים להשפט ולא היו דייני׳ הגוני׳ באה צרת רעב ושע״כ היו צריכין לפזר רגלם ואל תאמר שהיה רעב של מהומה שהרי וילך איש גדול ותשוב שאפילו אם מלא סובין לא היה הולך באופן שהי׳ רעב של בצורת וסע״פ הכרח הלך וניכר שלימות האיש מטוב מדותיו ומעשיו שהרי וילך איש שהיה מצטער בצרת הציבור אע״פ שהיה עושר גדול ולא היה מקפיד על יוקר המזונות פירס מאשתו בשני בצורות וש״ת א״כ למה נענש שהרי בדין הלך לח״ל לגור בשדי מואב וכדי בזיון להיות תחת יד מי שלא קדמו ישראל בלחם וכי תימא התחת זאת יומת שאין בזיון הזה כדי לקלקל הזה לזה אמר ושם האיש אלימלך שהי׳ גדול ומפורסם בשמו ושע״כ הק״בה דקדק עמו כחוט השער להענישו על דבר קל וע״כ וימת אלימלך שנענש בעונש גדול · הרי שהתורה נדרשת מכלל הן לאו במה שאמרה צדק צדק תרדוף וגו׳ למען תחיה וגו׳ שמינוי דיינים גורם להושיב ולהחיות ישראל כך אם אינו ממנים דייני׳ הגוני׳ גורם לכתת רגלם לח״ל ולהמי׳ שם כאמו׳ : וימת אלימלך איש נעמי שלא מת אלא לאשתו כמש״זל ובא הכתוב לרמז הדבר פה שאין איש מת אלא לאשתו להורו׳ כמה וכמה עונותיו של אדם ישפילוהו עד הרקיעוהו עד עפר כי הלא אשר נקרא האיש אלימלך איש חשוב בשני עצמו וגדול ליהודים ושו מת שם בירלו היה עושה רושם גדול והיו רומרים מת גר וגדול מישראל ועתה יאמרו מת בעל אשה א׳ וזהו וימת אלימלך איש נעמי כי עתה איבד מעלתו ולא מת אלא לאשתו ולא לישראל עמו וגם נגרע בערכו כי מתחלה היו אשתו ובניו טפלים אליו אך אחר שקנה שם הויה במ״ש ויהיו שם אז איב׳ מעלתו ונעשה טפל ולא תקרא היא אשתו והבנים בניו אלא אדרבה היה טפל ומי זייחס אליה ויקרא איש נעמי והיה לא תתייחס אחריו לומר והשאר אשתו רק ותשאר היא בלתי טפלה של זולת׳ ושני בני׳ שלום׳ מתייחסי׳ אליה ולא אליו ולזה לא אמר בניו · וישאו להם נשים הנה באומרו ... הם המלוכ׳ כמ״ש ז״ל על ... היה שוה כי שניהם בעלו בת של נכר... במתחיל כמש״זל קלות שעשה אח... קל הוא עון מחלון מעון כליון עשר... אל אשר יתעתד לספ׳ מכל הטובה... לקחת אשה ולא דק ולא בדק בשמ... שאנה ה׳ לידו רות לנוטה ולדק... יתשבאות · ולמה נקרא שמה...

תורת חסד · צמח צדיק

כאחד מהאנשים הנשפטים אחת השופט ונ״כ היה משפטו בדין גמ״ל שאין בו פשרה כשם שהוא היה שופט לנשפטי׳ לפניו בדין שאין בו פשרה ולכן באה עליו כל הרעה הכתובה בספר הזה : ובמדרש רות רבה תני ר׳ חייא לא תעשו עול במשפט אלמד שהמודד נקרא דיין וכו׳ אוי לדור שמודותיו של שקר דא״ר בניא בשם ר׳ הונא אם ראית דור שמדותיו של שקרי׳ מלכות באה ומתגרה באותו הדור מה טעם מאזני מרמה תועבת ה׳ וכתי׳ בא זדון ויבא קלון ואם עשית כן את׳ הק״בה אתה נקשת לעשות גדולה וקטנה חייך אפי׳ קטנה אין מספיקין בידו של אותו רשע לעשות דכתיב לא יהיה לך בכיסך ודכותה לא תעשון אתי את׳ הק״בה אתה בקשת לעשות לי אלהי כסף וזהב חייך אפי׳ של עץ אין מספיקין בידו של אותו רשע לעשות דכתיב לא תעשון לכם ע״כ : והנה הנז״ל והאת לידן כיונא מילתא בא״ס ודכותה וכו׳ כי גם שהוא מוכן מעצמו היותו דכותה יכולני לומ׳ שאמר כן לפי שהעושה כן הוא כאילו עובר על כל המצות כלם וכמו כן הוא הענין במי שהוא מעוות את המדות וכמו שכתוב בפרפרא׳ בפרשת קדושים וז״ל והין צדק יהיה לך וסמיך ליה ושמרתם את כל חקותי לומ׳ שהמעוות את המדות כאילו עובר על כל המצות ע״כ : ובמלינו למדין מכל זה פי׳ נאה ויפה בס״ד באומ׳ ויהי בימי שפוט השופטים וכו׳ ויר׳ לומ׳ כי מלבד ההוי והאוי אשר בא להם לישראל באותם הימי׳ אשר היו דנים את עצמם ממודדים הנקראים בשם שופטים שהם בעצמם היו עושים המדידה והשקל כפי מה שהיו רוצים וכמו כן היו עושים בענין שיתת השוין לכל דבר מאכל ומשק׳ והוא כמו שאז״ל אוי לדור שמדותיו של שקר וכו׳ עוד זאת בא להם והוא שהיה רעב בארץ תמורת מה שהם היו מחסרים מהמדות כי לא נמצא להם מה שימדדו וישקלו עוד וזה בא להם מדה כנגד מדה כאמו׳ וכנגד ב׳ מיני צרות אלה נאמר ב׳ פעמים מלת ויהי בפסוק זה ולכן כשראה אלימלך רעת אנשי מקומו אז אמר בלבו הנה בא ידעתי כי האל ית׳ יגרה עיניו את המלכות אחרי היות אתכו מאזני מרמה וכו׳ ואפשר שתתבטל גזרה זו במה שיצא איש גדול כמוני שרו של ישראל מהארץ לחוצה לארץ ואשים לשדי שדי מואב לכשרוכין עלי ולזה אמ׳ הכתוב וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב כי היה אדם חשוב מאד וממקום חשוב מאד והלך להיותו גר בשדי מואב כדי שירחם ה׳ ותתבטל הגזרה העתיד׳ לבא עליהם בשביל המאזני מרמה כאמו׳ וכדי להטיב יותר ויותר הענין הלזה לקח עמו את אשתו ושני בניו להיותם רמז לכלל עדת ישראל הנסמכי׳ אליו מצד חשיבותו ורוממותו והוא ...

כאשר מת אביהם · אבל האשה אשר עד כה לא חטאה להיותה מוכרחת מהאנשים ומשועבדת לאב ובנים לא מתה ונשארה · וזהו אומרו ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה · ותקם היא וכלותיה וגו׳ וכאשר האשה החשובה הזאת יצאה לחירות משעבודה לאישה עוד בחיים חייתו ולבניו אחריו · תכף נתעוררה לצאת מארץ הטמאה · וזהו אומרו ותקם היא וכלותי׳ שהוא לשון התעוררות ותשב משדי מואב · ר״ל נתעוררה לשוב משדי מואב · וזה להכירה כי מאת ה׳ היתה זאת אליה מכובד הצרות ולא מקרה בלתי טהור הוא הבא מבלי סבה · כי שמעה עוד אמר כי שמעה בשדה מואב ונומר ותצא מן המקום אשר היתה שמה ונומר ר״ל כי האשה יראת ה׳ הזאת ליראתו הניחה מושבה בשדה מואב אשר היה מקום זול · והסכימה לשוב לארצה ולמולדתה · אף כי היוקר והרעב היה שם · והלכה לה · ובהיותה בקצה ארץ מואב ובשדה אחרון שמעה כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם · ולכן הצער אשר היה לה להניח ולצאת מן המקום אשר הויה היתה לה שמה אלף הלך לו וזהו אומרו כי שמעה בשדי מואב שר״ל יען כי שמע׳ בשדה אחרון מארץ מואב בשובה בדרך · ולכן שדה פה הוא לשון יחיד גם הא לאחריו מה שאינם כן שאר שדי מואב אשר היו״ד אחריו להורות על הריבוי · כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם לכן ותצא בשמחה מן המקו׳ אשר היתה שמה והוא לשון הויה היתה לה שמה : ושתי

רשי

ותצא מן המקום · למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועוש' רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע : כי זקנתי מהיות לאיש · שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינכם אסור להם נשוא אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהם שנכריו' היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד : כי אמרתי יש לי תקוה · כי אפילו אמר לי לבי יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים : וגם הייתי הלילה לאיש · ויותר מכן אפי' הריתי הלילה זכרים וגם ילדתי בנים או אפילו כבר ילדתי בנים : הלהן

רות א

ותצא מן המקום אשר היתה
שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה
בדרך לשוב אל ארץ יהודה: ותאמר
נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה
אשה לבית אמה יעשה יהוה עמכם
חסד כאשר עשיתם עם המתים
ועמדי: יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה
אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה
י קולן ותבכינה: ותאמרנה לה כי
אתך נשוב לעמך: ותאמר נעמי
שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד
לי בנים במעי והיו לכם לאנשים:
שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות
לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם
הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים:
הלהן

ונפקת מן אתרא דהות תמן
ותרתין כלתהא עמה: ואמרת נעמי
לתרתין כלתהא אזילנא תיבנא
אתתא לבית אמה יעביד יי עמכון
טיבו כמא די עבידתון עם בעליכון
שכיביא דסריבתון למיסב גובריא
בתר מותיהון ועימי דזנתון וסוברתון
יתי: יהב יי לכון אגר שלים על
טיבותא די עבדתון לי ובההוא אגר
תשכחון נייחא כל חדא וחדא לבית
בעלהא ונשיקת להון ונטלין קליהון
ובכיאן: ואמרנא לה לא נתוב
לעמנא ולדחלתנא ארום אילהין
עימך ניתוב לעמך לאתגיירא:
ואמרת נעמי תבנא ברתי למה תזלין
עמי העוד כען אית ליולדא במעי
ויהון לכון גוברין: תובנא ברתי מבתרי אזילנא לעמכון ארי סבירת מלמהוי
מבעלה לגבר ארום אמרית אילו אנא ריבא אית ליסבר ברם הויתי מבעלא
בליליא לגבר וברם הויתי ילדה בנין:
דילמא

מסרה

בית אשה ב' וסימ' ואם בית אישה נדרה · ומצאן מנוחה אשה בית אישה · להן י"ד וסימ' נמסר בסדר פנחס וביחזקאל סימן כ"ג · ותאמרנה לה י"א מלין בטעם פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במי"א מקומות שישרתנה מאיילה וסימ' נמסר בסדר פנחס' לאנשים ח' וסימני' רק לאנשים האל אל · ולקחתי את לחמי · התחזקו והיו לאנשים ב' בו · ויצקו לאנשים · קחו נשים והולידו · ואף כי תשלחנה · העוד לי בנים במעי :

רלבג

כי אתך נשוב לעמך · ר"ל שלא יפרדו מעמה והוא ישראל ולזה ישובו אתה הע"פ שאין לה בנים והנה ידמה כי נתגיירו כשנשאו מחלון וכליון ולזה לא מנהני נכרות שהוצרך להתגייר כשנשאה בועז · ולזאת הסבה גם כן היו שבות אתה ולזה אמרו כי אתך נשוב לעמך אך רצתה נעמי לבחון הם נתגיירו מאהבת ה' ית' או נתגיירו מצד חשקם בבניה · כי זקנתי מהיות לאיש · ר"ל ולזה אין ראוי לכם שתמתינו שיהיו לי בנים ותנשאו להם · כי אמרתי יש לי תקוה ונו' ר"ל שאע"פ שאומר שיש לי תקוה להיות לי בנים במעי ולא עוד אלא שיהיה לי יותר מזה והוא שהייתי הלילה לאיש ונתעברתי ולא עוד אלא שיהיה לי יותר מזה והוא שילדתי בנים הלילה ההם ראוי לכם שתמתינו עד אשר יגדלו התאין שיגיעו כל זה הזמן : ותשק

אבן עזרא

עם המתים · הם בניה : יתן יי' לכם · בעל : העוד לי בני' · רבים מחברינו חשבו כי זאת התשובה על המכחישים ולא ידעו כי אבותינו העתיקו כי הייבום לאחים מן האב ולא מן האם רק אמרה להם אילו היו לי בנים במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתים וזאת דרך חיבוב ולא על דרך ייבום : הלהן

מנחת ערב

טבעם שהוטב' בהם וע"כ זכה מחלון ככל הכבוד הזה שנתייבמה אשתו ע"י בועז להוליד נימוכה מלכות בית דוד וכליון נשתקע ולא נזכר עוד ושמו הוטמה :
וימתו גם שניהם וגו' כלו' גם הם בלותו מעט מתו כיון שראו שאביהם נענש על אשר עזב בארץ חמדה ואע"פכ ישבו שם כעשר שנים ולפשר שרמז הכתו' במה שאמ' וישבו שם וגו' להורות שתוך הזמן הרב ההוא לא חקרו לידע אולי פקד ה' עמו לתת להם לשם ולחזור לארץ ישראל אלא וישבו שם שכיוונו להשתקע שם כיון שנשאו נשים שם ולא שמו עיניה' לשוב ולחקור על ישוב א"י ע"כ וימותו גם שניה'
והופסט מעליהם ע"י חטאם אחר התייחסו רק' הארץ כהומרו מחלון [illegible]

אבן יחייא

ושתי כלותיה עמה · ותלכנה בדרך הוא לשון שמחה כמו וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי לרמוז [illegible]

תורת חסד

המקום והוא לכונה הנז' : והחסיד [illegible]

צמח צדיק

זקני ע"ה כתב ותקם היא קומה היתה לה בשמעה [illegible]

רות א

ג׳ · ג הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ
ג׳ · ג הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל
בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה
ל כתי׳ כן למערבאי בִי יַד־יְהוָה׃ וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה
עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת
דָּבְקָה בָּהּ׃ טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה
כ׳ יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי
אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃
ותאמר

דִּילְמָא לְהוֹן אַתּוּן מְתִינָן עַד דִּי
יִרְבּוּן כְּאִתְּתָא דִנְטְרָא לְיַבָּם קְלִיל
לְמִסְבָה לְגַבַר הֲבָדִילְהוֹן אַתּוּן יָתְבָן
עֲגִימָן בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי מִתְנַסְבָן
לְגַבַר בְּבָעוּ בְּרָתַי לָא תְמָרְרוּן נַפְשִׁי
אֲרוּם מָרִיר לִי יַתִּיר מִנְּכוֹן אֲרוּם
נַפְקַת בִּי מַחָא מִן קֳדָם יְיָ׃ וּנְטַלָן
קָלְהֵן וּבְכִיאָן עוֹד זִמְנָא אוּחֲרָנָא
וּנְשִׁיקַת עָרְפָּה לַחֲמוּתַהּ וְרוּת
אִתְדַּבְקַת בַּהּ׃ וַאֲמַרַת הָא תָבַת יְבִמְתִּיךְ לְוָת עַמַּהּ וּלְוָת דַּחַלְתַּהּ תּוּבִי בָּתַר
יְבִמְתִּיךְ לְעַמִּיךְ וּלְדַחַלְתִּיךְ׃
ואמרת

רשי

הלהן תשברנה · בתמיה שמא להן תצפנה עד אשר יגדלו לשון שברו על יי׳ : תעגנה · לשון איסור כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה ויש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו ליכקד הנ״ון דגש או לכתוב שני נונ״ין : הנה שבה יבמתך · זה טעמו למעלה תחת השי״ן לפי שהוא לשון עבר ובבקר היא שבה טעמו למטה בבי״ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם : אל

אבן עזרא

הלהן תשברנה · הנ״ון תחת המ״ם והפך כי מר לי מאד מכם והמה באו בית לחם · מלת תשברנה דבקה עם אות למ״ד או עם מלת אל כמו עיני כל אליך ישברו : תעגנה · מבנין נפעל ואין לו חבר : לבלתי היות לאיש · היות כל אחת מהן לאיש כמו ויתלו שניהם על עץ : אל בנותי · כלומר אל תלכנה עמי : כי יצאה בי · גזירת השם שיצאה מלפניו או שהיתה נמסרת ויצאה בי על שנראתה : יד יי׳ · מכה כי ביד היא וכלשון בני אדם דיבר הכתוב : שבה יבמתך · מגזרת יבמה כבר פירשנוה בתורה : אל עמה ואל אלהיה · לעד שהתגיירו : אל

מסרה

ותשאנה ב׳ חד מ״ל וחד חסר יוסי׳ ותשאנה קולן ותבכינה · ותשנה קולן ותבכינה עוד · בתרא חסר א׳ וא׳ ותשנה עלינו נהי חסר ·

רלבג

ותשק ערפה לחמותה ר״ל להפרד ממנה והראת בזה דעתה שלא נתגיירה כ״א מפני חשקה בבן נעמי אך רות דבקה בה עם כל זה כי בחרה בדת ישראל ולא רצתה להמיר דתה ולזה אמרה באשר תלכי הלך עמך עמי ואלהיך אלהי · שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה זה לאות שכבר נתפרדה קודם זה מאלהיה : כאשר

מנחת ערב

אוכליה ותירש ובהמת שלא לפרנס עניי ישראל ועתה באת אליכו כאשר צר לך שנפרנסך ברעב וכדי בזיון וקצף ע״כ אמ׳ שלא הלכה עד שמעה שנתן ה׳ להם לחם כי אז ממעשה ידיה תספיק להתפרנס או ממתנות עניים בעין יפה בלי חרפת רעב :
ותצא מן המקום וגו׳ ירצה שלא היתה כוונתה לקבל שום תועלת מאנשי משפחת׳ וקרוביה בשעת דחקה אלא שעיקר כוונתה היה שרע בעיני׳ ארץ מואב וחביב עליה ארץ יהודה וע״כ הזכיר מקום יציאת׳ מאין באתה ולאן היא הולכת וע״כ לא הזכיר לשוב אל בית לחם אלא לשוב אל ארץ יהודה :
אשה בית אמה ולא אמרה בית אביה בזה הורת כי הלכה בדרכי ה׳ אשר מאס בזכרי מואב ועמון כי מואבי ולא מואבית ע״כ גם היא מאשה בהם ולא אמרה רק בית אמה : או מטעם אחר הלא הוא כי אמרה הנה שתים הנה קרותיכם אשר צר לי פסידתכם מאתי א׳ כי הייתי להן כאם על בנות שכא׳ כי תהיו כלה נובלת כליה אשה בית אמה שכולה וגלמודה ועלובת רות כי לא ילהם׳ הכחת׳ חביה בעניה גולה וסור׳ כודד מקלה כודד ללחם היא כי גם שמלחם חביה תאכלו לחמם . להם הוכי׳ לכם תחת היותכם פרות ומפתרות גם תפתרר אשה בית אישה בהון ועוז ביתה ומה גם אם תאכלכם מלחם בית אביכן בחורת ?דקה אם יפטירו בשפה כאמור לכן הנה זאת לכן תחת עזובכם ילדי אומתכן ובעלי עברים תספיקו והיו לכם לבנים ולילדי הבעורים זאת לכם ע״כ על שמי הלא פיה פתחה בחכמה ותדבר על לבן באמור להן על הא׳ כי הייתי לכם להם בעבור ידות יעיבו ולכן אמותיכן האמיתיות אמנו ו?יא אשה בית אמה וע״כ לא אמרה בית אביה כי על תחלה מקותה כאומר ועל כי״ ?לי תבושו לאכול בתירת לדקה על כן תירתו כי שלא יתקוב״ה מקבת סבר שום ברית ומוטבעתי יעשה ה׳ עמכם חסד וייטב אתכם שלא תצטרכו להתפרנס מהמותיכם כאשר עשית׳ עם המתים ועמדי שבשבילו ובשמלו הכתובות לנעמי וזהו שיעשה ה׳ מעלמו על השכר הראוי לכם ואיככם בריכות אל ברכתי בדבר הזה אך מה שלויתי את ברכתי ובקשתי ממנו ית׳ יתן לכם מתנה יתר על השכר הראוי לכם הוא ומלאן מנוחה אשה בית אישה כי אין אשה מוצאת

תורת הסד · צמח צדיק

הנה אם לעת כן היא לשוב להיות כמו אנשי שם טובכה וה׳ יעזור לכן על זה ומה שאתן אומרו׳ שבהיותכן שבות עמדי יהיה לכן כן אוכלי יכולה להבין כי למה תלכנה עמי ומה אני יכולה לעשו׳ לכן העוד לי בנים במעי והיו לכם להנשים כדי שתדבקנה בהן ושאמרתן שאתי תשובנה לקדמותכן להיותכן נשואות לבני עמי אנשי המעלה א״כ איפה שובנה בנותי יר׳ יהי רצון שתשובנ׳ לקדמותכן ולכנה באשר לבכן תבן כי הרבה פתחי׳ למקום ואני איכני יכולה לעזור לכן בדבר זה כי זקנתי מהיות לאיש המעלה כדי שתא לה איזה איש מאנשי המעלה שיהיו לו בנים מאשה אחרת שכדי שאוכל להכשא לו ישיא את בניו עמכן וא״כ במה אושיעכן על כוכתכם זאת · או יר׳ כי זקנתי בשבת מה שהייתי עד כתה לאיש רב ובשא כא יתהלך והענין הוא כי אין לך דבר שיזקין יותר והרבה ממה שהוא עבודת המלכים והשרים · או יר׳ כבר עברו עשר שנים שלא הייתי לאיש ומה אני יכולה לעשות מעתה כי איכני ראויה להתעבר אחר שעברו י׳ שנים שלא הייתי לאיש ואם כן מי יקחני לו לאשה כדי שימשך הדבר שישיא את בניו עמכן כי מי האיש אשר יקח אשה בלתי ראויה להתעבר וגם אם הייתי הלילה לאיש שהוא עדין בתוך הי׳ שני׳ מות בעלי כי הנה ישבנו שם בשדה מואב כעשר שנים אחרי מות אישי ולא עשר שנים ממש ואולי לשנה זו היה ה׳ עוזר ותקף ומיד קוד׳ שיעבור הזמן הייתי מוצא איזה איש אבי בני המעלה שיקחני אחרי הייתי ראויה להתעבר הלהן תשברנה יר׳ הלכל אלה הדברי׳ הכוראים תשברנה שימצא איש שיקחני קודם שיעברו הי׳ שנים ושיהיו לו בנים ושיהיה האיש ובכיו אנשי שם כי דברים כוראים הם אלה וכמעט שהם בגדר מהכפלאו׳ שהאל ית׳ עושה בעולמו · הלהן תעגנה יר׳ הבסבת אלה הדברים תעגנה לבלתי היות לאיש אל בנותי כי מר לי מאד מכם ר״ל מצערכם כי יצאה בי יד ה׳ ולא כשאר אתי בלתי אם גונתי ונשמתי והנה ימצא איש שלם שיקחני אחרי כל אלה הדברים ושיהיו לו בנים וכו׳ : ותשאנה קולן ותבכינה עוד אם על צערה במה שלא היתה עלתן מתקיימת ואם על צערה של נעמי בעצמה · ותשק ערפה לחמותה נשיקה של פרישות ובכן רות לבדה דבקה בה׳ במה שנשאת אח״כ לבנו קרובה של נעמי כאשר יזכיר בסוף הספור והוא אומרו דבקה בה באופן כי לפי שנמשך מפרישות ערפה דבקותה של רות עם נעמי והיותה קרובתה וממשפחתה לכן אמר ורות דבקה בה : ורז״ל אמרו אמר רב נחמן בר יצחק אבצן זה בעז וא״ר יצחק ק״כ משתאות עשה אבצן לבניו שנאמ׳ ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ ובכולן לא זימן למנוח אמ׳ כודנא עקרה מאי פרע לי תאנא וכלם מתו בחייו והיינו דאמרי אנשי איקפל ואוליד חד טב מעיתין וריה ע״כ · וכפי זה יכולני לומ׳ כי לכך התחיל ספר זה באומר ויהי בימי שפוט השופטים לומר ברמז כי שופט אחד והוא בעז עשה דבר א׳ שלא כשורה והו׳ שלא גמל חסד לקרוא למנוח בחשתאיו וה׳ בגלל הדבר ומתו בניו ובנותיו של השופט ההוא בחייו ולא נשאר לו כי אם מה שהוליד אחרי כן שפקדו ה׳ וכתן לו בן ששפט את ישראל ולסבת חטא זה בא הכתוב ונמשך כל מה שנמשך שהוכרח אלימלך לצאת מארץ ישראל הוא ואשתו ושני בניו ולא נשאר מהם כי אם נעמי ורות המואביה ונולד מה שגזר האל ית׳ להוציא מעגלון בן יושב על כסא ה׳ ונולד זכות נעמי ורות בהצטרפו׳ זכותו של בעז הוליד את עובד מרות ויצאו ממנו מלכי׳ גדולים · ולהיות שמואל הנביא הכותב את כל זה לכן הסתיר הענין ולא אמ׳ רק ויהי בימי שפוט השופטים כדי שלא להזכיר בפרסום העון של אבצן הצדיק : ובספר אחד קדום הנז׳ כי זקנתי מהיות לאיש יר׳ גם כי לפי האמת עדין לא זקנתי ס״ס ף לענין היותי לאיש זקנתי כי כבר עבש כתי מאד וגם כי אמרתי יש לי תקוה שיתחדשו שם בארץ ישר׳ כאשר בנעורי וגם שמיד אמצא מי שיקחני לאשה בשביל חשיבותי וגם שמיד אקבל ההריון ליל הלהן תשברנה וכן הלהן לרמוז כי יש ספק אולי לא תלד אלא נקבות ואם תאמרו כי כבר שעדין איכני זקנה ועכ״ז איכני רוצה להנשא כמו כן תעשו גם אתן לזה אני אומרת לכן אל בנותי כי מר לי מאד מכם כי אין הענין דומה שאיכנו שוה חיות הבעל למיתת הבעל והבנים ותשם כתי הרבה באופן שלא תאות לי המשגל ולא כן אתם · וטעם מם מכם לשון זכר לרמוז שלא תשם כחן כלל אדרבה הן חזקות כזכרים וז״ט מה יתן ה׳ לכם · ותשנה קולן הנה הנשיקה סימן הפרידה וכפעם הא׳ כעמי כשקה לכלותיה שהיתה רוצה להפריד מהן וכשמעו טענותיה נחזקה בכו עוד על הפרידה וערפה שלא התה באה לשם שיוס נשקה לחמותה והלכה לה ע״כד : והרש״בי ז״ל כתב כי אתך כשוב לעמך ותאמר וגו׳ הכוכה באמרן לנעמי כי אתך כשוב תשבה כעמי שכיכתן היתה בדרך דרך ארץ לבלתי עזבה יחידה וזה דמוז באומרן כי אתך כשוב ר״ל למה סכינע אליך ולזה לראו׳ מה בלבן אמרה להן שובנה בנותי למה תלכנה עמי ר״ל במה סכינע אלי כי בודאי לזה אתן מכוונות וכי העוד לי בנים במעי ודאי לא ומה שאתן אומרות ללכת עמי הנה הוא ללוות אותי ולישב עמי למען לא אשב יחידה ולזה אמר לכן אם תרצו לקיות ולצפו׳ עד שההיה לאיש ויהיה לי בנים ולא אשב יחידה זה הדבר אל יעלה על לבכן כי זקנתי וכו׳ · ואמרה כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה׳ לומר שלא תחשב לצרתה רק למה שבודאי לא בא לה כל זה כי אם על חטא ועון והוא אומר כי יצאה בי יד ה׳ · ואחרי אומרה כדברים האלה מיד ערפה הלכה לה אל עמה ואל אלהיה וסופה הוכיח על תחלתה שכוונתה היתה למה שאחרנו ורות דבקה בה כי כונתה היתה לטובה ואמרה אל תפגעי בי לעזבך שהעוזב׳ תהיה לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך וכו׳ רמז לד׳ דינים א׳ הענ״ו ע״ד ולאן אתה הולך מהחסיד ז״ל וכנגד זמן ישיבי אדמת עפר אמר ובאשר תליכי אלין עמך עמי כנגד זמן ביאת המשיח אמר ואלהיך אלהי כנגד ע״הב באשר תמותי אמות כנגד כי הנער בן מאה שנה וכו׳ כה יעשה לי ה׳ וכה יוסיף כדברים הרעים אשר באו עליך כי בודאי יבואו עלי אם המות יפריד וכו׳ שאת תהיי יהודית ואני גויה ולזה טוב לי להתגייר ואין הכונה להלל עלמה כפי׳ המפרשים · או יכוין לאמר דמליך מינה באשר תליכי וכו׳ באשר המות יפריד ביני וביכך לבד ולא בין גופי לנפשתי כרשעים שכפשם אדוקה ודבקה עם גופם ע״כד : ובשם מהר״י בר רב ע״ה מצאתי אל תפגעי בי יר׳ אחרי היותנו ב׳ גופי׳ ונפש א׳ בהכרח הוא כי גם אם ארחק ממך עמך אני וכל מה שיקרה לכן אם מחיים ואם מות ואם מקבורה הוא כאילו קרה לי כי המות יפריד ביני וביכך יר׳ המות לא תעשה פירוד בין גופך לבין נפשך כי לדיקים במיתתן קרויים חיים אך הפירוד הוא ביני לביכך לבד · או יר׳ עתה בעה״ז כמוכי כמוך אך שם כל א׳ יש לו מדור לפי כבודו ע״כד : והר״ג ז״ל כתב באשר תמותי יר׳ באותה שעה שתמותי אמות כי אין לי חפץ בחיים אחרי מותך ושם סמיך אליך אקבר כי הכלל הוא כי לעולם אהיה דבקה עמך ואי אפשר לשנה כלל שיפרידנו כי אם המות ע״כד : ובספר א׳ קדום הנזכר כתוב ותאמר הנה שבה וכו׳ יר׳ הכני יודעת שיבמתך שבה אל עמה ואל אלהיה אך את איכני מייעלך שתשוב ב״כ אל אלהיך רק שתשוב אחרי יבמתך אל עמך לבד והיא אמרה אל תפגעי בי וכו׳ כי זה יהיה שנה לשוב מאחריך גם כמעשים כי בהיותי בחברת רשעים כארבעה אלמד ממעשיהם · כה יעשה וכו׳ יר׳ יהי רצון שיפריד המות בינינו והענין שהתייראה שתיהן באופן שהמות יהיה הדבר המפריד בינינו ולא דבר אחר ע״כד : ומצאתי כתוב ותאמר וגו׳ אמרה אל רות הנה אם עד עתה הייתה מתביישת להתחיל בחזרה יען כי כשזה כלימה פניך ועתה הנה כבר הוסרה שבה זאת כי הנה שבה יבמתך וכו׳ והיא התחילה בענין ומעתה אחרי שהתחילה היא גם את שובי אחריה · ותאמר רות אל תפגעי בי כלומר אל תבקש ממני לשוב מאחריך כלשון הירה זקים באומרך הנה שבה יבמתך וכו׳ כי הדברים הללו הם אלו כבנעים ועקיצות ו״ס אל תפגעי בי כלומר אל תבקשי בלשון פגע כי מעולם לא היתה כונתי להראו׳ לך אהבה בגלוי ובקרבי לשים ארבי וכו׳ וטעם לעזבך פי׳ עזיבה כלל כי גם שאבשא לאיש אהיה תמיד עמך ואם הוא יהיה כמגע עם כל זה לשוב מאחריך אל בית אבי אל תפגעי בי כי לא אעשה זה ע״כד : והחסיד זקני ז״ל כתב ותאמר הנה שבה וגו׳ כיונה הנדקת הואת לנסותה אם היה טבעה שמור בה כערפה ולזה אמרה הנה עיניך רואו׳ שיבמתך הראתה לי אהבה ועם כל זה שבה להיות טבע עמה ואלהים שמור בה ומי יבטיחני שלא יהיה כן נך לזה אמרה אל תמיתני בחושך לי במה שאין בי והוא או׳ אל תפגעי בי והוא ע״ד לך פגע בו כי בן מות הוא ע״כד : וכפי

אבן יחייא

הלאן תשברנה עד אשר יגדלו · הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש עד אז · אל בנותי איני יועצתכ׳ על ככה · ותשמעו לעצתי · אף כי איני בשכלי · ואיני ראויה לתת עצה לזולתי · להיות כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה׳ · וכלה את כל אנשי · ותשאנה קולן ותבכינה שנית לרוב מתיקות דבריה · ותשק ערפה לחמותה כי לקחה עצתה · להיות אהבתה עם חמותה ולא עם אלהי ישראל אבל רות האוהבת חמותה ואלוהיה דבקה בה דבקות על דבקות ותאמר הנה שבה יבמתך וגומר להיות אלהי האמת בלתי חפץ בגרי אריות ובגרים המתגיירים לסבה זולתי׳ מהכרת האמת מן השקר · כתחייב׳ נעמי לפרש להן קלות וחמורות בטרם יכנסו תחת כנפי השכינה · ובראותה כי בוא אחריה׳ ערפה היה מפני אהבתה אותה ולא מפני דבקותה עם אלוהיה כאשר הנסיון הוכיח · חששה פן יהיה כן מחשבת רות · ואשר לא הלכה עם יבימתה · להיות אהבתה עמה גדולה מאהבת ערפה · ולכן כדחה ערפה במעט מהדברי׳ מה שלא הכיעו רות למיעוט ביחס אהבתה · ולכן רצתה לנסותה שנית ולהכאינה בדבריה : והיא

כעוריה כמ״ש ז״ל אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי ואמרה מה שיתן לכם ה׳ בייחוד הפך שאר נשים הוא ומלאן מנוח׳ שהיא מציא׳ בלתי טבעית היות לכם מנוחה אשה בית אישה קורת רוח אלא בהלוף נעוריה · ותאמרנה לה וגו׳ · כי הברכה שברכ׳ לנו היא כגד הטבע והמזל ידוע שעע״ז תחת המזל הם יושבים וא״א לשנות המזל וא״כ אין ברכתך חל עלינו כי רק אתך נשוב לעמך וז״ז הנו יוצאי׳ רק כי שביים יהיו לכם : ותאמר נעמי שבנה בנותי כי ליך תחול ברכתי זאת עליכם כשובי לעמי שכיון שאין איש בארץ מבני עמי לישראל ותהא ברכתך עושה פירות בהמלעות זכותך וזה אתך כשוב לעמך מחזת המזל כי אין מזל לישראל · וכבר ראו מה שאירע לבני ויתלו מיתת בעלכם בחטא שנשאו אתכם ואע״פ שכעת אתם מגיירין מ״מ פן יגעלו בכם יען היותכ׳ מבנות מואב כי עדין לא היתה ההלכה רווחת לכל שיפה אתכם כיון שהם מבנות מואב וכבר ראו מה שאירע לבני ויתלו מיתת בעלכם · וא״כ מה יהא תברכתי שתמלאו מנוחה אשה בית אישה כיון שלא יהיה לכם אישות · אך אם היה לי עוד בני׳ ולידוע ההלכה שמותרי׳ אתם לבוא בקהל אזי היה לכם תקוה לישא מבניו וזה עמוני ולא עמונית׳ וכו׳ · ותשנה קולן הסר א׳ לומר שזאת הבכיה לא היתה מלב כי אם לרות ולא לנעמה כי לבבה לפרוד מעמה היתה על שכיחה להוש ליקח מבני עמיה וכמש״ל שזינת עם כמה ערלים מהמגע העוד לי בנים במעיו גו׳ · לא כן רות דבקה בה לישב אתה אפי׳ שהם׳ באלמנותה כמות נעמי וע״כ זכתה לישא לבועז ולבנות ממנה בית דוד ·

ותאמר רות אל תפגעי בי אמרה הנה מכלית זה כמה פעמים שאשוב אל עמי ואין ספק כי אין זה רק לנסותי היש ה׳ בקרבי אם אין ואסובה לי כאשר שבה ערפה על פי דבריך אך אל תפגעי בי כלומר כי אין פגיעתך זאת נודקת בי כאשר בערפה כי אני רות האחרת ממני למלאת אחרי ה׳ כי דעי וראי כי כל פרי לחמותיך לפגוע בי שאשוב אל עמי אינו אם העזוב את ה׳ אם אין רק לעזבך לשוב מאחריך לבד אך לא מאחרי ה׳ ·

וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ וַתֵּרֶא כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד־בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי כְּבוֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי׃ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ אני

ואמרת רות לא תקניטי בי למשבקיך למתוב מן בתרייך ארום תאיבא אנא לאתגיירא אמרת נעמי אתפקדנא למיטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין אמרת רות לכל מן די את אזלא איזיל אמרת נעמי אתפקידנא דלא לבבת כחדא עם עממיא אמרת רות לכל אתר די תביתי אבית אמרת נעמי אתפקידנא למינטר שית מאה ותלת עסר פיקודיא אמרת רות מה דנטרין עמיך איהא נטרא אנא כאילו הוו עמי מן קדמת דנא אמרת נעמי איתפקידנא דלא למפלח פולחנא נוכראה אמרת רות אלהך הוא אלהי: אמרת נעמי אית לנא ארבע דיני מותא לחייביא רגימת אבנא ויקידת נורא וקטילת סייפא וצליבת קיסא אמרת רות לכל מה דתמותי אמות אמרת נעמי אית לנא בית קבורתא אמרת רות ותמן אהא קבירא ולא תוסיפי עוד למללא כדנן יעביד יי לי וכדנן יוסיף עלי ארום מותא יהא מפריש ביני ובינך: וחזת ארום כאלמא היא למהך עמה ופסקת מלמללא לה: ואזלן תרתיהין עד דעלן בית לחם והוה כד עלן לבית לחם וארגישו כל יתבי קרתא עילויהון ואמרן הדא נעמי: ואמרת להון לא תהוין קרן לי נעמי קרו לי מרירת נפשא ארום אמריר שדי לי לחדא: אנא

רשי

אל תפגעי בי · אל תפצרי בי: כי אל אשר תלכי אלך · מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי אסיר לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אלך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמרה לה באשר תליני אלין עמנו מובדלי' משאר עמים בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו ע"א אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפים ואח' לנהרגים ולנחנקים אמרה לה ושם אקבר: כה יעשה לי אלהים · כאשר התחיל להרע שיצאה בו ידו להמית אישי ולירד מנכסי: וכה יוסיף · אם יפריד ביני וביניך כי אם המות: ותחדל לדבר אליה · מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו: תוספת · ותלכנה שתיהן · אמר רבי אבהו בוא וראה כמה חביבין הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי: ותהם כל העיר · נעשית הומיה כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום · ע"כ: הזאת נעמי · ה"א נקודה חטף מפני שהיא תמהה הזאת נעמי שרגילה לצאת בכבים ובפרדים חזיתם מה עלתה לה על אשר יצאת' לחוצה לארץ: מלאה

רלבג

באשר תמותי אמות ושם אקבר ר"ל בא"י והיתה כוונה בזה כי גם אחרי מות נעמי לא תשוב לעמה ולאלהי' · והנה כי מתאמצ' היא ללכת אתה וגו'מר · למדנו מזה שאחר שנמסר לגר קלות וחמורות מהתורה ופס זה הוא רוצ' בה היא ראוי להמנע מלדבר אליו עוד · קראן לי מרה · הנה הנועם הוא הפך המרירות כמו שהמתיקות הפכו כי הנוע' יאמר על המתיקות אמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם: וה'

אבן עזרא

אל תפגעי בי · הטעם פיוס ולעולם הוא דבוק עם אות ב"ת כי ויפגעו בו במפרון והן מלה זרה רק לא הפגיע הדם יבו קומו אפרשנו: עמך עמי לעולם לא העזוב תורת ישראל וייחוד השם: מתאמצת · מבנין התפעל: ותהם · מבנין נפעל מפעלי הכפל: הזאת נעמי · כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל: אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא · אע"פ שהוא כתוב בא"לף בא כדרך בעלי הה"א הנעלם בסוף ה"לף מרא תחת ה"א וכמוהו כעגלה דשא על דעת רבי יהוד' ולפי דעתי הנועם דבר תענוג והמר הפך תענוג והטעם הוא המאכל הו' המתוק: מלאה

מסרה

אל אשר ה' וסימ' נמסר בכיתשא ומסיני ורייש יחזקאל · עמך ה' וסי' והשביע הכהן את האשה · בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך · הנה עמך נשים בקרבך · שמעי בת וראי והטי

אזנך · וחד ועמך כלם צדיקים · שתיה' ב' לשון נקבה ובסיפ' וסי' ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם · אשר בנו שתיהם את בית ישראל · מרא ל' כתיב א' והוא חד מן מלין דכתי' א' בסוף תיבותא ולית דכו' וסימ' נמס' במס' רבת' במערכת אות האלף בס"ד:

מנחה ערב

[illegible]

אבן יחיא

וקיא השיבתה אל תפגעי בי ונומר כי המות יפריד ביני וביניך וגו' וכתרגום ואמרת רות לא תקניטי בי למשבקיך למתוב מן בתריך ארום תאיבא אנא לאתגיירא · אמרת נעמי אתפקידנא למיטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין · אמרת רות לכל מאן די את אזלא איזיל · אמרת איתפקידנא דלא למבת כחדא עם עממיא אמרת רות לכל אתר די תביתי אבית · אמרת איתפקידנא למינטר שית מאה ותלת עשר פיקודייא · אמרת רות מה דנטרין עמיך איהא נטרא אנא כאלו הוו עמי מקדמ' דנא · אמרת נעמי איתפקידנא דלא למפלח פולחנא נוכראה אמרת רות אלהיך אלהי · אמרת נעמי אית לנא ארבע דיני מותא לחייביא רגימת אבנא ויקידת נורא · וקטילת סייפא · וצליבת קיסא · אמרת רות לכל מה דתמותי אמות אמרת נעמי אית לנא בית קבורתא · אמרת רות ותמן אהא קבירא · ולא תוסיפי עוד למללא כדנן יעבד ה' לי וכדנן יוסיף עלי · ארום מותא יהא מפריש ביני ובינך והנה התחרג' ראה לפרש ככה לראותו הריבוי בדברי רות ומעניכים שונים אשר יורה היותם תשובות לדברי חמותה המוכחת עמה · ותרא כי מתאמצת ונומר מכאן אמרו רבנן אין מרבים על הגר ואין מדקדקים עליו אחרי קבלו עול מלכות שמים · ותלכנה שתיהן עד בואנה בית לחם · השוין הכתוב בהליכתן בשמחה · לבוא אל מקום הקדושה להעיד על כונתה הראויה להתגייר · ויהי כבואנה בית לחם ונומר כי להיות אלימלך משרי העיר וגדוליה · אשתו היתה נכרת מכלם ולכן כל העם מקנה המכירים אותה בשכבר בת מלך פנימה · יושבת בירכתי אהרה בכבוד עם נערותיה ובצאתה חוצה רגילה לצאת בכבים ובפרדים ובעגלות ובעם כבד · ועתה נכנסה בפומבי בתוך העיר יחידה וגלמודה ועניה ומרודה · כתמהו איש אל אחיו · ונעשתה המיה גדולה [illegible]

תורת חסד

וכפי מה שביארתי למעלה יר' באומר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה לומר הנה כא גלותי ליבמתך שלא הייתי יכולה להשיאה לאיש המעלה וכדי שלא נגזת מגדולתו שבה אל עמה מהיה בת בנו של עגלון מלך מואב שבם ינשאה לאחד משרי הארץ ולכן כדי להיות' כשוה לאחד מהשרים לא הניחה אם כנה היא חזרת אל אלהיה אלהי הנכר והו אלו' אח' אל עמה ואל אלהיה כיון שבתה אל עמה שבה אל אלהיה ע"כ ולזה אמרה לה שובי אחרי יבמתך גם את יקחי אחד מבני המעלה יהנבוד כי איככה תוכל וראית ושמעת היותה כשוה לאחד מן הגדולים ואת לא כן וכו': ותאמר רות וגו' יר' אל תפגעי בי בבחינת היותי הולכת אחריך שאין כך יכולת להשיאני לאיש המעלה כי אל אשר תלכי ילך ר"ל גם אם לא תנשאי לאיש כלל רק שתלכי את לבדך גם אני לא אנשא לאיש כלל: באשר תליני אלין כתב החסיד זקני ע"ה יר' לא אבקש לי בעל ואפי' אתה מורה אותה להקבר באשר תמותו כי אמר דהפשר לתקוני מתקנינן וכו' · או יר' באומר באשר תלכי אלך גם אם לא תלכי אל מקום אלך אתך ורמזה בזה שלא תחשדנה שלשל כתובתה היתה רוצה ללכת אתה ואפי' להנשא היתה רוצה אלא באשר תמותי אלמנה אמות ג"כ אני ואל תחשדני שאני רוצה להנשא במקום שמכירין מעלת בעלי ולפי שלא תאמרי שאני סומכת על יופיי ושאנא מרשותך כה יעשה וכו' ר"ל כה יעשה שהרג בעלי ועוד אוסיף אם אפרד ממך · ותרא כי מתאמצת וגו' הבחינה בנפשה מטבעה אל טבע היהדות ע"כ · או יר' ובאשר תליני כוללת חברת שום איש אין גם אני כי ידעתי כי איש א' מישראל איננו מתייחד אפי' עם אלף נשים וכשם שאת תשמרי מזה אשמר גם אני · או יר' בהיותי בחברתך לא אתבייש מהיותי יחידה כי את זקנה ואני בחורה ואתכבדי עמך ואם [illegible]

צמח צדיק

[illegible]

אבן עזרא

מלאה · בניס וממון : ויי' ענה בי · יש אומרים מגזרת לענות מפני ולפי דעתי שהוא מגזרת לא תענה ברעך כטעם תחדש עדיך נגדי : ושדי הרע לי · כמו נגע וכמהו ובורא רע או הרע לי על מעלי או על דרך לשון בני אדם דבר הכתוב והוא הנכון · ה״א השבה ה״א הדעת כמו הנמצא פה וטעם ותשב נעמי פעם אחרת לדבק הזמן שבאו בתחלת קציר שעורים בעבור לקוטי רות : מודע · קרוב ידוע כמו ומודע לבינה תקרא : לאישה · אחת אישה והנה הלמ״ד כמו אמרי לי אחי הוא : בועז · אמרו רבותי׳ ז״ל שהוא אבצן שהיה שופט את ישראל : אחר אשר אמצא חן בעיניו · יש אומרים כי הו״ו שב אל בועז הנזכר והטעם אולי יהיה ולפי דעתי שהו״ו שב אל בעל השדה ואם לא נזכר כעניין ויקר מקרה וטעמו כן הוקרה :

רש״י

מלאה הלכתי · בעושר ובנים : ענה בי · העיד עלי שהרשעתי לפניו : בתחילת קציר שעורים · בקצירת העומר הכתוב מדבר : מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותינו אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם בצאתם מארץ לחוצה לארץ:
אלכה נא השדה · לאחד משדות אנשי העיר אחרי אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי : ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו · אחר מי אשר אמצא חן בעיניו :

ותלך

רות ב

אֲנִי֙ מְלֵאָ֣ה הָלַ֔כְתִּי וְרֵיקָ֖ם הֱשִׁיבַ֣נִי יְהוָ֑ה לָ֣מָּה תִקְרֶ֤אנָה לִי֙ נָֽעֳמִ֔י וַֽיהוָה֙ עָ֣נָה בִ֔י וְשַׁדַּ֖י הֵ֥רַע לִֽי׃ ד׳ וַתָּ֣שָׁב נָעֳמִ֗י וְר֨וּת הַמּוֹאֲבִיָּ֤ה כַלָּתָהּ֙ עִמָּ֔הּ הַשָּׁ֖בָה מִשְּׂדֵ֣י מוֹאָ֑ב וְהֵ֗מָּה בָּ֚אוּ בֵּ֣ית לֶ֔חֶם בִּתְחִלַּ֖ת קְצִ֥יר שְׂעֹרִֽים׃

ב

א וּֽלְנָעֳמִ֞י מידע (ק׳ מוֹדַ֣ע) לְאִישָׁ֗הּ אִ֚ישׁ גִּבּ֣וֹר חַ֔יִל מִמִּשְׁפַּ֖חַת אֱלִימֶ֑לֶךְ וּשְׁמ֖וֹ בֹּֽעַז׃ וַתֹּ֩אמֶר֩ ר֨וּת הַמּוֹאֲבִיָּ֜ה אֶֽל־נָעֳמִ֗י אֵֽלְכָה־נָּ֤א הַשָּׂדֶה֙ וַאֲלַקֳטָ֣ה בַשִּׁבֳּלִ֔ים אַחַ֕ר אֲשֶׁ֥ר אֶמְצָא־חֵ֖ן בְּעֵינָ֑יו וַתֹּ֥אמֶר לָ֖הּ לְכִ֥י בִתִּֽי׃

ותלך

תרגום

אֲנָא מְלֵיאָה אֲזָלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי וְרֵיקַנְיָא אֲתִבְנִי יְיָ מִנְּהוֹן לְמָא דֵּין אַתּוּן קָרָן לִי נָעֳמִי וּמִן קֳדָם יְיָ אִסְתְּהִיד לִי חוֹבְתִי וְשַׁדַּי הַבְאִישׁ לִי : וְתָבַת נָעֳמִי וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַּלָּתָהּ עִמַּהּ דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב וְאִינוּן אֲתוֹ בֵּית לֶחֶם בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְפִסְחָא וּבְהַהִיא יוֹמָא שָׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִיחֲצַד יַת עוֹמְרָא דַאֲרָמוּתָא דַהֲוָה מִן שְׂעוֹרִין : וּלְנָעֳמִי אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבְרַהּ גְּבַר גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְתָא מִן יְחוּס אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמֵיהּ בּוֹעַז : וַאֲמַרַת רוּת מוֹאֲבִיתָא לְוָת נָעֳמִי אֵיזִיל כְּעַן לַחַקְלָא וְאֶכְנוֹשׁ בְּשִׁבּוֹלִין בָּתַר דִּי אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹי וַאֲמַרַת לַהּ אִיזִיל בְּרַתִּי :

ואזלת

מסרה

הרע ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים ב׳ סימ׳ כ״א · בתחלת ו׳ וסי׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם בתחלת קציר שערים · בתחלת תהגניך יצא · ובמלכות אחשורוש בתחלת · ואלקטה ל׳ וחד אלקטה ואינון חד מן זוגין חד א׳ וחד וא׳ וסימני׳ במסרה רבתא במערכת אות הא״לף כס״ד :

רלב״ג

וה׳ ענה בי · ר״ל העיד בי את דברי חטאי בעבור העונש הנפלא שהביא עלי · מודע לאישה ר״ל מודע וקרוב · אחר אמצא חן בעיניו ר״ל שאחר אמצא חן בעיני אדון השדה אתיר לעצמי ללקט בשבולים אחרי הקוצרים והוא הלקט שהוא לעניים כמו שנזכר בתורה :

ויאמר

תורת חסד

צמח צדיק

אבן יחייא

ותלך ותבא ותלקט בשדה · מלינו במדרש רות על לא חלק אחת שהוא חומר ותבא ותאחר ותלקט חלק שהיתה מסיחת הדרכים קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה חזרה לעיר כדי לעשות סימנים וניכרים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב : ויקר מקרה · לבת בחלקת השדה אשר לבועז : למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז להשאול בשמות הנערות וחכמה רבה היא שתי שבלים לקטה ותים' לקטה שלשה חיכה ליקחת והיתי מלקטת עומדות מעומד ושוכבו מיושב כדי שלא תשחה : השבה עם נעמי · הטעם למעלה תחת הסיון לפי שהוא לשון עבר ואינה לשון פועלת : ותאמר · בלבה : חלקטה כה · לקט השבלים : ואספתי בעמרים · שכחה של עמרים : וכמה שבלים היו בעמר ומה תלמי אומר שלשים ושתים ואם תמצא פחות מהן הרי הוא עמר : מכלי המיס אשר יסחבון הנערים : לא

יברכך ה' וכל למטן יברכך הוריתה

מסרה

לקוצרים ד' מ"ל וסימ' ויאמר לקוצרים יי' עמכם · ורבתריה הנצב על הקוצרים למי הנערה · ורבתריה ויאמר נערה מואביה · ורבתריה ותאמר אלקטה נא ואספתי :

הלוא ט' מ"ל בכתוב וסימ' הלוא משנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע · הלוא שמעת בתי : הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים ראסתר · הלוא כיראת אלהינו תלכו · הלוא כה עשו אבותיכם רבסוף עזרא · הלא על אלה חטאו שלמה · תאנף בנו עד כלה :

אבן יחייא

נכפיל בונו השופט הצדיק כי בשוב בעתי הגבורת יחידה ועניה על כיתה ועם הנשוות בת מלך היתה מלוע לא העניקוה מכל טוב כדת וכהלכה · כי לא היה מאכזריותם · לבל היה חרוב עטוקות החסידות בעתי וכלת' כי לא היו רוצות להטריח זולתן והיו זוכות מעשה ידיהן כמנהג רבים מהחסידים וספר הכתוב מעלותיהן סרכה והענוגה בת מלך כי כדי להקל שורת חמותה הזקנה והכלכלת מחלה על כתיפה והסכימה לשרות נופה בלקיטת השבלים מחתנת ה' לעניי עמו בלקט שכחה ופיאה · כי שכחה מתכוונו בשר ודם ובטרם לכתה · לקחה רשות ממנה · לחר לשר למלך ון בעיניו כי לף שהוא' דברים הכ"ל הם מתנת גבוה והם הסקר התיה לבלתי לקטם כי אם במקום לשר מלחה היות נעל השדה בלתי כר עין לבלתי לחוס לחם רע עין ולך ותבוא ותלקט ספר הכתוב כי ה' שלח מלאכו לפניה ותכף שהלכה מהמה שממנו בלה והניפה על מה שהיו ללקוט נשדה לחרי הקוצרים והקדם מקדה היות השדה ההוא חלקת השדה לשר לבועז כי היה מקדה השנחיי כמקדה לניעזר עבד לנחשם עם רבקה · והנה בועז בא ואומר סיפר הכתוב בשבחו כי לפילו שהיה בן לקוצרים מקום לשר היה רוחה כל טוב לשר הוא סבת רום הלבב ושכוח העניים הנפשיים הוא לא כן עשה ולבנו לא כן יחשוב לכל נתן שלום לקוצרים בלומרו ה' עמכם · ושעטו לשעבכם ויהי לחיים עמכם תמיד ולא יניחכם קורות העולם וטובותיו כי הכל היה מעשה תעתועים · וכהה לבבי לחי · והם השיבו לו יברכך ה' שרוחה לעור כוונתך הרצויה תהיה סבה כי ישפיע ה' עליך ברכות ושפע טובות כלה וכלה · ויאמר לנעדו ונאמר לחה בועז על הנערה הלוקטת להיות בלבי מכהב אנלס ללכת הנערות ללקוט נשדות בן יחשב להן לנחות ונפרדתן עם הנערים והנה רות הוכיחה לנוח ללקוט להיות בן לחים לא לתן · וחמותה היתה בלבי יכולה לשבול שום מועט · ויען הנער הנלב ונוחל · נתן הסבה ללקוט היה הנערה ולא לחר נעדה · להיותה השבה עם נעמי מעדה מואב לא היה שום לחם לחם בעית · ולכן הוצרכה היא לעשות מעשים ועוד שבח מדותיה לאחר כי לף שהיתה נערה מולניה בת מלך אשר היתה יושבת בחיותה בעית עמהם · שבה עם נעמי הלומללה מעדי מואב מקום השקט ושל ושהיתה מלקטת נשבלים הלקט · ולף ולוספת בעמרי השבחה ולף היתה מוסיפה ידיה בגול · וכל זה בלעיות לחרי הקוצרים · עמהם ולקליהם או לפניהם · ושהיתה בלה ועומדת מלו הבקר ועד עתה ללקוט ולעמו' מלחכתה כי לף היתה עצלה כמעשיה כי אם חרוצה ונבחרתית ולפי' פה נשדה לף היתה בלה מחלחכתה ועומדת תחת הסוכות ובתי השדה כי זה שבתה הבית מעט · ויאמר בועז אל רות ונומר נדעתו בועזו ועצותיה רות ובעמי מחותה לשר לף תקחנה ממנו כסף וזהב ושמלות · חילה פנים שלפתי' לבועז ולא לקוצרות · ויאמר בועז אל רות בתי הבה ואדבר אליך · ותפל על פניה · ותשתחו ארצה · ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה : ויען ויאמר בועז לנעדו למי הנערה הזאת יי' · למי ממתנת הנעד' הזאת ולף שלה בדעתו שנתה לקוט נשדה וכו' ולף שהכירה כי חולי לף ללתה בבית חמותה כאשר בתוכו כן נעביר שהינכו במקום מוכר · וכ"ן תדבקין כיסף : ונמית · כח נבנלי הה"ג בסוף הגד

רלבג

ויאמר לקוצרים ה' עמכם ר"ל ה' יהיה עמכם לעזרכם ובזה הלמי ברך המלוך לת נדעון בחמרו ה' עמך נבור החיל : זה שבתה הבית מעט · זמן מועט · ובמה שיבתה בית כיון סוכה : לת תעבורי · בשורק תחת הולם כיון יספיטו הס והיה מלה זרה בעבור ה ותה מלרע מולי היתה כן בעבור שהיכנו במקום מוכר · וכ"ן תדבקין כיסף : ונמית · כח נבנלי הה"ג בסוף הגד

תורת חסד
צמח צדיק

ויאמר בעז לנערו למי הנערה הזאת יי' למי ממתנת הנעד' הזאת ולף שלה בדעתו שנתה לקוט נשדה וכו' ולף שהכירה כי חולי לף ללתה בבית חמותה כאשר בתוכו כן נעביר שהינכו במקום מוכר · וכ"ן תדבקין כיסף : ונמית · כח נבנלי הה"ג בסוף הגד

ויאמר בעז לנערו וגו' הנה בעז היה נער בהבטחו הת תדוכיו בשמעו שהי יפת למי הנערה הזאת והיה היה לשון פניה יפה עד מלד חמר בלבו לין זה כי אם עיניו כהן בה וחשק בה לקחתה לו לפנה ולף עוב הדבר בעיניבעז'לפנש שבלי שלף יבוי ממנו הלכם עמוני ולף עמונית לף יסרה בעיניו לחים כמוהו נדול ביסרלל וגדול הדור וגם שב גם שים בה בימים ולוך יפף נערה והוף זקן ומינו לפי כבודו וגם מזרע מוהב ולף יקח בת גדולי ישרלל בלחר רלחה לנר וגדול כמוהו · ע"כ ויען הוף לשון הרמת קול כריס קול לספר בנבותה וזה המילו נערה לרמוז כי נערה היה ולף תלות לליו ולף גם כי היה מובים כלני עדין למובים המשב ולף מלבו יירה לרהבת הדת כי אם הבשה עם נעמי כלו למעלה נגדר' לחריה ולף לבקש לת ה' עוד רמז לו להמר לחה

ויאמר בעז לנערו וגו' הנה בעז היה נער בהבטחו הת תדוכיו בשמעו שהי יפת למי הנערה הזאת והיה היה לשון פניה יפה עד מלד חמר בלבו לין זה כי אם עיניו כהן בה וחשק בה לקחתה לו לפנה ולף עוב הדבר בעיניבעז'לפנש שבלי שלף יבוי ממנו הלכם עמוני ולף עמונית לף יסרה בעיניו לחים כמוהו נדול ביסרלל וגדול הדור וגם שב גם שים בה בימים ולוך יפף נערה והוף זקן ומינו לפי כבודו וגם מזרע מוהב ולף יקח בת גדולי ישרלל בלחר רלחה לנר וגדול כמוהו · ע"כ ויען הוף לשון הרמת קול כריס קול לספר בנבותה וזה המילו נערה לרמוז כי נערה היה ולף תלות לליו ולף גם כי היה מובים כלני עדין למובים המשב ולף מלבו יירה לרהבת הדת כי אם הבשה עם נעמי כלו למעלה נגדר' לחריה ולף לבקש לת ה' עוד רמז לו להמר לחה

ויאמר בעז לנערו וגו' הנה בעז היה נער בהבטחו הת תדוכיו בשמעו שהי יפת למי הנערה הזאת והיה היה לשון פניה יפה עד מלד חמר בלבו לין זה כי אם עיניו כהן בה וחשק בה לקחתה לו לפנה ולף עוב הדבר בעיניבעז'לפנש שבלי שלף יבוי ממנו הלכם עמוני ולף עמונית לף יסרה בעיניו לחים כמוהו נדול ביסרלל וגדול הדור וגם שב גם שים בה בימים ולוך יפף נערה והוף זקן ומינו לפי כבודו וגם מזרע מוהב ולף יקח בת גדולי ישרלל בלחר רלחה לנר וגדול כמוהו · ע"כ ויען הוף לשון הרמת קול כריס קול לספר בנבותה וזה המילו נערה לרמוז כי נערה היה ולף תלות לליו ולף גם כי היה מובים כלני עדין למובים המשב ולף מלבו יירה לרהבת הדת כי אם הבשה עם נעמי כלו למעלה נגדר' לחריה ולף לבקש לת ה' עוד רמז לו להמר לחה

רש"י

לא אהיה כאחת שפחתך · איני חשובה כאחת מן השפחות שלך · וטבלת פתך בחומץ · מכאן שהחומץ יפה לשרב : ויצבט לה קלי · ויוסף לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אהירים ותוך ובית הבליטה : וגס

רלב"ג

אשר באת לחסות תחת כנפיו · ר"ל בהתגיירה ובאת תחת כנפי השכינה ללכת בתורת האל ית' ובמצותיו · ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך · ר"ל שאין אני במדרג' שאהיה ראויה להיות כאחת משפחותיך : וטבלת פתך בחומץ כי החומץ משקיט הצמא ומקרר ומחזיק האצטומכא וזה כנו צריך בעת החום המופלג כי אז תחלש האצטומכ' מגדל הצמ' : ויצבט לה קלי · ר"ל ויוסף לה קלי : ותאכל ותשבע ותותר · הנה נתן לה בעין יפה בדרך שהספיק לה לאכול כדי שבעה ונשאר לה ממנו · גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה · ר"ל אע"פ שתלקט השבלים הנופלות בין העמרים אשר אין לעני דין בהם לא תכלימוה : וגם

מקרא ותרגום

יא וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם:
יב יְשַׁלֵּם יְהוָה פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת־כְּנָפָיו:
יג וַתֹּאמֶר אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ:
יד וַיֹּאמֶר לָה בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר:
טו וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים

וַאֲתֵיב בּוֹעַז וַאֲמַר לַהּ אִתְחַוָּאָה אִתְחַוָּאָה לִי עַל מֵימַר חַכִּימַיָּא דְּכַד גְּזַר יְיָ לָא גְּזַר עַל נוּקְבַיָּא אֱלָהֵין עַל גּוּבְרַיָּא וְאִתְאֲמַר עֲלַי בִּנְבוּאָה דַּעֲתִידִין לְמִיפַּק מִינָךְ מַלְכִין וּנְבִיאִין בְּגִין טֵיבוּתָא דַּעֲבַדְתְּ עִם חֲמוֹתִיךְ דְּפַרְנַסְתְּ יָתַהּ בָּתַר דְּמִית בַּעְלִיךְ וְשַׁבְקַתְּ דַּחַלְתִּיךְ וְעַמִּיךְ אֲבִיךְ וְאִמִּיךְ וְאַרְעָא דִּילָדוּתִיךְ וַאֲזַלְתְּ לְאִתְגַּיָּירָא וּלְמִיתַּב בֵּין עַם דִּי לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִיךְ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי: יִגְמוֹל יְיָ לִיךְ גְּמוֹל טַב בְּעָלְמָא הָדֵין עַל עוֹבָדִךְ טַב וִיהֵי אַגְרִיךְ שְׁלֵימָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּאָתַת לְאִתְגַּיָּירָא וּלְאִתְחַבָּאָה תְּחוֹת טְלַל שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וּבְהַהוּא זְכוּתָא תִּשְׁתֵּיזְבִי מִן דִּין גֵּיהִנָּם לְמֶהֱוֵי חוּלָקִךְ עִם שָׂרָה וְרִבְקָה וְרָחֵל וְלֵאָה: וַאֲמַרַת אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינָךְ רִבּוֹנִי אֲרוּם נַחֲמְתַּנִי לְאַכְשָׁרוּתַנִי לְמִדְכֵּי בִּקְהָלָא דַּייָ וַאֲרוּם מַלֵּילְתָּא תַּנְחוּמִין עַל לֵב אַמְהָתָךְ דְּאַבְטַחְתַּנִי לְמֵיחְסַן עָלְמָא דְּאָתֵי הֵיךְ כְּצַדְקוּתָא וַאֲנָא לֵית לִי זְכוּ לְמֶהֱוֵי לִי חוּלָקִי לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲפִילוּ עִם חֲדָא מִן אַמְהָתָךְ: וַאֲמַר לַהּ בּוֹעַז לְעִידָּן סְעוֹדְתָא קְרִיבִי הַלְכָא וְתֵיכוּלִין לַחְמָא וְתַמְשֵׁי סְעֵדִיךְ בְּתַבְשִׁילָא דְּאִתְבַּשַּׁל בְּחַלָּא וִיתִיבַת מִסְּטַר חַצּוֹדַיָּא וְאוֹשֵׁיט לַהּ קְמַח קְלֵי וַאֲכָלַת וּשְׂבָעַת וְאִשְׁתָּאֲרַת: וְקָמַת לְמִצְבַּר שׁוּבְלִין וּפַקִּיד בּוֹעַז יָת עוּלֵימוֹי לְמֵימַר אַף בֵּינֵי אֲלוּמַיָּא

אבן עזרא

הגד הוגד לי · פיעל שלא נקרא שם פועלו : אשר לא ידעת · לדור עמהם : משכרתך כמו מתכונת הלבנים והוא שם מן הבנין הכבד הנוסף בעבור המ"ס : ואנכי לא אהיה · איננו ראויה להיות כאחת שפחותיך : בחומץ · בעבור החום : ותותר · בעבור סוף פסוק כמו זכור מלחמה אל תוסף : ויצבט · אין לו חבר ופירושו כמו נתינה : וכי דברת · לשון כי כי יחידאין · על

אבן יחייא

כחמץ ר"ל כי להיות בועז עשיר גדול והיו לו ג"ו פתח שדות לאין מספר · אחרי אשר שאל מיוכה כי לא תלקט בשדה אחר רק

מסרה

עשית ה' וסימניהון לאשה מה זאת עשית · ראי דרכך בגיא דעי · ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית · איפה לקטת היום ואנה עשית · אשר עשית את ונכלמת · ומן הודע את ירושלם עד ונחלת בך דכו' · להסית ג' רפין ומ"ל וסימ' מכטיח כאדם מכטוח בגדיכים · אשר באת לחסית תחת כנפיו · וכי דברת חד מן כ"י יהידאין וסימ' נמסר במסר' רבתא בערך כי כס"ד להג' לא מפקין ה' וסימ' וקרא לה נוכח בשמו · לבנות לה בית בארץ שנער · לה בועז לעת האוכל גשי הלום :

תורת חסד
צמח צדיק

אז יר' עיניך בשדה ולא בנערים ואם תצמא והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ולא שתזתי עמהם כשהם שותים : ואולי לזה בעיניו כיון באומ' לה והלכת אחריהן וכו' ולאית וכו' ויר' כי אם אז בהיות הנערים

מנחת ערב

וירחוני ע"כ טוב לי להרחק מופלגת מהם באופן כי אשר לוקטת כדין לא בצדקתה היא עושה כ"א לגנוב הדעת וגם אשר תתרחק מהקוצרים הוא לבל תרא' בעשות הרע וז"א ותאמר אלקטה נא כלו' אלקטה לקט שהוא שבלים כעת ברחשונה כדי שאח"כ ואספתי בעמרים ועוד הוסיף לספר בגנותה באומרו ותבא ותעמוד מאז הבקר וגו' לומר כי אין לה דרך כל כבודה כי הלא עמדה בשדה מאז הבקר ועד עתה ולבלא יאמר בעז הלא בזה הכזב' עצמך ושחת דבריך כי אם חפנה ומדתה להוסיף בעמרים בהחבא הלא בזמן מועט היתה יכולה לעשות ותלך לה אך מאשר עמדה מאז הבקר ועד עתה הלא יור' כי על היות מדקדק'

וגם של תשלו · שכח תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים תרגום של שגגה שלותא וכן על השל · דבר אחר לשון כי ישל זיתך : צבתים · עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מלאן צבתים או כרוכות : יהי מכירך ברוך · בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו : הנה

וגם שול תשולו לה מן הצבתים ר"ל התירו והפילו לה השבלים מאגודות השבלים אשר קשרתם ותעזבו לה השבלים ההם ולקטה אותם ולא תגערו בה · ותחבוט את אשר לקטה · החביטה היא ההכאה על השבלים להוציא מהם התבואה · ויהי כאיפה שעורים הנה האיפה שלש סאין · יהי מכירך ברוך · ר"ל אשר עשה לך חסד : עם

אבן עזרא

של תשלו · מגזרת שלל ויש אומרים כמו שגגה מן על השל : ויהי כאיפה שעורים · פעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז נקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו · והנה בא ביום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרב' האחד שראתה רות בדרך נבואה כי עתיד היה אחד מבניה להעמיד עמוד על שם בעלה וטעם איפה נ"ו רמוזים שהיו על העמו' וזה בגימטריא ופירש שעורים כמו שיעורי' כמו שער בנפשו וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית והיא כאשר ראתה שיתלה אבשלום שהוא מבניה והנה כ"ף עם א"לף רמז לשנות אבשלו' במותו ואחר כך איפה שערים לשורבי' בעבור היותו כבד עליו וטעם אחר כי תחלת אות באיפה עם תחלת שעורי' הוא ישי שהוא צדיק גמור או שמח וישב לבו בקרבו : ברוך יי' אשר לא עזב חסדו · לאות כי עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט היה: החיים · נעמי ורות : הגואלינו הוא · אין הגאולה יבום רק היא דרך אחרת : כי

טו העמרים תלקט ולא תכלימוה: **וגם** של־תשלו לה מן־הצבתים ועזבתם ולקטה ולא תגערו־בה: ותלקט בשדה עד־הערב ותחבט את אשר־לקטה ויהי כאיפה שערים: ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר־לקטה ותוצא ותתן־לה את אשר־הותרה משבעה: ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר־עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז: ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא־עזב חסדו את־החיים ואת־המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא:

אלומיא תהי צבירא ולא תכספוניה: ואף מיהר תתירון לה מן אסיריא ותשבקון למהוי צבירא ולא תנזפון בה: וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא ודשרת ית שובלין דצבירת והוה שיעוריהון כתלת סאין סעורין: וסוברת ועלת לקרתא וחזת חמותה ית מה דכנשת ואפקת מן תרמלא ויהבת לה ית מזונא דאשתארא לה משבעה: ואמרת לה חמותה לאן צבירת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד יהא גברא דאשתמודע ליך מבורך וחויאת לחמותה ית דאשתדלת למעבד עמיה ואמרת שום גברא דאשתדלת עמיה יומא דין מתקרי בועז: ואמרת נעמי לכלתה מבורך הוא מפום קודשא דיי דלא שבק טבותיה עם חייא ועם מיתייא ואמרת לה נעמי קריב לנא גברא מפורקנא הוא: ואמרת

ותאמר

מסרה

וגם ד' ר"ף בכתיבים וסימ' וגם אהלי מקנה היו · וגם במלך נבוכד נצר מרדו · וגם בירושלם העמיד · וגם אל הנכרי אשר הקרובים אליהם · וגם ללוים אין לשאת · וגם מעכה אם אסא המלך · וגם עלה לרוב כחלבי השלמים · וגם עבדי חירום דר"ה · וגם עד זקנה ושיבה · וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דס"פ איוב · וגם אני אחי ונערי דעזרא · וגם כמלאכת החומה · וגם נביאים העמדת · וגם כל האדם שיאכל ושתה · וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך · וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר · וגם אלהיהם עם נסיכיהם ועם כלי · וגם של תשלו לה מן הצבתים · וגם את רות המואביה אשת מחלון · תצאי ג' וסי' נמסר במיכה סימן ד' :

אבן יחייא

מאותו המעט אשר הושיט לה בועז בפעם אחת · להיותה מסתפקת בהכרחי אכלה ממנו ותשבע כי לא תחשוב שנשארה רעבה · ומה שהותיר' היה מרוב הבושת · כי אין ראוי לאדם להתבייש מהדברים ההכרחיים · וזולת שֶׁשבעה גם הותירה ממנו לחמותה · ותקם ללקט וגו' תכף אחרי אכלה · כי לא נקשה מנוחה אחרי האכילה לרוב זריזותה וכדי שלא לבוא לידי מתנת בשר ודם · וכראות בועז את כל אלה מטוב טעמה ודעת ויושר מדותיה · דבקה אהבתו בנערה · וצוה את נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה כאומרם היות מושיטה ידה בגזל בהיותו יוצא מגדר הלקט · וגם שול תשולו לה · הוא לשון שכחה כי תרגום שגגה שלותא · מן הצבתים · הם העמרים הקטנים · ועזבתם אותה ולקטה · ולא תגערו בה לאמר שיוצא מגדר השכחה · ותלקט בשדה עד הערב · ספר בשבחה שאף כי ראתה היות בועז נדיב לב · והרגישה נדבריו בצוותו לנעריו את האמור · לא רצתה ללקוט בין העמרים · ולא מן הצבתים · רק לקטה בשדה בהפקר אשר הוא מתנת ה' לעניו · ולכן הוצרכה לטרוח בלקיטה עד הערב · מה שלא היתה טורחת כ"כ אם היה לוקחת מן המוכן · ותחבוט את אשר ליקטה · כי לא זזה משם עד אשר דשה אותו להביאו אל חמותה נקי מהתבן · ויהי כאפה שעורים שהוא שלש סאין · והוא שיעור גדול לאשה אחת ביום אחד ללקוט אותו ולדושו · ותשא ותבוא העיר וגומר הוא משבחיה היות' בעלת כח כ"כ לשאת משא כבדה כזאת עד העיר · ותרא חמותה את אשר ליקטה וגו' · ר"ל כי חמותה בראות רוב השעור אשר לקטה בהיותה יחידה ובזמן קצר · תמה מאד · וכן תמה תמיה גדולה על נדיבות בעל השדה אשר שמה לקטה · אחר לא חשש בשיעור הרב ההוא · ונוסף על זה כי רות הוציאה מתרמילה את אשר הותירה משבעה מהקלי אשר הושיט לה בועז · ולכן שאלה ממנה איפה ליקטת היום · אשר הכית ללקוט ככפסך שבעך · ואנה עשית · ר"ל עשית סעודתך מלשון לושי ועשי עוגות · אשר מנדיבות האיש שהוא נותר בידך מן קלי אחרי שבעך · יהי מכירך ברוך · אותו אשר הכיר אותך להטיבך יהי ברוך מאת ה' מן השמים כי ישלח ה' את הברכה באסמיו · ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו · השיבה על ראשון ראשון · לאשר אמרה איפה ליקטת היום אומר הכתוב ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו וכתרגומו וחויאת לחמותה ית דאשתדלת למיעבד עמיה · ולאשר אמרה חמותה אנה עשית יהי מכירך ברוך · שרצונה היתה לדעת שם האיש אשר אכלה עמו · אומר הכתוב ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז · והנה נעמי בידך בועז מכירה בגימטה שנתן לה · ולא ברכו בעבור האפה שעורים · להיות כי כל העם מקצה חייבים בלקט שכחה ופיאה · ולא כלם היו קוראים העניים והאביונים הלוקטים לאכול לחם עמהם · ואדרבה הרעי מין היו מכלימים אותם · מה שלא היה כן בבועז הצדיק נדיב לב · ותאמר נעמי לכלתה וגו' מכאן ראיה שהמתים יודעים · ובצרת החיים קרוביהם להם צר ולכן בעשות בועז חסד עם נעמי ורות החיים לתת להם מחיה היה עוש' חסד עם אלימלך ובניו ותאמר לה נעמי קרוב וגו' אמרה נעמי להטיב את לבה באמור לה שאם היא בת מלך אוש' ובניה גם הם ממשפחת רם ומשועי יהודה והאיש הלזה בועז ראש שבטי ישראל היה קרוב להם ומגואלה הקרוב קרוב : ותאמר

תורת חסד　　צמח צדיק

טובה וישבח המעניקו יפתח לבו לעשות עמו יותר ולזה אמ' מה שאמר וגם מה שגוה · גושי הלום לפי שכרתעה לאחוריה כדי שלא יזמיננה כי אם מרצונו וזהו והנה שלשה אנשים וירא וירץ וכו' אחר שראו שראם · ואכלת מן הלחם מן הראוי שיאמר ואכלת מן הלחם כחומץ אבל הכונ' לחם כמו ענבי לחם רב ואח"כ וטבלת לרפואה להשקיט הגאה ולחזק האצטומכ' · ותשב בכניעותה · ויצבט לה להנאתה לא להסתכל בה ולזה לא נתן בידה רק שפך הרב' בעין יפה זה דקדקו ז"ל כי נתן לה בעין יפ' עד שהותירה וכבר ידעת מה שכתבתי בפי' ד' מדות בנותני צדקה וכו' · ותקם ללקט כי לא היתה מתעננת לשבת שם · וגם שול תשולו תעשו עצמיכם שוכבים שוכחים וכל זה אחרי ראותו מכהג מאכלה · ותלקט בשדה ולא בעמרים · ותחבוט מפני העין · איפה לקטת אנה עשית כשראתה השיעור הרב שיערה א' מג' דברים או שהכיתו לקט שכחה ופאה הרבה או שסייפה היא או שנתנו לה מתנת חנם ואפשר כלם על כן נ' לשונות איפה לקטת ואנה עשית יהי מכירך ברוך · ותאמר שם וכו' ושמו יורה שעמו עז להתחזק בחסדו ואולי כי רות לא הזכירה שמו כי אמר כפקח לך מיניה ונעמי שאלה שם האיש והוא שאמ' ותאמר שם וכו' וכן ותאמר לה נעמי וכו' כי כאשר אמרה ואת החתים שאלה מה הוא לה ע"כ : והנ"ל ותקם ללקוט כאשר צוה עליה בעז ויצו בעז את נעריו לאמר ג"כ לזולתם גם בין העמרי' תלקט ולא שתהיה ממתנת ללקוט עד אחרי כלותם ללקוט ולא תכלימוה במה שאיננה ממתנת עד אחרי הקוצרים : וגם שול תשולו לה בכונה מכוונת מן הצבתים כדי שתלקוט ועזבתם ולקטה אפי' מן הצבתים הגדולים אם תרצה היא לעשות כן ולא תגערו בה והיא לא עשתה כן רק ותלקט בשדה עד הערב לאט ותחבוט את אשר לקטה כדי שלא ירא' שהוא הרבה וגם כדי שלא לשים עליה משא כבד ויהי כאיפה מן השעורי' ואחר שחבטה אותן נשאם עליה ותבא העיר ותרא חמות' את אשר לקטה ולא אמרה רות לה דבר ותוציא ותתן לה בידה כדי לחבבה את אשר הותירה משבעה · ועם מה שאמר ז"ל שאמר להם כי היא בת מלכים יכולבי לומ' כי הוא אומ' לאמר · או יר' גם בין העמרי' תלקט בעתיד ולא תכלימוה כי בת מלך היא ומי יאמר לה דבר זכינא ולא ידעו מה נינא והוא שהכל יהיה שלם : ואולי אומ' בין העמרים יר' ע"ד אומר [illegible]

[illegible]

מנחת ערב

לה מקום הלוכה גדולה על שלא מיחה ולא גער בנערו על דברו שרה בנגדה בדופן שהיה עיק תהמר מדוע עשית שלא כהוגן וכן לא יעשה ואמר להב' היא הפנה הסיעה ותמה מה שרהוי לי שאתמה ולומר מדוע הוא על הם מצאתי חן בעיניך להכירני להראות אלי כל הכרה מה וזה ה"א מן הפלא כי עשות הכך כענין הנער הנצב הוא הצדק לדבר בי כי רואני כי ידב' עלי כדברי הנער הנצב באשר אנכי נכריה ובכן לא עליו ויעדך לי תלונה כי אדרבה עליך אתמה ואתפלא מה טעם להכרה זו וז"א מדוע כלומ' מה שהי הדע' גוזר' לומר מדוע הנער דבר עלי כזבים וגם אתה לא גערת בו אדרבה בייום המדוע הוא הני מהכני' ואומרת מדוע מצאתי חן וכו' לומר כי אם יצדק לומר מדוע אינו על אשר לא מצאתי חן בעיני הנער כי אם על אשר מצאתי חן בעיניך כי העדר מצוא חן הוא טבעי ומצוא חן הוא פלאי אחר שאנכי נכריה : ויען בעז שהריס קולו למען ישמעו העומדים שמספ' בטובת' לומר הן אמת כדברך שהוא פלאי באשר את נכריה להכירך אך הכרתיך ממה שהוגד [illegible]

[illegible]

רלב"ג עם הנערים אשר לי תדבקין הנה קצר מה שאמר לה וכה תדבקין עם נערותי וכבר יתבאר ממה שאמרה לה נעמי טוב בתי כי תצאי עם נערותיו שכבר ספרה לה רות מה שאמר לה בועז וכה תדבקין עם נערותי · הנה הוא זורה את גורן השעורים הזריה היא להוציא המוץ והקש מהתבואה ונטר בלע"ז: אל תודעי לאיש · ר"ל לא ידע איש בואך שם אבל תסתרי עד כלותו לאכול ולשתות · וגלית מרגלותיו · הוא החלק מהמטה אשר הוא לפאת הרגלים בקנה הערמה בקנה הכרי: בלט

אבן עזרא כי תצאי ללקוט עם נערותיו · ולא עם נעריו או טעמו עם הנערים אשר לי עם אחד מן הנערים שהוא נצב על הקוצרים והקוצרות : ולא יפגעו בך · אנשי זכמוהו רבים : ותשב את חמותה · כמו עם חמותה : מנוח · כי אין לאשה מנוחה עד שתנשא · ומלת מודעתנו זרה והתי"ו נוסף : וסכת · סמן שיש לו ריח טוב כי כן מנהג גדולי ישראל אנשי' ונשים : ושמת שמלותיך עליך · הטובות שלא היתה קוצרת בהן : מרגלותיו · כמו רגליו וכן בדניאל על כן טעה המפרש כי הוא כסת יושם תחת הרגלים כמו טעם מראשותיו שיושם תחת הראש :

ותאמר רות המאביה גם כי־אמר אלי עם־הנערים אשר־לי תדבקין עד אם־כלו את כל־הקציר אשר־לי׃ | כא

ואמרת רות מואביה אף ארום אמר לי עם רביא דילי תתוספין עד זמן דכדי ישיצון ית כל חצדיא דילי׃

ותאמר נעמי אל־רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם־נערותיו ולא יפגעו־בך בשדה אחר׃ | כב

ואמרת נעמי לות רות כלתה שפיר ברתי ארום תיפוק עם עולימתוהי ולא יערעון כיך בחקל אוחרן׃

ותדבק בנערות בעז ללקט עד־כלות קציר־השערים וקציר החטים ותשב את־חמותה׃ | כג

ואדבקת בעולמתוי דבועז למצבר עד דישיצי חצד סעורין וחצד חטין ויתיבת עם חמותה׃

ג

ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש־לך מנוח אשר ייטב־לך׃ | א

ואמרת לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אניח עד זמן דאתכעליך ניחא בגין דייטב לך׃

ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את־נערותיו הנה־הוא זרה את־גרן השערים הלילה׃ | ב

וכען הלא בועז דאשתמודע לנא דהוית בחקלא עם עולמתוי הא הוא כבדרית אידר סעורין ברוחא די בליליא׃

ורחצת וסכת ושמת שמלתך עליך וירדתי הגרן אל־תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות׃ | ג

ותחלילי במיא ותסוכי בוסמנין ותשואי תכשיטין עליך ותיחתין לאידרא לא תתפרסמי לגברא עד שיציותיה למיכל ולמשתי׃

ויהי בשכבו וידעת את־המקום אשר ישכב־שם ובאת וגלית מרגלתיו ושכבתי והוא יגיד לך את אשר תעשין׃ | ד

ויהי בעידן משכביה ותדעין ית אתרא דידמוך תמן ותיעולי ותגלאי ית רינלוי ותדמוכי ותהא שאילא מניה עיצא והוא יחוי לך בחכמתיה ית די תעבדין׃

מסרה

תצאי ג' וסימ' נמסר במיכה סימן ר' · בשדה ה' רפיין וס מ' נעברה נא בארצך · אעברה בארצך · הוי מגיעי בית בבית · ותאמר נעמי אל רות · ויאמר בועז אל רות · זרה כ' וחס' וסימ' אשר זרה ברחת ובמזרה · הנה הוא זרה את גרן השערים · וירעת ז' וסי' נמסר ביחזקאל סימן כ"ב · ובאת ה' לנקבה וסימ' ולקחת בידך עשרה לחם ונקודים · ובאת אל המלך · ובאת וסגרת הדלת בעדך · ובאת עד בבל ושם תנצלי · ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי · וחד חסר ובת טית:

רשי

הנה הוא זורה · ווגט"ור בלע"ז שזורה את המוץ : הלילה · שהיה הרוח מנשב בלילה ונזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו : ושמת שמלותיך · בגדי של שבת : וירדת הגורן · וירדתי כתיב זכותי תרד עמך : אל תודעי לאיש · לבועז : ותרד

אבן יחיא

ותאמר רות וגו' כי בראות שמחת חמותה על טוב לב בועז מודעתה עמה · הוסיפה לספר לה איך צוה אליה שבכל זמן הקציר תדבק עם נעריו ללקוט · ותאמר נעמי אל רות וגו' השיבה לאשר אמרה להתדבק עם נעריו ללקוט · טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא עם נעריו אף כי טובת את נעיני כדי לברוח מן החשד ולאשר אמרה כי חפץ בועז שתלקט עד כלות הקציר שלו · אמרה כי טוב הוא לעשות כדבריו ושתלך בשדותיו והיא שמפה לעצתה ותדבק בנערות בועז עד

תורת חסד צמח צדיק

רש״י

ותרד הגורן ותעש · היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחילת הגורן ואחר כך קשטה את עצמ׳ כאשר צותה חמותה : וייטב לבו · עסק בתורה · ותבא בלט · בנחת : ויחרד האיש · כסבור שד הוא ובקש לזעוק והיא אוחזתו וליפפתו בזרועותיה : וילפת · ויאחז כמו וילפת שמשון : והנה אשה · נתן ידו על ראש׳ והכיר שהיא אשה : ופרשת כנפיך · כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין : כי גואל אתה · לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגומר וחמותי ואני צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשתבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון : מן הראשון · אשר עשית עם חמותך : תוס׳פת : ועתה

רלבג

בלט · בסתר · ויחרד האיש וילפת · ר״ל כי כאשר הרגיש שיש במשכבו זולתו חרד ואז הטה מלבו ועות אותו להפך כד הרגלים לדעת מי הוא אשר ישכב עמו ואז ידע כי אשה שוכבת מרגלותיו והנה אמרו וילפת הוא מענין ילפתו ארחות דרכם · הטבת חסדך האחרון מן הראשון · ר״ל לגמול טוב לנפשה כי היא לא בחרה להתדבק באחד בחשובים והשלמים ולזה הלכה אל בועז עם היותו זקן · והנה החסד הראשון לפי מה שאחשוב מה שמנעה לקול בועז לבלתי לכת בשדה אחר או ירצה בחסד החסד שגמלה עם המתים והנה

ה וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי · אֶעֱשֶׂה׃ וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃ וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃ וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בִּתִּי הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃ וְעַתָּה בִּתִּי אַל־תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ׃ ועתה

(אלי קרי ולא כתיב · ב׳ חס׳ בכתוב ד׳ · ג׳ ׳ ל · למערבאי חס׳ ׳ ל · לוחד וברוכה · ג׳ ׳ ל · ס״ג · י״ב פתחין בליש׳ · י׳ מל׳)

תרגום

וַאֲמָרַת לַהּ כָּל דִי תֵימְרִין לִי אַעְבֵיד׃ וּנְחָתַת לְאִדְרָא וַעֲבָדַת כְּכֹל דִי פַּקְדָהּ חֲמוּתָהּ׃ וַאֲכַל בּוֹעַז וּשְׁתָא וְאוֹטִיב לִבֵּיהּ וּבָרִיךְ שְׁמָא דַיְיָ דְקַבִּיל צְלוֹתֵיהּ וְאַעְדֵי כַּפְנָא מִן אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲתָא לְדִמְכָּא בִּסְטַר עֲרֵימְתָא וַעֲלַת רוּת בְּרָז וְגַלִּיאַת רִיגְלוֹהִי וּדְמָכַת׃ וַהֲוָה בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וּתְוָה גַּבְרָא וּרְתַת וְאִתְרַכִּיךְ [illegible] בִּשְׂרֵיהּ מִן רְהִיוּתָא וַחֲזָא אִתְּתָא דְמִכָּא כָּל קֳבֵל רִיגְלוֹי וּכְבַשׁ יִצְרֵיהּ וְלָא קְרִיב לְוָתַהּ הֵיכְמָא דַעֲבַד יוֹסֵף צַדִּיקָא דְסָרִיב לְמִקְרַב לְוָת מִצְרֵיתָא אִתַּת רִבּוֹנֵיהּ הֵיכְמָא דַעֲבַד פַּלְטִיאֵל בַּר לַיִשׁ חֲסִידָא דִנְעַץ סַפָּא בֵּין מֵימְרֵי וּבֵין מִיכַל בַּת שָׁאוּל אִתַּת דָוִד דְסָרִיב לְמִקְרַב לְוָתַהּ׃ וַאֲמַר מַאן אַנְתְּ וַאֲמָרַת אֲנָא רוּת אַמְתָךְ וְיִתְקְרֵי שְׁמָךְ עַל אַמְתָךְ לְמִסְבִי לְאִנְתּוּ אֲרוּם פָּרִיק אַנְתְּ׃ וַאֲמַר בְּרִיכָא אַנְתְּ מִן קֳדָם יְיָ בְּרַתִּי אוֹטַבְתְּ טֵיבוּתִיךְ בַּתְרַאי מִן קַדְמַאי דְאִתְגַּיַּרְתְּ וּבַתְרַאי דַעֲבַדְתְּ גַּרְמִיךְ כְּאִתְּתָא דְנַטְרָא יְבָם קַלִּיל זְמַן דִי רַבִּי בְגִין דְלָא לְמֵהָךְ בָּתַר רוֹבִין לְמֶעְבַּד זְנוּ עִמְּהוֹן אִם מִסְכֵּן וְאִם עַתִּיר׃ וּכְעַן בְּרַתִּי לָא תִדְחֲלִין כָּל דִי תֵימְרִי לִי אַעְבֵיד לִיךְ אֲרוּם גְּלֵי קֳדָם כָּל יָתְבֵי תְרַע סַנְהֶדְרִין רַבָּא דְעַמִּי אֲרוּם אִתְּתָא צַדִּיקְתָּא אַנְתְּ וְאִית בִּיךְ חֵילָא לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוֹדַיָּא דַיְיָ׃ וכען

מסרה

בלט ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סוף סימן ד׳ ע״ש · בחצי הלילה ג׳ וסימ׳ ויי׳ הכה כל בכור · ויקם שמשון בחצי הלילה · ויחרד האיש וילפת · דל י״ב פתחין בליש׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ותלים סימן קמ״ב :

אבן עזרא

[illegible]

אבן יחייא

[illegible]

תורת חסד — צמח צדיק

[illegible]

מנחת ערב

[illegible]

ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני:

וכען ארום בקושטא ארום פריק אנא ואף אית פריק אוחרן דחזי ליה למפרק יתיר מני:

ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי יהוה שכבי עד הבקר:

ביתי בליליא ויהא בצפרא אם יפרקיך גברא דחזי ליה למפרקיך מן אוריתא הרי טב ויפרוק לחיי ואם לא צבי למפרקיך ואפרוקינך אנא אמרית בשבועה קדם יי כמא דמלילית ליך כדין אעביד דמוכי עד עידן צפרא:

ותשכב מרגלותו עד הבקר ותקם בטרום יכיר איש את רעהו ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן:

ודמכת מלקביל ריגלוי עד צפרא וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גברית חבריה מן קדם חשוכא ואמר לעולמוי לא אשתמודע לגבר ארום אתת אתתא לאדרא:

טו ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש שערים וישת עליה ויבא העיר:

ואמר הבי סודרא די עליך ואחידי בה ואחידת בה וכל שית סאין דסעורין ושוי עלהא ואיתי לה כח מן קדם יי לסוברותהון ומן יד איתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שיתא צדיקי עלמא דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית בירכן דוד ודניאל וחברוהי ומלכא משיחא ועל בועז לקרתא:

ותבוא אל חמותה ותאמר מי את בתי ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש:

ואתת לות חמותה בקריצתא ואמרת מן אנת ברתי וחויאת לה ית כל מה דעבד לה גברא על פום מימר מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה:

ותאמר שש השערים האלה נתן לי כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך:

ואמרת שית סאין דסעורין האלין יהב לי גברא ארום אמר לי לא תהכין ריקניא לות חמותיך:

ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט האיש כי אם כלה הדבר היום:

ואמרת תבי ברתי עמי בביתא עד זמן דתדעין אכדין יתגזר מן שמיא ואכדין יתפריש פתגם ארום לא ינוח גברא ארום אילהין ישיצי לטב פתגמא יומא דין:

רשי

ועתה כי אמנם אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממני אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ...

מסרה

אבן עזרא

תורת חסד | צמח צדיק

אבן יחייא

אבן עזרא

עלה השער · כן היה מנהג והתודה לעדה. פלוני אלמוני · יש אומרים שהוא מן מופלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אצל המדבר: חלקת השדה · יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך: והם לא יגאל · אמר רבי יונה כי היה ראוי להיותו ואם לא תגאל וכן ובאשת נעוריך אל יבגוד וזה לא יתכן כי יבגוד שב אל מלת ברוחכם וכן פירושו ואם לא יגאל הגואל אותם ואני אדע כי אין גואל קרוב ממך: אשת המתקנית · הטע' מואת המלה תקנה ופועל עבר תחת עתיד כי האשה יש לה כתוב' גם האם יורשת הנשאר ונכתב קניתי והטעם כן אקנה אני: פן

רלבג

ובועז עלה השער וישב שם זה לאות כי בועז היה שופט כי השופטים הם יושבים בשער גם יורה על זה כי זקני העיר היו נכנעים למצותו · פלני אלמוני · פלוני הוא מענין ההסתר כטעם והוא יפלאי ר"ל כי לא פירש שמו וכן אלמוני גם כן הוא מענין העלם והרצון בזה שלא ידברו בשמו והנה היה שמו נעלם · אם תגאל גאל כבר זכרה התורה שכאשר ימכור איש מאחוזתו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו · לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי ר"ל שאם אפרע כסף הקנין הנה

ד

א ובֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגֹּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר־בֹּעַז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה־פֹּה פְּלֹנִי אַלְמֹנִי וַיָּסַר וַיֵּשֵׁב:
ב וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ:
ג וַיֹּאמֶר לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה מוֹאָב:
ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־תִּגְאַל גְּאָל וְאִם־לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי וְאֵדְעָ כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל:
ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתִי לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ:

ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין ויתיב תמן עם סביא והא פריקא חלף דמליל בועז לרות ואמר סטי תיב הכא גבר דצניען אורחתיה וסטא ויתיב: ודבר עשרתי גוברין מסבי קרתא ואמר תיבו הכא ויתיבו: ואמר לפרוקא אחסנת חקלא די לאחונא לאלימלך זבנת נעמי די תבת מחקל מואב: ואנא אמרית אגלי אודנך למימר קנה כל קביל יתבי תרעא דבית דינא דסנהדרין וכל קביל סביא דעמי אם אית רעותך למפרוק פרוק ואם לא אית רעותך חוי לי ואנדע ארום לא אית בר מנך ההוא רשאי למפרוק קדמך ודהוא קריב למיתב כוותך ואנא אדע מינך ופרוקא אהא בתרך ואמר אנא אפרוק: ואמר בועז ביום זבינתך ית חקלא מן ידא דנעמי ומן ידא דרות מואביתא איתת מיתא חייב את למפרוק ובעי ליבמא יתה למסבה לאנתו מן בגלל לאקמא שום מיתא על אחסנתיה:

רשי

פלוני אלמוני · ולא כתב שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני אלמוני · מתורגם בנביאי כסי וטמיר · פלוני מכוסה ונעלם לשון כי יפלא היפלא מיי' דבר · אלמוני אלמון מבלי שם: ואדעה כי אין זולתך · קרוב לגאול: ומאת רות המואביה · אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה: פן

אבן יחייא

איננו רשאי זולתו להתקרב · ויאמר אנכי אגאל וגומר הודה לגאול: ויאמר בועז וגומר ר"ל כבר פירשתי אליך הדבר פלוני והנה הדבר אלמוני

מכרה

תורת חסד

צמח צדיק

רשי

פן אשחית את נחלתי · זרעי כמו נחלת ה' בנים לאת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטע' בעמוני ולא עמונית : על הגאולה · זו מכירה : תמורה זו חליפין : שלף איש נעלו · זהו קניין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרי' קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש שאמרו קונין בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז : וזאת התעודה בישראל · משפט העדות : להקים שם המת על נחלתו מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה ומכנסת ומוציאה והאומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה : כרחל

רלבג

וזאת לפנים בישראל וגומר · ר"ל זה היה הדין מימים קדומי' על דבר הקנין והחליפין לקיים כל דבר בדרך שלא יוכל לשוב אחר זה והוא שהיה שולף נעלו הקונ' ונותן אותה למקנה וכאלו יקנה המקנ' הנעל ובקנותו הנעל היה מקנה לקונ' הדבר ההוא מהקנין או מהחליפין וזה היה כמו עדות אל קיום הקנין או החליפין : ויאמר הגואל לבועז קנה לך זאת הגאולה וישלוף בועז נעלו ונתן אותו לפלוני אלמוני ומתוך הנעל הקנה לו זאת הגאולה וידמה שכבר השיב לו נעלו אחר זה כי לא יתכן שישאר שופט יחף ברגלו אחת ולזה היה זה הקניין לנעל עמה ולהקנות לו זולת זה ומזה המקו' למדנו כי אפילו קרקע נקנה בזה הקניין ר"ל בשליפת נעל ונתינתו למקנה להקים שם המת על נחלתו רול' לומר שכבר יאמרו שאשת המת מחזקת בו ואם יהיה לה זרע יירש זאת הנחלה · כרחל וכלאה הקדימו רחל ללאה כי על רחל היה העקר בעבודת יעקב ללבן · ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם · ברכוהו שיעשה חיל בה כמו שעש' כלב באפרה שהולידה לו את חור שהיה בכור אפרתה והיה אבי בית לחם כמו שנזכר בספר דברי הימים והנה אמרו לו זה לפי שהיא בא מחצרון והיה יושב בבית לחם ולפי שהמת היה אפרתי מבית לחם יהודה כמו שנזכר בראש זאת המגלה · ויהי ביתך כבית פרץ ברכוהו בגדל אביהם פרץ שבא מתמר לשבה מתדמה אליו · הנה זה הוא מה שראינו לבארו בזאת המגלה ואולם התועלת המגיע מהנה הנה :

התועלת הראשון הוא להודי' שאין ראוי לאדם שיתגולל בעמים אבל יתרחק מזה לפי יוה שאפשר שלא תרא' מה שקרה לאלימלך בהטמעו בין הגוים כי זה היה סבה אל שנתחתנו בניו עם בנותיהם ומתו הוא והם בזמן קצר ולא נשאר מהם דבר ואע"פ שנתגיירו בנותיהם לא הספיק זה כי כבר גדלו בדיעות ההם ובמנהגים הפחותים והיו ג"כ שוקדות שם אצל בני עמם ולא היו שולטות לעזוב כל דעותיהן וכבר הורה שלא עזבו כל דעותיהן כי אמרה להן נעמי שתשובנה אשה לבית אמה ולא היתה יודעת שהם כישראליות לא היתה מחטיאה אותן והנה יורה שכבר נתגיירו מה שאמר נעמי לרות הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה : **התועלת** השני הוא להודיע כי מי שבא לדבק תחת כנפי השכינ' ראוי שידקדקו עמו לעמוד על כוונתו אם הוא מתרצ' בזה מלב ומנפש בשימחנו לקבלו ואם יתחזק ויתאמץ בדעתו זאת אין ראוי להוסיף עוד ולהרחיקו מזה לזה תמצא שכאשר ראתה נעמי בו כי מתאמצת היא ללכת אתה לא הוסיפה עוד להרחיקה מזה כי אז הכירה כי מלב ומנפש נתגיירה · ומזה המקום יתבאר שהבא להתגייר ראוי שימסרו לו קלות וחמורות כי אז יתבארו לו מה שהוא מקבל עליו כשיתגייר ואחר זה ראוי שירחיקוהו מזה קצת עד שיעמדו על דעתם ואחר כך כשיראו שהו' מתאמץ בדעתו זאת אין ראוי לדבר אתו עוד להרחיק אותו רצונו : **התועלת** השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז להמציא לו הצורך אליו בעת שתמציא ידו ולא יתעצל בזה הלא תראה מה שקרה לרות מפני זריזותה לאגור מאכלה ומאכל חמותה בעת שתמצא עד שתכף שבאו קציר שעורים השתדלה ללקוט בשבלים אחרי הקוצרים והיתה שוקדת על זה כמו שספר זה שבתה הבית מעט ובאה שם בבקר ולקטה עד הערב : **התועלת** הרביעי הוא להודיע שהמתקרב אל ה' יתברך יצליחו עניניו הלא תראה איך סבב ה' יתברך להצליח רות עד שכבר כשה' לשופטים מהשופטי' וזכתה להיות מזרעה המלכות על ישראל לכנת זה שכבר יצא ממנה דוד אשר נתנה לו המלוכה ברית מלח : **התועלת** החמשי הוא להודיע שאין לבעל המתנות זכות בה כמו העניין במתנות עניים כי התורה חייבה הבעלים לעזוב אותם שראוי להתרחק האדם מלקיחת מתנה ומתי שתרע עינו בו ואף על פי שאין לבעלים לשמור בתכלית מה שאפשר שלא יפול לפועלים מהשבולים כדי שלא ימצא דבר או יהיה סבה לעניים וזה כי זה יהיה סבה אם שלא ישיג העני מבוקשו כשידקדקו הבעלים לשמור להחטיא הבעלי' להחזיק במתנה ההיא וימנע העני מלקיחתה עם שהוא מבואר שראוי להשמר מלעשו' כנגד רצון האנשים כשלא יבאו לזה הכרח ולזה תמצא שאמרה רות ואלקטה בשבולים אחר אשר אמצא חן בעיניו : **התועלת** הששי הוא להודיע שראוי לאדם שיקדים שלום לכל אדם ואפי' הוא עבדו או שכירו הלא תראה כי בועז הקדים שלום לקוצרי' אשר לו :

התועלת

רות ד

ג' מל' וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאָול־לִי פֶּן־אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־אוּכַל לִגְאֹל: וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל־דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ: וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי: וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם־הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם: ויאמרו

וַאֲמַר פָּרוֹקָא כִּי הַאי גַוְנָא לֵית אֲנָא יָכִיל לְמִפְרוֹק לִי עַל דְּאִית לִי אִתְּתָא לֵית לִי רְשׁוּ לְמִיסַב אוֹחֲרַנְיְתָא עֲלָהָא דִּילְמָא תְהֵי לְמַצּוּ בְּבֵיתִי וַאֲהָא מְחַבֵּיל יַת אַחְסַנְתִּי פְּרוֹק לָךְ אַתְּ אֲרוּם דְּלֵית לָךְ אִתְּתָא אֲרוּם לֵית אֲנָא יָכִיל לְמִפְרוֹק: וּכְהָדָא מִנְהָגָא בְּעִידָנָא דִּי מִלְּקַדְמִין מִתְנַהֲגָא בְּיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּשַׁקְלָן וְטָרָן וּפָרְקָן וּמְחַלְּפָן חַד מִן חַבְרֵיהּ וּמְקַיְּמִין כָּל מִידַּעַם נַרְתִּיק יַד יְמִינֵיהּ וְאוֹשִׁיט בֵּיהּ קִנְיָן לְחַבְרֵיהּ וְהָכֵין נָהֲגִין לְמִקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל חַד מִן חַבְרֵיהּ קֳדָם סַהֲדַיָּא: וַאֲמַר פָּרוֹקָא לְבוֹעַז אוֹשִׁיט יְדָךְ לְקִנְיָנָא וּקְנֵי לָךְ וּשְׁלַע בּוֹעַז יַת נַרְתִּיק יַד יְמִינֵיהּ וּקְנָא לֵיהּ: וַאֲמַר בּוֹעַז לְסָבַיָּא וּלְכָל עַמָּא הֲווֹ סַהֲדִין אַתּוּן עֲלַי יוֹמָא דֵין אֲרוּם קְנֵיתִי יַת כָּל מָה דַּהֲוָה לֶאֱלִימֶלֶךְ וְיַת כָּל מָה דַּהֲוָה לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִן יְדָא דְנָעֳמִי: וְאוּף יַת רוּת מוֹאֲבִיתָא אִתַּת מַחְלוֹן קְנֵיתִי לִי לְאִנְתּוּ בְּגִין לְמִיקַם שׁוּם שְׁכִיבָא עַל אַחְסַנְתֵּיהּ וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי שׁוּם שְׁכִיבָא מִלְּוַת אֲחוֹהִי וּמִתְּרַע סַנְהֶדְרִין דְּבְאַתְרֵיהּ סַהֲדִין אַתּוּן עֲלַי יוֹמָא דֵין: ואמרו

וזאת י"ז ר"פ וסימ' וזאת התרומה אשר תקחו · וזאת תורת המנחה · וזאת תורת האשם · וזאת תורת זבח השלמים · וזאת תהיה טומאתו בזובו · וזאת עשו להם וחיו · וזאת משמרת משאם · וזאת תורת הנזיר · וזאת התורה החקים · וזאת התורה אשר שם · וזאת הברכה · וזאת ליהודה ויאמר · וזאת התרומה אשר תרימו · וזאת לכם האות ד' דרמיה · וזאת תהיה המגפה · וזאת שנית תעשו · וזאת לפנים בישראל :

אבן עזרא

פן אשחית את נחלתי היתה לו נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו : גאל לך · הנה נתתי לך רשות כי אני לא אוכל : לפנים · בימים קדמונים שעברו כמו הפנים שהם הראשונים : על הגאולה · אם אדם יגאל או יחליף שדה בשדה : וזאת התעודה · מגזרת עדות על זה היו מעידים · ויש מפרש במלת תעודה רגילות ומנהג והראשון הוא הנכון : וישלף נעלו · בועז שלף נעלו ונתן אותו לגואל והנה זה כאשר אמרו חכמינו ז"ל חליפי' והטעם שקבלת זה הנעל ונתת תחתיו גאולתך · וטעם נעל בעבור שהו' נמצא תמיד ולא יתכן להסיר אלוקו או מכנסים שלא ישאר ערום · ויש אומרים כי הגואל שלף נעלו ונתנו לבועז והטע' כאשר נתתי לך זה הנעל כן הגאולה · הקדי' ברחל בעבו' שהיתה אשת יעקב בתחלת מחשבתו : ועשה.

מנחת ערב

אזה שעשי' הכרתי האמ' ואהו כי מלת אם כתיב ולא קרי לרמוז שעם היו' שלא יגנר מהיות ספק בדבר אם אגאל אנכי או עוד עכ"ז האם והספ' בעשה כאלו הוא פורת בחויר והאמנם והודאי כשאר במקומו כי גואל אנכי והוא כי בגואו טוב לגאול השדה יאמר לו ביום קנותך השדה מיד נעמי הוא להקים שם המת על נחלתו והוא ידע כי טוב לא ידע ערכה ויגעל בה כאשר עשה כי הוא אמר לו ביום קנותך וגו' להקים וגו' ובפתחון פה שלא נשוא רות געל בה ובשדה ואמר לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי באופן כי היותר ודאי הוא כי גואל אנכי ובלשון וגם הוא כי יש גואל קרוב ממני שקרוב לו אליהו כי גואל אנכי ויתכן ג"כ ובדרך הזה יהיה אומרו גואל אנכי פיעל ולא תואר : ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי וגו' הנה ידוע מה שאז"ל על המשנה שייבום קוד' לחליצה רבא ש"ל אומר אם כוונתו לשום ממון או לשום יופי חליצה קודמת כי אם אין כוונתו למצות יבום קרוב הולד להיות ממזר וע"כ כשהקדים בועז לדבר על עסקי שדה ואחר טוב אנכי הגואל וא"כ אמר לו ביו' קנותך השדה וגו' אז אמ' טוב לא יוכל לגאול לי שאין שכבר הקדמת לי ענין השדה פן אשחית את נחלתי פירש"י בנים כי קרוב להיות הולד ממזר כיון שנתתי עיני בממון גאל לך אתה שאתה עשיר מופלג וגואל גדול ולא יתסיף בבן [illegible] פירש"י שאמר וטעה בעמוני ולא עמוני' [illegible] שהיתה טעות טוב ע"פ שידע הדין טעה [illegible] שנזכר [illegible] עמוני ומואבי [illegible] בעמונית [illegible] פן אשחית את נחלתי [illegible] בנים [illegible] נחלה [illegible] גאל [illegible] גואל [illegible] אתה [illegible] :

וזאת לפנים בישראל הנה יש מחלוקות בין רב ולוי אי רב בכליו של קונה או בכליו של מקנה וזה היה ג"כ בין סברי הגואל ובועז לבועז [illegible] וזאת לפנים בישראל קודם מעשה זה כי על הגאולה וכו' לא היו מדקדקים ומחלקים בין כליו של קונה לכליו של מקנה כי אם בכל גונא שלף איש נעלו ונתן לרעהו בין יהיה הקונה הנותן או המקנה והוא שהיו קונין בשניהם כי כשהיה בכליו של קונה היה קונה מטעמא דקני לרב וכשהיה בכליו של מקנה היה מטעמא דקני ללוי

אך

אבן יחייא

מקום המת · ועובד בורא תחתיו וזכה על ידו בעולם הנשמות : ויאמרו כל העם וגו' רוצה לומר אנו מקבלים העדות הזה עלינו להעידו תמיד · ואחר כך ברכוהו בראותם כי לוקחו האשה הזאת היה לשם שמים · ולא לסבה אחרת זולת זאת כי אפילו הבן הנולד לא לו יהיה · כרחל וכלאה אשר בנו וגו' רוצה לומר יהי רצון שבזכות הזה יתן ה' האשה הבאה אל ביתך בנים בכמות ואיכות כאשר נתן את רחל ולאה · אשר בכמות בנו שתיהן את בית יש' · ובאיכו' ועשה חיל באפרתה וגו' ורמז באומרו ועשה חיל למעלת החכמה · כאומרו אנשי חיל יראי אלהים · והם אותם כאשר יראת חטאו קדם לחכמתו · כי התחיל באחר האחרון אשר הגיע לשלמים ההם · ולכן יחשו לשם המיוחד מהמקום ההוא והוא אפרתה לשון גדולה ופריה ורביה · ורמז באומרו וקרא שם למעלת המדות כאומרו קריאי מועד אנשי שם · ולכן יחשו לשם העצמיי מהמקום ההוא והוא בית לחם לשון דבר גשמיי · ויהי ביתך כבית פרץ וגו' להיות כי בועז היה עתיד להוליד מן הנערה הזאת ב' מיני בנים · הא' והוא הבן המיוחס לאביו הראשון המת אשר ממלא מקומו · והמין הב' הבנים אשר ילדו אחריו אשר יתיחסו למוליד החי והוא בועז · לכן הזקנים ברכו בועז בתחל' בבני' מהאופן הב' אשר הם עלאיים לבועז · ואחר כך ברכוהו בבן הבכור הנולד מבועז ומיוחס לבן אשר כמע' לבועז לא היה לו חלק בו · והוא אומרו הזרע הזה המגולגל ממחלון אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת יצליח כאשר עשה פרץ בן תמר המגולגל מער או אונן אחיו אשר ממנו יצאנו אנחנו בני בית לחם · אשר אנו ראשי ישראל ושופטיה · ויקח בועז את רות וגו' ר"ל כי לקחה ברצון טוב אף כי היתה אלמנה · ונערה מואביה · ושופט יש' ועשיר כמוהו לא היה נאה לקחת כי אם בתולה מעמיו לאשה · ותהי לו לאשה · ספ' כי גם היא היתה אשה לו ברצון טוב אף כי היה זקן ולא הלכ' אחרי הבחורים · ויבוא אליה וגו' הודיענו היות ה' [illegible] מבועז הזקן השפנחויי כהריון שרה אמנו מאברהם הזקן · כי בועז זה אבצן מבית לחם שופט יש' בבחרותו לקח אשה והיו לו ל' בנים · ול' בנות וכלן השיאן · ועשה ס' סעודות ובכולן לא זימן מנוח מצרעה · כי להיותו עקר לא חשבו בלבו ולשמן הנאה ההיא אשר הראה · היה לו כאשר קרה לבכיר עם חנה צרת' · ומתו כלן בחייו · ויולד למנות בן שיוצא יש' כי כאשה ה' בעלבונו ואסף את חרפתו ובזקנותו בועז עשה תשובה מהמחשבת פיגול ההיא וה' הטיב עמו · ותאמרנה הנשים וגו' ר"ל כי הנשים האוהבות נעמי ברכו ה' יען לא השבי' לה גואל ואחרי היאוש כי מי יחשוב שיעלה על

דעת

תורת חסד צמח צדיק

ויאמר הגואל לא אוכל וכו' יר' לגאול לי באופן זה פן אשחית את נחלתי גאל לך אתה את גאולתי יר' יהיה הדבר בעיניך כאלו אין לי מצות לגאול אותה או כאלו אנכי בעולם גאולתי : וזאת לפנים בישראל על הגאולה יר' כאשר היה איזה איש מישראל ראוי לגאל איזה דבר והיה אמיר ומחליף הכא ההוא לגאולתי הנה או כדי לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו ומאחר שהיה נתחלף מכבר נעשה אח"כ תעודה ותורה בישראל כי מכהנן של ישראל תורה היא וזאת התעודה בישראל : ובספר אחד קדוש וזאת התעודה בישראל פי' על קנין חליפין זה היו מעידי' ישראלי' כשרים ע"כד : והרי"נש כתב שלף איש נעלו היותר נכון הוא שהוא נעל היד כלומ' כיס יד וכן תרגם המתרגם ע"כד :

ויאמר הגואל לבעז קנה לך ר"ל קנה לך גאולתי וישלוף נעלו בעז · ויאמר לזקני' וכל העם ר"ל וכל העם אשר היו שם ג"כ היו נגד מה זקנים וטובים ואמר להם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי בכתובתה כי רות ויתרה לה כתובתה והקדים פה לכליון קודם מחלון לומ' כי כלם שלם מכרה נעמי מה שמכרה ולא שעשתה כן לפי שרות היתה כלתה כי הנה לא היתה אשת כליון : וגם את רות המואביה יר' וגם כי נעמי ויתרה לה גם כן את כל אשר לה ותכלית כל זה אינכו ניכרו כי אם כדי להקי' שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום : והרי"נש כתב ומפני שהאריך להטעים דבריו הראשוני' אשר עליהם העיד עדיו חזר ואמ' עדים אתם היום ע"כד : והר"יב כתב ומאחר שאין לספק כי היו במעמד ההוא נעמי ורות למכור חלקת השד' כי לנעמי היה חלק בירושת אביה ולרות בכתובת' אלא עוזבן בעלה בחלק השדה ולזו אמ' בעז לכל העם והזקני' שיהיו עדים איך קנה כל אשר לאלימלך ובכלו מיד נעמי כי לרות לא היה לה קנין בקרקע כי אם שעבוד ואיך קנה לאות וקדשה לאשה בתורת יבום להקים שם המת ואמ' ב' פעמים עדים אתם היום א' לקנין השדה והב' לקנין האשה · ובכל הספר הזה הקדים מחלון לכליון וכאן אמ' כל אשר לכליון ומחלון והוא להודיע שמת כליון קודם מחלון ונפלה הירושה לפני מחלון כשמת נשארה נחלתו משועבדת לכתובת רות מלבד שעבוד נעמי הקודם שאם לא כן כי אם שמת מחלון קודם כליון הנה ירש אותו כליון ובמותו יורשיו היו בעז וטוב ונעמי מלבד אביה והיה ראוי שיחלקו חלק כליון ביורשים וחלק מחלון תגאל מן השעבוד ע"כד : ויאמרו

התועלת השביעי הוא להודיע שהוא ראוי שידקדק האדם בשמירת נכסיו וקנייניו ואם ישכר פועלים שישב עמהם כדי שיעשו מלאכת' כראוי או יעמוד שם אדם במקומו להשגיח במלאכת הפועלים ... שיעשו מלאכתם כראוי ולזה תמצא שספר שהיה לבועז נער נצב על הקוצרי' ותמצא גם כן שבעת שזרע השעורי' שכב בועז בגורן לשמור הערימה שלא יגנבו ... לא יזכר ולזאת הסבה גם כן זכר כי רות לקטה עד הערב ועם כל זה מהרה לחבוט אשר לקטה להביא אל העיר כדי שלא יגנבו לה מאשר לקטה : **התועלת** השמיני הוא להודיע שראוי לאשה כשתצטרך ללכת בין האנשים שתהיה עמה נשים ... פן ... ערוה ולזה אמר בועז לרות וכה תדבקין עם נערותי ...

ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן יהוה את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם: ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יהוה לך מן הנערה הזאת: ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה ויבא אליה ויתן יהוה לה הריון ותלד בן: ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך יהוה אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא שמו בישראל:
טו והיה לך למשיב נפש ולכלכל את שיבתך כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים: ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת: ותקראנה

ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסבאי סהדין ... היא דאתיא לביתך ... כרחל וכלאה די בנו תרויהון ית בית ישראל ... בתרי עסר שבטין ... באפרת ... ויהי ביתך כבית פרץ די ילידת תמר ליהודה ... ונסיב בעז ית רות והות ליה לאנתו ... וילידת בר: ואמרן נשיא לנעמי בריך ... פרוקא יומא דין ויתקרי שמיה מן צדיקי ישראל: ויהא ליך למשיב נפש ולכלכלא ית סבתיך בתפנוקין ארום כלתיך דרחימת יתיך ... דהיא הות טבתא ליך בעידן ארמלותיך מסגיאין בנין: ונסיבת נעמי ית רביא ושויאת יתיה בעיטפה והות ליה לתורבינתא: וקראן

... **התועלת** התשיעי הוא להודיע כי ... ושהוא מחויב להטיב לה בעבור החסד שגמל לנעמי :
התועלת העשירי הוא להודיע שהוא ראוי לגמול חסד למי שיגמלהו לו או לקרוביו ... כי מפני החסד שעשת' רות לנעמי שהיתה אשת קרובו התעורר לעשות לרות זה החסד שנזכר בזאת המגלה עד שסבר ... בזה ירצה להטיב לה ... בעבור החסד ... לנעמי

רש"י

ברחל וכלאה · אע"פ שהיו ... יהודה ומבני לאה מודים הם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה : וקרא שם · כלומר יגדל שמך : כבית פרץ · שיצאנו ממנו : והלא

אבן עזרא

ועשה חיל · כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה לא לקחתה בעבור ממון : אשר לא השבית לך גואל · הטעם בעבור שיוקם שם המת על נחלתו : ולכלכל · מטעם ויכלכל יוסף וי"א כמו ומי מכלכל את יום בואו : ילד

מסרה

הבאה ג' מלרע וסי' כל הנפש הבאה ליעקב · ובני ישראל הבאה למספרם · ויאמרו כל העם אשר בשער · וקרא ד' וסימ' קום לך אל נינוה · וחברו · וקרא ואנכי אענה דאיוב · וקרא שם בבית לחם · לך חד מן י"זקפין בנביא' וכתובים וסימ' והיה ביום הניח יי' לך מעצבך · עשה לך מוסרות ומוטות · ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך · הכון והכן לך · שבא ודדן וסוחרי תרשיש · לכן לא יהיה לך משליך חבל · לו איש הולך רוח ושקר · ויאמר יי' אלי עוד קח לך · אבל אגיד לך את הרשום בכתב · ויהי ביתך כבית פרץ · וכל שמואל וכל נתינה דמלכים דכו' במ"ה וסי' ויאמר לה אקנה · ויאמר לו נשא כליו · וידבר יהונתן בדוד טוב · ואבי ראה גם ראה · וגם אשר לא שאלת נתתי:

מנחת ערב

לך לא כאשר ... כי ... ויאמר בעז לזקנים ... [illegible]

כמו שספר · מצורף אל זה מה שהראתה מטוב לבבה עם ה' ית' בבואה לחסות תחת כנפיו ולזאת הסבה חמלה ומפני החסד שעשתה רות לנעמי ... **התועלת** הי"א הוא להודיע כי ... התעוררה נעמי לבקש לה מנוח ייטב לה ונתנה לה עצה נתישרה בה להנשא לבועז : **התועלת** הי"ב ... שזכרנו להשקיט ... ולעמוד כנגד העפוסים ולזה אמר לה וטבלת פתך בחומץ כמו שזכרנו ... שיבוש לבקש לו ממנה יותר אם לא הספיק לו ראוי שיתנו לו כשעור שיוסיף על מה שיצטרך לו כדי שיתברר שכבר הספיק לו ... לה לאכול ולשבוע ולהותיר : **התועלת** הי"ג הוא להודיע כשיהיה אפשר שישיג האדם תועלת ... הטוב ההוא מפני בושתו בעשיית הפועל הזה אך ראוי שימעט ... בועז אך עשתה זה בלט בדרך שלא יודע לאיש ועשתה זה באופן ... **התועלת** הי"ד הוא להודיע ... היתה ישנה אך תכף ששאל בועז מי את ענתה לו בחכמה ... הוא נותן לו בזאת השאלה כי בזה מפוים לבו ומהסר' הבושת ... עצמו כי הוא חפץ מאד בזה אך לסבה אחרת ... רצונו לתת לו את שאלתו ויתיחס ממנה ... על מה שהשיגהו מהבושת בשאלות הדבר הזה ... שיתברר לו שאין רצון הגואל הקרוב ממנו לגאול והיה מבואר שאם אמר זה לרות היתה מצטערת מאד מאד על מה ... זה באמצעות · זה הדרך אשר היה בו קלת עזות כי תחשב שהוא מונע בקשתה הנה הקדים ... משועבד לה מאד על זה והבטיחה לעשות בקשת' אך התנצל כי יש גואל קרוב ממנו אם לא יגאל הנה נשבע ... לעשות רצונה ולהטיב לה ולזה השכים בבקר ונתן לה בעין יפה שש מדות שעורים להכין דעתה עד שיתברר לה ... : התועלת

אבן יחייא

לעת בועז ... על כך לתת חלק ונחלה לקרובו המת בבניו ובשליתה היוצאת מבין רגלי אשתו והתפללו לאל שהגואל הלז יקרא שמו בישראל שיהיה מקריאי מועד אנשי שם · ובנערותו יהיה לך למשי' נפש כי בשעשועיו תרוחק המרה שחורה ממך · ובבחרותו יכלכל את שיבתך וזה יען כי כלתך אשר אהבתך ובעדך הניחה עמה ומולדתה ילדתו · אשר היא טובה וגו' כתרגום והיא טבתא ליך בעידן ארמלותיך מסגיאין בנין · כי שם שבעה תמיד יאמר על הריבוי · יען כי כל הנמצאים בעלי נפש יעלו לשבעה ולא יותר · ואלו הם הצומח אשר להם הנפ' הצומחת והמרגיש אשר להם הנפש המרגש' · והמדבר אשר להם הנפש המשכלת והם כל אומו' העולם · וכאומר יש' אשר להם הנפש האלהית ועולם הגלגלים · ועולם המלאכים · ועולם האלהי והוא הממציא את כל אלה · ותקח נעמי וגומר כי תמיד היה הילד בחיקה ולא תחשוב כי היתה לוקחת הילד פעמים ביום לשעשע בו כמנהג השרות הלוקחות את הילדים אחרי האוכל לצחק עמהם ולהשיב נפשם אבל ותהי לו לאומנת מרוב אהבתה אותו · וגם בלילה לא שכבה כדי לגדלו והיה ע"ל שעשועיה · ותקראנה לו השכנות שם וגו' ר"ל כי השכנות היו קוראות אותו בשני שמות כי כנגד אומרן לעיל לנעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל קראו אותו בן נעמי · והוא אומרו לאמר יולד בן לנעמי · וכנגד אומרן שם ויקרא שמו בישר' קראו את שמו עובד שר"ל עובד את ה' כי המהולל באומה יש' ואשר יקרא שמו בה' הוא העובד בלב שלם הוא אבי ישי אבי דוד גילה הכתוב שאל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך כי ברכת הנשים המלכות הללו חלו על ראש עובד כי היה עובד ה' ונקרא שמו בישר' ... ישי אשר לא בחטאו מת כי אם בעטיו של נחש · ודוד עבד

תורת חסד   צמח צדיק

ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים ... ויתן ה' את האשה הזאת הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וגו' ... שהן שתי נשים לפי שנגד מה לקח בעז גם את נעמי · ועשה חיל באפרתה יר' גם כי אמרנו לך שתהיה זאת כרחל וכלאה יהי רצון שלא תמות זאת כאשר מתה רחל בעוד כברת ארץ לבא אפרתה רק ועשה עמה חיל באפרתה : ... הנה רחל לא מתה באפרתה כי אם בדרך אפרתה ולזה יכולין אנחנו לומר ועשה חיל באפרתה וכו' : והרב החסיד זקני ע"ה כתב ויאמרו עדים מכאן לעדי' שיאמרו עדים · כרחל וכלאה בד' דברי' דמתה לרחל וללאה א' שהן היו ... הב' שלא לקח יעקב ... הג' שהיו ... הד' שבאו בהשגחה כי סבב הש"י שיברח יעקב לארם וכולן ברות כי הש"י סבב שילך אלימלך וכו' ובניו ... והיתה מואביה ועניה ובקשה ... ע"כ : ... כתוב כרחל וכלאה אשר ... שרחל ולאה היו אומרו' ... כן כעניין הזה אשר בא רות אל ביתך ... ע"כ : והר"י כתב כרחל וכלאה יר' שיאהבה כאהבת יעקב לרחל ושיהיו לו ממנה בנים רבים כמו שהיו ליעקב מלאה ע"כ : ובספר אחר קדוש הנז' כרחל וכלאה ... שעם שהיה אביהן עובד ע"ז ... ויצאו ממנה צדיקים ע"כ : ויהי ביתך כבית פרץ כתב החסיד זקני ע"ה ... ליכנס כזה ... ועניין גדול הוא שמלכות יהודה ... אלמנות ... מן הנערה הזאת ... קראה אשה כי בערך להקי' שם המת היא אשה ובערך הגואל היא נערה ע"כ : ... כמו שאמר ... ויקח בעז את רות ושינה הסדר ... הרב החסיד ע"ה הזכירו ליחס הדבר לבעז שהוא מזרע המלוכה · ותהי לו לאשה ... להודות כי מה' היה ההריון כי זקן היה וגם היא לא ילדה בעשר שנים ... וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו ... גואל היום אולי נזרק בפיהן רוח הקדש כי היום ההוא לבד היה בועז : והחסיד זקני ... אל בעז ועתה הרי הוא כאילו הוא בכה א"כ לזה אמרו אשר לא השבית לך גואל ע"כ · ותקראנה

הודו והעידו בדבריהם כי כפי הדרך הטבעי ... יד ההולדה מאתו כפי זקנותו אם לא יבא לו במתנת הש"י ... אמ' ותהר ותלד בן אבל אמ' ויתן ה' הריון וכו' להעיד על מה שקדם ע"כ : ויקח בעז את רות כתב הרב החסיד ... היתה שוה אליו עם היותה נכריה עניה לקיחה אחרי לקיטת השבלים ויתן ה' לה הריון לא אמר ותהר להורות כי ... ההריון ההוא לא היה ע"י מלאך הממונה על ההריון · ולר"זל ג' נקראו בשם ה' משיח וישראל וירושלם ... שמח ישראל שנא' כל הנקרא בשמי וכו' ע"כ : ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל ... כתב אשר לא השבית לך גואל לא אמ' אשר נתן לך גואל כי כשמת אלימלך אילו לא היו לה בנים היה הגואל בעז ... ויקרא שמו בישראל כלומ' שיהיה איש גדול במעלה בתוך בני ישראל · והיה לך למשיב נפש ... : ותקראנה

לא גדל אחת מני אלף ... : ויהי בעז וגו' ה' יודע לנו הנבואה שלא קרב אליה בעז מאז שכבה מרגלותיו עד עתה אלא ויקח בעז את רות וגו' ותהי לו לאשה ואח"כ ויבא אליה : ויתן ה' לה הריון ...

עמית בחורה ומיפה זקן ודרכו להוריע תחלה ולהוליד נקבה נתן ה' לה הריון תחלה להוריע קודם ועי"כ ותלד בן ואלה בת :

ואלה תולדות פרצוב' הנה על כפל לומרי שתי פעמים שם כל תחל מעברה דורות בגימטריא פה תז"ל שהוא שכל מי שהוכפל שמו יהיו בעולם הזה ובעולם הבא הנה כי כלם שוים לעונה :

הם

ההועלת הט"ו הוא להודיע שאעפ"י קיום המכר או החליפין יש לם כפיתן הקונה למקנה בפני עדים כדי שיהיה ומדי קנינהו הכלי יהיה מקנה לשתי' הקניין ההוא בלתי שיהיה עשרה מכשים ולזה ספר שכבר לקח בועז י' מכשים וזה כיצד הוצרכו לו עשרה לדבר העדות כי התורה תאמר על פי שנים עדים יקים דבר אך הוצרכו שם להשלם הכשושים בפניהם להיות שם פרסום ובחר זקני' כדי שיתברך מברכתם כי לפי הנראה היה נהוג לברך את החתן בעת הסכימתו לישא אשה ומה ומה מבואר שברכת הזקני' היה יותר נשמעת אל ה'ית שאשמע תפלת' ונתברך בועז בברכת' כי ממנה יצא לו הזרע אשר יבנה את בית ישראל ויעמד בשלם שבעניניט בעזרת ה'ית' כמי שיעדו הנביאי' מדב' מלך המשיח אשר יצא מדוד שיצא מרות ה' ברחמיו יביאנו ימהר ימיט למען נרא' ותקרב ותבוא עצתו להוציא ממסגר אסיר ומבית כלא יוסבי חסך אמן :

רשי

ואלה תולדות פרץ · לפי שהיתה את דוד על שמה של רות המואביה חזר ויחסו על שם יהודה :

סליק פירוש רות

וקראן ליה ש֭בבתאן שום למימר · ותקראנה לו השכנות שם לאמר
איתיליד בר לנעמי והון קראן שמיה · ילד־בן לנעמי ותקראנה שמו עובד
עובד הוא אבוי דישי אבוי דדוד : הוא אבי־ישי אבי דוד :
ואילין תולדת פרץ פרץ אוליד ית חצרון · ואלה תולדות פרץ הוליד
חצרון : וחצרון אוליד ית רם ורם · את־חצרון : וחצרון הוליד את־רם
אוליד ית עמינדב : ועמינדב אוליד · ורם הוליד את־עמינדב : ועמינדב
ית נחשון ונחשון רב בית אבא לבית · הוליד את־נחשון ונחשון הוליד את־
יהודה ונחשון אוליד ית סלמא · שלמה : ושלמון הוליד את־בעז
צדיקא הוא סלמא מן בית לחם · ובעז הוליד את־עובד : ועובד הוליד
ונטופה דבטילו בנוי פרזדאון · את־ישי וישי הוליד את־דוד :
דאותיב יהבעם חיבא על אורחי
והאון עובדי אב ובנין יאון בנטופא :
וישלמון אוליד ית אבצן ונידא הוא
בועז צדיקא די על זכותיה אשתיזבו עמא בית ישראל מיד בעלי דבב דהון ובנין
צלותיה ערת בבנא מארעא דישראל ובועז אוליד ית עובד דפלח למרי עלמא
בלב שלים: ועובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש בגין דלא אשתכחת ביה עילא
וישחה לאיתמסרא בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מיניה וחיה יומין
סגיאין עד דאירכר קדם ייי עיטא דיהב חיוא לחוה איתת אדם למיכל מן אילנא
דאכלין פירוי חכימין לידע בין טב לביש ועל ההוא עיטא אתחייבו מותא כל דיירי
ארעא ובהדהיא עילא שביב ישי צדיקא הוא ישי דאוליד ית דוד מלכא דישראל :

תולדות ב' מ"ל דמ"ל יסימ' נמסר בסדר בראשית ע"ש ועיין במסורה רבת' בערך ל' · פרץ ל' זקף קמץ
אלה תולדות פרץ והוא הד מ"א קמץ בזקפא וסימ' נמסר כמסר' רבת' במערכת אות הק"ף בס"ר :

סכ' הפסו' של ספר רות שמונים וחמשה וחציו
ותאמר רות המואביה

בועז הוליד את עובד עובד הוליד את ישי ישי הוליד את דוד : ילד בן לנעמי · כמו ויהי לה לבן : הבי דוד · יחכן שיסוב על דוד גם על עובד כמ' לראי תבי תברהם ותלהי תבי יצחק · דרך סברה כי נתסון תת במדבר כי לא יחכן להיות נער והוא בעל דגל ונוסע בתחילה קודם ישראל ויכול שהיה הכתוב מזכירו שנכנס בתר ן ולא יהיה נשיא השבט תחר והנה תין בין שנכנס לארץ עד שנולד דוד רק סס' שנה כי הכתוב' תמר ויהי בשמים שנה ותרבע ותחוה שנה היה הסנה הרביעי' למלך שלמה ודוד תי שבעים שנה ותרבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר ותס תמרנו שהיה שלמון כתשר נכנס לארץ בן שנה הנה הס תרבעה שלמון ובועז ועובד ויסי הנה כל תמד הולידו והוא בן השעים ותחת שנה ותס יקיס תערער ויתמר כי נחשון היה בתשר יצא תלדים פחות תעשרי' שנה הנה נתשב שיהיה בן י"ח שנה ולא נתשר שנות לכת ישראל במדבר והנה יהיו תיסה והנה הוליד כל תמד והוא בן תמנים ותרבע וזה נכון בעיני כי הנה בועז זקן היה וזה למדנו בעבור שתמרו נרות לבועז לכת תחרי הבחורי' גס יסי זקן היה כשתר הוליד את דוד כי הוא שמיני לבניו ויתכן שנקרא עובד שהוליד זקן ולא לקח התשה כי תס בעבור כבוד הסס גס התס עזבה דתה והרץ תולדתה ותסתה בגל כנף הסס על כן יהיה הבן עובד הסס כי ריבי הבניס דומיס לתב ולתס כי תס הפרסים :

נסלם פירוש מגלת רות

תורת חסד צמח צדיק

ותקרבי לו השכנית שם לתתר יולד בן לנעמי ותהו השם הזה שתקרואהו עובד שר"ל לדם טובד תמיד וכיוון בזה למה שיעבוד גס לנעמי כשתר ישרת לרות תתו כי גס לנעמי נולד בן · וה' הסכים ג"כ בשם זה והוא כי הנה הוא לתני יסי דוד וכשם שהם היו עבדי ה' כתו כן היה גם הוא וכתו שתי התפרשי' אך לא פירשו הענין כתוכן זה שהם הסכי' בשם זה לכוכה זו וכו' · ותולי קראוהו בשם זה לוה' שיהיה עובד את ה' בתקום לתיו כי הנה הוא נא בעולם תמידו ובקשתו ויעשהו יתחול על עין תחלון וכו' : וכשפר תחר קדוש כתוב ובדוב תסידותו על בעז לא קרא לו שם תלא רמה תקרא לו שם בעתי שהיה תיא שתקרא תבדתה והיא גם כן לא רצתה לקרוא השם וקראוהו השכנות ע"כ : והכ התסיד כתב רתוי לעיין למה רמה תלא ית' שיהא הגואל מיוחס פעתים ו"ל לפי שהגאולה תהיה בתשר פשוט תלך הקוראה תשר לתי שם ישראל שם קדושו לא תלך הזכות על כן יצטרך שיהיה תשורש תמה על זה והוא כי המייחס פוכה תל הקוראה ורוצה להקיש שם התת גם כי יודע כי לא יהיה הזרע וזהו ווכר תשרי לנוחין נוחיל נוחל לבני בניהם למען שתו בתהבה כי בקדש תלהי ישראל לכל בתות' תלהי לנוחיכם תלהי תבדהם וכו' זה שתי לעשם וגו' כי שם ה' תלהי ישראל ולמען זה השם יפע' בתהבה ע"ל מה שיעשה הלב בעבור בכו בתהבה למעני למעני הוא שתי בגיות שתי תלהי ישראל והם בגלות ובעבור שתי התחול בגויס הביטה ורתה העניו הגדול הזה ושתת בו תתל :

ואלה תולדות פרץ וגו' הנה תולדות זה הוא תלא לומות תל השם שכוורים שתזל בעז ונתן בילי רות והוא לרמוז תל הכוכה שכתבתי למעלה ולהיות כי למעלה לא אתרו לו ויהי ביתך בגבית פרץ לכן בתך זה ותתר ואלה תולדות פרץ המכר בברכת הזקנים וכו' : תם

אבן יחייא

ואלה תולדות פרץ וגו' לתתי תשר סיפר שתוקל עבד ה' ורגל רביעי שבתרכבה ובעים זמירות · בפרטות תלד העבודה הזאת הסבות הקרובות לתציאות דוד תהובו הגיתלך על ידו ספר בכללות הסבות הרתוקות והתתי' תפעולה הרתשובה תן פרץ הגדיק התבולגל תל עלול עד דוד בחיר ה' וזהו תומרו ואלה תולדות פרץ · תשר נקרא כן לפי שתחיו זרח יצא תלחזקה ולהיות כי לפרץ היה תשפט התלוכה ותתתו היה רתוי לצאת תלכי בית דוד ותשיח נדקני · בתחזק על לתיו ויצא רתשובה הוא · ויסחזירו לתשר על נתתו · ולכן נקרא שתו פרץ כלומרו תה פרצת עליך פרץ וגו' · והוליד את תצרון תשר היה תגדולי ותלם בכבד · והוליד את רם תשר ידו בתלכתה ותלדות טובות תוליד את תצרון תשר היה תגדולי עתו ושריו · והוליד את נתשון נשיא תזוקות בעובר · והוליד את עמי כלב תשר היה תגדיבי עתו · והוליד את נתשון נשיא ליהודה תשר שתו כגזר תן תולדה ידו נתש בריח · לתש עקלתון והוא לוייתן · להיות כתו גדול בכל דבר תכתה ודעת · והוליד את שלמה כתרגום ית שלמה תדיקא הוא שלמה תן בית לתש ונטופה דבסילו בגוי פרסדתון לתותיב ירבעם תייבא על תורתי והוחון עובדי לב ובנין יתוון כנטופה והוא כגזר תן שלמה לך קנין ת היה לכו · והוליד את בועז תשר כו עוז ותוסיף · וכתרגו' והוליד ית תנען כגידה הוא בועז לדיקא די על זכותיה תישתזיבו עמא בית ים' תיד בעלי דבביהון · ובגין עלותיה עדת כפנא תארעא דים' · והוליד את עובד ה' וכתרגו' והוליד ית עובד דפלח למרי דעלמא בלב שלים · והוליד את ישי · כגזר תן יסות שר"ל תציחות · להיותו תגד תסילותו תתוייב התציחות הנצתי · לולי תטף תכיו תרתתן · והוליד את דוד · הוא דוד ותסוב לה' :

תם תגלת רות · שבח למתוקר בתהילות

תתה דב התמלכה · תשר תי לל כתוכה : תתגל לי בכלה · בפירו' קיבת תיפה :

תם ונשלם ספר רות תהלה לצור מוציאנו
מעברות לחירות

רשי

איכה ישבה בדד · ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתו׳ איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלף ביתות שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש : בדד · גלמוד מיושבי׳ : רבתי עם · י״וד יתירה כמו רבת עם שהיה עמה רב יש מדרשי הג״דה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : היתה כאלמנה · ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אללה : בכה תבכה · שתי בכיו׳ על שתי חורבנין : בלילה · שהמקד״ש נשרף בלילה דאמ׳ מר לעת ערב הציתו בו את האור · דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלי׳ בתשעה באב נרמה להם · דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו : ודמעתה על לחיה · מתו׳ שהיא בוכה תמיד : כל רעיה·אוהביה: גלתה

אבן עזרא

אנשי אמת יבינו מדרשי קדמונינו כלדיקים · שהם נוסדי׳ על קשט׳ ובצליקת מדע יצוקים · וכל דבריהם כזהב וככסף שבעתים מזוקקים · אכן מדרשיהם על דרכים רבים נחלקים · מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים · ומהם להרויח לבות כלחות בפרקים עמוקי׳ · ומהם להאמץ נכשלים ולמלאת הריקי׳ · על כן ידמו לגופות טעמי הפסוקים · והמדרשים כמלבושים בגוף דבקים · מהם כמשי דקים ומהם עבים כשקי׳ · ודרך הפשט הוא הגוף בדברי׳ נבחרים ובחוקים · וכן אמרו שהמקרא כפשוטו והדברים עתיקים :

ואני אברהם בר מאי׳ מארץ מו׳חקים · הוצאתני מארץ ספרד אמת המליקי׳ · וספרי אלו בגליתי היו בידי מחזיקי׳ · ויורני לבאר ספרים בטעמי׳ מגופת מתוקי׳ · וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים · ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקי׳ וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים ועוד כתוב מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה : בדד · שם נופל על זכר ועל נקבה עם למ״ד ובחסרונו וכן מלת בטח : רבתי · שרתי · מלעיל להבדיל בין הי״וד הנוסף ובין יוד״ין סימן המדבר כמו אוהבתי לדוש ועמדה אלא גנובתי יום מלרע בעבור השתנות הבי״ת : רבתי בגוים · איננה כראשונה רק בלשון גדול׳ כמו ורבי המלך על כל רב ביתו · ונפתחה למ״ד למם להורות על ה״א הדעת הנעדר ולא נדגש המ״ם להקל על הלשון · וי״ו בכו תחת ה״א כי אותיות אה״וי מתחלפות כמו הסכלת עשו : יהודה

איכה

ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס:

בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה כל רעיה בגדו בה היו לה לאיבים:

גלתה

תרגום

אמר ירמיהו נביא וכהנא רבא איכדין יתגזר על ירושלם ועל עמהא לאתדנא בתירובין ולמספד עליהון איכה היכמה דאתדנו אדם וחוה דאיתרכו מגינתא דעדן ואספיד מרי עלמא עליהון איכה ענת מדת דינא וכן אמרת על סגיאות חובהא אשתדור די בגוהא ובגין כן תהי יתבה בלחודהא כגבר דמכתש סגירו על בסריה די בלחודיה יתיב וקרתא הות מליא אוכלוסין ועממין סגיאין אהרוקינת מנהון והות דמיא לארמלא ודי מהרברבא בעממיא ושליטא באפריכיא והוו מסקין לה מסין הדרת למהוי מכיכא ולמתזכרנא להון בתר דנא: כד שלח משה נביא אזגדין לאללא ית ארעא ותבו אזגדיא ואפיקו שום ביש על ארעא דישראל והיא ליליא תשע יומין באב הוה וכד שמעו עמא בית ישראל ית בשורתא בישא הדא דאיתבשרו על ארעא דישראל נטלו עמא ית קליהון ובכו בליליא ההוא מן יד תקיף רוגזא דיי׳ בהון וגזר למהוי כבן בליליא הדא לדריהון על חורבן בית מוקדשא וכדו אתאמר בנבואה לירמיהו כהנא רבא למהוי חריבא ירושלם על ידוי דנבוכדנצר רשיעא אין לא תיבין בתיובתא מן יד עאל ואוכח ית עמא בית ישראל וסריבו לקבלא כמימריה בכן עאל נבוכדנצר רשיעא וצדא ית ירושלם ובית מקדשא אוקיד בנורא בתשעה יומין בירחא דאב וביה בכיהא כנשתא דישראל בכותא ודמעתא זליג על ליסתהא ולית דימליל תנחומין על לבהא מן כל טעותא דירחמיתא למיזל בתריהון ובגין כן כל חברהא ארשיעו בה אתהפיכו למהוי לה לבעלי דבבין: אזילו

מסרה

איכה י״ז וסי׳ איכה אשא לבדי איכה אוכל להוריש׳ · איכה יעבדו הגוים · איכה נדע את הדבר · איכה ירדוף אחד אלף · איכה היתה לזונה · איכה תאמרו חכמי׳ · איכה נהיתה הרעה הגדולה · אהה יי׳ אלהים איכה נעשה · איכה נשבר מטה עוז · איכה ידע אלו איכה תרעה ב׳ בו׳ איכה ישבה בדד · איכה יעיב באפו · איכה יועם זהב · איכה נחשבו לנבלי · וחד איכה הוא :

אבן יחייא

אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד ן׳יחייא י״צו · ראוי לדע׳ כי לחכים הטבע בחכמת בוראו למצוא מקום שמה יודחו וישלכו מותרות הד׳ ליחות טבעיות · אשר בשלותם ישלוו אהלים לחיי הטבעיי׳ כי האזנים הם מקום משפך מותרית הליחה אדומה שבמרה והפה הוא משפך למותרות הליחה לבנה שבאצטומכא · והחוטם הוא משפך לדם שבכל הגוף · והעינים הם משפך לליחה השחורה אשר בטחול · וכאשר יחולו על האיש הנכאב כאבים שונים לא יוכל שאת · יערבה השחורה עליו · ותדחה בדמעות עיניו · ולכן האבל או המר מרוב צרות אפפוהו · יבכה לארפו׳ מעליו חוליו · והנה הקינה בכלל תחלק לשני׳ הספד והוא הזכרת ימי הטובה והתענוג הנאבד · בימי הצרה העומדת · והבכי והוא הזלת הדמעו׳ להקל מעליו כאביו · ולכן כאשר בא אבי אבות האומה הקדושה לקונן על שרה אשתו כאמר ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה · הן הנה שתי חלקי הקינה כאמור · וכן הנביא ירמיהו מקונן על כרת ישראל העתידה חילק קינתו הראשונה והיא איכה ישבה בדד לשנים · היינו לבכי המתחיל מאיכה ישבה בדד · עד זכרה ירושלם וגו׳ ולהספד והוא מן שם עד סופה · ולהיות כי כל טוב יוכלל בשלש סוגים והם בני חיי ומזוני · ואלו הם השלש מתנות שנתן הק״בה לאברה׳ לתגמול קורא בשמו · היינו מתנ׳ הזרע כאומרו והפרתי אותך במאד מאד · ומתנת האלהות והחיים הנצחיים בעולם הבא כאומרו והייתי להם לאלהים ומתנת הארץ ומזונותיה כאמרו ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך · וכדברי שמעון בן יוחאי דאמר שלש מתנות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל על ידי יסורין · ואלו הן תורה ארץ ישראל עולם הבא · תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו והנה תור׳ הוא רמז לבני ולמתנת הזרע · להיותה התאר העצמיי לישראל כאלו היא סגולתו כאחות לאדם · כי אם אין תורה אין ישראל ואם אין ישראל אין תורה · ולהיות כי שלימות ישראל איננו להיותו ממין האדם כי בו ישתוה הכושי והכנעני · רק מפאת תאר הנפש האלהי החל עליו באמצעות התורה · לכן ארץ ישראל שנא׳ וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך · וכתיב בתריה כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה · עולם הבא האלהי רבי שמעון כיונה בה שם ישראל בשם תורה · [illegible] שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר · כאשר ה׳ אלהים ביום אפו כלה אמתו באומה ישר׳ הסיר מעליהם עדי השלש מתנות הנז׳ · ולכן ירמיהו והוא חיי ומתנת האלהות · [illegible] והנה היללה הראשונ׳ היתה על אבדת מתנ׳ הזרע באומרו איכה ישבה בדד העיר רבתי עם · שר״ל העיר המלא׳ והרב׳ עם איכה המקונן בבכיותו זה הליל שלשה יללות על העדר הג׳ מתנות · ובדד עין החקר כמו תכח׳ והנה היללה השני׳ על העדר מתנת האלהו׳ · באומרו היתה כאלמנה ישבה בדד להעדרם אשר לרעב לרעב והגפאו׳ כמתו בעונם והגלו בראש גולים · [illegible] רבתי בגוים כי שם רבתי פה יובן על לשון גדולה ע״ד ורב יעבוד צעיר ור״ל איכה אותה כנס׳ יש׳ המעוטר׳ בשם גדולה כאומרו ומי גוי גדול אשר לו אלהים וגו׳ אשר השם ההוא כפל בגורלו להיותו עם אלהי יעקב המעוט׳ בגדול מכל אלהי׳ להיותו בורא המציאות ומעמידו ומפליא לעשו׳ · איכה היתה כאלמנה אשר המר מחות שבר מפלגת׳ ויסיר מגביר׳ · והמשכיל יבין אומרו כאלמנה בכ״ף הדמיון ולא אלמנה ממש · כי הוא להודיענו כי לא נאבד תקות יש׳ ואחרי נמכר גאולה תהי׳ לו · והנה היללה הג׳ על העדר מתנ׳ הארץ לבני היא לכל הארצו׳ באומרו איכה שרתי במדינות היתה למס · והכן כי כאשר המין ישראלי חל עליו בתחלת מתנת הזרע בהיותם בארץ מצרים · כאומרו ובני יש׳ פרו וישרצו וגו׳ ואח״כ מתנת האלהות במדבר על הר סיני במתן תורה · ואח״כ מתנת הארץ [illegible]

תורת חסד

צדקת תמים

איכה ישבה בדד וגו׳ יר׳ הנה בהיות עם בני ישראל עושין רצונו של מקום לא היו צריכים לשום לווי אצולי כי גם בהיותם לבדד הם בבטחון גדול כאמור וישכון ישראל בטח בדד וכו׳ ואין ספק כי היותם לבדד הוא להם למעלה רמה וגדולה כשהם טובים וישרים עמו ית׳ כאומר הן עם לבדד ישכון אך כשאינם עושין רצונו של מקום יתהפך להם הדבר מההתבודדות מהיותו טוב מאד להיותו רע מאד וז״א פה איכה ישבה בדד העיר וכו׳ והישיבה הזאת לבדד לא היתה לטובתה כאשר היתה בתחלה רק שנמשך לה כעת מצד ההתבודדות שהיתה כאלמנה היושבת בביתה גלמודה וכו׳ ולזה **בכה** תבכה וגו׳ : ואחר שכתבתי זה מצאתי ראיתי בילקוט סי׳ תת״רו וז״ל כחמו טמיר׳ אומר אין דבר שירושלם מתרעמת לפני הק״בה שאינה מתפייסת עליו איכה ישבה בדד אמר לה אני מסרה לותה יחידה שנאמר וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב ע״כ · וה׳ היודע ועד כי שמחתי שמחה גדולה בראותי דבריהם ז״ל אלה : גלתה

אזילו בית יהודה בגלותא על דהוו
מענין ימתמין ואמרמלן ועל כניאורת
פולחנא דהוו מפלחין באחוהון בני
ישראל דאוהבנו לדהון לא קרו
חירותא לעבדיהון ואמהתהון דהוו
מזרעת ישראל וכנין כן אף אינון
אתמסרו ביד עממיא וכני ישתא
דבית יהודה יתבא בגו עממיא ולא
אשבחא ניחא מפולחנא קשיא
דש עבידותה וכל דהוה רדיף יתה
ארביקו יתה כד היא מתחבאה בין
תחומיא ואעיקולה: כל זמן דהוה
ירושלם מתבנא סריבו ישראל למיסק
לירושלם לאתחזאה קדם ייתלת
זימנין בישתא ועל חוביהון דישראל
איצדיאת ירושלם ואתעבידו שבילי
ציון אבילין מדלית אעיל בה בזמן
מועדיא כל תרעהא צדיין וכהנהא

אניהן על די בטילו קורבניא בחולהא ספדין על די פסקו למיפק בחמשא עשר
יומין באב וביומא דכפוריא די הוא בעסרא יומין בתשרי לחננא בחינוניא אף איהי
מרירו ליבא לחדא: הוו מעיקהא מתמנן עלהא לרישין ובעלי דבבהא היו יתבין
בשלוה ארום יי תברתה על כניאת מרודהא רבויהא אזלו בשביתא קדם
מעיקהא: ונפק מן כנישתא דציון כל זיוהא הוו רברבנהא מסתחרן על מיכלא
היכמא דמסחרן איליא במדברא ולא אשכחו אתר כשר למרעהון ואזלו בהשות
כוחא ולא הוה להון חילא למערוק לאשתזבא קדם רדיף: הות דכירא ירושלם
יומין קדמאין די חות מרורא ובכרכיא ובפציחין תקיפין ורברבי ישלט בכל
עלמא וכל ריגונהא דהוו לה מן יומין קדמאין ועל חובא נפל עמה בידוי
דנבוכדנצר רשיעא ואעיק להון ולית דסייע לה חזוה מעיקיא דאזלא בשביתא
חייכו על טובהא די פסק מבינתא:

חובא

גלתה יהודה: מלגלס: מיעוני: ממחת עוני: ומרוב עבודה: שהכבידו עליה
כפלים: היה יושבת בגויים: ובמקום שנלחה וישבה שם לא מלאה מנוח: בין
המצרים: שם גזבה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: מצרים: גבולים של אדם
וכרס ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: בתי מועד: עולי רגלים:
נוגים: לשון יגון ואין שורש
בתיבה אלא הגי"ל לבדה:
שלו: יושבים בשלוה: הוגה -
הלחיכה והוא לשון יגון: כתילי:
לא מצאו מרעה: כתילי: חסר
לא מצאו מרעה שמין לכם כח
לברוח שהיולא כחם ברעב:
לפני רודף: כל רודף שבמקרא
חסר וזה מלא שנדלפו רדיפה
שלימה על כן ייסד הפ"י אלא
רודפתי וחסר' שנת גהולי שנת
נאלי בלא חסר כחיב: זכרה
ירושלם: נגלוחה: ימי עוניה:
ימי חורבן שהביאה לידי עוני:
ומרודיה: הוא לשון נער כמו
וירדתי על ההריס מריד בשימי
ותהיינה: כל מחמדיה: וזכרה
כל טוב מחמדיה שמימי קדם:
שמחו על משבתיה: שמחו על
שביתת משוטה מגה תדם ושבת,
ומדרש אגדה דורשו בלשון אחר
שהיו שובתין בגולה בשבתות
וימים טובים ושמיטי כשביעיות
והיו האומות מחקים עליהם
ואומרים שוטים בהרגלכם לא
שמטתם ועכשיו בגולה השמטו
בהרגלכם לא שמרתם ועכשיו
בגולה תשמרון: לגילה

שוממין
ל' ומ' שוממים
יתן ונתן

פשעים
ל' מן זוכין
ת' נשין זכר
ונקבה ת'
נשין רבי'
ת' נשון ישיל

נסרה

עיר ה' מ"ל יסי' יתום אתה היית
עזר: וכשל עיר וגפל עזר:
אל תרחק ממני כי צרה קריבה:
זכרה ירושלם ימי עניה ומיטי
אחלי אפרנו:

תורת חסד
צדקת תמים

גלתה: יהודה וגו' יש' בכה
במקרים גלתה יהודה
ברשעה וגלות זה היה להם מעוני
ומרוב עבודת פרך וגם עתה היא
אסר מזרה בגלות בגויים ולא
מלאה מנוח כאשר לא מלאה בימות
עולם להגביהם וכו': ורז"ל אמרו
מיעוני שעשקו אסר שכיר כאומר
לא תעשק שכר עני ואביון: ומפשר
לומ'כי היה הארון אומר עמרוב עבוד"
וכפי הרשם ז' גלתה יהודה
מעוני שהיה לה ועשה היה לה העיני
הלזה מרוב עבודה כי לא היתה
רולה להוסיף בערבי שבתות וימים טובים מחול על הקדש כדי להרויח הזמן הזה
וה' שם לה מדה כנגד מדה שיהיה לה עוני כאילו מעולם לא עמלה ולא עשתה דבר יגיעה
כלל וכמו כן לשבה זו היה יושבה בגויים לא מלאה מנוח בשביל מה שלא רלתה למלוח המנוח
בזמן רשר היתה יכולה למולחו והוא בהיסוף מחול על הקדש כאמור דרכי ציון האבלות
וגו' ר"ג כתב ים מי שפי' מתנת אבלות למביט בהן: והנכון שקראתו הארכים הגלות
כאשר לין עוכר וכב בהן כי הם מי שתעורר מקוננת על הבלותה עד שיקבצו לשם שם הן הגלות
כב"ד: וי"פ כתב כדברים נראמרים ר' שהיו מלמדין לתלמידים מעולי רגלי בתולותיהם
כיונות שהיו מנפות ליין בלי כי זכירת לחברות תת פני ה' ע"כ: ובסתר תחד קדוש בתולותי'
כיונות לפי שבתפי אותן ירלות כי היום לו למחר תהרה ערותן בלה בתולים וכו' ע"כ:
והרמ"ב כתב מבלי בני מועדיך ממשרתים שלה בתו לג רבני ע"כ: והולי לומ' הרבי
ליון היה כ"ו ואמר בדרך ליון ור' לומר כי בדרכי ליון היו הרבה נשים הבלות יכן אשר בעיניהן
לא היו בתים ים הנסתי: לון ר' ליוס תסר ייעדו לבה לבתיהם ולכן היו כל שערים סומות ן
כי ליון מי שיגרוך לעיירה בדרך העיר לקבל האנם מהבאים וכבאים בדרכים כי ליון מניח להם
דבר ובתולותיהם נוגות בדרך ממתינות להבאת לניעי הזקנים העד בעבר ולהתברך מהם
וליון בעלמה מר לה מסלות הבאים מעלות: היו לראש לרלם הרמב"ן כתב הנייס מעבדו
שהיו כשאר הנשים נבזים ולדלתם עמהם עבו רלם ועבו בזה כי לא היה ראוי לבניהם ע"כ: חו"ר
רוב פעמים שיהיה להם מורך שהכי הקטנים הלכו לבניהם ע"כ: חו"ר
לויניה שלו ועמדו בשלוה עם הצרים והוא דבר יוצא מן הכלל שהיו בשלוה לויתהם בשלוה עם
הרשעים לויהם ר' מדים בשלוה לעולם זה עם ז' ורוי ע"ד רוש כי קנאתי בהולליים שלוה הרשעים
לתלה וזה היה להם עם היות להת שכוחת כל ה' מהם היה הפנית לכוחת הלחר כי בחוב
מעבינו הוא לתכוק להלך שלל כאמור לחר לויב לרחוק הסוף כאשר היה
לעכיר לת הכל לבד כאמור הים לר ולויב המן הרע הזה כי הנה הזכירו בתחלה בשם לר ורבי'
בתלה בתור' לו נלמר כי היה העוכחת כי לחר שכוחת הלורר היה לעקור לת הכל ולא יביט על
השלל לכן הלויבים היו עם הצרים בשלוה כדי שהם יהיו העוכרים והלויבים יהיו המקנלים
השלל: לו יר' ניחר כי מה שהיו נרחשים שם לבין עלמם לרחשים וקניני' ומה שלויבים שלו
הנה זה היה לפי שידעו כי ה' הוגה על רוב הפעים ועוללים הקטנים בתור' המילת על הכל
הלכו שבי לפני לר: ולעני בלומר היו לרחם שלא יפורסם הדבר בעלמו בפירסו
לכו והשמעאלים בלומ' יהיתה מנוחתו כבוד: ויצא מן בת ציון וגו' ויללו בלה כח וגו' הר"י
בחיקון כתב יר' מלי מבים הרוב כח וחזק ה' הולכים לבניו ולה היה להם לב לעלות תבה ולהנה
ע"ד לומר וכשלו היה ברחיו כמפני חרב וכ': וע"ד החמת בלה כח כי חין עמנו כח ה' כי חשם
ובנח הזה יללו חת בתים כלומר בכח גדול וביד חזקה וכן בהעות ישראל לאמר מר"עה ובתה
יגדל בח ה' ובשם המיוחד במלואו הפלטים בח בותיות כגון י"ד ו"ה ד"ל ת"ה ת"ק ו"ה ולוו"ן
ולוו"ה ת"ק ולוו"ה ת"ק וזה היה כוכת הקדים שים בו כ"ח בותיות בחמן יבח שמיה רבה מבדך לעלם
לעלמי עלמיל מלבד מלת למן כי המן הוח עבירת תפלת יתגדל ויתקדש וכ"ח תיבות בכל
יהקדיש והם חמן יבח שמיה רבה מבדך לעלם לעלמי עלמיל יתבדך וישתבח ויתפחר ויתרומם
ויתנשח ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשה בריך הוה למעלה מכל הברכות השירות
התושבחתיו יהנחמות האמירות בעולם חרי כ"ח וזה רמוז ר' יוסי בן קסמה כשנכנס לחורבה וכו'
ולמרי ז"ל כל העיבה לאמירת שמיה רבה בכל כתו ובכח שלין עמנו הוח שמו הגדול ויתר מספיק
פנים פני מלך חיים ואין הדיום בניתו ודי לחבין ע"כ: ולעני מוסב לומר כי הסדר הנזכר בפסוק
הזה היה על המלחכים המוזלים על כל הדברים וכשבלו להעזר עמהם מלחו את עלמם כיולים לת מלחה מרעה ולח מלחו מרעה ל"ל:
זכרה ירום יגו' כל מחמדיה וגו' בפיוק זה נלמר על מה שעבדו ישראל במלרים שהיו עם עניים ומרודים ול"ק יגלו בנכסים רבים וזה היה בנפול עם בני ישראל ביד לר והוה פרעה הרשע
והנה גז בחייהם עם רוב עתרם שחקו על מפלתם והוה מה שהיו חומרים להם נרפים לחם נרפים ומכו שניהרו ר"ל כי בימי השבת היו רוחים בנחלתיהם וכו' ולכן נראה ירושלם
לת כל הפרוכותיה היתה זוכרת לת כל זה ולומרת הנה מז ה' נתן לי מחמדי' רבים בנלחתי מפש עם שהיית' בכל כך תוקף הרעה בימיהם ועתה חין לי כל כי הם היותו נרש' גדולה בערוש ובחיסר כל:

מעת

לנידה · לגולה לשון נע ונד אושמיב"ל בלע"ז : ערותה · קלונה : נאנחה · לשון כפעלה שושפי"ר בלע"ז שמצי כי נאנחה תני הוא שם דבר שיסופר"ירא : טומאתה בשוליה · לשון גנאי הוא דם נדותה כיכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין הרב' עשאתן בגלוי : לא זכרה אחריתה · כשהיו חוטאים לא נתנו לב מה תהיה אחרית' לפיכך ותרד פלאים ירידתה כפלא' פלא' הרבה שהכל פניו' שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר : ידו פרש צר · מצון ומוהב : על כל מחמדיה · ספרי תורות שנאמר בהם הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגו' : אשר צוית לא יבאו בקהל לך · אלו עמון ומואב: לוא אליכם לא תבא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת התרו חכמים מכאן לקובלנא מן התור' ראו מה עשה לי הכיתו וראו וגו' : אשר עולל · אשר נעשה לי : אשר הוגה יי' · אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון : ויירדנה

לנידה · ללעג כמו מנוד ראש וניד ספתי והוא מגזרת נע ונד : הזילוה · הפך הכבוד כמו להוציא יקר מזולל רק הוא משורש אחר הו טעמה הורידוה או עשו שהזל דמעתה : פלאים · ירדה ירידה : כי ראתה גוים · על ירושלם שבה : זוללה · כמו זולל וסובא : לוא : יש אומרים מלשון אלה ולא מנהגה בלא אלף וטעמו לא יגיע אליכם מה שהגיע אלי : עולל · נעשה לי והוא מהבנין הכבד שלא נקרא שם פועלו בעבור שהיכנו בקמץ קטן כמו כונן חמורי : הוגה · כמו הרה : ויירדנה

3 חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַ͏ִם עַל־כֵּן לְנִידָה הָיָתָה כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ כִּי־רָאוּ עֶרְוָתָהּ גַּם־הִיא נֶאֶנְחָה וַתָּשָׁב אָחוֹר׃
טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רְאֵה יְהוָה אֶת־עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב׃
יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ׃
כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמַדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נָפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃
לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃
מִמָּרוֹם

חוֹבָא רַבָּא חֲבַת יְרוּשְׁלֵם בְּגִין כֵּן בְּטִילְטוּל הֲוָת כָּל עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מְיַקְּרִין לָהּ מִלְּקַדְמִין נְהַגוּ בַהּ זִילוּתָא אֲרוּם חֲזוֹ בִּידְקָהָא בְּרַם הִיא מִתְאַנְחָא וְרַתִיעַת לַאֲחוֹרָא: סוֹאֲבוּת דַּם רִיחוּקְהָא בְּשִׁיפוּלַהָא לָא אִדְּכִיאַת מִנַּהּ וְלָא אַתְהַת עַל הוֹבְהָא וְלָא דְכִירַת מַה עָתִיד לְמֵיתֵי עֲלַהָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּנְחָתַת וּנְפָלַת וַהֲוָה פְּרִישָׁן וְלֵית דִּמְלִיל תַּנְחוּמִין לַהּ חֲזִי יְיָ וְתֶהֱוֵי מִסְתַּכֵּל אֲרוּם אִתְרַבְרַב עֲלַי בְּעִיל דְּבָבָא: יְדֵיהּ אוֹשִׁיט נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא וּשְׁלַף סַיְפָא וּקְטַע כָּל רִיגוּנַהּ אַף כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל שְׁרִיאַת לִילָא אֲרוּם חֲזַת עַמְמִין נוּכְרָאִין עָלוּ לְבֵית מוּקְדַּשְׁהּ דִּי פַקֵּדְתָּ עַל יְדוֹי דְמֹשֶׁה נְבִיאָה עַל עַמּוֹן וּמוֹאָב דְּלָא יִדְכוּן לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דִילָךְ: כָּל עַמְּהָא דִירוּשְׁלֵם אֲנִיחָן מִכַּכְנָא וְתַבְעִין לַחְמָא לְמֵיכַל יְהַבוּ רִיגוּגֵיהוֹן בְּסְעִיד לַחְמָא לְקַיָּמָא נְפַשׁ חַיֵּי וְתֶהֱוֵי מִסְתַּכֵּל אֲרוּם הֲוֵיתִי נַרְגְּרָנִיתָא: אַשְׁבְּעִית לְכוֹן כָּל דְּעָבְרִין בְּאוֹרְחָא זוּרוּ הָכָא אִסְתַּכָּלוּ וַחֲזוֹ אִין אִית כֵּיבָא כְּכֵיבִי דְאִסְתְּקִיף לִי דְּהִבְאִישׁ יְיָ יָתִי בְּיוֹם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ: מִן

מסורה

את עניי ג' וסי' את עניי ואת יגיע כפי ראה יי' · את עניי כי הגדיל אויב · אשר ראית את עניי ידע · בצרו' · צויתה ג' מ"ל וסי' נמסר בתלים סימן ק"כ ע"ש · בקהל ד' דגש' וסי' בלשון ארמי נסוק נצלי דפגין את פקדית יביאור' מי אשר לא עלה בקהל · כי רבת בקהל אשר לא התקדשו · אשר צוית לא יבאו בקהל לך · קמתי בקהל אשוע · כמכאבי ג' חס' בליש' וסימ' רבים מכאבים לרשע · כמכאבי אשר עולל לי · שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולותי ·

אבן יחייא

ישראל · והנה כל אחד מהם הגיד החטא אשר סבב העונש ההוא · והנה כנגד העונש הראשון והוא אבדת הרצון אחר גלתה יהודה שרוצה לומר עם יהודה אשר היה מיושב על אדמת הקדש · גלה ממנה · והוא כעבד הדר בהכל אדוניו והוא בקרוב אליו · ואחרו נגלה מהיכל ההוא ולא יראו פניו עוד שמה · כי אבד רצון אדוניו · ואחר כך ספר סבת העונש הזה [illegible]

תורת חסד
צדקת תמים

הטא חטאה ירושלם וגו' בפסוק זה כיון אל הב' הנחים שבעונותיה כחרב' הבית ב' פעמים ונזכר בגלה כנסת ישראל אל האמה הכיונה מעט בעלה בגבול נדותה [illegible]

[illegible]

אבן עזרא

וירדנ' שב אל האש כי ימלא לשון זכר כמו תאכלנו אש לא נופח וטעמו כמו לא ירדנו בפרך: ומלת נשקד אין לה אב ואם והטעם כמו נמשך כמו נמהר · והיה ישתרגו מבנין התפעל ממשפחת השריגים: הכשיל · שב אל עול פשעי ויחסר אשר אחר בידי גם אחר קום עמו או מפניו: סלה · מגזרת מסלה וכן גת דרך יי' מגזרת דרך רק סלה שרש אחר היה: גת · יקב: בתולות · הסמוכה אל בת ובת יהודה כל השבט והבתולה ירושלם: בוכיה · כמו פוריה: עיני עיני יורדה מים · עין אגים דומה לעין המים והעין יורד וכן יזלו מים ושניהם פעלים עומדים:

פרשה

רשי

וירדנה · וירד אותה וישבר אותה על ידי רידוי ויסורין לכך הנ"ון דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירעצנה שהעצם לשון נקבה כמו דאת אומר העצמות היבשות שיבר כל אחת ואחת דבר אחר וירדנה כמו וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו: נשקד עול פשעי בידו · אין לתיבה זו דמיון במקר' ובלשון ארמי של פסיקת' קורין לדרבן מסקרא מלמד הבקר וחומר אני נשקד פויינט'ריינט בלע"ז נקודים מלומרים ומסומנים היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מנייהם ותשלומיהם: ישתרגו · נעשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון משנה אין מסרגין את המטות: סלה · רמס ורפס לשון סולו סולו המסילה: קרא עלי מועד · יעידות גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההיא שתא מלויי מלאה של שנה שנייה לצאתם ממצרים לכך הירעה חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך · לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס אנשים להוציא דם: עיני עיני · כלומ' תמיד עיני ירדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות לזה:

מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה
פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר
נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה:
נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ
עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי נְתָנַנִי אֲדֹנָי
בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם:
טו סִלָּה כָל־אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא
עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ
אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת־יְהוּדָה:
עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה
מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב
נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב:
פרשה

מן שמיא שלח אשתא בכרכי תקיפין וכבש יתהון פרש מצדתא לרגלי ארתיעני קדל בעלי דבבי יהיבני למיהוי צדיא כל יומא מרחקא וחלישא: אתיקר ניר מרודי בידיה אתכבשו כשבשין דגופנא סלקו על צוורי אתקל חילי מסר יי יתי בידוי מן דלית יכיל אנא למיקם: כנש כל תקיפי יי ביני ארע זמן עלי לתברא חיל עולימי ועלו עממיא על גזירת מימרא דיי וסאיבו בתולתא דבית יהודה די הוה דמהון דבתולתהון מיתשר היך כחמר מן מעצרתא בעידן דגבר מבעיט ית ענבין חמר עינבוהי שריין: על טפליא דאתרטשו ועל נשיא מעדיאתא דאתבקעו כרסיהון אמרת כנישתא דישראל אנא בכיא ותרין עיני זלגין דמעהא היך מבועא דמיא ארום אתרחק מיני מנחם דמקים יתי ומליל תנחומין על נפשי הוו בנוי צדיין ארום אתגבר עליהון בעיל דבבא: פרשת

מסרה

בעצמתי ו' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף סדר ויחי ע"ש · דוה ג' וסי' נמסר בישעיה סימן ל' ובקדשים · סלה ב' בתרי ליש' חד כתיב א' חד ר"פ וחד ס"פ וסי' הירדר סלא · סלה כל אבירי קדמ' כתיב א' · שוממה ל' בתיב מ"ם בסוף וא' שוממין ואינון חד מן י"א זוגין מיחדין חד נסיב נ"ון וחד נסיב מ"ם וסימן נמסר בסוף סדר בהר סיני ·

תורת חסד צדקת תמים

ממרום וגו' יר' הקדחת הנה היא באה אל הלב ומשם תתפשט אל כל הגוף ואחר הכל אל העצמות והיא הדקה ועתה מהסבות השמימיות שלח אש בעצמותי וירדנה משם אל שאר הגוף והוא הפך טבע המציאות ולמה עשה זה כן לפי שפרש רשת לרגלי הסמוכים אל השוקים אשר בהם העצמות שכל הגוף נשען עליהם ולזה כיון להתחיל המכה בהם והשיבני אחור כי מהיותי חולה מהדקה נחלתי מקדחת העפוש ואח"כ מקדחת היומית ונתנני עם הקדחה העפושית שוממה וכל היום עם הקדחת היומית אני דוה וכו': נשקד עול וגו' הר"יג ז"ל כתב ישתרגו יר' נעשו כשריגי הגפן ועלו למעלה וכן העונו' עשו פרי למעלה והוא הפך מדת דינו ית' כי המצוה היא העושה פרי למעלה כמו שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי וכו' והעבירה איכה עושה פירות שנאמר אוי לרשע רע כי גמול ידיו וכו' · או יר' ישתרגו כי העונות בעצמם באו מאליהם עליו והוא ע"ד מסז"ל בפסוק וביד כל אדם יחתום ובפסוק העז איש רשע בפניו שהעבירה נחתמת את בידיו ואת בפניו וכמו כן נאמר ועז פניו ישונה וכו' ולכן אמר כי מתחלה נשקד עול הפשעי בידי וכשישתרגו ונחרבו עלו על צוארי ואז הכשיל כחו כי אין בו כח לשוב ולהתקבל בכרתשובה והוא הענין כי אחר התמידו בעבירה ושלש עושין מחבלי השוה אשר משך בידו עבות העגלה ונותני' אותה על צוארו ואז הוא רחוק מאד מהש"י ותשובתו כבדה עד שיקבל ענשו כמו שאמר חכמי האמת לפי שפעמים הראשונים מכסים על העתהיו וכשמנה ושלש מכריזין עליו ונותנין אותו בידי המקטרגים הממונים לעשות דין ברשעים · או יאמר כי כשרבו העונות ימנע ממנו הבחירה לשוב כי הבחירה היא כח האדם והמעלה אשר לו על כל שאר הנבראים ואפשר ברמז באומר הכשיל כחו שאמרנו ע"ד האמת באומר וילכו בלא כח וכו' ע"כ · או יר' הנה הוא ית' ידו היתה תמיד עלי לטובה ועתה נשקד עול פשעי בידו ולכן עתה כעת ידו היתה עלי לרעה והשתרגו עלו על צוארי חורשים חרשו והכשיל כחי אשר היתה לי עמו ית' ונתנני בידי לא אוכל קום: סלה כל אבירי וגו' בספר אחד קדוש כתיב אבירים אלו הם הצדיקים המגינים על הדור שכן הוא דרכיות' לסלק החסידים בעון הדור למען לא יהיו להם למגן וז"א מנחם משיב נפשי כי החסיד הוא מנחם מצרות הגוף ומשיב נפש השכלות בהוכחותיו למקום אשר משם חוצבה · או יר' על כל אלה הרעות שקרה לי אנכי בוכיה כי אם על אלה והוא כי רחק ממני מנחם משיב נפשי והוא האל ית' ולפי האמת גת דרך ה' לבתולת בת יהודה והענין הוא כי כמו שהדורך בגת משחית הענבים כדי להמתין את התכלית והוא העשות היין הטוב כמו כן התכלית כונתו ית' בהביאו יסורין עלי היתה לעשות שאשוב אליו ואדבק בעבודתו ע"כ · או יר' ולא נשאר א' מהם עם כחו וגבורה ואח"כ קרא עלי מועד ר"ל אנשים מועדים לשבור בחורי עם היות אמת שכבר היו מחוברים ולא היה צורך מקריאת המועד הלזה ועם מה שכבר נשברו הבחורים גת דרך ה' לבתולת בת יהודה: והרשב"י כתב יר' בסבת המחלוקות ורצות כל איש להיות אביר ואדיר נכרתו כלם ע"כ · וכפי זה הפי' יר' הכתוב הבא אחריו לומר על אלה חלוקי הלבבות אני בוכיה יען כי היא היתה הסבה כי רחק ממני המשיב הנקרא מנחם כי שמו ג"כ הוא ה' שלום וכשהוא רואה המחלוקת מיד הוא מתרחק ובכן היו בני שוממים כשגבר האויב וגבר וכיון פירשה את עצמה ביריה ואין לה תנחומים על זה כי צוה ה' ליעקב סביביו צריו והיתה ירושלם יחידה ונדה ביניהם שלא היו חוששים בעדה · או יר' כי רחק ממני מנחם בני המנחמני והפסוק בעצמו פירשו המפרש מי הוא המנחם בני וכו' ע"כ: על אלה אני בוכיה יר' על אלה הב' דברים והם מגיעות רע שעשו לי אויבי ושיכלו ועל היותי נעשה בלא צוה שמקודם סלה כל אבירי ה' בקרבי וגזה מלאו הערלים אין להם ובכן על כל א' מאלה יורדים מים כל א' מעיני כי הם ב' עינים הבוכי' והיורדים מים כנגד ב' רעות אלה כי רחק ממני מנחם על הדבר הא' וכמו כן רחק ממני משיב נפשי על הדבר הב' שנגע לנפש והוא הענין הלזה שסלה כל אבירי וכו' והנה לפי האמת אני הוא שהבנתי את כל אלה רק הבנים בני להיותם עדיין קטנים לא היו שוממים כי אם על מה שגבר האויב ולא הגיעו לכלל ידיעת הדברים בבריעות כמו שהבנעתי אני וידעתי כי יד ה' היתה זאת כאשר המרתי עד הנה · והרי"ב ז"ל כתב עיני עיני יר' לאות העין בעצמו ע"כ:

פרשה

אבן יחייא

ממות · להרוג את עצמם בידיהם ובמיתה משונה · ובחרו במות הבחירית מלחיות בתיר השעבוד והקלון · ולפי שזכרה ירושלם בוא אליה הצרות האלה שלשתם לפי שחטא חטאה עשתה תשובה ושבה אחור ממעשיה הרעים · וזהו אומרו ותשב אחור · טומאתה בשוליה וגומ' רוצה לומר יען כי לפי אשר הקדמנו · הכתוב יקלו כאביו בניחומי אהוביו וסיעת מריעהו · וכנגד ישראל ירידתה והשפלתה הגיעה לבלתי המצא לה מנחם מכל אוהביה · סיפר כי זכרה ירושלם בו יען כי טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה · לכן ותרד פלאים · ורוצה לומר טומאתה בשוליה · כי יש שני מיני מנאפות · האחת התועבות תמיד ואמנם לא הסירה מעליה את מסוה הבושה הטבעיות · ובמסתרים תבעל מהנהקי אשר לכדתו נרפתה · האחרת בעד היות טומאתה כדתה בשולי מלבושיה היא נוהרת · ויש מין שני והן הנקראות זונות מפורסמות בלתי בושות מאלהים ואנשים · אשר כל אחת מהן עושות מעשיהם בפרסום · ובהיות טומאתה בשוליה · ובבלתי זכרה אחריתה כי מרה תהיה באחרונה · ועתה המקונן אומר כי זכרה ירושלם · כי להיותה דומה בחטאתיה למפורסמות בלתי נוהרת מטומאת שוליה · לכן ותרד פלאים שרוצה לומ' ירדה ירידה כפלאת מאד · אשר כל שומעיה תצלנה שתי אזניו · והיא לבלתי המצא לה מנחם · כי שרתי במדינות וגברת ממלכות לבוא בשפל התחתונה עד הלום להעדר מנחם שינחמה · הוא דבר נפלא ומוכש השגחיי רחוק מן הטבע · ולכן אחרי הכירה תול עליה השלם צרות הנזכרות לעונש חטאתיה כזונה פיתה אין לב · והעדר המנחם לה על צרותיה הנזכרות אשר אין אחריה צרה גד לה מהנה · לעונש עשות חטאתיה הנזכרות בפרסום וכמנאפת אשר בהיות טומאת נדת' בשוליה תבעלי ממנאפיה · הצדיקה עליה את הדין וצעקה אל קונה לאמר ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב וידו פרש צר וגומר שר"ל ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב עלי את מכותיו עד כי נלאתי נשוא · ואם לא תראה בעוני אחתך לרוב חטאי · ראה כי הגדיל עלי אויב שהוא אויב וגם לך שהם עמון ומואב אשר מחית את שמם בספרך אשר כתבת לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' · עתה נכרתי כראותם כי באו שאר הגויים בנחלתך טמאו את היכל קדשך העזו פניהם לפרוש ידם בספר תורתך הנקר' מחמד עולם להיות דברו נחמדי' מזהב ומפז רב וכאומרו בן הדד לאחאב המלך כי אם כעת מחר אשלח את עבדי והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו · אשר הוא ספר התור' כי הכס' והזהב אשר שאל בתחלה נתונים כתובים השה לו בתשובת אחאב למלאכיו · וזהו כדי למחות מספרך הלאו ההוא אשר כנגד' · וטעם הפסוק כן ראה ה' כי ידו פרש הצר אשר ציויתה לא יבואו בקהל לך · על כל מחמודיה כדי למחות הלאו ההוא · וזה אחרי ראותו כי שאר גוים באו מקדשה · כל עמה נאנחי' וגו' · לפי שאמר לעיל כי לזכרם של עונש חטאה חלה עליה צרת החרון וכאומרו גם היא נאנחה · לפיכך ותשב אחור ממעשיה הרעים · ע"ד אחר דומה לזה ראה ה' והביטה היותי מכרת כי לפי שהייתי זוללה והוא חטא משפט מות כמפורש מבן סורר ומורה · ע"כ באו אלי הצרה הזאת האחר' להיות החרון והאנחה האחור' בנ"כ מהגודל כי כל עמה נאנחים ומבקשים לחם · ואפי' העשירים שבהם נתנו מחמדיהם והם בניהם הנעימי' והנחמדי' נתנום באוכל הייתי כי הרגום ובשלום להשים כמש' כאשר ספר יוסף בן גוריון מהנגר' מרים משוטי יהודה שבאה לירושלם בעושר גדול עם בן קטן נעים ונחמד ולרוב הרע' שחט אותו לפניה ואכלה הקרב והכרעי' ולהשא למחוק ריח הצלי אם מהורורי' · באו הפריצי' ואכלה עמה את הנותר מן הבשר ההוא · וכן אם דואג בן יוסף שהית' אתו מודדתו בטפחי' בכל יום לתת זהב לבי' המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלו · וזהו אומרו כל עמה נאנחים עד כי הייתי זוללה · לא אליכם כל עוברי דרך וגו' · ידוע כי דרך העולם שמנחמי' הנכא' הם המדברים תמיד · וחוזרי' ומדברי' כדי ליישב את לבו ולנחמו · כי לנכאב אין פה ואין לשון · וכן מצינו בריעי איוב כי הם המדברים ומעט מזער לא נכיר שיה דבורו או לענות פנים מה לניחומם · או לבכות ולהצית על רוב צרתו · אבל כנסת יש' הנעדר' מנחם היתה צריכ' היא בעצמ' לקרוא למנחמי' ולעוברי דרך שיסבו אתה לשמוע את אנחת' ובכיתה על רוב צרותיה ולכן סיפר כי היא קורא' לעוברי דרך · ולמען יבואו אצלה מברכת' בקול גדול לאמר יהי רצון שלא יקרה אליכם כאשר קרה אלי · ואחר בואו אצלי והביטו בעיניכ' וראו בעין שכליכ' אם יש מכאוב כמכאובי שהוא רמז אל מתנ' הארץ · אשר עולל לי · כנגד מן רע מעללים · והוא רמז למתנת הזרע · ובזו אחר לי · שר"ל בניפי למעט זרעי אשר לחוץ למות וגומר אשר הוגה ה' ביום חרון אפו · והוא רמז למתנ' האלפות כי יסף יונן על ינוכי בהפריד מעלי שכינתו · ואבדת ג' המתנו' אלו היה ביום אחד והיא ביום חרון אפו אשר היא צרת חול החרון אחרי אבד' הרצון · ממרום שלח אש וגו' בא לפר' לעוברי דרך הג' רמזו' מאבדת הג' מתנות אשר רמז · וכנגד אומר' אם יש מכאוב כי עוברי ספר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה לשון רידוי ושביר' · ר"ל מן שמים כלאתו עם עדי הגבורות כשמים · הדומות לעצמות הקשים אשר בגוף האדם · וכתפוש האויבי' · וכתרגום מן שמיא שלח אשתא בכרכי תקיפין וכבש יתהון · וכנגד השנית אשר אמר אשר עולל לי · ספר כי פרש רשת לרגלי וגו' שר"ל כי השארים מחרב האויב אשר היו יכולי לברוח או מן המות או מן הגלות · [illegible] כאלו ממרום היתה כפרש רשת לרגלי אשר היתה מסובבי אחור · באופן כי הייתי נהרג' בחרב האויב והוא אומרו נתנני שוממה · כי הגוף בלתי הנפש הוא שומם · או כי הייתי [illegible] ועומדת כל היום דוה וכאמ' בעול גלותם · וכנגד השלישי' אשר אמר כי הוגה ה' ביום חרון אפו · ספר כי נשקד עול פשעי בידו וגו' והוא מגזרת וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו בדניאל · שבגזוגעין המהירות וההשתדלות וההתמדה על הדבר · ור"ל העול והרעה הבאה על הפשעים נשקד בידו של הק"בה שאהב להכביד העול ההוא ולהתמידו · וזה לרוב הפשעים שהיו כ"כ שישתרגו ויעלו

רשי

צוה יי' ליעקב סביביו צריו · צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנתרין אותם כמו שאמרו במסכת קדושין הומניא חיכא בבבל כולה דעמונאי : לנדה לריחוק לבז : קראתי למאהבי · לאותם שמראים עצמם כאוהבים : המה רמוני · כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכין אותם דרך עליהם ומראים עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחי' כסבורים שהוא יין ואוכלים ומתי' ורוני' לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב ביער בערב תלינו וגומר לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימ' בלחמו קדמו נודד : וישיבו את נפשם · כדי שישיבו את נפשם : חמרמרו כווצו ויש בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה : בבית כמות · בתוך הבית היתה אימת שדי' ומזיקין ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת : כי

אבן עזרא

פרשה · בית בידיה כוסף כמו ותשקמו בדמעות שליש · כל נא בלשון עתה וכן אוי נא לנו כי חטאנו גם אל נא רפא נא לה על כן השיב השם הלא חכלם שבעת ימים יומת נא דבר נא שמע נא ואם תוספת א"לף לשון בקשה ובלשון ישמעאל הפיך והוא כמו עתה : למאהבי · אינכו כמו אוהבי וכן טעמו למבקשים שאוהב אותם : חמרמרו · כפול העי"ן והלמ"ד וטעמו כמו עכורים וכן פני חמרמרו והוא מגזרת חומר כי הבכי כמים וכן יין חמר : הבאת

17 פֵּֽרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה יְרוּשָׁלִַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם׃

18 צַדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִיהוּ מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־עַמִּים וּרְאוּ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי׃

19 קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹּהֲנַי וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם׃

20 רְאֵה יְהוָה כִּי־צַר־לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת׃

תרגום

פְּרַסַת צִיּוֹן יְדָהָא מִן עַקְתָא הֵיכְמָה דִּמְפַרְסָא אִתְּתָא עַל מַתְבְּרָא פְּגִינוּת וְלֵית דִּמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהּ פַּקִּיד יְיָ לְבֵית יַעֲקֹב פִּיקוּדַיָּא וְאוֹרַיְתָא לְמִנְטַר וְהִינוּן עֲבַרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרֵיהּ בְּגִין כֵּן אִסְתַּחֲרוּ חֲזוֹר חֲזוֹר לְיַעֲקֹב מְעִיקוֹהִי · הֲוָת יְרוּשְׁלֵם דָּמְיָא לְאִתְּתָא מְרַחֲקָא בֵּינֵיהוֹן׃

אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּלָא יֶעְבַּר קָטְלִין בְּחַרְבָּא בְּאַרְעֲהוֹן אֲזַל יֹאשִׁיָּהוּ מַלְכָּא שְׁלַף סַיְפָא עַל פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹ מַה דְּלָא אִתְפְּקַד וְלָא תְבַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ בְּגִין כֵּן רְגָמוּ רַגּוֹמַיָּא גִירִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ וּמִית תַּמָּן עַד דְּלָא נְפַקַת נִשְׁמְתֵיהּ הֲוָה רָחִישׁ בְּסִפְוָתֵיהּ וְכֵן אֲמַר זַכַּאי הוּא יְיָ אֲרוּם עַל מֵימְרֵיהּ עֲבָרִית שְׁמַעוּ כְעַן כָּל עַמַּיָּא הֶסְפֵּידָא דְּאַסְפֵּיד יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲזוֹ כֵּיבִי דִּי עַרְעַנִי בָּתַר מוֹתֵיהּ בְּתוּלָתַי וְרַבַּי אֲזָלוּ בְּשִׁבְיְתָא׃

אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם כַּד אִתְמַסְרַת בִּידוֹי דִּנְבוּכַדְנֶצַּר קְרֵיתִי לְמַרְחֲמַי בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּקַיֵּימִית עִמְּהוֹן קְיָם דִּי יְסַיְיעוּנִי וְאִינוּן חֲכִימוּ מִינִי אִתְהַפְּכוּ לְחַבָּלָא יָתִי הִינוּן דַּעֲלוּ וּבְנוּ כַּרְכּוֹמִין עַל יְרוּשְׁלֵם כַּהֲנַי וְסָבַי בְּגוֹ קַרְתָּא אִתְנַגִּידוּ אֲרוּם תְּבָעוּ סְעִיד לַחְמָא לְהוֹן לְמֵיכַל וִיקַיְּימוּן יָת נַפְשֵׁיהוֹן׃

חֲזֵי יְיָ אֲרוּם אֲעִיק לִי בְּגִין כֵּן מְעַי אִדַּגְּרוּ אִתְהֲפִיךְ לִבִּי בְּגַוַּי אֲרוּם מִעֲבַר עֲבָרִית עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ וּמִן בְּגַלַל הָכִי מִן בָּרָא תַּכְלִיתַהּ חַרְבָּא וּמִלְּגָיו חַרְגַּת כַּפְנָא כְּמַלְאֲכָא חַבָּלָא דִּי מְמַנָּן עַל מוֹתָא׃

שמעו

מסרה

פיהו כ"ב וסימ' נמסר בריש שיר השירים : מריתי ג' וסימ' ואנכי לא מריתי · אחור לא נסוגתי · צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי · כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב : וישיבו ג' רפי' חד חסר וב' מ"ל וסימ' והקרבון אלי כלכם · ואראה ואין איש ושאלה ואין · כי בקשו אוכל למו · וסימ' בלשון ארמי גבריא שאילו למיכל :

תורת חסד

צדקת תמים

פרשה ציון הרשב"י כתב יר' פירשה ידיה בתגלת הוגי ימצא לה מנחם ע"כד · הו יר' הנה ציון עם בידיה פתחה אוינ ילכן למה שעשתה כנעס ידיה פירשה את עצמ' בידיה כי אינלה מנחם עליה · והוגי כיון אל אמר [illegible] ידיה שלא כבשה [illegible] לגם שע"י [illegible] וז"א צוה ה' ליעקב סביביו צריו · [illegible] יר' צוה ה' ליעקב [illegible] סביביו צריו והוא לא כן עשה לכן בהמשך הזמן הית' לנדה ביניה' והוא בעצמו העניין הסמיכה ואמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי והנחתים בארצי ובאתי ללמו' [illegible]

אבן יחייא

ויפלו על צוארי · כנפן הפירחת ועלת נצה אשר שריגיה עלו למעלה ראש · והוא אבד המתב' אלשית · ולהיות כי כח כנסת ישראל הוא הדינוק אלהי כאומרו בוהיה עקב אשר לך פן תשכח את ה' אלהיך וגו' פן תאכל ושבעת ובתי' תבנה וגו' · ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' · ואמרת כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה · וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל · הנה רואה בעיניך כי כח במין ישראלי הוא הדינוק באלוה יתברך · וזהו אומרו הכשיל כחי שרונה לומר הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני כל הרעות האלה · וכמי אשר היה לי בשכבר לעזר · עתה הוא הכשילני ולהיות כי במין ישראלי רבו כמו רבו הפורצים גדר העבודה זרה ובגילוי עריות ובשפיכות דמים אשר על שלשת' חייב האיש יהרג ואל יעבור וחרון ה' יבוא על שלשתם לכן אמר כנגד הע"ז להמירי קוני בעץ ואבן נתנני ה' בידי לא אוכל קום והוא האויב וכנגד השפיכו' דמים הנעשה מאבירי העם המושלים והרודים בהם · אמר סלה כל אבירי ה' בקרבי · שר"ל רמסם מלשון סולו המסלה · וכנגד הגילוי עריות הנעשה מבחורי יש' ובתולותיו · אמר קרא עלי מועד לשבו בחורי ר"ל שיגד גייסות לבוא ליום מועד להומם ולהורגם · וגת דרך ה' לבתולת בת יהודה ר"ל שדרכן והוציא מהן נפשם בדמם כיצא היין בדריכ' הענבים בגת · והנה כי בשלשתם הזכיר שם ה' באדני להעירנו כי חרון אפו מדידת דינו בא על שלשתם והוא אומרו כתנני אדני סלה כל אבירי ה' גת דרך ה'· על אלה אני בוכיה וגו' אחרי אשר סיפר היוקינן ספרו הנכאב לעוברי דרך בג' יללות אבדתו הג' מתכות · עוד ספר להם היותה בוכה ג' בכיות על ג' צרות גדולות נוספות על הראשונות והוא העדר הג' מיני מנחמים אשר הם האוהב והריע ורעה משכיהם נוספים על שונאיהם והתאחדם לעם אחד להרע להם · וזהו אומרו על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים · הבכי הא' להיות כי רחק ממני מנחם כאומרו לעיל אין לה מנחם מכל אוהביה · והבכי הב' כי רחק ממני משיב נפשי כאומרו שם כל ריעיה בגדו בה · כי ריע הוא האהוב הנפשיי וכאשר ספרנו · והבכי הג' להיות בני שוממים כי גבר אויב כאומרו שם היו לה לאויבים כי בהתוסף אוהבי האדם על שונאיו להרע לו יגברו יותר האויבים בתוספת ההוא · ולא די שאוהביו לא יהיו לו לעזר כי יהיו לו לפוקה ולמכשול בעוזרם לאויביהם · פרשה ציון בידיה וגומר ספר כי זולת שפרשה ציון בידיה כמנהג הבוכים והספידים על כי אין מנחם לה · עוד פרשה יותר ויותר על הצרה הג' הבאה אחרי אבדת הרצון וחול ההרון שהוא שמחת האויב וזהו אומרו פרשה ציון על [illegible]
צוה עתה להיות ירושלם לנדה ביניהם היינו להיות נדים ונולים תחתיהם שאם היה הגלות תחת גוים [illegible]

[illegible]

שמעו

איכה ב

אבן עזרא

רשי

ב

שָׁמְעוּ אוֹמְיָא אֲרוֹם מְתַאֲנְחָא אֲנָא וְלֵית דְּמְנַחֵם לִי כָּל בַּעֲלֵי דָבְבַי שָׁמָעוּ בִּישָׁתָאדִי מְטֵת עֲלַי בְּרַחוּ אַרוֹם אַתְּ הוֹאַיְתָ דַּעֲבַדְתְּ אַייְתֵיתָא עֲלַי יוֹם פּוּרְעָנוּתָא עַרְעִיתָא עֲלַי מָעֲרַע לְצַדְיָאוּתָנִי כְּדִין תֶּעֱרַע עֲלַוֵּירוֹן וְיוֹלֵל לֵיוֹם דִּינָא רַבָּא כָּל בִּישְׁתְּהוֹן דִּי אַבְאֵישׁוּ לִי קֳדָמָךְ וְתִפְתַּקְפָּ לְהוֹן הֵיכְמָה דְּאִיסְתְּקַפְתָּא עֲלַי עַל כָּל בַּנְיָאוּת מְרוֹדֵי אֲרוֹם סַגִּיאוּ אַנְחָתִי וְלִבִּי חַלִּישׁ: אֵיכְדֵין יְקוֹן יְיָ בְּתַקּוֹף רוּגְזֵיהּ בְּנִישְׁתָא דְצִיּוֹן טַלֵּק מִשְׁבַּחְתָּא לְאַרְעָא תּוּשְׁבַּחְתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא דְכִיר בֵּירַת מוּקְדָשָׁא דַּהֲוַת גְּלוּגַּדְקָא רִיגְלוֹהִי לָא חַס עֲלוֹהִי בְּיוֹם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ:

ג׳ ר׳ פ׳

ט״ת רפ׳

י׳ ג׳

י״ז

ג׳

שְׁמַע־נָא כָּל־הָעַמִּים וְאַבִּיטוּ כְּאֵבוֹנִי לִבְתוּלֹתַי וּבַחוּרָי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי: קָרָאתִי לְמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹּהֲנַי וְזִקְנַי בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי בִקְשׁוּ אֹכֶל לָהֶם וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם: רְאֵה יְיָ כִּי צַר־לִי מֵעַי נֶהְמְרוּ הָפַךְ לִבִּי בְקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי חוּצָה שִׁכְּלָה חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת: שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אוֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וַיִּהְיוּ כָמוֹנִי: תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי: אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ אֲדֹנָי אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ:

בלע

ויהיו י״א רפין וסימ׳ נמסר בסדר תרומה: דוי״נ וכימ׳ כל ראש לחלי וכל לבב: מבליגתי עלי ינון: כי רבות אנחותי ולבי דוי:

רשי

כי אתה עשית: אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בהם אף אתה נתתני בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת: הלוחי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני ברע: חבית כל רעת' לפניך: יפקדו וגו': ברו עוונותם לפניך ועולל למיופעול למו כמו גם במעלליו: יתגבר וכפרי מעלליו: איכה יעיב: יחפיל כמה לתת אמר והשתי׳ התקדרו בעבים: משמיט ארץ: להאר שהגביהם על לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מלגרום רמת לבירת עתיקתא: הדום רגליו: ברפרף מרגלותיו וזה בית המקדש: נאות

אבן יחיא

תורת חסד צדקת תמים

שמעו וגו' הבאת יום קראת ויהיו כמוני יר' הבא תהי ה' מוכר ומתחרט על הרעות שהבטחת לעשות ובכשו הבאת יום קראתי ויהיו רצון שיהיו גם הם כמוני לדבר זה שתביא עליהם הקיץ וצת עליהם ואז עולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי ולא כאשר עוללת לי על כל עוונותי ועל אחתי כי הם עשו כל כלמה ואני לא עשיתי כלום ומרגיש היות לבני דוי כי מבליגתי עלי ינון לבני דוי וכמו כן עשה להם: והרי"ב כתב הנה כל רעתם לפניך לומר שלא יענישם על כל פשעיהם אך מן הטעירות בעת עבירתן כי זהו המנהג בבני המרהמם כלומר ולך ה' מסר כי אתה הסלח להם כמעשהו ר"ל בשעה שעושה החטא כי אז הוא יתרבה עליו המשא לבל יוכלו לבלכת בדרך אלהיך בעת תם נפשה מלהה כלי אלת תהיה תקומה למפרנסיו ועשה להם כמו שעשית לי על כל פשעי כי המחנת עד שנתמלאה סאתי: ומי יהיה ועולל למו כמו וכרמך לא תעולל שמכרית מהם עולל וענק ולא יפחד להם שרש וענף וכן מלאתי במדרש קטן שולליהן כמה דקטפת עולליותי כי לבני דוי ומתחרט על כל מה שהטלתי לפניך: ובמדרש ילקוט דוי בדבר שלקו ישראל בו מתנחמין לקו בעב ומתנחמין בלב וכו' לקו בכפלים כו' אמר מרן בלבבם ובמלותם ר"ל בעשם וממומם בעבור שחטאו בהם וכן ינחמם בתותם הדברי רע"ם שלקו בעונותם ויסבב להם כהילו מבדו עשם ומחודם בעבודתו ית' ובהסבר יהיה כפול ומכופל ע"ד אומר ואומציך למקה ע"כ: והרשב"ם כתב ועולל למו כמעלילה אשר עוללתי לי כי רבות אנחותי ולבי דוי על שמתחסס ע"כ:

איכה

יעיב בחפו וגו' מלאתי כתוב יעיב יעביה עד העבים ואמר כך השליך משמים ארץ ע"כ: או יר' ע"ד סכות בענן אך מעבור הפלה והשליך משמים ארץ תפארת ישראל והוא מ"ה הקול קול יעקב כי אין תפלה משולשת שאין בה מזרעו של יעקב ולא זכר בארץ המקום שהיה הדום רגליו ביום אפו והוא מ"ש עכה הפות עם וכו' והתפללו אליך וגו': או יר' לומר כי גם ביום אפו זכר רחם והוא מכבר בחיב והשליך בו אפו ותתו עדין הוא הדום רגליו והוא לחתר והתפללו אליך דרך תרצם כי בזה לבד היה די: והרשב"ם כתב איכה יעיב בחפו את בת ציון ויבזה עליהם את כל הרעות הללו לפי שהשליך לארץ התיפה תפארת ישראל ולא זכר הנזיס המקומן העניו ואמר שלא זכר שהארון היה הדום רגליו ביום אפו לפי שהם היה זכר במקום יותר עמוק היה מעליהם ואמר שהשליכה בלא וכו' עכ"ד: או יר' ולא זכר לו הרעות שהיו משימים עצמם תחת רגליו של הק"בה ומתביישים להתפלל לפניו בעלות תבל הדעה הבחה:

אבן יחיא

צדקת תמים תורת חסד

שמעו וגו' הבאת יום קראת ויהיו כמוני יר' הבא תהי ה' מוכר ומתחרט על הרעות שהבטחת לעשות ובכשו הבאת יום קראתי ויהיו רצון שיהיו גם הם כמוני לדבר זה שתביא עליהם הקיץ וצת עליהם ואז עולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי ולא כאשר עוללת לי על כל עוונותי ועל אחתי כי הם עשו כל כלמה ואני לא עשיתי כלום ומרגיש היות לבני דוי כי מבליגתי עלי ינון לבני דוי וכמו כן עשה להם: והרי"ב כתב הנה כל רעתם לפניך לומר שלא יענישם על כל פשעיהם אך מן הטעירות בעת עבירתן כי זהו המנהג בבני המרהמם כלומר ולך ה' מסר כי אתה הסלח להם כמעשהו ר"ל בשעה שעושה החטא כי אז הוא יתרבה עליו המשא לבל יוכלו לבלכת בדרך אלהיך בעת תם נפשה מלהה כלי אלת תהיה תקומה למפרנסיו ועשה להם כמו שעשית לי על כל פשעי כי המחנת עד שנתמלאה סאתי: ומי יהיה ועולל למו כמו וכרמך לא תעולל שמכרית מהם עולל וענק ולא יפחד להם שרש וענף וכן מלאתי במדרש קטן שולליהן כמה דקטפת עולליותי כי לבני דוי ומתחרט על כל מה שהטלתי לפניך: ובמדרש ילקוט דוי בדבר שלקו ישראל בו מתנחמין לקו בעב ומתנחמין בלב וכו' לקו בכפלים כו' אמר מרן בלבבם ובמלותם ר"ל בעשם וממומם בעבור שחטאו בהם וכן ינחמם בתותם הדברי רע"ם שלקו בעונותם ויסבב להם כהילו מבדו עשם ומחודם בעבודתו ית' ובהסבר יהיה כפול ומכופל ע"ד אומר ואומציך למקה ע"כ: והרשב"ם כתב ועולל למו כמעלילה אשר עוללתי לי כי רבות אנחותי ולבי דוי על שמתחסס ע"כ:

איכה

יעיב בחפו וגו' מלאתי כתוב יעיב יעביה עד העבים ואמר כך השליך משמים ארץ ע"כ: או יר' ע"ד סכות בענן אך מעבור הפלה והשליך משמים ארץ תפארת ישראל והוא מ"ה הקול קול יעקב כי אין תפלה משולשת שאין בה מזרעו של יעקב ולא זכר בארץ המקום שהיה הדום רגליו ביום אפו והוא מ"ש עכה הפות עם וכו' והתפללו אליך וגו': או יר' לומר כי גם ביום אפו זכר רחם והוא מכבר בחיב והשליך בו אפו ותתו עדין הוא הדום רגליו והוא לחתר והתפללו אליך דרך תרצם כי בזה לבד היה די: והרשב"ם כתב איכה יעיב בחפו את בת ציון ויבזה עליהם את כל הרעות הללו לפי שהשליך לארץ התיפה תפארת ישראל ולא זכר הנזיס המקומן העניו ואמר שלא זכר שהארון היה הדום רגליו ביום אפו לפי שהם היה זכר במקום יותר עמוק היה מעליהם ואמר שהשליכה בלא וכו' עכ"ד: או יר' ולא זכר לו הרעות שהיו משימים עצמם תחת רגליו של הק"בה ומתביישים להתפלל לפניו בעלות תבל הדעה הבחה:

גלות יעקב · בתי יעקב לשון נוה : הסגיב לארץ · הספילם לארץ : מלך ממלכי ושרי · מלו ישראל שהיו קדושים ממלכת כהנים : ושריה · מדרש אגדה הים מלו שרים
על תעל' שהחליפם העמוד' על המור מיכה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש וכוספים הם שיבזיעו את שרי מעלה להגילם מהם
וממים מחרב ועכשיו כשהיה מסביב את ער העם בשמו והוא מסיב אין ממלכה זו בידי וכן כולם : הסיב לחור ימינו · הסיב לחור ימינו מלהלחם' בעד בניו :
דרך קשתו · לפי שכך דרך קשת שהם חזקי' לשום עליה' כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : שפך כחם חמתו · כך חיבור המלה שפך חמתו שהיה כחם כי לא תניעו

אבן עזרא

בלע אדני לא חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה : גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב : דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ויהרוג כל מחמדי עין באהל בת ציון שפך כאש חמתו : היה אדני כאויב בלע את ישראל בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו וירב בבת יהודה תאניה ואניה : ויחמס כגן שכו שחת מעדו ושכח יהוה בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך וכהן : זנח אדני מזבחו נאר מקדשו הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יהוה כיום מועד : חשב יהוה להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל חל וחומה יחדו אמללו : טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה : ישבו

דייך בכל עמא בית ישראל דמצלין בגנה ביומא דפסחא : חשיב יי לחבלא שור כנישתא דציון סאט משקולתא ולא אתיב ידיה מל שיצאה ואבל מקרבנא שורא בחדא אתפגרו : טמעו בארעא תרעא על די ניכסו חיזוי אוריתך ומיי דמיה עילויהון הוביד ותבר מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא על דלא נטרו פתגמי אוריתא כאילולא קבילו נביותך בטורא דסיני אף נביאוהי לא מיי מן קדם יי : רוחנבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם יי :

שיצי יי לא חס ית כל עידית יעקב פגר ברוגזיה כרכי בנישתא דבית יהודה אמטי לארעא אפיס מלכותא קיצין בתקוף רגז רהסרברבנהא : ית כל קרן ישראל אתעלאחורא ית ימיניה ולאסייע לעמיה מן קדם בעיל דבבא ואדליק בבית יעקב כאשתא דמשלהבא אכלת חזור : מרחקשתיה ורגם עלי גירין כבעיל דבבא אתעתד עלידיה ימיניה דנבוכדנצר וסייעיה באילו הוה דמעיק לעמיה ישראל וקטל כל עולים ובל דמרגנין לחזו עינא במשכן בנישתא דציון שדאכביעור אשא רוגזיה : הוה יי דמי כבעיל דבבא שיצי ישראל שיצי כל ברייתא חביל כל קירוי פציחאא ואמגי בכנישתא דבירתא יי דבית יהודה אבילותא ואנינותא : ושרש בנינתא בית מוקדשיה חבל אתא מזומן לכפרא על עמיה אנשי בעלים טעיו בארעא שעריה אבד ותבר מזומן לכפרא על עמיה אנשי בעלים בציון חדות יומא טבא ושבתא ורגזא בתקוף רוגזיה מלכא ורבניא בגוים אין אולפן נם נביאיה לא חזו נבואה דפרקא מן יי : אשלי יי מרבהיה בעט מקדשיה מסר ביה בעיל דבבא קל נתנו בבית יי כיום מועד : בירנייתא קלא יהבו בבית מוקדשא דייי בכל עמא בית ישראל דמצלין בגנה ביומא דפסחא : חשיב יי לחבלא שור כנישתא דציון סאט משקולתא ולא אתיב ידיה מל שיצאה ואבל מקרבנא שורא בחדא אתפגרו : טמעו בארעא תרעא על די ניכסו חיזוי אוריתך ומיי דמיה עילויהון הוביד ותבר מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא על דלא נטרו פתגמי אוריתא כאילולא קבילו נביותך בטורא דסיני אף נביאוהי לא מיי מן קדם יי : רוחנבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם יי :

יהבין

אבן יחייא

להשיג בלמצותו תכמת התורה · וכל זה לרוב תרוכו וכעסו על המין בכללו · יעבו לארץ ידמו זקני ובו' לחרי הבליהו כמה מקדם · החלק הא' מהקינה · עוד ספר החלק הב' והוא הספד ולהיות כי המיים הכבדים יהיו על פלטה פנים · לו לחרפי לגחלי והם הבעלי חיים · ולכן החכימה הטבע בתכמת בורא לכרלות לפיהם פיות למטה על מקום מחנכה · לו יהיו פסוקי לגחלי מהנפות · והם מלחכי מעלה · תסר יתיהם לגיהם פנותם תמיד על המעלה כלומרו הכניעה של"מ כדי לשכך החזון פניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה · לו יהיה מורכבים מפניהם והוא המין לכוסי ולכן פניו פונים לא למעלה ולא למטה רק לא הכחיות · ואם החדם יגיע מעבדו הסוה להלמות כנהמות הארץ בחלכל ומשתה ומשגל · יהיה כלוי פניו יספכו למטה כנהמה על מקום לחר כחר רוח לפנות · ואם יגיע מעבדו המוטל לו היות מלחכי וכיר לגיהם · כלומ כניו יספכו למעלה · ולכן כספיהם המוטל יגבה לבו על להפחית וילחה להעזתם בלבוש קומו כלומרו ה' מלך גחות לבם · יגביה עצמו מעל הארץ ויכעס גרונו כלומ רוחה לעלות למעלה רגם בחזקה כלומרו יפציה יען נבהו כנות ציון ותלכנה נטויות גרון · מה שהיה העניו יברח מן המדה הזאת ויפציל לת עלמו על עפר · מה שעל כל הדברים הללה לעור המקונן בהספדו כשהקום ההגבהה צריך שיעזבו לארץ זקני בת ציון והם ראשוני לחר לחעזיבותם היה כפי הדין להשתדל גם השתדל · ולפנות פניהם למעלה · וזה לחלנות על רוב הצרות · וזולת יפציה לחרץ צריך עוד שידעו כנגו לחר לין להם פה לדבר כחנות הלבל המחציב שתיקה להרלות

כי

אבן עזרא

ב חלל נאות במקום ויכעס גאות רועים וכן תתעו לכם : ג ויבער פועל עומד ויחסר לפי והנכון שהוא שב אל כחרי לפי : ד נצב ימינו בנין נפעל ויש ימין זכר נחדרי בכח : ה וירב בשלם נקודות תחת היו"ד מהבנין הכבד הנוסף תהניה התי"ו נוסף מנזרת ואתו ואבלו : ו ויחמס תפך לחמסו עקבין · סכו וסכתו כמו חקו ותקת · מועדו כמו בתי מועד : ז נאר הכ"ן סרס נאנרת נריתי עבדך כמו עזב תו עזבו : ח חל נטה קו תהו · חל כמו ותעמוד בחל והוא מקום סביב מומה : ט חבד ושבר אל הסס הכתו בפסוק רחמן : רחמן

מסרה

בחרי אף ה' וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף · ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין ואחם ובן רמליהו · ויבדילה אמציהו להגדור · גדע בחרי אף כל קרן ישראל : כצר ל' וחד כצר ואינון חד מן זיונין מן חד חד נסבין כ"ף בריש ת'בותא חד מלרע וחד מלעיל וסי' במס' רבתא במערכת אות הכ"ף בס"ד שכונ"ג חד כתיב ש"ן וסימ ויחמס בגן שכו' עזב ככפר סכו · ויהי בשלם סכו · קדמא כתיב שי"ן : זנח ג' וסי' בהושע סי' ח' : מזבחנ ג' וסימ' האהם הריבן לבעל · ירב בו הבעל כי נתץ · זנח יי' מזבחו : חל ה' חסר בליישן שור וסימ' וישפכו סוללה · וגם לא זכל דבר יי' לאמר וגו' כחל יזרעאל · ישית חומות וחיל · וגלות החל הזה · ויאבל חל ותומה יחדו א מללו : לא מצאוד' וסי' נמסר בירמיה דיש סימ' י"ד ובאיוב סימ' ל"כ :

יאבו

תורת חסד · צרקת תמים

בלע ה' וגו' חלל הרי"ג כתב חלל ממלכה ושריה יר' עשתן חולין כי עתה לא יהיו מכבדין לוחם כאשר יכבדו למלך או שר כי בשלרו הדיוטות כבאשר העם ע"כ ·
לו יר' הנה כאשר היה ההדס מוטל היה החל ית' מביח הנגע בקירות הבית ותמ"כ בנגדיים ותמ"כ בנגף האדם בעצמו ובסביח מביח הנגע בקירות הבית לא היה מביח' תכף ומיד בכל הקורו' ועתה בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב כלם ועוד זאת עשה כי לא הרסן רק שבלשון שלח יעלו לכלוס לו יר' בתחלה בלע ולא חמל את כל נאות יעקב והם תרגמו ארץ ישראל ויחמ"כ הרס בעברתו מבצרי בת יהודה והיה ירושלם ותמ"כ חלל בתי המלוכה והיה מן הרחוי שיסקוט רוגז נאת לאת ותדבר מזוזתה כמו ית' היה מרבה חומו יותר ויותר · לו יר' בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב והם הבתי כנסיו'הוה כאומר הקול יעקב וכמו שם"ז אל יתן לך תפלה שמעו את כל נאות יעקב · הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הבתי מדרשות אשר שמועלה שתין בה מזרעו של יעקב · לו יר' בתחלה בלע ולא חמל את כל נאות יעקב והם תרגמו ארץ ישראל ויחמ"כ חלל בתי המלוכה ירושלם והוא כלומר ללמד בני יהודה קשת הלא היה כהוגה הם מבקר מסגר חומות הרמנות ירושלם והוא כלומר ללמד בני יהודה קשת הלא היה כהוגה על ספר היער כי עקר למידתם הקשת הוא למידתם ספר היער והוא ספר התורה וכו' ובשני דברים הלו שעשה חלל ממלכה ושריה כי מחרי שתין בתי כנסיות ובתי מדרשות נעולם אין העולם מתקיים : גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו לו יר' גדע בחרי אף כל קרן ישראל והם יר' ימינו של ארץ ישראל השיב הש"י לאחור ע"כ · לו יר' גדע בחרי אף כל קרן ישראל והם הגבורים שבהם ותמ"כ כשבא להרע לא השיב השיב לאחור ימינו כדי להת מקום לאויב שיעשה בהם כרלונו וכל זה עשה כדי שילחה בעיני הרואים שהאויב הוא אשר פעל ועשה הכל והוא ע"ד מה שעשה יואב ומה שאומר גם לכדתי וכו' ועומה אסוף וכו' כן הלכוה הגי את העיר ונקרא שמי עליה ויעבר הק"בה כאיש שבלה סביב ולא הבלה הכל והוא לכוין על הכוונה האמורה כדי לתת מקום לאויב שיפעל ויעשה גם הוא בהם כרלונו · לו יר' כאש להבה שבלה סביב ולא כאש אשר היה נוער בו הסנה שהסנה לא היה לוכל :

דרך קשתו כאויב וגו' בהכל בת ציון וגו' הרי"ג כתב בהכל בת ציון ספך חמתו יר' כלומר כי חוזק החמה שפך בהכל ובעלים ובהבנים כי"ל · לו יר' כי התמיל בביתו והכל להיות שלח תהיה לו סבה להניח שאר בריות עולם ובעת דרך קשתו כאויב ובעב ימינו כצר שבתילבה בתקומה ולא בחה לעזרת ה' ע"כ · לו יר' הנה ה' יתי שם בריתו בקשת לעוב' לעולם כמ"ש ורחיתיה לזכור בריח עולם בעין ג' כלי שלח יעבו בירות החלי ולוה היונקרלים מתמדי עין ע"כ : היה ה' כאויב מתמו על השתר : והרעב"י כתב ויהרוג כל מתמדי עין הם נוסקי רומי קשת שהיו מביטים בעין ג' בלע כל הרמנותיה והוא הפך ממה שהוא עושה בעניו הלרעה כשיחטא האדם ולזה נתרבה בבת יהודה תלניה ואניה : וגו' יר' היה ה' כאויב ולזה בלע ישראל בת חלה ותמ"כ בלע כל הרמנותיה כשהוא מועדו ושבת ויבזה בזעם אפו ה' בעיון מועד ושבת ויבזה בזעם אפו מלך וכהן יר' הנה בשלש רגלים היתה נרחית מעלת מלכי בית ויחמוס כגן שכו עז בית מועדו הרומז על ה' והוא חג הסוכות וכמו כן שכח ה' בציון מועד ושבת ויבזה בזעם אפו מלך וכהן יר' הנה בשלש רגלים היתה נרחית מעלת מלכי בית דוד שהיה להם יסיבה בעזרה וכמו כן מעלת הכהנים המקריבים קרבנות מועדים והתודה זאת השלמים שהיו מקריבים בשעריים ההם והחלית כיון את הכל : זנח ה' מזבחו לאחר שהיתה קולה בנין בית המקדש נאר מקדשו לאחר היה לחרי כן בהסגיר ביד לויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יי כיום מועד · ומלחתי בחוב עיר' כל זמן שהיה בית המקדש קיים בזכותו לא היו האויבים יכולים להכנס בשערי ה' כיום מועד שהיה נשמע בם קול שמחה וקול ששון והכונה להגזים העניו · והרי"ג כתב הסגיר ביד לויב יר' כי לא הוקיף לכשול וכלפות להרוס כי בידו הרשה האויב לבל לחר שוכח מזבחו ולחר שהקדש הסגיר ביד לויב וכו' וק"ל נתנו בשערים ה' כיום מועד · כתב ובכתב בהשחתה נטה קו לשורך הבנין והבנין נכון מהר ומסכיים עם הלמת ע"כ · לו יר' כי בידו למת ע"כ : חשב ה' וגו' ימתו וגו' הרי"ם כתב נטה קו ר' מחכמי פרובינלה כתב ובכתב בהשחתה נטה קו לשורך הבנין והבנין נכון מהר ומסכיים עם הלמת ע"כ · לו יר' הנה כל הדברים כלם לבד ברלונו בדבר יעשה הדבר ופה בהחלה מצד ואת"כ נטה קו : והרעב"י כתב כמחבר ז"ל והוא העניו שהבטיח בדבר לירמיה כשבא להשחית נטה קו ואת"כ לא הסיב ידו מבלע ואת"כ נטה קו כתב הרולה לחתוך עליו לו דבר לחר יתלרפו בסרך קודם ויעשה בו שימון וידע עד כמה יחתך הם · לו יר' בשעה שהושבעו השערים מיד רלו שתין הקנה והלכו מלכה ושריה בגוים ואין

לו יר' לומר כי פעולת ה' תיכף בשתבה ולזה לבד לומר כי עתה הלך בלא תורה ·

ישבו לארץ וגו' ומד' · כמשמעו ומדרש אגדה נבוכד נצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בא וישב בדפנה של אנטוכי' ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והשיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו לזה וסמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום : חמרמרו · רגרזילי"רע בלע"ז דרך בני מעים כמשתליכי' אדם לאור הם כווצים ומתחמרמרים : בעטף · פשמי"ר : מה אעידך ומה אדמה לך · לומר לך מה אתדמי על שברך הלא אף לאומה פלוני' אירע כמותך : מה אשוה לך ואנחמך · כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומים הם לו : שוא ותפל · דברים שאין בהם טעם ובלשון לעז אפלשטר"ימנט : ולא גלו על עונך · להוכיח דרכיך על פניך : להשיב שבותך · ליסר משובותיך לשון שובבה שובבים וילך שובב : ומדוחים · הדיחך מעלי :

סרקו

אבן עזרא

י' ראשן שער ראשנאו כמשמעו: ב חמרמרו כראשון · בעטף בחסרון ה"א מבנין נפעל כמו בהרג הרג : ל שי"ן בהשתפך קודם ת"יו התפעל כמו וישתמ': מ אעידך מגזרת עדות : נ ותפל כמו שוא וכן היאכל תפל שאין לו טעם מדרך ישרה וכן לא נתן תפל · משאו' נבואות וכן משא דמשק · ומדוחי' שהדיחו מדרך ישרה : כלילת

מסרה

בדמעות ל'כלו בדמעות עיני וא' בדמעית ואינון חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל ב' בריש תיבות'וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הבי"ת בס"ד: הבת ד'פתח וסימ' וכל הבת תהיון · עד מתי תתחמקין · זב עמקך הבת · מה אעידך ומה ארמה לך הבת ירושלם :

יָשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְּמוּ זִקְנֵי בַת־צִיּוֹן
הֶעֱלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם חָגְרוּ שַׂקִּים
הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם:
כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי חֳמַרְמְרוּ מֵעַי
נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי
בֵּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה:
לְאִמֹּתָם יֹאמְרוּ אַיֵּה דָּגָן וָיָיִן
בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחֹבוֹת עִיר
בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק אִמֹּתָם:
מָה־אֲעִידֵךְ מָה אֲדַמֶּה־לָּךְ הַבַּת
יְרוּשָׁלַ‍ִם מָה אַשְׁוֶה־לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ
בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ
מִי יִרְפָּא־לָךְ: נְבִיאַיִךְ חָזוּ לָךְ שָׁוְא
וְתָפֵל וְלֹא־גִלּוּ עַל־עֲוֺנֵךְ לְהָשִׁיב
שְׁבִיתֵךְ וַיֶּחֱזוּ לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא
וּמַדּוּחִים:

ספקו

יתבין על ארעא שתקין סבי כנישתא דציון אסיקו עפר מקלה על רישיהון קמארו סקין על בסריהון אחיתו לעפרא דארעא רישיהון בתולתא דירושלם: ספקו בדמען עיני אידנארן מעי יתשד לארעא כבדי על תביר כנישתא דעמי כדו דצחו עולמיא וינקיא בפתאות קרתא: לאמהון אמרין רוביא דישראל אן עיבור וחמר כד הוו צחיין כקטל דחרבא מן צחותא בפתאוות קירייתא כד יתשד נפשהון מן כפנא לגו עטיף אמהון: מה אסהיד בך מה אהי מדמה לך כנישתא דירושלם מה אחבירלך אהי כנחם ליך בתולתא דכנישתא דציון ארום סגי תבריך כסניאות תביר גללי ימא רבא בעידן נחשוליה ומן הוא אסיא דיסי יתיך מן מרעיך: נביאי שקרא די בינך הינון אתנביאו ליך שקרא ולית משש לנבואתהון ולא פרסימו ית פורענותא דעתיד למיתי עליך בגלל חוביך לאהדרותיך בתיובתא אלהן נבאו ליך נבואת שקרן ומילי טעותא:

שפקו

אבן יחייא

כי מצדיק דינו · ולבלתי מצוא טענה לטעון על מכאוביו הו' שותק ומקבלם בסבר פנים יפות · ולא די לו בישיבה על הארץ עם השתיקה אשר השתקנו' התחתונים והשפלים מגופו מתחברי' עם הארץ להראות שפלות רוח · כי גם נצריך שיקחו מעפר הארץ ומהיות' פקות שהוא כאפר הנעדר המעלה וכתרגום אסיקו עפר מקלה · ויעלוהו על ראשם אשר הוא היותר גבוה ומעולה שבגוף · כאומן כי כאשר הקצה התחתון מגופו יתחבר בארץ · גם העליון יתחבר כגה · והאמצעי מגופו המועד בין הראש והקרב והכרעים · יחגרו שקים אשר הוא לבוש השפלים העבדים לעבדים · וכל זה להראות הכנעה גדולה על העונש לחטא והמרי · ולא די כי יעשו זה זקני העם ושופטיו · כי אפילו החלק הפחות שבעם שהם בתולותיו · ואפילו כי אין דרכן להתפעל משום צרה · יורידו גם הן לארץ ראשן · כלו בדמעות וגו' ר"ל הליאות שבעין אשר בהם ישתר הראות במעט שכלו מרוב הדמעות שנגרו בבכיי · וכל ליאות הגוף גם כן כתיבנו מרוב הדאגה והבכי באופן כי חמרמרו מעי וכאלו מרוב היוגש כי הכיוון יקרא או מיונם גבול או הפכו · ומחיובו ההוא כמשך שנשפך לארץ כבדי כאלו היה אבן מתפוצץ ונשפך לארץ ובמשיכות אבן הסוללה המפוצצת · וזה מרוב הדאגה והיגון אשר לאמכם הפום טבעי נסגר במגיומי הגוף · והוליד חום נכרי מתלהב בלב תחלה ואחר כך בכל הגוף · וכזה הלאות כלה · וכל זה על שבר בת עמי אשר בא עד הלום שמתעטפים עולל ויונק ברחובות קריה · וכתרגום כדו דצחו עולמיא ויניקא שפירוש צחו כמו והנביע בנתאות כפסך שר"ל בפתאה כפסך מנוחנות לנאת אכי מיסכה · לאמותם יאמרו וגו' ר"ל אשר המעוללים והיונקים אמר"ל בהתעטפם באלה ברחובות עיר ובהשתפך נפשם אל חיק אמותם הם מתים כדיבו' הלא לאמר לאמותם איה דגן ויין אשר הגדלו הוא כבת מותם · מה אעידך ונומר הם דברי המקונן בהספדו המתרעם מהעדר כל ניחום · לנבוכד לגודל צרתו אשר לא ימצא שוה לה לנחמו בעדותו ובשיויו כי הוא מהמפורסם שצרת רבים חצי נחמה · וזהו אומרו מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלים · מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון וכפל הענין כמילות שונות כדרך הנאמים כנוכי' שמספרים צרתם פעם אחר פעם ובמילות שונות · כי גדול כים שברך ר"ל שברך הוא גדול כגלי הים הנשברים בעת זעפו שבר גדול מאד · ולכן נקראים משברי ים באומרו יונה כל משבריך וגליך עלי עברו · עוד אמר מי ירפא לך נביאיך חזו לך וגומר שר"ל רעה על רעה לבלתי המצא תרפא למכתה להיות מכת הכמעים מסכה דרכי הנבואה אשר הוא מרפא כל חטא אשר הוא שבת הגרות וזה להיות עמי מאשריך מתעים והנביאים אשר עליהם הושת עול לרפאת כל ריב וכל נגע שבין איש לחבירו ולגלות להם עונותיהם · גואמר על כהם באומרם אליהם כל היום שבעונותיהם ימכרו אל גוי לא יושיע · ואגדו עונותיהם ובל מחמדיהם ואדרבא היו מבטיחים את ישר' שלא יבא האויב בנבוכד נאצר אל העיר וגו' וזהו אומרו נביאיך חזו לך שוא ותפל ור"ל שוא הפך האמת · ור"ל תפל דברים שאין להם טעם כי לא כנו דותכים טעם ככון לבלתי בוא נבוכד נצר העירה ונתקום שהיה להם להוכיחם בפרסום · ולגלות

תורת חסד

צדקת תמים

או יר' לפי שלא שמרו מצות התורה ואז גם נביאיה לא מצאו חזון מה' אם לפי שהיו עצבים ושין הנבואה שורה מתוך עצבות ואם לפי שאין הנבואה שורה אלא בארץ וכן היתה התשובה לברוך בן נריה כשנתרעם על שהכין עצמו ולא חלה עליו הנבואה אמרתי אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ע"כ · ובספר אחד קדוש מלכה ושריה בגוים אין תורה יר' גם כי תאמר שעסיקתם בתורה הגין עליהם דע לך כי אין תורה ואם תאמר כי בזכותם תשרה עליהם גם נביאיה לא מצאו חזון מה' · או יר' טבעו בארץ שעריה וגם מלכה ושריה בגייר בהיותם אין תורה ואבד ושבר בריחיה והם נביאיה במה שלא מצאו חזון מה' כי הם היו השערים והבריחים והנטורי קרתא ע"כ : או יר' הנה השערים חלקו כבוד לדוד המלך בהכנסת הארון הקדש אל בית המקדש ולכן לפי שהאל ית' רצה שילכו מלכה ושריה בגוים אין תורה על כן טבעו בארץ שעריה כדי שלא ירצו אותן כמו שהן מרומות ולא יזכר מה שעשו הן לכבוד התורה והנה היותן נטבעות בארץ הוא הפך ממה שהיו מקודם מרומות למעלה :
ישבו לארץ יר' מאחר שהשערים שחלקו כבוד לתורה טבעו בארץ ראוי הוא מעתה אל הזקנים הלומדים בה ומלמדים אותה לזולתם שישבו בארץ כאבלים וידמו ולא ידברו בדברי תורה וזה יעשו אחרי שכבר העלו עפר על ראשם ואחרי שכבר חגרו שקים וכמו שהיה למלך ישראל שהיה השק על בשרו מבית והורידו לארץ ראשן בתולות ירושלם שהיו ממתינות להנשא לא"ח · והרי"ב כתב העלו עפר על ראשן יר' העלו עפר על אבדן ראשן והוא בית המקדש או המלך או הסנהדרין וכל ראשי העם ע"כ : כלו בדמעות עיני יר' כלו בדמעות עיני אשר היו כ"כ חמות עד שחמרמרו מעי לפי שירדו עד מקום המעים ונכנס החום לפנים ונשפך לארץ כבדי מלך יכשותו הגדול והוא רמז אל העכול השני אשר הוא בכבד שנחבטל וכו' · ובספר אחד קדוש כתוב שכיון פה אל השלשול הכבדיי ע"כ : לאימהם וגו' יר' לאומתם יאמרו אנשי בת עמי איה דגן ויין : מה אעידך וגו' הרי"ג כתב יר' למי אדמה או אשוה מעלתך כדי שאוכל לתת נחמה למפלתך במפלתן ע"כ · או יר' מה אעידך שעתיד לבא עליך לטוב אחרי שנתעטפו העולל והיונק ברחובות עיר כלומר כי מי יביאם אלה שנתעטפו וגם אם לא יהיה זה שיבואו אלה וכו' מה אדמה לך מן הטוב שידמה אל הטובות שהיו לך עם העוללים והיונקים כי גדול כים היה שברך מי ירפא לך שבר העוללים והיונקים שנתעטפו ברעב : נביאיך יר' הכל היה שוא ותפל והאמנת להם :

ספקו

להם עונותיהם לא כן עשו כי לא גלו על עונך · להשיב שבותך · ור"ל למען תשובי בתשובה · והיו עושים ההפך כי היו מבטיחים אל התרבות הטובה והישועה לעם ישראל · שהם תועמו ויחזו לך משאות שוא ומדוחים · ר"ל שוא דבר שקר וכזב והוא הבטחתם כי לא יבוא צר ואויב · ור"ל מדוחים הבטחתם מביאת הסיבה · אשר תצולם לא היתה כאלה והיו דוחים ישראל נדחים לאמר כי בוא יבוא ולא יאחר וזה משאה לשנה · באופן כי ויקו למשפט והנה משפח ובין כך וכך כגלו · ספקו עליך וגומר ר"ל ולכן על כל האמור ספקו עליך כפים כל עוברי דרך במשפט התחתים על דבר יהלה מהמכה הטבעי · וכן שרקו וינעו ראשם שהם ב' תנועות המחשבות לראשונה כשהתחיה עוברת לאחר · וכל זה להיות כי הכירוה בשבר אליהם באלא שבעת כי היתה כנתי עם · רבתי בגוים · שרתי במדינות · ועתה תמהים בראותם כי אשר היתה עיר רבתי עם · עתה ישבה בדד · והוא רומז באומרו על בת ירושלם · והשרי במדינות אשר היתה למס והוא רומז באומרו הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי · ר"ל כי כל יופי העולם הוא שלה · אהרבתי בגוים אשר היא הדבקה אליה · עתה היתה כאלמנה · והוא רומזו הזאת העיר שאמרו עליה משוש לכל הארץ כי בית המקדש נקרא משוש · באומרו יפה נוף משוש כל הארץ · כי אפילו בן הנכר הנלוה אל ה' כשר בן בקר היה נעיה ושם בטוב ה' הכנסת עליה מתקבלת · פצו עליך פיהם וגומר ספר חול עליהם נרת שפחת האויב אשר הוא הגדולה על כנס וכי חרוב הלחוץ על שמחתם כלו עליך פיהם אויביך כמשפט סגולת הלחוץ מבתיחת הפה · ושרקו · אשר זמם וגו' הוא נדוק מבר · עוד ויחרקו שן כמשפט המתקצף ומתנקם על חבירו שמהדק וחורק שניו · ושמחתם היא לאומרם בלענו ישראל ואף זה היום שקוינוהו שאלנו לראות · שר"ל כלה והביא אל תכליתה הדין ולהכיר כי כל אלה לא באו במקרי ובהזדמן · רק שההשגחה האלהית המעכיבה על הפשעים · וזהו אומרו עשה ה' אשר זמם · בלע אמרתו אשר צוה מימי קדם · אמרתו בתורה מה לנו חטא · ואם כאלה לא תוסרו לי ואספתי ליסרה אתכם שבע בחטאתיכם · ולכן הרס ולא חמל שר"ל הרס אבדת היכן · ולא חמל ר"ל חול התרין · ועוד הביא עליהם הצרה הפלישית משמחת האויב · כי וישמח עליך אויב ולא די כי הגביר עליו האויב להרע לו · כי גם הרים קרנו והצליחו בכל מעשיו · וזהו אמרו הרים קרן צריך · וכאומרו לעיל היו צריה לראש אויביה שלו · צעק לבם וגו' ר"ל ולכן חומת בת ציון · שהם זקניו ושרותו ותאחמה המורכזים · כשמירתם עמם · כשמירתה לעירה · צעק לבם אל ה' · הוא עבר במקום עתיד

[illegible]

שרקו · נופת בפיו ש"בליר בלע"ז ודרך אדם לעשות כן הרואה דרך חשוב שחרב וכלה: כלילת יופי · כל היופי היה שלה: פצו עליך פיהם · מפני מה הקדים פה לעין מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם: בצע אמרתו · כלה גזרתו כמו יפר ידו ויבצעני: אשר צוה מימי קדם · מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע: פוגת · העברה טריש"א למינט כמו ויפג לבו: בת עיניך · שחור של עין שקורין פרוני לש: אשמורות · שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו בחסכ'ברכות: העטופי' אשפ"מין בלע"ז עוללי טפוחים · ילדי' רכים שעודן גדלי' בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפוחים בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהי' גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש יי' כהן ונביא · רות הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו ע"א ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה: תקרא כיום מועד · כמו קראת ולשון הווה הוא: מגורי · שכני הרעי' להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם · הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם:

אני

אבן יחייא

לאלהיך ראה ה' והביטה למי עוללת כה · למי שלחת כל הרעות האלה לכנסת ישראל המכרת היות סבת צרותיה כובד עונותיה · ומכרת כי הצרה הנו' ממיתת העוללים להעדר המזון · עם הצרה השנית היותר גדולה להיות מזון אמותם העוללים אשר כתגדלו בשירים ושיפוחים · כמשפט מישני היונקים לשורר עליהם ולחבשם ביד לאט לאט · והוא אומרו אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים · אני מכרת ומודה בואם על עונש ההרג במקדש ה' כהן ונביא שהוא זכריה בן יהוידע הכהן הנהרג בעזרה על הוכיחו על חטא העבודה זרה לישראל ומלכם יואש · ותאמרי גם כן כי לעונש החטא הלז באו גם כן שאר מיני הצרות · והוא כי זולת צרת העוללים הנו' · גם באו צרות לשאר אישי האומה כי שכבו לארץ חוצות נער וזקן וכתרגום עולימא וסבייא דהוו רגילין למישכוב על פרין דמילת ועל ערשין דשן דפיל דמכו על ארעא · ובתולותי ובחורי · לעון הזמה שביניהם נפלו יחדיו בחרב כאשר קרה לזמרי עם כזבי בת צור בקנאת פנחס המקנא · והרגת ביום אפך · וקרא הרג כשלא יהיה מות כללי · וטביחה כשהיא כללית · ולכן נקרא מקום הריגת הבהמות בית המטבחים · והורגם טבח להיותו מורגל תמיד במלאכה ההיא · ולכן אמר הרגת ביות אפך · ולא די זה כי טבחת והוא הרג כללי ולא חמלת · וצרה על צרה כי ההריגה והגלות היה ע"י אויבי הקדוזים אלי · והיודעים עסקי ומקומות ארצי · באופן כי לא יכולתי להמלט מידם · או ממות או מגלות כי ידעו מקום תחנותי ושכבי וקומי · וזהו אומרו תקרא כיום מועד מגורי מסביב · ר"ל כאלו היית בפשרה עמהם וקראתם מועד יום פלוני ופלוני · להמצא שני החיילות יחד לבלעני ככה קראת אתה ה' כל המתגוררים סביבי · באופן כי לא היה ביום אפך פליט ושריד: פליט מהמות ושריד מהגלות ואשר טפחתי וריביתי אויבי כלם:

אני

ס כלילת יופי מגזרת כל: פ פצו פתחו יפצה פיהו: ע בצע כלה וכן וידיו תבצענה: צ פוגת דבק והטעם פוגת עין מגזרת ויפג לבו: ק רני הרמת קול בשיר או בנהי וכן ותעבר הרנה הכרוז: ר טפוחים מגזרת טפח כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שיפנו: ש שכבו מטעם ושכבתי עם אבותי: ת מגורי מגזר' גורו לכם מפני חרב וי"א שהטעם אנשי מגורי:

טו ספקו עליך כפים כל־
עברי דרך שרקו ויגעו ראשם על־בת
ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת
יפי משוש לכל־הארץ: פצו
עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו־
שן אמרו בלענו אך זה היום־
שקוינהו מצאנו ראינו: עשה
יהוה אשר זמם בצע אמרתו אשר
צוה מימי־קדם הרס ולא חמל
וישמח עליך אויב הרים קרן צריך:
צעק לבם אל־אדני חומת בת־ציון
הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל־
תתני פוגת לך אל־תדם בת־עינך:
קומי רני בליל לראש אשמרות
שפכי כמים לבך נכח פני אדני שאי
אליו כפיך על־נפש עוללך
העטופים ברעב בראש כל־חוצות:
ב ראה יהוה והביטה למי עוללת כה
אם־תאכלנה נשים פרים עללי
טפחים אם־יהרג במקדש אדני כהן
ונביא: שכבו לארץ חוצות
נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב
הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת:
תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא
היה ביום אף־יהוה פליט ושריד
אשר־טפחתי ורביתי אויבי כלם:

אני

שפקו עליך ידיהון כל עברי
אורחא שריקו בספותהון וטלטילו
ברישיהון על כנישתא דירושלם
אמרו בפומהון הדא היא קרתא
דהוו אמרין אבהתן דמלקדמין דהיא
גמירת נואי ושופרא חדוה לכל יתבי
ארעא: פתחו עליך פומהון כל בעלי
דבביך שרקו בספותהון ועשיאו
בשיניהון ואמרו שיצינא ברם דין
יומא דהוינא מתינן אשכחנא חזינא:
עבד יי מה דחשיב גמר מימר פומיה
די פקיד למשה נביא מן יומין קדמאין
דאי לא נטרין בני ישראל ית פיקודיא
דיי עתיד לאתפרע מנהון פגר ולא
חס ואחדי עליך בעיל דבבא ארום
יקר מעיקיך: צוח לבהון קדם יי
דרחים עליהון שורא יקרא דציון
זלגי כנחלא דמעין ימם ולילא לא
תתנין תנחומין לצערייך לפייגא
צלותא די לך ולא תשתוק עינך
מלמדמע: קומי כנישתא דישראל
שריא בגלותא עסוקי במשנה
בליליא ארום שכינתא דיי שריא
לקבליך ובפתגמי אוריתא בשירוי
שפרפרא שדיאי היך מיא עקמומית
ליביך וחדרי בתיובתא וצליאי בבית
כנשתא כל קבל אפי יי טולי לותיה
בצלו ידיך על נפשת עולימיך דצחין בכפנא בריש כל מחוזין: חזי יי ותהי מסתכל
מן שמיא למן אסתקיפתא כדנן אם חזי לבנתא דישראל למיכל פירי בטניהון
עולימיא רגיגתא דהוו מלפפין בסדינין דמילתא ענת מדת דינא וכן אמרת אם
חזי למקטל בבית מוקדשא דיי כהנא ונבייא כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו
כהנא רבא ונבייא מהימן בבית מוקדשא דיי ביומא דכפוריא על דאוכח יתכון
דלא תעבדון דביש קדם יי: דמכו על ארעא דמחוזין עולימיא וסביא דהוו
רגילין למשכוב על כרין דמילת ועל ערסין דשן דפיל בתולתי ורובי נפלו קטלין
בחרבא קטלתא ביום רוגזך נכסתא ולא חסתא: תהי קרי חירותא לעמך בית
ישראל על יד משיחא היכמה דעבדת על יד משה ואהרן ביומא דפסחא
דאתכנשון עולימי חזור חזור מן כל אתר דאתבדרו תמן ביומא תקיף רוגזך יי
ולא חוה בהון שיזבא ושארא דלפיפית בסדינין והרביתי בתפנוקי מלכין בעלי
דבבי שיציאונון:

אנא

פירוש הטעמים

א איכה יעיב לא הגבי' השם את ציון רק באפו כדי להשליכה ממקום גבוה: ב והשפיל המבצרי' וחלל מלכה שהיו דרים במגדל והרמון: ג גדע כל קרן ישראל השתי ממלכות: ד לא די שלא נלחם עם הצר אלא שהשיב אחור ימינו כאילו אין כח לו עד ששב כאויב וטעם באהל אם תפול האש בו הכל יאכל מיד: ה בלע ישראל על גלות שומרון והיה יהודה אחרי גלות השבטים באנחה: ו ואחר כך גלה סכו שהוא מקום הדביר · וטעם כגן אשר נפלו עליו · וטעם מלך וכהן שהכהן מורה את המצות והמלך משמ' התור' בכחו ולשניה נתן תורה: חומת

מסרה

ויגיעו ג' חסר בליש' וסימ' ויגעם במדבר · והנעתי בכל הגוים את בית ישראל בעמום · שרקו וינעו ראשם: עשה ב' ר"ף וסימ' עשה ירח למעדים · עשה יי' אשר זמם בצע אמרתו: בלילה בליל כתיב קומי רני בליל וקרי' בלילה והוא חד מן כ"ט מלין חסר ה' בסוף תיבות' וקרי' וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכת אות הה"א בס"ד: עוללי ו' חסר בליש' וסימ' ויעללהו במסילות · מעלל ועד יונק משור ועד שה קדמ' דשמ אל · אשרי שיאחז ונפץ את עלליך · בעללים לא ראו אור · ועללתי בעפר קרני · עללי טפוחים:

תורת חסד צדקת תמים

ספקו וגו' יר' ספקו עליך כפים כל עוברי דרך הרואים מה שקרה לך ואמרו הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ועם היותה כלילת יופי היא משוש לכל הארץ ויש בה גנות ופרדסים הרבה ומה גם שלא אמר אדם לחברו צר לי מקום שאלין בירושלם וכמו כן היו נעשים בה כל מיני פרקמטיאות שהיו בעולם באופן שהיה משוש לכל וכמעט שהוא דבר נמנע היות כל אלה בתכלית היופי וכעימות השלמות בארץ אחת כאשר היתה ירושלם:

פצו עליך פיהם יר' ומה היו אומרים בלעגו וכו' כלומר לא עוב עשינו במה שעשינו אבל מה נעשה כי היינו מימים רבים מקוים ליום זה ולכן עשינו מה שעשינו ומי יתן ולא היה נעשה באופן כי אפילו שונאינו היו כמעט מתחרטים על עשייתם הרעה הזאת לישראל:

עשה ה' וגו' יר' תכף שחשב הדבר עשאו ולא היה שום זמן בינתים וכו' אך עוב זה לבד עשה כי בצע לחצאין אמרתו אשר צוה מימי קדם ולכן הרס ולא חמל את כל נאות יעקב שהשליך אפו בעצים ובאבנים וישמח עליך אויב יר' לומר שנמצאת אתה במציאות כשמחת האויב ממפלתך וז"א עליך · ואומר הרים קרן צריך יובן עם מה שביארתי בספר תהלות ה' בפסוק עד אנה ירום אויבי עלי: ומצאתי כתוב עשה ה' אשר זמם כל א' מהאויבים הנזכר וגברא קטילא קטיל ע"כ: צעק לבם וגו' אל תתני פוגת לך הרשב"י כתב אל תתני פוגת יר' אל תקבל מעט תנחומין של הבל עד שמזה תדום בת עינך והוא ע"ד ויפג לבו כי לא האמין להם ור"ל שקבל מעט תנחומין חלושין ולא שלמים בשביל שלא האמין להם ע"כד: או אולי יובן זה עם מש"ל שהב"ה הוא לבם של ישראל ולכן אמר כי לב חומת בת ציון צעק אל ה' באמור אליו כל היום כי הוא ית' הלב האמתי שלהם: או יר' צעק לבם של צריך אל ה' ולא היו אומרים דבר כי אם אם חומת בת ציון חומת בת ציון כלומר ה' אלים תנה לנו:

או יר' צעק לבם של צריך אל ה' שיכפר להם על מה שעשו לחומת בת ציון: או יר' הנה אי לזאת הורידי כנחל דמעה וכו' כי שערי דמעה לא נכעלו וינצאו את צעקות לבן של צריך: או יר' הנה מתחלה כשצעק לבם של ישראל אל ה' היה זה להם לחומה א"כ הורידי כנחל דמעה וחולי ירחם ה' וז"א קומי רוני בלילה לראש אשמורות ודבר זה יהיה בכונה גדולה עד שיהיה הדבר נכח פני ה' אשר הוא לבן של ישראל כאמור: או יר' נכח פני ה' שיברכם בברכת יאר ישא וז"א שאי אליו כפיך וכו': או יר' שאי אליו כפיך על נפש עולליך שיתן לך בכפיך מה להביא לעוללים מן בר ולחם וכו' וכמו שכן הוא מנהג העוללים תמיד להביע לידי אביהם אם מביאים מיני אכילה וכו' והרי"ג כתב נכח פני ה' יר' שיכוין לשכינתו ית' שהיא בגלות עמנו ע"ד המחזיר שכינתו לציון כי בשלומה יהיה לנו שלום: או יר' כי היא הדנה אותנו כאומר אף אני אלך עמם בקרי והבן ע"כד: ראה ה' והביטה למי וגו' יר' די היה בשלא יביאו ביהיהם לעולליהם דבר מאכל ובזה ימותו העוללים ההם ולא שג"כ תאכלנה נשים פרים והאל יח' משיב להם אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא וכמו שא"זל: שכבו לארץ וגו' יר' הם בעצמם בליל ט' באב היו נכנסים בתוך הקברים שהיו מתקנים להם והיו נשארים שם כל מי שהיה ה' תפץ להמיתו וכמו שאר"זל וכעת בתולותי ובחורי נפלו בחרב באופן כי הרגת ביום אפך והוא ט' באב וטבחת ולא חמלת כעת או כיון בזה אל הב' חרבנות שנגזרו ביום ההוא שהיה יום אף ה' וכו' וכנגד הא' אמר טבחת וכנגד הב' אמר ולא חמלת · או יר' הנה אז בליל ט' באב כשהיו במדבר היו נכנסים כלם אל קברותיהם ומהם היו מתים ומהם היו נשארים אך בחרבו הב' בתים טבחת ולא חמלת שישארו מהם חיים והוא אומר תקרא כיום מועד והוא אותו היום שנועד לרע כאמור ולא היה ביום אף ה' ההוא והוא יום החרבן פליט ושריד: והרי"בש כתב בתולותי ובחורי נפלו בחרב יר' כי אע"פ שהנשים כלי זיינן עליהן ק"ו הבתולות וכן הבחורים גם הם נפלו בחרב ואין זה מפעל אדם כפי המרוץ הטבעי אלא שאתה הרגת ולא חמלת: תקרא כיום מועד יר' תקרא לאותם שהיו מתפחדים ממני כי היה להם מגור מסביב כלשון ויגר מואב וכו': או יר' לשכני שהם עמון ומואב כיום מועד שקראת אותם לשבור בחורי ולא היה ביום ההוא שהיה יום אף ה' פליט ושריד כן תעשה גם עתה כי אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם כי אתה המתחיל והם כלי המעשה וכו' ע"כד:

אני

חומת ארמנותיה שב אל המקדש וקול נתנו הצריך בבית יי' תרוע שמחתם כאשר היו ישראל עושים במועדם : ח כלכד הבית כי נפלה חומת העיר ונבקעה : ט כאשר טבעו שעריה הלך המלך בגולה ונשאר בלא משנה תורה וגם הנביאים נפסקה כבואתם מהם בארץ נכריה : י על שנפלה גבהות ציון ישבו על עפר הזקני' בגולה והבתולות לא תשמחנ' בחופתן: ב וכל אחד מן הזקני' אומר כלו בדמעות עיני כאשר יזכור ימי הרעב בציון : ל האם היא המינקת על כן זכר האמות ולא זכר האבות : מ מי עדים שאידע להם כך ואם השב' גדול כים לא ימצא רופא אתול לו : נ כל זה בא עליך בעבו' נביאיך ולא נביאי השם : ס יש נאנחים עליך כאשר שומת ויש מניעים ראש ומלעיגים : פ הרחיבו פה כל האויבים : ע כי השם מלא את אשר דבר ביד עבדיו הנביאים הקדמונים : צ צועק לב צריך והטעם כי נתנו לצעקו' כנגד השם והם אמרו לחומ' בת ציון שתבכה : ק ותתאונן על עולליה והמתים ברעב ותאמר כן : ר שהנשים אוכלות בניהן והנביאים והכהני' יהרגו במקדש והמפרש כי על זכריה ידבר דרך דרש · ש מתו נערים וזקנים בתולות ובחורים · ת כאילו קרא' כל הפחדי' שהיו לי וקבלת' סביבי ואשר טפחתי הם הקטני' ואשר רביתי הם הגדולים כמו ורבי המלך · כלם אויב אחד יפול לכלותם:

אני הגבר ראה עני · היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוניי מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיה לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו · של רודה ומכה הוא הקב"ה : רך בי ישוב · אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי : ראש ותלאה כמו ראש ולענה ומדרש אגדה ראש זה נבוכד נצר לגלות יהויכין ותלא' כנוור אדן שגמר המכה בימי צדקיהו והלאני : גדר בעדי · עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אצא : הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אורבים : הכביד נחשתי · עשה לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל לילך פיר"יש בלע"ז : שתם תפילתי · סתם חלונות הרקיע בפניה : נתיבותי עוה · אם באתי לצאת איני יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואצא דרך עקלתון :

ג

אנא גברא דחזא עניי בחוטרא
דרדי ברוגזיה: יתי דבר ואוביל
חשוכא ולא לאנהרא: ברם בי יתוב
יגלגל עלי מחתיה כל יומא: עתק
בסרי ממכתשין ומשכימן מחתא
תבר גרמי: בנה עלי כרכומין ואקף
קרתא ועקר רישי עממיא ושלהי
אינון: בבית יסורין דחשוכא
אותבני כמיתין דאזלין לעלמא
אוחרן: סגר בתרי בגין דלא אפוק
מן תריקא יקר על ריגלוי כבלין
דנחשא: אף ארום אצוח ואצלי אסתתים בית צלותי: סגר אורחי במרמירין
פסילן שבילי סראו:

אני הגבר ראה א
עני בשבט עברתו: אותי נהג וילך
חשך ולא אור: אך בי ישב יהפך
ידו כל היום: בלה בשרי ועורי
שבר עצמותי: בנה עלי ויקף ראש ה
ותלאה: במחשכים הושיבני
כמתי עולם: גדר בעדי ולא אצא
הכביד נחשתי: גם כי אזעק
ואשוע שתם תפלתי: גדר דרכי
בגזית נתיבותי עוה:

מסרה

בשבט ו' רפין בקריאה וסימ' · ומזבולן משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו · תרועם בשבט ברזל · ופקדתי בשבט פשעם · אני הגבר ראה עני בשבט עברתו · במחשכים ג' וסימ' בתלים סימ' פ"ח : גדר ג' וסימ' ארחי גדר ולא אעבור גדר בעדי ולא אצא · גדר דרכי בגזית :

אני הגבר אמרו קדמונינו ז"ל כי זאת המגלה ירמיה כתבה אם כן יהיה הוא האומר אני הגבר או יאמר כל אחד מישראל · עני סמוך ויחסר מקום השבות או הגלות וראה תחת ראיתי וכן וכאשר אני · בעברתו שב אל אויבי כלם ויש אומרים שהוא שב אל אף השם ואיננו נכון בעיני וזה המקונן אמר כי הגבר היה מענה אותו בשבט עברתו : א ונהג אותי ממקומי במקום חשך : א המפרש וי"ו בעברתו על השם יפרש יהפך ידו מכתו כמו הנה יד יי' הויה במקנך והמכה בידי: ב הבשר והעור שירגישו בלו והעצמות שלא ירגישו נשברו : ב ויקף ראש בצרה ותלאות או יהיה כמו ועמי תלואים ויהיה הראש לשון נקבה והא' נעלם בה"א ושער' לא הפך לכן : ב במחשכים מחשך בתוך מחשך : ג נחשתי כבלי : ג שתם בשי"ן כסמ"ך וכן השירו ולא ממני : ג הנתיבות הם ידועות יש אומרים כי מנהג הדוב להכריע על הארי והוא רחוק :

תורת חסד צדקת תמים

אני הגבר וגו' הנה ר"זל אמרו א"ר שמואל ד' הם חשובים כמתים סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם מצורע שנאמר אל נא תהי כמת ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ומי שירד מנכסיו שנאמר כי מתו כל האנשים וכי מתים היו אלא שירדו מנכסיהם ע"כ · ויכולני לומר כי כיון המקונן להגזים ולומר כי כולהו איתנהו ביה מלבד הצרעת שלא רצה להזכירה עליו בשום צד ואופן ואפילו למשל וכו' וכנגד העוני אמר אני הגבר ראה עני בשבט עברתו ויר' לומר שהיה העוני ההוא באופן היותר רע שהיה באפשרות וכנגד הב' אמר אותי נהג ויולך חשך וכו' ויר' הנה לפי האמת גם הסומא יהנה מהאור והוא כי ברוב הפעמים ירגיש אימתי הוא יום ואימתי הוא לילה גם כי אין לו אור בעיניו מצד עצמו ולי נהג במקום חשך שלא היה נראה בו לא היום ולא הלילה עם היותי מקודם בלי אור עיני וכנגד הג' אמר אך בי ישב וכו' ור"ל כי בו בעצמו היה הגלית' שולח יסוריו וחוזר ושולח יסוריו לפי שלא היו לו בנים ליסר אותו עמהם וכו' ולפי האמת כל מה שהיה המקונן אומר לא היה מדבר על עצמו כי אם על הרעות שעברו על ישראל והיה מגזים הענין כאילו היו להם אז אלו הג' רעות : והרי"ג כתב יהפוך ידו וכו' יר' כשילאה ידו הופך אותה כלומר מחליף אותה מכה זמן מה בידו א' ואח"כ בידו הב' לסבול יגיעת ההכאה וזהו יהפוך ידו כדי להכות כל היום ע"כד · או יר' יכני באחורי היד :

בלה בשרי וגו' כפי מה שביארתי אני באות הא"לף יר' לומר כי מה שנותן יסוריו אליו וחוזר ונותן הוא בזה האופן שבלה בשרו בתחלה ואח"כ בא אל עורו אשר הוא הקודם במציאות אל ראיית העין ואח"כ שבר עצמותיו : ואפשר שכיון אל רוע המזג רוע ההרכבה פרוק חבור וכנגד מה שאמר שגם היותו בחשך אמר כי מה שנהכסה ונהיה בחשך הנה הוא לפי שבנה עליו ויקף ראש ותלאה ובכן נמלא היותו מוסגר בתוכם ולזה מלא את עצמו במקום חשוך מאד וכנגד העוני אמר כי לא היה לו במה שישב ואפילו ספסל א' זולתי החשך כאומר וימש חשך שר"ל שהיה לו מתשות וז"א במחשכים הושיבני ואמר כמתי עולם הוא גזרה אל כל האמור ויר' ג' דברים אלה עשה לי באופן שנמשלתי אל מתי עולם והם הג' מהד' שנקראו מתים בחייהם כאמור וז"א מתי עולם שיר' לומר כאותם האנשים אשר בהיותם עדין בעולם הם מתים וכו' נלהיות ג"כ אמת כי מי שהוא בא' מג' הלה הנזכר יהיה חפץ יותר במות ובילאהו מן העולם ממה שיהיה חפץ להיות בהיותו באופן ההוא בע"הז לכן אמר כי גדר בעדו ואינני יוצא מן הע"הז ולא די שגבר בעדו רק שהכביד נחשתו והכונה לרמוז לחיזוק המציאות הרע ההוא ר"ל שהוא בו ואמר כי כ"כ היה עב כסות הבנין החשוך ההוא אשר עליו עד כי גם כי יצעק וישוע שתם תפלתו והוא ע"ד אומר סכות בענן לך מעבור תפלה · ואמר עוד כי גם שהיתה תפלתו בלתי עולה ומתקבלת לפניו ית' עם כל זה היה יכול להושע במה שיהיה הולך לבתי כנסיות ויהיה עומד שם יחד עם המתפללים וה' יהיה לו בעזרו אך גדר דרכיו לבתי כנסיות בגזית ונתיבותיו לבתי מדרשות עוה :

אבן יחייא

אני הגבר ראה עני וגומר זאת הקינה עשאה ירמיה על הצרות אשר סבבוה מעמו ישראל על היותו מיסרם ומוכיחם ועל אשר היה נגדיו לנביאי' אשר חזו להם שוא ותפל ולא גלו על עונותיהם · ולהיות כי בד' שמות יקרא האדם כפי עתותיו · כי בעת הנערות יקרא אדם · ובעת הבחרות יקרא גבר · ובעת הזקנה יקרא איש · ובעת השיבה יקרא אנוש כאשר ביארתי זה באור היטב בפירושי למגלת קהלת · לכן המקונן ירמיה היליל עליו לאמר אני הגבר ראה עוני · שר"ל אל תחשוב כי שלותי בעת בחרותי ושקטתי בעת זקנותי ואם כל אלי רוגזו היה בעת שיבתי אשר הוא הזמן המוכן לכך ולכן יקרא שמו אנוש כנגזר מן אנושה מכתו · כי בעוכוני ראיתי עוני ורוגז וצרות בשבט עברתו מהמין ישראלי אפי' בעת בחרותי והוא הזמן שיקרא שם האיש גבר להיותו או גבור במעשיו לתמימות הבחרות · אותי נהג ונומר להיות כי הצרות יחולו על אחד מג' פנים או כי פעם כיוכל ובמקרה יגיע לאיש המצליח צרה מה · ולא יחוש אליה להיותו מהכרחי לנולד לקבל הפסד מה בזמן מה · או שמתמדת הצרה לבוא אבל פעם במיעוט או בשנה · ויהיה הכח הנמשך יותר גדול מהראשון להיותו יוצא מכלל המקריי ונכנס בתמידיי · או שתחול הצרה תמיד ובכל עת ובכל שעה ובכל רגע · ולא יתנה השב רוחו לנכאב ויכנס בגדר שאודיי והיא צרה אשר אין עליה תוספת · לכן רמז המקונן לשלשתן וכנגד הראשונה והיא הצרה המקריית אמר אני הגבר ראה עני בשבט עברתו · שר"ל ראיה בעלמא · וכנגד הצרה תמידיית אמר אותי נהג ויולך חשך ולא אור · שר"ל החשך והוא משל לצרה אותי נהג ורמז באומרו נהג כי יצא מכלל המקרה · וביאת הצרה נהפך כמו מנהג אשר הוא סוה לדבר טבעי · והלא אור ויולך אותי · שר"ל הלא אור שהוא רמז לצרה יותר גדולה כי בליל חשוכה אפשר להכניס אדם מה · כי באור הכוכבים יוכלו בני אדם באופן מה ללכת · אמנם בהעדר ההחלטיי מכל אור ואפילו מאותו המעט קט מהכוכבים · והוא רמזו באומרו ולא אור אמ' להנהיגם בהליכתם ברגליהם · אבל צריך להוליכם כאלו היו דומחכים כעדרי הסרגס והתכועה · וזהו אומרו שתי חלקות · אותי נהג ויולך חשך ולא אור שר"ל החשך נהג · והלא אור הוליך · וכנגד הצרה האחודיית אמר אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום שר"ל ידו מישראל וצרתו · והוא נגזר מן יד ה' הויה · בי ונגופי ישוב כל היום ויהפוך כי לא תחשוב שירפה ממני אפילו רגע אחד · בלה בשרי ונומר ביאר פעולת הצרות הנזכר' וכנגד הראשונה והיא המקריית אמר כי אפי' מהראייה ההיא המקריית בעוני ההוא שאמר אני גבר ראה עוני · נמשך כי בלה בשרי ועורי כגזר מן בלויי סחבות · כי אף שאני כחור כל רואי ידיכוני לאנוש ושב · לרוב הפעולות שלקחתי מן הצרה ההיא ולא די כי בלה העור והבשר כי חמץ עבר עד העצמות ושברם · וכנגד הצרה התמידיית אמר בנה עלי ויקף ראש ותלאה · כי להיותה תמידיית נראה כאלו בנה עלי חומת ראש ולענה

וכאלו הקיף עלי חומת תלאה נגזר מן כל התלאה אשר מצאתם וכנגד הצרה המאודיית אשר עליה אמר כי בי ישוב יהפוך ידו כל היום · אמר במחשכים הושיבני כמתי עולם · וזה היה כשהסרים השליכוהו אל הבור על הכנאו שיושב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר גדר בעדי ונומר ר"ל ולא די כי גדר בעדי ולא אצא · שר"ל שמני בבית האסורים המגדר בד' גדרים כי גם הכביד נחושתי בדרך אסירי המלך הנדונים למיתה אשר יכבדו עליהם נחושתים ובריח בבית מאסרם · למען לא יוכלו לברוח בשום פנים אף כי במקרה יפתח האסר · גם כי אזעק וגו' ר"ל וגם כי אצעק ואשוע לאוסרים אותי לאמר למה תעשו כה לעבדכם ומה חרי האף הגדול הזה · שתם תפלתי כי סותמים אזניהם מלשמוע דברי תחינתי · גדר דרכי ונומר ר"ל ואף כי הוציאוני מן הבור ע"י עבד מלך הכושי לא יכולתי לצאת ולבוא אנה ואנה כחפשי · כי גדר דרכי בגזית · כי יראתי מפניהם פן יהרגוני אל הנבאי אל הרוח האלהי לנקום נקמתו מהם ולכן לא נתראתי חוצה והיה נראה אלי כאלו גדר דרכי בגזית והיא אבן הקשה להשבר · ונתיבותי עוה · שאם הייתי יוצא לא היה דרכי בדרכים הסלולים ובדרך ישרה · מפחדתי אליהם · כי אם בדרך עקלתון כאלו היה לי דוב אורב וכאלו היה ארי במסתרים אשר מיראתם לא אעבור במקום תחומם · דרכי סורר ונומר ר"ל וכשאצא חוצה לפחדתם אוכרח לצאת מהדרכים הסלולים · ולעבור בדרכים הסוררים נגזר מן סירים שהם הקוצים · כי להיותם דרכים בלתי נכונים עלו כלם קמשונים · פיד אמר ויפשחני · שר"ל כי זולת היותם מלאים מסירים וקוצים · המזררים את בשרי · הם רכסים ע"ד והרכסים לבקעה · שהם מקומות גבוהים מעט ושפלים מעט · שעברו בהם פשחני ר"ל פיסק הרגלים · שהעובר על דרכים כאלה צריך להרחיב צעדיו ולבתר על הרכסים ההם. ואם תאמר לא תצא חוצה עד עידן ועדנין שיעבור זעם · איני יכול לשבת ביתה · כי שמני שומם · תרגום שויני צדו · ותרגום והארץ היתה תהו ובוהו צדיא וריקניא · שר"ל להיותי יושב יחידי ביתה · ולא נשמע שם קול איש שמוני בתהו ובהו · ולא אוכל לשבת לבדי · כי הוא עלי טורח ומשא כמנע השכל · דרך קשתו ונומר · הוא רמז לאשר קרה לירמיה בהוכיחו לעצרת בוגדים כאשר ראם מנאפים באשכב זכור · ולא די חשם עד שהכריחוהו לעשות כמעשיהם ולהוציא זרעו לבטלה · וברחמי אלהיו עליו בלכתו תכף לטבול מהטומאה ההיא · נזדמנה לו בקו אשר גם היא טבלה אחריו ונכנס ברחמה זרע אבין הנאבד והרתה וילדה את בן סירה · שר"ל בן ירמיה כי סירה עולה במנין כירמיה · ונקרא בן להיות כי בו סרה קנאת אפרים הבנים וזונים ההם אשר לקנאתם הצריכוהו לעבור על דת · סרה קנאתם כי לא זכו לגד והאלהים חשבה לטובה ויצא מהפעל ההוא בן איש צדיק ותמים אשר תכף בצאתו מרחם אמו הכיר את בוראו וימלא רוח חכמה ודעת · כי נתמנא ליצא בעי ומפעל רב

רשי

דוב אורב הוא לי · הקב"ה נהפך לי לדוב אורב: דרכי סורר · לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצים בדרכי: ויפשחני · לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין נוטפני' צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון תלמוד האי מאן דפסח דיקלא · ויציבני כמטרא · העמידני לנגד חציו לירות בי כמטרה אשני"לא בלע"ז: בני אשפתו · חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קוי"ברא: ויגרס · וישבר ודוגמתו גרסה נפשי וכן גרש כרמל: בחצץ · אבנים דקי' שבתוך העפר שהיו לשון עיסתן הגולי' בתוך הגומו' שחופרין בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה לשתו' בו ללוש בתוכו חררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן סוף שנשתברו שיניהם: הכפישני · כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארכנט"יר בלע"ז ויש דומה במסכה פיסון הגמל במדה הכפושה מדד: ואומר אבד נצחי · אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד עולמי וסכרי: מרודי

לחץ ג' וא' כחז · עמי ג' סבירין עמים · השביעני ל' נזמי וא' בליבן שבועה אבי השביעני

אבן עזרא

ד יש אומרים סורר מגזרת סירי' וכן הנני שך את דרכך בסירי' והישר בעיני שהוא פעל עבר מגזרת כפרה סוררה · ד כמטרא א'לף במקום ה"א הנקבה והוא מגזרת נוטר · ה דימה האשפה לבטן ההרה · ה לכל עמי עד שהיו עמי שוחקים ממני או לכל העם שהיה תחת ידי כמו את עמלק ואת עמו או הי"וד נוסף ואין והפלטני מריבי עמי כמו עמים כי על שאול רמז וכן אמר בראשית השירה ומכף שאול · ה בי"ת במרורים נוסף וכן בדמעות שליש: ו ויגרס כמו וישבר וכן גרסה נפשי · הכפישני אין לו אח והטעם בחלני · ו ותזנח כמו ותאהם: ו נשיתי עמידתי בגלא שיש לי כמו ויז נכחס על בגדי וכל מלבושי אגאלתי על הדם שבו יעמד המי נלחו · ז זכור

מסרה

אשפתו ג' וסימ' בירמיה סימן ה': שחוק ד' חס' וסימ' נמסר בירמיה סימ' ב' ע"ש ועיין במשלי סימן י"ד · עמי ג' סבירין עמים וסימ' בשמואל ב' סימן כ"ב:

דֹּב אֹרֵב הוּא לִי — דּוּבָא מְכַמַּן הוּא לִי אַרְיָא דְמִיטַּמַּר
אֲרִיה בְּמִסְתָּרִים׃ דְּרָכַי סוֹרֵר (ק') — בְּכִבְשָׁא׃ אוֹרְחִי סְרַב וְשַׁסְעַנִי שַׁוְיַנִי
וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם׃ — צָדוּ׃ מָתַח קַשְׁתֵּיהּ וְעַתְּדַנִי הֵיךְ
דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ׃ — פַּלְגָּלִיסָא לְגִירָא׃ אָעִיל בְּכָלְיָתִי
הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ׃ הָיִיתִי — גִּירֵי תִּיקֵיהּ׃ הֲוֵיתִי חוֹכָא לְכָל
שְׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם׃ — פְּרִיצֵי עַמִּי וּמְזַמְּרָן עֲלַי כָּל יוֹמָא׃
טו הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃ — אַשְׂבְּעַנִי מְרִירַת חִיוָן אַרְוַנִי גִּידָא׃
וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃ — וְרִיצַץ בְּפִרְדָּן שִׁינַי כַּנְעִיתִי בִּקְטָמָא׃
וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃ — וְקָצַת מִלְּמִשְׁאַל שְׁלַם נַפְשִׁי אַנְשֵׁיתִי
וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃ — טִיבוּתָא׃ וַאֲמָרִית הוֹבַד תּוּקְפִּי
זכר — וְטוּבָא דַהֲוֵיתִי אוֹרִיךְ מִן קֳדָם יְיָ׃
ואדכר

אבן יחייא

במחשבה טובה יצא מעשה כאות · ופעולת תמיד יוכיח ועל זה אמר בספרו מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי כי כלם מנאפים עצרת בוגדים ועל זה רמז פה בלשון נקיה באומרו דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ · ע"ד אומרם ז"ל האשה יורה כחץ · והביא בכליותי בני אשפתו · והם האנשים ההם · והייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום · כי בשוקים וברחובות היושבי קרנות היו לועגים עלי על ככה והיו שוחקים בי · השביעני במרורים וגומר · ויגרס בחצץ שני · ר"ל שבר שני באבנים רמז אל ויקצפו השרים על ירמיה והכו אותו ונתנוהו בבית האסור · עוד אמר הכפישני באפר · שר"ל כבש אותו באפר · והוא רמז אל ויקחו את ירמיה וישליכו אותו אל הבור וישקע ירמיהו בטיט · באופן כי ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה : שר"ל נתרחקתי מהשלום ושכחתי הטובה · שהוא תכלית האושר כי שלום בלי טובה · וטובה בלתי שלום · לא יקרא אושר · ואמרתי שאבד נצחי והוא כתוי על דרך וגם נצח ישראל לא ישקר · וגם נאבד תוחלתי מה' · זכר עניי וגומר ר"ל אמרתי ושיערתי אבדת תוחלתי בזכרי עניי ומרודי הלענה והראש · אשר ספר לעיל השביעני במרורים הרוני לענה · זכור תזכור ותשוח עלי נפשי ונומר ירמיה כי אלה הצרות כשחה נפשו כנגד מה אל החיוכות ולקרוא תגר מדבר עם נפשו כמו שאמר כאשר עשה איוב לאשתו · לאמר או נפשי אשר בזכרך עניך ומרודך הלענה והראש התחלת לקרוא תגר ולאמר כי זנחת השלום ונשית הטוב · לא כן את עושה כי אף שזוכר תזכור את כל הרעות האלה · תשוח עלי כנור מן תשתוחחי נפשי · שהוא לשון שפלות והכנעה שר"ל תכנע לפני אלהיך · כי זאת אשיב אל לבי כי אחשוב הסך אשר אמרת אבד נצחי וגו' ועל כן אוחיל לה' · והוא כי חסדי ה' לא תמנו וגו' · כי אף שלא יעשה למעני למען בחיריו וחסדיו יעשה הטוב אלי · והראיה כי יש לנו להוחיל לו · כי לא תמנו לגווע ולא כלימ בעונינו · והוא יתברך אשר החיינו וקיימנו עד כה לא לתהו נתכון וחדשים לבקרים · ר"ל החסדים מתחדשים בכל בקר ברצון הבורא · כי רבה אמונתו אשר הבטיח לעבדיו הבוטחים בו · שלא יאשם ולא יעזבם לכלותם · ולכן נפשי תאמרי כי יען שחלקי הוא ה' ובו בטחתי ; על כן אוחיל לו · והוא תמכה רק אליו · כי טוב ה' לקוו ולנפש תדרשנו · ולכן אף אם יבואו צרות מה בעת מה · טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' · ר"ל טוב להוחיל לישועתו · ולשתוק מקראו' תגר על הצרה · והם להיות כי רוב הנולדים לא יוכלו להגלל מצרת מה על עונות קדמו · כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא · ומי מריבה ועונשן מכוחן התורה יוכיח ולכן אם הוא מתחייב העונש על החטא · טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו · על דרך אומרו אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · ובזקנותו ותכליתו יקרא אהוב וריע לקונו · וכן טוב לגבר מיסב בדד וידום כמנהג האבלים · ויקבל יסוריו באהבה · וידום מלקרוא תגר עליהם · יען

תורת חסד **צדקת תמים**

דוב אורב וגו' יר' הנה עם היותי הוא ית' לדוב לי עם כל זה הוא ארי לבכות במסתרים והוא אומר ויקרא אריה וגו' ואומר במסתרים תבכה נפשי וגו' וכמו כן הנה הוא ית' סורר דרכי ויפשחני עם היותו בוכה על זה במסתרים ולכן שמני שומם ומתמיה על זה · והרשב"י כתב דרכי סורר יר' עשה המלאך לשיבאו עלי הארי והדוב למה שיראוריה בשר וזה יהיה בשאסריה סראון חזק כי מרחוק יריח ע"כ: דרך קשתו וגו' יר' ועוד זאת עשה לי כי דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ ולא מטרה ממש והלואי ואולי היא מטרה ממש וכמו כן הלואי ואולי שהיה ממית אותי בחציו אלא שהביא בכליותי היועצות בני אשפתו לחשוב מחשבות על כל אלה הדברים והמחשבות הללו היו לי אשפתו ממש ולא כבני אשפתו וז"א הביא ולא אמר השליך ולהיותו כומדת כנזונרב לכן היה שהות לפריצי עמי להתל בי ולהיותו שחוק לכלם למקטון ועד גדול והכי נגינתם כל היום מן הבקר עד הערב מה שלא היה לי כן אילו היה מוליכני תכף ומיד מן העה"ז ועוד זאת הוא עושה לי כי השביעני במרורים ולא כמו בהני שוסה בלילי פסח שאני סועמת המרור להיותו זכר לגלות מצרים והוא ענין טעימה לבד כי עתה עיקר האכילה והרויה היא במרורים ולא דבר אחר וז"א במרורים ולא אמר ממרורים והוא כאילו אמר במרורים הידועים הנאכלים בלילי פסח וכיונו שא"זל וכו' · ובספר א' קדום כנ"ל הביא בכליותי הנה הוא מקום שיכלה הדבר הרבה ולא ימות תכף והיה רוצה שיבאו בלבו וימות תכף ולא יצטער כ"כ: או יר' באומר בני אשפתו בני אדם שאוכלים הרבה ומוציאים האשפות וא"כ יהיה טעם בכליותי כטעם כליות מטה: הייתי שחוק לכל עמי יר' נוקודם הייתי תכלית השמחה עד שהייתי משמח לכל עמי בדברי ובמעשי ועכשו השביעני במרורים · או יר' ואז השביעני שלא להפיל מכל דבריו ארצה והוקף השביעה היא הקללות שבפרשת אם בחוקותי והוא אומר במרורים ויען מרדכי הרוני לענה ע"כ: ויגרס בחצץ וגו' הכוונה לומר שלא היה לו מה לאכול כי אם לחם העשוי מחטה מלאה חצץ ולא די זה אלא שהכפישו באפר התנור והוא מ"שה והשיבו לחמכם במשקל וכו': ותזנח משלום וגו' הוא רמז על הזמן שהגלות היא אז קרובה לצאת מן הדם · ואומר אז אבד נצחי אלך עצמי וע"כ אני מתהגת להוחלתו ית' המהוה ההוית שגרא אותי כי ידעתי שעל כל כנים לא יעזבני · או יר' ע"ד אומר ועתה מה קויתי ה' תוחלתי לך היא והוא ע"ד בכל צרתם לו צר וכו' · מלאכי כתיב זכור תזכור ותשוח עלי נפשי יר' כי מזכירת העוני והמרירים ולענה וראש ימשכו ב' תועלת הא' שהנפש תכנע בעבודת הבורא ולא תוסיף לחטוא הוא אומר זכור תזכור ותשוח עלי נפשי והב' כי מזה אנו בטוחים בגאולה העתיד לבא כמ"ש ר' עקיבה כיון שנתקיימו דברי אוריה יתקיימו דברי זכריה שאמר עוד ישבו זקנים ז"שה זאת אשיב אל לבי ר"ל אשיב זכרון הצרה ועל כן אוחיל לעבודתך ולישועתך כאמור ע"כ: זכור

כי נטל עליו · רוצה לומר לקח עליו חלקו מהגזרות אשר לא יוכל לברחם להיותו מסוכני בתי חומר · ויתן בעפר פיהו · כתרגום יתן בעפרא פומיה ויפשפש קדם רבוניה אולים אית סבר · ויתן למכהו לחי · שלא יברח מהמכהו בלחייו אבל יעמוד חזק לקבל מכתו כאלו יתנהו לפניו הלחי מרצונו · וישבע בחרפה · כי על הנעלבי' נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · כי לא יזנח לעולם ה' · אותו ה' בעל הרחמים לא ירחיק לעולם · כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו · ר"ל שאם ישלח שוטו יגיעות לאיש מה על חטאתיו אח"כ ברוב חסדיו ירחם עליו · וזה יען כי אין רע יורד מלמעלה · ולא ענה מלבו ויגה בני איש · ר"ל העינוי והיגון הבא על האנשים · איננו מלב האל ורצונו · כי מן הטוב לא יצא כי אם טוב · ואין ערוד ממית כי אם חטא ממית · לדכא תחת רגליו וגו' ר"ל כי הסבה לצרות · היא רוב החטאים כי בעון דכאו החוטא תחת רגליו כל אסירי ארץ · והם האומללים אשר הם אסירי העולם ועבדיו · ואסורי' מהעבירות המר ממות גבורותיו הטבעיות ושפלותו · כי הוא מדכאו בכל עוז ובכל יום · וכן להטות משפט גבר נגד פני עליון · כי לא די שהחוטא יעשה כן לאומללים הנזכר · כי אפי' למר דינו הוא מטה משפטו כנגד פני עליון · עוד אמר לעות אדם בריבו ה' לא ראה · ר"ל לגבורים היודעים דינם · ולומר ולפרוש דבריהם · אשר איכו יכול החוטא לעות ם · בשפתי חלקות ובהראותו להם על האסור מותר והפכו · אבל לסכלים מהאנשים הנבוכים בשם אדם לארציותם וגשמיותם · ואינם יודעים לסדר טענותיהם הוא מעות דינם · וזהו אומרו ה' לא ראה ועוזב ה' את הארץ · והוא מכחש השגחתו · מי זה אמר ותהי וגומר התחיל ליסר החוטא הזה המכחיש ההשגחה · לאמר מי זה אמר וגומר ר"ל אתה האומר לא תצא הרעות והטוב רק הכל בא במקרה כי עוזב ה' את הארץ תאמר אלי בחסדך מי זה אמר ותהי · הוא רמז לויאמר אלהים יהי אור ויהי אור · ר"ל מי הוא זה היא להאיר על הארץ · ותכף נעשה · אם ה' לא צוה בהכחשתך אותו ואת השגחתו · ראה הנה כי שקר בפיך · כי ה' הוא אשר צוה ואחר והיה העולם · כי לכל א יש פועל ומניע ההליכה אל בלתי תכלית כי הכל שב אל מניע ופועל ראשון שהוא ברוך האומר ועושה גוזר ומקיים ומפיו יצאו הרעות לחטאים בנפשותם והטוב לעובדיו · וזהו אומרו מה יתאונן אדם חי · ומה פה יונן כה' אלהינו · מה אדיר שמך בכל הארץ שר"ל כמה · ולהיות ם ללבוש מדת החרטה והאכיכות החוטא על חטאתיו · או בעת הנערות ובדור אדם · או בעת הזקנה בהיותו איש · או בעת הבחרות בהיותו גבר · לכן היותו בדור אנוש אשר אנושה מכתו ויחיו מכאובים · ורוב חטאו יהיה בעת הנערות · יתאונן אדם חי גבר · ואומרו חי פה · הוא במקום איש לשון חשיבות ע"ד אומרו ואמרתם כה לחי וגומר · להיותו או האיש בזמנו היותר שלם כי בן מ' לבינה · לה לגבר · באומרו אדם חי גבר אף כי הוא מאוחר אליו בזמן · ולכן לא תמצא בהם ואו העטף אשר ידבקם לרומוז זמנים מתחלפים · ולהיות כי התשובה באותה מעשה · והם החרטה ווידוי ועזיבת החטא במעשה הטיב · לכן אחרי אומרו כמה טוב ונעים האיכות שהוא החרטה שהוא התשובה במחשבה אמר מה טוב גם הוא הרעים ולחקרם כדי לעזבם ולשוב אל ה' וזהו אומרו נחפשה דרכינו ונומר ולהיות כי התשובה הזאת הנאה מצד הנרה איננה המשובחת לכן אמר עד ה' ע"ד אומרו דבן של ושבת עד ה' אלהיך ונומר עוד רמז לתשובה בדבור והוא הוידוי באומרו נשא לבבנו אל כפים ונומר נחנו פשענו ונומר · כי להיות שדרך המתפלל בכונה לשאת את בהגבהה להראות הכנעה כאלו ידי המעשה הם אסורים ומנועים אצלו · לעשות רצון קונו ולא ההפך · וכדבי' חעמי הארץ יתלא פשייפם ככה · להראות העמים ורבם אחר נשא לבבנו אל כפים · שר"ל כשנשא כפינו השמימה כדרך המתפללים · נשא גם כן לבבנו לנכח הכפים למען תהיה המחשבה מהלב · עם המעשה המתפללה שוים · ולא נהיה אכת עם הארץ הנזכר ואחר נחנו פשענו ונומר ר"ל תתודה לפני אלהיך על ב' עונות · הראשון על החטאים כי נחנו פשענו · והשני כי לא הודת בואם לשבתם כי לא סלח אותם · אבל אדרבא היית חושב בואם בקרי ובהזדמן · וזהו אומרו ומרינו כי אתה לא סלחת · ר"ל כי מרי על חטא הוא לעונותם מאוס כל הרעות האלה · והכן אומרו לא סלחת · לכפרם לגמרי ביאת היסורין אחתו יתברך על מריים · סכותה באף ונומר · ר"ל ועתה תודה לאל מקום אשר אתה ה' מעון היית לנו עתה סכותה לעמך ישראל באף · ובמקום סוככך אשר היתה מדבוקך השלם · והמשכילה באומרו נודע ביהודה אלהים בישראל גדול ברון ולכן נתרדפנו והרגת ולא תמלא נדרך האף והחרון · באומרו יחר אפי בהם ואכלם · וכן תודה כי בפסוק מדייך והוא כפרך ביאת היסורין על פשעים ללכתך

עם

א זכור שם הפועל כמו בזכור בניהם או לשון נקבה לשם · ז כאשר תזכור נפשי
זאת הרעה תשוב עלי · ז זאת התוחלת · ח חתנו כמשמעו או הכ"ן תחת
חסרון הכפל · ח תדשיס שם החסדים · לבקריס בכל יום כמו לבקריס תמימת ·
רבה גדלה או כמשמעו · ה תמרה לי · ט תדרשנו בחמת · ט ו"ו ויחיל כמו
פ"ה רפה בלשון ישמעאל · ט
עול מוסר · י כי נטל עליו
העול · י יתחמה לעושהו על
בא העפר בפיו · י בי"ת בחרפ'
כוסף כבי"ת השביעני במרורי ·
כ יזנח ויחתם · כ ורחם כמו
ירחם וכן דרך הלשון והיה יי' לי
לתלמיס · כ תלבו מרגוזו ·
ויגה מ"לף תחת ה"ה והוה מהבנין
הכבד הנוסף כמו היגה תחך ·
ל לדכה מ"לף לדכ"ה ערש ·
ל תלת הטה עם מפעט כמו
עוות · ל לא רחה בחכמה
להיות כן · מ יתמוך מגזרת
מון · נ נחפסה

מפרה

זכר ג' קמצ' וסי' כחסר' זכר לי
אהה · זכר דבר לעברך · זכר
עניי ומרדי · וכל דסמיכי לאון
פ' זכר אני זכר זאת זכר נא
דכותהון קמצין · אוחיל ג' וס"מ'
מה אוחיל ליי עוד · זאת אשית
א' לבי · חלקי יי' אמרה נפשי ·
פיהו כ"ב וס' בריש שיר השירים ·
הוגה ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' כאש'
דגה מן המסלה אשר הוגה יי'
ביום חרון אפו · כי אם הוגה ורחם
וא' כי יי' הוגה על רוב ל' מפיק
ה"א קדמ' חס · והטיב ד' ומ"ל
וסי' ועשית הישר והטוב בעיני יי' ·
אנא יי' זכר נא את אש התהלכתי
דמלכים · ותברו דישעיה · מפי
עליון לא תצא הרעות והטוב ·

זָכֹר־עָנְיִי וּמְרוֹדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ: זָכוֹר כ
תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ עָלַי נַפְשִׁי: זֹאת אָשִׁיב
אֶל־לִבִּי עַל־כֵּן אוֹחִיל: חַסְדֵי יְהוָה כִּי
לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָו: חֲדָשִׁים
לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ: חֶלְקִי יְהוָה
אָמְרָה נַפְשִׁי עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ: טוֹב
יְהוָה לְקַוֵּו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב
וְיָחִיל וְדוֹמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה: טוֹב
לַגֶּבֶר כִּי־יִשָּׂא עֹל בְּנְעוּרָיו: יֵשֵׁב
בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו: יִתֵּן בֶּעָפָר
פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה: יִתֵּן לַמַּכֵּהוּ
לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה: כִּי לֹא יִזְנַח
לְעוֹלָם אֲדֹנָי: כִּי אִם־הוֹגָה וְרִחַם
כְּרֹב חֲסָדָיו: כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיְגֶה
בְּנֵי־אִישׁ: לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כָּל
אֲסִירֵי אָרֶץ: לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֶּבֶר
נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן: לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ
אֲדֹנָי לֹא רָאָה: מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי
אֲדֹנָי לֹא צִוָּה: מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא
הָרָעוֹת וְהַטּוֹב: מַה־יִּתְאוֹנֵן אָדָם
חָי גֶּבֶר עַל־חַטָּאָו:

נחפשה

בְּנִין דְּחַלְתָּא דַּיְיָ יִסְבַּע קָלָנָא: אֲרוּם לָא יְשַׁלֵּיחַ לְעָבְרוּ לְעָלַם לְמִסְרִינוּן בִּידָא
דְּסַנָּאֵיהוֹן: אֲרוּם אֱלָהֵין בְּרִישָׁא יִתְבַּר וּבָתַר כֵּן יִתּוּב וְיִרְחֵם לְצַדִּיקָיָא כְּסַגִּיאוּת
טִיבוּהֵיהּ: אֲרוּם מִן בְּנַלֵּל דְּלָא עָנֵי גַּבְרַיָּת נַפְשֵׁיהּ וְאַעְדֵּי זְחוּחָה מִלִּיבֵּיהּ בְּגִין כֵּן
לְאִסְתַּקָּפָא תְּבִירָא בִּכְנֵי אֱנָשָׁא: לְמִכְבָּשׁ לְכַבְיָשָׁא תְּחוֹת לְאַבָּאָא דְּיִגְלוּ כָּל אַסִּירֵי
אַרְעָא: וְלְמִצְלֵי דִּין דְּגַבְרָא מְסַכֵּן כָּל קֳבֵיל אַפֵּי עֵילָאָה: לְמֵיבָא אֱנָשׁ מְסַכֵּן
בְּמָצוּתֵיהּ אִיפְּשַׁר דְּמִן קֳדָם יְיָ לָא יִתְגְּלֵי: מָן הוּא אֱנָשׁ אֲמַר וַהֲוָת בְּיִשְׁתָּא
מֵהָעַבְרָא בְּעַלְמָא אֱלָהֵין מִן בְּנַלֵּל דַּעֲבָרוּ מַה דְּלָא אִתְפְּקַדוּ מִן פּוּמָאדֵיי: מִפִּי
אֱלָהָא לָא תִּתְפּוֹק בִּישְׁתָּא אֱלָהֵין עַל כְּרַת קָלָא דְּמִיזָא בְּנִין חֲטוֹפִין דְּאִיתְמְלִיאַת
אַרְעָא וּבְעִידַן דְּבָעֵי לְמֵינַזַר טוֹבָא בְּעַלְמָא מִן פּוּם קוּדְשָׁא נַפְקָא: מַה מָּסְבּוֹן יִשְׁבַּח
אֱנָשׁ דְּיֵחוֹב עַל יוֹמֵי חַיּוֹהִי יַבְּרָא רְשִׁיעָא עַל חוֹבוֹהִי: נבלוש

אבן עזרא

זכור עניי וגו' אמר המקונן אל הלעגה ואל הרעם שיזכרו עניי ומרודנר"ל מה שעשו לי
וגם שזכור תזכור נפשי ותשוח ותשפיל והתוכחה עליו על כל הלה הרעות שעברו
עליו · זאת אשיב אל לבי ירהנה מתחלה לבי שלח אל כל · תברית התקדמת וכעת אני
מוד ומביזה פעם אחרת אל הלב כי אחרי מי אכם יכולים להכניסה הלעג בתוכן שעליכן לוחיל
כיולדה חפצה וכו' · והרי כם כתב זכור וגו' פירוש ידעתי כי זכור תזכור אל תשוח עלי
בפני כל שתזכור זאת היביעה מפיב אל לבי על כן לוחיל ע"כ: חסדי ה' כי לא תמנו
בספר ר' קדוש יר' כי לא תמנו מנחמו שנפשך מיזה שחרית ביתולו עליהו רחמיו ית' ולא נכלה
מכל וכל · מלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו הענין הזה כי ברוחותי הלב שיהו לנפשי שהיה לומרס
בלב שלם וכקול רם מלקי ה' מזה מכי רוחי ורחמיו והו' יעזור וינחמנו מלך רחמיו אשר הס מלשים וכו' וכפשי שהיה לי חלקי ה' על כן אוחיל לו והנה ע"ד והוחלתי לך היא תיר' לומר
ונפשי ולבי כי בהיותנו בחיים הכל יחסבב כי לא כלו רחמיו והו' שוב ה' וגו' יר' הוא טוב לקויו בשביל הנפש אשר הדרשנו כתוני הנוס · תו יר'
מוחלתי מעניו הקבוץ גליות כביכול לך היה כי בכל מרחס של ישראל ה' הוא טוב לקויו כי מי שהוא עומדת ומתפללת אליו בעד מרחן של ישראל ה' הוא טוב עמהו וכן מי שהוא מיחל ומקוה להחסדו ית' ומי שהוא דומס
בשביל נפש אחת מישראל שהיא מבלי ה' מבלי ה' לטרוחו למי שיתפלל בעדס · תו יר' לנפש הדרשנו גם הס לא יוכל להוציא מהשבותו מן הכח לא הפעל וכאומר וקוי ה' יחליפו כח
וזוחק ומיענו קורח תגר הס המזומני להשועת ה' מבלי ה' לטרוחו למי שיתפלל בעדס · תו יר' לנפש תדרשנו סדר שה
תו יר' למי שיקוה אליו ית' שיתן אליו כפש אתדרשנו כלומר בן אחד שיעסוק בתורה ובמלות · ובספר ה' קדוש טוב ה' לקויו לכפש תך לנפש תדרשנו כמוני הנוס · תו יר'
היה יותר מקוני והוא ע"ד פנה אל תפלת הערער וכו' · תו יר' טוב ה' לקויו בשביל נפש ה' אדתדרשנו והוא כאומר יתלא יהי נקי וכו' · תו יר' לנפש תדרשנו סדר כי נטל ובפח עליו זכות גדול
בעורם ובדרישה רבה ע"כ בד: טוב לגבר כי יסבל על בנעוריו כי בזה יתעבר ויתאחר בנעוריו ובזקוניו · ויבד בדד לנטות בזקוניו וידום כעת ולא יבבר בדבר כי נטל ובפח עליו זכות גדול
בזמן הזקנה ויתן בעפר פיהו יר' גם כי לא יחכל כי הס עפר ואפר ידום כי כך היה דרכה של תורה וכמו כן דומתני לאחר הגויס והבלתיכי בחשר ולא אדברתי דבר · תו יר' יתן מעלמו
פיהו בעפר לולי יש תקוה ויחבד זה ליסורין גדולים שיחבד לו ית"ב · כי לא יזנח לעולם אדני · כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו · כי לא עינה מלבו ויגה · כי לא עינה מלבו ויגה יר' לחיות בחולם וזכו לחס בחולם הבא · תו יר' ו"ב כי לא יזנח לעולם אדני · ויחס בחותו הזמן אחר ירבו ויחתיו ז"ל עינה מלבו ויגה · עוד למחס
מחה פעמי · בי לא עינה מלבו ויגה בני חיים יר' בני חיים המעלה כי חס על הבלתי שלמים · תו יר' ו"ב בני חיים המעלה כחוכם שלחסס בני אברהם ולא עינה מלבו ויגה · עוד למחס
הרחמין בריבו עם הלבין על מה שה' לא רחה וחטח ואחר הלבש ס יחחתרו מעבותם ואת · תו יר' לעוות אדם בריבו עם ה' ל"אחר אדם לו כאחר לא רחה על ה' ולא תורתו ע"כד :
תו יר' לעוות אדם בריבו ה' לא ירצה להטעל בו כי הוא ב"ב כאריך לפייסו למי שעשוה את ריבו ולא בעד עונו ולם לא לא וכו' · ולא יג כתב כל אחרי הרע הלבושים הס כמו
הסורים שלין להס תקו לנחות · תו כיון שלא התחילו עם החומר כי אחר בתחלה ידבקו בי סוב לא יוכלו להכרך תמנו כיאומר הוי מבשרי בבקר מכר ירדופו וכו' כי בבקר ידבקו שלין
תפילו יין ובלילה היין יליקים וירדוף לחריחים כי התחלה ידבקו ולא יוכלו להפרד בנקל ממנהאהוה שלני · תו"ל כמור היחלוי למשלה ממטתו של דוד וכו והבוקה היה לו שהיה עושה כל דברין
בשקל ובמדה וכו' · מי זה אמר ויהי יר' ותבי מסתה' לא היה כאחר הוה הכיון לחדס השלם שיהקייס בעולם מה שהוה רופא בפ"ס ה' לא אחרו ומפי ה' לא תצא הרעות והטוב ר"ל כי ה'
לא יחמר לא רע ולא טוב כי חס שיהקייס דנריו של הדס השלם והכל הוה בא עליו ע"י יחרין כאמור · ובכתב הה"ר שלמה בלחם ז"ל ההיתי וו"ל מפי עליון לא תצא הרעות והטוב יר' זה
להכחים סנרת האומר כי הגלגלים הס המביאים הרעה על העולם כי הלך ית' חינו עושה ב' הפכים ואמר מפי ה' לומר דבר זה על הגלגל הנקרא עליון ולהגיד שהזכיר הרע
הזכיר הטוב בלשון יחיד לומר הס לפעמים רע חיה טוב ממנו חין כן אחמת חלק הכל הוה מלחות ובפסוקי הטוב נקרא בשם ההויה שלהוה מדת רחמים וכפסוקי הרעה נקרא בשם אל"ים והכל
הוה מלחות ית' כאומרו ויודעה היום וכו' · מה יתאונן אדם יר' מה יתאונן אדם על חטאיו איכה אוי לנו כי חטאנו לך מיחיך בידי פיפיות והם המתערגים אחרי אלוה חיה מלה אחת במעט מן העולם ומעט ו' הטובים ואחטובתו הטובה לבניו ית' · ור"ל למה יתאונן אדם חי על חטאיו ומרודנר"ל מה שעשו לי
ואני אומר תמיד כי לא תמנו חסדי ה' כי לא כלו רחמיו והו' יעזור וינחמנו מלך רחמיו אשר הס מלשים וכו' וכפשי שהיה לי חלקי ה' על כן אוחיל לו והנה ע"ד והוחלתי לך היא תיר' לומר
ונפשי ולבי כי בהיותנו בחיים הכל יחסבב כי לא כלו רחמיו והו' יעזור וינחמנו מלך רחמיו אשר הס מלשים וכו' וכפשי שהיה לי חלקי ה' על כן אוחיל לו והנה ע"ד והוחלתי לך היא תיר' לומר

חורת חסד — צדקת תמים

זכור עניי וגו' אמר המקונן אל הלעגה ואל הרעם שיזכרו עניי ומרודנר"ל מה שעשו לי
וגם שזכור תזכור נפשי ותשוח ותשפיל והתוכחה עליו על כל הלה הרעות שעברו
עליו · זאת אשיב אל לבי יר' הנה מתחלה לבי שלח אל כל · תברית התקדמת וכעת אני
מוד ומביזה פעם אחרת אל הלב כי אחרי מי אכם יכולים להכניסה הלעג בתוכן שעליכן לוחיל
כיולדה חפצה וכו' · והרי כם כתב זכור וגו' פירוש ידעתי כי זכור תזכור אל תשוח עלי
בפני כל שתזכור זאת היביעה מפיב אל לבי על כן לוחיל ע"כ: חסדי ה' כי לא תמנו
בספר ר' קדוש יר' כי לא תמנו מנחמו שנפשך מיזה שחרית ביתולו עליהו רחמיו ית' ולא נכלה
מכל וכל · מלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו הענין הזה כי ברוחותי הלב שיהו לנפשי שהיה לומרס
בלב שלם וכקול רם מלקי ה' מזה מכי רוחי ורחמיו והו' יעזור וינחמנו מלך רחמיו אשר הס מלשים וכו' וכפשי שהיה לי חלקי ה' על כן אוחיל לו והנה ע"ד והוחלתי לך היא תיר' לומר
ונפשי ולבי כי בהיותנו בחיים הכל יחסבב כי לא כלו רחמיו והו' יעזור וינחמנו מלך רחמיו אשר הס מלשים וכו' וכפשי שהיה לי חלקי ה' על כן אוחיל לו והנה ע"ד והוחלתי לך היא תיר' לומר

אבן יחיא

עם חלהיך דקדי · סכות בעמן לך מעבור תפלה כחלני שמת סכך פסול מוכן כיכך זכין חיכן
ישראלני למען לא תקובל תפלתה ולא תשמע כי לרוב החטי היו חייבים להמצע מסס ירבי
החסיכה · בחוכן כי מרוב חגלות והטלטול מעט גדול זכר חטר היינו כאספנו לעם
מפזר ומפורד בין העמים ושחי זחקום תעיחנו בקרבנו · ולעון שחי כנגד מן שחוב והשלך ובחלני
לחחנות והוא ענין גרירה והמשכה בקרקע · ולא די כל המחת חנוכר · כי נוסף עליהם גדות

רשי

אל כפים · אל העננים אל שמים כמה דאת אמר והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן על כפים כסה אור ומדרש רבותינו נשא לבבינו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : נחנו פשענו ומרינו · זה דרכנו על ידי יצר הרע : אתה לא סלחת · ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך: סכות באף · סככת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו כו : סחי ומאוס · הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו שניסח מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון : תשימנו · לשון הווה הוא : פחד ופחת כשנכנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה : השאת · לשון שאייה כמו השאת : מאין הפוגות · מאין חליפין והעברה : עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי · ירמיה ממשפחת כהני' היה ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני על נפשי מכל בנות עירי עולל' לשון נוול כמו ועוללתי בעפר קרני : מכל בנות עירי · משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת נקדושה ולעבוד' הקב"ה מכל ישראל : צמתו בבור חיי · בבית הכלא · צמתו אסרו כמו צומת הגידין : מבעל למהך · אישריי"טור : וידו אבן בי · על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש · צמתו בבור חיי ואף על פי שצמתו בבור חיי שאיני יכול לעלו' מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי : צפו מים וגו' · שבזמן שבא אדם במי' עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומ' אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' · צפו מים אומות העולם :

קרבת

מ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ נִבְלוּשׁ אוֹרְחָנָא וְנִבְקַר וְנִתוּב
וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד־יְהוָה׃ נִשָּׂא בִּתְיוּבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ נְטוּל לִבְּנָא בְּרִיך
לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם׃ וְנִרְמֵי חֲטוֹף וְגֵזֶלָן מִן יְדָנָא וְנִיתוּב
נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ׃ קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא שְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי
סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא מְרוֹמָא׃ נַחְנָא חַבְנָא סְרַבְנָא וּמִן
חָמָלְתָּ׃ סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃ בְּגַלַל דְּלָא הֲדַרְנָא לְוָתָךְ אַנְתְּ לָא
מה סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ שְׁבַקְתָּ׃ טַלֶּלְתָּא עֲלָנָא בְּרֻגְזָ
פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ׃ פַּחַד וְרַדַפְתָּנָא בְּגָלוּתָא קְטַלְתָּא וְלָא
וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת וְהַשָּׁבֶר׃ חַסְתָּא׃ טַלֶּלְתָּא שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי יְקָרָא
פַּלְגֵי־מַיִם תֵּרַד עֵינִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־ דִּילָךְ מִן בְּגַלַל דְּלָא תַעֲבַר לְוָתָךְ
עַמִּי׃ עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין צְלוֹתָנָא׃ טַלְטוּלִין וְרִטּוּשִׁין שַׁוִּיתָא
נ הֲפֻגוֹת׃ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה יָתָנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא׃ פְּתַחוּ עֲלָנָא
מִשָּׁמָיִם׃ עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל פּוּמְהוֹן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָנָא לְמִגְזַר עֲלָנָא
בְּנוֹת עִירִי׃ צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי גְּזֵירִין בִּישִׁין׃ וְאֵימְתָא וְזִיעָא הֲוָה
חִנָּם׃ צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ לָנָא מִנְּהוֹן רְתִיתָא וּתְבִירָא׃ הֵיךְ
צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃ יִבְלִין דִּמְעָא זָלְגַת עֵינִי דִּמְעַן עַל
קָרָאתִי תְּבִירָא דִּכְנִשְׁתַּת עַמִּי׃ עֵינִי זָלְגַת
דִּמְעִין וְלָא תִשְׁתּוֹק מִלְּמִבְכֵּי מִדְּלֵית פָּאִיג עָקְתִי וּמִלְּמַל תַּנְחוּמִין לִי׃ עַד כְּדוּ
דְּיִסְתְּכֵי וְיֶחֱזֵי עוּלְבָנִי יְיָ מִן שְׁמַיָּא׃ בְּכוּתָא דְעֵינִי אִסְתַּקְפַת לְמֵרַע נַפְשִׁי עַל חוּרְבַּן
פִּילְכֵי דְעַמִּי וְנִיווּל בְּנָתָא דִירוּשְׁלֵם קַרְתִּי׃ כְּמָא כִּמְנוּלִיהֶן כְּצִפְּרָא בְּעֲלֵי דְבָבִי
עַל מַגָּן׃ עֲבָרוּ בְגוּבָּא חַיַּי וּרְגָמוּ אַבְנָא בִּי׃ שְׁטוֹ מַיָּא עַל רֵישִׁי אֲמָרִית בְּמֵימְרִי
צליתי אִתְגְּזָרִית מִן עָלְמָא׃

אבן עזרא

נ נחפשה ונבנין הקל · נ נשא לבבנו כטעם וישא משאת · נ א"לף אנחנו נוסף · ס סכתה מפעלי הכפל : ס סחי מגז' וסחיתי עפרה כטעם טלטול · פ פצו פתחו · פ הפחת כמו השוחה יהיה הא"לף ראוי להראות · פ פלגים הם נהרים · ע תדמה כטעם לא תדמה לכל עיני והיא רחוק וה"א הפוגות כמו א"ו תרומות · ע ישקיף כאילו יש לשני' חלון שישקיף ממנו · ע י"א עיני עוללה האחרון ויפרשו עוללה כעוללות בציר והיסד בעיני מגזרת ועולל למו · צ חנם שב אל אויבי · צ צפו כמו שצא מגז' אשר הציף : תחתיות

מסרה

נחנוג' וסי' כולנו בני איש אחד · נעבור חלוצי' · נחנו פשענו ומרינו: פלגי מים ג'ר"פ וסי' פלגי מים תרד עיני על שבר · פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו · פלגי מים לב מלך ביד יי' · וירא ג' רפין וסי' וירא וירב את ריבי · עד ישקיף וירא יי' משמים · כי מי עמד בסוד יי' :

אבן יחייא

מחת האויב והוא פצו עלינו פיהם כל אויבנו · כמשפט הצחקים על דעת זולתו · ופחד ופחת היה לנו השאת והשבר · על דרך אומרו הכביא הנס מן הפח יפול אל הפחת והנס מן הפחת יפול אל הפח · ושאת ושבר פה במקום הפח שמה כי הוא פח הצרות · פלגי מים תרד עיני ונומר בהיות הנביא ירמיה מקונן על צרותיו · ועל אשר הרדיפוהו מכוחת רשעי עמו · ומדיבור אל דבור כמשך לדבר אליהם קשות ולהוכיחם ולהורם דרך התשובה על פשעם ועל מרייה בוידויי על הפשעים · ובהודתם בזה הצרות לעונשם · חזר לקונן על צרתם והתחיל לבכות ולהיליל עליהם בכראשונה לראותו עליהם · והיליל על אבדתם השלש מתנות · ועל הראשונה ממתנות הזרע אשר היליל כאומרו איכה ישבה בדד · אמר פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי · ועל הב' והיא מתנת האלהות אשר אמר היתה כאלמנה רבתי בגוים · אמר פה עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות · וכתרגומו עיני זלגת דמעין ולא תשתוק מלמבכי מדלית פאיג עקתי · וממליל תנחומין לי עד כדו דיסתכי ויחזי עולבני ה' מן שמיא · כי היא כאלמנה שאין לה בעלה שינחמה · ועל השלישית היא מתנת הארץ אשר אמר שרתי במדינות · אמר פה עיני עוללה לנפשי ונומר וכתרגום בכות דעיני אסתקפת למרע נפש על חורבן פילכי דעמי וניוול בנתא דירושלם קרתי צוד צדוני כצפור ונומר · הם דברי ירמיה שחוזר לדבר תועה כנגד פריצי עמו אשר לחטאתם אבדו השלש מתנות הנזכר · ואומר צוד צדוני · כי יש ב' מיני ציידים או אשר יצודו חיות היער ועופות גדולי כמות למחייתם וצורכם · או אשר יצודו כל צפור כל כנף לטייל ולא לתכלית אחר כי אינם צריכים לגוף הנצוד · ולכן אמר כי פריצי ישראל לא היו צדים אותו · מיראתם אליו · או להיותו

תורת חסד צדקת תמים

והר"יבש ז"ל כתב ה' לא ראה יר' ה' אינכו חפץ לעות אדם בריבו · מה יתאונן אדם חי יר' במה יש לו להתאונן על חטאיו כשהוא חי ולא בזקנותו כי אם כשהוא גבר כי אחרי מותו לא הועיל לו הולכתו וגם בזקנותו מה לו לזקן שאינו כורף · או יר' על מה יתאונן אדם שהוא חי כי אם על חטאיו לא על מכאוביו שהם המסובבים כי אם על המסבבים והוא אלי פי' נכון נקשר עם הכתובים ע"כ : נחפשה דרכינו וגו' הר"יג כתב ונשובה עד ה' יר' שלא יאמ' עליו מ"ש הכתוב כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם · והמהריז"ל פי' ברו"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד גדולה היא התשובה כשעשית באופן השלמות שהגיע עד כסא הכבוד · והאלי עוד בו להגדיל ענין החטא והתשובה כי היא יקר מאד וקשה ההשגה שתספיק לכפרה מכל וכל כי אם כשיקדים רבה ועמל גדול כי לא יעלה על לב החוטא שאומרו חטאתי ויסר העונו די לו רק שצריך לערוח מאד יען כי האדם נפשו חולנה מאהה כשלוית' ולכן הוא גדול ממלאכי השרת ואם עשה אותה צריך טורח רב בעבירה וכשיסגל האדם ויעשה טובה ועשה צדק יעלה מיד למעלה דרך האכל הטוב לקח טוב אשר נתן לנו לאחוז בה לבלתי יפול הגופ' בשוח' עמוקה ובשיהש : כנשך האבל והגרת ונפל עד עמקי תהום בקרקע הים וזהו כרת הנאמר בתורה א"כ זמן רב יצטרך לעלות למקום אשר היה שם תחלה בתחלה לקשור הקשר האמיץ שהיה לו בתחלה ולכן אמר כי התשובה צריכה לטורח רב לפי שצריך שיגיע עד כסא הכבוד שהם לא תגיע לשם כל טרחו הוא לריק ולבטלה כי לכן נקרא' התשובה שצריך לשוב למקום שיצא והוא אומר פה ונשובה עד ה' וכשיהיו דבקים בו יהיו שולטים על המזלות ולא יהיה כח ביד המזל להרע או להטיב אבל יהיו המזלות משועבדות לצדיקים הדבקים בה' אשר כחם ככחם אלוה ממעל לגזור ולבטל וז"ה כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם כי לולי זה ככח אלוה כחם · כי נחנו פשענו ומרינו יר' היה הפשע במרד לכן לא סלחת כי אם היה שגגה תכף היית סולח ע"כ : נשא לבבנו הרי"בש כתב יר' נשא לבבנו על כפנו בתפלותינו כי מה מועיל בפנים' כפינו אם הלב הוא מטונף ורחוק מהש"י ואחר טוהר הלב ונקיות כפים נאמר לפניו נחנו פשענו ומרינו כי כביכול שנתבענו בדין ונאמר נחנו מכירין בפשעינו ובמרייננו ואתה לא סלחת הלא ימינך פשוטה לקבל שבים · וי"מ נשא מלשון הרוחה ומשאת נשים דורון מלבנו בכפינו ע"כ : ובספר א' קדוש הכ"ל נשא לבבנו יר' שנגלה כל לבבנו לפניו ית' כל מצפוני לבבנו עד שיהיה הלב זהיר ובהיר כאילו הוא בכפים ע"כ : וכפי מה שביארתי אני בפסוקים הקודמים יר' נחפשה דרכינו ונחקורה בזה שעשינו ובמה שעשה לנו ונשובה עד ה' ונאמר אליו נחנו פשענו ומרינו במה שהשמנו לך על מה שנמלתנו מן היסורין ואם ח"ו אתה ה' לא סלחת סכות וכו' סחי וכו' תשימנו וכו' · ובספר לומר בפי' הפסוק שאמר נשא לבבנו פיר' לזה שמה שיהיה בלב יהיה תכף בכפים ר"ל תכף אל המחשבה יבא המעשה · אוזיר' ע"ד אומר חכם לב יקח מצות שביאר בו מה"רר מרדכי מטאלין ז"לאה שהכוונה לומר שגם כי הלב הוא מטבעו לתת תמיד ולבלתי היותו מקבל לפעמים הוא מקבלו והוא בענין המצות כאשר הוא חכם ע"כ : וז"א פה נשא לבבנו אל כפים כלומר נעשה מהלב כפים ונקבל עמו כאשר נקבל תמיד עם הכפים וזה יהיה לענין קבלת המצות וז"ה אל אל בשמים · או יר' כי הסגולה שיש ללב לתת תמיד נתן אותה אל הכפים שיתנו תמיד כפי' מה שהאל ית' רוצה מן האדם שיתן לצדקה ולג"ח : או יר' נשא לבבנו אל כפים אל העננים אשר הם מפסיקים בינינו לבין אלהינו והם למעלה מעלינו מה שמקודם היינו נחנו על העננים ועכשו רבות עתים העננים מפסיקים והוא מאי דסמיך ליה סכות בענן לך וגו' ולזה ג"כ התפלל שלמה ואמר ויהיו דבריך אלה אשר התחננתי לפני ה' קרובים אל ה' וגו' ויר' גם כי האבות היו יותר קרובים אל הבריאה יהיו דברי אלה קרובים אל ה' אלהינו וזה יהיה יכולו בלילה שהעננים מפסיקים מעבור תפלה והכליהיה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל וגו' כלומר לפעמים יהיה משפט עבדו ולפעמים יהיה משפט עמו כי שקול מנהיגן של ישראל על הטוב כישראל וכו' והכל הוא דבר יום ביומו כלומר יכהת בדורו כשמואל בדורו וכן היה אברהם בדורו יצחק בדורו יעקב בדורו וכו' והם רבותינו הקדושים וכאשר היה ה' עמהם והיה כל א' מהם שקול כדורם כמו כן יהיה בכל דור ודור דבר יום ביומו למען דעת כל עמי הארץ כי ה' השוכן בציון הוא הלים ית' וית' שמו : סכות באף הר"יג ז"ל כתב יר' עשית סוכה מאף ושמתנו בתוכה ולא יכולנו לברוח וכמו כן עשית סוכה מעננים כדי שלא יעברו תפלותינו ע"כ : ובספר א' קדוש הכ"ל כתוב יר' היה די הסתרת פנים או רדיפה ועכשיהם פניהם כי סכות באף ותרדפנו סחי ומאוס וכו' יר' גם כי היינו לסחי ומאוס לכל העמים לא מכני זה עזבונו מצד המיאוס רק פצו עלינו פיהם וכו' סכות באף וכו' : פצו עלינו פיהם יר' כלם כרחת · או יר' גם כי אינם אלא אויבינו ולא צוררינו שמקודם לא היתה כ"כ מפורסמת אלינו שנאתם · ופחד ופחת היה לנו השאת והשבר ר"ל שלא היה בא הפחד בתחלה מהשאת והשבר ואח"כ השאת והשבר רק תכף ומיד באו שניהם ועוד בוסף על זה כי עם הפסד בא הפחת אי לזאת פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי : עיני נגרה וגו' בספר א' קדוש הכ"ל כתב יר' מאין הפוגות מהצרות כי צרה קוראה לחברתה ע"כ : עד ישקיף הרי"בש כתב יאמר לא ישקוט עד שהע"פ שישקיף לרעה יר' ה' משמים לטובה · עיני וגו' יר' עיני הנגרת מבלי הפסק עשתה רושם דאגה ויגון לנפשי יותר מכל בנות עירי המעוררות הבכיה והיגון · או יר' הנה העין הוא סרסור החטא ולכן דמוע תדמע עיני שהוא היה העולל ופועל שבנות עירי והם כחות הגוף יחטאו ע"כ : או יר' עיני נגרה ולא תדמע מה שבת עמי אינכה מפיגה הרע במעשיה הטובים עד שזה יהיה שבה שישקיף וירא ה' משמים ולא שיהיה הכל מצד חסדו לבד ולכן עיני עוללה לנפשי ממה שעושות לי בנות עירי שאיני שבות בתשובה' ואולי כרומז עיני עוללה לנפשי וגו' יכולני לומר שיר' ע"ד משז"ל יפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל וכו' והבינהו · או ע"ד רז"ל שאמרי דמעה לא נכעלו וכמו ששמעתי מפי כמ"הר משה אלש"יך ז"ל : צוד צדוני כצפור הר"יג כתב יר' כצפור הנצוד ברשת שאין בה דבן כמו כי חנם מזורה הרשת והרצון בו שלא נלטרכו להלחם מאד עליהם כי לא בידי מלחמה יקחו · או יאמר כי לא חשבו האויבים שאפשר לעשות כ"כ רעה בישראל כמו שעשו וקרה להם כאשר יקרה למי שיפרוס רשת שלא לכוונה לידה וילוד צפור מאליו וכמו כן היה להם והכל היה לפי שנלחמו עמהם מן השמים · צמתו בבור חיי וידו אבן בי יר' לראות אם הייתי שם או אם ברחתי משם כי אין נוהר בשוהר לשיכנם האורה לו יר' וידו אבן בי לראות אם הייתי חי או מת והנה צפו מים בבור על ראשי שלא היה הבור ריק רק מלא מים והיה עמוק מאד ואני משם קראתי שמך ה' מתחתית הבור ע"כ : ובספר א' קדוש הכ"ל אויבי חנם יר' שלא הזיקו האויבים כלל על זה שעשו לי · צפו מים על ראשי במצרים כ' אומר כל הבן הילוד היאורה וכו' ואז קראתי שמך ה' מבור תחתיות הוא מצרים שהיה בית האסורים כר"ז"ל ואז שמעת קולי שנאמר וישמע אלים וכו' וקרבת ביום אקראך א"כ גם עתה אל תעלם אזנך והוא אני למרחב ע"כ · והרי"בש כתב קול שמעת פעמים רבות גם עתה אל תעלם אזנך לתת רוחה לשועתי :

קרבת

פירוש הטעמים

אני הגבר · יספר המקונן שהוא הגבר מכהו ועברה · א והיה מוליכו בשבי בחשך ולא יקוה לאור · א וכבל שעה הופך ידו ומכהו · ב ומרוב המכות גלה בשרו ועורו ובשרו עצמותיו · ב ואחר כך בנה עליו בנין והקיף רעבו · ב והוא יושב בחשך · ג ושם גדר בעדו ורגלו בכבל · ג ואם יצעק אין לבעקתו נשמע · ג ושם גדר בעדו שיהיה נוחש והנתיבות שהיה יודע עוה אות · ד ועוד רעה לחרת שדוב יבא אליו ובא מדרך לא ידעו · ד ויפשמני חרנוס ויפסף שמוחל ופשח · ושומם שכל רואהו יפו וכן שקוץ משומם ובמקום אחר שומם · ד ומרחוק הגר יורה עליו מן · ה ובאו החנים בכליותיו שהם נסתרים בחלב · ה ושב להיות שחוק · ה ותחת לחם ומים מרוריס ולענה · ו ונשברו שניו בחצני' ולא יוכל לאכול ומלא הגר בעפר פיו בחפר או כטעם חפר כלחם · ו כאילו לא יראים ונשא הטובה · ו ואין לו תוחלת שירחה עוד טובה · ז כי תמיד יזכור עניו שיענה אותו הגר הלענה והראש והם המרוריס מקיש לחם · ז ים מוריס כי יזכור תזכור · ז וזאת הנחמה תשיב אל לבי כאשר תשוח נפשי · ח שאין קץ לחסדי השם · ח יתכן חדשים על רחמיו כי רבה לחמונתך גדולה כמו על כל רב ביתו או לשון רבוי · ח והוא היה חלקי מימי קדם מכל מלהים · מ ואדע כי טוב יעשה לקוויו · ט טוב שיסבול הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת השם כטעם דום ליי' והתחולל לו כמו דומו עד הגיענו · ט בבעוריו חולי המקונן נער היה כאשר נשבה או יחזיק לב הנערים · י כי נטל שב אל עול הלמור למעלה · י יכבע לכפר · י יהן בדרכו ב ים מוריס יזנח כמו יסבח והוא הנכון והרחיה ותזנח משלוש נפשי · כ רק הונה ורחם · כ מלבו לא עלה במחשבתו · ל דמה השם יושב שמים ובני מלם מסוריס בחרן סגורים במסגר החופן · ל להטות הדין בעבור היותו עליון ויעם בדרי מטה רשעו · ל אלה הג' הפסוקים דבקים וטעם לא רחה כטעם לא היה כי כל ים השם רואהו · מ אם כן מי נזר הגזירה על בני מלם והנה השם לא לוה ומעמו לא נזר זכן כי הוא לוה ונכזרתו · מ השם לא יגזור רע או טוב מן המעשים רק הם ברשות מלם · מ אם כן למה יתאונן בדבור וכן כמתאוננים והעד ויסמע יי' · נ רק יחפש מלם דרכיו · נ יתן לבו לורון בכפיו או יהיה לבו נשוי בכפיו · נ יודה ישרחל כי לא שבו מלא השם על כן לא סלח · ס שמת סוכת חף עליהו ולא נרחה חנה נברח ותרדפנו · ס דרך משל כאילו העגן יבדיל בין התפילה ובין השם · ס טלטול עם מיאום · פ פנו פיהם מלעיגים · פ כאשר תפחל הנפש והפחת לפני הגיח מיד יפול והנה בחה שותת הגפש וכשכר הגוף כפחת · פ דברי המקונן · ע תמיד בוכה: ע עד שירחה השם פלגי מים

קרבת עמך לגי ביום שקראתיך ותזקתני שפ"כד · אז יד' קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי · ק קרוב מלמתיך · ר מה שהייתי לגי רב רבת לחקה יי' · ר עותחתי העוות שיעשו לי · ר נקמתם כפרהסיה · ש ותרפתם בגלוי · ש עלי לרעתי: ש מנגינתם כמו נגינתם והמ"ס נוסף · ת גמול בסמוך ובמוכרת שוה · ת מגנת יש לומרים שלגזות הג"ן נוסף והוא מגזר מגן גרי על משקל מכיל והכנון בעיני שהוא מן נגן והגיל: ת תלחך מגזרת חלה והת"ו נוסף כמו תלגת' מי ישיבנה · ת שמי יי' הוא כמו שתך ולא תשה לחמר עלה לגל יי':

צַלִּיתִי לִשְׁמְךָ יְיָ מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת: נה
קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשׁוְעָתִי: נו
קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָ אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא: נז
רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי: נח
רָאִיתָה יְהוָה מַשְׁפָּטִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי: נט
רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי: ס
שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם עָלָי: ס
שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם: ס
שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם: ס
תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה ס
יְדֵיהֶם: תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם: ס
תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה: ס

איכה

תדלוקינון ברונא ותשיצינון מתחות שמי היכרין

כי תשיב אל אל רוחך · אם תשיב משבת רגליך: תשיב להם גמול:

מסרה

תחתיות ז' וסי' ותאמר הנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע · שתני בבור תחתיו' · והורדת את יורדי בור·רנו שמי' כיעשה יי' · בן אדם נהה על המון מצרים · שם עולם וכל המונה · קראתי שמך יי' מבור · משפטי י"ז וסימ' נמצר ביחזקאל סימן ט"ל והלים סימן י"ז · תשיב י' וסימ' השמר לך פן תשיב את בני שמה · תשיב לו את העבוט · חכמות שרחיה תעננה · ואיך תשיב את פני פחת אחד דמלכים · וחבירו דישעיה · אף תשיב אר חרבן · למה תשיב ידך ויומינך ·

קרבת ביום לקרלך · כך הייתי רגיל בימים הרחשונים לקרב אליו ביום קורלי: רבת יי' ריבי נפשי · בימים שעברו: רחית יי' עותתי · בגרה הוחה שביותו בי הויבי: בפטה משפטי · כחשר עשית כבר · מגינת לב · שבר לב כמה דחת מז' המנוך ישרחל חשר מן נרין כילין ל"ת מגנת לב חוטם הלב גרה והנחה חשר ביית כמן כננד לבב והמפרשו בלשון חינה וינון טועה שהין מן"ן כופל' בו שכל"ן בינון חינו שורש חלת כנון כ"ן של המין מגזרת המו נויש וכנון כ"ן של קלון מגזרת נקלה וכל"ן של ניון מגזרת נייח וכן כ"ן של שברון מגזרת שבר שממון שנעון: התלחך · לשון נוחלו שרי נוטן: תיכה

תורת חסד — צדקת תמים

אבן יחייא

להיותו חשוב בעיניהם · וין כלידים ההולכים לשייל ללכוד לפור מה · כן גם השם היו לדים לותי בחשבון ללעוג ולשחוק בי · והוא לומרו חכם · ולשון חכמי בגור חזי · כ"ל לחכמו חזי בגור כשהשליכוני בתוכו כגוד מן נומת הגידין · וידו לבן בי כי כפו פי הבאר כלבן גדולה כלומר כי נפו חים על רחשי בלומרו ויטבע ירמיהו בטיט · ולותם המים טיעיים נפו על רחשי · כלומר כי בהמלחי עם חושבע בטים ובבאר ושותה בעומק כפוי הפה ומקום חשון · לחמתי כי כדרך שבע נגזרתי כי לחי כחבע ההללה · ועם כל זה בהיות בפחוני שליו עם ה' · קלקתי שמך ה' מבור תחתיות · ואתה קולי שמעת · וכן לחלי שבעתיך לל תעלם לוזך לשועתי · ולהרויח לי בטת לדתי · והוא לומרו לל תעלם לוזך לרוחתי לשועתי · ולהיות כי הגבור סחליל העני מיד חוסהו · תכף שישמע קולו יעבהו בדבורו לומר לל תירא כי הכני להושיעך · וחל"כ שכית יריב לת ריב הבעשק עם עשקו · וישמע לת התגללותו ולת כסוי פשעיו · וינחלהו מידו · וחל"כ שלישית נרחות כי הבל היה דברי התגללית העושק וכי כוכתו היתה לרעה · ישפטהו כמשפט הלחוי · ולעשות לו כחשר זמם · לכן ומו פה ירמיה לשלשת חלה הזכר · כי ככה פעל ועשה עמו קולע הלורות מרלש · וכנגד הרחשונה לומר קרבת ביום לקרלך לומרת לל תירא · וכנגד השנית לומר רבת ה' ריבי נפשי גחלת חיי · וכנגד השלישית לומר רחית ה' עותתי · ולהיות כי לריך הדיין לתת לחים כדלכיו · ולמדוד לו מדה כנגד מדה · הוא מהכהבת לדקדק בחשר פעל ועשה זה העושק לחבירו הכעשק · הן בחשבון · הן בחשבון · וכנגד המחשבה לומר רחית כל נקמתם כל מחשבותם לי · ולכן לומר לשון רחיתה בעין השכל · וכנגד הדבור לומר שמעת חרפתם ה' כל מחשבותם עלי · ולכן לומר לשון שמיעה · ולומר ספפי קמי והגיונם עלי כל היום · והנית ה' שבתם וקימתם לני מנגינתם · וכנגד המעשה לומר כמעשה ידיהם · ולהיות כי מחוייב הדיין להעניש על מלחתו · כנגד טוכם המעשה לומר תשיב להם גמול ה' וגו' · וכנגד המחשבה לומר תתן להם מגנת לב · תתן להם כמין יגינכי · ותן להם הסגעון לנם הרעה עלי · פלל יוכל מחשבתם לנקות לל היה כמין יגינכי · ותן להם הסגעון · וכנגד הדבור לומר ותקוטון לנב והוא לומרו תלקך להם · נגוד מכוחלו שרי נוטן · תדלוף בלף ותשחיתם הגודפים לותי בכל יום ולחרי מנגינתם ·

רשי

איכה יועם זהב · קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון : יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא : זהב · מראית פנים המלהיב כזהב : ישנא · ישתנה מוראיתו : הכתם · קבוצת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם : אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ומדרש אגדה כל רביעית דם שיש מיאשיהו בכל חן וחן שנעצו בו היה ירמיהו קוברת במקומה ועליה הוא קורא תשתפכנ' אבני קדש: המסולאים בפז · המהוללי' והנערכים כפז הרואה אותם אומר ראו תוארה של אלו כמראי' פז וכן לא תסולה בכתם אופיר בכתם טהור לא תסולה סולו לרוכב בערבו לשון הילול וערך הן : כנבלי חרש · כדי חרש שנותנים בה יין כגון כנבלי יין ונבליהם ינפצו : גם תנין · אף על פי שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך כרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוס' ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן : בת עמי לאכזר · רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב :

האמונים

איכה ד

א אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת : בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר : גַּם־תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כִּי עֲנִים בַּמִּדְבָּר : דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם :

האכלים

(תנים ק' · כתי' תרתי וקרי חד · ב' חד חס' וחד מל')

היכדין עמא דהב בית מוקדשא אשתני זיו פלטין בחיר משתדיין מרגלאון קדישין בריש כל מחוזין : בני ציון יקירין דמתילין איקוניהון לדהב טב היכדין הוו עממין מתאבין מחתין יתהון מלקביל ערסיהון ומסתכלין בהון כבני ילדון נשיהון בנין שפירא בשופריהון ואתחשבו ללגינין דחסף עובדי ידי פחרא : אף בנתא דישראל מפנקאתא לבני עממיא דדמין לחורמנא טלען תדיהן וריבי כנישתא דעמי מסירין לאכזראין ואמהון ספדן עליהון כנעמיא במדברא : אדביק לשון עולימא למוריגיה בצחותא טליא תבעו לחמא מושיט ליה להון :

דהוו

תנין תנים קרי חלצו שד והוא חד מן ז' כתוב נו"ן ולא קריין וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' כ"א :

אבן עזרא

שירדו מעיני : ע יותר עששה עיני בכי לנפשי מכל בנות עירי שמנהג הנשים לבכות : צ וכל זה הבכי בעבור שאני חפוש כצפור : צ והושמתי בבור ושמו אבן גדולה על פי הבור או היו משליכין אבן בי לדעת אם אני חי : צ ואין הבור ריק רק הוא מלא מים : ק ואם הבור היה קרוב הייתי מתנחם רק הוא בתחתית : ק והדע כי אתה השם שמעת קולי ואם הכי בתחתיות : ק ומקד' מלאתיך קרוב בעת שקראתיך : ר וכמה פעמים רבת בעדי : ר כאש' ראית אתה העוו' שיעשו ליקח משפטי : ר מה שיש בלב' גם תשמע דבריהם : ש בשבת' וקימתם תמיד ינגנו על אידי : ת כמעשיה' שעשו' בבור עשה להם : ת תגנת לב סתר בלב שלא יראו החלה שתביא להם : ת תרדפם באף כי תשיגם ותשמידם :

איכה יועם יש אומרי' יועם כמו חשך תרגום והנה כהה הנגע עמיא מכתשא והישר בעיני כמו לא עממוהו ומשקלו לחם יודק · ישנא מגזרת שנים : ב אל"ף המסולאים תחת ה"א השרש כי הה"א הנעלם לא ימצא בתוך המלה : ג חלצו כמו וחללה נעלו : ד יש לשון זכר ונקבה פורש כמו פורש לרעב והוא פת לחם פתותה ;

האוכלים

אבן יחייא

איכה יועם זהב ונומר זאת היא הקינה השלישית לירמיהו · והולכת כפי סדר האחרות הקודמות · וכמו שבקודמות היליל שלש יללות על אבדת השלש מתנות · כן חזר פה שלישית ליללם · וכנגד מתנת האלהות אשר היתה נראית בחול שכינתו במקדש · אמר איכה יועם זהב · ר"ל יועם יכהה וכתרגום כהה עמיא · וקרא בית המקדש זהב · להיותו המחשב המאד נעלה שבעולם השפל · וכתרגום היכדין עמא דהב בית מוקדשא · וכנגד מתנת הזרע אמר ישנא הכתם הטוב · שר"ל כתם קבוץ כלי נוי מזהב שהם לעדי וקרא למין ישראל כתם כי כמו שקבוץ הכלים הנקראים כתם עומדים יהיה מזהב · כן קבוץ המין ישראלי מתקיים בתורת ה' תמימה ובהשגחת בוראה עליה אשר שכינתו יכונה בשם זהב כאשר אמרנו · וכנגד מתנת הארץ אמר תשתפכנ' אבני קדש ונומר להיות כי האויב השחית חומת בת ציון ולא השיב ידו מבלע · וקראם אבני קדש להיותם אבנים מארץ הקדושה ושם התאר הקל על בללותיה יחול על כל אחד מחלקיה · ואמר בראש חוצות · כי דרך העולם אם ימצאו חורבות מה · בעיירות מה · יהיו בחיצות אשר בקצוי העיר במקומות הרחוקים ממנו והכבוים להיותם מקומות אשר לא יחושו בני האדם לבנות בו · אבל בראשי החוצות העומדות אצל רחוב העיר · הכל בנוי והשוקים והרחובות אשר שם הם מפונות מכל עפר ואבן · אבל עתה להיות כל ירושלם חריבה אפי' ראשי החוצות מלאות אבנים ושיד · בני ציון היקרים וגו' בא לפרש איך נאבדו הג' מתנות הנזכר ואף כי למעלה הקדים מתנת האלהות למתנת הזרע · כפי סדרם במעלה עתה הקדים מתנת הזרע למתנת האלהות · כפי סדרם במציאות כי בתחלה הרבה ה' זרע ישראל בארץ מצרים · ואח"כ נתן להם תורתו בהר סיני · ואח"כ הכניסם לארץ ישראל · והתחיל לפרש אבדת מתנת הזרע באומרו בני ציון היקרים ונומר וזה כי לבוש הנפש הוא הגוף · ולבוש הגוף הוא מלבושי צמר ופשתים · ומי שתהיה נפשו חשובה · יהיה גופו חשוב ויהיה יקר רוח איש תבונה ויקרא נכבד וממנו לא יצא · כי אם טוב וכבוד לזולתו · ויהיו מלבושיו טהורים ונקיים · ויהיה משולשל · ולכן אמרו חז"ל הזוהמא בבגדי הת"ח · וזהו אומרו איכה בני ציון היקרים בנופם · שהוא לבוש נפשם · ובבגדיהם אשר הוא לבוש גופם מסולאים בפז · איכה נחשבו · בגופם לנבלי חרש הפחותים מהמחשבי' · ובלבושיהם איכה נחשבו למעשה ידי יוצר אשר א"א שיהיה כנגד היופי מהמחשבים הנבראים ע"י בוראם · גם תנין חלצו וגו' שד וגו' ר"ל ואיכה בת עמי לאכזר · ר"ל היא אשר היתה עם הרחמנות נהפכה לאכזר לבניהם הצועקים והבוכים מכובד הרעב כיענים במדבר · והתנין שהוא מזרע הנחש הקדמוני המקולל הוא יותר מרחם על גוריו · מאשר תרחם בת עמי כי גם תנין · ר"ל גם לרבות כל שאר הנבראים כי אפי' התנין האכזר המקולל · מיכו חלצו שד להניק גוריהן כי בראותו ילדיו באים מרחוק רעבים גם צמאים · חולץ שדיו מתוך כרתקו · כדי שלא יראום מכוסי' וירתעו אחור מלבוא להשקיע צמאם · וזולת היותם הבא לעוללים לבוכם כיענים במדבר · עוד דבק לשון יונק אל חיכו בצמא ועוללים שאלו לחם פורש אין להם · וזהו פי' לאשר אמר בני ציון היקרים · והמלאים חמדות טיבות איכה נחשבו לנבלי חרש אין בהם ממש · ונגד עליהם הפחותה שבמדות והיא האכזריות · וכנגד אומרו המסולאים בפז כי מלבושיהם המשולשלים · ועתה נחשבו כמעשה ידי יוצר · פירש ואמר כי האוכלים למעדנים נשמו בחוצות · והאמונים עלי תולע חבקו אשפתות · והוא הפך מהסלסול שהיה להם · באופן כי בכל דבר היה נראה שגדל עון בת עמי מחטאת סדום · וזה כי נהפכה כמו רגע · ולא חלו בה ידים · כי האדון השופך חמתו על עבדו · מצוה שיהרג על יד אחד מאויבי החוטא למען ידאג משמחת האויב עליו · וכן מצוה שיומת מיתה משונה · ושיעמידוהו במכאובות זמן מה בטרם ימות · וכן היתה צרת יש' גדולה וארוכה וע"י האויבים · באופן כי רבה צרתם מצרת סדום שנהפכה כמו רגע · וצרתם היתה קצרה · ושנית לא חלו בה ידי האויבים · כי ה' צוה להופכה כמו רגע ע"י מלאכיו · ומן העונש יוכר החטא · ויחס העונש אל הענים · כיחס החטא אל החטא אשר הוא סבתו · זכו נזיריה משלג וגו' אחרי שפירש איך במקום שהיה להם היוקר רוח ותבונה במעשיהם · והסלסול והטהרה בלבושיהם · עתה נהפכו אלך הכרת הצרות לאכזרים לבניהם · ולטמאים מחבקי אשפתות · עוד אמר כי נזירי בת עמה שבתחלה זכו משלג · ר"ל כי היו באיכותם לבנים יותר משלג · ויהיו זכו כנגד מן זהב וזכוכית הנקרא כן ללבנותו · והיו לאים מחלב כי להיותו כנו' ימצא בו יותר מהבהירות משלג להתערבו בקפאונו בזולתו מהדברים אשר יעמאוהו · ואדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם · ר"ל כי בעצמותם אדמו · ור"ל אדמו פי' כנגד מן שם אדם · ור"ל הם גדולי הכמות באורך ורוחב יש להם מן השלימות בבריאה במינם מן האדם · מחה שיש לפנינים והם האבנים היותר יקרות בערך אל זולתם · והם גבורים וחזקים כאלו חוצב כאלו ספיר גזרתם · והיא אבן היקרה הנקרא דיאמאנטי · הקשה מכל אבן · ובמדרש מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי אמר לו הלוקח על מנת לבודקו אקחנו · נתנו על גבי הסדן · התחיל מכה עליו נבקע הסדן ונחלק הפטיש · והספיר עמד במקומו וכו' עתה הבהירים ההם חשך משחור תארם וגו' ר"ל במקום שזכו בתחלה משלג · עתה חשך משחור שהוא הפחם · תארם · וכנגד אומרו לאו מחלב המזורק והמזוכך והבהיר · עתה לא נכרו בחוצות · וכנגד אדמו עצם מפנינים שהיו גדולי הכמות ושמונים ושלמים בעצמות מין האדם · עתה לרוב דלות בשרם נכחש צפד עורם על עצמם · ר"ל על העצם ההוא נקמט ונתחבר העור · וכנגד אומרו ספיר גזרתם · שהיו גבורים כדיאמאנטי אשר לא ישבר ולא ירתע מפני כל · ועתה יבש היה כעץ · רוצה לומר העצם ההוא נתיבש כעץ · אשר בפגעו בו ישבר לכמה חלקים · וכל זה בא להם מצרת הרעב אשר אין דומה לה · כי טובים היו חללי חרב מחללי רעב ונומר שהם יזובו מדוקרים ונומר · כי בני ישראל לכובד הרעב היו אומרים איש אל רעהו · מה אנחנו יושבים פה עד מתנו · אם אמרנו נבא העירה והרעב בעיר ומתנו · ועתה לכו ונפלה אל מחנה אויבינו אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו כבר אנו מתים · והיו נופלים במחנה אויביהם להחיות את נפשם והיו ההורגים אותם · ואומר המקונן כי טובים היו החללים ההם מחרב האויב אשר דמם היה זב על

תורת חסד · צדקת תמים

איכה יועם וג' הה"ר שולימאן ן' יעיש ע"ה כתב הנה שאל המקונן היאך נחרבו בתי העשירים ואומר לפי שלא נהגו כבוד עם בני הצדיקים השתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות בני ציון וגו' ע"כד · והנ"ל כי ירמיה ע"ה בא לקונן על יאשיהו המלך ע"ה אשר היה שלם עד מאד ולכן דמהו אל הזהב והנה מת בהיותו עדין בבחרותו וז"א יועם והוא היה לעטרת צבי ולצפירת תפארה לכנס' ישרא' והלך מן הע"הז אל הע"ב והוא אומר ישנה הכתם הטוב ויר' לומר כי אם הוינס מי שהיה כתרן של ישראל לא היה זה רק בע"הז אך לע"הב הוא שמור בג"ע באופן כי הכל לא היה רק שנוי מהע"הז אל הע"הב · או יר' ישנה הכתם הטוב כלומר שמת נחרב ולא מת על חטאו ומיתתו גרמה רעה גדולה לאומת ישראל שהלכו בגולה במותו והוא אומר תשתפכנה אבני קדש ואומר בראש כל חוצות כיון בו אל המקום אשר משם יפרד הדרך והיה לארבעה ראשים למזרח ולמערב לצפון ולדרום כי האבנים העומדות שם תתפרדנה ותלכנה לד' קצות הארץ וכן היה לישראל שנתפזרו לד' רוחות העולם או כאשר נאסף אל עמיו יאשיהו המלך :

בני ציון יר' בני ציון היקרים המסולאים בפז והוא יאשיהו ע"ה ועמו היו עומדים במעלה גדולה ובכבוד עלום איכה נחשבו לנבלי חרש ומה גם אחרי היותם מעשה ידי יוצר והוא הגלית' המתפאר בהם וכאומר מעשה ידי להתפאר :

גם תנין חלצו שד יר' גם פרעה הנקרא התנין הגדול וגו' ושיעתיחלצו שד מפי הנערים הנולדים יהיו משליכים אותם אל היאור ועכ"ז כאשר היו עניים אותם היו מניקים אותם וכמו שנמצאת בת פרעה לרו"ח ויעכבו בת עמי לאכזר כיענים במדבר והוא נ"כ כי בסבתו דבק לשון יונק אל חכו וגו' : ואולי ב' ומר בת עמי לאכזר כיון למה שעשו להם עם המחבלים · מלווים והכרתת הנפוקים · או יר' גם תניניהם נשי אויבי ישראל היניקו גוריהן בפני נערי בני ישראל כדי שיתאוו לינק כמו כן בני ישראל לינק ולא יהיה בדדי בנות ישראל חלב כדי להניקם : והרשב"י כתב גם התנין הלוו שד יר' מגודל הצמא למה שהיו ישראל במדברו' היו הולכים אל הנחשים ושותים מחלביהם ע"כד · ובספר א' קדוש הנ"ל גם תנין חלצו שד הוא לשון זכר ויר' לומר כי התנין חלץ שד נקבתו כדי שכשיבא הגור לינק לא ימצא השד מכוסה ולכן התנין הוציא את השד מנרתק' ויש לו רחמנות זה · עם היותו תכלית האכזריות ועם פי' זה ילדק אומר גוריהן שחוזר אל הנקבה המניקה · וישראל שהם מלאים רחמנות אין צריך לומר כי האבות לא רחמו על בניהם אבל אפילו הנקבות היו כזכר האכזר שהיו צועקים הבנים כיענים במדבר לשאול מזון · וי"ת גם תנין חלצו שדי נשי ישראל להניק גוריהן ויסבול עוד גם לתנין חלצו הנשים הישראלית דלן אשר היו בהן מניקין לגוריהן ובת עמי היתה כעת לאכזר לחלוץ דדי התנין כדרך היענים במדבר שדרכם לחטוף ולגזול אלו מאלו ועשו כן יען כי דבק לשון יונק אל חכו בצמא כי החלב לינק הוא במקום לחם ומים ולכן הוכרחו לקלקל השורה ולחלוץ דד התנין להשיב נפש לבניהם וטעם פורש אין להם שאפילו פרוסה לחם אין נותנו"ש לחם שלם ע"כד : או יר' דבק לשון יונק אל חכו בצמא לפי שבת עמי והיא אמו של היונק לקחה האכזר והרגה או עשה ממנה מה שעשה והעוללים של בת עמי זאת שהם יותר גדולים מן היונק שאלו לחם ופורש אין להם כי אמם הלכו מאללם ויקח דק"מר יונק ועוללים כי כן הוא הענין ברוב הפעמים שאשה א' היא מינקת בן א' ויש לה עוד ב' או ג' בנים קטנים וכו' :

האוכלים

אבן עזרא

ה האוכלים שיתעדנו · תולע כתולעת שני : ו חלו מלשון חיל ואחרים אמרו כמו על ראש רשעים יחול : ז משלג ומחלב כפול וכן ספיר כמו פנינים וכן טעמו מ״ם מפנינים מושך עצמו ואחר עמו כמ״ש מאל אביך כאילו נגזרו מספיר ולבנת כמו לבנה והעד כמעשה ובויקוס אחר אבן : ח משחור יותר מן השחרות והוא שם · צפד כמו דבק והוא שם לבדו : ט שהם יזובו והם מדוקרים : י לברות מגזרת להברות את דוד והם שני בניינים : כ דמה האף לאש : ל חבל מקים הייסוד : מ דם צדיקים דם כל צדיק וצדיק וכן בלב חכמים : נ עורים כעורים וכן אש אוכלת הוא · נגואלו מלה מורכב׳ מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו : סורו

רשי

האמונים עלי תולע · על בגדי צבעונין · האמונים לשון ויהי אומן את הדסה : אשפתות · אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ : ויגדל עון וגומר · פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום : ההפוכה כמו רגע · שהרי סדום לא נמשכה צרתה כרגע אחד נהפכה : ולא חלו בה ידים · ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות : זכו נזיריה · שריה כמו נזר וכהד ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומושב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרת׳ כמו ספיר חשך תארם משחמים : משחור · הוא פחם : עצם · לשון מראה כמו וכעצם השמים לטוהר קול״ד בלע״ז : צפד · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון : שהם יזובו מדוקרים וגומר · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובת השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומ׳ והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקע׳ ופרשם זב והרי זו מיתה ביותר מהרוגי חרב : מדוקרים מבוקעים בין נפיחת הרעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה : לברו · למאכל כמו לא ברה אתם לחם להברות את דוד : כלה יי׳ את חמתו · אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם : מחטאת נביאיה · שלא שקר היתה לה הרעה הזאת : נעו עורים בחוצות · כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטים בדם ההרוגי׳ שהיו הרשעים הורגים בחופה : נגואלו · נתגלגלו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים עליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם סורו מעלינו אתם הטמאים המגולגלים בדם : כי

איכה ד

ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקו אשפתות : ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים : זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם : חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ : טובים היו חללי חרב מחללי רעב שהם יזבו מדקרים מתנובות שדי : ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת עמי : כלה יהוה את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודתיה : לא האמינו מלכי ארץ וכל ישבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם : מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים : נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם :

סורו

תרגום

דהוו אכלין תפנוקין אשתממו במחוזין דאתרביאו על צבע זהרי גפיפו קקלאתן : וסגי חובת כנישתא דעמי מן חובת סדום דאתהפיכת כשעתא ולא שריאו בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותה בתיובתא : הוו בריךן נזירהא יתיר מתלגא שעעו יתיר מן חלבא סמיקו חיזו יתיר מן יוהרין וכשבזיזא פרצופיהון : חשך מן אוכמתא דגלותא רויוהון לא אשתמודעו במחוזין אדק משכיהון על גרמיהון פריך הוה כקיסא : מעלי הוו קטילי סייפא יתיר מן קטילי כפן דקטילי סייפא דייבין כד אינון מבזעין בכריסיהון מן מה דאכלו מעלל חקלא ונפיחי כפנא פריק כריסיהון מן מיכלא : ידי נשיא דהויאן רחמין על מסכנין בשלו עולימיהן הוו למסעד להון ביום תבר די אתברת כנישתא דעמי : סף יית חמתיה שרא על ירושלם ית תקוף רוגזיה ואסיק באור אשתא בציון ואכלת אשותהא : לא הוו מהימנין מלכוות ארעא וכל דיירי תבל ארום יעול נבוכדנצר רשיעא ונבוזראדן בעיל דבבא לנכסא עמא בית ישראל כתרעיא דירושלם : ענת מידת הדין וכן אמרת לא הות כל דא אלהן מחובת נבואהא דמנבן לה נביאות שיקרא ומעויית כהנהא דאסיקו קטורת בוסמין לטעותא ואינון גרמו לאתשד בגוה דם זכאין : איטלטלו עוירין במחוזין אטנפו בדם קטולין בחרבא ועל דלא הוו יכלין למיחמי קריבו בלבושיהון :

זורו

מסרה

למעדנים ל׳ האכלים למעדנים וא׳ מעדנים ויתן מעדני לנפשיך מועדה ל׳ והשבתי כל משושה חגה · למעדה ל׳ ושמרת את החקה הזאת : זכו ג׳ וסימ׳ באיוב סימ׳ ט״ו : נזיריה ב׳ וסימ׳ ולא תבצרו את נזיריה · זכו נזיריה משלג : מחלב ג׳ וסימ׳ בישעיה סימ׳ כ״ח : חשך ד׳ בלישן חושך וסימ׳ באיוב סימ׳ פ״ח : שהם ב׳ וסימ׳ הרהיבוני · יזובו מדוקרים : ויזובו מים · פתח ציר ויזובו מים ויבקע צור ויזובו מים ד׳ישע׳יה עכ״ל המס״רה · ובמס״רה אחרי״תי נמס״ר יזבו ב׳ חסר וא״נ מב״א כי א״ם ד״ין שה״ם יזבו מדוקר״ים ובתלי״ם סי״מ׳ ע״ח מסרי״נן תמ״ן ע״ל פ״י המ״סרא ויזוב״ו ב׳ מ״ל ומסרינן הנ׳ דידת״לים דסי״מן ע״ח ור״סי׳ ק״ה וכן הו״א נמ״סר בכ״ל הספרי״ם נשא״ר חד ויזובו ההוא ד׳ישעי״ה ויב״קע צו״ר א״כ ע״כ אי״ת לן למימר דה״נך ד׳ישעיה והדי״ן דסיפ״רא חסר ובכ״ל הספרים הרי״ן דס פ״רא הו״א חס״ר ומי״הו בת״ר סיפ״רא אשכ״חנא ג׳ מ״ל ומיתי ההוא דישעי״ה והנרו דתלי״ם וא״כ ליש״נא קמ״א דמ״סרא ד׳ מ״ל בלישנא קש״ה טוב״א :

תורת חסר צדקת תמים

האוכלים למעדנים וגו׳ בספר אחד קדוש הכ״ל האמונים עלי תולע כשימצאו אשפה להתחמם בה ישמחו הרבה מאד ויחבקו אותה כאדם השמח בדבר מה הרבה מאד שיחבקנה וינשקנה וזו היא הלכה יפה וז״ש חבקו : או יר׳ האוכלים למעדנים ולא להכלית עבודת ה׳ מדה כנגד מדה נשמו בחוצות וכן האמונים להכליה הוללות עלי תולע וז״ש האמונים ולא אמר הלובשים לומר שאלו היו לובשים תולע בכבוד וכי״ט לעבודת ה׳ הנה מה טוב וכו׳ ולזה חבקו אשפתות ע״כד · או יר׳ העוללים הקטנים היו אוכלים למעדנים מגד קטנותם ועתה נשמו בחוצות והיו אמונים עלי תולע מגד קטנותם ועתה חבקו השפתות כאשר היו מתנקים אל חיק אמותם וכל זה היה לא לבת עמי לפי שגדל עונה מחטאת סדום ההפוכה שיד עני ואביון לא החזיקו ומדה כנגד מדה שלם לה הש״י שלא חלו בה ידים יש לתת לה מה להכיל ולשתות ולא לפרוס פת לחם לעולליה והוא תמורת מה שעשתה גם היא שיד עני ואביון לא החזיקה · והרי״ב כתב ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וגו׳ ולא הרגישה ברעה כ״כ בבת עמי כיה כדבר לאט לאט : או יאמר שלא חלו בסדום ידים כי מיד ה׳ לקחה ובירושלם היתה נקמת ה׳ בכם על ידי אויביהם וזהו צער גדול שיכול האדם ביד אויבו כמו שמצינו בשאול שבחר מתבב נפשו פן יתעללו בו אויביו וכן שמשון ע״כד : והרי״בש כתב אמר בישראל עון ובסדום אמר חטאת יען בי בפי רוב מזהיריהם וכפי מעלתן של ישראל הנה בוא להם לעון ומזיד מה שבוא חטאת ושגגה לסדום והוא כלשון והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם על דעתי ואמר כהפיכה כמו רגע ע״י מלאכי מעלה ולא חלו נחנו בה מחנות אנשים ליסרם בנסירין קשים כי אלו נענשו ע״י ברוחניים ואלו ע״י אדם וז״ע ידים ע״כד : **זכו** נזיריה הם היונקים והעוללים הנזכר וקראם נזיריה לפי שנשים רבות מגדלות שערות בניהם הקטנים ואחרי כן הן מגלחות אותם ושוקלות אותם בזהב ובכסף ופנינים ומעלים אותו לירושלם וכן היה לה לבת עמי כי זכו נזיריה אלה משלג לפי הרי״ ונתלבנו מחלב הרבה שהיה לה להניקם ואדמו עצם יותר מהפנינים והדבר אשר בו היו משכרון שערות בניהם אלה היתה ספיר וז״ת ספיר גזרתם והכונה לומר שעם דבר יקר מאד היו שוקלות השערות שמספרות שבניהם אלה וכו׳ ועתה חשך משחור תארם וכו׳ · ובספר אחד קדוש ספיר גזרתם ר״ל שלא תאמר שהיו חלושים ולכן קרה להם מה שקרה להם כי היו חזקים כספיר וכמו שא״זל בעבין טונק בספיר ע״כד : **ידי** נשים רחמניות וגו׳ יר׳ זאת הבת כנזכר ההזיקה יד עני ואביון ולכן קרה לה ג״כ הדברי׳ הנזכרים אף ידי הנשים הרחמניות שהיו מחזיקות יד עני ואביון היה ראוי לבא עליהן רעה כלל ועכ״ז בשלו ילדיהן המוחתים ברעב והיו לברות למו ר״ל אל העוללים הנזכר כלומר אל שאר העוללים באופן שכלה ה׳ חמתו וכו׳ : **לא** האמינו וגו׳ לא האמינו כי יבא וכו׳ מחטאת וכו׳ כי אם מחטאת דלתהעם וכו׳ : או יר׳ לא האמינו כי יבא וגו׳ מחטאת וגו׳ ואחרי היות ביניהם מלך שלם כיאשיהו וכו׳ שנהרג וכו׳ · או מחטאת נביאיה במשך הדבר וכו׳ · ומלאתי . כתוב ויאמר אפיים וגו׳ יר׳ הנה אם לכי עובד ע״ז אין להפלא ב״כ מפני יען כי השרש לא יכזב ולכי בא מאסנת בת פוטיפרע כהן און והומרו עון אשר חטא מבן עם מ״ש מחטאת נביאיה עונות . כהניה כי . לפה שכנניה תדבגתו למעלה מהכהנים לכן מה שהוא חטא ושגגה יחשב לו כעון אשר הוא אל הכהן וז״ש עון אשר חטא כלומר למה שאני מלך וגדול הכה היה באפרים שימצאו לי איזה עון אשר הוא לפי האמת איננו כי אם חטא לבד ע״כ : נעו עורים וגו׳ הרי״בש כתב יש מי שפי׳ נעו עור שהם העם הנבזה והפחות כי פחותי האומה שהם בתכלית הפחיתות . כמו העורים שנעו בחוצות נגואלו בדם עד שלא יוכלו זולתם לנגוע בלבושיהם קראו לישראל סורו טמא וזורעה כפולה כי יבזום עם לא היה ע״כד · ובספר אחד קדוש הכ״ל יר׳ כי מרוב הדם החיים נעו בחוצות העורים שהיו בדמעים רגליהם וכו׳ ע״כד · או יר׳ והנביאים האלו הבוכ׳ נמשך להם כי נעו עורים בחוצות שאפילו הראייה החושית לא נשאר להם והכהנים נגואלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבושיהם של עצמם כי אם בדם · או יר׳ לא היו הנביאים העורים האלה יכולים ללכת בחוצות והיו מגיעים להם בלבושיהם של הכהנים כדי ללכת בחוצות : או יר׳ הם יגעו בלבושיהם כדי שיוכלו ללכת :

סורו

אבן יחייא

הארץ להיותם מדוקרים מתנובות שדי · ר״ל מפני התבואות שדי שהיו מבקשים להחיות את נפשם יותר מחללי הרעב שהיו אותם הילדים הנהרגים מידי אותם הרחמניות שהיו מבשלין אותם והיו לברו׳ למו · ר״ל לאוכל · בשבר בת עמי · כי יותר כבוד ה׳ לאת להיותו נהיה מזולתו · מהיותו נאכל · כלה ה׳ את חמתו וגו׳ הוא הקינה על הפסד מתנת האלהות · ולמו באומרו כלה ה׳ את חמתו · באשר אבד זרע ישראל שהיא המתנה הראשונה כאשר ספר · ושפך חרון אפו כאשר אבד ארץ ישראל אשר היא המתנה השלישית כאשר מספר והולך באומרו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה · עוד אמר לא האמינו מלכי ארץ וגו׳ · רמז לאשר נאמר בקינות הקודמות כי הצרות יהיו על שלש אופנים · אבדת הרצון וחול החרון · ושמחת האויב · וכנגד אבדת הרצון אמר כלה ה׳ את חמתו · וכנגד חול החרון אמר שפך חרון אפו · וכנגד שמחת האויב אשר היא הצרה היותר גדולה · והיא להיותו שר ותשוב נמכר ביד העבד אויבי אמר לא האמינו מלכי ארץ ונומר כי יבואו לישראל כל הצרות ואפילו האחרונה שהיא משמחת האויב ובאומרו כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלם ואם תאמר על מה עשה ה׳ ככה לעם הזה · נתן הסבה באומרו מחטאת נביאיה עונו׳ כהניה ונומר כי לא די שפריצי העם היו פועלים הפשעים הרעים אבל אפילו מאשריו היו מתעים והם המה השופכים דם צדיק · ולא תחשוב כי היו הכליאות ההם פעם בשנה ובמקרה · כי היה דבר תמידיי כי כל החוצות היו תמיד מלאים דם ההרוגים עד שהעורים שהיו נעים בחוצות · נגואלו בדם ההוא · ר״ל היו מלוכלכים מהדם ההוא · כי להעדר ראותם לא היו יכולים להשמר מלהטמא בו · והיה כל כך הלכלוך ההוא בלא יוכלו יגעו בלבושיהם · שר״ל עד שלא היו יכולים לנגוע בלבושיהם · ויהיה בי״ת בלא יוכלו במקום עד · באופן כי שאר האנשים היו אומרים למו וקוראים לעורים ההם לאמר סורו סורו טמא סורו סורו אל תגעו · מן אל תגע בי כי קדשתיך · והטעם כי נעו גם נעו · ר״ל מהתכונעם בחוצות כאשר אמר נעו עורים · נעו ונתלכלכו · ונלי נגזר מן מוראתה בנולתה ונתרגום באוכליה · אשר כשידעו הגוים סבת צרתם והוא גודל חטאם · גזרו אומר היות מכת הכנענים שיוסיפו לשוב עוד מהגלות לגור בארצותם ובמושבות׳ וזה יען כי פני ה׳ חלקם · שר״ל תרגו׳ וקצפו היא אשר הגלם ממקומם · ויהיה נגזר פני ה׳ · מן ושמתי פני באיש ההוא · ולא יוסיף עוד להביטם כי הם ציר פניו מהם · וזה מדה כנגד מדה · יען כי גם הם הסתירו פניהם מלכבד גדוליהם · ופני הכהנים הצדיקים לא נשאו · ופני זקנים לא חננו · עודינה תכליכה עינינו ונומר · ר״ל ועוד הסיפו לחטוא כי לא היו רוצים להודות בזאת הצרות על עונותיהם ולעשות תשובה · אבל עודינו שר״ל עוד אנחנו היו עינינו כלות ומחתיכות אל עזרתנו הבל · והוא עזר אומת מצרים · אשר עליו אמר רבשקה משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו · ובצפייתנו צפינו אל גוי לא יושיע · כמו שנאמר בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה כי היו באים בלב שלם לעזור ישראל · ונתחרטו ושבו אחור לטעם הנאמר במדרש קינות · כי בבואם בספינות

סָרוּ טָמֵא — זורו ממאבא קרו עמיא זורו זורו
קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי — לָא תקרבון בהון ארום אתקוטטו אף
נָצוּ גַּם־נָעוּ אָמְרוּ בַגּוֹיִם לֹא יוֹסִיף — אתטלטלו אמרו במיהוי־ון
לָנוּר: פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף — בשלותהון דביני עממיא לא יוסיפון
לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ זְקֵנִים — למידר: מן קדם אפוי יי אתפליגו לא
לֹא חָנָּנוּ: עוֹדֵינָה תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ — יוסיף לאסתכלא בהון בגין כן אומיא
אֶל־עֶזְרָתֵנוּ הֶבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צָפִינוּ אֶל־ — רשיעיא אפי כהניא לא סברו ועלוי
גּוֹי לֹא יוֹשִׁיעַ: צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת — סביא לא חסו: עור כפאן עיננא
בְּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־ — לאסתכלא לכייענא דהוינא מתינן
בָא קִצֵּנוּ: קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי — לנוכראי ואתהפיך לנא לרבלו
שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר — בסכותנא דאסתכינא לנוכראי
אָרְבוּ לָנוּ: רוּחַ־אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה — דאינון עמא דלא איפרוק: חינון צדין
נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְצִלּוֹ — שביולנא כולמיך לרוחצן
נִחְיֶה בַגּוֹיִם: שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־ — בפלטיתנא אמרנא קרב סופנא
אֱדוֹם יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם־עָלַיִךְ — אתמליאו יומנא ארום מטא כופנא:
תעבר — קליליין הוו רדיפנא יתיר מנשרי
שָׁמַיִם עַל טוֹרִים אֲרָדָפֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: מלכא יאשיהו דהוה חביב
לָנוּ כְּנִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים דָּפֻנוּ בְמִשְׁחָתֵי רבותא דייי אתחד במיצד
חיבולידהון דמצראי דהיינא אמרין עלוהי בטלל זכותיה נייחי ביני עממיא: חדיאי
וּבְדִיחִי בְּרַתְא דֶאֱדוֹם דַּיָּתְבָא בְּאַרְעָא דְעוּץ אַף עָלַיִךְ — עתיד

עודינה עודינו קרי והוא חר מן י"ר מלין כתיב ח' בסוף תיבות וקרי ו' וס"מ יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם · שפכה ידינו לא שפכה את הרם הזה · נישברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר · נצתה עריו נצתה מכלי יושב · היה צאן אברות היה עמי · נושבה כי כה אמר יי' על בית מלך יהודה גלעד · יונח ואמר בנותו' שחפרו · שיבי ושמחי לפי שעה · בת אדום · כתגבת ירמיהו על חורבן בית שני · ותתערי

מסרה

ם סורו נגוי טמא · נגעים להם נוגה כעף וכן נגעה תגע : פ פניי' זעף כי בפניהם ירמה כמו ופניה לא היו לה עוד : ע בנפיחתנו אין לו מקביל : צ כחילו נדדו נעדינו : ק וכן ויאמר לבקונו כמו כי דבקת לחרי : ר בשחיתותם כמו בשחתם נתפש : ש עין פניהם הם והם הרמיים : ת לא יוסיף עוד לא יוסיף ועליו וסוב פקד הוא יסוב ל הסס הנזכר ברוח לפינו :

פירוש הטעמים

איכה יועס · חיכה יסלק הזהב וידמה להחריס שהם שמה הכתם הטוב החלי העגול וזה משל לפסוק הבא אחריו : ב בפז מבן יקרה וים מומריס כי הוא כסף וזהב מופז יכתיבס : ג הזכריס יקחו את הנקבות ויניקו נורי הנקבות ובת עמי לא עשתה כן וים מומריס גם תנין חלצו את גוריהן : ד החלב ליונק מקום לחס ומיס והיונקים כדמות עולליס הגפן : ה נשמו הס שממו בפרהסיא כל רואיס יסוב: תבקו משפחות כי הס מובלכיס כלומן ואין קובר : ו יש מטעת ואסס בקרבן שטעמו עקב העון והחטאת והוא השכר הרע ויקרת מזל רע וכן כי לא שלם עון האמורי אם יקרך עון בדבר הזה גדול עיני מנשוא והפסוק הבא אחריו לעד והטעם כי הרעה הבאה על ישראל וטעו נעיים ונדיים מדמי אל דמי · לו יר' ולשניהס הנזכרים בראת סורו טמא קראו למו המורה מה שהכהנים היו אומרים לו טמא לו עהור וכו' וכן היו אומרים להס סורו סורו אל תגעו כי גלו הכהנים גם נעו הנביאים והגויים החלה אמרו עליהס לא יוסיפו ישראל לגור אפילו בגרים כי פני ה' חלקם לא יוסיף להביטס כי היה פני הכהנים פנלה המנולגים בדם לא נשאו לזקנים מהדס הבוז וזקנים והס הנביאים שבשעה עוריס לא חננו להורות להס את הדרך ילכו בה : לו יר' מקודם פני ה' היו מברכים לזולתס כאומר יאר ה' פניו וכו' ישא ה' פניו ועכשו נהיה להפך כי חלקם · והר"ג כהד פני ה' חלקם אמר כי פניו של יעמוד' חלקם לא פני בהיס שהוא ס"כ שני פניס יש פני הרחמים ופני זעס והס חלקו את ונמקום אחר ונתתי את פני בהיס שהוא ס"כ : וכפי דרכו זה לולי יר' לומר חלקם ה' אל פניו כביכול ישראל ורגשים מעל הדמתס ע"כד : וכפי דרכו זה לולי יר' לומר חלקם ה' אל פניו כביכול כלומר הבדיל פני הרחמים מפני הזעס ועס פני הזעס עשה מה שעשה כי מקודס היתה מדת הדין מסותפ' עס מדת הרחמים : עודינה תכלינה וגו' בספר ס' קדוס כתוב יר' עכ"ל עדין הנו במרייני והכלינה עינינו לא לפני ה' שיתנו כי מס של עזרתנו הבל ובמה שהיה לנו לנפוח ולהושיע שהוא הבל ית' לפנינו אל גוי לא יושיע ולא נעצר לנו כח בחילו היינו כצר זקני' וז"ש קרב קצנו וכו' כי הזקנה בתה ל"ו בלא זכות ותנו לא בלנו שיה ולחויבינו נהיה להכך כי קלים היו רודפינו וכו' יר' הסכלנו ותת כחילו עיני שכלנו כי לא הבטנו אל עזרתנו הממתינים להיות כולנו דומים ומצפה ע"כד · וכפי מה שביארתי הנני בספוקי הקודמי יר' נאומר עודינה וכו' לומר הס הגויס החלה לא הביטו כי עודינה בתוכן היה גם לנתנו הכלינה עינינו ר"ל גם נתנו עודים בנביאיס ואפי' לחות העין שלנו הכלה ברחוקנו כי עזרתנו לחר היינו יכולים לעשות להס היתה הבל וריק וכסס שהנביאיס היו רואיס עזר מלחמתנו ועזרתנו להס היתה הבל וריק כמו כן קרה לנו עס הנתנים חסר היינו מצפים להס שיושיעונו והס גוי לא יושיע וכמו כן הס הגויס הנזכר לנו בעבודתנו מלכות אפילו בתוכותינו ואיך נוכל לעזור לחלה החללים · וקרב קצנו מלא עוונותינו ומלאו ימינו יר"ל תיקנו לומרים מלאו שנותינו המורה על הקיצור הרב והנה הקיצור הלזה היינו לנו מלא מה שכבר נשתלמנו מכל וכל וכמו שהשל ית' עושה בשלמים שלוקח חותם לעצמו וכו' רק לפי שקרב קצנו וכביכול ממצרים למר השל ית' עלינו ותגע חתכם על כנפי נשרים ועתה קלים היו רודפינו מנשרי שמים ועל ההרים דלקונו ובמדבר ארבו לנו לפיר קצנו בלתנו כי סתים רעות היו לי ס' שקרב קצנו קודם זמנו והב' שמלאו ימינו ולא שנותינו וע"כ קרב קצנו והר"ג כתב ונאמר מלאו ימינו לא מפני שקרבו לנו הימים עד הוקנה ושיבה רק מפני שקרב קצנו נמצא שהעון גרם מלוי ימינו לא לפי מלאת הימים ע"כד : רוח אפינו וכו' יר' ובמה קרב קצנו על הדרך הנאמר הנה הוא שמי שהיה רוח אפנו ואויתנו ונשמחנו ר"ל שהיה מחזיק מיוחנו ונסמכנו היינו עומדים בעולם בעלכד בשמיותי' של רודפינו אשר אמרנו בצלו נחיה בגויס · אף יר' קלים היו רודפינו מנשרי שמים והוא במה שעל ההרים שם גבוהים לקוטנו ובזה נדמו לנשרי שמים ההולכים תמיד למעלה ועוד היה לנו כי במדבר והוא המקום היער אשר ארבו לנו לקחת ממנו ורוח יאפיהו המלך לו גדליה בן לחיקם וכו' אבל

וביום מפלתס שמחו וכן זכור יי' לבני אדום את יום ירושלם שהיו אומרים לנבלייס ערו ערו עד היסוד בה : ותת ערי

אבן יחייא

בספיכות בים לעזר ישראל · דמז הק' כה לים והניף לפניהם נודות נפוחים כמין מצי מלס ונעברים בתוכ · לאחרו חלו לילו הכוחות הללו הס לבבותינו מנסי מצרים שבטבעו בים · לעבור היהודים הללו · ולחנקו הולכים לעזרת עמהו' וחזרו לילחולוסם · נדו לעדינו וגו' ר"ל בין כך ובין כך שהיינו מחניכים עזרת מצרים נדו לעדינו · ר"ל לא היינו יכולים ללכת בשת לפי ברחובותינו · כי הלוחיכים היו נדים בעדינו · כדי להורגנו והיו לוחדים לוחנו והוא כנוזר מן ודוקה נודה את נפשי לקחתה · שר"ל לוחך לי להורגני · עוד לאחר קרב קצנו מלאו ימינו · דמז כי בחלחתה יש שלשה עתות · הרלשונה בהתקדש הלוחיב על הים השנית כשהמיים המחנה על העיר וחכיניס כלי הקרב ואל הגבול · והשלישית עת המעשה כשהושים המלחמה החזקה בכל עוז · ואל זה דמז המשורר הלולי נלוחנו ה' לוחרי ויספי אחרי כי קוה הנוחן לי כח ללחום לוולתי · ה' מעון חיי אחי לפחד כי הוא שלטני ומצודתי לבדוח שמה מן הלויב והשמר אחנו · ולכן בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי והוא עת הרלשון ויכשלו מהמלחמה לומר לו בבטחון הגדול סיס לי בקוני כי לרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו · אס תחנה עלי מחנה והוא עת השני לא ירא לבי אפי' כי אני בוטח בשת אשר כרו ברגלי · אס תקום עלי מלחמה והוא עת השלישי בזאת אני בוטח שהס מכינים ומתחילים ללחום · ואס תקום עלי מלחמה והוא עת השלישי בזאת אני בוטח יותר מבראשונות כי אפי' חרב מוכתת על עורו של אדם לא ימצא עליו מן הבטחון · ולכן כנגד כנגד מבראשונות כי אפי' חרב מוכתת על עורו של אדם לא ימצא עליו מן הבטחון · ולכן כנגד כנגד הרלשון לומר קרב קצנו כלומרו המשורר בקרוב עלי מרעים · וכנגד השני לומר מלאו ימינו · וכנגד השלישי לומר כי בא קצנו שהוא יותר מנדר התקדמת · וכן נעשה · נשבלתסתם זאת הס קלים מנשרי שמים · ואס לומר כלומר ההרה נעלה בן נספה · סס לקוטנו · ונשלחתסתם זאת הס קלים מנשרי שמים · רוח לפינו משיח ה' ונומר · הוא לשון ואס נהפוך עוקף למוס המדבריה שמה לרבנו למו · רוח לפינו משיח ה' ונומר · הוא לשון פחיקה ור"ל לומלים וסכלים לבו עס ישראל מה היינו מצפים לל נוי לל יושיע לסר הס היו לנו לפוקה ולמכשול כי רוח לפינו משיח ה' והוא חלכנו יאמרו הנדיין תמיס לסר לחרבנו בגלו ובכל וכיותיו נקי' בגויס ולל יגחלנו · רוחו וכשחתו כלכד בשחיתותם כי פרעה נכה חלך מנדיס למנו כלסר הלך חנחתו :

ששי ושמחי ונומר לחדי תום ירמיה לקונן על ישראל כרוח קדשו · נצח על שוב ה' לת שבות עמו · ועל נקמת הגויס לסר הרעו עליו מהר ותתן מלרות ונליות · ונהו לומרו שיש ושמחי לת לדום ונומר וכתרגום הרמיה ודניה קיסטטיה קרתך דלדום דשיעת דמזנית בלחת דלחרמיניה בסניחין מוכלוסין דמן עמא דלדום לך עליך עתיד למיתי פורעניתך · וילדיין יתיך פרכוחי ונומר לחוי לדעת כי לדום זה לסר מזניך המתרגם פה ליהו עשו לת יעקב · לפל הוא היה עתלק הרשע בן בנו לליפז ותתיבב פילגשו · כי הס היושבים בלרן לרמיניה כפי החקובל בפרסום · וכן קוראים לותם עוד היום היהודים התורגמים · ליושבי לרמיניה עתלקים · עוד לחר תם עוזך לת ליון ונומר ר"ל מתי יתום עון לת ליון ויגלם · בלופן כי לל ישובו עוד להגלותם · כשיקוד ה' עון לדום והגלה תם לחיו : וכתרגום וכתם כן יתם עוונותיך כשיעתך לציון · ותתפרקין על ידי משיחת

ותת ערי

עָתִיד לִמְחֵי פּוּרְעָנוּתָא וְיַצְּדַיִן יָתִיךְ
פַּרְכָּוַאי וְתֵיעִבַּר עֲלַיִךְ כַּס דְּלוּטָ
תְּרַוֵּוי וְתִתְרוֹקְנִי: וּבְתַר כֵּן יִשְׁלֵם
עוֹיָתִךְ כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וְיִתְפָּרְקִין עַל
יְדוֹי מְשִׁיחָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא וְלָא
יוֹסִיף יְיָ תּוּב לְאַגְלוּתָךְ וּכְהַהִיא זִמְנָא
אַסְעַר עוֹיָתִיךְ בְּרַתָּא דְאֱדוֹם וַיְיהוֹן
פְּרָסָאֵי וְיֵיעִיקוּן לָךְ וְיִצְדוֹן יָתָךְ אֲרוֹם
אִתְפְּרָסֵם קָדָם יְיָ עַל חוֹבוֹתָיִךְ: הָוֵי
דְכִיר יְיָ מָה דְאִיתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי לָנָא
אִסְתַּכָּל מִן שְׁמַיָּא וְחֲזֵי אֵית כְּסוּפָנָא:
אַחֲסַנְתָּנָא אִתְהַפְּכַת לְחִלּוֹנָאֵי
אֵינָסָ אֲנַחְנָא עֲוֹנָתֵיהֶם סָבָלְנוּ:
בֵּיתָנָא לְעֵמִין נוּכְרָאִין: הֲוֵינָא מְתִילִין
לְיַתְמִין דְּלֵית לְהוֹן אֲבָא אִמָּהָתָנָא כְּאַרְמְלָן דְּאָזְלוּ גַּבְרֵיהוֹן בְּקִירְוֵי יַמָּא וּמַסְפָּקָא
לְהוֹן אִם אִינוּן קַיְימִין: מֵימָנָא בְּכַסְפָּא שְׁתִינָא קִיסָנָא בִּדְמִין חֵיתוֹן: עַל פִּירְקַת
צַוָּארָנָא אִטְעַנְּנָא כַּד הֲוֵינָא אָזְלִין בְּשִׁבְיָתָא חֲמָא נְבוּכַדְנֶצַּר רַ"שׁ עַמְרַכְיָא דְבָנֵי
יִשְׂרָאֵל דְּאָזְלִין רֵיקָנִין פַּקִּיד לְהַיְטָא סִפְרֵי אוֹרַיְתָא וּלְמֵיעְבַּד מִנְּהוֹן גּוּאַלְקָאן
וְכַלְיָאוַיָהוֹן מִן פְּרָיָרָא דִּי עַל כְּפַר פְּרָת וּטְעַן יַתְהוֹן עַל צַוָּרֵיהוֹן בְּהֵיא זִמְנָא
לְעֵינָא לָא חֲוַת נַיְחָא לָנָא: כִּצְרִים יְהַבְנָא סְטַר לְאִתְפַּרְנָסָא תַּמָּן וְלַאֲתוּר לְסַפְּקָא
לַחְמָא: אֲבָהָתָנָא חָבוּ וְלֵיתְהוֹן בְּעָלְמָא וְנַיְחָנָא בַּהֲרֵיהוֹן עַוַיְיתְהוֹן סוֹבְרָנָא:

בנוי

עבדים

תורת חסד
צדקת תמים

זכור ה' מה היה לנו כתיב
כתב יר' מעלה היתה לנו
והביטה וראה את חרפתינו עתה
והוא חומר נחלתנו נהפכה לזרים כי
מי שיש לו מחלה עופר וכאוב
כמעט לא יתנים ויחוס ל לולו ולא
לומר נחלתינו כי אם נחלתנו לרמוז
לירושלם עכ"ד. תו יר' זכור
אתה ה' התבונה כל ההוויות מה היה לנו ממליות להביה כי ברחמנו מהפלס המוחלט וממלרים
בחלתנו מיבלי היותנו רחויים לבך כי לזאת הביטה וראה את חרפתנו כי כמעט הדבר הלזה נוגע
בביזוי בבבודך כי היה מהנדל כבוד שמך על ידינו. והוא הנלי כוונת רז"ל במדרש רבה
בתחלתו זכור את אשר עשה לך עמלק לי עשה לך לא עשה לא תהריב את מקדשך ע"כ:

בתחלתנו ובומר יר' לומר הבה עקר כל הטובות אשר גמלת לנו הוא היה לאות לנו הרץ ישראל
לבתלה לעבוד בה עבודתך ובבבוי היה מעשמה בהפבה לזרים והוא הענין שאמרו ז"ל
בפסוק יודע בחמה שלא היה לעשות בפוס בריה יבולת לנגוע בו ואפילו בבמה גרגר לפרוזלא ובבבו הביטה
מה היה לנו מה שלא היה לעשות בפוס בריה יבולת לנגוע בו ואפילו בבמה גרגר לפרוזלא ובבבו הביטה
וראה את חרפתנו כי בחר גרגר לפתייה בקיפת לוקפת וכו' וב' לנחלתנו בהפבה וכו'. תו יר'
בתחלה היתה דרך בנען וירבנה תבתנו ובבבו הלולי היתה חוזרת לבעליה הראשונים כי בילולי
היה לו למחר היינו יבולים לתזור לקחתה מהם בתחלה מה שתין בן עתה שהיא
ביד זרים שמעולם לא תבלו בה וכמו בן בתינו והם הב' בתי מקדשות ובאמר ובא להבבדי וכו'
הנה עתה בעת נרחה לבעים שנגנו בעד הנכרים וכו': יתומים היינו וכו' כדי להגזים
בעניו לומר יתומים היינו ולא היינו היתומיות בלאר הוא להאר הם יתומים במיתת אביהם כי
היתומים לאר בלה הם מתנחמים במה שיורשים מאביהם או לפחות במה שיאמר עליהם שהם
בני פלוני החלם המעלה ובבן ייטיבו להם לבל מנחמו יתומים היינו בלילו מעולם לא היה לנו
מליות לא בלל וכמו בן תמותנו בחלמנו הן ולא חלמנות ממש ובלילו מעולם לא היו להן בעלי"
פו יר' באומר יתומים היינו ע"ד מ"ש דע"ה בלאב ולא קובר וכו' כי גדול הבתב מלד לבל מי שתין
לו הם יותר ויותר ממי שתין לו לא בנודע וכמו בן תין לא בן בחוץ שתנחמו יתומים מלם וצ"ב:
תו יר' ולהיות בן הדבר שיהינו יתומים מלם וחב על בן תמותנו"ר ל הבשים שהן מבדלות תוהנו
במקום המנו הלמהית הן הנה בלמנות מלבותינו במה שהן מבדלות תוהנו ואין הלמנות ממש
כי מעולם לא היו נשי לבותינו. והרי"ם בתב יתומים היינו ואין לב יר' שלמו מסופקים
הם מת לבינו ולזה נתלבנו ובתינו הם בידי זרים ובוברים שלין מורידין את הבנים לבבשי הביהם
בשביהם שפק מי ספק מת מימיעם זה מימינו שהיו שלנו ועלינו קבינו לותם בדמים תחר שנהפכו
בחלבנו לזרים ע"כ: והרי"ג בתב ומימינו ועל בן הנמלה תמיד בחנם לקחתוהו בבסף
מלה ע"כ: ובספר תחל קדום מימינו עלינו לפי שלם היינו מביחים לותם על לוחרנו
גרדפנו ולא הונח לנו להיות לוקחים לותם מעלינו לזה קבינו לותם בדמים יקרים ע"כ.
והרשב"ם בתב מימינו בבסף וכו' ועכ"ז היינו מביחים לותם על לוחרנו והוא שומר יבמנו
לא הונח וכו' ויר' יבמנו בבלתם ולא הונח לנו תו"ב לנו תו"ב מן הבסף בללע"כ: תו יר' הבה
המטר הוא בבלנו בלומר יבתתי בבמיכם בבתם וכו' ועל בן היה מן הברלון שיתנו לנו המים בבסף מלה והיינו שוחים וכמו
בחנם מיבתתם שמא ת"ו תבף שנת בצורת ולבתפלותנו וכמו שקרה למה שבתוב ובו' ועכ"ז מימינו בבסף שתינו
מלין חסרי'ה' בסוף תיבות וקרי' וסימ' במסר במסר'רבת' במערבת אית ה"א בס"ר: בכסף ט"ו
רפין יסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב: מצרים ג'ר"ף וסימ' מצרים שמה
תהיה: מצרים כיאר יעלה: מצרי' נתנו יד. נתנו ד' דגשים וסימ'
ביחזקאל סימ' כ"ז: לחמנו ד' וסימ' אך ביו' אל תמררו. זה
לחמני חם דצטיידנו: לחמנו נאבל ושמלתנו נלבש. בנפשנו
נביא לחמנו:

כסרה

אבן יחיא

ותחטרי. תקיאי כחו ותעד בדה: חס עוכך בת ציון. לקיח על כל מחשתיך:
לא ייסיף להגלותך: מגלות מדוס ולהלן עוד: מימינו בכסף אתינו. שהייבו
ירחמים לסחוב מים מן הנהר מפני המויבים והיינו קונים מהם בכסף: על צוארינו
נרדפנו. בעול עבוד קשה: יגענו. לשון הוגה לנו. יניחנו
בידינו כי המויבי נוהים ומיטפי
הכל בחסי'ונולנליות והרמוניו:
מנרים נתנו יד. דרך מדם
הנופל ורוצה לעמוד מיסים יד
למי שמגלו לעזור לו ואף כאן
למנרים הוסבנו יד שיעזרו וכו
ולהסור שיבביעינו בלחמם נתנו
כמו נתנו דבסות הכ"ן מכמסת
במקום כי"ן שניה וכן כי ממך
הכל ומידך נתנו לך וכן ונהלך
את בנותינו לבבש:. בבפשנו

ה

זכור ה' מה היה לנו וגו' לתרי טוס הכניה הב' קיומות על לרת ישראל והם לויבה ישבה
ולויבה יעיב. ולויבה יוסב. וקיבת לרי הנבר על ברתו וגלותו מעמו ישראל.
כלשר בלרבעתם גילה היות בנת בוכד הלרות הבקרת תמת מקרי מחבי הולבם עם
אלוהיהם בקרי לתחר עזב ה' לת הלרץ ולת תמתו בלו בל חלם. רק תקרה הוא תקרה בלפי
טהור. בת ללמוד דעת לת עמו ישראל לקרות לאלוהיהם בקול גדול. ולומר בגלותנו לתחינו
זכור ה' מה היה לנו. ותה הם בתקום בתה שר"ל בתה לרות וגליות היה לנו בשבר היתים
תלפו למו. והביטה וראה לת תרפתנו בהוות. וזה בבל השלם תתנות. בי נתתת הלרץ
בתלתנו בהפבה לזרים. ר"ל בהפבה נחלת זרים. בתקום היותה בתלתנו ובתינו לזרים תילם
יתומים היינו ולין לך לת ותמותנו בתלמות לשר מדרך העולם בי לחולפתם יתלבו זרים תילם.
בלומן בי להיותנו בתלמות לויבנו ותון מבחלתנו לפילו המים לשר השבע המלינו בדבר והם
בתנים בהם לרוב הבבחות בבריהם. לבחנו בבסף שתינו. ועלינו לבבר בם הם ימלאו נשול
לרובם בתלינו. בתחיר יבולו לגינו. ויען בי הביעור יהיה על שבי פיהם לו השבעיי. והוא
לשר ימלאו לו נחלות ובתים ותתיקה בקר וצאן. לו עושר שפליי. והוא ההון עתק והממון לשר
בו יוכל בעלו להחליף לבניו בל לשר בתלו לעשיר העושר השבעי הזכר. לבן לשר בל תחשוב
בלום לחריתי בלתי היותי עשיר על הלופן הלרשון. יען בי בבריה בת שעריו. ועתיבנו
בלרלותינו. שלהיה עשיר מהלופן הבני ובם בסף בתי. בי העבודה לותנו הושם קשה
מהבסף שבנו לקבת המים. ומהמחיר לשר בנו לקבת העלים. על לותריהו בדפנו. רוצה לומר
בעול

אבן יחיא

ולליהו בהעל דבר ולא יוסיף ה' תוב להבלותיך ובהרי' זתבת לשבר עויתיך רומי דתתבבית
בישעיה. ותליל תוכלוסין תבני לדום ויתן פרסאי ויעיקון לך וילדון יתך לדום תפרסם
קדם ה' חיבותיך. ולתור לדעת בי יקרא עם רומי לדום על שם לשיעור הרשעון ושיעתו שהיו
תבני לדום. ולבן תל השם השוה על בל התומה הבללית בבללה בי לפי הלחת לומת לדום
בבללותה שבו לית ישראל בימי היזבונים שבר הבריחם על בבה. והבה תפי' הבללים מולים
בחוברן רומי על ידי התיעב ולטוב להם בתחריתו לפי דעתם. והמשביל יבין בי תני הבלולה
בחת. ולתיבים ה'תחוכה התחילו הבמותיה וה' יהפיך לבל העמים שפה ברורה לקרות בלם
בשם ה' ולעובדו שבם לחד:

זכור ה' מה היה לנו וגו' לתרי טוס הכניה הב' קיומות על לרת ישראל והם לויבה ישבה
ולויבה יעיב. ולויבה יוסב. וקיבת לרי הנבר על ברתו וגלותו מעמו ישראל.
כלשר בלרבעתם גילה היות בנת בוכד הלרות הבקרת תמת מקרי מחבי הולבם עם
אלוהיהם בקרי לתחר עזב ה' לת הלרץ ולת תמתו בלו בל חלם. רק תקרה הוא תקרה בלפי
טהור. בת ללמוד דעת לת עמו ישראל לקרות לאלוהיהם בקול גדול. ולומר בגלותנו לתחינו
זכור ה' מה היה לנו. ותה הם בתקום בתה שר"ל בתה לרות וגליות היה לנו בשבר היתים
תלפו למו. והביטה וראה לת תרפתנו בהוות. וזה בבל השלם תתנות. בי נתתת הלרץ
בתלתנו בהפבה לזרים. ר"ל בהפבה נחלת זרים. בתקום היותה בתלתנו ובתינו לזרים תילם
יתומים היינו ולין לך לת ותמותנו בתלמות לשר מדרך העולם בי לחולפתם יתלבו זרים תילם.
בלומן בי להיותנו בתלמות לויבנו ותון מבחלתנו לפילו המים לשר השבע המלינו בדבר והם
בתנים בהם לרוב הבבחות בבריהם. לבחנו בבסף שתינו. ועלינו לבבר בם הם ימלאו נשול
לרובם בתלינו. בתחיר יבולו לגינו. ויען בי הביעור יהיה על שבי פיהם לו השבעיי. והוא
לשר ימלאו לו נחלות ובתים ותתיקה בקר וצאן. לו עושר שפליי. והוא ההון עתק והממון לשר
בו יוכל בעלו להחליף לבניו בל לשר בתלו לעשיר העושר השבעי הזכר. לבן לשר בל תחשוב
בלום לחריתי בלתי היותי עשיר על הלופן הלרשון. יען בי בבריה בת שעריו. ועתיבנו
בלרלותינו. שלהיה עשיר מהלופן הבני ובם בסף בתי. בי העבודה לותנו הושם קשה
מהבסף שבנו לקבת המים. ומהמחיר לשר בנו לקבת העלים. על לותריהו בדפנו. רוצה לומר
בעול

רשי

בנפשנו נביא לחמנו · בסכנת נפשנו היינו מסוכנים כשהיינו מביאי' מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר : נכמרו · נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון תלמוד יש הרבה על הכמר של ענבים אמר בישראל : זלעפות רעב · כמו ורוח זלעפות לשון שריפה : טחון נשאו · כשהיו האויבים מוליכים אותם בקולרי' היו נותני' על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי ליגעם · וכן בעץ כשלו כשל כחם ולשון כשלו נופל בתשוי' כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהוד' כשל כח הסבל וכן הכשיל כחי : על זה היה דוה לבנו וגו' · על המפורש במקרא של אחריו על שמם הר ציון ושועלים הלכו בו : ואתה

אבן עזרא

עבדים · ועבדינו נותני מס לנו כאדו' משלו בנו · ופורק כמו ויציל כמו ויפרקנו מצרינו ושניהם מגזרת מפרק הרים : בנפשנו · בתחלה היו עבדינו מביאי' לחמנו ועתה אנחנו בעצמנו והישר בעיני שטעמו בסכנת נפשנו וכן כי בנפשותם הביאו' : עורנו ואם לא נסתכן להביא לחם נמות ברעב · ונכמרו כמו יבערו ויקדו ונכמרו כי נכמרו רחמיו : זלעפות · כמו ורוח זלעפות כטע' סערה : נשים · להדי גרת הרעב עד שענו העבדים נשינו וכל שכיבה באונס והיא כדרכה תקרא ענוי : שרים · אם לנו שרי' שיושיעו נשינו כי אפילו הם נתלו בזרוע' ויש אומרים כי בידם שב אל העבדים הנזכרים למעלה · נשאו בחורי' לטחון ויהי טחו' שם הפועל כמו כלאתי נשוא וכשל כח הנערים בהגיע עץ הטחנה ויש אומרים שהוא כתשמעו והטעם כי כל מחנה צריכה לטחון ולעצי' : זקנים · מנהגם היה לשבת בשערי ירושלם : שבת · על הקרבנות שנכרתו ומחולליהו המחוללי' והמשוררים : נפלה · בית המקדש מקום השכינה : על זה היה דוה לבנו · והעין תשכה מרוב הבכי : על

איכה ה

עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם:
בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַמִּדְבָּר: עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי
זַלְעֲפוֹת רָעָב: נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ
בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה: שָׂרִים בְּיָדָם (לחס' דחס')
נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ: בַּחוּרִים
טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ: (ב' כל יתר)
זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים
טו מִנְּגִינָתָם: שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ
לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ: נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ
אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ: עַל־זֶה הָיָה
דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ: (ל' ג' וחסבו)
על

בְּנוֹי דְחָם דְאִתְיְהִיבוּ עַבְדִין לִבְנוֹי דְשֵׁם אִנּוּן שְׁלִיטוּ בָנָא פְּרִיק לֵית מִידְהוֹן: בְּנַפְשָׁנָא נַיְיתֵי לַחֲם פַּרְנָסוּתָנָא מִן קֳדָם קְטוֹל דְחַרְבָּא דְאָתֵי מִן סְטַר מַדְבְּרָא: מַשְׁכְּנָא הֵיךְ תַּנּוּרָא אִתְקַדָּרוּ מִן קֳדָם מַפַּח כַּפְנָא: נְשַׁיָּא דַהֲווֹ נְסִיבָן לִגְבַר בְּצִיּוֹן אִתְעַנָּאוּ מִן נוּכְרָאֵי וּבְתוּלְתָא בְקִרְוֵי יְהוּדָה מִן כַּשְׂדָּאֵי: רַבְרְבָנִין בִּידֵיהוֹן אִצְטְלִיבוּ אַפֵּי סָבַיָּא לָא סְבָרוּ: רוֹבִין רֵיחַיָּא נְטַלוּ וְטַלְיָא בִּצְלִיבַת קֵיסָא תְּקַלוּ: סָבַיָּא מִתְּרַע סַנְהֶדְרִין אִתְבְּטִילוּ וְרוּבִין מִן בֵּית זְמָרֵיהוֹן: בְּטִיל חֶדְוַת לִבְּבָנָא אִתְהַפִּיךְ לְאֶבְלָא חִינוּגָנָא: נְפַלָא כְלִילָא דְרֵישָׁנָא וַוי לָנָא אֲרוּם חַבְנָא: עַל דֵין בֵּית מוּקְדְּשָׁא דְאִתְצְדֵי הֲוָה חַלִּישׁ לִבְּבָנָא וְעַל אִילֵין עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַאֲזָלוּ בְּגָלוּתָא מִתַּמָּן הֲווֹ חֲשִׁיכָן עֵינָנָא:
על

טחון ל' והוא חד מן ח"ב מן ג' ג' בחד לישן א"ך

מסרה

טחו' ל' בחורים טחון נשאו והוא חד מן א"ב מן ג' ג' בחד לישן א"נך וסי' נמסר במסרה רבתא במערבת אות האלף בס"ד :

אבן יחייא

בטול עבודה קשה רצינו לאסוף אותו המעט מהכסף והמחיר לחייתנו · וינענו ולא הונח לנו · כי האויבים חוטפים הכל בנבייתם מאכי תמיד יוכלה בל: והלך · ומצרים נתנו יד רוצה לומר בתנו כי הכין דגושה · ואשור לשבוע לחם · רוצה לומר כי דרך העולם שהכואב יתראה שבע ועלז לפני אויביו למען לא יגיל ברעתו · אבל אנחנו לרוב צרותינו הוצרכנו לשאול העזר מהאויבים כי לאלים הושטנו יד שיעזרונו · ולאשור שישביעונו בלחם · ואל תתמה כי באנו עד הלום לשאול לחם מאויבנו כי רעה עוד מזאת בא לנו · כי עבדים משלו בנו · ופורק אין מידם · ובנפשנו נביא לחמנו רוצה לומר אותו המעט לחם שאשור נותן לנו להיותם קרובנו כי לא היה אשור לארפכשד אבי אבות אברהם העברי · בני חם כוש ופוט ומצרים וכנען אשר אביהם שעבדם לעבדים לזרעו של שם · היו גוזלים אותו ואין מציל מידם ובסכל בנפשותנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר כי היו עומדים בדרכים לשלול שלל ולבוז בז · כי הנה יושבי האהלים במדברות כמנהג הכושיי' השחורים אשר מורעם עוד היום · באופן כי עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב · רוצה לומר כי בלאות מהמזון היורד על האדם יתלאלא הגוף ויתקדר · ובהסתרגו יתחמם האדם מאום ככרי · וזהו אומרו כי העור שלנו נכמר ר"ל נתחמם כתנור לא מפני זלעפות רעב · נגזר מן ורוח זלעפות מכת כוסב שהוא לשון שריפה · נשים בציון ענו וגומר רוצה לומר הזרע · כי נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה · וכתרגום נשיא דהוו נסיבן לגבר בציון אתעניאו מרומאי · ובתולתא בקרוי יהודה מן כשדאי · שרים בידם נתלו · כי בחרו במות האכזרי · מלחיות בקלון והבוז · פני זקנים לא נהדרו · אף כי אפילו בין האומות הוא מן המוסכם להדיר פני זקן · בחורים טחון נשאו · ר"ל כשם טחון · הפועל שהריחים דבוקים בו · שמולים אותו כאותר הבהמה הטוחנת בהליכתה סביב סביב תמיד · ונמקום הבהמה היו נוטפים בחורי ישראל להוליך סביב סביב הטחון ההוא · באופן כי אותם הבחורים ונערים מרוב הטורח והעמל ההוא · לא היו יכולים לעמוד על רגלם · ובלכתם בדרך אפי' כי היו נסחבים על משענת כמנהג הישישים היו נופלים ונכשלים וזהו אומרו כשלו · זקנים משער וגומר הזקנים והבחורים הנזכרים פה עליהם הם יותר מעולים מהראשונים כי הזקנים פה כאדיר על הסנהדרין · והבחורים על הלויים המשוררים · וכתרגום סבייא מתרע סנהדרין איתבטילת ורובין מן בית זמריהון · שבת משוש לבנו וגומר ר"ל · וכנגד מתכת האלהות כי אחרון אחרון חביב שבת ונתבטל משוש לבנו · והוא בית המקדש יפה נוף משוש כל הארץ · ונהפך לאבל מחולנו · וכדברי המשורר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וגומר על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו וגומר נפלה עטרת ראשנו · והוא בית קדשי הקדשים · אוי נא לנו כי חטאנו · היא קריאת עם ישראל אוי על הצרות הנזכרות על העונות והחטאות · על זה היה דוה וגומר רוצה לומר אבי מקונן אוי ואבוי ונהים והי · על אבדת השלש מתכות · אבל על אחד מהם היה דוה לבנו יותר ויותר וחשכו עינינו על הר ציון ששמם ושועלים הלכו בו · וכפי דעת המתרגם יורה כי יעשו לשלשתם · באחרונו על דין בית מקדשא דאתצדי היה חליש לבבנא · והוא מתכת האלהות · ועל אילין עמא בית ישראל דאזלו בגלותא מתמן הוו חשיכן עיננא · והוא מתכת הזרע · על טורא דציון דהוא צדי תעלין הליכו ביה והוא מתכת הארץ : אתה

תורת חסד　　צדקת תמים

עבדים משלו בנו הרש"ב כתב ולמה שהם עבדים והיכם מאנשי המעלה וכבוד לכן לא ימלא בהם שום הכינה אומדה שנושע מידם ע"כד : או יר' כשמשלו בנו כבר היינו עבדים וכו' : בנפשנו נביא לחמנו וגו' הרש"ב כתב יר' אנחנו אוכלים אותו קודם הביאו אל בתינו כי פחדנו וכו' ע"כד · והנ"ל כי בפסוק זה רמז המקונן מה שכתב בספרו ויבאו אנשים משכם וכו' ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם וכו' וישחטם וכו' ועשרה אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל אל תמיתנו כי יש לנו מטמונים בשדה חטים ושעורים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם וז"ש בנפשנו וגו' ויר' הנה כמו שאנחנו מביאים נפשנו בתוך גופנו והנו שומרים אותה כמו כן אנחנו צריכים להביא שמה את לחמנו ואת חטנו ולשמור אותם מפני חרב המדבר והיא חרב ישמעאל בן נתניה שלוחו של בעלים מלך בני עמון ודומה לו כדי שלא ימיתנו וכו' וקראו חרב המדבר ע"ד אומר כי אחרית גוים מדבר וגו' · או יר' אין צריך לומר שאנחנו משימים את הלחם אשר נמצא בתוך כספנו אלא שג"כ אנחנו משימים אותו תוך נפשנו והכונה לומר כי גם אחרי שנפתם ומלואה כרסם מן הלחם שהיו מוצאים היו אוכלים אותו על השבע וממלאים כל המקום הפנוי שבתוך גופותיהם וכאילו הוא אילו במקום הנפש וכו' : או יר' לומר אין אנחנו נותנים מן הלחם אשר נמצא ואפילו לבנינו ולבנותינו כי אם לנפשנו לבד וכל זה מפני חרב המדבר ר"ל מפני הסכנה אשר אנו בה עד מוצאנו אותו · או יר' כשהנו מוצאים אותו אנו אוכלים את כולו ואין אנו מניחים ממנו למחר כי אין אנו יודעים מה יהיה למחר אחרי היות חרב המדבר במציאות :

עורנו כתנור הנה המזון הוא משי' בכפם האוכלנו חום ולחות אשר בו יחיה ויגדל ובהסתלק המזון ישאר עור האדם כדמיון התנו' אשר הסירו ממנו האש שלא ישאר בו כי אם איזה חום והכף ומיד יתקרר וכן הוי הענין בעורנו שישאר בו איזה חום והכף יסתלק ממנו ואולי כיון לחולי הנקרא קדחת הדמוק : והרש"י כתב עורנו הם עורות המסשיתכל' שהם כמו שכתבו חכמי הטבע · ולע"ד הם המקום שמסובבים המעים ובית הכוסית שאמר"ל במסכ' חולין שאם ניקב זה בלא זה כשר ואלו הב' עורות נתלה בו מפני הזלעפות הם הדפקות מהאסטומ' שנעשה בזמן היותה ריקנית מהמזון ואין לה שתעכל ע"כד : **נשים** בציון ענו הרי"בש כתב נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה כי גם בכל הרעב הגדול ההוא לא נתעתו להם והשרים בידם נתלו ברחוב כי פני זקנים לא נהדרו מהאויבים ע"כד : ובספר אל קדוש נשים בציון ענו וגו' ופני זקנים לא נהדרו בלא לבטול אותן בפניהם · או יר' ופני זקנים השבאים לא נהדרו כי בודאי הזקנים לא היו מסיאים להם עצה לעשות כן והם לא חששו לעצתם ע"כד : או יר' הנה הנשים היו באות לטהר בבית המקדש מטומאתן והם לא טמאו אותן בזרמתם וכמו כן עמאו בערי יהודה אל הבתולות אשר לא ידעו משכב זכר וכונו בזה למה שהנבעלת לכותיה קשה להפרד ממנו וכו' · **שרים** בידם נתלו הרי"בש כתב יר' שהם בעצמם נתלו ע"כד · ואולי יר' שרים בידם נתלו כי הוצרכו לעמול בידם כדי להתפרנס והיא היתה הסבה כי לא נהדרו פניהם גם שהיו פני זקנים והענין הוא ע"ד מה שפירשתי בפסוק עבדים משלו בנו או ע"ד מה שאמר"ל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור לית ליה לעבוד מלאכה בפני רוחיו וכו' · או יר' לבן אמרים לאל ידי וכו' והק"בה אמר לו השמר לך וכו' ועכשו השרים המושלים בנו בידם וכחם נתלו ונשענו ואמרו יש לאל ידנו לעשות עמכם רע ופני זקנים לא נהדרו כאשר נהדרו בני יעקב במה שאמר האל ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב וכו' וכמו שהודה בדבר ואמר אלהי אביכם אמש אמר אלי וכו' · או יר' כשם שליעקב כאמר שהצלתו היתה בזכות זקניו כאומר ואלהי אבי' למה לא נאמ' כן עכשו שנהי' אנחנו נגאלים בזכות זקנינו :

בחורים טחון הרי"בש כתב בחורים כלי הטחנה נשאו על כתפיהם והם רחים של יד ונערים כשל ותשש כחם בהבאת עצים מן היער כלשון כשל כח הסבל · או יאמר כי בהבאת הרחים של יד והוא העץ שמביאים אותו ביד תשש כחם ע"כד : ואולי כיון בפסוק זה לומר כי מקודם [illegible] בבית האסורים אמר שמשון בגבורתו הגדולה בשובתי ה' וכמו כן אמר אל הנער המחזיק בידו הניחו אותי והמישני את העמודים וכו' ומזה שעשה נמצא ב"כ טוב רב לבית ישראל [illegible] טחון נשאו ונערים בעץ הטחנה היה כשלו והכל לרעתם וגו' : **זקנים** משער שבתו וגו' הרי"בש כתב הם הלוים המנגנים בשירים בבחירתם שהולם ערב ע"כד : [illegible] אפילו בשערי בתיהם כזוגם שכחיסו ונתחברו שערי ירושלם ופתחי בית המקדש באופן ששבת משוש לבנו לשבה זו · וכמו כן בחורים שבתו מנגינתם [illegible] הפך לאבל מחולנו · או יר' לפי שנהפך לאבל מחולנו · ומלאתי כתוב מכאן דהיה שמיתת החכם עושה רושם ויהיה פירוש הפסוק כן אם הזקנים והחכמים [illegible] הנערים ישבתו מנגינתם ע"כ : **נפלה** עטרת וגו' בספר אחד קדוש הנ"ל עטרת ראשנו הם הזקנים הנזכרים כי אין זקן אלא מי שקנה חכמה וכיון שהם מהו אין [illegible] ולכן על זה דוה לבנו ועל אלה הצדיקים חשכו עינינו לשבה הנזכר · או יר' נפלה עטרת ראשנו והוא מה שהיו רואים כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו [illegible] עתה כי חטאנו · או יר' הנה אילו הבית המקדש היה כעת קיים אין ספק כי עתה לא היה נחרב בשביל מעשינו הרעים כי אינם כי אם חטאים לבד ולא עונות [illegible] אשר נפלה עטרת ראשנו והוא שנהרס הבית המקדש אוי נא לנו כאשר נחטא גם לא יהיה כי אם חטא לבד כי דבר זה גם כי קטן הוא יעכב גאולתנו [illegible] ויבואר עם מה שיבואר הפסוק הקודם אליו או הבא אחריו · או יר' על זה אלי ואכונו שלא הייתי יכול לקיימו תמיד היה דוה לבנו ועל אלה מועדי ה' שלא [illegible] כלבוש כלה חשכו עינינו · או יר' אוי נא לנו כי חטאנו ואוילה לנו על זה שהיה דוה לבנו עליו ועל אלה שחשכו עינינו עליו כי כי עינא ולבא תרי סרסורי [illegible] : ומלאתי כתוב נפלה וגו' יר' הנה כשהיה הבית המקדש קיים החטאים לא היו נחשבים לאין כי הקרבנות היו מרצים עליהם ולא היה נשאר כי אם רעונה וכו' [illegible] גם אם לא יהיה עוון"ם כי בחטאינו ובעוונות אבותינו וגו' כי בזמננו זה חטאינו לבד יעשו רושם ובזמן אבותינו שהיה הבית המקדש קיים בימיהם לא [illegible] ופי' זה הוא מהה"ר ישראל די קיריאל ז"ל · עוד מלאתי כתוב יר' כשהנו חוטאים אין אנחנו מרגישים הרע הגדול שאנחנו עושים ויימחי רבתנו [illegible] הצדיק ונפילת העטרה ע"כ : **השיבנו** ה' אליך וגו' הרי"בש כתב יר' חדש ימינו לא כמי שחטא ושב אלא כימי קדם שלא חטאנו כי אם הרמת הוא שהנו [illegible] עלינו מן חרבי הרחמים אבל היית קוצף עלינו עד מאד · ובספר אחד קדוש הנ"ל השיבנוה' וגו' ולא המתין שנעשה אנחנו הדבר כי הנה אין לנו מה לעשות כן [illegible] לא לבד עשית זה רק שקצפת עלינו עד מאד וגו' אשר אתה הרבית כינסך כ"כ עמהם איך ישאו פנים אליך מאליהם רק לייך אתה ה' אליך וכו' ע"כד [illegible] יר' ילאת מן השורה שכבר כתבת בתורה ו"ף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו' וכאומר אני קלפתי מעט וכו' וכן על זה הדרך [illegible] ואחר כך שמעתיו מפי כמה"ר משה אלשיך ז"ל : או יר' באומר השיבנו' וגו' הנה כשם שהיית מהיה אותנו ומפליא לעשות עמנו בתחלה כמו כן ה' [illegible] ימינו כקדם שהיה האדם חי קרוב לאלף שנים · וזהו אלא מה שאמרו ז"ל כקדם כאדם הראשון כמה דאמר ויגרש את האדם מקדם וכו' וזהו הפי' יוטעם הרבה [illegible] ליכה ישבה בדד וז"ל היכמה דאיתדנו אדם והוה וכו' ועל כן פיים באומרו חדש ימינו כקדם וכמו שפירשתיו ככון לדברי ר"ל · או יר' חדש ימינו כי אלו באמת עתה

איכה ה

אבן עזרא

על הר ציון שממם · פועל עבר כמו כאשר אהב : הלכו בו · המהלכים כמו ויחנכו
לותו ויהיה הלכו כמו וכאם הלוכה מהבנין הכבד והוא פועל עומד ובעבור שמלמתי
ערום הלכו הוכרכתי לדקדוק הרחמון והשועלים מנהגם להיות בחרבות : תחה
ו״ · ידענו כי מלבותך לא תסור ולדור ודור תחה יושב על כסא המלוכה : למה ·
בעבור שאתה עומד לנצח למה תשכחנו סלה : השיבנו · לעיר מעכן שמך ונשוב לעבדך כימי
קדם : כי · השיבנו מהרה תלת שם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו קלף גדול · והיסר בעיני
להיותו כי שם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו יותר מדאי והוא ברחמיו ירחם עלינו ועל
התולדים · וינחם את התבלים · ויעמיד הסר מיכאל · להלין סוס על ישראל · ובא לציון גואל :

עַל טוּרָא דְצִיּוֹן דְּהוּא צָדֵי תַּעֲלִין
הַלִּיכוּ בֵּיהּ : אַתְּ הוּא יְיָ לְעַלַם בֵּית
מוֹתָבָךְ בְּשֻׁמֵי מְרוֹמָא כּוּרְסֵי יְקָרָךְ
לְרָרְיָדַיָּא : לְמָה לָעַלְמִין תַּשְׁלִינָנָא
תִּשְׁבְּקִנָּנָא לְאוֹרִיכוּת יוֹמִין : אָתֵיב
יְיָ יְחָנָא לְוָחָךְ וְנֵיתוּב בְּחִיּוּבְתָּא
שְׁלִימְתָּא תְּחַדֵּת יוֹמָנָא לְטַב כְּזִמַן
יוֹמַיָּא טָבַיָּא דַּהֲווֹ מְלָקָדְמִין : אֲרוֹם
אֱלָהִין מְקֵץ תֵּיקוֹץ בָּנָא רְגִיזְתָּא
עֲלָנָא עַד לַחֲרָא :

ג׳ כ׳ מל׳ עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשַּׁמֵּם שׁוּעָלִים הָלְכוּ־
ג׳ר״פ בוֹ : אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ
ה׳ מל׳ לְדוֹר וָדוֹר : לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ כ
ג׳ למדנחתי תַּעֲזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים : הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה ו
תדיר וכ׳ונשוב אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָ חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם :
ג׳ נחם׳ כִּי־אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ
עַד־מְאֹד :

השיבנו יי׳ אליך ונשובה חדש
ימינו כקדם :

רשי

ואתה יי׳ · ידענו כי לעולם תשב והוחיל וכן הוא למה לנצח תשכחנו תלת
כשבעת לנו דך כשם שאתה קייס כך שבועתך קיימת : כי אם מאוס מאסתנו ·
כשכיל שחטאנו לך היה לך להרבות קלף על מחל כאשר קצפת : השיבנו יי׳ ·
מפני שמסייס בדברי תוכחות הוגרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן יעשיהו
והרי עשר וקהלת :

כשלש ספר קינות

מסורה

אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסי׳ בתלים סי׳ ס״ח · לארך ימים ג׳ רממי׳ וסי׳ נמס׳ בתלים סימן צ״ג · מאוס ג׳ וחס׳ וסי׳ חמאה ירבש יאכל · כי בטרם ידע הנער · כי אם מאס מאסתנו קצפת :

תורת חסד צדקת תמים

עתה לעולם : ומלאתי כתוב השיבנו ה׳ אליך ונשובה כלומר היה המתחיל אתה ה׳ ואת״פ
סדין הדין כך הנה במצרים היו עדין בלתי רלויים ליגאל ועם כל זה הוללתם משם בשביל מה
שהיו עתידים לעשות כדכתיב כאן כלומר בהוליכך אתם העם מלרים תעבדון וגו׳ וזהו לומר מלש
ימינו כקדם ע״כ · ועוד כתב הרי״בם ז״ל ועתה תמעיבך זולתי בחלה החלפת בית ות שהן
מיוסדות ונפרסות ובכיות על למנה ובת ושם ובניס והן ר׳ · החלפת ניתת הרחשונה
כחשה גדולה ככבדת ויקרה שכוללים ספוקיה ורוב לתריה קיבה ויללה על הפרדה מבעל נעוריה
לוכה יפה בדרוחלה שורר · והחלפת ניתת הב׳ היא ברת הבת היחידה וחממולה לתריה
ממרחת על לב התעודה הוא זיוה והדרה והודה לוכה יעיב בחפוץ ה׳ בידה ליון להסתירה
גולה וגלמודה והעמידה על גלדה ענייה ומרודה · החלפת ניתת הג׳ המסולפת גועצת
ורועצת מפי לבי הבת ובעל חמה בעבור הרעימה לבת קמה כחמה כי לערו לבלו לתמון כמספד
הדרמון וזה שברו הני הגבר סבך עבדו · והחלפת ניתת הד׳ קיבים והגה והי קיבה היא
ויקובבה הילדים מזכך ומפו בחמדים מממיעים ברוב עם לוכה יועם והב · והדבור הה׳
והוא החתרון לשה ובחה וחב עם בניס כלם כאחד מקובניה וקורין בנרון וקול יללה ורעלה
ורחת וויע עוניס הגה והי וקיניס סרניס וסלניס כלם יאמרו ויענו זכר ה׳ מה היה לנו ע״כ ·
ובשם מהר״י בי רב ע״ה מלאתי כתוב מלתה דפוערעוותא הן יעון כי חוי לו למי שחטא ובגה בו
וחזר לעשותו פעם שלישית · ובשבוה דנחמות להורות נגועתה הבניה ע״ה כי גדר החמה
יהיה שבעתים למן כן יעשה החל ית׳ · וכ״ר :

הם

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

הקדמת הרלבג הקדמת הגאון מ׳ע ספורנו זל

אמר לוי׳ בן גרשם כתיתי לבאר דברי המגלה הזאת ובכוונתיים לפי שבא מהמבוכה
והספק מה שלא יעלם על מיתצנו גם דברים סותרים קלקה קלת ודברים
מוסכים החלם לתהנת הבלתי רלוי וכבר שערו בזה רז״ל ונזה בקשו לנגוז
לכל כמכנו מלנגוז לפי שרלתו דברי תורה וסופו דברי תורה כמו שלמדנו ז״ל ולחוי שחדע
שדברי זה הספר לית היו בזה החופן מהבלבול לפי מה שיחשב שלת מפני שכבר חיי׳ זה טרח
המוסף לאחר בו הדברים ו׳זכרנו מקדימים בכלן הטעם לאחר הסבה לאחר בעבורה הוכרת
זה הספר להיות דבריו בזה החופן · ובלחוי כי בשוב החקירה בשוב והרא היה לפלוסופיה
התלינית והיה תוקרת בבר מה בשלת כמה שהוא וכבר לחר הפלוסופיה שזה המוסף לא
יקבל ההלחתה הספר לחלה לבל יתבחר בו בהקדמות מפורסמות ובשלת ההקדמות הללו הוא שיחלה
מהם לדבר ולהפכו כמו שהתבחר בם׳ הנלות ובזה לחר הפילוסוף במלחר כולל בספריו מהם
שלחר השבע שלשו שיקובן תחלה כלל ההקדמות המפורסמות המופלות בדרוש ולחר כך
יובר הלובן מהם מהבלתי לובל כי בזה החופן יובנו בקלות ההקדמות לחר יביחו להשבת
החלם בדרוש דרו׳ וכבר כתן החפלוסוף זלת הסדר גם בדרישים החופלים ובזה תחלת בחכמת
השבעית שבבר הקדים הפלוסוף בדרוש דרו׳ ההקדמות המפורסמות הנופלות בה ובבר החרבנו
בתוספת המביא מזה הסדור בשחוריהו לספר הללות ובשחוריהו לספר השבע ושזה
פתיתי לקבר דבריהו בזה המקום והוא מחוחר כמו שזבר שם החפלוסוף שהקבץ שלו
ההקדמות יחד ויקרה לה הבחנות והמבוכה על שלת תדע תבה תפול מחלו ההקדמות
החקבילות ובזלת המבוכה תסיר כשיעויין בה ההקדמה הקדמה מהם ויובר הלובן מהבלתי
לובל ובזה זלת המחשבה המקבלה יחד הסופרים קלקה קובלת בזה הספר ובזה תלחה בחקים
מה בלשון בקבה לחר זה מבלתי לחלה קובלת לחת לפתח למנוע חשבון ולפי שהתחלת הלו
ההקדמות הבלתי לובלות היא המחשבה המפשטת מהחקירה הראוה לחר החחבר בדבות משו
ההקדמות שהם הבל ודעות דוח וכ׳ שהם מחשבה לבד ובבר שלין לו לחתות
ויקיים להיות הלו ההקדמות מחלפות בחחתוחם לחר בקלקם דבתי לחי עם לבי ובקלת׳ רלוי
לחל יבלתי וידוה שלשר לחר בהם ידעתי תכיונם הלובלות ואתר ובזה קרלתו זה החחבר שם
מחבר זה הספר קובלת כי בזה החופן ידבר בזה הספר · ובזה בחו בו דברים סותרים וכבר
הסכימו הקדמים שהוא נקבץ קובלת חפני שקבץ החקמה ולא השניחו לחם היה זה הסם בלשון
בקבה וכבר התבת׳ זה מדבריהו ובזה הוסר הספק למה היו דברי זה הספר סותרים קלקה קלת
והיו קלקה מביחים לבחור מה שלחוי שיובול · ומשפה ניחחיל בבחור חת המגלה בפי מהבניהו :
ונציע תחלה הצעה לחת מקבץ בחים שיכללתו זה הספר חלד הענין בטוב ובבר ובלחר כי
מפני שהמחשבה תפול תחלה שהטוב הוא הערב לו ולזלת שהי הבחירים לחשוקה שם לו
יחבע המוסר תקירת תחלה שם הטוב הוא הערב לו חלת המוסיל והיה הטוב הזה בחלקה לחשוקה
לבשה חלקים הלחד הוא ההשתלות להרבות הקניינים והבני הוא ההשתלות בכשרון המעשה בחופן שיגיע המוסיל בחדות והשלימי הוא ההשתלות בעיוניית תקר תחלה זה בחכם לימה הוא
הטוב ובילר שכלם עוזרי׳ קלקה ש קלת ש ומהכחר מהם הוא ההשתלות בחכחה ולפי שהטוב׳ לית המיבחת חלד ש מה שרלוי שיקובל בחשתלות עם שבשם יושב הטוב שהוא
המוסיל בשם שבפרים הנה ימשך מזה שיהיה הלחם מוסבח חלת ה׳ יתבר׳ המבחה פרטיית ויהיה בשחר מהרבות הבחנות לבל עליו וזה הוא תכליל מה שהקיף עליו הטיין זה הספר והנה מבם
זה האבר בחקידותיו שה ההקדמות המפורסמות הנופלו׳ בזה החקיר׳ והבלתי נודלות כי בזה החופן תחלם זלת החקירה כמו שקדם · והב׳ הקיף ספר משלי על הטיין לית רלוי שיחקיר הלל׳ בחשבת
מיעויין תקלה בכולל ולא׳ כך בחיוחד ולפי שהקדמת בטיין הטוב הזה הוא הבלתות בטיין והוא פרטי השלים לחת הטיין בו בה · · · לפי מה שבחשוב :

דברי

דברי

קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם׃ פתגמי

דברי קהלת

דברי קהלת. כל מקום שֶׁל דברי חיבו חלק דברי תוכחות חלה הדברי' חסר דבר משה ויאמן יאורין. דברי עמוס שמעו את הדבר הזה פרוש הכתוב דברי ירמיהו שלחו לו ורחו חס יולד זכר וגו'. חלה דברי דוד ובליעל בקוץ מוכך כולהם. דברי קהלת וזרח השמש: כל הנחלים הולכים אל היס. כיבה את הרשעים בחמה ובלבנ' יום שחין להם מחנת שכר כך שמוייה בסיפרי ולמדתי משם שהעניין מדבר ברשעי' והמשל' לתגבורת החמה שסוף' שוקעת. תוספת ד"ח כל הנחלים הולכים אל היס מה חלמוד לומ' בעובדי עבודת חלילים נאמר שוטים המשתחוים למים סבורים שים בהם ממש לפי שרואין את היס הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא חינו חלא וחינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבי' ללכת שמימי הנהרות ההולכי' לתיך היס הם המים עצמ' שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע על היס וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים וחין היס חלא ולא מפני שים בהן ממש: ע"כ קהלת. על שם שקיבל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורהו מגור בן יקה שאגר כל החכמה והקיאה וים מומרים שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם. עיר החכמה: הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלי' הבל הבלים הוא. הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא לבוק כלומר הבל שבהבלי' ז' הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: מה

אבן עזרא

שמע למרי שפר · לאבותם סופר · כתבם על ספר · לרוח משכלת :
בן מחיר נקרת · מכוכה בן עזרת · ומצורו עזרה · כבודו שוחלת :
להגיה משכו · להללות דרכו · אשר נשאר עד כה · כחלה נובלת :
ומארלו נפרד · אשר היה בספרד · ואל רומי ירד · בנפש נכהלת :
ושם לבו כוזן · לפרש ולשנן · ואל אל מתחנן · ולו התוחלת :
להרבות לו עצמה · והוא יתן חכמה · וישלח כל חשמה · בפירוש קהלת :

בשם אשר להתחלת : אחל לפרש קהלת :

אורח חייס למעלה למשכי' למען סור משחול מטה כי כאשר יתלוה המורח שנשבה לשוב אל ארץ מולדתו להיות עס משפחתו כן חכסוף הרוח החשכלת להתחזו במעלה הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חייס שחינתו שוכני בתי חומר כי הנויות נמשלות לבתים ונעפר יסודם וכעניין די מדרהון עס בשרך לא תיהודי וזה יהיה אם תתלבן הרוח ותתקדם מטומחות תחות הנויות המגולחות המטנפות הקודם להתערב בשחול מטה וחשיב אל לבבה לדעת יסידה ולרחות קודה בעיני החכמה שלא תכהיבה והרחוק כקרוב לפניה והלילה כיום אז תהי נתכנת לדעה קשט ממרי אמת ויהיו מחוקקין עליה שלא יחמי בהפרדה מעל נויתה כי החכיב אלהים הוא שי לחתן הרחותה הוכחה הגה על כן נכללה בחסגר עד עת קץ וכל זה להועיל ולהטיב לה ואם סבלה עמל שנים בחספר כן חנוח ותשמח עולמי עדי עד בלי קץ כי כל מעשה יפרד והיה לחרבעה רחשי' טוב כולו או טוב ריבו ורע בקלהו או רע כולו או רע ריבו וטוב בקלהו והחלק הרחשין הוא מנת בני אלהים והחלק השני הם החיים הפר על פני החדמה והשנית הנשחרים נעדרים לא יחכן המלחש כי לא יעשה יי' אלהים דבר כי אם טוב כי הכל לעולם הוא טוב וכן כחוב וירח אלהים את כל אשר עשה והנה טוב ואם היה אם רע היה בקלהו כי בעבור רע מעט אין כדרך החכמה העליונה למנוע טוב רב וגורם הרע מחסרון המקבל ואם אין למו יכולת לדמות מעשה אלהים כי אם אל מעשיו בעבור היות הכל מעשיו הנה ראינו ילבינו הבגדים השטוחים לשמש ויחשבו פני הכובס והלח הפועל אחד אבל יולח מפועל אחד לכן ישתנו הפעלי' בעבור השתנות תולד המקבלי' ומחשבות בני אדם משתנות כפי תולדת גוייה וגוייה והשתנות החולדות בעבור השתנות המערכות העליונות ומקום השמש והמקבל בחס והמדינית והדתים והמחשבים ומי יוכל לספר אותם וכל דרך אים זך בעיניו. ויער יי' אלהי ישראל את רוח שלמה ידידו לבחר דברי חפץ ולהורות הדרך היסרה כי כל מעשה שיעשה נוכר לא יעמוד כי כל הנכרחים יגלו לכרת עכס שהוא שורש או להכחידו עד שיהיה נעדר רק כל מעשיהס דמות ותמונה ומקרה להפריד מחובר ולחבר נפרד ולהביא נח על כן מעשה בני אדם חהו וריק כי אם ירחת יי' ולא יוכל אים להשיג אל מעלת ירחתו עד עלותו בסולם החכמה ויכונה ויכוון בהבונה :

דברי כתוב וידבר שלשת אלפי משל ויהי שירו ונו' והמשל הוא שנאמר בו דבר אחד כמו חוד חידה ומשל משל והוא הגשר הגדול והמשל נפוכד נגר ודרך השיר להיות חחלה או דבר עתיד להיות וכעבור היות חפץ שלמה לחבר הדברים שיעלו על הלב אחל במלת דברי ואינני כן כל דברי כי הפסוק שים אחריו יורה עליו אי אפשר בעצמו גס כן יורה הפסוק השני בספר הזה על הרחשון והקהלת הוא שלמה כי לא היה מנבי דוד משיח יי' מלך רק הוא לבדו וקרוי כן על לשון החכמה שנקהלה בו וזכר שם מקום מחבר חו בעבור תפארתו הלא תראה כי נקרא מלך ירושלם מלכי נדק כי הוא שלם ויורה עליו ויהי בשלם סוכו וכן מלכי נדק בעבור היותו מדון מקום הלדקיון על דברתי מלכי נדק הוא דוד המלך: הבל. אמר על דברי הבלי העולם וסמך הבל אל הבלים ואם לא ימלא מהשמו שהם על משקל ארץ שיחגה חין מהדר משכבך וסנור דלאך מספח מחחך גס אלה בפתח וזה בצרי וסמיכת היחיד לרבים בעניין אחד על שני דרכים לגדולה כמו מלך מלכים ולהפך כמו עבד עבדים והבל הבלים כמוהו בעניין אך כוב בני אים במאזנים לעלות המה מהבל יחד והמ"ם תחת יותר כמ"ס מכל שהיו לפני בירושלם. ומ"ם מכל מלמדי השכלתי והענין אס יעלו בני אדם במחזנים עס ההבל יהיו יותר קלים מהבל וכפל הבל הבלים להורות על כל זמן כעניין נפשו נהרות קולס וכן סביבוני נס סבבוני פעמים רבות ואלא יאמר אדם בלבו שים בדברי העולם הבל ויש בו שורש עומד הגה אחס הבל הבל: מה

אבן יהויא

אמר העבד הקשן. יוסף בן למדוני הרב דון דוד ן' יחייא ז"ל להיות כי העיד הכתוב שיוח שלמה בן דוד מלך בירושלם מכל נכרך כלומרו ויחכם מכל האדם. וכי השפעת חכמתו היתה על שלשה פנים היינו במשל וכעיר ובדיבור. במשל כלומרו וידבר שלשת אלפים משל. אשר מהם הוא ספר משלי. בעיר. כלומרו ויהי עירה חמשה ושלש. אשר מהם נמלא שיר השירים. בדיבור. כלומרו וידבר על העלים. כלאמר כי מגלת קהלת נלאמרה מחכו על הסן מהדיבור. והוא לומרו דברי קהלת בנזר מוידבר על העלים. כלאמר לאחר בעיר העיד לשון בנזר משלשת אלפים משל. ולומרו עשיתי לי גנות ופרדסים. ונטעתי בהם עץ כל פרי ונומר עשיתי לי ברכות להשקות יער נומח עלים. רומז לאשר אחר בנזר מוקי עירה. ולאשר אחר בחשלי לשון בנזר משלשת אלפים משל. ולומרו עשיתי לי בנות ופרדסים. ונטעתי בהם עץ כל פרי ונומר עשיתי לי ברכות להשקות יער נומח עלים. רומז לאשר אחר וידבר על העלים מן העץ אשר בלבנון עד החזוב היונק בקיר. ולומרו קניתי עבדים ושפחות. גס מקנה בקר וצאן הרבים. רומז לאומרו שם וידבר על הבהמה ועל העוף. ולומרו בשמתי לי גס כסף וזהב וסגולת מלכים ונומר לף חכמתי עמדה לי ונומר לאומרו שם ויבוקו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה. והנה קדם ספרו זה קהלת מלשון הקהל. יען כי בחופן הפיעבי הזה מהספעת חכמתו בדבור על כל עניני העולם הפכל הכתוב כלומרו וידבר על העלים ונומר. אשר הוא היופן האחרון ואין בלתו לאחריו הדלאה היות הדברים כו כל החכמות וכל חופני הולאתם. ולהיות שעשה הספר הלז בפת זקנותו וכאשר קבלו חז"ל. היה יכול לדבר בכללות בעניני העולם לדוב הנסיונות אשר עברו עליו בחוך הזמן. וכל שכן להיותו בן דוד אשר היה הפלם שבחלכים וחכם גדול. אשר מחכו קבל תורה וחכמה. וכ"ם להיותו מלך בירושלם העיר אשר בחר ה' רבתי עם זרע קדם כרוכי לב. ומקום מקדם מלך ועכיותו. אשר הוא מן המחוייב שכל חשביה יהיו מלאים תכמה כרחוי. והנה לומרו בן דוד מלך בירושלם שרומז היות סופעת חכמתו מלך לחיו ומלך עיר הקדם אשר היה מלך על כ"ם העיר ההוא. והס הפלם מתכונת שכאן הקדום כריך הוא לאכרהם לחיותו שהס שיר הקדם. והיות הקדום. הכל הבלים לאחר קהלת וגומר להיות כי דוד אביו לאחר הלם להבל דמה ימיו כצל עובר. כי כמו לפרש דבריו. ואיך הוא לבר לאחר כי הס כלל עובר להיותם הכל הבלים והכל הבל. והנה זכר שבעה הבליות בכנד שבעה לופנים מהימים והזמנים אשר יעברו על יושבי חלל. לאחד והוא ימי הילידה. בהיותו חי בחעי לחו בעולם הפכל הנה. אשר לו נקרא עובר כנזר מן ימיו כלל עובר כי לא יחלים שבתו במקום ההוא. ואל' והוא ימי הינקות. לאחרי נאתו מבטן לאו ויונק שדיה. ון מהחלב הנוכר מן הלם אשר היה כמו הכנה לאחז לחזן. והוא תאחזו. והג' והוא ימי [illegible] כאשר גמלתו אמו ומדריכו לל לקיחת הדברים הרבים. ומתקיל ללכת על גחון. ולהיות כנגד לאחריה. ולהיות כי ימי הילידה הם כמו הכנה לאחז היקות

מה יתרון ונומר · **ביאור המלות** שואף מענין התוחלת וההקיה כטעם כעבד ישאף כל סביבותיו · ר"ל סבובו לעולמים לזוגים וכמוהו ועבדו לעולם שהוא זמן היובל : **ביאור** דברי הפרשה אמר להודיע מה שיפול מהספק מצד המחשבה בענין התעסקות האדם בקניין השלמויות אשר העמל בהם הוא לבקש המועיל והם שלמות הקניין וכשרון המעשה והוא שלמות המדו' ושלמות המושכלות מהדבר שישאר לאד' שלא יפסד בכל עמלו שיעמול בזה המכוו' השפל אשר כל דברים הווים נפסדי' והולם אמר תחת השמש לפי שהמחשבה אשר חייבה שלא יהיה לאדם יתרון בזה לא חייב' אותו אלא בקניינים אשר באלו דברים ההווים הנפסדים כי המושכלות לנו הם צלמי הדברים אשר בכאן ומהיותיהם ולזה חשבו הקודמים שלא תהיה בכאן ידיעה כמו שזכר הפלסוף בספר מה שאחר הטבע ולזאת הסבה אמר בכאן מצד זאת המחשבה . שאין יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש אבל אם היה לו עמלו למעלה מן השמש הנה לא יתחייב שלא יהיה לו יתרון · ואחר זה ביאר הסבה אשר יחשב בעבורה שאין יתרון בקניין אלו הדברים והוא שהם כלם הווים נפסדים עד שימצ' בהם תמיד דור הולך ודור בא והב' לארץ עם פחיתות' יתרון על אישי האד' ושאר המורכבים שהיא קיימת וכשאר או ירלה בזה שהארץ אשר היא לעולם עומדת יש בה דור הולך ודור בא כי היא הווה נפסד' בחלקי' וזה הבאור השני הוא יותר נאות אליכו ונתן אחר זה סבת ההויה וההפסד אשר נשו הנמצאים השפלים בתמידות ובסדור מדבריו בזאת מחשבה שנית מקבלת למחשבה הראשונה והיא שבכאן טבעים קיימי' אפשר שתהיה בהם ידיעה נשארת וזה שההויה וההפסד ייוחס אל התקופה ארבעה אשר לכוכב כוכב כי בהיו' נכוחו על הארץ יפעול בכאן באופן מה הפך מה שיפעלהו בהיות נכוחו תחת הארץ ואלו התקופו' הם תקופ' יומית ועוד יתן מכוכב כוכב תקופות ארבע' מצד המזלות אשר יהיה בהם כי הפועל אשר יסודרו ממנו בכאן בהיותו במזלות הצפוניים הוא מקביל לפועל אשר יסודר ממנו בהיותו במזלות הדרומיים וכוכב אשר יהיה בו זה הענין אשר זכרנו יותר מפורסם הוא השמש כי הוא יעשה ביום האחד תקופות ארבע' ימשך מאחת אחת מהם לתגבורת ליסוד אחד מהיסודות וזה מבואר במלאכת הרפואה ויחדש השמש בשנה האחת תקופות ארבעה מתחלפית הטבעים עד שתקופת ניסן תגביר היסוד האוירי ותקופת תמוז תגביר היסוד האשיי ותקופת תשרי תגביר היסוד הארצי ותקופ' טבת תגביר היסוד המימי וזה מפורסם מאד מענין השמש ולפי שאלו תקופות ילכו בסבוב ימשך מזה שמירת הנמצאות אשר בכאן על ענין אחד עם היות אישיה' הווים נפסדי' ולזה אמר שכבר יזרח השמש וישקע ויעשה בזה תקופותיו היומית וזה הולך בסבוב עד שהוא מיחל בהיותו שוקע אל שישוב לזרוח מפאת מזרח · והוא גם כן חולק במזלות הדרומיים ואח"כ כיבב במזלות הצפוניים רלוני שסבוביו הדרומיים הם ששה חדשי' בפאת דרום וזה יהיה בהיותו במזלות הדרומיים וששה חדשים בפאת צפון וזה יהיה בהיותו במזלות הצפוניים והנה אלו הסביבים הם לולביים כמו שזכרו הראשונים לפי שאין השמש חוזר לזרוח ביום האחד מהנקודה בעצמה אשר זרח ביום הקודם אבל יזרח מהנקודה אחרת נוטה ממנה ולזה אמר שהשמש הולך וסובב הרוח האמר מאלו באלו תאמר הדרום או הצפון ועל סבוביו שב הרוח והמשל שהוא ילך לפאת דרום שלשה חדשים ובשלשה חדשים אחרים יתקרב לאופן המישור בשובו אל הסביבים ההם בעצמם אשר הלך בהיותו מתרחק לפאת דרום · וכבר אפשר שיפורש הרוח מענין רצון והביאור הראשון הוא יותר נאות ולזאת הסבה אשר זכר ימצאו היסודות קיימים

מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש · ואמר זה על עמל האדם תחת השמש בענינים הנפסדי' כי מה התכלית בזה שיהיה ראוי שיתחלק בו כ"כ כלם אל..ם להשיגו : דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת · וכמו כן אמר זה על חזרת תלילה הנמצאת בדורו' הנפסדי' בפעל' הטבע או מכהינו ההוה תמיד בחכמה נפלא' כי לא יושג בה שום תועלת לא לאישי' המיני' ולא לכללות זה המליאות כי גם שישתנו הדורות הארץ לעולם עומדת על ענין אחד באיכות וכמות הנמצאים בה בלתי תוספת וגרעון : וזרח השמש ובא השמש · וזה בעצמו אמר על חזרת תלילה הנמצאת בהקיפי גלגל השמש ממזרח למערב : הולך אל דרום וסובב אל צפון · וזה אמר גם כן על חזרת הלילה הנמצאת בהקיפי השמש כגלגל הנוטה · כי לא יתחדש מהם דבר לא בעצמם ולא במה של מעלה מהם ואם כל הבונה כזה היא בשביל הנפסדים הנה תכליתה גרוע מאד בלתי נאות לפעלתם מזולת מה שראה שנטייתו בלתי מועלת לנפסדים · אבל מזקת מאד ברב הפסתנו' הנמשך ממנו :

כל

מה מותר אית לאנש בתר דימות מן כל טורחיה דהוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין אלהן למעסק באוריתא לקבלא אגיר שלים לעלמא דאתי קדם מרי עלמא : אמר שלמה מלכא ברוח נבואה דרא טבא דצדיקא דאזיל מן עלמא בגין חובי דרא בישא דרשיעא דעתידין למיתי בתריהון וארעא לעלמי עלמין קימא לסוברא פורענותא דאתי על עלמא בגין חוביון דבני אנשא : וידנח שמשא בימטא מן סטר מדינחא ועאיל שמשא לכטר מערבא בליליא ולאתריה שחיף ואזל אורח תהומא ודנח למחר מן אתר דהוא נח מתמן מאיתמלי : אזיל כל סטר דרומא בימטא ומחזר לסטר ציפונא בליליא אורח תהומא מחזר מחזר ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז ועל סחרנוהי תייב לרוח עיבר ציפונא בתקופת תשרי וטבת נפיק מחרכי מדינחא בצפרא ועאיל לחרכי מערבא ברמשא :

מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש : ד' חס' בסי' דור הולך ודור בא והארץ לעולם עמדת : ל' רפיא'
ה וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם : ג' ג' ב
הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח : ל ומל' · ל · ג' חס בליש'

כל · כל

רם שבים ללכת והארץ לעולם עימדת · מלכים שי · שמח הרשע · סובב ט' חס' בליש' וסימ' הוא הסבב את כל ארץ כוש קרמא · ויך את אדם הסבב אליו דד"ה · סובב סבב הולך הרוח הנ'נא דפסו' · ויכה את אדום הסבב אליו דמלכים · אקימה נא ואסבבה · ויבא את רמ ם העירה · יסבבנהו יב'ננהו · תהום יסבבני · ואסבבה את מזבחך · וכל סבבים חס' במ"א ודמות בקרים סובבים :

מה יתרון · שכר ומותר : תחת השמש · תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור כל עמל שהוא מתניף בו את עסק התורה מה שכר בו : דור הולך ודור בא · כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר בניו ירלו דלים : והארץ לעולם עומדת · ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכים המגיעים עלמם עד לארץ כענין שנאמר וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומ' אומר כל לדיקי ישראל נקראו ארץ שנאמר ואתם תהיו לי ארץ חפץ : וזרח השמש ובא' · דור הולך ודור בא · כאשר השמש זורח שחרית ושוקע ערבית והלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה התמול משם שתזרח שם גם היום : הרוח · רוחו של שמש טגל"ט בלע"ז כמו אל אשר יהיה שם הרוח ללכת : ועל סביבותיו שב · גם מאחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום : הולך אל דרום · לעולם ביום · וסובב אל צפון לעולם בלילה : סובב סובב הולך · פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביו' ופעמים מסבבהן בלילה בתמוז מהלכתן ובטבת סיבבתן אף הרשעי כל מה שמשתן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברי' סופם לשוב אל מקום נתנתם ממקום הטנופה באו ולמקום הטנופה ילכו וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואיננו מלא לפי שאינן נשארים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר הקורא למי הים וישפכם וגומר והיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלי' הולכי' במחילות תחת ההרים מתוך אוקיינוס וחוזרי' ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכי' הם שבים שם אף הרשע כל עומת שבא כן ילך :

כל

אבן עזרא

מה יתרון · על משקל זכרון והוא שם מהפעלים שהפ"ה שלהם איננו שלם ובניין הפעיל יורה עליו והעניין אחר שהכל הבל מה יועיל לאדם בכל עמלו · ועניין תחת השמש הוא הזמן המתהפך כי השמש לבדו יוליד הזמן כי היום תלוי בשמש מעת זרחו ועד באו והלילה הוא מעת בא השמש עד זרחו יראו הכוכבים או הלבנה או לא יראו וכן זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף על פי נטות השמש לפאת צפון או דרום אף על פי שיש לירח בנהרות ובלחתים הלחים ובמיח מעשי' נחים וכימה לקשר וכסיל לפתח אין מעשה כולם כנגד מעשיו כי אם חלק מחלקי' רבים ואם השמש אחד ישתנו מעשיו כפי השתנות המתה ועפרים מתברות השבע' והשתנות ההלוכות כולם עם נוע גבוה גלגל המזלק היוצא על כן לא תמצא מתכונת מלאכת השמים נמשלת למתכונת אחרת רגע אחד · ועל זה נזכר בספר יצירה שתי אבנים בונות שני' עד השע שאין הפה יכול לדבר ולא האזן יכול לשמוע והעמל לבקש חכמה עד שתתברר רוחו יש לו יתרון כי אין הרוח של אדם תחת השמש : דור · בעבור היות כל נמצא תחת השמש מורכב מארבעה מוסדים מהם יצאו ואליהם ישובו והם האש והרוח הנה שהוא האויר והמים והארץ זכר ארבעתם והחל בארץ שהיא כמו היולדת ואחר כן זכר השמש מקים האש בעבור רוב חומה והיא האש המולד' ואחר כן הרוח והמים והאמר על הארץ שכל הנולדים ממנה אליה ישובו כענין כי עפר אתה ואל עפר תשוב והיא עומדת ודור בא ודור הולך ויתכן היות ענין דור כמו גרים וכמוהו מדור באהלי רשע : וזרח · כבר בארו חכמי המדות והחשבון שכל הנבראי' הנראים על עפרה חלקים והשמש גדול מכולם ואין אחד כמוהו והוא הפרש במלאכת שמים כדמות הנקודה בחכמת המדות והאחד בחכמ' החשבון והעניין אע"פ שיש לו תנועה ויזרח ויבא ישוב אל מקומו כבראשונה ומקום זרחו היום קרוב ממקום זרחו מחר ובעבור התנועע לצפון ולדרום יזרח שני פעמים בשנה ממקום אחד וממקום סוף הדרום והצפון פעם אחת עד אלא לו שנה תמימה וכן מקרה הלבנה והחמשה כוכבים גם כל צבא השמים יזרח ויבא לכן זכר הגדול כענין ולשמש שם אהל בהם שלא הזכיר הכוכבים ועניין שואף כמו באות נפשה שאפה רוח כאילו הוא שואף הרוח מרוב תאותו לשוב אל מקומו : הולך · יש אומרים כי גם הפסוק על השמש ידבר שפעמ' נוטה אל צפון ואל דרו' ויפרש הרוח פאה וזה איננו נכון ויורה עליו ועל סביבותיו שב הרוח וכל הפסוק הוא בעניין הרוח שפעם יתנועע האויר לפאת צפון ופעם לפאת דרום ויסוב מדרום לצפון על פאת מזרח ומצפון לדרום על פאת מערב על כן אמר סובב סובב הולך הרוח ובסוף ישוב על סביבותיו כשוב השמש כי היא סבת רוב תנועות הרוח ויורדי הים ידעו מהם שנים על דרך אחד ביום לשנה :

כל

אבן יחייא

הינקות ולימי הטפות אשר פניהם כמעט שוים · לכן כלל ימי הילדים במאמר אחד באומרו הכל · וכלל הב' אחרים במאמר אחד באומרו הבלים · שר"ל הבל של הבלים אמר קהלת · כי ימי הילדות שהכל המה · הם הכנה לימי הינקות והטפות שגם המה הבל · ולכן הבל הוא סמוך והיותו נקוד חטף פתח יוכיח · והד' והוא ימי הנערות עד כ' שנה · והוא הזמן אשר בו הנולד נעור ודיק מכל חכמה מדינית ועיונית · והה' הוא ימי הבחרו' · והוא הזמן אשר בו יתעורר בחומו הטבעי לדעת משכנות לא לו · אם בחכמה אם בסחורה או במלחמה ידו · וכל אחד אל מקום אשר יהיה שמה רוחו ללכת · הוא זריז וקל לעשותו · ולא ירא מפני כל · והו' ימי הזקנה בהתקרר מעט מהחום המתלהב ההוא ויניחו לבו ויבקש השלמיות · להכירו האמת מן השקר ברוב הנסיונות שעברו עליו · וכמה שלמד בזמן החולף · ולהיות כי ימי הנערות הם כמו הכנה לימי הבחרות והזקנה · לכן דמז ימי הנערות במאמר אחד באומרו הבל · וכלל ימי הבחרות והזקנה במאמר אחד באומרו הבלים · שר"ל ימי הנערות שהמה הבל · הם הכנה לימי הבחרות והזקנה אשר גם המה הבל · והז' הוא ימי השיבה ואחרית החלד · אשר כל הזמנים הקודמים הם כמו הכנה אליו · ובעבדו אמר הכל · שר"ל הימים האחרונים עם הראשונים אשר זכרנו הכל הבל :

אמר ן' יחייא ראוי לדעת כי שוכן בתי חומר יקרא אדם בעת היותו בימי הנערות ומיניו שהם ימי היניקות והטפות · עד עשרים שנה · ולכן היה אמספר בני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה · להיותו יוצא מגדר הנערות ויהיה זה שמו אז להיותו חמריי מאד ונוטה ליסוד האדמה · יותר מכל הזמנים האחרים אשר יחיה בהם · ואז דורש תמיד המאכל ומשתה ובבלי דעת · ודיק מתועלת החכמה והמדות · והנה יקרא גבר בעת היותו בימי הבחרות להיותו גביר בארץ · והון ועושר בביתו · וכל אשר ישאלוהו נפשו · רגליו ממהרות להוליכו אל הים · וזה להיות גובר עליו החום הטבעי · והוא אז במה שבין מימיו ובעת העמידה · והוא מכ' שנה עד מ' שנה · ויקרא איש בעת היותו בימי הזקנה והוא בן ארבעים לבינה כי אז יתקרר החום שבעי · אשר היה תגיעו לפעמים לפעול דברים נגדיי השכל · וכן להכירו האמת מן השקר ברוב הזמן אשר למד בו וברוב הנסיונות אשר נסה · והוא הזמן היותר נעלה מכל יחיו · כי הוא דורש אז אל השלמיות ואל המעשים טובים · ולכן שמו מגזר מן היסוד היותר נעלה והיא האש : ויקרא אנוש מכ' שנה ומעלה עד אחרית חלדו אשר אז הוא בירידת יחיו · כי חומו הטבעי נחלש ליובש לחותו השרשי ולכן התורה נותה לנו בלויים כי מנ' שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד · והוא שב לימי עלומיו · ושוכח תלמודו מפני אונסו · וחשכו הרואות בארובות · ואינו יכול ללכת לעשות עסקיו מפני חולשתו · וימיו מכאובים לחלאים יסבבוהו ולכן שמו אנוש נגזר מן אנושה מכתו · מה יתרון לאדם וגו' ר"ל מה תועלת ויתרון יש לאדם · הנקרא כן להדמותו באדמותו וחמרו · אשר בוסה בל תחשבותיו בעניני עולם השפל לבנות ולנטוע · ומה תעלה ויתר שאת יותר לו בכל עמלו שיעמול תחת השמש · וכאלו יאמר תחת ימי הבלו וחמו · וכינה הזמן בשמש להיות סיבוב גלגל השמש

סבב

רשי

כל הדברים יגעים וגו' · לא תשבע עין לא תמלא אזן · מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברי בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: מה שהיה הוא שיהיה וגו' · בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי המשנ אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמי' בעניין שנ' דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר ר' אלעזר בן הורקנוס דברי' שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה יש דבר בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמי' שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרוני' שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם ומדרש אגד' דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום לאחת שנ' ולא יהיה שריד לבית עשו: אני

קהלת א

כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת: כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ: מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ: אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה:

(ל נסי' · י' · נ' · ל' · ד' הס' · כ' ונס"ס · כ' · ג' חס' כ"ים · ל חס' י"ב' · ל נסי' · ג' · ב' יסעו)

אני

תרגום

כָּל נַחֲלַיָּא וּמַבּוּעֵי מַיָּא אָזְלִין וְנָגְדִין לְמֵי אוֹקְיָינוֹס דְּמַסְחַר לְעָלְמָא כְּגוּשְׁפַּנְקָא וְאוֹקְיָינוֹס לֵיתוֹהִי מִתְמְלֵי וּלְאַתַר דְּנַחֲלַיָּא אָזְלִין וְנָגְדִין תַּמָּן אִינוּן תַּיְיבִין לְמֵיזַל מִצִּנּוֹרֵי תְהוֹמָא: כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בְעָלְמָא אִישְׁתַּלְהָאוּ בְהוֹן נְבִיַּיָּא קַדְמָאִין וְלָא יְכִילוּ לְמִשְׁכַּח סוֹפֵיהוֹן בְּרַם הַבִילֵיהּ לֵיהּ רְשׁוּ לִגְבַר לְמַלָּלָא בֵיהּ דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בַּתְרוֹהִי וְלָא יְכִילָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי כָּל מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְעָלְמָא וְלָא יְכִילָא אוּדְנָא לְאִתְמַלָּאָה מִלְּמִשְׁמַע כָּל פִּתְגָּמֵי כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא: מַה דַּהֲוָת מִן קַדְמַת דְּנָא הוּא עָתִיד לְמֶהֱוֵי בָּתַר כֵּן וּמַה דְּאִתְעֲבִיד מִן קַדְמַת דְּנָא הוּא עָתִיד לְאִיתְעוֹבָדָא עַד סוֹף כָּל דָּרַיָּא עָלְמָא וְלֵיהּ כְּלוּם פִּתְגָּם חֲדַת בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: אִית פִּתְגָּם דְּיֵימַר אֱנָשׁ חֲזִידֵין פִּתְגָּם חֲדַת הוּא הָא כְּבַר הֲוָה לְעָלְמִין בְּיוֹמֵי דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ לְקָדְמַנָא: לֵית דָּכְרָנָא לְדָרַיָּא קַדְמָאִין וְאַף לְבַתְרָאִין דַּעֲתִידִין לְמֶהֱוֵי לָא יְהֵי לְהוֹן דָּכְרָנָא עִם דָּרַיָּא דִיהוֹן בְּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא: כר

משמע ד' הס' וסי' נעויתי משמע · אוטם אזנו משמע דמי' · מסיר אזנו משמע תורה · ולא תמלא אזן · זכרון ל' בסיפר' לא יהיה להם זכרון עם שיהיו וכל ש"ר קריאה דכ"ת' זכרון במ"א והוא חד מן שיטה חדא מן כ"א וכל חד וחד ל' דכו' בסיפ' וכל קריאה דכו' כמ"א וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הש"ן בערך שן כם ד:

רלבג

קיימים והויה נפסדים בחלקיהם ולזה נמצא שכל הנחלים הולכים אל הים בהוא היסוד המים · והים איננו מלא ר"ל שאין נוסף שיעורו בזה לפי שכבר יפסד ממנו כשיעור זה שיבוא בו מה"ן כמו שהתבאר בספר האותות ואל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת ובזה האופן ישאר היסוד המימי על ענינו · כל הדברי' האושים ימלא בהם היגיע' עד שלא יוכל איש לדבר בהם לרבויים לא תשבע עין לראו' אותם כי רבו מאד ואמנם אמר זה לפי שלא תוכל העין להשיגה כולם לרבויים ולפי שבהם עוד חלופ' מגד שבעם האישיי עד שענין הדבר האישי' עתה הוא זולת ענייננו אחר זמן מועט ולזה לא תמלא האזן משמוע מוחשיה לרוב החלופים אשר בהם אלא שעם כל זה ימלאו בהם טבעים קיימים יתכן שנשאר בהם הידיעה וזה שמה שהיה הוא שיהיה ומה שיעשה הוא שיעשה ואין כל חדש בהגו' המנייני' והשמירה אשר לטבעיהם מפאת הגרמים השמיימי' לפי מה שנתן להם ה' ית' מהכח ביום הברא' · אין דבר שיאמר האומר זה חדש הוא כמו הענין בחדושים הגדולים אשר לא יפלו כי הם בזמן ארוך הפסד הרי' והפיכת הארץ ושוב שיבשה הים והים יבשה והנה כבר היה זה לזמני' אשר היה אחד אחד מהם מלפנינו אבל הסבה שהביאה להשוב בזה הענין שיהיה חדש היא שאין זכרון לראשונים שהיו במה שעבר מהזמן וגם לאחרוני' שנראה אות' עתה לא יהיה להם זכרון עם שיהיו חדושם דבר חדש ואין הענין כן · ומזאת המחשבה השנית יתבאר בטול המחשבה הראשונה שהתחייב ממנה שלא יתרון בקניין החכמה ואמנם כ זארה המחשבה הראשונה לודקו' בקניין העושר וכסרון המעט' כי אין בהם בעצמם דבר קיים נצחי · וזה הכלל העולה מהדברים בזאת הפרשה: אני

מ"ע הספורנו

כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר · ועם זה הנה כל הדברי' יגעי' מפני [illegible] הכל את עלה [illegible] השמימיי' שהם בלתי [illegible] הם רבים באופן שלא יוכל איש לספרם הנה כן התמדתם הנצחית כמין הינה מצד טבעם הכלל' אבל מצד אי זה כלה' משגיח בזה שהוא בלתי כלה: ולכן לא תשבע עין לראות · לא תשבע עין השגתהו ולא תלאה מראות והשגיח: ולא תמלא אזן משמוע · באופן שלא תחדל אזן הטבע משמוע את מצות העלם הנבדל המצוה עליו כי הטבע מצד עצמו פועל בלתי כונה: מה שהיה הוא שיהיה · ובזה ראוי לתמוה על זה הנבדל המצו' לטבע לחזור חלילה בלתי התחדש מזה דבר: יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא · ולאמרתי שאין כל חדש כי גם שיקרה דבר בימינו שנחשוב שהו' חדש: כבר היה לעולמי' לפי הנמצא בדברי הימים שלהם: אין זכרון לראשונים · והסבה שיוחשו הדבר הוא חדש בעינינו היא שאין זכרון לראשונים: אני

אבן עזרא

כל הנחלים · אף על פי שהנחלי' הולכי' אל הים לא יהיה מלא עד שיעבר החוק ויכס' הארץ בעבור שהמים שהלכו אליו הם ישובו ללכת על מקום' פעמים אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקיע והם רוב העננים והמים המתוקי' יעלו בעבור כלות' והאיד ישוב גשם כעניין הקורא למי הים וישפכ' ומימי המעייני' מהגשם וכל הנחלים יבאו מהמעייני' הלא תראה כי בשנת בצירת יבשו רובי המעייני' וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ וזה עניין אל מקום שהנחלים הולכי' ולא באר שלמה סבת שוב המים אל מקומם כאשר לא באר סבת שוב השמש מהמערב למזרח אם למעלה מהרקיע או על הנלדדים או על דרך שהארץ עגולה והיא באמצע הגלגל העליון כי אלה הדברי' צריכי' ראיות ושירם ספור לדבר על כל דבר נראה לאין ולא יצטרך לראיות והענין בזכירה אלה ארבעתם שהם השמש מהיא מקום האש והרוח והמי' והארץ בעבור היות כל הנמצאים תחת השמש נולדים מהם הצמחים והחיות ובני אדם והעוף ודגי הים ואם הם שם השרשי' מתהפכ' לשוב אל מקום כשהיו איך יעמדו הנולדי' מהם ואם היו בראשיתם הכל כן יהיו באחריתם ואם האדם הבל אף כי מעשהו [illegible] שהם כמקרה המקרה בעניין ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל: כל הדברי' · יש מפרשים יגעי' כמו מלאים וזה לא יתכן בעבור היות [illegible] כעניין פירושם היה מיגעי' מבניין פיעל הדגוש מן אל תיגע שמה · אכן ישוב יגעים על הדברי' בעצמם והחפץ [illegible] לא יוכל איש לדבר ואחר שהודיע הארבעה השרשי' שהם עומדי' על מתכונתם ואם תקרה להם תנועה בסוף ישובו כשהיו אמת ידענו הכלל והפרטי' הנולדים מהם [illegible] על מתכונת אחת על כן לא יוכל אדם לספור אות' והעין לא תשבע מראותם כי סבת ראות העין התמונות שהם מתדמות [illegible] והאזן לא תמלא משמוע הפרטי' כי גם סבת השמיעה הכנס' האויר שיש בו תמונות הקולות גם הם לא יעמדו על כן לא תוכל העין לבלוע בפרטם ולא האזן להמוע מספרם כי אין קץ ומספר להם אבל בני אדם לכן היוצר לבדו ידע הכלל והפרט כי מעשה ידיו כלם: מה שהיה · אמר המשורר על הבריאות העליונות כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעול' ועל הבריאות של מטה אמר כי נשגב שמו לבדו והעניין כי תהו המה כלם ועניין מה שהיה הוא על הגלגלי' וצבאותם כי הם כמו עגולות חוזרות חלילה וראשיתם כסופם וסופם כראשיתם · ומה שנעשה הוא שיעשה על הכללים שהם שמורי' כמין אדם ומין שים ומין כל צמח וכל חי ומין כל [illegible] והתנועות העליונים ואם העליוני' עומדים יעמדו הכללים שהם כתבנית מערכות הכבאות והענין אף על פי שלא תוכל לספור הפרטי' כלליהם שמורי' וידועים וספורים ועל זה הדרך תראה עולם שלמעלה ועולם שלמטה עומד על דרך אחד ואין כל חדש: יש דבר · יחלא יש ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקי' מעטים כמו ויש אשר יהיה הענן יש מפזר ונוסף ויש רשע מאריך כי ברוב שנות רשעים תקצרנה ואם יראה לאדם דבר חדש כבר היה לעולמים ופירוש עולמי' כמו זמני' וכן לור עולמים מלכותך מלכות כל עולמים תשועת עולמי' תשועת כלה וזמני' רבים: אין זכרון · אם תאמר אילו היה כמו זה הדבר החדש בימים הקדמוני' כאשר שמענו שמעו אין זכרון לראשונים גם כן יקרה להחרונים עם אחרוני אחרונים · עד הנה דברי שלמה על דרך כלל ועתה יחל לבאר כל הדברים שיעלו על לב: אני

אבן יחייא

סבת הזמן ואחרו · כי הזמן איננו כי אם מספר התנועה מסיבובי השמש · ויקרא יום מעת זריחתו עד בואו ולילה מעת שקיעתו עד זרחו · ויקרא שנה סיבובו בכל אזור המזלות · וחדש סיבובו באחד מהשנים עשר · ויובן מדבריו כי אין יתרון לאדם כאשר יעמול בדברים העומדים תחת הזמן · להיותם הווים ונפסדים · אבל אם יעמול בדברים אלהיים אשר לא יכללם הזמן · יהיה לו כדאי מעלה והתנשאות עם יתר עז להיותם נצחיים · דור הולך וגומר להיות כי כאשר גזר שאין יתרון לאדם וגומר יפלו שתי הקדמות הכרחי הפירוש והוא איך יהיה עמל האדם והנה · ואיך יתהוה [illegible]

[illegible]

אני קהלת וגומר · ביאור המלות לענות בו הוא מגזרת ענין · והרצון בו להתעסק בו · ורעות רוח · כמו רעיון רוח · להמנות שהחומר אשר הוא סבת העוות והחסרון כמו שהתבאר בטבעיות הוא חסר עד שלא יושג בו המעיין באופן שיהיה אחד כי באחד ימנה כל נמנה · או יהיה הרצון בזה שלא יוכלו להמנות חסרונותיו כי עצמו מספר · הוללות ושכלות · הוא כמו סכלות בסמ"ך · הנסכה בשמחה · הנסה אותך בשמחה · שדה ושדות הם כלי זמר ויהיה שדה כלי נעשה כדמות תיבה ואהל כמו העוגב ומה שידמה לו מכלי הזמר · ושדות הוא כלי בו אהלים רבים כמו הכלי זמר שנקרא בלע"ז מי"ג קנאון שיש בו עליות תחתיים ושניים ושלישיים והיו אלו המינים מנגנים יחד והיה קול השדות דק וקול השד' עב כי בהסכמת' מהערבות מה שלא יעלם · ומי יחוש · ר"ל ומי ירגיש : יבקש את נרדף · הנה מפני ששם הרדיפה מונח בענין הבקשה כאמרו בקש שלום ורדפהו · צדק צדק תרדוף הנה יקרא הדבר המבוקש נרדף והנה קרא בזה המקום המתחדש ממה שעתיד להיות נרדף כי הוא מבוקש אצל הפועל הראשון ומכוון שיצא לפועל מצד הכחות ההתחלו' ששם בזה הנמצא העלו' למחתו וכבר זכרנו בספר מ"י איך ישתעפו אלו הפעולות הפרטיות מה' ית' : או יהיה אמרו והאלהים יבקש את נרדף תמורת אמרו בפסוק הקודם והאלהים עשה שייראו מלפניו ויהיה הרצון בזה שכבר ישנה ה' ית' זה הסדור מצד בקשו מי שהוא נרדף ר"ל שיהיה כלון הרע לבא עליו וה' יתברך יגן עליו ויצילהו מצד התדבק השגחתו בו · לברם האלהים ר"ל לברר אותם ה' ית' דלוני שה' יתב' יבין אלכל מעשיהם ויברר הצדיקים מבין הרשעים וישפטם כלם באשר וזה המשפט מיוחס לו ולזה אמר שהאלהים הוא המזומן לבררם והוא יראה מי שלא השתדל מהם בהצלחת הנפש עד שהם במדרגות הבהמות או יהיה הרצון בזה שהוא היה נבוך בענין בני האדם שהוא ירצה בהם כל בו בררם בו האלהי' מהבהמו' בזה הכח השכלי וכן הענין בלמ"ד אשר במלת לראות והרצון על מה שירצה שהאנשי' הם במדרגת הבהמות ומיד עושקיהם לא הוי"ו מוספת השלילה הקודמ' כאמרו ואין להם מנחם והרצון בו ולא מיד עושקיהם כח : ביאור דברי הפרשה אמר מספ' המחשבות המקבילות אשר בענין החכמה אם היא מועילה לאדם אם לא · אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם · ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים לדעת סבותיו וכל משיגיו והיא החכמה הטבעית והנה מצאתי בזה מחשבה תביא לחשב שזאת התשוקה אשר שם ה' ית' בנו לדעת אלו העניינים הטבעיים היא לנקמה ממנו ר"ל שההתעסקות בחכמת הבהמות השפלות הוא ענין רע נתן אלהים לבני אדם להתעסק כי הוא יתהלל [illegible] מה שירא' בהתחלת המחשבה מצד הדברים הטבעיים בעלמא והוא שכל המעשים שנעשו תחת השמש הם דברים שלא יעמדו אפילו רגע אשר בענין אחד ולזה יחשב שכל אחד מהם הוא הבל ורעיון רוח שאין לו תכליות בעצמו הנה החומר השפל הוא מעוות עד שלא יוכל לתקון בשום פנים כי הגורך אשר תשתדל בשמירת נמנה נמנה מאלו הנמנאים לא ישמע אליה החומר תמיד אבל יגברו הכחות המתפעלות על הפועלות ויקרא מזה ההפסד והוא גם כן במכלית החסרון עד שלא יוכל להמנות ולהיות אחד שלם וזה שכל מה שיקנה מהצורות קנאם בהתנועות קנאם יוסיף פלמות אלא שעם כל זה ימנא הענין בסוף מגיע אל נמנה שישיגהו ההפסד והוא החדש · או ירצה בזה שהחסרון שיש לחומר הראשון לא יוכל להמנות לרבוי ר"ל שלא יושג מספר חסרונותיו או ירצה בזה שיש לו חסרון עד שלא יוכל להמנות שיהיה אחד מהנמנאות לפי זה החומר אין לו מציאות לבדו כמו שהתבאר בראשון מהשמע : דברתי

כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה לביה לחדא על עתריה ועבר על מימרא דיי וכנש סוסוון ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזא דיי עלוהי ושדר לוותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסי מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטלטל וגלי בעלמא לאוכחותיה והוה מחזר על כרכי פילכי וכרכי ארעא דישראל בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוי שמיה שלמה מתקרי סן קדמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלם: ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלי לי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מיניה ואנא לא תבעית מיניה אלהן חוכמתא למידעין טב לביש וסוכלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין וחזית כל עובדי בני אנשא חייבא נגן ביש די יהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה: חזיתי ית כל עובדי בני אנשא די אתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין והא כולא הבלא ותבירות רוחא:

אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם: ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו: ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח:

מעות

גבר

רשי

אני קהלת הייתי מלך על כל העולם ולבסוף על ישר' ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם הבל עכשיו אינו מלך : ונתתי את לבי לדרוש · בתורה היא החכמה ולהתבונן בה כל המעשה הרע ההמור למעלה הנעשה תחת השמש וביונתי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הב"ה לפני בני האדם את החיי ואת המות את הטוב ואת הרע : ענין רע · מנהג רע להם : לענות בו · להתנהג בו · ענין יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו · כמו אלהי' הניא לפניה : ורעות רוח · שבר רוח כמו רועו ואתו רוח טל"ש ס פ המעשה בא לידי כהב לב : מעות

מ"ץ ספורנו

אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם · והיה לאל ידי להקהיל חכמי הדור ולחקור דעות וחקרי לב חכמים גם [illegible] ונתתי אל לבי · [illegible] זה שהיה לא ידי [illegible] ההשתדלות [illegible] להשיג את המכוון [illegible] ז"ל יגעתי [illegible] מצאתי אל תאמן : בחכמה · עיוני' ומיקרי' : על כל אשר נעשה תחת השמים · התחלתי חקירתי בנפסדים במשפט כל חוקר להתבונן מהם אל מה שלמעלה מהם : הוא ענין רע · ומצאתי שלבי ושכלי המתבונן הוא ענין רע וחסר שהו'כחיי בלבד לא שכל בפועל : לענות בו · להכנע לפניו בהכירו את חסרונו ולא יתגאה בבחירתו שיחשוב היותו בפועל דומה ליוצרו כמו שקרה למלך צור כאמרו אל אני מושב אלהים ישבתי אבל ישתדל להדמות אליו לרצון לפניו : ראיתי את כל המעשי' אשר נעשו תחת השמש · שהם הנפסדים וראיתי שהם הבל · שתכליתם מצד עצמם גריעה ודבר בלתי נחשב : ורעות רוח · באופן שכל מה שישמח האדם בהם הוא רעות רוח כי הוא בזה רועה וזון בדות בלבד כענין אפרים רועה רוח : מעות

אבן עזרא

אני קהלת · ענייני הספר יורו כי באחרית ימיו חיברו כאילו יאמר לדורות הבאי' כך וכך נסיתי בימי חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור היותו מלך וענין על ישראל בעבור שהיו גם לשעבר נביאים וחכמי לב כמו בני זרח ולא כבני קדר הסבוני באהלי' והענין שהייתי מלך על עם חכם ונבון ואחר בירושל' בעבורי היות מקומה נכון לקבל החכמה כי ידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים ולא יתכן היות ישרי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיי' כי החלקים הראשוני' והאחרוני' ימנע רוב החום או הקור להיות תולדת אדם ישרה וידוע כי רוחב ירושלם שלשי' ושלש מעלות והוא חצי היישוב כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטית השמש בצפון או בדרו' : ונתתי · יתכן היות ענין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו והוא שחקר בחכמה וכן ענין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי המעשים אע"פ שהוא ענין רע בעבור שיתעסק האד' בדבר שלא יועיל ופירוש לענות בו מענין ויש אומרי' שהוא מלשון ענוי ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד וענה בגאון ישר'ויותר נכון הוא היו' וענה מן לא תענה ברעך וגם עניתי כמו ויען איוב וזורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי וכן ישתעו אל ויענם יענה בם או ישיב תשובה להם וכאשר התעסק לראות שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמי' כמו תחת השמש ויתכן שרמז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל מעליון ששם כל נבא השמים וחכמת סוד המזלות על שחוגה והרבעי' צורות הגלגל ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשי' שהם נולדי' מכח השמי' וראה שהוא ענין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדי' ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרי' וזורה על זה שאמ' תחת השמי' עם לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי : ראיתי · פירוש ודמוי רוח כמו אפרי' רועה רוח ורודף קדים שלא יועיל ולא ישביע ועניין רוח כמו הבל בעבור רובי תהלוכותיו שלא יוכל אדם לתפשו ביד כעניין כי רוח ידעו וכן כי רוח עברה בו ויתכן היות ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח ומשכל דמות ודמיון מהפעלי' שהלמ"ד שלהם אינגו שלם : מעות

אבן יחייא

פעמים הרבה · הנליון והנה נדיקו של עולם · יהיה קם תמיד · כי לא יתבטל ולא ישתנה בשינויו · כי ה' לחכול ישב ישב ה' מלך לעולם · ואין כל חדש תחת השמש ר"ל כי תחת הזמן אין דבר חדש · ואם יחשב שימצא · הוא מחשבה כוזבת כי יש דבר שיאמר האומר ראה זה חדש הוא · ואינו כן · שאף אם הוא חדש אצלנו · בערך התכליות אינינו חדש · כי כבר היה לעולמים אשר לפנינו אם יאמר האומר שאם האדם הלז כבר היה בזמנים הקודמים · מן הראוי היה שיהיה לנו שמץ מנהו ע"פ הקבלה · או ע"פ הספרי' הנכתבים בדור דור · לכן אמר שאין לתמוה כי אבל הדברים יש זכרון · כי אין זכרון לראשונים ר"ל לכלם אף כי יהיה במקצתם · וכן ימשך בעקבותינו · כי גם לאחרונים שיהיו · לא יהיה להם זכרון עם אותם שיהיו לאחרונה מהם :

אני קהלת הייתי מלך וגו' בא לבאר מדרך החקירה והנסיון איך כל עמל האד' תחת השמש הוא הבל · ולהיות יאמינו דבריו ונסיונותיו אשר אני קהלת וגו' שר"ל ראוי שיאומתו דברי ויכנסו באזני השומעים להיותי קהלת שנקהלו בי כל החכמות · ולהיותי מלך ומושל מקשיב דברי חכמה ודעת וכל אשר שאלו כפשי לדעת מהנסיונות כשיתי בחוקתי · כי אין בית המלך חסר כלום · ובפרט בהיותי מלך על ישראל עם חכם ונבון ובחירי אל · ובירושלם מקום הנבואה כאמר עליו בית אלהים ושער השמי' · ונתתי את לבי וגו' התחיל לדבר ולומר ונתתי את לבי כנגד יגן גם לי לבב כמוכם והוא הסכל · לדרוש ולתור בחכמה · כמו מתור הארץ · כי שם לבו ומחשבותיו כולם על הדבר · כאשר עושים התרי' את הארץ אשר יחפשו מוצאיו ומובאיו · על כל אשר נעשה תחת השמים · כינה עולם השפל תחת השמים להיותם הם סבת כל הנעשה בארץ בהשפעתם ובסיבובם ובמהלכם · הוא ענין רע וגו' הוא תכלית מה שהשיג בעולם השפל ותחת השמים אחרי הדרישה והחקירה כמיוד · כי הוא ענין רע · ענין נגזר מענין · ובאמר יתיחס לאנשים העמידה בחטון כי שם ניתם ומנהגם · וכה יתיחס אליהם העמידה במנהג רע אשר הוטבעו בו · נתן אלהים · ר"ל מוכח מאתו לפניהם · כי אין רע יורד מלמעלה · לבני האד' ואולי כי היה יתגאלת אביהם הראשון בכפרי · לענות בו · כנגזר מן ענין רע והוא כמו לנהוג ולדבר בו · ראיתי את כל המעשים וגו' ר"ל סבת גזרתי כי כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע שר"ל אשר כי הנעדר רע והטוב בקיום הנמצא · להיותי כי ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והוא הזמן · היות כלם הבל ורעות רוח · כי רעות רוח נגזר מן אפרים רועה רוח · ויחס הנעדר לרוח להיותו דומה לו לרוב הפכיותו ולחסרון בית קבולו אשר לא יוכל איש לתופשו :

[illegible]

ט״ו מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת: דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלָםִ וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת: וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ: כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב:

א אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל: לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה: תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם: הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים:

עשיתי

תרגום

גְּבַר דִּי סָרִיבָן אוֹרְחָתֵיהּ בְּעָלְמָא הָדֵין וּמִית בְּהוֹן וְלָא הֲדַר בִּתְיוּבְתָּא לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְאִתַּקְנָא בָּתַר מוֹתֵיהּ וּגְבַר חָסַר מִן אוֹרַיְתָא וּפִקּוּדַיָּא בְּחַיּוֹהִי בָּתַר מוֹתֵיהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְאִתְמְנָאָה עִם צַדִּיקַיָּא בְּגִנְתָא דְעֵדֶן: מַלֵּילִית אֲנָא בְּהִרְהוּר לִבִּי לְמֵימַר אֲנָא הָא אַסְגֵּיתִי וְאוֹסֵפִית חוּכְמְתָא עַל כָּל חַכִּימַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֶם וְלִבִּי חֲזָא סַגִּיאוּת חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא: וִיהָבִית לִבִּי לְמִדַּע חוּכְמְתָא וְחוּלְחַלְתָּא דְמַלְכוּתָא וּמַנְדְּעָא וְסוּכַלְתָנוּ בְּחַנִּית לְמִדַּע דְּאַף דֵּין הוּא תְּבִירוּת רוּחָא לִגְבַר דְּמִשְׁתַּדַּל לְמִשְׁכַּח יַתְהוֹן: אֲרוּם גְּבַר דְּמַסְגֵּי חָכְמְתָא כַּד יְחוֹב וְלָא יְתִיב בִּתְיוּבְתָּא מַסְגֵּי רְגֵז קֳדָם יְיָ וּדְמוֹסִיף מַנְדְּעָא וִימוּת בְּטַלְיוּתֵיהּ מוֹסִיף כְּאֵיב לְבָּא לִקְרִיבוֹי: אֲמָרִית אֲנָא בְּלִבִּי אֵיזִיל כְּעַן הָכָא וְאֲבַחַן בְּחֶדְוָא וְאֶחֱזֵי בְּטוּב עָלְמָא הָדֵין וּכְדוּ מְטָא עֲלֵי צַעֲרָא וְסִיגוּפָא אֲמָרִית בְּמֵימְרִי הָא אַף דֵּין הוּא הֲבָלוּ: לְחוּכָא אֲמָרִית בְּעִידַן צַעֲרָא לֵיצָנוּתָא הוּא וּלְחֶדְוָא מַה הֲנָאָה אִית לִגְבַר דִּי עֲבַד יָנָהּ: אַלֵּלִית בְּלִבִּי לְנַגְדָּא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא בִּסְרִי וְלִבִּי דְּבַר בְּחוּכְמְתָא וּלְאַחֲדָא בְּשְׁטוּת עוּלֵימַיָּא עַד דִּי בְּחַנִּית וַחֲזֵית אֵידֵין מִנְּהוֹן טַב לִבְנֵי אֱנָשָׁא דְּיַעְבְּדוּן עַד דְּאִינוּן קַיָּימִין בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שְׁמַיָּא מִנְיַן יוֹמֵי חַיֵּיהוֹן: אַסְגֵּיתִי עוֹבְדִין טָבִין דִּירוּשְׁלֶם בָּנֵיתִי לִי בָּתִּין בֵּית מוּקְדְּשָׁא לְכַפָּרָא עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית מְקִירַת מַלְכָּא וְאִדְרוֹן וְאוּלָם וּבֵית דִּינָא אַבְנִין פְּסִילָן דְּתַמָּן יָתְבִין חַכִּימַיָּא וְדַיָּינִין יָת דִּינָא עֲבָדִית כּוּרְסְיָא דְשֵׁן דְּפִילָא לְמוֹתַב מַלְכוּתָא אַנְצִיבִית לִי בְּיַבְנֶה כָּל קֳבֵל כַּרְמִין דְּעִנְבָּא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲנָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין וְאַף לְנַסְּכָא חֲמַר חַדְתָּא וְעַתִּיק עַל מַדְבְּחָא:

עברית

מסורה

דברתי ב׳ ר״פ וסי׳ אליך בשלותיך והאמרי לא · דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה · ואינון חד מן י״ד פסו׳ מן ב׳ ר״פ לא נסבין ו׳ וסימ׳ נמסר כמסר רבת׳ במערכת אות הוי״ו בס״ד : ודעת ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ והיה אמונת עתך חסן · טוב טעם ודעת · כתבתי לך שלישים · ולבי ראה הרבה חכמה · בטיב ד׳ רפין וסימ׳ נמס׳ בתלים סי׳ כ״ה ובסדר בחקתי · ולשמחה ג׳ וסי׳ וסרני פלשתים נאספו · יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה · ולשמחה מה זה עשה · זה י״ח כתי׳ ה׳ וב׳ כתי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ :

רש״י

מעוות · בחייו לא יוכל לתקון ומשמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותי׳ פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוות : וחסרון לא יוכל להמנות · זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמה׳ בקבול שכרם : דברתי אני עם לבי : עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי שאבוא לידי מידה זו : אני הנה הגדלתי וגו׳ · ואתנה · עכשיו את לבי לדעת את טוב החכמה מה סופה ואת טוב ההוללות והסכלו׳ והוללות שיגעון וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול במים וסכלות שטות : ידעתי · עתה שגם החכמה יש בו שבר [illegible] כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להב״ה אני אמרתי ארבה סוסי׳ ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי נשיו הטו את לבבו וכן הוא או׳ שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנ׳ נאם הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי אני בלבי · הואיל וכן הו׳ אחדל לי מן החכמ׳ ואעסוק במשתה תמיד : אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או ערוב בשמים ביין לקונדיטון : וראה בטוב · כמו וראית בטוב : והנה גם הוא הבל · שהרי ראיתי בנכואה שהרבה קלקולין באו׳ מתוך שחוק כלשכר ונת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם : לשחוק אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה : ולשמחה מה זו · טובה עושה הרי סופה תוגה : תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן בנשת׳ היין את בשרי כל סעודת עונג קרויה על שם היין : ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמ׳ להחזיק בתורה : ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם איתיאל ואוכל וכגון לכיסת סעטנז וכלאי הכר׳ שהשטן משיב עליהם ואומת העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר טוב אשר תאחוז בזה וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות : הגדלתי מעשי · בימי גדולתי : עץ

רלב״ג

דברתי אני עם לבי אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני בירושלם ולבי ראה הרבה חכמ׳ ודעת · ובהיות הענין כן כבר יקכן שאדע מדרגת החכמ׳ עם הסכלות כי לא יוכל לשפוט איזה יותר טוב משניהם מקבילים מי שלא ישיגם ולזה נתתי לבי לדעת מדרגת החכמ׳ ומדרגת ההוללות והסכלות עד שאדע איזה טוב מהם ידעתי שגם זאת החקירה היא מחשב׳ שיש לני בזה הענין והוא שאנחנו נמצא שרוב ההשתדלות בחכמ׳ מזיק עד שברוב החכמ׳ יהיה רוב כעס [illegible]

אבן עזרא

מעוות · פעול כמו מדיבר והם שני שרשי׳ והענין אחד שלם ושאיננו שלם · ומלת לתקון פועל עומד והעניין על דרך הפירוש הראשון על שני הפסוקים שהם לפני זה אחר שראה שהכל הבל לא יוכל ההבל לשוב כמו עומד כי המעוות לא יוכל להיות נתקן כי תולדתו מעוותת ובעל החסרון אין בו יכולת להמנו׳ עם השלימי׳ וזה הפירו׳ בחסרון בעל מחסרון או יהיה שם האחר כמו ראשון ואחרון או ישוב על מעוו׳ ויהיה מעוות לבדו בתולדתו ומעוות חסרון מחסרונו ועל הפירוש השני שנולד במערכת חסירה אין בו כח להשלים נפשו והנה נמצא המתעסק לחקור עיקר התולד׳ ממלאכת השמים מתעסק בתוהו וזה נכון ברוב מבני אדם וברוב מעשיהם : דברתי · בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנכרא בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והחוט [illegible]

אבן יחייא

[illegible]

ספורנו

[illegible]

רש"י

עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ אי זה גיד הולך אל כוש ונוטע בו פלפלין איזה הולך לארץ חרובין ונוטע בו חרובין מכל גידי הארץ כדאית' במדרש שמשם מסתיהו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : בריכות מים · כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע : סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף יקרא שהמלכים מסגלים בגנזיהם : והמדינות · סגולת כל סוחרי' : שרים ושרות · מיני כלי זמר : שידה ושידות · מרכבות נוי עגלות צב ובלשון תלמוד יש שידה תיבה ומגדל . אף חכמתי · גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה · ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה . לא אצלתי · לא ריחקתי להבדיל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : וזה היה חלקי · ואחרי עשות כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס ששותין בה ויש פותרין ממדרש תנחומא כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות : יער צומח עצים · עמי הארץ למגדל שדות וכרמים : ופניתי · עתה בכל מעשי ורוח אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר : ופניתי

רלב"ג

וראיתי אני מחשבה שנית מקבלת לזאת המחשבה והיא שיש יתרון לחכמה מן הסכלו' כיתרון האור מן החשך וזה הענין מיוחס הסכלות אל החכמ' מבואר · החכם יחיל עיניו בראשו בכל מה שישתדל בהגעתו ר"ל שבראש פעולתו יראה התכלית אשר ישתדל בהגעתו וידרך אליו בסבות הנאותות ולזה יתכן שיגיע אל התכלית אשר כוון אליו והוא' הכסיל ילך בחשך ולא ידרך אל מה שישתדל בהגעתו בסבות הנאותות ולזה ימנעו ממנו רוב הדברים אשר יכוין אליהם והנה ידעתי גם [illegible]

[illegible]

הלו הקניינים בלתי נפסדים הנה ראוי שישנאו וירחקו כי במות האדם יבכר ממנו התענוג

מ"ע ספורנו

[illegible]

ורעות רוח יתכלית גרוע ובלתי נחשב : ואין יתרון תחת השמש · שבכל מה שתחת השמש אין שום יתרון לנפש השכלית : ופניתי

קהלת ב

ה עֲשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי
בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי: עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת
מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים:
קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת
הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה
הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלָםִ:
כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת
מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים
וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה
וְשִׁדּוֹת: וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל
שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלָםִ אַף חָכְמָתִי
י עָמְדָה לִּי: וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא
אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי
מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־
עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי:
וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי
וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל
הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ:

ופניתי

תרגום

עֲבָדִית לִי גִּינַת שַׁקְיָן וּפַרְדֵּסִין וּדְרָעִית תַּמָּן כָּל מִינֵי עִסְבִּין מִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ מֵיכְלָא וּמִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ מִשְׁתְּיָא וּמִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ אָסוּתָא כָּל מִינֵי עִסְבֵּי בוּסְמִין נְצִיבִית בְּהוֹן אִילָנֵי סְרַק וְכָל אִילָנֵי בוּסְמִין דְּאַיְתִיוּ לִי יְהִיטְלָנֵי וּמַזִּיקֵי מִן הִנְדְּקָא וְכָל אִילָן דְּעָבִיד פֵּירִין וְתַחוּמֵיהּ מִן שׁוּר קַרְתָּא דְּבִירוּשְׁלֵם עַד כֵּיף מַיָּא דְּשִׁילוֹחַ: בְּחֲנִיתְכֵית מִשְׁתְּיָא דְּמַיָּא אִידִין חֲזֵי לְאַשְׁקָאָה אִילָנַיָּא עִסְבִּין וַעֲבָדִית לִי פַּרְקְטַנִין דְּמַיָּא מִנְּהוֹן אֲפִילוּ חוּרְשָׁא דִּי מְרַבֵּי קִיסִין לְאַשְׁקָאָה: קְנֵיתִי עַבְדִין וְאַמְהָן מִבְּנֵיהוֹן דְּחָם וּשְׁאָר עַמְמִין נוּכְרָאִין וְגַרְבְּרִין דִּי מְמַנָּן עַל מְזוֹנָא דְּבֵיתִי הֲווֹ לִי לְפַרְנָסָא יָתִי וְיָת אֱנָשָׁא בֵּיתִי תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחֵי שַׁתָּא וְחַד לְפַרְנָסוּתִי בְּיַרְחָא דְּעִיבּוּרָא אַף קִנְיָין תּוֹרִין וְעָנִין הֲוָה לִי יַתִּיר מִכָּל דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם: כְּנַשִׁית לִי אַף אוֹצְרִין כְּסַף וּדְהַב דַּאֲפִילוּ מַתְקְלִין וּמוֹאזְנִין דְּקוּשְׁט עֲבָדִית מִן דְּהַב טַב וְסִפְרֵי מַלְכִין וּפִילְכִין אִיתְיְהִיבוּ לִי לִכְרַגָּא עֲבָדִית בְּבֵית סוּקְדְּשָׁא זֵינֵי זְמָרָא לְזַמְרָא בְּהוֹן לֵיוָאֵי עַל קָרְבְּנַיָּא וְקִתְרוֹסִין וְאַבּוּבִין לְזַמְרָא בְּהוֹן זַמָּרַיָּא וְזַמָּרְיָתָא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא וְתַפְנוּקֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא וְדִימוֹסְיָיא וּבֵי בַּנָּאוֹן מְרַזְּבִין דְּשַׁדְרִין קְמַיָּא פְּשׁוּרֵי וּמְרַזְּבִין דְּשַׁדְרִין מַיָּא חַמִּימֵי: וְאַסְגֵּיתִי טוּבָא וְאוֹסֵיפִית עוּתְרָא מִן כָּל דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם בְּרַם חָכְמְתִי קָמַת לִי וַהֲוָת סַיְיעָא יָתִי: וְכָל מַה דְּבָעוּ מִנִּי רַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין לְדַכָּאָה וּלְסָאֲבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּיבָא לָא כְּלֵיתִי מִנְּהוֹן פְּשַׁר מִלַּיָּא וְלָא מְנַעִית יַת לִבִּי מִן כָּל חֶדְוַת אוֹרַיְתָא אֲרוּם הֲוָה לִי פְּנַאי דִּי לִבִּי חָדֵי בְּחָכְמְתָא דִּי אִתְיְהִיבַת לִי מִן קֳדָם יְיָ מִן כָּל אֱנָשָׁא וְחָדִית בַּהּ יַתִּיר מִכָּל טַרְחוּתִי וְדֵין הֲוָה חוּלָקִי טַב דְּאִזְדְּמַן לִי לְקַבָּלָא עֲלוֹהִי אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְּאָתֵי מִכָּל טַרְחוּתִי: וְאִסְתַּכָּלִית אֲנָא בְּכָל עוֹבָדֵי דִּי עֲבַדוּ יְדַי וּבְטוּרְחָתִי דִּי טַרְחִית לְמֶעְבַּד וְהָא כוּלָּא הֲבָלוּ וּתְבִירוּת רוּחָא וְלֵית מוֹתַר בְּהוֹן תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן אִית לִי אֲגַר שְׁלִים עַל עוֹבָדֵי טָבָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי: ואסתכלית

עשיתי ג' ר"פ וסימ' בתלים בא"ב רבתי אות ע' · קניתי ה' וסימ' בסדר בראשית · וצאן ד' וסימ' בסוף סדר בחקתי : שרים ח בליש' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י"ט · עמדה ד' וסימ' ותרא לאה כי עמדה · וגם האשרה עמדה בשמרון · רגלי עמדה במישור · אף חכמתי עמדה לי · וא' ועצרה לפני המלך ·

אבן עזרא

עשיתי · גן לשון זכר גן נעול ולשון נקבה לעבדה ולשמרה ורבים גנים וגנות והגן יש בו אילנים רבים ממינים רבים והפרדס הוא ממין אחר והראיה פרדס רמונים : עשיתי לי ברכו' מים · שיתחברו וממטר השמים להשקות יער צומח עצים שאין להם פירות כמו ארזי' וברושים : קניתי · ובני בית שנולדו בביתי וזולת זאן כלל לכשבים ולעזים והראיה משכו וקחו לכם צאן : כנסתי · חברתי כמו לך כנוס את כל היהודים · וטעם סגולה דבר נחמד שמור להתפאר בו כמו האבנים היקרות הנמצאות אצל המלכי' ודברים נחמדים ימצאו במדינה אחת לבדה וענין שדה ושדות הם הנשים ויורה עליו ותענוגות בני האדם ועוד שהזכיר דברי כל תאות העולם מכין וכטיע' ומקנה וסגולה ושמוע שרי ואין זכרון לנשים · ונחלקו המפרשים במלת שדה והכוב שבכול שהוא מן שדד הנשים השדודות הנלקחות בחזקה בשוד ושביה שיבאר מהן כפי תאותו וענין שדה ושדות אחת ורבות כמו רחם רחמתים לראש גבר בעלת רחם אשה אחת ושתים והענין שלא תאמר אחת לבדה כי יש מי שתפש שתים : וגדלתי · פועל עומד הייתי גדול בכל דברי והוספתי גדולה בדברי העולם אף חכמתו עמדה לי : וכל · יש אומרים אצלתי שהוא מן הכל והעניין לקחתי כך מאלו והוא מהבנין הקל ומלא ויאצל מהבנין הכבד והיה ראוי להראות האל"ף כמו יאזק כאוזני שהוא מן החזיק · ושמחתי בעמלי היתה שכר יגיעתי והיא לבדה היתה חלקי : ופניתי · וכמו שפניתי בכל מעשי ראה לבי שהכל הבל : ופניתי

אבן יחייא

[illegible]

וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי מָה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֶת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ: וְרָאִיתִי אֲנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ: הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֲשֵׁכָה הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַּם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יְקָרֶה אֶת־כֻּלָּם: וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל: כִּי אֵין זִכָּרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל: וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי: וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל: וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: כִּי

אבן עזרא

ופניתי העניין אני התעסקתי בחכמה ובהוללות שהוא היין בעבור שהמשתכר ממנו יתהולל ויתחגג וסכלנו הוא הבנין ויקנה ההון: כי מה האדם. כענין מי' מה אדם ותדעהו וכן מה אנוש כי תזכרנו והענין כחיתי שמיך וירח וכוכבים שהעולם כמו תחת כוכב אחד עומד תאמרתי מה למנוס כי תזכרנו ועשית לו נדול' ומעלה יתירה והענין כי מה יכול' תהיה באדם שיבוא אחרי המלך וכל מה שיעשה כבר עשוהו אחרים ויאסר מלת העושים כמו ויאמר ליוסף שלח זכר שם המומר וכן

אבן עזרא
ופניתי אני לראות חכמה. פוסה אני מכל עסקי להתבונן בחוכמה והוללות וסכלות עונש עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להחתכון לו על נזירה שנזרו עליו וכבר עשוהו למעשה הנזירה לגוזרה טוב לו להתבונן תחילה במעשיו ולא ילטרך לבקש: מן הסכלות. הוא הרשע: עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופה: וידעתי גם אני. גם אני ידעתי לאחר מעשה את החכם מן הכסיל יודע אני שמניחים ימותו: ואמרתי אני בלבי' וגו'. כלומר לפי שמניחים אותיס שמא להרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני: ולמה אהיה לגיק מז יותר: ודברתי בלבי. שמא מהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל עוון לאחר מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה: בשכבר וגו'. בימים הבאי' הכל נשכח בשביל אשר אני רואה את הרשעי' אשר היו בכבר והגליחו מחד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והגלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הגדיקים מגליחים בחייהם ומועילים לבניהם כגון וזכרתי את בריתי יעקב וגו' וזכרתי לך חסד נעוריך: ושנאתי את החיים. שהיה מתנכא על דורו שלא הכניסו שהיו רשעי': גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלי' שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: אמרתי ליאש. שלא לייגע ולעמול: כי

אבן יחייא

החכם מי הוא זה ואיזהו שיהוה שלמה בן דוד החכם מכל נברא. את אשר כבר עשוהו. רוצה לומר שיוכל לעשות לא אשר כבר עשוהו החלך שלמה ומשרתיו ועובדי אלהים ואמרתי אני לפניו. ורמזתי לפני שים יתרון ונומר רוצה לומר שים יתרון לחכמה והוא העיון במוסכלות. מן הסכלו' והוא להזעמל בבנודות המחזקות ביתרון החזר מן החשך. וזה יהיה בנינו ותכניו מוסדים לפניו. ורמזתי לפני שים יתרון לחכם והוא העיון במוסכלות. מן הסכלו' והוא להזעמל בבנודות המחזקות ביתרון החזר מן החשך. וזה יהיה בנינו ותכניו מוסדים לפניו. ורמזתי לפני שים יתרון לחכם והוא העיון במוסכלות. מן הסכלו' והוא להזעמל בבנודות המחזקות ביתרון החזר מן החשך. וזה יהיה בנינו ותכניו מוסדים לפניו. ורמזתי לפני שים יתרון לחכם והוא העיון במוסכלות. מן הסכלו' והוא להזעמל בבנודות המחזקות ביתרון החזר מן החשך. וזה יהיה בנינו ותכניו מוסדים לפניו. ורמזתי לפני שים יתרון לחכם והוא העיון במוסכלות. מן הסכלו' והוא להזעמל בבנודות המחזקות ביתרון החזר מן החשך. וזה יהיה בנינו ותכניו מוסדים לפניו.

מצרה

ופניתי ד' וס"ו אליכם והפרתי אתכם והרכתי. ופניתי אני בכל מעשי שיעשו ידי. ופניתי אני לראות חכמת והוללות. ופניתי אליכם ונעברת 'ונזרעת': בראשו ס"ו ר' יוסי' נמס' בסוף ויקר' ויחזקאל מ"ל כלייש' יס' איש אל יותר ממני עד בקר. ואת היותר החרמנו. ויתר ממנו מאה רכב דשמואל וחבירי דד"ה: כי מה יותר לחכם עם הכסיל. על התחכ' יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ומי יודע ג' יס"מ' ומי יודע החכם יהיה או סכל. אשר דבר. אם לעת כואת:

החענוג שהיה לו בקנייניס כי לא במותו יקח הכל לא ירד לחריו קנייניו ואם לחריהן שכבר יורשם לבניו או לחוהביו ויעמח ויתעצב בזה הכה עם כל אלו לא חשלם לו שמחה בזולת ההורשה כי מי יודע אם יורשיו יהיה חכם או סכל ויסלוט בכל עמלו שעמל והשתדל בקנייניו בחכמה ובהחבולה והנה מזה הלד ילמד המורש לא ידע מיך יתנהג בשמירת אלו הקנייניס ונם זה אמה שיוויב אמה שיהיה שלמות הקניין הכל ומפני זה סבבתי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי החת השמש ואפילו בעניני החכמה כי כבר ימלא לחם שהללו בקניין החכמה והדעת וכשרון המעשים רוצה לומר שהוא יחקור איך ראוי שיתנהג האדם במלוחיו כדי שיצל' בזה תקון הקנין המדיני ושלמות הנפש והספרים שיחבר בזה בעמל רב ויניעה רבה והנה אם הרשעון לא הצליח החקיר בחיפון צלם יעזור לחחרון המצחחו החכמ' ההי' לו הניחום המדיניי וזה נם כן ממה שיניח לחצב ערמיו לאדם להחרוק היניעה בקנין החכמה לפי שהוא אפשר שלא תצלם בזה נפשו נם לא ייוחם המלחת החכמה ההיא מליו מכל ייוחם לל מי שיעלם' ובכלל זה הענין הוא הבל ורעה רבה חקרה בקניין החכמה ושלמות האדם: כי

ביומיהי כד ייתין יומיא דעתידין למהוי בתרוהי כולא אשתכחו איכרין יימרון בני אינשא דהיא סופא דצדיקיא כמופא דחייבא: וסניתי אניא יה כל חיין בישין אדום ביש עלי עובדא בישא דיאתעביד על בני אינשא תחות שמשא אבעלמא הדין אדום כולא הבלו ורחבירות רוחא: וסניתי אניא יה כל טרחותי דיטרחית תחות שמשא בעלמא הדין בגין דאישבקיניה לרחבעם ברי דאתי בתרי ויהי מי יודע אם יהא חכים או סכלתן ויהא שליט בכל עמלי דעמלית וחכימית תחות שמשא בעלמא הדין והא אף הדין הבל הוא: ואתפניית אני ואסתכלית למיחזי חכמתא וחולולות וסכלות כי מה האדם דאתי למלכותא וכוכלתנו אדום מה הנאה את לבר לעבדא שתבא יתר מן דעבדוהי קדמוי: וחזיתי אני ארום דנהורא יתיר מן חשוכתא: דחכים עינוי בריש רישיה וסכלתן בחשוכא אזיל וידענא אני ארום חד מותא יקרי לכולהון: ואמרית אני בלבי היכמקרי דיקרי לסכלתן אף אני יקרי לי ולמה חכימית אני אדין יתיר ומלילית אני בלבי דאף דין הבל הוא: ארום לית דכרנא לחכימיא עם סכלתן לעלמא דאתי ובתר דמיתת נברא מה דהוה כבר

כי

מסרה

ופניתי ד' וס"ו אליכם והפרתי אתכם והרכתי. ופניתי אני בכל מעשי שיעשו ידי. ופניתי אני לראות חכמת והוללות. ופניתי אליכם ונעברת 'ונזרעת': בראשו ס"ו ר' יוסי' נמס' בסוף ויקר' ויחזקאל מ"ל כלייש' יס' איש אל יותר ממני עד בקר. ואת היותר החרמנו. ויתר ממנו מאה רכב דשמואל וחבירי דד"ה: כי מה יותר לחכם עם הכסיל. על התחכ' יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ומי יודע ג' יס"מ' ומי יודע החכם יהיה או סכל. אשר דבר. אם לעת כואת:

רש"י

כי יש אדם · כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה במלחמת מכנהו כלפי הקב"ה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה · שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו · וגם זה הבל ורעה רבה והם נעשו לאור של הבל ורבה רעת האדם בארץ כדור המבול : כי מה הוה וגו' · כי מה מותר הוא לאדם בכל עמלו ושכרון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרי' ענינו מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם : אין טוב באדם בתמיהה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן כאמר ליהויקים אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו : כי מי יאכל וגו' · למה לא אשים חלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי : חוץ ממני · כה מבלעדי זו מדת הרשעים את פחוספי לדרך האחרי' : כי לאדם שטוב לפניו לפני האלהי' הנזכר למעלה כי מיד האלהים הוא : נתן חכמה ודעת ושמחה לב לעסוק בתורה ובמצו' ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה ונכסים קיים : ולחוטא נתן ענין מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר ותפש השחה את מרדכי על בית המן : גם זה · אחד מן ההבלים שנתנו לבריות [illegible] עמלים ואחר נוטל · לכל

רלב"ג

בי' מה הווה לאדם בכל עמלו שיעמול בקניין החכמ' וביתר הקנייני' ובמה שתשוטט מחשבתו לחקור בדבר דבר מהדברים הנמנאים כי כל ימיו יהיו מכאובים כרוב תשוקתו להגיע אל האמת בדרושים וימצאהו קושי נפלא בהגעתם ואולי לא יגיעו לו עם רוב העמל ולזה יכעס תמיד ולא ישכב לבו בלילה לרוב שוטט מחשבתו בדרוש אשר יחקור בו עד שימצא הדרך אשר יוליכהו אל הדרוש והנה תמצא רבים שהשתדלו לחקור בדרוש מה יחברו בו ולא הגיעו אליו ונשאר עמלם להבל ולבטל' והנה זאת המחשבה תביא לחשב שאין ראוי שימנע האד' משמוח בענייני העולם והנה תמצא גם כן בכאן מחשבה מקבלת לכמו זאת המחשבה והיא שאין טוב באדם שירבה להתענג במאכל ובמשתה ובשאר ההנאות כי זה ממה שיפסידהו ויפסיד קנייניו ועוד שהאדם לא ימצא שליט בזה ואף על פי שיש לו קניינים רבים אבל ימצא הרבה שיעשה האד' ולא השליט נפשו להתענג בקנייניו ולזה מי שיעשר וישלוט בקנייניו להתענג בהם והנה השולטנות הזה הוא לו מיד האלהים לא מבחירתו לבדה שאם היה נמשך זה אחר הבחיר' היה כל אדם שליט בעמלו להתענג בו כאשר ירצה ואם היה כל אדם שליט בזה היה מתענג בקנייניו ולא ימנע נפשו טוב מהם כי מי יאכל ומי ירגיש בתענוג ההוא חוץ ממני עד שאמנע מהתענג ההוא בעבור שיתענג בו האחר האם אאהב האחר יותר ממני זה בתכלית הבטול ולזה היה מבואר שתענוג האדם בקנייניו הוא מיד האלהים והוא ימנע הדבר מבעלי הקניינים מהתענג בקנייניהם והנה לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ר"ל שיעזר בחכמתו מקודמי' שעמלו בה וחנן לו כלה [illegible]

[illegible]

תרגום

כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו גם זה הבל ורעה רבה:
ארום אית גבר די טורחיה בחוכמתא ובסוכלתנו ובצדקו וימות בלא וולד ולגבר דלא טרח ביה יתניניה למיהוי חולקיה אף דין הבלו ובישא רבתא:

כי מה הוה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש:
ארום מה הנאה אית ליה לגבר טורחיה ובתבירות לביה די הוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין:

כי כל ימיו מכאבים וכעס ענינו גם בלילה לא שכב לבו גם זה הבל הוא:
ארום כל יומוהי באיבן ותקיף רוגזיה עותדיה אף בליליא לא דמיך מן הרהורי לביה ליתדשפיר אף דין הבלו הוא:

אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו גם זה ראיתי אני כי מיד האלהים היא:
לית דשפיר באינשא אילהן די ייכול וישתי ויחזי ית נפשיה טב קדם בני אנשא למעבד ית פיקודיא למהך באורחן דתקנן קדמוהי בגין דיוטיב ליה מן טורחיה אף דין חזית אנא דגבר מצלח בעלמא הדין מן ידא דיי הוא דאתגזר למהוי עלוהי:

כה כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני:
ארום מן הוא די עסוק בפתגמי אוריתא ומן הוא גברא דאית ליה חששא מן יום דינא רבא דעתיד למיתי בר כוני:

כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים גם זה הבל ורעות רוח:
ארום לאנש דתקנן עובדוהי קדם יי יהב חוכמתא ומנדעא בעלמא הדין וחדוא עם צדיקיא לעלמא דאתי ולגברא חייבא יהב נגון ביש למיכנש ממון ולמצבר קניין סגי למהוי מתנסיב מניה ולמהוי מתיהיב לגבר דשפיר קדם יי אף דין הבלו הוא לחייבא ותבירות רוחא:

מ"ע ספורנו

שבותי אני ליאש את לבי · ולא אקוה שבזכו' חכמתי אזכה לשכינת קניני לאדם הכם שישלים נפשו בהתלמעותם ואזכה עמו : כי יש אדם שעמלו בחכמ' כי הנסיון יעיר על הכך זה · כי אמנם הכם קונה נכסים בעמלו ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו · והנה חלקו ומזלו של מורים יתננו לאדם שלא עמל בו ולא השתד' כלל להשיג הירושה ולפעמים בזולת רצון המורים : גם זה הבל · תכלית גרוע בהלטער האד' על עולם שאינו שלו לגמרי : ורעה רבה · שיעשה זה לפעמי' המזל כנגד רצון המורים : כי כל ימיו מכאובים · ואמרתי שכל זה עם שהו' הבל הוא גם כן רעה רבה כי בהשתדלות הקנינים הנפסדים יקרה לאדם לא עמל בלבד אבל גם מכאובים וכער באופן שיטרידוהו מהתבונן ומהשתדל לקנות שלמות כלתי ובכן מצאתי כי אין טוב באדם שיאכל ושתה אין דרך טוב באדם בהנהגתו ממה שיאכל ושתה ההכרחי בלבד ולא יבקש מותרות : והרא' את נפשו טוב בכל עמלו וישתדל בעמלו ובקניניו עם נפשו לראות טוב ואשר נלחי : גם זה זרת הבחירה : ראיתי אני כי מיד האלהים היא · שלוה לעשות כן כאמרו ולעבדו בכל לבבכם ואכלת ושבעת שהוא המספיק ההכרחי בלתי למנוס ולא כתב והורשת לזולתך : כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני · כי בזה האופן לא יהיה עמלי לזולתי כלל : כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת · בעיון ובמעשה : ושמחה · בקניניו כמו שעם לאברהם : ולחוטא · נתן עליו כמו לבו · לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים · כאמרו וצפון לצדיק חיל חוטא · ויתן האלהים את מקנה אביכם ויתן לי : גם זה הבל · ומזה התבאר שהשתדלות המותרות גם שיהיה בלתי רב עמל הוא הבל שהכלליו דבר בלתי נחשב · ורעות רוח · ולפעמים בלתי מגיע שום תכלית : לכל

מסורה

בחכמה סימן כל ספירא · בחכמה בפתח תחת הבי"ת במ"א וסי' כי יש אדם שעמלו בחכמה וכל קרי' דכו' במ"א וסי' ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה · והוא חד מן שיטה מן כ"א דכל חד וחד ל' בספר התיה וכל קרי' דכות במ"א וסי' נמס' במסורה רבתא בערך חלף · אני זקפין קמצין בספרא וסי' וידעתי גם אני שמקרה · הנה אשר ראיתי אני · כי גם זה ראיתי אני · ואמרתי אני יתרון חכמה מגבורה · וראיתי אני שיש יתרון להכמה · אין טוב באדם שיאכל ושתה ·

אבן עזרא

כי יש · שעמל בדברי העולם ברוב חכמתו והשיג תאותו לבו מרעק האחרים ואם אמר שלא עמל בו ויתננו לו חלקו [illegible]

[illegible]

אבן יחייא

[illegible]

ג

א לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ ב עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ ג עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ ד עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת שְׂחוֹק עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ ה עֵת לַהֲשִׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃ ו עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃ ז עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃ ח עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃

לְכָל זְמַן וְעֵרֶת לְכָל חֵפֶץ תַּחַת כָּל שָׁמַיִם׃ עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת לְמִילַד בְּנִין וּבְנָן וְעִדָּן בְּחִיר לְקַטָלָא עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ בְּנִין מְבַרְכִין וּמְרַגְּזִין לְקַטָלוּתְהוֹן עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא בְּאַבְנִין עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא עִדָּן בְּחִיר עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ לְמִינְצַב אֵילָן וְעִדָּן בְּחִיר לְשֵׁרְשָׁא עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק אֵילָן נָצִיב׃ עִדָּן בְּחִיר לְקָטָלָא עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ בְּקִרְבָא וְעִדָּן בְּחִיר לְאַפָּאָה שְׁכִיב עֵת לַהֲשִׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים מֶרַע עִדָּן בְּחִיר לְפַרְכָא בִּינַיְנָא עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃ וְעִדָּן בְּחִיר לְמִיבְנֵי חוּרְבָּנָא׃ עִדָּן עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד לְמִיבְנֵי עַל שְׁכִיבָא וְעִדָּן בְּחִיר עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃ לְמֵיחֲדֵי בְּחוּכְאוְעִדָּן בְּחִיר לְמִסְמְרָא עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר׃ עַל קְטִילָא וְעִדָּן בְּחִיר לְטַפָּוָא עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃ בְּהִילוּלָא׃ עִדָּן בְּחִיר לְמַקָּחָא דְּנוֹר עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא אֲבָנִין וְעִדָּן בְּחִיר לְמִסְבַּר אֲבָנִין עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃ לְבִנְיָנָא וְעִדָּן בְּחִיר לְגַפָּפָא אִיתָתָא

מה

יְמֵי אֶבְלָא׃ עִדָּן בְּחִיר לְחַפּוֹעַ נְכָסַיָּא וְעִדָּן בְּחִיר לְמִיבַּר נְכָסַיָּא וְעִדָּן בְּחִיר לְמִנְטַר עִסְקָא וְעִדָּן בְּחִיר לְמִשְׁדֵּי עִסְקָא בִּימָא בְּעִידָּן נַחֲשׁוֹלָא רַבָּא׃ עִדָּן בְּחִיר לְמִבְזַע לְבוּשָׁא עַל שְׁכִיבָא וְעִדָּן בְּחִיר לְאַתָּאָה בִּזְיָנָא עִדָּן בְּחִיר לְמִשְׁתַּק מְלַצְלָאָה וְעִדָּן בְּחִיר לְמַלָּלָא פִּתְגָמֵי מַצְוָתָא׃ עִדָּן בְּחִיר רְחִימֵי חַד לְחַבְרֵיהּ וְעִדָּן בְּחִיר לְמִסְנֵי לְגַבֵּר חַיָּבָא עִדָּן בְּחִיר לַאֲנָחָא קְרָבָאוְעִדָּן בְּחִיר לְמֶעְבַּד שְׁלָמָא׃

מה

ללדת ד׳ וסי׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל׃ וימלאו ימיה ללדת׃ כמו הרה תקריב ללדת׃ עת ללדת ועת׃ ספור נ׳ מ״ל בליש׳ וסי׳ כי צמתם וספור בחמישי׃ ואל תלך לספור׃ עת ספוד ועת רקוד׃ לשמור ח׳ מ״ל וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ו ושלשים א׳ סימן י״א׃

לכל זמן׃ אל ישמח התוסף בהן מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירצוהו נריקים אלא שעליין לא הניע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה׃ לכל חפץ׃ לכל דבר כל הדבריס קרוים חפצי׳ בלשון משנה׃ עת ללדת׃ לתשעה חדשים׃ ועת לתות קבע שנות של כל דור ודור׃ עת להרוג׃ תומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר ושמריתך בחרב יהרג׃ ועת לרפא׃ שברס בעגין שנאמר במלרים ושמו עד יי׳ וכעתר להם ורפאתם׃ עת לפרוץ׃ חומת העיר כשנגוד עליה שנאמר ומומות ירושלם מפורצות׃ ועת לבנות׃ שנא׳ ובניתיה כימי עולם׃ עת לבכות׃ בתשעה באב׃ ועת לשחוק׃ לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פיהו׃ עת ספוד׃ בימי מלך יאשיה׃ ועת רקוד׃ בנות ישראל מחולכי׳ תשחפכנה מבכי קדש׃ ועת כנום׃ מותם מן הגולה והושיעם יי׳ מלהיס ביום ההוא כנלן עמו כי מבני בנר מתמסמות על לדמתו׃ עת לחבוק׃ כי כאשר ידבק החזר ונו׳׃ ועת לרחוק מחבק׃ וריחק יי׳ לת החדש׃ עת לבקש׃ בענין שנ׳ ותת החובדות תבקש לענין כלתי ישראל׃ ועת לאבד׃ עת שתכדס בגולה שנ׳ ותבדחם בגויס׃ עת לשמור׃ יברכך יי׳ ויסמרך כשתתם עושים רלונו׃ ועת להשליך׃ ויטליכס אל ארץ אחרת׃ עת לקרוע׃ מלכות בית דוד ותקרע את הממלכה ונו׳׃ ועת לתפור׃ וסיו לאחדיס בידך ולא יהלו עוד לשתי ממלכות׃ עת לחשות׃ פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא׳ וידלו לההן וזכה שנתייחד הדבר שמו שנאמר וידבר יי׳ אל אהרן ויען ושכר אל תשת׃ ועת לדבר׃ אז יסיר מצה וחמר דמורה קהן עומדס לפניס׃ עת לאהוב׃ ואהבת׃ עת לשנא׳ שנ׳ כל רעתם בגלגל אל כן שנאתיס׃

מה

אבן עזרא

לכל זמן׃ אולי שאמת הלשון בהן מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירצוהו נריקים אלא שעליין לא הניע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה׃ לכל חפץ׃ לכל דבר כל הדבריס קרוים חפצי׳ בלשון משנה׃ עת ללדת׃ לתשעה חדשים׃ ועת לתות קבע שנות של כל דור ודור׃ עת להרוג׃ תומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר ושמריתך בחרב יהרג׃ ועת לרפא׃ שברס בעגין שנאמר במלרים ושמו עד יי׳ וכעתר להם ורפאתם׃ עת לפרוץ׃ חומת העיר כשנגוד עליה שנאמר ומומות ירושלם מפורצות׃ ועת לבנות׃ שנא׳ ובניתיה כימי עולם׃ עת לבכות׃ בתשעה באב׃ ועת לשחוק׃ לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פיהו׃ עת ספוד׃ בימי מלך יאשיה׃ ועת רקוד׃ בנות ישראל מחולכי׳ תשחפכנה מבכי קדש׃ ועת כנום׃ מותם מן הגולה והושיעם יי׳ מלהיס ביום ההוא כנלן עמו כי מבני בנר מתמסמות על לדמתו׃ עת לחבוק׃ כי כאשר ידבק החזר ונו׳׃ ועת לרחוק מחבק׃ וריחק יי׳ לת החדש׃ עת לבקש׃ בענין שנ׳ ותת החובדות תבקש לענין כלתי ישראל׃ ועת לאבד׃ עת שתכדס בגולה שנ׳ ותבדחם בגויס׃ עת לשמור׃ יברכך יי׳ ויסמרך כשתתם עושים רלונו׃ ועת להשליך׃ ויטליכס אל ארץ אחרת׃ עת לקרוע׃ מלכות בית דוד ותקרע את הממלכה ונו׳׃ ועת לתפור׃ וסיו לאחדיס בידך ולא יהלו עוד לשתי ממלכות׃ עת לחשות׃ פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא׳ וידלו לההן וזכה שנתייחד הדבר שמו שנאמר וידבר יי׳ אל אהרן ויען ושכר אל תשת׃ ועת לדבר׃ אז יסיר מצה וחמר דמורה קהן עומדס לפניס׃ עת לאהוב׃ ואהבת׃ עת לשנא׳ שנ׳ כל רעתם בגלגל אל כן שנאתיס׃

לכל זמן׃ אמנם שקול הדעת יפרשו אלה העתים שהם סמוכות לבן אדם כי חייב אדם לעשות כל דבר בעתו ותחלת העתים וסופם יחתיחו פירושם החחד עת ללדת ועת למות והמחרון את הכל עשה יפה בעתו׃ ויש אומרים כי אלה השמנה ועשרים עתים כנגד כ״ח מזרות גלגל המזלות שהלבנה נרחית בהן בכל חדש גם זה הבל וסגכון שים בכל חפן מחת השמים עת וזמן כי בהשחת המחכונת המולידה ימות הילוד ותתחדש מחכונת תעשידכו והשך העופר כי עשים קלובים הם ובכח העת יתעופע אדם לחשר הוא מובן לו ותהיין תכוסותיו כתבוע׳ הנלם בענין אך בלבד יתהלך איש ואיש כן אך הבל יתפרנסו ויקיצו׳ יקבלו ממון וכמהו מהמון׃ רשעים דבי׳ וכן מי לאוהב בהמון לא תכוחה והכחיה השלמת שפסוק׳ נכור עת ידע חילוספס׃ עת ללדת׃ הזכיר רחשית האדם וסופו גם אין ספק׳ קלובות על בן אדם לכדון כי הנה הנמיעים כן הם׃ עת להרוג׃ שניהו כאלו נמחון ולרפואה אקה שליו גם העתים הם קלובות על המקומות שאין בהם נחשים כאלו עת לפרוץ׃ עת לבכות׃ עם דחנה על שיבכה הדומע׃ ועת ספוד ועת רקוד עם מחריס׃ עת להשליך׃ אפילו אחרה החקרה יש לו עת כאלו עת להשליך מבנים שיניחו לו בתי גדוריו ועת כנום חותם המוש׳ בנים לנרכו׃ עת לחבוק אפילו החחזה הנטוע׃ ברות בן אדם יש לה עת והוא לחבק השוכבת בחיק ולרחוק ממנה׃ לחבוק מהבנין הקל ומחבק מן הבנין הלבוש הכבד והענין אחד׃ עת לבקש ועת לאבד מבוקש ועת לשמור ועת להשליך המשור׃ עת לקרוע׃ להשות מן החשו שהוא פועל עבר במשקל העלו עפר על ראשם ואילו היה לשון לווי לעתיד היה הס״ך פתוח והענין כאשר אמר להם גם אני ידעתי החשו ממנו והנה הוכיר שלמה אפילו הדבור יש לו עת׃ עת להחזיק׃ גם החבה גם השנאה תלויה בעת וזמן׃

מה

אבן יחיא

להשליך הכל להוא׃ בימי ראשם כאשר עלה שיחת כי בלוקתו הכסף והזהב גם לקח המקנה כתר ופלן הנלחו כשם כל כאומרו גם ידקח את חולדות בית המלך ואת הכל לקח׃ וכאשר הניע העת לקרוע על לבושים מלבושים שונים חמר הפלן ושעה בשעים׃ ומפשעים ואשי וכגדי זכר שחוטות וטובי מלכה שאר כל אשר שלחו עיני מלבושים ומלבושות יפות לא לחלקי חכם׃ כן יניע העת והכל לא חלק בשעים לבושים׃ ואולם הניע העת לשמור ולכלי זכר חועה נגד מלפות׃ ובאשר הניע העת לשמור ולכלי חיותי בתועלת הנכרכה העליונה וכרוס המטלה שלרוב העניות׃ והללות יאשרו הממלטוטים כשם ובשמים לבלתי חיות לנוכם נגדי מלפות׃ ובאשר הניע העת לשמור ולכלי חיותי בתועלת הנכרכה העליונה וכרוס המטלה

אבן עזרא

לכל זמן׃ אולי שאמת הלשון בהן מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירצוהו נריקים אלא שעליין לא הניע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה׃ לכל חפן׃ לכל דבר כל הדבריס קרוים חפצי׳ בלשון משנה׃ עת ללדת׃ לתשעה חדשים׃ ועת לתות קבע שנות של כל דור ודור׃ עת להרוג׃ תומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר ושמריתך בחרב יהרג׃ ועת לרפא׃ שברס בעגין שנאמר במלרים ושמו עד יי׳ וכעתר להם ורפאתם׃ עת לפרוץ׃ חומת העיר כשנגוד עליה שנאמר ומומות ירושלם מפורצות׃ ועת לבנות׃ שנא׳ ובניתיה כימי עולם׃ עת לבכות׃ בתשעה באב׃ ועת לשחוק׃ לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פיהו׃ עת ספוד׃ בימי מלך יאשיה׃ ועת רקוד׃ בנות ישראל מחולכי׳ תשחפכנה מבכי קדש׃ ועת כנום׃ מותם מן הגולה והושיעם יי׳ מלהיס ביום ההוא כנלן עמו כי מבני בנר מתמסמות על לדמתו׃ עת לחבוק׃ כי כאשר ידבק החזר ונו׳׃ ועת לרחוק מחבק׃ וריחק יי׳ לת החדש׃ עת לבקש׃ בענין שנ׳ ותת החובדות תבקש לענין כלתי ישראל׃ ועת לאבד׃ עת שתכדס בגולה שנ׳ ותבדחם בגויס׃ עת לשמור׃ יברכך יי׳ ויסמרך כשתתם עושים רלונו׃ ועת להשליך׃ ויטליכס אל ארץ אחרת׃ עת לקרוע׃ מלכות בית דוד ותקרע את הממלכה ונו׳׃ ועת לתפור׃ וסיו לאחדיס בידך ולא יהלו עוד לשתי ממלכות׃ עת לחשות׃ פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא׳ וידלו לההן וזכה שנתייחד הדבר שמו שנאמר וידבר יי׳ אל אהרן ויען ושכר אל תשת׃ ועת לדבר׃ אז יסיר מצה וחמר דמורה קהן עומדס לפניס׃ עת לאהוב׃ ואהבת׃ עת לשנא׳ שנ׳ כל רעתם בגלגל אל כן שנאתיס׃

לכל זמן׃ אולי שאמת הלשון בהן מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירצוהו נריקים אלא שעליין לא הניע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה׃ לכל חפן׃ לכל דבר כל הדבריס קרוים חפצי׳ בלשון משנה׃ עת ללדת׃ לתשעה חדשים׃ ועת לתות קבע שנות של כל דור ודור׃ עת להרוג׃ תומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר ושמריתך בחרב יהרג׃ ועת לרפא׃ שברס בעגין שנאמר במלרים ושמו עד יי׳ וכעתר להם ורפאתם׃ עת לפרוץ׃ חומת העיר כשנגוד עליה שנאמר ומומות ירושלם מפורצות׃ ועת לבנות׃ שנא׳ ובניתיה כימי עולם׃ עת לבכות׃ בתשעה באב׃ ועת לשחוק׃ לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פיהו׃ עת ספוד׃ בימי מלך יאשיה׃ ועת רקוד׃ בנות ישראל מחולכי׳ תשחפכנה מבכי קדש׃ ועת כנום׃ מותם מן הגולה והושיעם יי׳ מלהיס ביום ההוא כנלן עמו כי מבני בנר מתמסמות על לדמתו׃ עת לחבוק׃ כי כאשר ידבק החזר ונו׳׃ ועת לרחוק מחבק׃ וריחק יי׳ לת החדש׃ עת לבקש׃ בענין שנ׳ ותת החובדות תבקש לענין כלתי ישראל׃ ועת לאבד׃ עת שתכדס בגולה שנ׳ ותבדחם בגויס׃ עת לשמור׃ יברכך יי׳ ויסמרך כשתתם עושים רלונו׃ ועת להשליך׃ ויטליכס אל ארץ אחרת׃ עת לקרוע׃ מלכות בית דוד ותקרע את הממלכה ונו׳׃ ועת לתפור׃ וסיו לאחדיס בידך ולא יהלו עוד לשתי ממלכות׃ עת לחשות׃ פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנא׳ וידלו לההן וזכה שנתייחד הדבר שמו שנאמר וידבר יי׳ אל אהרן ויען ושכר אל תשת׃ ועת לדבר׃ אז יסיר מצה וחמר דמורה קהן עומדס לפניס׃ עת לאהוב׃ ואהבת׃ עת לשנא׳ שנ׳ כל רעתם בגלגל אל כן שנאתיס׃

מה

מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה
בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל: רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן
אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת
בּוֹ: אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־
הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־
יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה
הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף: יָדַעְתִּי כִּי
אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת
טוֹב בְּחַיָּיו: וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת
אֱלֹהִים הִיא: יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם
עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרוֹעַ
וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו:

מַה מּוֹתַר אִית לִגְבַר פָּלַח דִּי הוּא טָרַח לְמֶעְבַּד אוֹצְרִין וּלְמִיכְנַשׁ מָמוֹן אִילוּלֵי מְסַתְּיַע בְּמַזְּלָא דִלְעֵילָא: חֲזֵית יָת גְּוֹן אִיסוּרִין וּפוּרְעֲנוּתָא דִּי יְהַב יְיָ לִבְנֵי אֱנָשָׁא דִּי אִנּוּן רַשִׁיעִין לְסַגְּפוּתְהוֹן בֵּיהּ: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יָת כּוּלָא עֲבַד יְיָ שַׁפִּיר בְּעִידָנֵיהּ הַחֲזָא דַּהֲוָה מְצוּתָא דַּהֲוַת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וְאִתְעַכְּבַת וַהֲוָאַת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּאִילוּ הֲוַת בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי לָא הֲוַת מִתְבְּנֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא עַל עִיסַק עִיגְלִין דִּדְהַב דִּי עֲבַד יָרָבְעָם חַיָּבָא וְשַׁוְּיָאִנּוּן חַד בְּבֵית אֵל וְחַד בְּדָן וּמִנִּי פַרְזְדַיָּין עַל שְׁבִילָא וּפְסַקוּ עוּלֵי רִיגְלָאִין וּבְגִין כֵּן אִתְעַכְּבַת עַד דִּי יִתְבְּנֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא בְּגִין דְּלָא יְעַכְּבוּן יִשְׂרָאֵל לְמִבְנְיֵיהּ אַף יָת שְׁמָא דַּהֲוָה כְּהִיכוּ מְפָרַשׁ עַל אֶבֶן שְׁתִיָּא כַּסִּי מִנְּהוֹן דְּאִשְׁתְּמוֹדַע קֳדָמוֹהִי יִצְרָא בִּישָׁא דִּי בְלִבְּהוֹן דְּאִילוּ הֲוָה מְסִיר בְּיַד אֱנָשֵׁי הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ בֵּיהּ וּמַשְׁכַּח בְּנוּהּ מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא עַד עָלְמֵי עָלְמַיָּא וְאוּף יוֹם מוֹתָא כַּסִּי מִנְּהוֹן בְּדִיל דְּלָא יְהוֹדַע לִגְבַר מִן רֵישָׁא מַה דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בְּסוֹפָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יְדַעִית אֲרוּם לֵית טַב בְּהוֹן בִּבְנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵין לְמֶחְדֵּי בְּחֶדְוַת אוֹרַיְתָא וּלְמֶעְבַּד טַב בְּיוֹמֵי חַיּוֹהִי: וְאוּף כָּל אֱנָשׁ דְּיֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי טַב בְּיוֹמוֹי וְיַחְסִין לִבְנוֹי בְּעִידָּן מוֹתֵיהּ כָּל טִרְחוּתֵיהּ מַתְּנָן דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ הוּא: יְדַעִית בְּרוּחַ נְבוּאָה אֲרוּם כָּל דִּי יַעְבֵּיד יְיָ בְּעָלְמָא בֵּין טַב לְבִישׁ מַה דְּאִתְגְּזַר מִפּוּמֵיהּ הוּא יְהֵי לַעֲלָם עֲלוֹהִי לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְאוֹסָפָא וּמִינֵּיהּ לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְבַצָּרָא וּבְעִידָּן דִּי יֵיתֵי פוּרְעֲנוּתָא בְּעָלְמָא יְיָ הוּא דַּעֲבַד בְּגִין דִּי יִדַּחֲלוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא מִן קֳדָמוֹהִי:

העושה ב' מ"ל בליש' וסימ' עשה בעברת · מה יתרון העושה באשר הוא עמל · יפה ה' וסימ' ביחזקאל ריש סימן ל"א · העולם ב' חס' וסי' גם את העלם · ברוך יי' אלהים אלהי ישראל דד"ה בתרא דפסוק בלבם ט' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן י"ד · וגם ב' ר"פ בכתובי' וסימ' נמס' במגלת רות סימ' ב' והאלהים ז' וסימ' והאלהים נסה את אברהם · ויהי קול השופר · ואשר לא צרה · והאלהים אמר לי לא תבנה · ויריעו איש יהודה · ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים · מה שהיה כבר הוא :

רשי

מה יתרון העושה · מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתי יבא והכל אבד: הענין · המנהג: לענות · להתנהג: יפה בעתו · בעת הטובה יפה היא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרעה: גם את העולם נתן בלבם וגו' · גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קנת וזה קנת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמ' יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היו' או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע אדם יום מיתתו קרובה לא יבנ' בית ולא יטע כרם לכך הוא אומ' שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למית' דבר יפה הוא שמתוך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריו':

טו ידעתי עתה · הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: וראה בטוב · תורה ומצות: ידעתי כי כל אשר עשה · הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיו' לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשנשתנה האלהים מזה ועשה שישתנה כדי שיראו מלפניו אוקינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימי' כשתנה הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזר' לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היו' ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ולירא' מלפניו: מה

רלבג

הטוב וזה ממה שיראה ממני שלא יהיה בכאן גמול ועונש אחר שהכל מסודר ומוגבל · ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשב שה' ית' יגמול ט"ב לצדיק ויענש הרשע והע"פ שכבר נראה בזה מרוע הסדור מה שלא יעלם והוא שהנחנו נמצא הרבה שיהי' צדיק ורע לו רשע וטוב לו הנה אפשר לנו להתיר זה הספק מצד מה שנמצא מההגבלה בכל מה שירצה ה' ית' לעשותו כי לא כאמר שה' ית' ימתין יענש הרשע אל היות' כאות כי כבר עשה ה' ית' כל העניינים בעתו' היותר נאות כמו שקדם · אמרתי אני על ענין בני האדם שימצא בהם גד בררם ה' ית' והבדילם מבין שאר הבעלי חיים והוא השכל אשר נתן בהם מצד שני ישותפו בו לבהמות כשהייתי חושב אם יש יתרון לאדם על הבהמ' מזה הצד: אמרתי אני כי כמקרה האדם והבהמה אחד כי כלם מורכבים מהלחות הארבע' והם מתדמים בהרבה ממקריהם כמו ההרגש והשינה והיקיצה והאכילה והרעבון והחולי והבריאות והמות והחיים ודברי' ישתתפו בו וזה ממה שיביא לחשב שרוח אחד בעינו ימצא לאדם שלא יהיה מותר לאד' על הבהמ' ועוד כי כבר ימצאו חומר האדם וחומר הבהמה הולכים אל מקום אחד בעת הפסדם כי הם שבים אל היסודות אשר הורכבו מהם ואולם זכר העפר לפי שרוב בכיינם הוא מן העפר כאמרו כי עפר אתה ואל עפר תשוב או דברו להיותו קרוב ממדרג' החומר הראשון כי הולך במדרגת ההיולי לשאר היסודו' ולכל הדברים הנמצאים בזה העולם השפל נזה ממה שיביא לחשב שיהי' זה הענין בצורותיה' בו ר"ל שתהיינה צורותיהם הולכות אל מקום אחד וכמו שנפסד רוח הבהמ' כן תפסד רוח האדם כי יחשב שיהיה יחס הצורה אל הצורה כיחס החומר אל החומר ואולם מפני מה שהצענו שכבר ימצא הבדל בין האדם והבהמ' לא יתחייב שתהיה רוח האדם נצחית וזה כי אע"פ שנוד' שיש הבדל בין רוח האד' ורוח הבהמ' מי יודע אם מפני זה ההבדל ימשך לרוח האדם שתעלה למעלה ותשאר נצחית ולרוח הבהמה שתרד למטה הנה אולי הם מסכימות בזה הענין אף על פי שיש ביניהם הבדל כי אין הדברים אשר ביניה' הבדל מתבדלים בכל ענייניהם ואפשר שנאמר שהרצון בזה מי יודע רוח בני האדם אשר היא עולה למעלה בחקירתם בסדר הנמצאות וישרם מה היא ומה היא רוח הבהמה אשר היא יורדת למטה לארץ עד שיוכל לשפוט אם רוח האדם תובדל מרוח הבהמה כשהיא נצחית וזה האחרת כנפסדת וזה הביאור השני הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב והנה מפני זאת המבוכה הנמצאת בענין ההשארות הנפש האנושית ראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו ולא יכזיב נפשו בקניין החכמה ולא בתוספת הקניינים כי מי שיתענג בקנייניו חלקו המגיע לו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו על שיתענג או בקניינים אשר לא התענג בהם בחייו ומי יביאנו גם כן אחרי מותו מעניין הצלחת הנפש וההפסד · והנה זה ממה שיחשוב שלא יודע מרוב הספק והמבוכה אשר יפול בו כמו שקדם ולזה יחשב שראוי לאדם שלא יכאיב נפשו ויעצרה גם כן בקניין החכמה וכ"ש ביתר הקניינים : ושבתי

אבן עזרא

מה יתרון · אחר שכל הדברים תלויי' בעת וזמן מה יתרון לאיש בכל עמלו שיתכן שתבא עת תשחית עמלו ותסור הונו וישאר ריקם: ראיתי · אחר ראיתי כל עניני האדם שיתעסקו בו: את הכל · הכרתי שהכל עשה האלהים יפה בעתו כמות בעת הזוקן וכל דבר בעתו על פי מתכונת החכמה העליונה ומלת עול' בכל המקרא לא מלאכה כי אם על זמן ונלא וכן אלהי עולם יי' כמו אלהי נלח או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם · וענין גם את העולם נתן בלבם שבני אדם מתעסקי' כאילו יחיו לעולם ובעבור התעסקם לא יבינו מעשה האלהי' מראש ועד סוף ויש מפרשים כי זה העולם כמו שהוא בלשון קדמונינו ז"ל והענין תאות העולם: ידעתי · אלו הפסוקי' עד ועוד ראיתי דבקים וכבר הזכיר שאין טוב לאדם רק שיאכל וישחה ואיננו מדבר על כל האדם כי על האחד הנזכ' המתעסק ביום ובלילה לקבץ ממון והמר אין לו ממנו אלא מה שיאכל שיתכן שהוא שומר אותו למי שייטב בעיני האלהים לקחתו וגם הזכיר פעם שנית זה הענין בעבור העתים והענין דבר העתים לכל דבר לענות אל עושר או לרדת ממנו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע על כן אין לעמל טוב כי אם לשמוח בחלקו או בהונו לעשות טוב בחייו שיהיה חיים טובים או יהיה פירושו שיעשה טוב בחייו שיקבל עליו שכר טוב במותו · וגם זה שאמר שישמח לא יוכל לשמוח הם אין העת נכונה לו כפי מתת אלהי' בתחלת בריאתו: ידעתי · פירוש והאלהים עשה שלא יוכל נולד להוסיף על מעשהו או לגרוע כדי שיראו בני אדם מלפניו: מה

אבן יחייא

ידיעת יופי הכל וידיעת יופיו בעתו · מבלי אשר לא ימצא שתי שוללות כמו המבלי אין קברים · ורוצה לומר למען לא ימצא האדם ולא ישיג את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף ולכן אם שמש וירח תראה בסדרי עולמך אל תבוא ללחך נלם אלהים אשר עשה אותו וסדרו · כי הכל עשה יפה ובעתו · ובעלם מעיני עדת שכלך סודותיו לסכלותך · ידעתי כי אין טוב וגו' גוזר אומר ומקיים כי אין טוב בבני האדם · כי אם לשמוח · והוא להיות שמח בחלקו ומתפקק · ולעשות טוב בחייו והם המעשים המשובחים והנאותים · כי הטוב ההוא מה שהכל יכספוהו וגם כל האדם ונומר ואם ימצא איש אשר יזכה לאכול ולשתות די סיפוקו כדי לחיות בעולם הזה · במנוחה והשקט · וראה טוב בכל עמלו רוצה לומר שכל מעשיו וכל עמלו יהיה לשם שמים ולעשות הטוב והישר בעיני אלהים ואדם · באופן כי יזכה בעולם הזה ובבא · בודאי כי מתת אלהים היא · כי על הרוב אי אפשר לזכות לשתי שולחנות · ידעתי כי כל אשר וגומר לפי שאמר לעיל מקדו' ברוך הוא העלים אלבות בני האדם את המעשה אשר יעשה למען לא ידעוהו מראש ועד סוף · עוד אחר ואפילו שלא היה נעלם הדבר מלבות בני אדם ושהיו יודעים הדברים בסיבותיה' ובהתחלותיהם · אשר לידיעתם אותם באולי היו משתדלים באופנים מהתחבולות להקל מעליהם עול הצרות כבואם · לא היה טוב להם ולא היו עושים דבר מתועלת · ואדרבה היה להם למעמס · וזה יען כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם · ואם תאמר אף שהוא מחויב להיות כל אשר יעשה ויחפוץ האלהים · אפילו הכי היה מועיל חכמת האדם את המעשה וסבתו · כדי לגרוע או להוסיף עליו · עם כי לא יוכל לבטלו לגמרי · לכן אמר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע · ואם תאמר אם כן הוא לא ימצא תקנה להקל עול הצרות ותהפוכות הזמן ומהלומותיו · וכמעט שהוא עול כתיקו יתברך אשר הוא טוב ומטיב לזולת · ולמה יוסגהו מבעליו · ויענהו בכלי הצרות · לכן אמר והאלהים עשה שיראו מלפניו · רוצה לומר סבת הצרות הוא גודל החטא · ותרופת זה הוא היראה אלהית · ורוצה לומר שם האלהים המורה על מדת הדין עשה הצרות על חטאות החטאים בכפשותם כדי שיראו מלפניו · כי תרופת היראה הוא להאמין בהשגחה אלהית · אשר מזה יבוא אל אהבת בוראו · בראותו כי מלך עוזו ויבואו בה' גבאות ישנית בשוכני בתי חומר · והוא אומרו מה שהיה ונומר שרוצה לומר כי יאמין שמה שהיה כבר הוא בטרם העשיתו כגזר מן הרצון האלהי · ואשר להיות כבר היה במחשבה אלהית זה כמאז בטרם היותו · והאלהים יבקש ויבקש את נרדף · לשבת עמו בכרם · ולהגלות מדעתו כי רם ה' ושכל יראהו · ובגוה מרחוק ידע · ויהיו דבריו עם מ"ס הסעיני ושפל רוח וחדל על דכרו · ועוד ראיתי תחת השמש וגומר · אחרי שסיפר קהלת בשמו דברים רבים להגדיל עניני העולם וסידורו · מדברי עמי הארץ · ואחרי הניחם מוכחים בדיבור סתרם והפילם ארצה באומרו כי הכל הן הטוב והן הרע שהוא מאת אלהים · ויפה בעתו · ועוד הוסיף דברי תפן כאלה וכאלה עד אומרו והאלהים יבקש את נרדף · עוד הוסיף שנית דבר ולומר מדברי עמי ארץ הנזכרי' באומרו ועוד ראיתי · שרוצה לומר ועוד זולת הדברים אשר אמר קהלת במשם שראה היותם הבל ורעות רוח · עוד ראיתי דברים רעים כמותם · כי מקום המשפט שמה הרשע · כגזר מן אשר ידעתיו אלהים · ומקום הצדק שמה הרשע · והוא רמז לשופט צדיק ורע לו כי מן שמים ירשיעוהו ויענישוהו בעונשים משתנים · אחרתי אני בלבי וגו' נבית כי אני רואה דבר וזה לי · לכן אבאש · כי הצדיק · והרשע ישפוט האלהים בפשטות הדרכים כשוה · ויהיה כצדיק כרשע · כי יש עת לכל חפץ ועל כל מעשה · גם כן טוב יהיה אם חפצו בעולם

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף: וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע: אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם: אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם:
כ כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל: הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר:

מי

מַה דַּהֲוָה מִן קֳדָמַת דְּנָא הָא כְּבָר הוּא דְּאָתֵי מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא הָא כְּבָר הֲוָה וּלְיוֹם רַבָּא דַּעֲתִיד יְיָ לְמִתְבַּע חֲשׁוֹכָא וּמִסְכֵּינָא מִן יְדוֹהִי דְּרַשִּׁיעָא דְּרָדִיף לֵיהּ: וְעוֹד חֲזֵית תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֲתַר בֵּית דִּינָא דְּדַיָּינֵי שִׁקְרָא תַּמָּן יְחוֹבוּן לְזַכָּאָה לְמִיפַּק חַיָּיבָא בְּדִינֵיהּ וַאֲתַר דְּמִשְׁתְּכַח תַּמָּן גְּבַר זַכַּאי תַּמָּן מִשְׁתְּכַח גַּבְרָא חַיָּיבָא לְמִשְׁלַט בֵּיהּ בְּגִין חוֹבֵי דָּרָא בִּישָׁא: אֲמָרִית אֲנָא בְּלִבִּי יַת זַכָּאָה וְיַת חַיָּיבָא יְדִין יְיָ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא אֲרוּם עִידָּן מִתְעֲבַד לְכָל עִסְקָא וְעַל כָּל עוֹבָדָא דַּעֲבָדוּ בְּעָלְמָא הָדֵין אִתְדָּנוּן תַּמָּן: אֲמָרִית אֲנָא בְּלִבִּי עַל עִיסַק בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּיֵיתֵי עֲלֵיהוֹן מַכְתְּשִׁין וּמַרְעִין בִּישִׁין בְּגִין לְנַסּוֹאֵיהוֹן וּבְגִין לְמִבְחֲנֵיהוֹן עֲבַד יְיָ לְמֶחֱזֵי אִין תָּיְיבִין בְּתְיוּבְתָּא יִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן וְיִתַּסּוּן וְרַשִּׁיעַיָּא דִּי אִינוּן כִּבְעִירָא לָא תָּיְיבִין בְּגִין כֵּן אִינוּן מִתּוֹכְחִין בְּהוֹן לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן: אֲרוּם אַרְעוֹן אֱנָשָׁא חַיָּיבָא וְאַרְעוֹן בְּעִירָא מְסַאֲבָא אַרְעוֹן חַד לְכוּלְּהוֹן וְהֵיכְמָה דִּתְמוּת בְּעִירָא מְסַאֲבָא כֵּן יְמוּת דֵּין דְּלָא תָּאִיב בְּתְיוּבְתָּא קֳדָם מוֹתֵיהּ וְנִשְׁמַת רוּחַ תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא אִתְדָּן לְכָל נָוָון וּשְׁאָרוּת גַּבְרָא חַיָּיבָא מִן בְּעִירָא מְסַאֲבָא מִדַּעַם בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אֱלָהֵן בֵּית קְבוּרְתָּא אֲרוּם כּוּלָּא הֲבָלוּ: כּוּלָּא אָזְלִין לַאֲתַר חַד כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא אִתְבְּרִיאוּ מִן עַפְרָא וְכַד יְמוּתוּן כּוּלְּהוֹן עֲתִידִין לְמִיתוּב לְעַפְרָא:

מן

ומקום ג׳ וסימ׳ ומקום רגלי אכבד · ומקים משכן כבידך · ומקים דצדק שמה הרשע · ולראות ג׳ וסימני׳ אמרתי אני בלבי על דברת · הנה אשר ראיתי אני · ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה · ואינון מן ג׳ ג׳ ול׳ ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ד :

רש״י

מה שהיה כבר הוא · מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרי׳ שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב״ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה : ואשר עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונ׳ כן באחרונ׳ אין הקב״ה משנה מדותיו בעולם : והאלהים יבקש את נרדף · ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרע׳ באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: מקום המשפט וגומר · ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורענותם : מקום הצדק · שער התווך שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שר סכי׳ רב סרים נרגל שראצ׳ר מג ונבוכדנצ׳ וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורי׳ קשים ומשפטי מות : שמה הרשע · טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך ליקוד קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק : אמרתי אני בלבי וגומר · לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב״ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקוד׳ הדין יש עת מתי יבא : ועל כל המעשה · שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה· שם באותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבבא חוטרי מילי ואבי דרי חושבנא : אמרתי אני בלבי · בראותי זאת על דברת בני האדם · שאחזו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם : לברם · הקב״ה להודיעם שאין שררתם כלום ו׳הראותם שהם ואף השרים והמלכים : בהמה המה להם · כאשר בהמה וחיה המה לעצמם : כי מקרה בני האדם וגומ׳ · הוא טעם הדבר אשר נתן הקב״ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניה׳ נתן כי שכשם שזה מת כך זה מת ומותר האדם מן הבהמה אין · ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה איני נראה משמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר : ומי

רלב״ג

ושבתי אני ואראה מרוע הסדור באלו הקניינים מה שיביא להסב שאין ראוי לבחור אלו החיים הגופיים ולהתענג בהם אבל היה המות יותר נבחר ובהיות הענין כן הנה אין ראוי שימנע האדם ויתרשל עצמו בקניין החכמ׳ מפני אלו ההכרחיות הגופיות כי כלם הבל ודבר שראוי שירוחק וזה שאני ראיתי החוטים שנעשו תחת השמש והנה העשוקים בכים מהעושק אשר עשקום עושקיהם ואין להם מנחם שיציל הגזול מיד עושקו ואין להם מיד עושקיהם כח להתגבר עליהם ואין להם מנח׳ שיחזיק ידיה׳ בדרך שחישב להם הגזלה אשר נגזלם או ירצה בזה שהעשוקים ב[illegible] מהחסרונים להם מפני העושק אשר עושקים עושקיהם ואין להם מי שייטיב להם ויחון אות׳ לתת להם מהונו די מחסורם ואין להם מיד עושקיהם כח להתגבר עליהם ואין להם שיבריח מנחם העושקי׳ להשיב להם העושק והנה לרוע זה הסדור הנופל בזה הסדור הנופל באלו הקניינים הנני משבח המתים מן החיים וטוב משניהם אשר לא נהיה כלל ולא ראה רוע הסדור הנופל באלו העניינים ובהיות הענין כן הוא מבואר שאין ראוי שימנע האדם מקניין החכמה מפני תענוג המגיע בהבלי זה העולם · וראיתי אני מחשבה אחרת תביא לחשב שאין ראוי להניח תענוגי העולם ואסיפת הקניינים מפני עמל החכמה וחסרון המעשים ואסיפת הקניינים וזה שכבר ראה שכל עמל האדם וכישרון מעשה לא ישתדל בו כי אם על צד הקנאה כדי שישובח יותר מרעיו והנה הקנאה היא מדה מגונה מאד ראוי שתרוחק והנה זה ממה שיביא לחשב שאין טוב באלו העניינים לפי שתחלתם מגונה והיא הקנאה ולזה יחשב שיהיו לו העניינים הבל ומחשבה לבד ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשב שאין ראוי שימנע האדם מעמל קניין החכמה וכסרון המעשה ואסיפת הקניינים והוא שהנהגו נמצא שהכסיל חובק את ידיו כמנהג האנשים הבטלים ויקרה לו מפני זה מהחסרון שיאכל וישחית את בשרו לפי שאינו משתדל שיקנה מה שיספיק לו לעמידת גופו מפני זה ויהיה הרעב תמיד ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשב שהעמל בהיזה דבר שיהיה הוא בלתי ראוי והוא שאנחנו נמצא שיותר יערב מלא כף נחת עם המנוחה ממלא חפנים עם העמל וטרדת המחשבה · ושבתי אני ואראה בענין העמל הכל תחת השמש והוא שכבר ימצא אחד ואין שני עמו ר״ל שאין לו בן קם תחתיו אחריו הו בן ואח אין לו ואין קץ לכל עמלו שיעמול באסיפת הקניינים גם עינו לא תשבע עושר אבל ימצא תמיד משתוקק להוסיף ולכנוס ולא תשלוט נפשו בקנייניו לשמוח ולהתענג בהם ולמי יהיה עמל ומחסר את נפשו מטובה אחר שאין לו שני שיירשנו גם זה הבל בעניין הקניינים וענין רע נתן ה׳ ית׳ בהם למי שיאספם :
טובים

אבן עזרא

מה שהיה · מעשה האלהים על דרך אמת · ומה שהיה כבר הוא עניינו הן הוא ויש כמהו ואשר להיות כבר היה כמהו · ונרדף הוא העומד שכינה אותו במלת הוא והוא בין עבר ועתיד והענין שהאלהים בקש מן הזמן שיהיה נרדף זמן רודף אחר זמן ולא יפסק כי הזמן שעבר שב עומד ואשר להיות שב כמו עבר ושב הזמן אחד ואם יתחלק לזמן עתיד ועבר וזה ענין יתבאר בגלגל שכל חלק ממנו ירדוף אחר הנקודה האמצעית והיא המולק ונקראת מולק בעבור נוקי המקום והקו הראשון היא הרחב וכן רחב לא מולק תחתית וישוב החלק שהיה במזרח במערב והפך ואין למקום תנועת הגלגל ראשית שיחל ממנו כי כל ראשית אחרית וכל אחרית ראשית והנרדף הוא המולק והנה באר לנו כי כל מעשה האלהים על דרך אמת : ועוד · המקום שהיה ראוי להיות שם המשפט שמה הרשע וכפל הענין כמו אשורנו ולא קרוב קום בלק ושמע וריב הנבואות כן : אמרתי · אחר שתמהתי איך יעשה שהוא מעשה האלהים ידעתי כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים וענין שם רמז לעולם הבא כמו ומרוב אשיב שמה רמז למקום הקבר ואם ישוב שמה אל האדמה אשר לוקח משום ישוב גם זה הענין אחר שימות : אמרתי אני · אמרתי בלבי בעבור בני האדם שברם האלהים מכל תולדות הארץ וראיתי שהם כמו בהמות הם לנפשם במחשבותם ומלת על דברת כמו בעבור כמו על דברתי מלכי צדק בעבור שאתה מלך צדק ולמ״ד לברם כמו אמרי לי אחי הוא וברם על משקל ראם והוא מן ברו לכם איש וי״א כי לברם שם הפועל ויהיה הרי״ש ראוי להדגש ועיקרו לבררם כמו לברר וללבן וזה רחיק כי בבנין פועל הדגוש לא ימלא העי״ן מבולע ואחר שהם בהמה ועניינו כבהמה וכמהו ועיר פרא אדם יולד אם אוכלה הוא כי שמש ומגן ואם יאמר מדקדק איך נכנס הלמ״ד על פועל עבר ואין כמהו התשובה כי הבי״ת והלמ״ד אחי׳ וצירוף זה כצירוף זה ודרך אחד לכל ונמצא בהכין לו דור וגם הוא לבדו : כי מקרה · זה הפסוק על מחשבות בני אדם שלא חכמו והשכילו כי בראותם שמקרה אחד לאדם ולבהמה בחיים ובמות חשבו כי רוח אחד לכל ואין לאדם מותר מן הבהמה ויותר שם על משקל מושב מן הבנין הכבד והנה הוא תמורת פ״א הפועל שהוא יו״ד ויתרון שם מן הבנין הקל והנו״ן נוסף : הכל · זה דבק עם הפסוק שלמעלה כי הכל שמקומם אחד :
מי

אבן יחייא

מן

רלבג

טובים השנים ממיני העמל הנזכרי' מן האחד נפרד והמשל כי עמל החכם לא יעמוד בזולת כשרון המעשה או בזולת שלמות הקניין ולא יעמוד שלמות הקניין בשום פנים בזולת החכמה או בזולת כשרון המעשה וזה מענייניהם מבואר ולזה אמר החכם שהשנים כשימצאו יחד יש להם שכר בעמלם וביאר על כך המשל מעלת השנים על האחד וזה שאם יפלו השני' האחד יקים את חברו ואי לו לאחד שיפול כי לא ימצא שני להקימו גם אם לא יפולו אבל ישכבו יחד יחם לכל אחד מהם מפני חבירו ולאחד

רשי

ומי יודע · כמו מי יודע ישוב מי היא אשר מבין ונותן לב שרוח בני האדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה : וראיתי · בכל הנה : כי אין טוב · לאדם : מאשר ישמח במעשיו · ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לו : כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמי' ובו ישמח: כי מי יביאנו · לראות לאחר

קהלת ד

מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃

א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת כָּל הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם׃ וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה׃ וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֶת הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ וראיתי

ל חס' · י"ב · ל · ב' · י"ג ססוקין ואין [illegible] · ל וא' ואת המתים · ל · י"ו · ל · ב' דסמי' ד לעשיית

מָן הוּא חַכִּימָא דִּידַע אִי רוּחַ נִשְׁמְתָא בְּנֵי אֱנָשָׁא הַסָּלְקָא הִיא לְעֵילָא לִרְקִיעָא וְרוּחַ נִשְׁמְתָא דִּבְעִירָא הַנָּחֲתָא הִיא לְרַע לְאַרְעָא׃ וַחֲזֵית אֲרוּם לֵית טַב בְּעָלְמָא הָדֵין פַּר יְחִידֵי אֱנָשׁ בְּעוֹבָדוֹי טָבִין נֵיכוֹל וְיִשְׁתֵּי וְיוֹטִיב לִבֵּיהּ אֲרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ טַב בְּעָלְמָא הָדֵין לְמִקְנֵי בֵיהּ עָלְמָא דְאָתֵי דְּלָא יֵימַר אֱנָשׁ בְּלִבֵּיהּ לְמָה דֵין אֲנָא מְבַזְבֵּז מָמוֹנָא לְמֶעְבַּד צִדְקְתָא טַב לִי דְּאַשְׁבְּקִינֵיהּ לִבְרִי בַּתְרַי אוֹ אֶתַּן מִינֵיהּ בְּעִידָן סִיבְתִי אֲרוּם מָן הוּא דְּיֵעֵילִינֵיהּ לְמֶחֱזֵי מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בַּתְרוֹי׃ וְתָבִית אֲנָא וַחֲזֵית יַת כָּל אֲנִיסִין דְּאִתְעֲבִידוּ לְצַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא מִן יַד דּוֹחֲקֵיהוֹן וְלֵית דִּי מַלִּיל לְהוֹן תַּנְחוּמִין וְלֵית לְמִפְרְקְהוֹן מִן יַד דְּאוֹנְסֵיהוֹן בִּתְקוֹף יְדָא וּבְחֵילָא וְלֵית דִּי יְנַחֵים לְהוֹן׃ וְשַׁבְּחִית אֲנָא יַת שְׁכִיבָא דְּהָא כְבַר מִיתוּ וְלָא חֲזוֹ פּוּרְעֲנִיתָא דְאָתֵי בְּעָלְמָא בָּתַר מוֹתֵיהוֹן יַתִּיר מִן חַיָּיא דִּי אִינוּן קַיָּמִין בְּעָלְמָא הָדֵין בְּעָקְתָא עַד כְּעַן׃ וְשַׁפִּיר מִן תַּרְוֵיהוֹן יַת דְּעוֹד כְּעַן לָא אִתְהֲוָה וְלָא אִתְבְּרִי דִּי לָא חֲזָא יַת עוֹבָדָא בִּישָׁא דְּאִתְעֲבִידָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ וחזית

וראיתי י"ב וסימ' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי מה והגדתי לך · וראיתי לבית גבה · וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה · וראיתי אני ש ש יתרון לחכמה מן הסכלות · וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם · וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי אני את כל מעשה האלהים · כי איככה אוכל וראיתי ב' כפסוק · וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים : הרע ב' קמץ דסמי' לעשיה וסימ' אשר חוטא עושה רע וטוב משניהם אשר עדן לא היה ולא ראה מעשה הרע :

אבן עזרא

אבן יחיא

וראיתי אני את כל עמל · הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה · ואת כל כשרון המעשה שאינו אלא לשם שמים תלה לקנאת איש מרעהו שאניחם הבל : כי היא קנאת איש · אשר הוא מקנא את מרעהו : הבסיל · הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואינו חובל תלה את בשרו · ואוכל את בשרו · ליום הדין שרואה לדיקים בכבוד והוא נילון כך בגרם בספרי : טוב מלא כף נחת · להיות קונה בכבוד · מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו : ממלא חפניו · נכנסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום : תחת השמש · כמו תחת השמים : יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעושה לבדיו בימיו : גם בן ואח אין לו · אם אין לו תלמיד חכם הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ואם אחר כאח להיות לו לעזר ולהוליד בן ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים וינח לדרך ימיו : ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסתו ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיה : גם עיניו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בשעתי תורה שהרב תורה לומד אדם מתלמידיו ולעניין הממון דוקא תמיד אחר הממון : ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידי' ואיני נותן אשה לאוליד בנים : טובים השנים · לכל אדם חבר · ויש אשה שאינה אשה אדם חבר · שהם להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו : כי משמעו ולעניין המצוה אם יפלו · כמשמעו אם תקפה עליו מצוה שלו מכירו מחזיר לו או אם יכשל ולא דקדק את אחר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על המת : ואין לו · ואוי לו : וחם לו · כמשמעו ולעניין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים : אם ינצח בנגידם אם סוחר הוא עמלו · אם שינה בפרקמטיה : גם אינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בסעמי תורה שהרב תורה לומד מתלמידיו ולעניין הממון דוקא תמיד אחר הממון : ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידי' ואיני נותן אשה לאוליד בנים : טובים השנים · לכל אדם חבר · ויש אשה שאינה אשה להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו : כי משמעו ולעניין המצוה אם תקפה עליו מצוה שלו מכירו מחזיר לו או אם יכשל ולא דקדק את אחר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על המת : ואין לו · ואוי לו : וחם לו · כמשמעו ולעניין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים : אם ינצח בנגידם אם סוחר הוא עמלו · אם שינה בפרקמטיה : גם אינו

ב' דפתח וכו' חייב תלמיד בשמאל

וחם

אבן עזרא

וראיתי · יפה עמל האדם גם כשרון מעשיהם בעבור כי האדם שיקנאו זה בזה וירצה להתפאר על חבירו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ואניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם : הבסיל · גם יש באדם כסילים עצלים מין לשם קנאה ולא יחשבו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלי' מה שיש לשם ושאינו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל את בשרו בעבור שיחות בראש : טוב · דברי הבסיל הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפני' בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יהיה אחר מחר והוא לא ידע מה ילד יום : ושבתי · שבתי מהחשבון בדברי זה הבסיל וראיתי כסיל אחר הפך הראשון : יש אחד · יתכן היות שני אחד או מערת או אשה שהיא עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו שיעור אין קץ ונפשו לא שבעה ולא תקטה מעמל ולמה לא יחשוב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירבני שתשמח נפשי שהעושר בני או אחי בטוב · גם זה הבל הוסיף גם להורות כי הבסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון והם שניהם בסילים החכם כעין רע ועושר אל תתן לי : טובים · יפוד על הבסיל שהוא לבדו ויאחר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו או יהיה לפס שכר טוב בעמלם והוא המתכל והמשתה : כי אם · והם יראה לו חולי או יפול זה לו זה יעזרנו חברו ואלו אי כמו אלו ואין לה דופה כי אם בספר הזה אי לך ארץ : והם גם · בהתחבר הגויות יחמו כעין ובכבה בחיקך והם לאחרי המלך :

ואח ל' מלעיל יש אחד ואין שני והוא אח מן ב' זוגין אחד מלרע ואחד מלעיל וסי' נמסר בשם' רבת' במערכת או' הזי"ן בערך זו בם"ד: ואילו אחר מן ה' מלין בתרי טעמי פי' דמשמש מונח להיבתו וסי' ועתה אל העצבו אנה חטא העם הזה · ואסער' על כל הגוים · ואילו האחד שיפול · וישם לדניאל בלטשאצר :

אבן עזרא

וראיתי · יפה עמל האדם גם כשרון מעשיהם בעבור כי האדם שיקנאו זה בזה וירצה להתפאר על חבירו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ואניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם : הבסיל · גם יש באדם כסילים עצלים מין לשם קנאה ולא יחשבו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלי' מה שיש לשם ושאינו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל את בשרו בעבור שיחות בראש : טוב · דברי הבסיל הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפני' בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יהיה אחר מחר והוא לא ידע מה ילד יום : ושבתי · שבתי מהחשבון בדברי זה הבסיל וראיתי כסיל אחר הפך הראשון : יש אחד · יתכן היות שני אחד או מערת או אשה שהיא עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו שיעור אין קץ ונפשו לא שבעה ולא תקטה מעמל ולמה לא יחשוב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירבני שתשמח נפשי שהעושר בני או אחי בטוב · גם זה הבל הוסיף גם להורות כי הבסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון והם שניהם בסילים החכם כעין רע ועושר אל תתן לי : טובים · יפוד על הבסיל שהוא לבדו ויאחר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו או יהיה לפס שכר טוב בעמלם והוא המתכל והמשתה : כי אם · והם יראה לו חולי או יפול זה לו זה יעזרנו חברו ואלו אי כמו אלו ואין לה דופה כי אם בספר הזה אי לך ארץ : והם גם · בהתחבר הגויות יחמו כעין ובכבה בחיקך והם לאחרי המלך :

וחזיתי אני את כל טורחא ויתר כל אומנות עובדא די עבדין בני אינשא ארום היא קנאת גבר לחבריה למעבד בוותיה דמקני ליה למיעבד טבא אף הוא הבל ורעות רוח : **החמישית** היא שכבר ירמה שיעמול האדם בחכמת הקניין ובידיעת פילוסופיא כשרון המעשה ויהיה עמלו לבטלה אבל יניחנו למי שיהיה לאחריו שיעלים החכמות ההלו ויהיו נקראות על שמו ולא עמל בהם וינוח הטוב ממנו ועוד שכל בעמל רב ויגיעה רבה לפי שלא עמל בו ויהיה השתדלותו בהשגת אלו השלמיות לנקמה ממנו כי לא יפלר לו מזה כי אם המוכיח והלעג עם מה שיכאב לו מפני שלא יגע עם מי שיניח לו עמלו בהלו הדברים יהיה חכם מוסכל כי זה ממה שילדג עליו המורים מאד וכל שכן בעמל החכמה :

והששית היא שכבר ירמה שהם היה יחרון לחכמה על הסכלות יהי' היחרון ההוא נפשיי ר"ל שתהיה הנפש במושכל לה ותשאיר נקניי' ובכלן מבוכה מוקה בזה הם הוא הספר שחשאר הנפש נקחית והכ' הספק יפול בזה מזה הלד · והוא שכבר ירמה החכם בחוכן מה מתחלף מהבהמית והחלוף הזה הוא מה שברוך ה' יחד' מה לתת לו זה הכח הכללי' תשאר בו יפיע המושכלות וכב' יתבאר במע' עיון שכל הצורות תשאר יחודו על הבהמות הם נפסדות לפי שם כלם היולאני' שלא יעמדו בזולת נושאיה הנה יחד' שיהיה השכל הנקנ' נפסד כי יחשוב שלמות לשכל ההיולני ומזה הלד הוא דבק לנפש שהיא נושאת זאת ההכנה כי יחמה שיהיה הנושא להכנה נושאי לחמה מיוחלת ממנה הל הפועל ושם תשאר עזות ההכנה חלת הל הפועל כשיתבטל המושכל'קבול בלתי מעורב כמו שהוא הזמת בעלמו לפי מה שבארנו ברחשון מת"י הנה עם זה קשה ניורו כבר יפול ספק מה שם תשאר עם זה שיאשר השכל ההכנה נלחי כי יחשוב שיחוייב היותו נפשד מפני היותו הווה וכבלן טעו הפלוסופים האחרונים וחייבו מזה שיהיה השכל הנקנה נפשד ובכלל הנה בניור עם זה שכל ההיולאני מן הקיומי העצל' ולזה תפול מזה הלד המבוכה בזה הדרוש ולזה אמר זה החכם מי יודע רוח בני האדם' שהיא עולה למעלה בהשגותיה העיוניות ורוח הבהמה שהיא יורדת למטה לארץ כי כל השגותיה הם בדברים המוחשים עד שיוכל לנפשט שיהיה זה ההבדל ביניהם בהשגותיה' שחחי' האחת נלחית והאחרת נפשדת וזה כי חע"פ שיחלוק הבדל ביניהם בהשגותיה' הנה לא יחייב מזה שיובדלו זו מזו בזה הענין מצל' חולי הם מסכימות בשהם· יחד נפשדות וכב' בארנו לנחמו ברחשון מת"י שהשכל הנקנה נלחי במה שחין ספק בו והתרנו כל הספקות הנופלות בזה הדרוש : **והשביעית** היא כי חנחמו נרחה על הרוב כי ההשתדלות בחכמה ובכשרון המעשה תהיה התחלתה הקנאה שהיא מדה מגונה ומפ שהוא מתחדש מהתחלתה מגונה הוא ולזה יחשוב שיחחי' מזה שההשתדלו' בחכמה ובכשרון המעשה מגונה ולולם הטענות שיקים בהם שההשתדלות בעיון הוא טוב הם חמשה : **האחת** הוא שחנחמנו נרחה שיש יחרון רב לחכמה על הסכלות שבכבן שהחכם יהי' מוטל עליו שכבר היולאני' שלא יעמדו בזולת נושאיה הנה יחד' שיהיה השכל הנקנ' נפסד כי יחשוב שלמות לשכל ההיולני ומזה הלד הוא דבק לנפש שהיא נושאת זאת ההכנה כי יחמה שיהיה הנושא להכנה נושאי לחמה מיוחלת ממנה הל הפועל ושם תשאר עזות ההכנה חלת הל הפועל כשיתבטל המושכל'קבול בלתי מעורב כמו שהוא הזמת בעלמו לפי מה שבארנו ברחשון מת"י הנה עם זה שכבר ירמה שיעמול האדם בחכמת הקניין ובידיעת פילוסופיא כשרון המעשה ויהיה עמלו לבטלה אבל יניחנו למי שיהיה לאחריו שיעלים החכמות ההלו ויהיו נקראות על שמו ולא עמל בהם וינוח הטוב ממנו ועוד שכל בעמל רב ויגיעה רבה לפי שלא עמל בו ויהיה השתדלותו בהשגת אלו השלמיות לנקמה ממנו כי לא יפלר לו מזה כי אם המוכיח והלעג עם מה שיכאב לו מפני שלא יגע עם מי שיניח לו עמלו בהלו הדברים יהיה חכם מוסכל כי זה ממה שילדג עליו המורים מאד וכל שכן בעמל החכמה :

והרביעית היא שכבר ירמה שיהיה העסק בחכמה בלתי מועיל יותר מהסכלות ושרש ההקדמ' הזאת הוא כי מה שהתפרסם בבעלי התורה שיגמל החסד על חכמתו בהספיע לו ה' יחב' טובות הנפיפי' ויעשה הכסיל על סכלותו שיגיעו לו רעות גופיות ושיהיה זה יתרון החכמה על הסכלות מקר וכזב כי כבר ירמו הנחים במקרה החכם כמוקדה הכסיל מהפגעים והרעו' ובהיות העניין כן הנה יחשב שלא יהיה בעסק החכמה חועלת :

החמישית היא שכבר ירמה שיעמול האדם בחכמת הקניין ובידיעת פילוסופיא כשרון המעשה ויהיה עמלו לבטלה אבל יניחנו למי שיהיה לאחריו שיעלים החכמות ההלו ויהיו נקראות על שמו ולא עמל בהם וינוח הטוב ממנו ועוד שכל בעמל רב ויגיעה רבה לפי שלא עמל בו ויהיה השתדלותו בהשגת אלו השלמיות לנקמה ממנו כי לא יפלר לו מזה כי אם המוכיח והלעג עם מה שיכאב לו מפני שלא יגע עם מי שיניח לו עמלו בהלו הדברים יהיה חכם מוסכל כי זה ממה שילדג עליו המורים מאד וכל שכן בעמל החכמה :

והששית היא שכבר ירמה שהם היה יחרון לחכמה על הסכלות יהי' היחרון ההוא נפשיי ר"ל שתהיה הנפש במושכל לה ותשאיר נקניי' ובכלן מבוכה מוקה בזה הם הוא הספר שחשאר הנפש נקחית והכ' הספק יפול בזה מזה הלד · והוא שכבר ירמה החכם בחוכן מה מתחלף מהבהמית והחלוף הזה הוא מה שברוך ה' יחד' מה לתת לו זה הכח הכללי' תשאר בו יפיע המושכלות וכב' יתבאר במע' עיון שכל הצורות תשאר יחודו על הבהמות הם נפסדות לפי שם כלם היולאני' שלא יעמדו בזולת נושאיה הנה יחד' שיהיה השכל הנקנ' נפסד כי יחשוב שלמות לשכל ההיולני ומזה הלד הוא דבק לנפש שהיא נושאת זאת ההכנה כי יחמה שיהיה הנושא להכנה נושאי לחמה מיוחלת ממנה הל הפועל ושם תשאר עזות ההכנה חלת הל הפועל כשיתבטל המושכל'קבול בלתי מעורב כמו שהוא הזמת בעלמו לפי מה שבארנו ברחשון מת"י הנה עם זה שכבר ירמה שיעמול האדם בחכמת הקניין ובידיעת פילוסופיא כשרון המעשה ויהיה עמלו לבטלה אבל יניחנו למי שיהיה לאחריו שיעלים החכמות ההלו ויהיו נקראות על שמו ולא עמל בהם וינוח הטוב ממנו ועוד שכל בעמל רב ויגיעה רבה לפי שלא עמל בו ויהיה השתדלותו בהשגת אלו השלמיות לנקמה ממנו כי לא יפלר לו מזה כי אם המוכיח והלעג עם מה שיכאב לו מפני שלא יגע עם מי שיניח לו עמלו בהלו הדברים יהיה חכם מוסכל כי זה ממה שילדג עליו המורים מאד וכל שכן בעמל החכמה :

אבן יהויא

[illegible]

וְאִיזִיקוּם גֶּבֶר רָשִׁיעָא וּתְקִיפָא בְּדָרָא
וְעָבְדוֹהִי טַקְלְקִלִין וּמְכַתְּפִין
לְאַיְתָאָה פּוּרְעָנוּתָא בְּעַלְמָא קַיְימִין
תְּרֵין צַדִּיקַיָּא לְקִבְלֵיהּ וּמְבַטְּלִין
פּוּרְעָנוּתָא בְּזְכוּתֵיהוֹן וְכַמָּה יַאֲוֹן
תְּלָתָא צַדִּיקַיָּא דִּינוֹן בְּדָרָא וּשְׁלֵם
בֵּינֵיהוֹן כַּתִּיבָא דִּמְגָרְלָיָא אִתְלַת תְּלַת
נַיְמִין דְּלָא בְּבָהִילוּ אִיתְנַתַּק: טַב הוּא
אַבְרָהָם דְּהִי הוּא רַבְיָא מְסָכִּין וַהֲוָת
בֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
וְאִשְׁתְּמוֹדַע לֵיהּ מֵרֵיהּ בְּמֵימְרֵיהּ בַּר
תְּלַת שְׁנִין וְלָא צָבֵי לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא
יַתִּיר מִי נִמְרוֹד רָשִׁיעָא דַּהֲוָה מַלְכָּא

וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד
ט הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ
י לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק: טוֹב־יֶלֶד מִסְכֵּן
יא וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע
יב לְהִזָּהֵר עוֹד: כִּי־מִבֵּית הַכְּלוּרִים יָצָא
יג לְמְלֹךְ כִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ:
יד רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְּהַלְּכִים
תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר
טו יַעֲמֹד תַּחְתָּיו: אֵין־קֵץ לְכָל־
הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם
טז הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה
הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ:

שמר

סִיב טִיפֵּשׁ וּמִן כְּגַלַּל דְּלָא צָבֵי אַבְרָהָם לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא דְּמֵאהֵי לְגוֹ אַתּוּן נוּרָא
יְקִידְתָּא וְאִתְרְחִישׁ לֵיהּ נִיסָא מִן רֵיבוֹנֵי עָלְמָא וְשֵׁזְבֵיהּ מִתַּמָּן וַאֲפִילוּ מִן כְּתַר הָכִי
לָא הֲוַת כַּנְדָּעָא בְּנִמְרוֹד לְאַזְדָּהָרָא עוֹד בְּרֵיל דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא דְּהוּא פְּלַח
מִן לֶקְדְמִין: אֲרוּם מִן גְּנִיסַת פֻּלְחֵי טַעֲוָתָא נְפַק אַבְרָהָם וּמְלַךְ עַל אַרְעָא דְּכְנָעֲנָאי
אֲרוּם אַף בְּיוֹמֵי מַלְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם אִתְעֲבִיד נִמְרוֹד מַסְכֶּנְיָא בְּעַלְמָא: אָמַר
שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ חֲזִית יָת כָּל חַיָּיא דְּאַזְלִין בְּטִפְּשׁוּתְהוֹן לְסָרָבָא
עַל רְהֵבְעָם בְּרִי תְּחוֹת שְׁמַיָּא וּמַפְלְגִין זְלֵיהִית מַלְכוּתָא לְאִתַּיְהָבָא לְיָרָבְעָם בַּר נְבָט
בְּרֵם שְׁבָטָא דְּבִנְיָמִין וִיהוּדָה הֲוָה לְבֵיהּוֹן שְׁלִים עִם רַבְיָא הוּא רְחַבְעָם בְּרִי דְּהַוָּה
תְּנַיִין לְמַלְכוּתִיהּ דִּיקוֹם וְיִמְלוֹךְ בְּאָתָר אַחֲסַנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם: לֵית סוֹף לְכָל עַמָּא
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְכָל צַדְיָיא דְּהַוָּה מְרַבֵּר קֳדָמֵיהוֹן בְּרֵם הִינוֹן יַעֲטוּהִי בְּחוֹכְמְתָא
לְמֵיכַל נִירָא מֵעֲלֵיהוֹן וּבְטִפְּשׁוּתְהוֹן אָזַל וְאִתְיַעַט עִם עוֹלֵימָא וְהִינוֹן יַעֲטוּהִי
בְּטִפְּשׁוּתָא לְיַקָּרָא נִיר מַלְכוּתָא עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַק מַלְכַּת כָּבְיָא וַאֲזַל
בְּמַלְכָּה בַּהֲרָאי בְּרֵם הִינוֹן בַּתְרָאֵי תְּוֵיהוּ בְּתַר כֵּן לָא חֲדוּ בֵּיהּ וְאִינוֹן נָרְמוּ עֲלוֹהִי
לְאִסְתַּפָּקָא לְמֶהֱוֵי מֵהַפְלָגִין מִנֵּיהּ עֲשַׂרְתֵּי שִׁבְטַיָּא וּמְלוֹךְ עִילַוֵיהוֹן יָרָבְעָם חַיָּיבָא
אֲמָרִית אַף דֵּין הֲבָלוּ לְרַחְבְעָם בְּרִי וְתִבְרוּת רוּחַ לְרֵילֵיהּ: אגת

ינתק ג' וס"מ' כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש · ינתק מאהלו מכטחו · והחוט המשלש לא במהרה
ינתק · למלוך נ' וחס' וסי' במלכים א' סימן ב' · חד מן ו' פסו' אית בהון ב' לכל · וס"מ'
ויחלק לכל העם לכל המון ישראל · כל תפלה כל החנה דמלכים · וכן ויפרוץ מכל בניו · סומך יי' לכל
הנופלים · קרוב יי' לכל קראיו · אין קץ לכל העם :

הרביעית היא להיות שהידיעה היא נכמרת ודבר בלתי נפסדת כי היא לדבר מה שהיה כבר הוה ואשר להיות כבר היה והולם הפרטיים והם הנפסדים לא תהיה בהם הידיעה מלא מה שהם פרטיים : **והחמישית** היא להיות כי הי' יתב' יגמול טוב לנדיקים ויעגם הרשעים ולזה רמזו להתעסק בחכמה ובכשרון המעשה וזה כי מאמנו גרמה על הרוב בה העוגם לרשעים והנדיקים ועל מה שגרמה שלא יגיע העוגם לרשע לנו שנחיר הספק בזה כי עת לכל חפץ כמו שנחפרסם מן החום כי ח' ית' עשה כל הנברי' יפים בעתם וה' ית' יבחר העת היותר נחו להגיע בו עוגם הרשע וגמול הנדיק ומפני קיום אלו המחשבות הנעוות וחזקם ובטול המחשבות הקודמות ומולשחם החל ט זה החכ'המחמ' שהתעסקו בשלשה מיני העמל מקובצים מן החמד והמשל שלמות החכמה עם שלמות הקניין טוב משלמות החכמה לבדו כי בשלמות הקניין עזר להשגתו לא מעט וכן העניין בכשרון המעשה עם השגת החכמה ובכלל הנה החמד מחלו יקיש את מברו וכן הענין בשלמו' הקנין עם כשרון המעשה וזה מעניינם מבואר וקניין שלשת מיני העמל הוא היותר טוב שחפצר כי כל אחד יעמיד חברו ויעזרהו בחיפון היותר שלם שחפצר :

טוב ילד ונוי
עד שמור רגלך

ביאור המלות נולד רש · הי' מעניין ילד יום שהרעון בו הלב' שיתחל' ויקרה ביום ההוא והנה הרעון בו כחחדש ויקרה לו שיעור רש חסר היה מלך חסר יעמד תחתיו · ר"ל במקומו לרוב שלותו וקרת היבד הכשיל כי מה שחסר בתחלה מלך וזקן וכשיל הוא על ההפלגה ר"ל שחף ע"פ שיהיה מלך ויהיה עם זה זקן שהוא יותר מיושב הדעת ותחכם ההקש השלש בזחיית חיזה יכשר הוא רחוי שיהיה בניעת אחד ולזה תחרו אחר כך בילד כחלו תחמר כדבי בחרו מת עצרת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כנען עוליה' · לכל חסר היה לפניהם · חיר קן לכל טוב שהיה לפניהם ולכל אחד וברעע שהול יחתו : גם התחרוני' · חד הפלגים לח ישמחו גם הם בטוב הניחן בילד : גם כי זה · סופו של הבל ורעיון רוח כחסר חדש מהלך מחרי יגרו : שמור

אבן עזרא

ואם יתקפו · אם יתחזק עליו אחד השנים יעמדו נגדו אולת יתקפו מן הראשון היונתים כמו תתקפהו נגנח ובת חסר נו"ן מו ה"ח כמו וזה שמו חסר יקוד"ם אומרי' כי וי"ן של יתקפו נוסף וזה רחוק לח יתכן ו' נוסף בסוף התלה כי"ת בשורת לבד' כמו למפיהו מים בני בעור · והחיבו המשולש גם ענין ואין שני הוא העזר יהיה המשולש שהבן בעניין לח יכבו כי ידברו את חריבים בשער : טוב · כחסר השלים לבחר כי ענין הכשיל ונפילו שים בו עושר רב הבל הוא הזב ר כי הטוב הוא החכם והפילו יהיה ענין כי מסכן כמו דל כמו חסר לה במסכנות וילד כנגד זקן ומסכן כנגד מלך וחכם כנגד כשיל וענין ילד שכל יום יוסיף חכמה והזקן לה ידע להזהר עוד בעבור פזקן בכשיונות : כי · יחכן שיהיה היבד שהוא חכם מלך ונפילו שיהיה בניח הסורים והמלך מצר"ף כמו מלפנו מבחמות ארץ שהוא מן וחחלפך חכמה והילד כמו יוסף שחכמתו שמחתו להדון וחמר שלמה לא תתמה לין יגת החכם מדבר להפך כי גם הקין רחיתי שהוא מלך נולד רש בענין ערוף יגלחי מכסן חחי :

אבן יהויא

היה ילד מסכן · ולהיותו חכם כלומרו כדעתי לגלח לון חכם וינון כחיב · חלם לח נכשי חיל שחול בית החסורים וינח יוסף על כל לחן מלכים כחלף · חפ שהחלך זקן וכשיל לח לי שלח יוניש עמים מפניו · לאבל גם בחלכותו נולד רש · כי נפלכותו יחלך חלכותו בעניין רע ויולד רש ולחריתו יהיה נבל בחם · קיים נהמוך הנבור ניד לפני ה' · כי חף שרחה לח מעשה ה' כי טוב לוח בהלנת עבדו חברהם מידיו בלול כשלים · בפלוחו מעבודת הלחים חלו ולח נזהר מהם · ובחלכותו נולד וחקהוה רש · כי חברהם הוציחו מחלכותו · כי הוח לחרפם מלך שחר לחמר פול חלוח בחול כשלים · ובעזרת בולחו נלח חותו והחלכים חשר חתו בהנילו לח נום בן לחיו · כראיתי לח כל החיים ונומר סיפר כי רחה עיניהם וחופנם · מהחיים החלכים חחת השמש · עם הילד השני · חשר חקם לחמלך זקן וכשיל · ולפי החמת כל הטם מקנה לוחבים חותו וסרים על ממשלתו · וחין קן לכל החלכים חשר נכספה נפ כלחה לפשם לחנרות בית חכמתו · לכל חשר היה לפניהם · היה לח"ל בעבור · ודומה לומר כי בפשם לחת יבואו כל זה מהשם ההוח יהיה בית חמלך · קדם לפם · ודומה בחוקם בעל · חוזה בחוקם יעמד · נם החחרונים וגו' דומה לומר לפניהם · וקן וכשיל הקודם · כלומר עמו הרחשונים ויסורו למחשבתו · בחחרונה נם החחרונים לח ישמחו בו בחלך ילד וחכם · כלומר עמו הרחשונים בחלך זקן וכשיל · ולח לחסרונם ולהיותם הווים ונפסדים וחשבים הם בטבעם לוחבים ההשבניות והוח לומרו נם זה הבל ורעיון רוח · והנן כי כל זה חשר הוח בשכל החכמה חף בחשים עם השגיות וחפלות · כי נה מלכים ימלוכו יעורו · ונם הסכלות חלכים מלכופם · ולכן חין לחדם להיות בעלי שבע מהעושר ולחסוף לת כפשו מטובה · רק נדק נחת לחידת החכמה עליו לנדוף לת יתהוה רע ולח יעבדוהו · ולח מסכן הוח בחית הסורים יבל לחלוך · רגלך ונומר הזהיר החלך שלמה נלבבי נדרכי ה' · ולשאול החדם נלבבי בדרך חשרים · חשר לחכנחם יוכרח לחטוח · ולחת מחזר לחכנחם יבינו על כל בית החלחים חתי חורים חו חבי בני יוכח · והעמיד בסיו · וזהו לומרו כחשר חלך על בית החלחים · וקרוב לפחות · כי לבל הפולת הוח יותר חביב לפחות חתת הכסיליהם זנח על חפתחיהם · והוח כלחמרו הנביח הבח פחות מוכח ם ב · להקשיב מחלב חלנים · כי חוכח יודעים לפחות חזוד חשלם · רומה לומר כי הכם לים יודעים היות חזוד חשלם · חטלחם ותשחם · היח סבת פיפחם · כי יסמכו על קדמוניהם חשר יחזנום היותם חריפת עוכם · חבל השומעים בקול ה' · חשר לח לומדו בחריפות הכם לינם יודעים לפחות רע · כי פעמים רבות הנביח הנביח יחלל מן הבח בידו מהשרש לחיבו ולח יחלה נהיות חנלו רופח · לומן · חשר כלו יסמוך להסיבו לנבריחותו · מה שלח יעשה חי חשר חסר חנלו רופח כחוהו · חל תקבל וגו' חיבר על בני חלדם הבחלים לב דוב הבלי העולם · ולפי שבלם לית דין ולית דיין · ולח הלדיק והרשע יעשים חלחים כשוה · ולכן פוס חבחבל יחלל הנדבן · ומילון לנך עילחה יסוח לחמר עוב ה' לח חחרן ועל כן הזהירו קהלת על בכה בלומרו

לחם יתקפו החחד · ועם זה יקרה טוב לחד בהחחברות השנים עמם יקום חולק עליהם בחיוו מעטה מסובבת : השנים יעמדו נגדו · להרחות טעותו בטעם נכון שחמתו בזכותם בחוכן שיחשבו לח החולק עליהם בדעת בחמתי : והחוט המשולש · וחם יהיה הנ' מחוכחים יחד למנוע חמחת חיזה דרוש : לח במהרה ינתק · יקרה על המעט חלוקה בינחם כי בין דעות הפכיות יבח הפלישי ויכריע : טוב ילד מסכן וחכם · והטעם שנבחתי בחברת המעייני הוח כי חחנם טוב ילד שחין בידו רב נסיון · מסכן · שלח הרגה לקבל מרבותיו לקוצר הזמן : וחכם · בעל סברה נכונה שהנה בדיוק עם חברין וזה נעשה כמעין המחבר : ממלך · שים בידו חבילו' חב"ל של מעשה ושל דעות חכמי הדור : זקן · שרחה מעשים רבי"ם וכל לקוחת בהם נסיון וכשיל בלתי בעל סברה נכונה : חשר לח ידע להזהר עוד · בהופן שלח יבא להפיב יותר ממה שבידו ועשה סכלות זה הזקן הוח : כי מבית הסורים יבח למלוך · יבח להורות מניח מדרש הנשים סרי' מחברת המוכחי' חל : כי גם במלכותו נולד רש · ואחרתי שהילד · מסכן וחכם טוב מזה הזקן גם חחכם זה הזקן גם במלכותו נרחני חנינות המשניות והדעות חשר בידו נולד רש שלח יבינם לל נכון יבלי שנים מבלי חין חצלו דרכי וכוח להשמר מן תעשות בהם: רחיתי חת כל החיים · וזה מעניין הילד השני החכ' בכל חכמתו נעשה מי שעה · כי חחכם · המוסב בעבור גם זה · הילד השני החכם הוח הבל בבר בלתי נחחי · ורעות רוח · עדיות שהנוח לעשים עלמים : בקהלי כש המדיחים : שמור

שמור רגלך כאשר תלך לבית האלהים · היינך חלך שם תביא תודה ונדבת שלמי
הוא הטוב : ושמר עצמך · שלא תעשה דרך לילך בהכחת חטאתה ואשמות : וקרוב
הוי לשמוע לברר הקב"ה והוא טוב וקרוב להקב"ה תחת זבח הכסילים שיחטאו ויביא
קרבן : כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו :

להוציא דבר לפני האלהים
לדבר קצה כלפי מעלה : כי
הוא בשמים ואתה על הארץ ·
ואפילו חלם חלום מלמעלה וגבור
מלמטה לימת חלם על הגבור
וכל שכן גבור למעלה וחלם
למטה : כי

ה

אבן עזרא

ראיתי · עם הילד השני · שהוא
מלך תחת יהזקן וקרמו שכי
בעבור היותו ילד בא מחריו
ועמד תחתיו : אין קץ · קף על
פי שהוא חכם לא יפחתו בו כל
החיים כי מספרי המלוכה קטים
ותוספת גם טרם התחרוצים
להורות על מאר לפניהם כי גם
הם לא שמחו בזקן הכסיל ויש
מפרש הילד השני הלוך הבא
תחריו והענין כי רואה החיים
מהלכים תחת השמש והם עם
יורדיהם שיעמדו תחתיהם כמו שהיו הם עם הראשוני אשר היו לפניה יהלה ושלה לא
ישמחו בעולם : שמר · רובי המפרשים פירשו רגלך כמו לא עשה רגליו ודרך פסיוטו
הוא כאשר הזכיר המלך ושלא ישמחו בו הקרובי אלין בעבור שיפחדו מחכמתו והבא אל
תרמוהו שמר במלבושיו ודברי פיו אמר אליך להשמר כאשר תלך אל
בית האלהים וענין שמור רגלך כאשר שיחמר מקום פלוני מסוכן הוא ואם לא תדע
להשמר שמר רגלך : וענין וקרוב לשמוע מ"פ שהמרתי לך שמור רגלך אין האלהים
רחוק כמלך בשר ודם רק הוא יותר קרוב לקבל דבריך אם הקרחתו בחמת מזבח
שיתנוהו מכסילים כי אינם יודעים רק לעשות רע כמו אין טוב בחדם שיאכל ושתה
והענין כי אין להם דעת נכונה לעשות טוב ויש מומרים כי הכסילים מפילו לעשות
רע שהוא קרוב ליגר לב החדם אינם יודעים ולא כי הטוב ויש הימרים כי פירש רע
כמו רגון : אל תבהל · אל יהיה פיך מהיר לפניו בבהלה ולבך אל יחמר כי אם
תביננו כי הלב כמו מוסד וחושה בעסקי העולם על כן אמר מסיח יי מלא עבדך את
לבו ודע כי האלהי' נצב עליך ורוחה מוחך ושומע דבריך כי הוא בשמי' בנבהי מרום
הגבוהים ואתה על הארץ ואין למטה ממך על כן יהיו דבריך מעטים שלא תסתכן במו שהיה כהן גדול ביום הכפורים מתפלל תפלה קלרה ויולא : אמר מחברי המחבר
הנה נח הוולתי לדבר כי בעבור כיות המקום מלא כל מקום אלה יוכל החד להשמר בכל המקום שיהיה לו קבוע בתפלתו יהוה חייב להכבדו גם חייב הוא
החדם להודות ולשבח לאלהיו בכל רגע כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע שיחיינו ויתעצג בהרגשות רק בעבור היות החדם מתעסק בעסקי העולם הוסם לו זמן שיתפלל בו
והם עתים ידועים ערב ובקר וכהריס כי כל מי שיש לו עינים ידע עת לתם החדם ועת נטיותו ועת כוחו על כי חייב החדם שיתפלל שיעור פחתי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד
לפני מלך ביהו להחיות ולהמית על כן אסור שיתפלל החדם ויכנים בתוך תפלתו מחשבות זרות ולא ידע עיקר פ' שיעשה ולא יסמוך על המחבר ברגוני הרחמין כי אין החדם אשר לא
יחטא לו המעתיקי' חטאו וכלל אומר ים בפיוטי' ר' אלעזר הקליר מ"כ מרבעה דברים קשים · הדבר החמד כי רוב · הדברי חידות ומשלים והזכיר מפיוטיו החד והוא לירחי
יקפיל וחדשים יכפיל ליום זה פור הפיל ומליון ימלוך ים מפרשים כי לירחי הוא בי"ד ויעקיבו היא החשיח יקפיל לפניו וחדשים יכפיל חדשי השנים ויחבר ביחתן
וים אומרים כי הוא בלח"ו וענינו יעביר כחלת רחי דרכך בני וחדשים יכפיל יסתיר והם העצבים החדשים מקרוב בחי הכמי הדור ופרקו לירחי יקפיל שיעביר אלה הנמי
הנמשלים לרחי מוכך וחדשים יכפיל הם השמים החדשים גם זה לינגו נכון כי אם יעביר רחי ויכפיל החדשים חולי עבותים הם ויכפילם כלי שחתי המכה
בהם קשה היתכן שיאמר חדם אין בכל החיים חכם בעיר וימחר כי עינינו חדם שנאמר ועיר פרח חדם יולד אז יאמר חברי העם צובדי הם ומשתחוים לשמש ויאמר כי הם הוא
הפש הנכבד והנורא שנאמר כי יי' אלהיך הם הולכה הוא הל קנא גם הוא שמש שנא' כי שמש ומגן יי' אף כי אלה בלי כ"ף דמוה כרחי חזקים ואל דמה הכחוב החחקי' לרחי כי
הם בחוזק יתפלל חדם ברוך אתה תריה בעבור שנמלא על המקום כאריה יפגה הייטב בעיני יי' ולמה לא נלמד משלמה שלא היה חכם אחריו כמהו והנה תפלתו שהתפלל
מודעת וכל יודע לשון הקדש יבין אותה ואינגה מידות ומשלים וכן תפלתו של דניאל שהיה מערת קטרין והנה אלה לא התפללו כי אם בדברים מבוארים שהיו הכמים אף כי
המתפלל על מנשים רבים וכלם לימו חכמים וכן כל תפלה לאול ולקדם שתקנו הרחשונים אין בה מידות ומשלים ומה ענין יש שיכפיל השמים החדשים שניים ויכפילם
ולאחר על המקום ליום זה פור הפיל ליעבו נכון כי המשלים גורל לא ידע מה יהיה והיה רחוי שיברח ממלת פור הפיל כי לא חמלא כי אם במקום הגורל ועוד לאחר שיעביר
אלה השמים והארץ אין ימלוך מלין והיה חלק מהארץ אנה אחד מחכמי הדור ואחר כי חרוז יקפיל הלריכו שיאמר פור הפיל השיבותיו כי לא מצאנו הנביאי' בכל התלחם
שיעסקו בחרוז ועוד כי היה לו לעשות על חרוז אחר ולמה רלב על פיל ואותו לארץ יפיל ואם רחה בחלום שיעשה חרוז על פיל והנלך בהקין לפחור חלומו יהיה חומר ליחז
יעפיל להתנשא יפיל ורחי לב יפפיל ומליון ימלוך · והדבר הפני שפיוטו מעורבים בלשון חלמוד וידוע כי יש כמה לשונות בחלמוד ואימתי לשון הקדש וכן אמרו לשון מקרא
לחוד ולשון חלמוד לחוד ומי הביאנו בלירה הזאת להתפלל בלשונות נכריות הלא נחמיה הוכיח המדברים לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה ולמה לא נלמד מן התפל' הקבועה
שהיא כלה דברי נחות בלשון הקדש ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס ואלוש ויטמעלי והדבר השליטי אפילו המלות שהש בלשון הקדש יש בהם טעיות גדולות כמו מנסיכ' מלכי
לפניו והנמלא מזה הענין ואני גסכתי מלכי והוא מן הבנין הקל על משקל נפלתי וגדרתי והעתיק אסוף או מנסוך כמו חפול אחדר ומן הבנין הכבד יאמר הפיל והעתיק הפיל
וכן מן הסיך יאמר מסיך או מנסיך בהרחות הנ"ן כמו ולנפול ירך והנה יהיה פירוש מנסיכה מלכי מעשה ממנו נסוך כמו בל אם ך נסביהסם מדש ויש מפרשי נסכתי מלכי כמו
משחתי ואם היה הפירוש אמת תהיה טעות שנית ולמה לא אמר מרומם מלכי או מגבה או מקדש רק בקש מלה להרחות חכמתו לשומעים ואנחנו מייבים לדעת דקדוק
הלשון היטב אלא כתעה כמו המדברים ברכת המזון שיאמרו זוננו ולא ידעו כי זוננו הוא מן זה כמו עוכנו מן ענה ולא יאמר מן ין כי אם זוננו כמו שובנו אלהי ישובנו ופע' יאמר
לו לשון עבר והוא לשון ליווי כאשר יאמרו רבים בתענית שחל עליו פניך וידוע שהש"ן במקום אשר כמו מה שהיה הוא שיהיה וחל הוא לשון לווי לעתיד כמו חל נא חת פני יי'
והנכון לומר שחלה כמו ובהכנעו חלה חת פני יי' ועוד כי לשון הקדש ביל"ר ר' אלעזר ל"ע עיר פרוסה אין חומה שיעשה מן הזכריס נקבות והפך הדבר ואמר שוטן עמק ליומה
וידוע כי ה"א שוטנה לשון נקבה ויפוב הה"א תי"ו כשיהיה סמוך שוטנת העמקים ובשור הה"א או הת"ו יהיה לשון זכר כמו נזקה ונזקת ואיך יאמר על שוטן ליומה ולמה ברת
אין הפסוק ולא אמר שוטנת עמק ליומה ועוד מה ענין לשוטנה שיתארנה בחימה החפתח השוטנה ואין תואר השוטנה כי אם קטופה או רעננה או יבשה אמר אחד מחכמי
הדור הולרך לומר לויומה בעבור שחיהיה מרוזתו עשירה הנה יש בפיוטי מרוזים עניים ואביונים מחוזרים על הפחחים שחיבר הר עם נאחר
אם בעבור היות שניהם מלחיות הגרון אם כן יחבר עמם ל"ף ועי"ן ועם הבי"ת והו"ו שהוא נם מחבר לוי עם נביא יחבר עמם מ"ם ופ"ה ויהיו כל החרוזים חמשה כמספר
מולעי החוחיות ואם שבת חבור ה"ח עם חי"ת בעבור היות דמות' קרובות במכתב אם כן יחבר רי"ש עם ל"ה ואף כי מלאנו לעולל דעולל דורכים רודכים וכן יחבר מספטים
עם פתים כי הם ממולעה אחד ונמלא הטי"ת תמורת תי"ו במלת נלטדק הלטויידנו וילטירו וכן חבר יוס עם פדיון ועליון נם זה תינגו נכון אף על פי שנמלא מ"ם במקום נו"ן
כמו חיין ומטין חיך יחליף מ"ם יוס שהוא שרש עם נ"ן עליון פדיון שהוא מן עלה ופדה והוא תינגו שרש ועוד מה ענין החרוז רק שיהיה ערב לאוזן ותרגיש כי סוף זה כסוף זה
ואולי היתה לו הרגשה שנית שירגיש בה כי הם"ס כמו הכ"ף ואינגו ממולעה אחד ועוד מבר עוסר עם עשר תעשר גם זה תינגו נכון רק שם היה המתפלל מפרתי · יש מומרים
אין מסיבין את הראי אחר מותו · התשובה רוח אל עשתנו כלנו ומתומר קירלו הקדמוני' כמוגו ואוזן מלי' תבחן וכלנו נדע כי לניאל היה נביא ורב על כל חרטומי בבל וחכמיה
והנה אמרו חכמים ז"ל טעה לניאל בחשבונו והחשבון הוא דבר קל ועוד כי ירמיה הנביא בזמן לניאל היה ואחר שהרחו חכמינו הרחיה על טעותו האומר יאחר להם אולי היה
לניאל מי היה מטעה המטעי' אותו ואחרים אמרו רחמנא ליבעי בעי אם כן למה נלטרך לדבר כי הוא יודע התלומות לב והלא תקנו הקדמונים לאחר בנוס כפור היה פס פיפיו'
שלוחי עמך בית ישראל ואל יכשלו בלשונם :

והדבר

אבן יחייא

מ"ע ספורנו

כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים. כי כמו שיקרה החלום בדברים בטלים וזה ברב ענין הדמיוני בהקיץ כאמרם ז"ל הרהר כולי יומא ולאורתא חזא. כן יקר' בקול כסיל בתפלתו כשתהיה ברב דברים שיגבר עליו הדמיון ויסו' מן הכונה: כי תדור נדר לאלהי' לא תאחר לשלמו. וכמו שיקר' ברבוי הדברי' בתפלה שיחשוב המתפלל למצוא חן בהם ויקרה מהם הפך זה כן יקרה בדבר הנדרים שיחשוב הנודר למצוא חן בהם גם שיאחר לשלם עד אשר יראה מה יעשה אה' לו והנה יקרה לו הפך זה: כי אין חפץ בכסילים החושבי' שיהיה הנדר לאל ית' כענין השוחד למלך. ב"ו כאשר יהיה על תנאי שיעשה המלך חפצו ובזה יגמול אותו בשוחד וזה שקר כי אמנם [illegible]

רלבג

עסק וענין במה שישמח לבו: **כבר** נקרא שמו ידוע הוא מוכר' על מה שיורה בו הנגדר עליו ולזה יתואר האדם שהוא קורא שם לנמצאים שלייר מהותם ועצמותם כמו שבארנו בספר בראשית והנה פרי השכל והצלחתו הוא ממה שישיג ויצייר מהית' ועצמותם כמו שבארנו בראשון ממ"י והתבאר עוד בספר הנפש ואולם ההשגה האמתית היא כמו נשותפ' לחוש ולשכל כמו שהתבאר שם ולזה היה היותר מיוחד שבהשג' השכל ההיולני השגת ציור הנמצאות שהוא קריאת שמות להם באופן שלם וזאת ההשגה כשהגיעה לאדם הוא שכל נקנה וכבר בארנו בספר מלחמות שהשכל הנקנה המגיע מהשגה השגה מאלו ההשגות נצחי:

ביאור דברי הפרשה בעבור שכבר הקדי' שהחכמ' היא יותר נבחרת מהעושר והיה שכבר יחשוב מפני זה שראוי שימהר האדם בנימוסי הנמצאו' וסדרם ויסרם עד שישיג ה' ית' כפי מה שאפשר לו הזהיר זה החכם בכאן זאת האזהרה ואמר שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ר"ל שלא יהרוס ויקח ההשגות על זולת סדרם ויהיה קרוב לשמוע דברי ה' יתברך ומצותיו יותר מקרובת הכסילים לתת זבח על עשותם רע ויחשבו זה עבודה לה' ית' כי אינם יודעים ומשיגים פועל ה' ית' מעשה ידיו והוא מבואר כי.

קהלת ה

כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים:	אֲרוּם הֵיכְמָה דְאָתֵי חֶלְמָא עַל הִרְהוּרֵי לִבָּא וּסְגִיאוּת קָל שַׁטְיָא בִּסְגִיאוּת פִּתְגָמִין בְּטֵילִין:
ד' כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם:	בְּעִידָּן דְּתִידַּר נִדְרָא קֳדָם יְיָ לָא תִתְעַכַּב לְשַׁלְּמוּתֵיהּ אֲרוּם קֳדָם יְיָ לֵית רַעֲוָא בְּטַפְשַׁיָּא מִן בִּגְלַל דִּמְעַכְּבִין נִדְרֵיהוֹן וְלָא מְשַׁלְּמִין וְאַנְתְּ יָת דִּי תִנְדַּר שַׁלֵּם:
ל' ומל' טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם:	טַב לָךְ דִּי לָא תִינְדַּר מִן דִּי תִינְדַּר וְלָא תְשַׁלֵּם:
ה אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:	ל' לָא תִתֵּן יָת מֵימַר פּוּמָךְ לְמִגְרַם דִּין גֵּיהִנָּם עֲלֵי בִסְרָךְ וּבְיוֹם דִּינָא רַבָּא לָא תֵיכוּל לְמֵימַר קֳדָם מַלְאָכָא אַכְזָרָא דְּרָדֵי בָךְ אֲרוּם שָׁלוּתָא הִיא לְמָה דִין יִתְקַף רוּגְזָא דַייָ עַל קָל מֵימְרָךְ דְּאִתְאֲמַר בִּגְנוּתָא וִיחַבֵּל יָת עוֹבָדֵי יְדָךְ:
כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא:	אֲרוּם בִּסְגִיאוּת חֶלְמִין דִּנְבִיאֵי שִׁיקְרָא וְהַבְלִין דְּבַעֲלֵי חַרְשִׁין וּמִלִּין סַגִּיאִין דְּרַשִׁיעַיָּא לָא תְהֵימִין אֲרוּם חַכִּימַיָּא צַדִּיקַיָּא תְהֵי מְשַׁמֵּשׁ וּמִנְּהוֹן תִּתְבַּע אוּלְפַן וּמִן קֳדָם יְיָ תְּהֵי דָחִיל:

Marginal notes: ד' · ל' ומל' · ל' · ל' · ג' · יח' · ברחם הבל · יח' מל' · ב' מחדים · ז' נלי' · ד'

אם ... אין

תאחר ד' וסימ' מלאהך ודמעך לא תאחר · כי תדור נדר ליי' אלהיך · קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר · כאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו · ידיך י"א מ"ל וסימ' נמסר באיוב סוף מענה אמנם כי אתם עם :

רשי

כי בא החלום ברוב ענין · כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאד' מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברי' מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: אין חפץ בכסילים · אין חפץ לפני הקב"ה ברשעים הנודרים ואין משלמים: אל תתן את פיך · בנדר לחטיא את בשרך · שיפקוד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא · בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידיך שעשית כבר אבדת' כן נדרש במק[illegible] קולך בשביל קולך: כי ברו[illegible]תו'זגו' אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ובעיתי הבל ודברי' הרבה לפרוש מאת המקום: כי את האלהים ירא · הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא: אם

אבן עזרא

והדבר הרביעי שכל פיוטי מלאי' מדרשות ואגדות ואחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו אם כן אין ראוי להתפלל אלא על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד או הוא על דרך משל או הוא כענין שאין הלכה כמותו או שיתפרש לעניני' רבים הלא ידענו ממדרש שיר השירים שכל שלמה האמור שם הוא קדש ועניננו המלך שהשלום שלו הנכון שיאמר אד' בתפלתו הושיעני המלך שלמה והנה אלהנו במקרא האמור מה משא ה' וידוע כי יש משא כמו נבואה והמדברים לירמיה הנביאי מה משא יי' לא ידע הנביא סודם שלא היו אומרים כי אם מענין איש איש על משאו ואמר האלהים הנסתרות לנביא שיאמר להם כי המשא יהי' לאיש דברו והפכתם את דברי וגו' תאמרו מה דבר יי' ומה ענה יי' שאין במלה ספק כענין וכן לא תקראי לי עוד בעלי והלא הוא בעל כעורי' כמו אישי לכן בעבור היות שם בעל ספק עם שם הבעל שהוא כלם אמר הנביא אפילו מלה שיש בה ספק כענין כלם לא תאמרי לי כי אם אישי והגאון רב סעדיה נשמר מאלה הארבעה דברים בבקשותיו השתים שלא חבר מחבר כמו הם והם על לשון המקרא ודקדוק הלשון שאין חידות ומשלים ולא דרש ומגם היה ברפת גם הוא חבר בקשה תחלתה אמרי האלהים יי' ויש בה דברים אימתו נכונים מהם שאמר הרחבת עולמות אין להם גבול ומה שאין לו גבול איכנו נברא ואמר כי שמך בך ובך שמך ואילו ידע מה פירוש שם לא היה זה הדבור עולה על לבו ועוד אחר שאמר כי שמך בך הלא כמו בעצמו בך שמך כי מה הפרש בין שלום עליך או עליך שלום ראשון [illegible] ראשון תפשוס חיים או חיים תפשוס יברכך יי' וישמרך יי' ישמרך מכל רע אמן וזה דרך תפלה אלא דרך שחוק וחכם אחד שחבר שתי מלות והיו [illegible] אברמל פירוש אבאר מלה או אפרד מלה והנה עשה הפך מה שאמר כי [illegible] ולא דבר ברוד רק בלל בשפתו שפת הקדש ולא אוכל לבאר אחד מכל [illegible] הפייטני' והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה והיו דבריו מעטים ולא נענש בדין: כי בא החלום · כשיהיה החלום מעורב מהרבים רעיונים ידוע שהוא מתערובת המאכלים והתגבר אחת מן הארבעה שרשי' לא יהי' לו פתרון ולא יורה על טוב או רע כי הכל הוא כן ידמה הכסיל שירבה דברים וכל הארב דברים בכל מקום מביא חטא אף כי במקום המוכן להזכיר שם הנבוא כן תחיד[illegible] לויתיך · שתשמור בבית האלהים בדבריך גם כן אתה חייב להשמר בכל מקום [illegible] פן שתזכור השם או תדור נדר לו תשמור מוצא שפתיך ולא תהיה מן הכסילים [illegible] אין חפץ בם: טוב · כענין וכי תחדל לנדור: אל תתן · למה יהי פיך מוציא [illegible] ורע על בשרך שהוא גוף אם לא תשלם אשר דברת בפיך ודע כי נכח [illegible] איש וכל נעדיו יספור ומלאך מאשרתיו ממונה לכתוב ספרי כל הדבורים האנשים מפי האדם ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היה הנדר שסדרתי · וחבל את מעשה ידיך כמו והשחית ו[illegible] מחבלים כרמים ויש אבל מלשון לידה כמו יחבל און חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך ויתכן היותו מן צירים וחבלים בעבור חבלי ילדה וחבל שליש וכשוכב בראש חבל והוא התורן אשר בספינה שכל החבלי' תלויים בו והוא עשוי התואר כמו איש אשר יד יתיכו: כי ברב · כמו כי בא החלו' ברוב ענין אך את האלהים ירא בכל דבר או עניכו ראה אתה חלומות רבים ודבר הבלי' והרבה לדבר רק ירא האלהים והענין שכל דבור מותר לך חוץ אם היה בו דבר פשע: אם

רלבג (המשך)

וכשתתבונן בה' יתברך להשכיל שמוע מזבח טוב כמו שאמר שמואל אל שאול · ולכך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהי' אם לדעת אותו אל תבהל ותמהר על פיך לא אמר העיון הרב והתבאר לך שמה שחייבת אותו היא מחוייבת לו בהכרח או מה שנלכת ממנו הוא משולל ממנו בהכרח וזה כי האלהים בשמים ואתה על הארץ ורחוק מאד מדרגתו ממדרגתך ולזה אין ראוי שתשלח לשונך ומחשבתך לחייב לו מה שהדמיתו שלמו' · בחקך כי גבהו שמים מארץ וכן גבהו דרכיו מדרכיך ומחשבותיו ממחשבותיך ולזאת הסבה ראוי גם כן שיהיו מעטים כי כל שתדבר בו אי אפשר שתדבר כי אם על צד ההשאלה וצד משתוף השם כמו שהתבאר זה במקומות וכבר הרת כו התאמר בזה השלישי ממ"י הנה כמו שבא החלום ואף ע"פ שהוא צודק ברוב ענין לפי שכבר יורכבו עמו דברים בלתי צודקים מצד ההרכבות וההפרדות אשר יעשה הדמיון בעת השינה כמו שהתבאר בספעיות כן בא קול כסיל ברוב דברים כי אי אפשר ברבוי הדברים שלא תהיה בהם שגגה ולזאת הסבה היא מבואר גם כן שהוא ראוי שיהיו דברי האדם מעטים בדברי ה' ית' כי השגגה בדברים ההם היא חטא עצום · והנה לפי דעתי החל לספר זה החכם בענין כשרון המעשה אשר הוא הלכה ללכת אל בית האלהים ואמר מפני זה שישמור האדם את רגליו כשידרוך ללכת אל בית האלהים · וישמע למצות ה' ית' אשר בהם ישלם כשרון המעשה והזהירו שלא ימהר להוציא דבר לפני האלהים קודם נקותו עצמו מכוונת המדות המגונות והוסיף להזהירו גם כן שכאשר תגיע מדרגתו לגבול שיאות לו לדבר בו שיהיו דבריו מעטים כי זה ג"כ מכלל כשרון המעשה · והזהירו עוד בכשרון המעשה ממה שיביא לתעות ההאמנה בהש"י וזה אמר כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו כי האיחור לשלם אותו יביא למיעוט יראת ה' ית' ולמיעוט ההאמנה בו כי אין חפץ לה' יתב' בכסילים אשר לא יזהרו במה שיאמרו ויכחשו אחרי כן אבל ראוי שתשלם אשר תדור או לא תדור כלל · לא תשלח לשונך לנדור נדר ואין רצונך לשלמו אשר הוא חטא ומרי לך ואל תאמר לפני המלאך השלוח אלי לענות אותך על זה כי שגגה היא ולא היה רצונך ולכך לנדור זה הנדר היוצא מפיך למה יקציף האלהים על דבריך וישחית את מעשה ידיך כי ברוב חלומות ודברים הרבה · יראה ה' לך שהוא כועס עליך [illegible]

אבן יחיא

[illegible]

אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגומר · אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק : אל תתמה · על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה כי גבוה מעל גבוה שומר ורואה את מעשיהם וגבוהים עליהם השלוחים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם : וגזל משפט · גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ ענין אחר אם תראה שהם עושקי׳ רשים וגוזלי׳ משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב״ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו : כי גבוה מעל גבוה שומר · ממתין עד שתתמלא סאתם : וגבוהים · יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר אמונים שמר את הדבר : ויתרון ארץ בכל היא · ויתר׳ של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום : בכל היא · בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפי׳ על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס : מלך לשדה נעבד · הקב״ה נעש׳ פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריבה ולשלם שכר׳ לבוניה : אוהב כסף לא ישבע כסף · אוהב מצות לא ישבע מהם : ומי האוהב בהמון · מצות רבות : לא תבואה · ואין באחת מהם מצוה מסויימ׳ וניכר׳ כגון בניין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה גם זה הבל כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש · ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהי׳ עליה׳ שסמכן הכתוב יחד · ד״א ויתרון ארץ בכל היא שכר עבוד׳ האדמ׳ חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : אוהב כסף לא ישבע כסף · לא יאכל כסף : ומי אוהב בהמון · בממון : לא תבואה · שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל · ד״א ויתרון ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד : מלך לשדה נעבד · מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל תלמוד שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהר׳ ודינין : אוהב כסף · אוהב תורה אינו שבע בה : והאוהב בהמון · תורה : לא תבואה · שיש לו מקרא משנה ואין לו תלמוד מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה : ברבות הטוב׳ · כשישראל מטיבין מעשיהם : רבו אוכליה · מתן שכר המצות : ומה כשרון לבעליה · להקב״ה בכל הטבת מעשיהם : כי אם ראות עיניו · שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו ופן לענין הקרבנות : ברבות הטובה רבו אוכליה · שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה : ומה כשרון לבעליה · הקב״ה : כי אם ראות עיניו · שאמר ונעשה רצונו : מתוקה שנת העובד · עובד האדמ׳ ישן וערב׳ שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרב׳ כי כבר הורגל בכך : והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון · ושובע נכסים של עשיר פרקמטייאות הרב׳ אינו מניח לו לישון כל הליל׳ מהרהר בהן · דבר אחר מתוק׳ שנת העובד את האלהים אם מעט ימי שניו · ואם הרב׳ ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרוב׳ משה פירנס את ישראל ארבעים שנים ושמואל הנביא פרנסם עשר שני׳ ושקלו הכתוב זה כזה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגומר כך נדרש בתנחומא : והשבע לעשיר · בעל שמועות : אינו מניח לו לישון · בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים כל תלמיד חכם שאומר דבר שמוע׳ מפיו שפתותיו דובבות בקבר :

הנכונות לבא עליהם לפי מה שנתן להם ה׳ יתברך מהכח ביום הבראם ובזה האופן תמלא שירבו הרעים המבקשים לעשות רע ויסתלקו בעסייתו בכל עוז ולא יגיע מהם כי אם רע מעטי מצד זאת ההשגחה המיניית אשר ישגיח ה׳ יתברך באדם באמצעות הכוכבים וא״ת איך יתכן שיהיה פועל הנכבד בעבור השפל הנה תמצא יתרון לשפל בכל הדברים בזה האופן עד שהמלך עובד השדה ויסרתהו במלאכת החרישה והזריעה וישלם בזה פועל השפל כי המלאכה היא מסרחת לטבע וחולם באחד זה מן המלאכה ולא מן הטבע לפי שהענין בזה במלאכ׳ יותר מבאר ובכלל הנה ימצא בכל הדבר׳ שהגבוה יפעל בשפל ויכלימהו ובזה האופן יפעל ה׳ יתברך הנמצא׳ ויפעיל השכל הפועל אלו הדברים אשר בכאן ולפי שהשתדלות הרב לאסוף ולכנוס מרחיק האדם משלימותו התחיל לגנות ההנה העושר ובפרט ההסתפקות ואמר מי שהוא אוהב כסף לא ישבע כסף כי אין לזה השלמות תכלי׳ והמשל שמי שיכסף קניין רב יחשוק שיהיה לו מהקנייני׳ יותר מזה וזה הבל לא תכלית ולזה ישא׳ תמיד בחסרונו לפי דמיונו שיהיה אוהב בהמון הקניינים מזולת שיבא לו שום תענוג ותועלת מהקניין ההוא גם זה הקניין אשר בזה האופן הוא הבל לפי שאין בעליו שמח בחלקו כי שלמות הקניין ואע״פ שהוא מועיל באופן מה כמו שקדם הנה לא ימשך בו תועלת בזה האופן : ברבות הטובה רבו אוכלי׳ אותה כי רבוי הטוב׳ יחייב שיהיו לאדם עבד׳ ושפחו׳ ובני בית רבים ובהיות הענין כן מה תועלת ימלא בזאת הטובה הרב לבעליה והנה הוא לא יאכל ממנה אלא חלק מועט הנה אין לו בו תועלת כי אם ראות עיניו כשיראה שזה עבדו וזה שורו דרך משל אבל ימלא בה תועלת יותר לעבדיו ממנו כי הם אוכלים ושותים מהטובה אשר לו ובנכנס תערב להם יאכלו מעט או הרבה כי אין להם נחשבה בשמירת זה הקניין כמו שיש לבעל הטובה וחולם בעל הטובה ימנעהו עשרו מהשינה לרוב שוטט מחשבתו במה שיצטרך להשגיח בו בשמירת קנייניו :

אם־עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל־תתמה על־החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם: ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד: אהב כסף לא־ישבע כסף ומי־אהב בהמון לא תבואה גם־זה הבל: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה־כשרון לבעליה כי אם־ראית עיניו: מתוקה שנת העבד אם־מעט ואם־הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון: יש

אין אניסות מסכנין גזלתא וצדקתא תחמי בקרתא לא תתמה בלבך למימר איכדין רעותא דיי על כל אילין ארום על שמי מרומא נטיר עובדי בני אינשא בין טב לבישתא ומן קדמוי משתלחין גוברין גיוונין ותקיפין למרדי ברשיעיא ולמהוי מתמנן רבנין עילויהון: ומותר שבח פולחנות ארעא על כולא היא דבעידן דמרדין בני מלכותא ומלכא מתיהב בפצחהון מן קדמיהון אין לית ליה עיבור למיכל ההוא מלכא לגבר פלח בחקלא מיתעביד עבד משתעבד: גבר תגר די רחים למקני כסף ומרי פרגמטיא לא ישבע למצבור כסף ומן דירחים למכנוש ממון יתיר לית ליה שבח בעלמא דאתי אין לא יעבד מיניה צדקתא בדיל דלית ליה אגר עלל למיכל אף דין הבלו: בזמן דסגי טבותא בעלמא סגיאן אוף בני אינשא דייכלונה ומה הנאה אית למרהא דיצבירינה אין לא יעביד מינה טיבותא בגין די יחזי בעלמא דאתי יהבית אגרהא בעינוי: בסימת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלב שלים ואית ליה ניחא על בית קבורתיה אין זעירות שנין יחי אין סגיאות שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ידוי יחסין וחוכמת אוריתא דיי לגבר דעתיר בחוכמתא היכמה דמעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבקיניה בלחודוהי היכמה דלא שבקת איתתא לגוברה בלחודוהי לדמכא: אית

וצדק ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר כי תצא : ה׳ כתיב היא וקרי׳ הוא וחילופי׳ ג׳ כתיב הוא וקרי׳ היא בנביאי׳ וכתוב וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ ע״ג : ברבות ג׳ ומ״ל וסימ׳ ברבות צדיקים ישמח העם · ברבות רשעים ירבה פשע · ברבות הטוב רבו אוכליה : שנת ה׳ בשינה וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ נ״א ותלים סימ׳ קל״ג :

אבן עזרא

אם עושק · שמא תחשוב כי אין שומר על דבורך בעבור שתראה חמס בפרהסיא ואין מושיע וזכר רש בעבור שחייב אדם לעזרו והנה הוא עשיק וגזל משפט סמוך כמו ונדר אבניו ובמוכרת כענין גדר מזה או בגזל יזכר במדינה לעיני הכל ולא במדבר אל תתמה על החפץ שתאמר מה חפצים למקום שלא יושיע דע כי יש שומר שרואה זה החמס ואיננו אחד רק הם רבים וכל אחד גבוה מעל גבוה ושומרים רבים לא ידע איש מספרם כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה זוה והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם חמסים וחמשה ולא אוכל לפרש : ויתרון · כאשר השלים לצוות על יראת אלהים שב להודיע לו בדברי העולם אי זו מלאכה טובה שיחיה ממנה ולא יהיה בה חטא ואמר כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר היא אפילו המלך שאין למעלה ממנו נעבד לשדה בעבור צרכו כי ממנו מחיתו : אוהב כסף · נפשו לא תשבע ומי אוהב בהמון לא תבואה יש מי שהוא אוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל וגם ישוב על אוהב כסף והוא היקבץ כסף וזהב בלבד ויש אומרים מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנית עבדים ושפחות ומשרתים רבים והענין שיאהב להיות המון לפניו : ברבות · רבו אוכליה · מפעלי הכפל והוא פעל עבר ויאמר מן הפעלים שהלמ״ד שלהם איננו שלם כשין כווי לרבים כריו רבה נבאך ולאה · כשרון כמו כוב וכשר הדבר אחר שהטוב׳ שלו יאכלוה רבים לפניו מה טוב לו בטובה רק מראה עיניו : מתוקה · ידוע כי העשיר יפחד ביום ובלילה על עשרו מן המלך וחומסים גנבים וענין שבע רוב ממון שיחשב בלילה מחשבות איך תשבע נפשו מעושר או יהיה שבע שב אל המאכל כענין פן תשבעני והקאתו ושנת העובד פתוח כדרך כל סמוך ואם אתן שנת לעיני קמוץ כי הלמ״ד הכרית הסמיכה ואמר רבי משה הכהן הספרדי נ״ע כי ענין שנת הקמוץ שנתי וכמהו אף נחלת שפרה עלי עזי וזמרת יה גם הם קמוצין :

יש

אבן יחייא

והוא אומרו מלך לשדה נעבד · שרוצה לומר הוא לשדה נעשה כמו עבד · כי לא יועילו לו אוצרותיו ביום מלחמת הרעב כי תהיה בארץ · והמלאכה הזאת מלאכת הארץ הכבודה בת מלך ראוי להעשות לתכלית לחיות החיים הספוקיים · ולהמצא לו די מחסורו · ולא לתכלית אסיפת הממונו׳ · ולהרבות בכבודות המדומות מעבדים ושפחות ובני בית אוכלי לחמו ומימיו ויינו · וזהו אומרו מי שאוהב הכסף שהוא מהכת שתכלית מלאכתו הוא כדי לקבץ הון עתק · מעיד אני עליו כי יהיה לו חולי מתמיד וחרפה רצופה · כי לא ישבע כסף ובשימות חצי תאותו בידו · ולא ירד לתכליתו · ומי שיהיה מהכת השנית שאוהב בהמון עם אשר יאכלו בביתו · לא יהיה לו תבואה · כי יחסר הלחם באוכליו אשר יתרבו · והכת הזאת השנית גם היא הבל כי גם הוא בחצי ימיו ימות · בהיות כי יעני ועני חשוב כמת ואחריתו יהיה כבל · ולכן הטוב הוא לחיות החיים הספוקיים · ויגיע כפיו כי יאכל אשריו בעולם הזה · וטוב לו לעולם הבא · ברבות הטובה וגו׳ בא לפרש שלא כדעת המפרשי׳ אשר סיפר · וה זחיל באוהב בהמון · אשר ברבות הטובה בביתו · ירבו אוכליה · לאהבתו אותם · ומה כשרון ותועלת יש לבעליה מהטובה ההיא אשר יאכלו זרים חילו · כי אם ראות עיניו מהחיים ההיא והכבוד ההוא · כי יקרא שר וזקנין עליהם בעוד יאכלו · ובסוכו כאשר יעני כל אחד רע ישכחוהו · ולא תזכרנה הראשונות אשר עשה · מתוקה שנת וגו׳ ביאר כת אוהב המלאכה · אשר עליה אמר מלך לשדה נעבד · ואמר כי מתוקה שנת העובד אדמתו · כי ישבע לחם · אם מעט ואם הרבה יאכל · כי הוא מסתפק בהכרחי לו ולבניו · ואינו צריך לאסף לתת לאכול לזולתו · ולכן ימיו מתוקים · והשבע וגומר עוד ביאר הכת השלישית והם הנבהלים להון אשר ימיהם מכאובים · ודלישתם השבע מהון עתק · אינו מניח להם לישון · לחשבם כל הלילה מחשבות און לאסוף ולכנוס וכל אחד מהם מחסר את נפשו מטובה · יש רעה וגו׳ חזר קהלת לספר שלישית דברי המון העם ממי אשר אין להם לב על ענייני עולם ההבל · ויהבלו וידברו על ה׳ דברים אשר לא כן · והוא אומרו יש רעה חולה · ר״ל מכה על מכה כי העושר אשר מן הדין היה ראוי להיות מסבב הטוב לבעליו · להיותו דבר בו יושג כל נכסף · לא די כי לא ישבב הטוב אליו · כי אדרבא יהיה לו סבת כל רע · ויהיה שמור לבעליו לרעתו · כי יעלילו עליו המלך · או לסטים יבואו עליו או שודדי לילה · וימרדוהו וישטמוהו ויכתבו עליו שטנה · ואבד העושר ההוא בענין רע · כי לא יהי׳ סבת אבדתו אותו מעשי׳ רעים שיעש׳ · והנהגה רעה אשר יהיה לו בפעולותיו · כי הוא הולך בתומו · רק סבת הדבר ענין ומקר׳ רע כאשר אמרנו והוליד בן · ואשר מטבע האדם לאסור העושר לתפארת בניו · הנה לחוליד הלא אשר אבד עושרו אין בידו מאומה לתת לבנו הנולד · באופן כי יצעק מרה · ושם ידבר להיותו ריק מכל כאשר

יצא

אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה · וכמו כן כאשר תראה חמס ושוד במדינה אל תתמה להרהר אחר ה׳ ברוך הוא · ובהעלות על לבבך מחשבת תפוכים האומרים כל עושה רע טוב בעיני ה׳ ובהם הוא חפץ : אל תתמה על החפץ · אל תתמה על החפץ האל ברוך הוא מהנהגה והיאך לא יגער : כי גבוה מעל גבוה · כי המנסים האל ית׳ שהוא גבוה ... על כל דור שהיה יותר גבוה ... כאשר ... המדינה : שומר · ... כזה דבר יותר נכבד ויותר נחשב ... וגבוהים עליה׳ · יש דברים רבים גבוהים על משפטי העושק והגזל הכו׳ ויותר נחשבים ... אשר לא היה ... אם היה מעניש ... המדינה בעניים ההם · ומן הדברים הנחשבים הכלל הם ית׳ ... הדורות ... לנורא יותר מכל ... : ויתרון ארץ בכל היא · והנה זה היתרון ... לאל ית׳ מן הארץ ... ולתי בקיום הכללות והמדיניות כי ... לדיקי הדורות החשובים הללו ... מדינה ... שום ... המדיניות כי המנס הכללה המדיניות הוא כישיג האדם ... ושלה אשר הם הנרקיים גם ללדיקים לחיי ... : כי המנס מלך לשדה נעבד · המלך היה נעבד מן ההמון בסבת השדה כי באמצעות המלך ישיג כל אחד מה הראוי לו מן השדה לתת לו לחם ושמלה ... אוהב כסף לא ישבע כסף · ... שהמלך נעבד בשביל ... על פי שמפני ... כל אחד גם שמירת כספו וזהבו וזולתם · הנה אין זה התכלית ההרוג המבוקש לכל הוא שיורג בהם תבואות ... ההכרחיות לחייו כי אמר׳ האוהב כסף לא יוכל לשבוע בכסף : ומי אוהב בהמון לא תבואה גם זה · ומי שהו׳ אוהב בין ההמון דבר שאינו תבואה כמו אבנים טובות ומרגליות ואוהב גם זה שאמרנו שהוא פרי תבואה וזה להגדיל כבוד עשרו ... ביתו : הבל · הוא אוהב הבל כזה כי אמנם ברבו׳ הטובה רבו אוכליה · ובכן הוא מרבה על עצרו מחשבו׳ לפרנס את כלם ואין לו תועלת בכל זה : כי אם ראות עיניו · שהו׳ שמח בראותו רבי׳ מהללים פניו וגוזלי׳ ממונו · והנ׳ מתוקה שנת העוב׳ ... העשיר ... מהסיבה וזה כי השבע · העושר אשר לעשיר : איננו מניח לו לישון · מדאגתו פן יאבד הממון או רצתו ומפני מחשבותיו לפרנס בני בית רבים ובלעדי זאת :

יש

רלב״ג

יש רעה חולה ראיתי תחת השמש בענין שהבא העושר ורוב ההשתדלות לאסוף ולכנוס וזה שכבר ימלא האדם שישמור עשרו ולא יאכל ממנו לרעתו ר״ל שעשרו יהיה סבה אל שיתחדש לו דבר רע יאבד בו העושר ההוא וזה דבר ככר ימלא הרבה כי העשיר יש לו מקנאים רבים אשר עשרו והנה האיש ההוא הוליד בן ואין בידו מאומ׳

רש״י

עושר שמור לבעליו לרעתו · כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול : ואבד בידו מאומה · אף זכות אבות : ומאומה לא ישא בעמלו · כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה שעשה ממונו בחייו כל עומת שבא אותו הממון כן הלך : וחוליו כמו וחולי והוי״ו יתירה כמו וי״ו של חייתו יער : לאכול ולשתות ולראות טובה לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא כחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו והשליטו לאכול ממנו · בחייו ולאת חלקו · במותו שיזכה לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר : כי לא הרבה שאין אורך ימים בעולם הזה יזכור את ימי חייו · כי מעט הם ולא הרב׳ ולמה יטרח לאסוף הון יטרח כדבר העומד לו לעולם הבא בחייו : כי האלהים מענה וגומר · הקב״ה עדות קבועה לזה לעולם : בשמחת לבו · שמח ליעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה הלקנה שמדריך את ישראל לעלו׳ לגילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרס׳ הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגומר וזומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקדוש ברוך הוא עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו · מענה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה נפש שלשת האנשים : בשמחת לבו שהיה שמח ברגל : ורבק

יֵ֚שׁ רָעָ֣ה חוֹלָ֔ה רָאִ֖יתִי תַּ֣חַת הַשָּׁ֑מֶשׁ עֹ֛שֶׁר שָׁמ֥וּר לִבְעָלָ֖יו לְרָעָתֽוֹ׃ וְאָבַ֛ד הָעֹ֥שֶׁר הַה֖וּא בְּעִנְיַ֣ן רָ֑ע וְהוֹלִ֣יד בֵּ֔ן וְאֵ֥ין בְּיָד֖וֹ מְאֽוּמָה׃ כַּאֲשֶׁ֤ר יָצָא֙ מִבֶּ֣טֶן אִמּ֔וֹ עָר֛וֹם יָשׁ֥וּב לָלֶ֖כֶת כְּשֶׁבָּ֑א וּמְא֙וּמָה֙ לֹא־יִשָּׂ֣א בַעֲמָל֔וֹ שֶׁיֹּלֵ֖ךְ בְּיָדֽוֹ׃ טו וְגַם־זֹה֙ רָעָ֣ה חוֹלָ֔ה כָּל־עֻמַּ֥ת שֶׁבָּ֖א כֵּ֣ן יֵלֵ֑ךְ וּמַה־יִּתְר֣וֹן ל֔וֹ שֶֽׁיַּעֲמֹ֖ל לָרֽוּחַ׃ גַּ֥ם כָּל־יָמָ֖יו בַּחֹ֣שֶׁךְ יֹאכֵ֑ל וְכָעַ֥ס הַרְבֵּ֖ה וְחָלְי֥וֹ וָקָֽצֶף׃ הִנֵּ֞ה אֲשֶׁר־רָאִ֣יתִי אָ֗נִי ט֣וֹב אֲשֶׁר־יָפֶ֣ה לֶאֱכֽוֹל־וְ֠לִשְׁתּוֹת וְלִרְא֨וֹת טוֹבָ֜ה בְּכָל־עֲמָל֣וֹ ׀ שֶׁיַּעֲמֹ֣ל תַּֽחַת־הַשֶּׁ֗מֶשׁ מִסְפַּ֧ר יְמֵי־חַיָּ֛ו אֲשֶׁר־נָֽתַן־ל֥וֹ הָאֱלֹהִ֖ים כִּי־ה֥וּא חֶלְקֽוֹ׃ גַּ֣ם כָּל־הָאָדָ֡ם אֲשֶׁ֣ר נָֽתַן־ל֣וֹ הָאֱלֹהִים֩ עֹ֨שֶׁר וּנְכָסִ֜ים וְהִשְׁלִיט֨וֹ לֶאֱכֹ֤ל מִמֶּ֙נּוּ֙ וְלָשֵׂ֣את אֶת־חֶלְק֔וֹ וְלִשְׂמֹ֖חַ בַּעֲמָל֑וֹ זֹ֕ה מַתַּ֥ת אֱלֹהִ֖ים הִֽיא׃ כִּ֚י לֹ֣א הַרְבֵּ֔ה יִזְכֹּ֖ר אֶת־יְמֵ֣י חַיָּ֑יו כִּ֧י הָאֱלֹהִ֛ים מַעֲנֶ֖ה בְּשִׂמְחַ֥ת לִבּֽוֹ׃

ב׳ ומל׳ ב׳ למועד · ג׳ · ב׳ · ב׳ לית כ״ד · ג׳ ג׳ ר״פ · ו׳ · ג׳ · י״ג ב׳ · ב׳ וכ״ד בזיין · ה׳ י״ג מל׳ ג׳ · ה׳ חס׳ · ב׳ כ״ד · ל׳ חס׳ י״ח כתי׳ ה׳ · ו׳ דסמי׳

אִית בִּישׁוּתָא מְרָעִיתָא חֲמֵית בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְלֵית לֵיהּ אָסוּ גְּבַר דִּיכְנוֹשׁ עַתְרָא וְלָא עָבֵיד מִינֵּיהּ טָב לְסוֹף יוֹמַיָּא הַהוּא עַתְרָא נְטִיר לֵיהּ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ וְהַהוּא עַתְרָא דִּי יִשְׁבּוֹק לִבְרֵיהּ בָּתַר מוֹתֵיהּ יְהוֹבַד עַל דִּיקְנָא לֵיהּ בְּנַוָן בִּישׁ וְלָא יִתְקַיֵּים בְּיַד בְּרֵיהּ דִּי יוֹלִיד וְלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ בִּידוֹי מִדָּעַם׃ הֵיכְמָה דִּינְפַק מִמְּעֵי אִמֵּיהּ עַרְטִילַי בְּלָא כְסוּ וּבְלָא מִדָּעַם טַב כְּדֵין יְתוּב לְמֵיזַל לְבֵית קְבוּרְתֵּיהּ חֲסִיר מִן זְכוּתָא הֵיכְמָא דִּי אֲתָא בְּעָלְמָא הָדֵין וּמִדָּעַם אֲגַר טָב לָא יְקַבֵּיל בְּטוֹרְחֵיהּ לְסוֹבָרָא עִמֵּיהּ לְעָלְמָא דְהוּא אָזִיל לְמֶהֱוֵי לְזִכּוּ בִּירֵיהּ׃ וְאַף דָּא בִּישְׁתָּא מְרָעִיתָא וְלֵית לְהָא אָסוּ דִּכְלָקֳבֵיל אֲתָא לְעָלְמָא הָדֵין חָסִיר מִן זְכוּתָא כְּדֵין יֵיזִיל לְעָלְמָא הַהוּא וּמַה מוֹתַר הֲוָה לֵיהּ דִּי טָרַח לְקַבְלַת רוּחֵיהּ׃ אַף כָּל יוֹמוֹהִי בַּחֲשׁוֹכָא שָׁרֵא בְּדִיל דְּלַחְמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי טָעִים וּבְנִסִּים סַגִּי חַיֵּי וּבְמַרְעִין וְרוּגְזָא הֲווֹ חַיּוֹהִי׃ וְהָא דִּי חֲזֵית אֲנָא טָבָא הוּא לִבְנֵי אֱנָשָׁא וְדִשְׁפִּיר לְהוֹן לְמֶעְבַּד בְּעָלְמָא הָדֵין דְּיֵיכְלוּן וְיִשְׁתּוּן מִן טוֹרְחוּתֵיהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאוֹשָׁטָא יְדָא בְּאַנִּיסָא וְחָטוֹף וּלְמִיטַר פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּלְמִיחַן עַנְיֵי נִכְסָא מִן בִּגְלַל דְּיֶחֱזוּן טַבְתָא בְּכָל טוּרְחוּתְהוֹן דִּי טָרְחוּ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא מִנְיַין יוֹמֵי חַיּוֹהִי דִּגְבַר דִּי יְהַב לֵיהּ יְיָ בְּמַזָּלֵיהּ אָרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ וְלֵית אָחֳרָן בַּר מִינֵּיהּ׃ אוּף כָּל אֱנַשׁ דִּיהַב לֵיהּ יְיָ עוּתַר וְנִיכְסִין וְאַשְׁלְטֵיהּ יְיָ לְמֵיכַל מִינֵּיהּ בְּעָלְמָא הָדֵין וּלְמֶעְבַּד מִנֵּיהּ צִדְקְתָא וּלְקַבָּלָא אֲגַר שָׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי וּלְמִבְרַח בְּטוֹרְחֵיהּ עִם צַדִּיקַיָּא הָא דָא מַתְּנָא דְאִתְיְהִיבָא לֵיהּ בְּמַזָּלֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ הוּא׃ אֲרוּם לָא יוֹמִין סַגִּיאִין חַיֵּי אֱנַשׁ דִּי יִדְכַּר יַת יוֹמֵי חַיּוֹהִי כַּמָּה מִנְּהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי טָבִין וְכַמָּה מִנְּהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בִּישִׁין מְטוּל דְּלָא אִתְמְסַרוּ לִבְנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְּזַר עֲלוֹהִי כַּמָּה יוֹמִין אִסְתַּגִּיף וְכַמָּה יוֹמִין יֶיחֵי בְּחֶדְוַת לִבֵּיהּ׃

רלב״ג

ושוריסנו כאשר יצא ערום מבטן אמו ישוב להיות ערום בהלכו וילך ממנו במותו כאשר בא ומאומ׳ לא ישא בעמלו אחר מותו שילך בידו כי לא השתדל להשלים נפשו כי אם לאסוף ולכנוס לא ירדו במותו אחריו קנייניו · וגם זו רעה חולה בעניין אהבת העושר כל עומת שבא כן ילך מזולת שישאל לו ממנו רושם ותועלת בשלמות נפשו ומה יתרון לו שיעמול לרוח ולהבל ועוד שגם בהחזיקו בעוש׳ בחשך יאכל וכעס הרבה וחלי וקצף לרוב טרדתו בהסיפת הקניינים ומנעו נפשו מלהגיע ממנו ויגונו במה שיאבד מקנייניו או שלא יכלית כראוי · הנה אשר ראיתי אני טוב בענין העושר הוא שהוא יפה שלא ימנע האדם אהבת העושר משיאכל ממנו וישלים בו נפשו כי זה יהיה חלקי אשר אפשר שיגיע לו מקנייניו וכשתהיה לאל׳ העשיר זאת התכונה בענין העושר הוא חלק טוב מאד לו ומתת אלהים היא שהשליטו בקנייניו לאכול מהם ושיגיע לו מהם הפרי הראוי שיגיע לאדם משלמות הקניין ובזה תועלת ג״כ להסיר ממנו דאג׳ המות כי מפני שהוא שמח בחלקו לא יזכר הרבה שימי חייו מוגבלים וישיגהו המות כי האלהי׳ נתן לו עסק ועניין במה שישמח לבו · או ירצה בזה שזאת התכונה היא מתת אלהים כי לא הרבה יזכר עניני קנייניו ותשוטט מחשבתו בהם כימי חייו ולזה לא יהיה טרוד בעניניהם כי האלהים נתן לו עניין בשמחת לבו כי הוא שמח בחלקו ולא יבקש גדולות ויקח מקנייניו לנפשו הראוי : ולהודיע

מסרה

לבעליו ג׳ וסימ׳ בעל הבור ישלם כסף ישיב · ואם גנב יגנב · עושר שמור לבעליו : זה י״ח כתיב ה׳ וב׳ כתיב ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ ו׳ : לרוח ג׳ קמץ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ ה׳ : יפה ה׳ בקריאה וסימ׳ וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתות · הנך יפה דודי אף נעים : ולשמוח ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר וסימ׳ כי אם לאכיל ולשתות ולשמוח · ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו · קרמא מ״ל : כי האלהים ג׳ וסימ׳ לעיל בסיפר׳ ריש סימ׳ ד׳ :

אבן עזרא

יש רעה חולה · יתכן היות חולה מן כתל מכתי מהפעלי׳ שהלמ״ד שלהם היננו שלם והענין רעה בחלי רע כענין וחלי רע הוא או תהיה מלת חולה על משקל טוב מן הפעלי׳ שהעי״ן שלהם איננו שלם מן על ראש רשעים יחול · עודנו כענין הראשון שגבולת האדמה טובה מכל מחון : ואבד העושר · בענין רע שהביא על בעליו והענין אלו אבד לבדו ולא הוליד רע היה החלי רע כחסר · בי״ת בעמלו מקום מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם : וגם זו רעה חולה · היא לכל בני עולם כי ערומים באו וערומים ילכו כלם ומה יתרון לו שעמל לרוח : גם · ביום שהוא אור לא יאכל כי אם בחשך והענין מרוב עסקיו ועמלו לקבץ ממון לא יאכל עד בא בלילה והוא מלת כעס וחלי הנפש שהוא הפחד : הנה · זה פסוק שלישי והענין בעבור שהאדם ילך עומת שבא כנגד שבא ראיתי אני שאין טוב לאדם המתעסק לקבץ ממון רק שיאכל וישמח : גם כל · ולשאת את חלקו · זה החלק שישא עמו : כי לא · יש מפרש · אם לא יעמוד לו הטוב הרבה יזכור את ימי חייו שהתענג בהם ויש לו בזכירתם שמחת לבב והנכון בעיני שהוא כן יזכור כי לא הרבה ימי חייו ואת כוסף כמו וכא הארי ואת הדוב · כי האלהים מענה ענינו ממציא כמו אענה את השמים והם יענו את הארץ ויש אומרים שהוא מלשון ענה ועניינו יענה השואל והמבקש כפי שאלתו וכן יענה את הכל ומענה מן הבנין הכבד הנוסף על משקל מעלה כשיאים והענין שהמקום מסייע לו בשמחתו כי הוא נתן לו והשליטו לאכול ממנו ועניין ממנו שאין ראוי שיאכל ממנו יותר מדאי : יש

אבן יחייא

יצא מבטן אמו · ורעה זולת כי ערום ישוב ללכת · כאשר היה ערום כשבא כי לא יכלית עוד לעשות פרי מחדש · כי אלו לא יעזרהו עוד ואחרי מותו תקומה לא יהיה לו · באופן כי מאומה לא ישא בעמלו · בי״ת בעמלו במקום מן · שילך בעדו כי אין לו מאומה שאבד הכל בענין רע · גם זו רעה וגומ׳ יען כי אחר שהאביד עושרו בענין רע · שאין לו מאומה שילך בידו · ויובן מזה שהעשיר בעושרו האלה מכל שהוא הסך האובד הנז׳ שבעת שופו יוליך עמו דבר מה · מה שלפני האמת הוא גם הוא מאומה יוליך בידו כשיפו לפי הכרח׳ והמוחש לכן פי׳ כי היא גם היא רעה חולה שאפי׳ מי שיהיה עשיר כל עומת שבא כן ילך · וא״כ הוא מה יתרון לו · אפילו שהצליח ועשה פרי · כי כל עמלו לרוח · ואחריתו יהיה ככל · וכאשר בא ערום כן ילך · ובעודו בחיים · אכל וכעס הביא ברוב העסקים אשר סיבוהו גם סבבוהו · וכל ימיו בחשך יאכל כי לא הלאו לבו להביט בידו · ולעשות לו חלונות שקופים להאיר ביום · וגם בלילה לא יראה אור לאכלה הולאת השמן השומן והשעוה · ויאכל לחמו בעצבו יחידי בירכתי בית · והוא אומרו וכעס הרבה וחוליו וקצף · ר״ל כי יאכל עם כעס הרבה · על כי הדברים ברוב לא יבואו לו כאות נפשו כאשר הוא דרך העולם · וגם יאכל עם חוליו תמיד · והוא התאוה הכלבית אשר לו לאסף הון רב · ולשבוע גפנו מעושר אם יוכל · אשר הוא מתבהלו להיות כי אוהב כסף לא ישבע כסף · ובקיום הכסף יחלה לבו קצף · וזהו אומרו וקצף · הנה אשר ראיתי ונשאר להיות כי עד כה סיפר המדבר תועה הדברים אשר הם רעה · והדברים אשר הם רעה וחולה לכן אומר כי אשר רואה היותו טוב והוא כנגד אומרו רעה · ואשר יפה והוא כנגד חולה · הוא לאכול ולשתות ולראות טובה · ר״ל לקחת כל מיני הטיולים בכל עמלו שיעמול תחת השמש · ואפילו אם יעמול לצורך המחיה יהיה העמל ההוא בפנים שוחקות ולא בכעס ויגון · מספר ימי חייו אשר נתן לו האלהים אשר הם מעט ורעים כי הוא חלקו · ר״ל אותו המעט משמחה באכילה ובשתיה ובשאר הטיולים הוא חלקו והוא תכלית כל עמלו ומעשיו · ואם תאמר אם הוא זה תכלית כל האדם הוא דבר נקל · ההשגה · וכל הרוצה ליטול חלקו מכל עמלו יבוא ויטול כי מה קושי יש בדבר · לכן השיב שאין לחשוב ככה · כי אדרבא הוא דבר יקר מאד ומעטי המציאות · והוא אומרו כי גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר · והוא מקנה בקר וצאן ובית ונחלת אבות · ונכסים והוא ההון והממון והאבנים טובות והמטלטלים היפים · והשליטו לאכול ממנו ולשאת את חלקו · רוצה לומר נתן לו ממשלת שיאכל מהעושר ההוא בפנים שוחקות · ושיקח את חלקו והוא תכליתו לראות טובה ולטייל · ואם יעמול לצורך מחיה לביתו · יהיה בשמחה ולא בכעס וקצף · והוא אומרו ולשמוח בכל עמלו זה מתת אלהים היא · רוצה לומר הוא כל כך מעטי המציאות וקשה ההשגה · שכמעט יתיחס אל ענין נסיי · כי לא הרבה ונומר להיות כי לעיל סיפר חיי האדם כי כל ימיו בחשך יאכל · ואחר כך סיפר חיי הנדיב אשר נתן לו אלהים עושר והשליטו ליהנות ממנו אשר הוא מתת אלהים · בא לפרש עוד דבריו הנזכרים בכללי ההוא באומרו כי זולת שיהי׳ חיי צער ושיהו בחשך יאכל גם לא הרבה יזכור את ימי חייו · כי ימות ובן אין לו ואבד זכרו · וכן בנדיב פירש כי זולת שיאכל וישבע ידשן גם האלהים מענה בשמחת לבו · רוצה לומר כי יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים · כי האלהים יענה שלומו ושמחת לבו ויעמידהו כל ימיו בשמחה ההיא · יש רעה ונומר אחרי ספרו היות מתת אלהים אשר השליטו אלהים ונומר וכאשר פירשנו · סיפר עתה ראותו רעה · ורבה היא על האדם · רוצה לומר כי נמצאת היא על הרוב בחוץ האדם · איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכאשר פירשנו · וכבוד כי יהיה נכבד מהבריות · להיותו מדיני ובעל מדות טובות · ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה · רוצה לומר אלו היה מתאוה נפשו כלום הן רב הן מעט · יש לו כל כך עושר וכבוד · כי יהיה מלאת תאותו דבר נקל מאד · באופן שאם ירצה לא יהיה חסר לנפשו כל תאותו ולא ישליטנו אלהים לאכול ממנו כי להיותו כילי כליו רעים ורע עין · הוא מודר הנאה מכל אשר לו · וכ״ש שאינו רוצה שיהנו אחרים ממנו ואינו שוה ומולא קורת רוח בעושרו · אבל כל חשקו וכל כספו אל הכסף המוליד אליו קצף · ורעה עוד מזאת כי איש נכרי יאכלנו · כי ימות

פרידי

מ״ע ספורנו

יש רעה חולה · מגונה על ראש רשעים יחול על משקל טובה ואמר מלאת הרעה היא חלה מתהום על האדם : עושר שמור לבעליו לרעתו · שיגיעל התקיפים עליו עלילות כדי לגזול אותו הממון · ולפעמי׳ לצדק את עצמם יזיקוהו גם בגופו · ואבד ולפעמים יאבד גם בזול זה בלתי מקרה רע · והוליד · ואין בידו מאומה · בלתי כדי שיחיה בו · ... בלתי שום שלמות · ומאומה לא ישא · שלא יקנה בעסקו שום שלמות כלל · ... וגם זו רעה חולה · ... כל עומת שבא כן ילך · ומה יתרון לו שיעמול לרוח · ... הנה אשר ראיתי אני טוב · ... גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר · וזה ראיתי שהאדם יזכה להשיג עושר בהשתדלות : והשליטו לאכול ממנו · ויזכהו האלהים שיהנה ממנו הוא בעמלו : מתת אלהים היא · שזה יקרה על התעש שהקונה את העושר בהשתדלותו יזכה ליהנות ממנו הוא בעמלו · כי לא הרבה · כי לא על ברוב יקרה זה : יזכור את ימי חייו · שעם מה שזכה להתעשר יזכור ימים שהיה בהם בטובה הנקראים ימי חיים : כי האלהים מענה בשמחת לבו · כי על הרוב בעת שמחת לבו בהצלחתו להשיג העושר האלהי׳ מענה אותו בדאגת ההשתדלות בזה באופן שלא יהנה ממנו : יש

א יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם: אִישׁ אֲשֶׁר
יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד
וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה
וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ
כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי
רָע הוּא: אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים
רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו
וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־
קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב
מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל: כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ
ה יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה: גַּם־שֶׁמֶשׁ
לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה: וְאִלּוּ
חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא
רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ:
כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ
לֹא תִמָּלֵא:

כי

אִית בִּישְׁתָא דַחֲזֵית בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא עַל בְּנֵי אֱנָשָׁא: גְּבַר דְּיַהֵב לֵיהּ יְיָ בְּמַזָּלֵיהּ עוּתַר וִיקַר וְנִכְסִין וְלֵיתוֹהִי מַחְסַר לְנַפְשֵׁיהּ מִכָּל דְּיִתְרְעֵי וְלָא אַשְׁלְטֵיהּ יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ לְמִטְעַם מִנֵּיהּ אֱלָהֵן יְמוּת בְּלָא וְלַד וְלָא חָס קְרִיבֵיהּ לְאַחֲסָנוּתֵיהּ לֵיהּ אֲרוּם אִנְתְּתֵיהּ תְּהֵא כְּתָנְסְבָא לִגְבַר חִילוֹנָאִי וְיַחְסְנִינֵּיהּ וְיֵיכְלִינֵּיהּ כָּל דֵּין גָּרְמוּלֵיהּ חוֹבוֹהִי דְּלָא עֲבַד מִנֵּיהּ מִידַּעַם טַב וְאִתְהַפֵּךְ עֻתְרֵיהּ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לַהֲבָלוּ וְלִמְרַע בִּישָׁא: אִין יוֹלִיד גְּבַר מְאָה בְּנִין וּשְׁנִין סַגִּיאִין יֵיחֵי וּבִשְׁלָמוּתָא וְרַבְנוּתָא הוּא דִּי יְהוֹן יוֹמֵי שְׁנוֹהִי וְנַפְשֵׁיהּ לָא שָׂבְעַת מִן טַבְתָא דַּהֲוַת לֵיהּ עַל דִּי רְחִים עַל עֻתְרֵיהּ וְלָא קְנָה מִנֵּיהּ שׁוּם טָבָא אַף בֵּית קְבוּרְתָּא לָא הֲוַת מְזֻמְּנָא לֵיהּ אַכְרִית אֲנָא בְּמֵימְרִי דְּטַב מִנֵּיהּ שְׁלִילָא דְּלָא חֲזָא עָלְמָא הָדֵין: אֲרוּם בְּהַבְלוּ אָתָא בְּעָלְמָא הָדֵין וּבַחֲשׁוֹכָא שְׁמֵיהּ מִתְחַפֵּי מִן בְּגַלַל דְּלֵית לֵיהּ זְכוּתָא וְשׁוּם טַב לָא קְנָא לְמֶהֱוֵי מִדְּכַר: וְאַף נְהוֹר אוֹרַיְתָא לָא חֲמַת וְלָא יְדַע בֵּין טַב לְבִישׁ לְמִבְחַן בֵּין עָלְמָא הָדֵין לְעָלְמָא דְּאָתֵי: וְאִלּוּלֵי הֲווֹ יוֹמֵי חַיּוֹהִי דִּגְבַרָא תְּרֵין אַלְפִין שְׁנִין וּבְאוֹרַיְתָא לָא עָסִיק וְדִינָא וּצְדַקְתָּא לָא עֲבַד בִּשְׁבוּעַת מֵימְרָא דַּיְיָ דְּבְיוֹם מוֹתֵיהּ נַחְתָא נַפְשֵׁיהּ לְגֵיהִנָּם לַאֲתַר חַד דְּכָל חַיָּבָא אָזְלִין תַּמָּן: כָּל טוֹרַח דִּגְבַרָא בְּדִיל מְזוֹן פּוּמֵיהּ הוּא טָרַח וְעַל מֵימַר פּוּמָא דַּיְיָ מַיְיתֵין וְאַף נַפְשָׁא דֶּאֱנָשׁ לָא תִשְׂבַּע מִמֵּיכְלָא וּמִשְׁתְּיָא: ארום

ורבה ד׳ וסימ׳ בסדר משפטים וישעיה סימ׳ ו׳: חסר ד׳ וסימ׳ כי מה אתה חסר עמי דירבעם · כד הקמח לא כלתה · וגם בדרך כשהסכל · ואיננו חסר לנפשו: שני׳ נ׳ וסימ׳ כפי שניו שי׳ב את גאלתו · ומספר שני׳ ולא חקר · ורב שיהיו ימי שניו: לזה ג׳ וסימ׳ הלא לזה יענו במחולות לאמר · אך לשקר שמרתי את אשר לזה · ולא ידע נחת לזה מזה:

רש"י

ו רעה היא על האדם · בהרבה בני אדם היא נוהגת: עושר ונכסים · לפי פשוטו במשמעו: ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח בחלקו למנוע קורת רוח בעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעש׳ בו צדקה ויהנה ממנו ומדרש אגדה בדברי תורה: עושר ונכסים וכבוד · מקרא משנה ואגדה: לא ישליטנו · שלא זכה לתלמוד ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה: כי איש נכרי יאכלנו · זה בעל התלמוד: אם יוליד איש מאה · בנים: ורב שיהיו ימי שניו · שלו ורב לשון די די לכל טובה: ונפשו לא תשבע · מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו: וגם קבור׳ לא הית׳ לו פעמים שנהרג וכלבים אוכלי׳ אותו וכל הדברי׳ האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרי׳ ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל · של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער: ואילו חיה · ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: כל עמל האדם · בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא · בתאוה כלומר וזה אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה ואחרי שכן הוא מה

אבן עזרא

יש רעה · רב בלשון הקדש על ארבעה ענינים האחד רב שהוא הפך מעט לרב תרבו את נחלתו והשני רב את יוגרו מלשון ריב והשלישי רב מלשון רבה קשת אך הוא מפעלי הכפל כמו השמיעו על בבל רבים והבא אחריו יורה עליו והוא על משקל דלים רפים ופעל עבר מן רכים יען רך לבבך וכן וברקים רב ויהומם ויורה עליו תחלת הפסוק ויפלא חליו ויפילם והרביעי גדול כמו מושיע ורב והצילם על כל רב ביתו וקרית מלך רב והוא דוד כענין קרית חנה דוד ויש מפרשים שהוא המקום ואיננו נכון בעבור שלא הודיע המלות ותהיינה למלך הרב ולשון רבים רבי המלך ולשון בקבה רבה ורבה היא על האדם: איש · יש מפרשים נכסים כמו רכוש ומלת חסר ומלת מלא על דרך אחת והם שתיהם מן הפעלים העומדים אף על פי שצריכין שייכה והענין כשיאמר האומר חסר הוא פלוני צריך שיוסיף לבאר חסרונו אם מחכמה אם מהון אם מגדולה הלא תראה חסר תשובות אני והוא סמוך ועניינו חסר אני ממשובעים וכן מלא ימים וכן ואיננו חסר מכל תאות נפשו והוא בבניינים הכבדים פועל יוצא כמו ותחסרהו מעט מאלהים שתחו חסר מעט מאלהים וטעה האומר כי הוא יוצא לשנים פעולים ונמצא מן הכבד הנוסף והמתמיע לא החסיר ענינו לא הוליד חסרון והנה הוא כמו פועל יוצא כמו העדיף: אם יוליד · אם יוליד בנים רבים ודרך לשון הקדש לזכור עשרה ומאה ואלף בעבור היותם כלל חשבון הלא תראה כי בהשלמת העשרה תחל באחד גם יזכרו שבעה ובמקומו אפרשנו: ושנים רבות יחיה · עד שיהיה ישיש: ורב שיהיו ימי שניו · מנהג העולם · וגם קבורה · החבריכין שיקבר בהם המת והנפל הוא נפל אשת . כי בהבל · וצריך שיתעלם שמו ולא יזכור: גם שמש · ישוב לנפל ואמר הנה הנפל שלא ראה אור העולם ולא ידע תאומה נחת היה לו כי לא עמל בדברי העולם וזה בעל העושר שראה אור העולם וידע כי לא היתה לו מנוחה כי אם עמל בלא שכר ולא תענוג בשתי העולמות: ואלו חיה · זאת המלה כמו ואילו לעבדים ולשפחות ויש מפרש שאמר שהיא מורכבת מן אם ומן לו · ואלף פעמים אלף אלפים כמו עשרים פעמים הם ארבע מאות: אל מקום אחד · הוא הקבר: כל עמל · תמה על הכסיל שלא ראה טובה והנה עיקר כל עמל כדי שיאכל אדם ולא ימות וענין וגם הנפש לא תמלא שלא תשבע ואילו היה לה כל הון שבעולם וכל חמה וענין גם ישוב על הפה שלא ימלא כי מיד ירד המאכל ממנו: כי

רלב"ג

ולהודיע עוד מום אהבת העושר הוסיף עוד ואמר יש רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד ואיננו חסר מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו הנה זה הבל בענין אהבת העושר וחלי רע הוא · הנה אם יוליד איש מאה בנים ויחיה שנים רבות ויהיו ימי שניו רבים ונפשו לא תשבע מן הטובה שאסף וכנס וגם קבורה לא היתה לו מרוב הבלו׳ והעוני אמרתי טוב ממנו הנפל כי זה אשר הוליד בנים רבים וחיה שנים רבו׳ ולא ראה בטובה במה שעמל בא בהבל ובחשך הלך ובחשך יכוסה שמו ר״ל כי גם בעת מיתתו אשר כוסה שמו לא היתה לו שום טיבה גם מי שלא ראה שמש ולא ידע אותו והוא הנפל נחת לו ממנו ואע״פ שיחיה אלף שנים וטובה לא ראה הלא הענין אחד בעצמו רצוני שזה לא ראה בטובה וילך בלא חמדה · כבר יחשוב שיהיה העושר במדרגת החכמ׳ או טוב ממנו וזה שכל עמל האדם לפיהו כמו שקדם כי זה הוא חלקו מכל עמלו וימלא תמיד חבר וצריך אל המזון וכן הנפש כשתחקור בחכמה לא תמלא לעולם שלמה אבל תהיה תמיד חסר וצריכה אל הלמידה והחקירה במושכלו׳ ומה יותר לחכם מן הכסיל והנה כל אחד מהם חסר ועוד שהחכמה היא מונעת האדם מהשתדל בשלמו׳ הקניין כשיהיה תמיד משתדל בה ומה מועלת לעני שאין לו לחם לאכול ובגד ללבוש כשהיה יודע להלוך נגד החיים והנה אין לו כח לחקור במושכלות מגד עוניו והיותו חסר מן ההכרחי לעמידת גופו הנה טוב מה שיהיה האדם בו עלמו שהוא רואה אותו בעיניו והוא שלמות הקניין מהלך נפש נגד החיים בזולת קניין יקח ממנו מה שיצטרך לו לעמידת גיפו גם זה הבל ומחשבה בענין החכמה בשישים האדם כל השתדלותו בה לבדה כי הראוי שיתחדל בשלמית הקניין לפי ההכרחי לו עם חקרו בחכמה: מה

ספורנו

יש רעה ראיתי תחת השמש ואמרתי זה כי אמנם ראיתי זה הרע · ורבה היא על האדם · והיא קורה על הרוב מן האנושי: איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד איננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה · ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · בחייו · כי איש נכרי יאכלנו · אחרי מותו ולא יזכה אפילו להוריש לקרוביו: גם זה הבל · שימלא שיינע הרבה להשיג תכלית גרוע: וחלי רע הוא · שלפעמים יקרה זה בשנאהו את קרוביו וזה חולי מגונה והוא כמו מן רע שיחטא בזה ונמלא שאבדת זמנו ועמלו להשיג העושר לאשמה בו: אם יוליד איש מאה · ואמרתי שהתכלי׳ המושג בזה העוש׳ אשר לא יזכה זה העשיר ליהנות בו לא להיי עולם ולא לחיי שע׳ הוא הכליה גרוע מאד · כי אמנם אם יוליד איש מאה · ובכן יזכה לבני׳: ושנים רבות יחיה · וגם זה יזכה לאורך ימים: ורב שיהיו ימי שניו · גם שיספיק זה בעיניו וישמח בו באופן שהאריך ימיו עם הבנים יהיו לאלו בעיניו ימי שני חיים אף על פי שיהיו חיי צער: ונפשו לא תשבע מן הטוב׳ שלא תשיג בו כפי שום הקנ׳ אשר נאותו שהשמה בו: וגם קבורה לא היתה לו · שלא מת עדיין ובאופן זה איננו לא מן המתים ולא מן החיים אבל אחרי ימי צער שהיו ימי חייו: אמרתי טוב ממנו הנפל · שלא הצטער כלל: כי בהבל בא · כי אמנם הנפל בא בהבל שאין בבאו ובלידתו השגת שו׳ תכלית נאות: ובחשך ילך · בלתי השתדלות להשיג דבר ובכן איננו מאבד כלום: ובחשך שמו יכוסה · שלא בא לכלל מציאות ראוי לשם: גם שמש לא ראה ולא ידע · ובכן לא יוכל להצטער על אבדת שום תכלית מכוון: נחת לזה מזה · לכן נחת לנפל שלא טרח ולא ידע אחת מכל אלו יותר ממה שיש לזה המאריך ימי צער בלתי שישיג בהם שום תכלית נחשב: ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה · וגם שלא יהיו חיי צער מה התועל׳ באורך החיים כי גם שיחיה כפלי כפלי׳ ובהם לא ראה ולא השיג חקות נצחיות: הלא אל מקום אחד הכל הולך · הלא אל מקום אחד במדרגת אבדון ילך הכל הנפש השכלות עם החיונית וכחותיה ובכן לא יושג התכלית המכוון בחיים הזמניים שהוא שיקנה האדם בהם את הנצחיות ואשורו: כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא · ויקרה לזה כמו שיקרה למי שיעמול כל ימיו לפיהו וגם מה שאיננו מכוון להיטיב בו לזולתו גם נפשו המחרה לא תמלא ולא תשבע מן המושג האלו ובכן יקרה לזה אשר המכוון בהיין מאה האלי׳ה׳ור׳ שיקנה בהם שלמות נצחי לעצמו ויורה זה גם לאחרי׳ והנה לא יושג בהם דבר מזה לא לעצמו ולא לאחרי׳: כי

אבן יחייא

עדידי והעושר ההוא לא ידשנו בן ביתו · ומה שהוא לא אכל בשמחה · יאכלנו האיש הנכרי ההוא · זה הבל וחלי רע הוא · כי יש במעשה הזה ההבל · כי הבל יחזו ומעשה תעתועים ולא שיא בהם אפילו יום אחד במתיקות · וגם יש בו מהחולי שהוא כאב נמרץ כי איש נכרי ירשנו · והחולי ולת כי הוא דבר מכאיב להיותו חולי · היא מכאיב יותר בהיותו חולי רע · והוא כי האיש הנכרי אשר ירשנו יאכל בשמחה ובטוב לבב מה שטרח האחד הנכאה אשר בכל עמלו לא השליטו האלהי׳ למלאת תאותו כפעם אחד ואפי׳ שלא בשמחה · אם יוליד איש וגומר לא לחוץ דבר ו באומרו שלא איש והוא הנכבד והשלם אשר שם איש יורה עליו · אף כי יוליד מאה בנים ושנים רבות יחיה · ורב שיהיו ימי שניו · רוצה לומ׳ כי ימי שניו הרבים אשר זכר יהיו תמיד ברבוי מעושר ונכסים · ויהיה רב נגזר מן לרב תרבו נחלתו · ונפשו לא תשבע מן הטובה והוא השבי חיו ומזוני אשר מזלו גרמם לו · ולא יקח קורת רוח בכל הטוב אשר נתן לו זמנו כי לא ישמח בחלקו · וביום במותו גם קבורה לא היתה לו · כי לא זכה להקבר אשר הוא שהעבירים קלי ההשגה · אשר כל הדלים והאביונים ישיגוה בעת מותם · אומרתי טוב ממנו הנפל · אשר טבעו הוא כי בא בהבל בעולם הזה · ובחשך ילך · ובחשך שמו יכוסה ויתעלם כי לא יהיה לו שם ושארית בארץ · גם שמש וגומר אחרי שפירשנו טבע הנפל · בא לפרש מה מעלתו וטובו מן אשר קבורה לא היתה לו · ואמר כי הנפל לא ראה את השמש · ולא ידע נחת לזה מזה · רוצה לומר הנחת והשמחה שראוי לקחת מהבני חיי ומזוני לזה אשר זכה בהם · אבל אשר גם קבורה לא היתה לו · ראה בבני בנים ועושר וכבוד · וחיים ארוכים וידע הנחת שראוי שילקח מזה ולא השליטו האלהים על ככה · וגם קבורה לא היתה לו · ולכן גזרתי אומר כי טוב ממנו הנפל · ואלו חיה וגומר לא לחוץ סיפורו כי אשר אמרתי שמאה שנים יחיה · אלו היה חי אלפים שנים בהיות כי איננו רואה טובה הלא אל מקום אחד הוא הולך · כי טוב ממנו הנפל והוא באלו יאמר הלום אחד הוא כי כל אשר ירבה להיות בלי ראות טובה יותר לצער אליו · ויובחר המות מן לחיות חיי צער · כל עמל וגו׳ סיפר עוד הרעה חולה מעולם ההבל · כי כל עמלו הוא לתכלית מלאת פיהו · והוא למלאת תאות נפש הבוחחת במאכל ומשתה · ואי אפשר לבוא עד תכליתו · כי הנפש התאוית · לא תמלא · ויהיה נפש נגזר מן כי תאוה נפשך לאכול בשר · כי מה יותר וגו׳ רוצה לומר בהיות כי אי אפשר לבוא לתכלית מלאת הנפש שהוא הנכסף בעולם הבהמי · מה יתרון ימצא לחכם מן הכסיל · כי חכמתו לא ישוה לו להגיע לתכליתו להיותו בלתי בעל תכלית · ואם תאמר החכמה תעזו לחסכן וחכם היודע בחכמתו להלוך נגד החיים · כי אורחותיו נגלו לו כאומרו אורח חיים למעלה למשכיל · ר״ל אורח החיים שהוא למעלה הוא מפורסם וגלוי למשכיל · מה שהוא סתום ונסתר מהסכל · לכן אמר וגם לעני ההוא היודע בחכמתו להלוך נגד החיים באורחותיו המפורסמות אליו · מה יתרון יש לו בהיות כי הנפש לא תמלא ולא ירד עד תכליתו · טוב מראה וגו׳ רוצה לומר ולכן טוב הוא מראה עינים והוא לראות בשעשועי הכסים ובהון עתק ובכל מיני הטיולים · מהלך נפש · רוצה לומר מן ההליכה נגד הנפש · והוא ללכת האדם ולחשוך את עצמו נגד אורח ומנהג הנפש הבהמית אשר היא הליכה נגדיית להליכת העני היודע להלוך נגד החיים · גם זה הבל ורעות רוח · כי יהיה כל עמל האדם לפיהו · והנפש לא תמלא ולא יועיל החכמה לחכם · והנה טוב הוא מראה העינים ולשמוח בשמחת עולם השפל · להיות כי כל הדברים הם נגזרי׳ מפלת המערכה · ומה שהיה כבר נקרא שמו · רוצה לומר כל דבר שקרה בעולם · כבר נגזר ונקרא שמו בטרם היותו · וכן כבר נודע הא׳יכות והמקרים אשר יקרו לאדם הלז בטרם היותם · להיותם נגזרים ממערכות השמים וכסיליהם · והוא מהמוכרח והמחוייב לקבל המקרים ההם טובים יהיו או רעים · ובסבר פנים יפות כי לא יוכל האד׳ לדין עם שתקיף ממנו והוא עולם הגלגלים · כי יש דברים וגו׳ יען שאמר כי אין לדין עם מי שתקיף ממנו · אמר עוד כי יש דברים מרבים הבל · והם דברי האנשים הכאבים והקרים הזמן · אשר מרבים לדבר תועה נגלו · והם דברי הבל כי מה יותר לאדם הכואב בדבריו ההם · כי מי יודע וגומר רוצה לומר ואין לפצות פה ולצפצף בכוה הגזרות בדברי תועה · כי אולי הם

אֲרוֹם מַה מּוֹרָא אֵית לַחֲכִימָא ז' מלבי"ם
בְּעַלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִן שְׁטָיָא בְּגִין ד'
דָּרָא בִּישָׁא דְּלָא כְתַקְבֵּל עֲלַוֵּידוֹן ב'
וּמַה אִית לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא עַנְיָא ג'
לְמֶעְבַּד אֱלָהִין לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא ד' ה'
דַּיֵּי בְּגִין דִּיְנַיַּע הֵיכְדֵין לְמֶהֱוֵי עָתִיר ה' ו'
לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְכָל קַבֵּיל צַדִּיקָיָא בְּנִינְתָא ו' יתיר ה'
דְּעָרָן: טַב לְגַבְרָא לְמֶחֱרֵי עַל עָלְמָא ד'
דְּאָתֵי לֵיהּ וְלְמֶעְבַּד צְדָקְתָא וְלְמֶחֱמֵי
אֲגַר טַב עַל עוֹבָדוֹי לְיוֹם דִּינָא רַבָּא ז' ה' דגמי
מִן דְּיֵיזִיל לְעָלְמָא הַהוּא בְּחֵינוּף נַפְשׁ
בְּרַם דֵּין לְגַבְרָא חַיָּיבָא הַבְלוּ ט' רבתי
וְתַבִּירוּת רוּחָא: מַה דַּהֲוָה בְּעָלְמָא
הָא כְּבַר אִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ וְאִשְׁתְּמוֹדַע
לְבְנֵי אֱנָשָׁא מִן יוֹמָא דַּהֲוָה אָדָם קַדְמָאָה וְכוּלָּא נְזִירַת מֵימְרָא דַּיְיָ הֵיאוֹלִית רִשְׁוָ
לְגַבְרָא לְמֵיקָם בְּרִינָא עִם מָרֵי עָלְמָא דְּתַקִּיף מִנֵּיהּ: אֲרוֹם אִין פְּתָנְמִין הַגִּיאִין
דְּמִסְגְּנִין הַבְלוּ בְּעָלְמָא מַה מּוֹתַר אִית לְגַבְרָא דְּמִתְעַסַּק בְּהוֹן: אֲרוֹם מָן הוּא דְּי
יִנְדַּע מָה יוֹטִיב לֶאֱנָשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהִין לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דְּי אִינוּן חַיֵּי עָלְמָא
וְכָל מְנַיַּן יוֹמֵי חַיֵּי הַבְלוּ דִּי חַיֵּי בְּעִידָּן מוֹתֵיהּ אִינוּן חֲשִׁיבִין בְּעֵינוֹי כְּטַלָּא דְּמָן הוּא
דִּי חַיֵּי לֶאֱנָשָׁא מַה דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי בְּאַפּוֹהִי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: טַב שְׁמָא
טָבָא דְּיִקְנוֹן צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִמִּשְׁחָא רְבוּתָא דַּהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל רֵישׁ
מַלְכַיָּא וְכַהֲנַיָּא וְיוֹמָא דִּישְׁכּוֹב גְּבַר וּמִפְטַר לְבֵית קְבוּרְתָא בְּשׁוּם טַב וּבְזִבּוּתָא מִן
יוֹמָא דְּאִיתְיְלִיד רָשִׁיעָא בְּעָלְמָא:

יתר ז' מ"ל בלישׁ' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימ' ב': להלוך ד' חסר וסי' ואני ידעתי בי לא יתן אתכם
מלך מצרים · כי מאן י"י לתתי להלך עמכם · מה לענ יודע להלך נגד החיים · להלך אל אל במשפט:
לד ז נ' וסימנים בתל ם ס' נ': כ' מלין בתיב ה' במצעות תיבתא ולא קריין יסי' בהחפזם וילכו אחרידם
ער הירדן · בהשרה ויקם המלך לילה · וחר פלינא עליה · שהתקיף מה שהיה כבר נקרא שמו וגודע:
כצלה דגשי' וסימ' נמסר כאיוב סי"ף סימ' י"ג:

כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם
הַכְּסִיל מַה־לָּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד
הַחַיִּים: טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלַךְ־
נֶפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ:
מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע
אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם
שֶׁהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ: כִּי יֶשׁ דְּבָרִים
הַרְבֵּה מַרְבִּים הֶבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם:
כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים
מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וַיַּעֲשֵׂם כַּצֵּל
אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: טוֹב

כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן הַכְּסִיל מַה לָּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים: טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלַךְ נֶפֶשׁ גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדַע אֲשֶׁר הוּא אָדָם וְלֹא יוּכַל לָדִין עִם שֶׁהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ: כִּי יֶשׁ דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הֶבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם: כִּי מִי יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וַיַּעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ:

טוֹב

אבן עזרא

כי מה יותר לחכם · אם יבקש החכם ממון אין קץ ונפשו לא תחלה כנפש הכסיל
מה יחרון יש לו וענין מה לעני יודע העני יודע שהוא יודע ומבין מה לו להלוך בדרך
הכסילים כנגד החיים חיים במקום הזה אם התואר כמו חיים כלכם: טוב · ראוי
מה לחכם שהלוך נפשו בדרך הכסילים שנפשם לא תחלה די לו הגחלת הגרוע לעין
חף על פי שהגרועה ואשר יעלה במחשבת הנפש הבל · פירוש אחר שיהיה טוב מראה
עינים דברי החיים בעניין ומה כשרון לבעליהי כי אם לחות עינינו · מה שהיה כבר
נקרא שמו ונודע · שהוא אדם כך וכך ולמה יבקש הלוכת הנפש עד שיהיה נפלוני
ויתכן שלא ישיגנו ומיין רחוי לחיים שכל שידין אם שחקף ממנו על כן רחוי לו
לבקש מה שהחיי' מבקשים ויעשה זאת בנגדם שיהיה כמו הם: כי יש דברי הרבה ·
מון מהלוכת הנפש מחלות העולם לקבץ מין כמו לבקש שרה ודברי חסך וכלס והדומה להם מרבים הבל מלבד זה שהוא הבל · גם זה הפסוק יסוד על
העני היודע שרחוי לו להסתר מכל הבלי מה יותר יש לו · כי מי · גם זה יסוד לענין העני היודע מה יותר יש לו: כי מי · גם זה יסוד לענין העני היודע כי לא ידע האדם מה טוב לו בחיים אם העושר ומי מי הבל
הם במספר רחוי שיעשה חותם בכלל עושר ולא יבקש הלוכת הנפש על שיעזוב הממון כי לא יועיל כל מה שיעזוב הפילו לא ידע מה יעשה אחריו בחייו וענין יעשה בכלל
שיחשוב במחשבתו כמו שהכלל שיכנו עושר רגיל אחר כן ימיו יכלו ויעברו אם העיקר לקח כי כל מה שיקרה להם מטוב ועד רע ועושר ועוני ופי' אחר בפסוק והסכל ירבה
דברי · טוב שם · גם זה הפסוק יסוד אם לבקש כראשונים כי העני היודע שמעשיו טובים יותר ככוד לו הוא השם משמן הטוב ויותר תענוג ויום המות הוא טוב לחשר יש לו
שם טוב מיום הולדו כי ביום הולדו לא ידע מים מה יהיה אם טוב ואם רע ובמותו נקרא שמו ונודע שהוא לאדם טוב · ויחכן היות ויום המות טוב לבעל השם הטוב בעבור
שיחלת מנוחה ושכר עוב ולא יחלה בחבל ואין כן ביום הולדו כי האדם לעמל יולד ויש מפרשי'ויום המות מיום · מדם שיעלה על לבו יום המות מיום הולדו והענין בעצמו טוב לכן
מינגו מענין הפסוק:

טוב

אבן יחייא

שם לטובה · וייחבשו ביולת לרות לאחרות יותר נדולות · כאשר ירקח בפעלים דבוקות בחפיפות והוא לומרו כי מי יודע אם טוב לאדם בחייו מספר ימי חיי הבלו · אשר הוא חייב
ר"ל למות עשיית ימיו היותם כלל טובה · ואמו לומרו ויעשם כלל · ואולי הטוב אשר היה כוסף · היה מוליך הלעג בעושר אמור לבעליו לרעתו · והרעה אשר בח תלוי יוליד הטוב לו ימצא ממנו
רע יותר גדול · אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו בעשה תחת השמש · ר"ל מה שיהיה לאחרי הנעשה מהמון המכונה תחת השמש ולכן אם הזן הקף לפניך מקרה רע · אין מי יגיד לפניך מה יהיה
לאחריו · ואולי כי יהיה לטובתך ולהקל מעליך מלרף קרובה ואין עוזר אשר הייתה יותר גדולה:

טוב · שם משמן טוב וגו' לאחרי שהשלים קצלת דברי המדברים · בח לסיוע דבריהם · בהבלי מוסר השכל לקח ומשפט וחשבים · והוא לומרו טוב שם ושבר וירח הלאים
משמן טוב והוא תענוגות נפי האדם המשתמשים בשמן ערב על מאכלם ומשקיהם לשמח נפשם · ויום המות וגו' השוה השם טוב ליום המות · להיות כי לו יזכור בחיי המת מחשבותיו לעשר
עשה ותזכרה הלחלמו' לו לטובה או לרעה · להיותו בריחה אשר עבר עליו הרבה מהזמן אשר עשה בו מעשים רבים · מבל ביום הולדו אשר היה בכרי העולם לא יזכור בו לא חטוב ולא
מרע · וכן היה התענוג בתענוגי העולם לא יזכור בו לטובה · ויחסה זכרו חשבון חייו · מה שיהיה ההפך שמו תמיד בין המדברים אשר בשם לשבח עשיהן ועקריהי עליון · ולכן ראוי
הוא לעשי' המעשים הנרצים לפני הבורא אשר יעשה יום הולדת בן לחכמים · ולא לדחוק בחיי הבלו · טוב ללכת אל בית מבל על בית לשתות · כי הוא סוף כל האדם · וחסי החיים על בית המבל אין בלבו היותו מעולף ומוכן על מקרים אחרים
מלכת אל בית משתה מקום מזיחת השמן הטוב אשר יעשה יום הולדת בן לחכמים · מה שלא יוכל לאחרים · וחסי החיים על בית המבל אין בלבו היותו מעולף ומוכן על מקרים אחרים
ויעיב לתוך ימיהו מלבעול רק הפעולות הנראות · כאשר ירקח בפעלים דבוקות בחפיפות והוא לומרו כי מי יודע אם טוב לאדם בחייו מספר ימי חיי הבלו · אשר הוא חייב
מי יגיד לאדם · מה שיהיה אחריו בעשה תחת השמש · ר"ל מה שיהיה לאחרי הנעשה מהמון המכונה תחת השמש ולכן אם הזן הקף לפניך מקרה רע · אין מי יגיד לפניך מה יהיה
לאחריו · ואולי כי יהיה לטובתך ולהקל מעליך מלרף קרובה ואין עוזר אשר הייתה יותר גדולה:

טוב · שם משמן טוב וגו' לאחרי שהשלים קצלת דברי המדברים · בח לסיוע דבריהם · בהבלי מוסר השכל לקח ומשפט וחשבים · והוא לומרו טוב שם ושבר וירח הלאים
משמן טוב והוא תענוגות נפי האדם המשתמשים בשמן ערב על מאכלם ומשקיהם לשמח נפשם · ויום המות וגו' השוה השם טוב ליום המות · להיות כי לו יזכור בחיי המת מחשבותיו לעשר
עשה ותזכרה הלחלמו' לו לטובה או לרעה · להיותו בריחה אשר עבר עליו הרבה מהזמן אשר עשה בו מעשים רבים · מבל ביום הולדו אשר היה בכרי העולם לא יזכור בו לא חטוב ולא
מרע · וכן היה התענוג בתענוגי העולם לא יזכור בו לטובה · ויחסה זכרו חשבון חייו · מה שיהיה ההפך שמו תמיד בין המדברים אשר בשם לשבח עשיהן ועקריהי עליון · ולכן ראוי
הוא לעשי' המעשים הנרצים לפני הבורא אשר יעשה יום הולדת בן לחכמים · ולא לדחוק בחיי הבלו · טוב ללכת אל בית מבל על בית לשתות · כי הוא סוף כל האדם · וחסי החיים על בית המבל אין בלבו היותו מעולף ומוכן על מקרים אחרים
מלכת אל בית משתה מקום מזיחת השמן הטוב אשר יעשה יום הולדת בן לחכמים · מה שלא יוכל לאחרים · וחסי החיים על בית המבל אין בלבו היותו מעולף ומוכן על מקרים אחרים
ויעיב לתוך ימיהו מלבעול רק הפעולות הנראות · כאשר ירקח בפעלים דבוקות בחפיפות והוא לומרו כי מי יודע אם טוב לאדם בחייו מספר ימי חיי הבלו · אשר הוא חייב

רשי

טוב ללכת אל בית אבל · מדה הנוהגת בחיים ובמתים : מלכת אל בית משתה · שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים : באשר הוא סוף כל האדם · בשביל שהאבל הוא בו האדם סופו של כל אדם נבא לידי כך נפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דילל ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דילוה ילוניה · דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שיולד לך בן ושם אהיה עמך אבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך : והחי יתן אל לבו · הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד : טוב כעס משחוק · מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יצטער טוב היה להם לדור המבול אם הראם הקב"ה פני' זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרים למוטב טוב היה להדיביה אם עכבו אביו על כל יתרה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו : ייטב לב · יהפיך לב האדם להטיב דרכיו :

סוף ג' יונכיפ'אחר ריף וחד ס"ף וחד תנעות פסוק

טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ׃ טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃

טַב לְמֵיזַל לִגְבַר אֲבֵילָא לְנַחֲמוּתֵיהּ מִלְמֵיזַל לְבֵית מִשְׁתְּיָא דְחַמְרָא דְּמִתְלַעֲבִין דִּי בְּבֵית אֲבֵילָא תַּמָּן הוּא סוֹף כָּל אֱנָשָׁא לְמֵיזַל דִּיעַל כּוּלְּהוֹן אִתְגְּזֵרַת גְּזֵרַת מוֹתָנָא וּמִן בִּגְלַל דִּיהַךְ לְבֵית אֲבֵילָא גַּבְרָא צַדִּיקָא יָתִיב וְיִתֵּן לְלִיבֵּיהּ מִילֵּי מוֹתָא וְאִין אִית בִּידֵיהּ מִדַּעַם בִּישׁ יִשְׁבְּקִנֵּיהּ וְיָתִיב בְּתְיוּבְתָּא קֳדָם מָרֵי עָלְמָא׃ טַב רְגִיז דְּרָגֵז מָרֵי עָלְמָא עַל צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן חוּבָא דִּי הוּא מְחַיֵּיךְ עִם רַשִּׁיעָא אֲרוּם בְּאַבָּאשׁוּת אַפֵּי שְׁכִינְתָּא אָתֵי בְּצוּרָתָא וּפוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא בְּגִין לְאוֹטָבָא לֵב צַדִּיקַיָּא וְיִצַּלּוֹן קֳדָם מָרֵי עָלְמָא דְּהוּא מְרַחֵים עֲלֵיהוֹן לִבְּהוֹן׃

כל לשון אבל על במ"ה אל וסי' כי ארד אל בני אבל שאלה · כי התאבל שמואל אל שאול · עד מתי אתה מתאבל אל שאול · וקראו אבר אל אבל · ללכת אל בית

רלבג

כי העושק · הנה העושק לב מתנה הוא השכל הנתון בשפע השכל הפועל והוא אשר יקראוהו השכל · או יהיה הרצון כו רצון מתנה כי לב יאמר בענין הרצון :

ביאור דברי הפרשה אמר להודיע מעלת כשרון המעשה טוב נהדם שם טוב מבני אדם מהתענוג אשר ישיגהו בשמן הרוקח ויום המות יותר טוב מיום הלידה כי הוא סוף והכלי' נכנפש האנושית ובהיות הענין כן אין ראוי שימנע האדם מהשלמות הנפש או בכשרון המעשה מפני אהבת התענוגים ולזאת הסבה בעינה טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה מפני שהמות הוא סוף כל האדם ובהליכה אל בית האבל תועלת שיח, האדם אל לבו ענין המות ונא המניעהו אהבת תענוגי עול' מהשלים עצמו בכשרון המעשה ובשלמות המושכלות · ואמר עוד כי ה'ג"פ שהכעס מדה מגונה הנה היא טוב מהשחוק כי השחוק מוסך האדם תמיד אל התענוגי' ואין הענין בכעס ולזה ייטב לב האדם בא פן מה ברוע פנים · ולזאת הסבה בעינה יונח לב החכמים בבית אבל ולב כסילים בבית משתה · ואמר עוד לבזות תענוגי העולם שטוב הוא לשמוע גערת חכם כי בזה תועלת ללקיחת המוסר מאיש שומע שיר כסילים שאין בו תועלת רק התענוג לבד וזה כי כקול הקוצי' תחת הסיר כאשר ישרפו ויעשיתו העצים אשר הכלם וידליקום כן שחוק הכסיל כי הוא ישחית הכסיל וזולתו מאשר סביבו וילהיב להבת התאוות ובזה יתבאר שהכעס טוב והשחוק רעה וגם זה הבל הנה העושק יכעוס עליו החכם ויהולל אותו לרוב כעסו אותו ויאבד לב מתנה והוא השכל הנקנה שנתנו לו מושכליו במניעות החושים והשכל הפועל וזה כי רוב הכעס יהיה סבה מלד טרדתו בו שלא יוכל להשתדל בהשגת הדברי' העיוניים או ירצה בזה שהעושר יאבד מהחכם לרוב כעסו עליו הרצון אשר לשכל הפועל לתת לו המושכלות והודעת העתידות להשגחה עליו וזה מבואר בנפשו כי הכעס ימנע מהאדם קבול שפע השכל הפועל או ירצה בזה והוא הנכון שהחכם אם יאהב העושק והחמס הנה זה יסיר ממנו חכמתו וישימהו הולל כי הטרדות במחשבות המגונות' ההם תמנע ממנו בקשת החכמה ויאבד ממנו הרצון אשר לשכל הפועל לתת לו המושכלו' · טוב אחרית דבר מראשיתו כי התכלית הוא היותר נכבד שבסבות ובזה טוב להאריך רוחו ולעיין במתון מה שראוי לעשות בדבר דבר ממי שיהיה גבה רוח ויעשה מה שיעשה

אבן עזרא

טוב ללכת · בעבור ראותו מה הוא סוף כל האדם שהיא המות ובעודנו חי יתן אל לבו : טוב כעס · כבר בארו חכמי הראיות שיש באדם שלש נפשות האחת הנפש הצומחת והענין כי כמו שיש במיני הצמחי' והדשאים וכל עץ כח קרא שמו נפש או מה שהרצה שיגדל גם הצמח ויגביהנו וירחיבנו כן יש באדם וזאת הנפש מתגברת עד זמן קניב וזאת הנפש היא המתאוה והצריכה לאכול והנפש השנית נפש הבהמה והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנודה ההולכת ממקום למקום וזאת הנפש גם היא באד' ולאדם לבדו נפש שלישית היא הנקראת נשמה היא המדברת המכרת בין אמת ושקר בעלת החכמה והנפש השנית היא אמצעית בין שתי הנפשות והאלהים נטע שכל באד' הוא הנקרא לב למלאת חפץ כל נפש בעתו וגם עוזרה במנו'תעמודנה כל דבר על מתכונתו ואין זה הספר מוכן לדבר על סוד הנפש כי עמוק הוא ולא יוכל מבין לעמוד על האמת כי אם אחר קריאת ספרים רבים · לולא שהוצרכתי להזכיר חלקי הנפשות בעבור פירושי הפסוקים לא רמזתי לכלל אף כי לפרט ועיקר הצורך הוא שיראו בדברי שלמה בספר הזה דברי' קשים מהם שיאמר במקומות רבים דבר ויאמר הפך הדבר ובעבור זה אמרו חכמי ישראל ז"ל בקשו חכמי' לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה אמר טוב כעס משחוק והפך זה כי כעס בחיק כסילי' ינוח וכן כי ברוב חכמה רוב כעס והפך זה והסר כעס מלבך וכן טוב אשר יפה לאכול ולשתות והפך זה טוב ללכת אל בית אבל וכן ושבחתי אני את השמחה והפך זה ולשמחה מה זו עושה וכן כי מה יותר לחכם מן הכסיל והפך שיש יתרון לחכמה וכן ושבח אני את המתים והפך זה כי לכלב חי הוא טוב וכן כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול והפך כי עת לכל חפץ וכן וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים והפך יש רשע מאריך ברעתו וכן אשר יהיה טוב ליראי האלהי' והפך יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים והמחפש היטב ימצא עוד כאלה בספר הזה וידוע כי הקל שבחכמי' לא יחבר ספר ויסתיר דבריו בספרו והוצרך אחד מן המפרשי' לפרש מלת קהלת כמו קהלת יעקב ואמר כי תלמידיו חברו הספר וכל אחד אמר כפי מחשבתו וזה איננו נכון כלל בעבור ויותר שהיה קהלת חכם והנה הוא אדם אחד ועוד בקש קהלת למצוא דברי חפץ והראיה הגמור' אני קהלת הייתי מלך ואחר שהעיד הכתוב על שלמה שאחריו לא יקום חכם כמוהו ידענו שאין בדבריו הפך רק הם כלם נכוחי' למבין וישרים למוצאי דעת ועתה אפרש אות' בדרך קצרה אף על פי שהשלש נפשות נקראות בשם אחד בעבור התאחדם כי הנשמה תקרא רוח ונפש לכן אשים שמות להם למען לא אאריך בתואר כל אחת ויהי שם הנפש המתאוה לאכול ולשתות וחשק המשגל נפש ויהי שם נפש בעלת ההרגשה המבקשת שררה ונצחת רוח ויהי שם נפש בעלת החכמה נשמה גם כן חלקם רבינו סעדיה גאון ז"ל וידוע כי בהתגבר הנפש תחלת הנשמה ואין לה כח לעמוד לפניה בעבור היותה גוף וכל יצריו עוזרים אותה על כן המתעסק בתאוה ושתיה לא יחכם לעולם ובהתחבר הנשמה עם הרוח תנצחנה' הנפש אז תפקחנה מעט עיני הנשמה להבין חכמות הנראות לכן לא תוכל לדעת החכמות העליונות בעבור כח הרוח המבקשת שררה והיא המוליד' הכעס והנה זה פירוש טוב כעס משחוק וענין כי ברוע פנים ייטב לב היא הדאגה כמו מדוע פניכם רעים וענין לב הוא השכל ואחר שתתגבר הנשמה על הנפש בעזרת הרוח צריכה הנשמה להתעסק בחכמה שתעזור אותם עד שתכלא הרוח ותהיה תחת ידי' וזה פירוש אל תבהל ברוחך לכעוס וענין כי כעס בחיק כסילים ינוח שהוא עמהם לעול' ולא יזוז מהם ועם החכם לא ימצא כי אם בעתו לצורך וענין כי ברוב חכמה רב כעס בענין אל תתחכם יותר כי רוב החכמה ירבה כעסו על הבלי העולם ועל בני העולם ויצא מן הישוב כענין למה תשומם וימות בלא עתו על כן הטוב לאד' שישקול כל דבריו ועניניו במאזני צדק ויתן חלק לכל נפש בעתו וענין והסר כעס מלבך הוא שלא תמשול הרוח עליך וכן והעבר רעה מבשרך הוא התאוה כי אם אכל כל מאכל שיתאו' יביא רעה על בשרו וכן אם הוסיף על המשגל יביא רעה חולה על בשרו וענין בשרו הוא גופו והנה הזכיר בפסוק הזה שיחלים אד' בכל יכלתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה וענין טוב אשר יפה לאכול ולשתו' כנגד הכסיל העמל לקבץ ממון ולא יתענג ממנו טוב ללכת אל בית אבל הוא האמת וענין כי מה יותר לחכם שאם יעשה החכ' כמעשה הכסיל שלא תשבע נפשו מה יתרון יש לו ושיש יתרון לחכמה הוא האמת וכן ושבחתי אני את השמחה כי היגעים בעולם ואינם מבקשים חכמה השמחים הם יותר משובחים מהדואגים לאכל ולשמחה מה זו עושה הוא האמת ופי' ושבח אני את המתים כנגד העשוקים וענין כי לכלב חי הוא טוב דברי בני האדם וגם כתוב למעלה וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבבם וכן כי אין מעשה וחשבון דבריהם וענין כי עת לכל חפץ הוא האמת וענין וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כלל על הרוב ידבר וענין יש רשע הוא בגזלת לפרקים ועתים וכבר הזכרתי בתחלת הספר כי בעבור רע מעט אין בחכמה העליונה למנוע טוב רב וכמו זה בספר משלי שיאמר וקובץ על יד ירבה והוא האמת ויש מפזר ונוסף עוד הוא המעט וכן יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אשר תמצא בספר הזה דבר ופעם שנית יראה שיאמר הפך הדבר גם כי תמצא בספר משלי כמו אל תען כסיל ענה כסיל גם כן בדברי הנביאים ובתורת אלהינו שהוא העיקר כמו אפס כי לא יהיה בך אביון כי לא יחדל אביון וכלם אמת :

אבן יחייא

והוא הדאגה · והראיה אומרו כי ברוע פנים וגו' מן מדוע פניך רעים · יקח לב · הוא השכל וכאשר אמרנו לעיל · כי להיות שהגלות כנפש הצומחת הוא בשחוק · הגלות הנפש המשכלת [illegible]

ספורנו

[illegible]

לְבֵהוֹן דְּחַכִּימַיָּא אֲנִין עַל חוּרְבַן בֵּית
מוּקְדְּשָׁא וְעָצִיב עַל גְּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְלֵב שַׂטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לֵיצָנוּתְהוֹן
אָכְלִין וְשָׁתָן וּמִתְפַּנְקִין וְלָא יְהִבִין
עַל לְבֵהוֹן סְגוֹף אֲחֵיהוֹן: טַב לְמִתַּב
בְּמֶדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָנָא לְמִשְׁמַע נְזוֹף
גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרַיְתָא מִגְּבַר דַּאֲזִיל
לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא דְּשַׁטְיָן: אֲרוּם
בְּקָל קִיבְלַת כּוּבִין דְּמִתּוּקְדִין תְּחוֹת
דּוּדָא כְּדֵין קָל חוֹבָא דְּשַׁטְיָא אוֹף דִּין
הַבְלוּ: אֲרוּם אִנְּסָא יְהֵלַל בְּחַכִּימָא
בְּגִין דְּלָא אֲזִיל [redacted]רְחָתֵיהּ וּמְהוֹבַד
בְּמִילוֹי בִּישַׁיָּא [redacted]מַת לֵב חַכִּימַת
דְּאִתְיְהִיבַת לֵב בְּמַתְנָא מִן שְׁמַיָּא: טַב
סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵהּ דְּבִישׁוּתָא לָא
אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבֵּר מַה דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי
בְּסוֹפֵיהּ אֱלָהֵן סוֹף מִילְתָא טַב
מִגְּבַר דַּאֲזִיל בְּגִסּוּת רוּחֵיהּ: וּבְעִידָּנֵי דְּהֵיתֵי עֲלָךְ אוֹכְחָא מִן שַׁטְיָא לָא תְּבַהֵל
בְּנַפְשָׁךְ לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָמֵי סַרְבָנוּתָא כְּרַפֵּי שְׁמַיָּא אֲרוּם אֵין אֲנָת סָבִיל
יְשׁוּתְבִיק לָךְ וְאֵין אַתְּ מְסָרֵיב וּמְרַתַּח דַּע אֲרוּם רְתָחָא בְּעָטָךְ שִׁשִּׁין יְנוּחַ עַד כְּדוֹן
דִּי הוֹבֵר יַתְהוֹן: וּבְעִידָּנֵי עֲשָׁקָךְ לָא תֵּימַר מַה דַּהֲוֹת קַדְמָת דְּנָא טַב בְּעַלְמָא
דְּיוֹמִין קַדְמָאִין הֲווֹ טָבִין וְאֵינָשֵׁי דָּרָא הַהוּא הֲווֹ שַׁפִּירֵי עוֹבָדָא יַתִּיר מִן אִילֵּין בְּגִין
כֵּן טָבָא הֲוָה מִנִּי לְהוֹן וְאַנְתְּ לָא עַל חוֹכְמָתָא שְׁאֵלְתָּא עַל דְּנָא: טַבְתָּא
חוֹכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא עִם אַחְסָנַת מָמוֹנָא וְיַתִּיר לְגַבֵּר לְמֶהֱוֵי מְרַבֵּר בְּעִנְיָנָתָא
עִם גּוּבְרִין דַּיְרֵי אַרְעָא דַּחֲזוֹן טָבוּ וּבִישׁ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעַלְמָא הָדֵין: אֲרוּם
הֵיכְמָה דְּמִסְתַּתַּר גַּרְגְּרָא בְּטָלָל חוֹכְמְתָא הֵיכְדֵין מִסְתַּתַּר בְּטֶפָּא בְּעִידָּנֵי
דִּי עָבִיד מִינֵּיהּ צְרַכְתָּא וּמוֹתַר מַנְדְּעָא חוֹכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא תְּחַיֵּי מָרַהָא מִבֵּית
קְבוּרְתָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי:

לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים
בְּבֵית שִׂמְחָה: טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת ה
חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים:
כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק ו
הַכְּסִיל גַּם־זֶה הָבֶל: כִּי הָעֹשֶׁק
יְהוֹלֵל חָכָם וְיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה:
טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב ח
אֶרֶךְ־רוּחַ כְּגַבַּהּ רוּחַ: אַל־תְּבַהֵל
בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים
יָנוּחַ: אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה ט
שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים
מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־
זֶה: טוֹבָה חָכְמָה עִם־ י
נַחֲלָה וְיֹתֶר לִרְאֵי הַשָּׁמֶשׁ:
כִּי בְצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף וְיִתְרוֹן יא
דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ:

שיעשה בזולת טלה ויזוב מגל יתיר לעשות העולה על לומו: לל תמיר לכעום
על הדברים מס לח מחר יזוב והמקירה עם זה דבר רחוי לכעום עליו כי הכעס היח
מכוכה לבקה לכסילים כי מס לחסרון דעתם יכעסו לקפנה שנסבות ויהיה נס בן
הכעס דבק להם להמנע התכלית מהם מכל חשר יחשבו לעשותו מפני שלח ידרכו
בהבעתו בסבות הכחוחות: לל
תדמה וחתמ' שעינן זמנך ודורך
רע כחשר יוקש לל הדורות
הרחשונים כי לח מחכמה לחמרת
זה כי הזמן מחדמה לחלקים
ונדר החדם ועניניו לחדיש
החלהיס שם לח ממה שיחנו
עניני החל בדור החח' מעניניו
בדור החחר מלד מחמל הכיכני'
וזה דבר חין רחוי לדחג עליו.
וחפשר שיהיה הרעון בזה לל
תחעכל מבקשת השלמו' בכשרון
המעש' והחכמ' כשתחמ' להתגלל
על חשר לח תחעסק בזה
בשלמית כמו שהיו מתעסקים
בו הרחשונים בשלמות כי ימי'
הרחשונים היו טובים מחל' והיה
חפשר להם להשיג מהשלמות
יותר ממה שתשיג חתה כי לח
מחכמ' שחלת על זה ר"ל שחלתך
מה היה בימים הקודמי' ותחמר
להתגלות זה היה מלד היות
הימים ההם טובים מחלו וזה כי
הזמן הוח כחלו מתדמה החלקים
ונדר החדם לחד תמיד ולזה
הוח מכוחר שככחס כתך חס
תשחל בזה החופן הרחוי והנה
הבחור הרחשון הוח יותר נחות
לפי מה שחמוד. טובה חכמה
עם שלמות הקניין וזה הוח ממה
שנשחר לרוחי השמש כי החכמה
לה חשלם בזולת שלמות הקניין
והחכמה היח תכלית החדם
והשחריתו כמו שבחרנו ברחשון
מספר מ"י והנה יחבחר טובה
חכמה עם נחלה כי בלל החכמ'
יחנלו החדם גלל הכסף כי
החכמה תעזור לחדם להשיג
שלמות הקניין לפי מה שיטרך לו ממנו לעמידת גופו: רמה

אבן עזרא

לב חכמים. לחר שהזכיר טוב ללכת לל בית חבל לחר כי חכמי לב חפילו כשלוח ילכו
לל בית החבל בית החבל תמיד בלבם: טוב. יותר טוב יהיה למי שחינו חכם לשמוע נערת חכם בו ויותר תועילנו וחם הגערה תועיל לף כי דברי חכמתו והמנין שחפילו
נערת חכם שכעס יותר תועיל ותתענג הנשמה בה משמוע שיר כסילים: כי כקול. סירים כתו קולים מלטון הנגי סך לת דרכך נסירים והענין שישים על דרכם סירים
וקולים ותחת הסיר כמו בשבחנו על סיר הבשר ובת סיר עם סירים ביחד וחינמו מענין לחד והוח לטון נחות כמו רוכבי' על חלטים עיירים וחלטים עיירים להם ולחר גם
זה הכל ויטוב על שיר כסילים ועל השחוק והשמחה שלהם חין טעם לה וענין כי חם קול ועקה בקול הסירים: כי העושק. הזכיר כי המוב לחכם שלח יתעסק בדברי
השחוק והזטר שים דבר שיסיבנו מהולל והוח העושק ויחסר דבר טרם מתנה בעבור היות ויחבד לטון זכר כענין ושינת תחנית יחיה ובמהו עד נחנך עולחה כך: טוב
מחריח דבר מרחשיתו. לחר כי החכם רחוי שלח יחבד חתנות וכל דבר שיעשה יביט מה מחריתו כי הוח העיקר הלח תרחה כי החכם יחכל רפוחה היח מרה ברחשו' בעבור
שחועיל בחחרונה ויחכע עלמו מלהכזל מתוק שהוח טוב ברחשיתו ורע בחחריתו ובשיהיה חרך רוח והרך הוח חם התוחר על מסקל ילל וינח הלך יחר שלח: לל חבהל. ענין
חבהל כמו לל תמהר וכן ויבהילו להכיחו לח הען וכבר פירשתי הפסוק הזה בפסוק טוב כעס: לל תחמר. עודנו מלוה ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ושם היה עני כענו
שכחוב לחעלה מה יביח יולד ויחמר שלח יתעסק בדברי קנית תמון כי חם מה שיספיקנו ולח יכעס בעבור שים לכסיל תמון רב ממנו ויהיה חרך רוח ולח יחמר מה היה כמן
שיחיתו הכסילים חם ירדו מגדולתם שהפך העולם כי החכן ידע כי הימים שוים והמערכות העליונות הם הם רק המקבלים ישתנו לים לים כפי חלקו: טובה חכמה.
ושם יתכן שתהיה לחכם נחלה טוב הוח לו ויותר טוב לרוחי השמש כי יכבדו לחזו בעבור עשרו: כי בצל. חז יהיה החכם חוסה בצל החכמה ובצל בכסף חכן יש בפרט בין כל
חכמה ובל הכסף שהחכמה תחיה בעליה כי החכמה היח נורת הנשמה העליונה שחיה בחות הגוף: רמה

אבן יחיא

לכעום. יתם הכעס לרוח להיותו נקשת הנקמה. ולכן יתלחמו ויכעסו פני הכועס. להמין הליחות והרוחות לשר הלב ישלח חולה לעוזרו ולסחכו. כי לפם בחיק כסילים ינוח הכעס והכמתם
מהכעם בחיק. על דרך היחתה לים לם בחיקו. ובנדיו לל תשרפנם. כי הלם הוח רחיתת הכעס. והחיק הוח חקום רחיקתו. שהוח הלב מקור ההשפלויות ובנדיו הוח מהכלכת שחשרפנה.
כי לם תעכה לבסיל כולנו. לו לם לל תעכה לליו. סוף סוף בדברים יובר כבעור מחדה טובה. והכל ישכחוהו ויחכל יחידי מקרובין והוהבים. כי בחיך עמו לינו יושר לפי כעסו. לל תחמר
וגו' פיפר כי יש חנשים חכמים לשר יחכלו עושרם בעניין דע וחכלי סנה כי מפלחת עלמם כליונו וזולתו. ותהיה סנת נרחם הנם זנחת חנשם. לו על עין קדם לשר שכחוהו. לו יפוליו על לחבה
לו לכזותם. ולעתים יקרלו תנר על הדבר לחמ' מה היה הסנים סהיתים הרחשונים היו טובים מחלה. ודנרים רנים כדומה בדברי חיוב. ולכן לחמר דברי קהלת קטנים
על הנדות ושפוזל מחל סנתם. כי לח מחכמת חלהית על זה. כי חוכך הוח שהיתים הרחשונים היו טובים יותר. ולדברי דין חמיתם. ולחמר דברי קהלת חין
טובה החכמה עם הנחלה. ויותר לרוחי השמש. ושם נעלי היכולת לשר לים נפלימות מעלת נפש החשכלת והיח החכמה. ופעולת נפש החרגשת והיח נקשת הנבונות כי הים כזה הוח
עיוור כלל החכמה ובלל הכסף. ויחר חלת כי לף עם שהנים סם טובים. יחר טוב לחכמים סהנים בעולם שכלו לחרון. ונם בעולם הזה יהיה כתדים לפני
הנורעות. רמה לח מעשה ונו' ר"ל עם כל זה שהלדת עומדך בענין רע לשר היח לדה נדולה. רמה והכיר כי לח בח כמקרה לבל הוח מעשה הלהי' ולל תהרהר לחר מדותיו. כי מי יוכל
ונו' ר"ל לימה מהלנשים יוכל לערוך עם הלוה ית' כי חלילה לזה מרשע ושרי מעול. כי פעל לדם ישלם לו. ובלחרת לים יחיילנו. ולחזור כל כענר תלוך מעולך והודיעני. הלף לשר חשפם
הלוה ותרחיעהו למען תלדע. ולמן בחר' כי לף חוכל לתקן ולהרלות היותו מתוקן. לשר עותו. ידך חשים לחו סיף ולל תדבר עוד. ובשלשר היים ביום טובה ובשום בעוב לשר חנשך
קונך ביתי' החולני' יחי עיפרך. עתה לשר תהיה ניוח לשם ושוח השניות והלעות בחלם. וכלום סיך ולל תענה עזות מנד קונך וכדברי לימה נם לשר השוה נעשר חת הלהים. ושת הדע לת
מקנל

רשי

ראה את מעשה האלהים · היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק : כי מי יוכל לתקן · לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחייו : ביום טובה היה בטוב · ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה : וביום רעה ראה · כשתבא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגומר ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר : גם את זה לעמת זה · הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה : אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה · להרהר אחרין של הקב"ה : יש צדיק אובד בצדקו · אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פינחס הכהן שעלתה נימי ברגלו קרא לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאת' מגיע לחוט השער' הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל כי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו : אל תהי צדיק הרבה · כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים : ואל תתחכם יותר · לדון קל וחומר של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו' : ואל תרשע הרבה · אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע : למה תמות בלא עתך · כשאול שנא' וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק : טוב אשר תאחז בזה וגומר · אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו :

רלבג

ראה את מעשה האלהים והתבונן בו ... השפלים אשר יתחדש בהם רע כי ... עותו ה' יתברך בזאת הבריאה השפלה מצד שלא ... שיעור יותר גדול או ירצה בזה ראה את מעשה ...

ראה את־מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו : ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה גם את־זה לעמת־זה עשה האלהים על־דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה :
טו את־הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו : אל־תהי צדיק הרבה ואל־תתחכם יותר למה תשומם : אל־תרשע הרבה ואל־תהי סכל למה תמות בלא עתך : טוב אשר תאחז בזה וגם

הוי מסתכל ית עובדא דיי וגבורתיה די עבד ית סמיא ית גבינא וחגירא למהוידהון פרישן בעלמא ארום מן הוא דייכיל לתקנא ית חד מנהון אלהין מרי עלמא די עוותיה : ביום דיוטיבלך תהי אף אנת בטיבותא ותיטב לכל עלמא בגין דלא ייתי עלך יומא בישא חזי ואסתכל ואף ית דין כל קביל דין עבד יי בגין לאוכחא אינשי עלמא מן בגלל דלא ישכח אינש בתרוהי מדעם ביש לעלמא ההוא : ית כולא חזית ביומי הבלותי דמן קדם יי מתגזרין טב וביש למהוי בעלמא על עיסק מזליא דאתבריאו כדהון בני אנשא דאית גבר זכיי אבד בצדקותיה בעלמא הדין וזכותיה כנטרא ליה לעלמא דאתי ואית גבר חייב דמאריך יומין בחובוהי וחושבן עובדוהי בישיא נטרין ליה לעלמא דאתי לאתפרע מיניה ביום דינא רבא : לא תהי זכאי יתיר בעידן דאתחייב חייבא קטול בבית דינך בדיל דחייסא עלוהי דלא למקטליה ולא תתחכם בכן יתיר חוכמת רשיעא דקיימין בדרך ולא תאלף אורחתהון למה דין תצדיית אורחתך : לא תהך בתר הירהור לבך לאתחייבא סגי ולא תרחק אורחך מן אולפן אוריתא דיי למהוי שטיא למה אנת גרים מותא לנפשך ויתקצרון שני חייך למית עד דלא מטא זמנך למית : טב דתאחיד בעיסקי עלמא הדין לגמול טובא לנפשך באורח תגריא ואף

שלא ד' וסימ' שלא מלא כפו קוצר ורצנו מעמר · כרוך יי' שלא נתננו טרף לשיניהם · שלא עמל בו יתננו הלקו · שלא ימצא האדם אחריו מאומה : בצדקו ל' כתיב ב' יש צדיק אבד בצדקו · וחד כצדקי בכ"ף אידה יי' כצדקי ואינון מן א"ב מן חד חד חד כי"ת יחד כ"ף כריש תיבות' וכל חד וחד ל' דכו' וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הכי"ת בס"ד : יותר ז' מ"ל כליש' וסימ' איש אל יותר ממנו דמן · ויותר ממנו מאה רכב דשמואל · והכרו דד"ה · ואת היותר החרמנו · כי מה יותר לחכם עם הכסיל · ואל תתחכם יותר למה · לעשות יקר יותר ממני · ובמ"סרא אחרי"תי מסור במק"ום ואל התחכ"ם יו"תר ויו"תר לרא"י השמ"ש : ואל תהי סכל חד מן כ"ו יחידאין ואל סמיכין למלה אחרא וכל חד לית דכו' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך אל בס"ד :

אבן עזרא

... ומביני מלאכת השמים יבינו והוא פירוש אשר ברא ... שם בכל מלאכתו כח על הדמות הראשונה ומי שהיתה ... ממון או דבר אחר אין לו תקנה : ביום · והחכם שהוא בעל ... דבר שלא יעמיד כאילו אומרים לו כשתהיה ביום טוב היה ... להסתכל כי יום רעה יבא כענין שמח בחור שיאמר לו שמח ... עיניך ודע כי על כל אלה והנה הענין אל תשמח · גם את זה ... ספר יצירה שבע כפולות בג"ד כפר"ת ועל דברת כמו ... אשר לא קדמו אחכם וכמהו על דברתי מלכי צדק על דבר ... ו"ד כוסף כיו"ד מלאחי משפט רבתי בגוים שרתי במדינות ... והענין שעשה זה לעומת זה ולא יוכל אדם לטעון ... כמו שפירשתי בתחלת הספר : את הכל · יש הוא ... ד בצדקו שצדקו יאבידנו כמו המתענה תמיד ומאריך עיניו ... אוכל וישתה וישמח ויעשה תענוגים לגוף : אל תהי · אם ... ערב ותתענה והדומה להם תשומם והענין חסור מדרך ... ם בארצות העמים וכן אם בקשת להתחכ' יותר מדאי ומלת ... מרים כי דגשות השי"ן איננה לחסרון נו"ן נפעל רק לחסרון ... היה תשתומ' כי לא ימצא מבנין נפעל בפעלי הכפל שימצאו ... נפעל בפעלים שהעי"ן שלהם איננו שלם כמו תבנה ותכונן :

אבן יחיא

[illegible]

ג' ע ספורנו

[illegible]

וגם־מזה אל־תנח את־ידך כי־ירא אלהים יצא את־כלם: החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר: כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה־טוב ולא יחטא: גם לכל־הדברים אשר ידברו אל־תתן לבך אשר לא־תשמע את־עבדך מקללך: כי גם־פעמים רבות ידע לבך אשר גם־את קללת אחרים: כל־זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני: רחוק

ואף מדין ספר אוריתא לא תשבוק חולקך ארום גבר דחיל מן קדם יי נפק ית די חובת כולהון: וחוכמת יוסף בר יעקב איסתייעא עלוהי לחכימותיה כל קביל עשרתי אחוהי צדיקא דשלטין כדחלתא דיי ולא שלט בהון יצרא בישא בעידן דהוו יהיבין בקרתא דמצרים ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזמנא ההוא בקל מילוי: ארום לית גבר זכאי בארעא די יעביד טב כל יומוהי ולא יחוב קדם יי אבל גברא די יחוב קדם יי חמי ליה למהדר בתיובתא עד דלא ימות: אוף כל מיליא די ממללון לך רשיעיא לא תמסור לבך לקבלותהון דלא ייתון יומין די תשמע ית עבדך דילוט לך ולית לך חילא לאשתיזבא מן ידוי: ארום חזי לך למיצדק ית דינא בזמן די ילוט לך גבר דלית דכותך דאף זימנין סגיאין ידע לבך דאוף אנת הויתא לטי גוברין אחרנין: כל די אמרית בחניה בחוכמתא אמרית במימרי אחכום אף כל חוכמת אוריתא והיא רחקת מיני: הא

תנח ג' דגשי' וסימ' אם רוח המשל תעלה עליך · טוב אשר תאחוז בזה · בבקר זרע זרעך · וא' ותנח בגדו אצלה עד בוא · ואינון חד מן ג' זוגין מן ג'ג'ת' ברישי' וא' ות' וס מ' תמת סימ' נמסר כסדר בלק ואיוב סימ' ל"ו · ותורותיו ג' וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו · תנח ג' וסימ' דלעיל : אתה ואתה ה' כתיב את וקרי' אתה וסימ' ואת הגדת היום את אשר עשית · את הלא את שכת בעדו · את כי גם פעמים רבות ידע לבך · את אתה הוא יי' לברך את עשית את השמים · ואת ונפשי נבהלה מאד · ואינון מן כ"ט מלין חסרי' ה' בסוף תיבותא וקרי' וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הה"א בס"ד :

רש"י

יצא את כולם · ידי שניהם יקיים הצדק והרשע כהלכתן : החכמה תעוז לחכם · לפי שאמר אל תרשע הרבה הם רשעת מעט אל תוסף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה : מעשרה שליטים · מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגומר הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשר' מלכי' שהרשיעו ולא שבו מדרכ' : אשר היו בעיר · בירושל' רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו : כי אדם אין צדיק בארץ · לפיכך צריך לפשפש במעשיו : גם לכל הדברים וגומר · לפי שדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברי' וגומר אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן אשר לא תשמע את עבדך מקללך אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך · דבר אחר מעשרה שליטי' אלו עשר' דברים המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעים אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל ומזיק בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו · דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו · ד"א לחכם זה אברה' מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו · ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו · ד"א לחכם זה משה · עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושט ומן וושט לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו לחשה שלא נצטרך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא של אחרין כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה על מקראות של מטן ועל של מעלן : נסיתי בחכמה · בתורה : אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה : והיא רחוקה ממני ומה היא זו · רחוק מה שהיה את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית ועמוק

אבן עזרא

החכמה · בעבור שאמר אל תתחכם יותר חזר לבאר כי אין מעלה גדולה היותה כמו החכמה

כל זה נסיתי וגו'

ביאור המלות

אבן יחייא

רשי

ועמוק עמוק · הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד סבותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומ' וחשבון קץ הגאולה : ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של מלותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה : ומוצא אני מר ממות · שהיא קשה מעשרה דברי' הקשי' שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו ע״א : וחרמים לבה · לשון כה מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו : אסורים ידיה · ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורי' כמו וימסו אסוריו קשוריו כן פירשו מנחם : ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמני' לפני הקב״ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במס' סוטה : אמרה קהלת · אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבלת החכמה · קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקיבוצה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמי' משיבה בלשון זכר ופעמי' בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומ' כי אתה עזרתי וכתוב אחד אומ' קול מבשר וכתוב אחד אומר מבשרת ציון : אשר עוד בקשה נפשי · לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתי בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן : אדם

קהלת ז

רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי
כה יִמְצָאֶנּוּ׃ סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת
וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת
רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃
וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ
אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃
רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת
לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ אֲשֶׁר
עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי
אדם

ב׳ חד חס׳ · ב׳ מלי׳ וח׳ בלים׳ · י״ב ל׳ בסיפ׳ וכל קרי׳ דכו׳ · בת״א בגול וכתיבה

תרגום

הָא כְבַר אִתְרַחַק מִבְּנֵי נְשָׁא לְמִידַע
כָּל מַה דַּהֲוָה מִן יוֹמֵי עָלְמָא וְרָזֵיוֹם
מוֹתָא וְרָזֵיוֹם דְּיֵיתֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא מַן
הוּא דְיִשְׁכְּחִינֵיהּ בְּחוּכְמְתָא׃ חֲזָרִית
אֲנָא לְחַשְׁבָא בְלִבִּי וּלְמִידַע וְלַאֲלָלָא
וּלְמִתְבַּע חוּכְמְתָא וְחוּשְׁבַּן אֲגַר
עוֹבָדוֹי צַדִּיקַיָּא וּלְמִידַע פּוּרְעֲנוּתָא
חוֹבָא דְשַׁטְיָא וְסוּכְלְתָנוּ חוּלְחוּלְתָא
דְמַלְכוּתָא׃ וְאַשְׁכָּחִית אֲנָא פִּתְגָם
דְּמָרִיר עַל אֱנָשׁ יַתִּיר מִן מְרִיר יוֹם
מוֹתָא יַת אִתְּתָא דְהִיא עֲבַדַת עָקִין
סַגִּיאִין לְבַעֲלָהּ וּמְצַדְתָּן וְתַקְלָן בְּלִבָּא
כַּפְתָּן יְדָהָא בְּדִיל דְּלָא לְסַפָּלַח כְּהוֹן תַּקִּין קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּי יִפְטַר יָתַהּ בְּגֵט פִּטּוּרִין
וּמִשְׁתֵּיזֵב מִינַּהּ וְחַיָּבָא קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּיסַבֵּינָהּ וְאִתְלְכַד בִּזְנוּתָהָא׃ חֲזֵי דִּין עוֹבָדָא
דְּאַשְׁכָּחִית אָמְרָה קֹהֶלֶת דְּמִתְקְרֵי שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כַּוָּונִית מַזְּלַיָּא חֲדָא חַד
עִם חַבְרְתָּא לְמִשְׁכַּח חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא מַה יְהֵא בְּסוֹפֵיהוֹן׃ אִית פִּתְגָם אוּחֲרָן
דְּעוֹד תָּבְעַת נַפְשִׁי וְלָא אַשְׁכָּחִית גבר

ימלט י״ג וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח וירמיה סימ׳ מ״ו · ולא מצאתי ה׳ דסמי׳ וסימ׳ ולא מצאתי להבתולים · ויאמרו שרי פלשתים · ואבקש מהם איש · חרפה שברה לבי ואנושה · אשר עוד בקשה נפשי קדמא דפסו׳ :

רלבג

רשע כסל · הוא הרשע שסבתו הכסילות והוא ההמשך אל האשה וזה שהוא עון פלילי הנה אין בו שום תועלת אבל יש בו השחתה לעצמו מצד הפועל בעצמו ומצד הרע שאפשר שיקרה לו מזה כמו שבאר בספר משלי במקומות רבים · פי׳ מ״ך שמור הוא מקור והרצון בו אני אשתדל לשמור דבר המלך ולא יהיו והוא ה׳ יתברך שישמור מצות התורה · ומשלחת כמו שלח והו׳ החרב אשר יכו בה במלחמ׳ · ולא ימלט רשע את בעליו · הרצון ברשע עושר והוא כמו הפיך וכן אוצרות רשע · אשר כן עשו · ר״ל אשר טוב עשו וכמוהו לא כן אנחנו עושים הצדיקים והחכמים · הרצון בו הצדיקים החכמים ר״ל שהם חכמי׳ ותהיה הו״ו כפ״ה רפה בלשון ישמעאל ועבדיהם ר״ל ומעשיהם :

ביאור דברי הפרשה · אמר כל זה נסיתי בענין החכמה הנה כשחשבתי שכבר השגתי דרוש מה מצאתיו רחוק ממנו ולקושי השגת המ׳ בהרבה מהדרושי׳ וזה לסבות רבות אם מפני קושי ההגעה מהחוש מה שיצטרך אליו בהאמתת הדרוש ההוא אם מפני החומר יטעה ויביא לחשב בענין המקרי שהוא עצמי או ירצה בזה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני הנה עם כל זה היה לי כוסף להשתדל בחכמ׳ וזה הכוסף הטבעי הוא הסב׳ אל שישיג האדם מה שישיג באופן מה כמו שבארנו ברחב באוריכו לדברי שיר השירים רחוק רחוק מה שהי׳ מענין הנמצאו׳ כשנעלה אותם אל התחלותיהם הראשונות ויסודותיהם והוא עמוק מאד להשיגו · סבותי עצמי לבי לחקור בענין הנמצאות ולבקש חכמת הטבע וידיעת הנמצאות במה שהוא נמצא והחכמות הלמודיות ולחקור מה הוא הרשע היותר מגונה והוא המיוחס אל הסכלות והסכלות שהוא ההוללות ומצאתי היותר מגונה שבמיני הרשע ההמשך אל האשה כי ענינה מרמות לבה הוא מצדים וחרמים ללכוד רבים וידיה הם בית האסורים מי שהוא טוב לפני האלהים ימלט ממנה והחוטא ילכד בה :

ראה זה מצאתי אמרה המחשב׳ קהלת המקבלת [illegible]ל הדברים כשחקרתי באחת אחת מהמחשבות המקובלות למצא חשב[illegible] מחשבו׳ ההם ולחקור איזה מהם צודקת · ומה שבקשה עוד נפשי מענין ידיעת חכמה ודעת וחשבון אשר הם כל החכמות הנה מצאתי שכבר ישיג זה אדם אח׳ מאלף מאלו החוקרים בזה ואשה לא מצאתי שתגיע להשגת כל אלו הידיעות לחסרון דעתה ובריאתה וזה ממה שיוסיף ההרחקה בענין האשה · לא תתן לבך להרבה מהמחשבות המקבילות הנופלו׳ בענין אהבה

אבן עזרא

וענין רחוק מה שהיה כי מה שהיה הוא רחוק לבדו ודבר שלא עבר והיה יכול אדם לחפש עד שימצאנו וזה ענין עמוק עמוק מי ימצאנו כענין מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה : סבותי · הסבותי פני ומחשבותי בלבי לדעת אם תתחבר החכמה והחשבון שהוא פירו׳ מחשבת הדעת עם הרשע והסכלו׳ וההוללות : ומוצא מצא החשק יעור עיני חכמים ויסלף מחשבותם ותתבלע חכמתם ומלת מוצא פועל על משקל קורא ומוצא רוח מאוצרותיו מהבנין הכבד גם הוא פועל וראוי להיות מוציא ובא מלעיל בעבור היות הטעם באות הראשון במלה שאחריו ומצודים הוא מן ציד ומשקלו מרומים והוא מן הפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם וחרמי׳ כענין רשת מפטח חרמי׳ כמוהו והענין שאין לב האשה ומחשבותיה בכל רגע כי אם לפטות חרמים לצודד נפשות וידיה כמו בית האסורים וענין לכד בה ברשתה והאמר כי המות היה טוב לאכם מהחשק : ראה · עודנו מדבר בדברי האשה ומלת אמרה קהלת על לשון החכמה ופירוש חשבון מחשבת והענין שלא יוכל האדם למצוא מחשבת שהוא החפץ עד שיסמוך אחת לאחת שידוע שהמחברת האחת נושא ונשוא וכן המחברת השנית רק תהיינה בהסמכ׳ הנשוא בראשונה נושא באחרונה או שני הנושאים או שני הנשואים בשוה או תוליד בין שתי המחברות דעת שלישית והנה כן בדברי הנפש אף כי בגויו׳ והענין כי אין ראוי לאכם להתחבר עם אשה כלל לולי שלא יתכן להשאיר דמותו תחתיו שהוא שלישי כי אם בהתחבר האב והאם ופירוש אחר שיהיה זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ויהיה פירוש מלת חשבון מחשבת או מנין והענין כשתחשוב בכל דבר שתמצאנו איננו לבדו עד שיסמך לאחר כמו גדול וקטן כי לא יקרא גדול כי אם כנגד קטן [illegible]נו והקטן בהפך וכן חכם וכסיל וכן צדיק ורשע ג״כ בחשבון כי בהתחבר אחת לאחת יקום ראש המנין ואם תחבר אחת לראש ישוב כמו סוף ובהתחבר אחת לסוף ישוב נגדר ובהתחבר אחת לנגדר ישוב עגול והעגול מיושר והמיושר שלם והשלם גוף והענין אפילו שלא ימצא איש שכל וחכמה ויראה והוא האדם הישר רק ימצא כנגד בני האדם האחרים ובזכרים לבדם ימצא אחד מני אלף ומלת אחת לשון נקבה · ודע כי האותיות מתחלקים לשני חלקים חלקים מהם משרתים פעמים ופעמים הם עיקרי׳ והמשרתים כשתי״ל א״ב המ״ן והשאר עיקרי׳ תמיד ולא ימצאו נוספים כי אם בכפל כמו שחרחורת וכן לא יגרעו חוץ מפעלי הכפל כהגרע ד״לת שדד מן שוד וכן בהתחבר תי״ו השרש עם תי״ו הנכח יחסר השרש כמו אותו תשחית וכרת וכן בהתחבר נ״ון השרש עם נ״ון נקבות רבות יחסר נ״ון השרש כמו בלל דליותיו חשכונה והוא מבולע וכן מלת משרת את המלך בעבור התחברות תי״ו השרש עם תי״ו הנקבה חסרו תי״ו השרש ופתחו הר״ש להורות על לשון נקבה להפריש בינו ובין משרת משה שהוא לשון זכר וכן בהתחבר ד״לת אחד והוא רפה עם תי״ו רפה שהיא לשון נקבה והם קרובים במוצא חסרו הד״לת שהוא שרש וזה מקרה הרה ללת וי״א כי שני שרשים הם בענין אחד ויפרש אח לא פדה יפדה איש ועשה אח מאחת מאלה כמו אחד וזה רחוק כי פירוש אח לא פדה אין אח פודה נפש איש או אין איש פודה נפש אחיו ויהי אח פועל או פועל והבא אחריו יורה עליו והוא ויקר פדיון נפשם והענין שלא יוכל בני אדם לפדות אחיהם או אהוביהם מן המות ואיך יוכלו לפדותם והם כלאים לפדות נפשם ופי׳ ועשה את פועל או פועל וענין הפועל ועשה ישראלי וענין הפועל עשה עבירה היא אחות לאלה העבירות הנזכרות או דבר רע הוא את להם ועוד איך יהיה פירוש ועשה את אחד והנה ישוב בעבור שבא אחריו מאחת מאלה ועשה אחד מאחת · אשר · מלת בקשה מן הבנין הכבד והחי״רק יורה עליו ויחסר הדגש מן הק״וף כמו שלחו באש מקדשך וכמו התל בי שהוא מן ויהתל בהם אליהו ואין לו חבר כמהו בכל הפעלים השלמים בלשון זכר ויחיד ופי׳ השלמים חוץ מן אותיות הגרון וישוב בכל אלה לאלף הנזכר כי כן היה מספר נשי שלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים : לבד

אבן יחייא

פעולת נפש המרגש׳ בבקשת הכבודות המדומות · וההוללות היא פעולת נפש הצומחת בבקשת המאכל ומשתה לקיים באיש · והמשגל לקיים במין · וכאשר פירשנו לעיל באומרו ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות · והנה החשבון אשר אמר בחכמה ראוי שיובן גם כן ברשע כסל והסכלות הוללות · כי בקשו לדעת אותם · גם בקש לדעת[illegible] והחשבון שיתן עליהם לפני הקב״ה · כאשר בקש החשבון בחכמה · ומוצא אני וגו׳ · יען שסיפר בקשו ארבעה דברים והם החכמה · ורשע כסל והוא החכמה המשובשת · אשר שניהם פעולת נפש המשכלת · והסכלות והיא פעולת נפש המרגשת · וההוללות והיא פעולת נפש הצומחת · בא לפרש מה שמצא בכל אחד מהם כד׳ פסוקים הנמשכים · ובכל אחד מהם מזכיר לשון מצאתי לרמוז כי בקש ארבעתם · ואשר מצא בכל אחד מהם הוא אשר יספר · וכנגד החכמה המשובשת הכרמוז ברשע כסל אשר בקש אמ׳ כי מצא היות על הרוב סבתה רדיפת הנשים כי זנות יין ותירוש יקח לב · ושלמה הנאמר עליו ויחכם מכל האדם כי ה׳ נתן חכמה לשלמה · בזקנתו נשיו הטו את לבבו · ואהבת דוד אל בת שבע היתה עזה כמות של אוריה אשר מת בסבתה · וזהו אומרו ומוצא אני מר ממות את האשה כי המות היא אובדת הגוף · והאשה היא מאבדת הנפש · ואמרם תאבד הנפש באמונותיה · להיות עצמותה והוא אשר רמז באומרו אשר היא מצודים · כנגד מן על שן סלע ומצודה · ור״ל כי התפוש ממנה ומאהבתה תפישתו עזה · ויהיה קשה אליו לצאת מתחת כבלי עבותות אהבתה · כאשר הוא קשה החירות לעבד הנתפש על שן סלע ומצודה ובמקומות החוקים והכרמים אשר לא יוכלו אוהביו לעוזרו · וחרמים לבה · ר״ל כי לבה הוא כמו החרמים שהם הרשתות המזורות חכם בעיני כל בעל כנף · ונגזר מן מפטח חרמים · אסורים ידיה · ר״ל כי ידיה הם כמו אסורים · והם הקשורים בינתרים לחים אשר לא חורבו שכאשר בהם שמשון וזלילה · טוב לפני וגו׳ גזר אומר כי הוא דבר כל כך נקל להכשל בה כי צריך עזר אלהי להמלט ממנה · ולכן השב לפני האלהים ימלט ממנה כי הבא לטהר מסייעין אותו · ואת האלהים התהלך נח יהיה לו ועוד ממנו · אבל החוטא הבלתי נזהר שאין לו עזר אלהי בעניניו · ילכד בה באשה ובאהבתה · ראה זה וגו׳ אחרי פרשו הרשע כסל · שהוא החכמה המשובשת · בא לפרש מה שמצא בחכמה האמיתית והחשבון · באומרו ראה זה מצאתי אמרה קהלת · והנה אמרה בלשון נקבה לרמוז כי תשש כחו והיה כנקבה בבקשו החשבון והחכמה האמיתי׳ לעומק המושג · אחת לאחת למצוא חשבון · ר״ל כי כל אחת ואחת מהפעולות הם מוכנות למצוא חשבון · והמורד את הנפש והעוסק הוא עתיד לתת דין וחשבון לפני בוראו · אשר עוד וגו׳ אף כי הנפש המרגשת והמשכבת הסכלות היא קודמת בזמן ובסדר ובמעלה · לנפש הצומחת המשכב׳ ההוללות · אשר לכן הקדים הסכלות לעיל באומרו והסכלות הוללות · עתה כאשר בא לפרש אשר מצא בהם · הקדים ההוללות לרשעתו · כי הוא פעולת המשגל הנעשה עם האשה אשר סיפר עליה היותה מר ממות ועתה הוסיף עוד לדבר בה · להיותה כלי ההוללות · וזהו אומרו אשר עוד · ר״ל כי זולת ואחרי אשר אמרתי ברשעת הנשים · עוד אחר אחדם כי בקשה נפשי אשה שימצא בה טוב מה ולא מצאתי · כי כרוב הנסיונות אשר עברו עלי באורך הזמן אדם אחד מאלף מצאתי · ר״ל אדם שלם · נגזר מן ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם · וכח״ל · אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם · אבל אשה בכל אלה לא מצאתי שתהיה שלימה · ורמז באלה היותו שוכה באלבע נשיו ופילגשיו אשר
עלו

ספורנו

מה שהיה ; ליעד היסו׳ מה שהיה במעשה בראשית : ועמוק ימצאנו · ענין הבריאה בהיא בעלת פועל בלתי גוף׳ : סבותי אני ולבי · הנימון החמריות ולביכם כן פנה מכל ענין אחר : לדעת · במופת : ולתור · במחקר ע״כ : ולבקש · בספרי הקדמונים : חכמה · בינת האל במציאות : וחשבון · סבת המספר הקלו׳ בגיני המלאכים הנבדלים שהם באופן שאם יובא האדם להוסיף עליהם איזה מין חדש בהרכבה לא יתמיד אותו המין המחודש שלא יוליד בדומ׳ כמו שיתבאר בגם ון ממיני הפרדות והכלאים המורכבים מב׳ מינין : ולדעת רשע כסל · של כסל איך בהיותו ערל לא ירא מהעונש : והסכלו׳ · שלא הוה שהתפתח לאחת המאכל ולא ירא מהעונ׳ שהבחירה היא בעצמה : והוללות · של אדם שנפתה לדברי הנחש והפך למינות ונפתה ג״כ לאכול מפרי העץ לבקש אשתו עם סכנת עונש המות : ומוצא אני מר ממות · לגרום ולסבב אבדון נצחי : את האשה אשר היא מצודים וחרמי׳ לבה אסורים ידיה · את האשה שהיה על זה האופן שיהיה לבה מצודי׳ וחרמים למשוך האדם בתחבולות של פתוי מדרכי חיים אל הפכם כאמרם ז״ל כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גהנם וכמוכן אסורים ידיה שאחר שהתחיל האדם להתפתות יהיה כמו אסור ומוכרח לעשות רצונה כמו שקרה בענין פעור : טוב לפני האלהים ימלט ממנה · שלא יתחיל להתפתות כלל בתחלה : וחוטא · התחיל להתפתות · ילכד בה · לירש גהנם כמו שאמרו : ראה זה מצאתי · שבהיות גורמת עברה : אחת לאחת זו מצאתי שיקרה בכל אחד מהעבירות : למצוא חשבון · כשבקשתי למצוא מספר נחשב מאנשים בימיני שלא יקרה להם זה : אשר עוד בקשה נפשי בספרי הקדמוני׳ למצוא מספר מאנשים שלא קרה להם זה : ולא מצאתי מספר נחשב · אלא מאנשים אחד מאלף מצאתי · שנשב בתשובה מן העבירה הרגשה ובכן לא נכשל בשניה והאשה

נְבֵר שֶׁלִּים וְזָכָאי בְּלֹא חִבּוּלָא מִן יוֹמֵי אָדָם עַד דִּי אִתְיְלִיד אַבְרָהָם צַדִּיקָא דִּי אִשְׁתַּבַּח מֵהֵימָן וְזַכַּאי בֵּין אֱלָהָ מַלְכִין דְּאִתְבְּנִישׁוּ לְמֶעְבַּד מְגִדְּלָא בְּבָבֶל וְאִיתְתָּא דְּכֹלְּאִילִין נְשֵׁיהוֹן דְּמַלְכַיָּא כְּשָׁרָה לָא אִשְׁכְּחִית: לְחוֹד חֲזֵי דֵּין אַשְׁכְּחִית דִּי עֲבַד יְיָ אָדָם יְשָׁנָא: אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים: אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָל־אֲשֶׁר־חָפֵץ יַעֲשֶׂה: בַּאֲשֶׁר־דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה: שׁוֹמֵר

אָדָם אֶחָד מִכָּל־אֵלֶּה מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי: לְבַד רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִּקְשׁוּ חִשְׁבֹנוֹת רַבִּים: מִי כְהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא: אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים: אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָל־אֲשֶׁר־חָפֵץ יַעֲשֶׂה: בַּאֲשֶׁר־דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה:

ישנא ל' וכתיב א' חכמת אדם תאיר פניו והוא חד מן מלין דמשמשין א' בסוף תיבות ולית להן זוגא וסי' נמסר במסר' רכת' במערכת אות האלף בס"ד:

אבן עזרא

לבד · מובר חשבון על לשון נקבות והוא לשון זכר כמו עוונות והענין שעשה השלמי' מן האדם להיות ישר הולך בדרך ישרה והמה בקשו מחשבות עקלקלות ונס זה הענין ממוך בפסוק שלמעלה שהשה אחת מי לחיים: מי כהחכם · ים מלה מושכת עלמה ואחרת עמה כמלת אל בקלפך [illegible] ואל ימות מחן בסתריכפה לף וכן ימלה לות מוסך אחר כמו מלך [illegible] ושתי שדי הוא ומחת שדי והוא דבק עם הפסוק שלמעלה מידי חביר יעקב כל זה בח לך מאל חביך והוא יעזרך לעולם ואמר הנמון רב סעדיה ז"ל שענינו משאל מאל חביך ויעזרך ועל שני הפירושין נריכה תוספת מ"ם על לחת וכן מיסרים להביך ומיסרים הוא חואר היין וכמהו יתהלך במיסרים וכ' כיון הטיב הולך לחודי למיסרים ויטוב להביך על העלמות המזכרות בפסוק הרחמון וכן מי יכהחכם ומי היודע פשר דבר ויתכן היות פירוש מי שהוא יודע פשר דבר ומלת פשר מחשבת חרמית והענין למה יתעסקו בני חדם לחשוב חשבונות רבים שלא יועילו מין מי שהיה על דרך ישרה כמו החכם כי החבקש חכמה וירושם לדעת פשר כל דבר מה חפץ יש ולמה כן ויתכן היות פשר הפיך סופו בחוכו מן כי לא פורש ומין חכמת חדם תחיר פניו בפניו והענין חסיר כעם כעניו בחור פני מלך חיים ועניו ועז פניו יסונא סור עזות פנים ממנו כי החכמה חוליך העזה והגבר הנשמה על הרוח יסור הכעס ועזות המלח: תאיר · בחסר הבל' להוכיח החכם שיאמר מפח החשק שב להזהירו שלח ישמע על מכמתו ויבזה מצות מלך מקומו בעבור היותו כסיל כנגדו וענין תאיר פניו מזהירך על שני דברים שלח תמרה חותם החחר מה שיעלה מפיך המלך והשני מה שילה מפיך גם לחה כנגד הטם הנכבד והנורא כי המלך לא יקנה כל חשר יאמר לא יקנה לח חשר יעשה לח שמע לקול: אל תבהל · תלך · מלחנו בלשון הזהת ונראה נרחפה אל תרבו תדברו ועיקרם ונראה לרחוק אל תרבו לדבר ויותר נכון הוא שיחסר שי"ן שהוא במקו' החאר ויהיה כן [illegible] שנרחפה אל תרבו שח דברו וכן זאת חלת תלך אל תבהל אל תבהל מפניו ללכת מו אל תבהל מפניו ללכת: מפניו · פני המלך פן תעמוד על דבר שהוא רע בעיניו כי כרגיניו יוכל לעשות לך: בחשר בכל מקום שדבר המלך שם שלטון הוא עליך ומין מי יוכיחנו להגיד לך מידו כי הכל יפחדו ממנו כי כן לבשר ולם לף כי למלך החתח שמלח כבודו מעלה ומטה:

שומ'

אבן יחייא

עלו לפך לוף ושמי לת לבבו נפשתן · ויולכוהו נחתון ויתרימוהו · כי כשבתן לבד מלכות עשרת השבטים · לבד זה ונו' הוח פירוש לחשר חתת בקשת הכבודות · כי כתי לשמים · יחשוב החים מחבות לון כל היום · לפסוק הון כתי לעשות היהודות ולקנלת לים מרעהו לחשר יבנה ביתו ויעש כרם · וידוע גם הוח לחתיו לעשו כחשבתו ויש הכל מכשיכים כי הוח כשוף בעמים · ובהבל נלו ובהבל שמם יכיפה · והוח חומרו לבד · בנזר מן כל פחות משלשה כלביד דמי · ור"ל ומחובר עם הדברים הנו' לשר מלחתי · ראה מלחתי זה גם כן · ויהוח לשר עשים החלוים לת החדם ישר · והוח סיהיה שם ישר · ובלתי חריף להחליש בשם כשל · שלם החדם היה מסתפק בהכרתי · מעם דבר היה די לו · להשכילו ולהשקותו ולגונבו · מעל להיותו בלתי מסתפק בהכרתי וכל היום התלוה תלוה · כי חתרי היות לו לבנים הגדים · יחפון סיהיה המרחה החדום לללכתו · ואחרי הזינו · יחלוה השמול בנדים · וכלים מכלים סוגים במרחה ובעלמות · ובחריות ובכמות · וכן בחכילה · וכן בשתיה · וכן בנשים · ובבית ובשדה ומשלחי לנב קרקעי · נחוכן כי יעשיך כדי להשיג הדברים הנלה · להיות עמל ותע ולח יהח חלוים ויחבר לחמל נופו וכפשו · וילח שכלו מהבחל' הסלת בהפשטו מהגיעו' ועמל וכעם לשר יגיע כדי להשיגם · וזהו חומרו והמה בקשו חשבונות רבים · ר"ל מחשבות לון · מי כהחכם ומי יודע פשר דבר · לת לשכח החכם בחומרו שי בהחכם בשלימות · ומי יודע פשר דבר כחוכו · והוח לדעת לשר בין פעולת השלם בפשיות · ולחת לנפש המשכלת חוקה · כי תתחכם יותר מדאי לחה תשומם · ולנפש החרגשת די סיפוקה · ושלח לעשות היהודות יותר מהראוי לפי מחוכו · ואל תהי סכל לחה תשות כלח עתך בעמל ויגיעה הנמשכי' לנמשך לחרי הכבודות להם ולנפש הנחמות די מחסורה לשר יחבר לה מחשכל ומשתה לקיים בחים · ומהשגל לקיים בחיים החסורות · ולהבדילו מהמחלכות חסורות · ואל תהי לדיק הרבה לעשות לפשך כי לין תפן לל החלוה יתביך בחלה · כי הלח זה לום יכחר בו פתח תרמכות דשע וכל מושה לנקם · חכמת חדם תחיר פניו · ויחר ה' פניו חלין ויחנך · ויחכיבה יחמל על החכחה כלומרו לתה חוזן לחדם דעת וקרבין עוד פני משה מחלי חלהים יוכיח · ועוז פניו יסונא · כי הבחת פנים החוריד לנהר חתת · יסונא ולך לא בחמלות החכמה · ובשיבה ובתת מבינה יוצע · ולחים משה עניו מלד יוכיח · לחי פי מלך ונוח' שחלי יוכיח · כי מי פנים לנביאים · ישונא ולך משמעים מפי הגבורה בעלם ובקול · ושם לחבי לין יהיה לך · והמלות לשר משים מפי הגבורה בקול דנרים · לשל עלחותם לא שמיהו · והוריך משה לדונו לשומרם סביב לכתם לכם · ושם הם ה' דבורות · ושלוחו מפי משה עבד ה' ושלוחו עליהם · הזהיר פה קהלת לנים ישרחלי על שמירת שלמתן · והוח חומרו לחי · ר"ל לחי מזהירך שפי מלך מלכו של עולם · והם הם ה' דבורות · ושלוחו מפי משה עבד ה' ושלוחו עליהם · הזהיר פה קהלת לנים ישרחלי על שמירת שלמתן · והוח חומרו לחי · ר"ל לחי סנופות החלוים שהוח דבור לת תעש שהוח הרחמון והסיקדי חתת' דבורות · סחור וסופה מסחרת למחזיקים · לחיותם על שמיהם · וכן חזהירך מתשמור על דבריה מלכים וכן מלכיו בחלוה · ושיקר שכביכול חפיו שמעוש ישרחל · ומפני החלוים יתבריך כחשבת הרשעי' של נשיהם · כי חלרכת תבעה שמעוש שמעו לת פניו ובעימות שלם · ואם תבעה כן לפי מבטיחך כי לל תבהל מפניו ללכת לת מקום החימה והכעס · ואל תעמוד בדבר רע · ולף כי נגזרה עליך מפלת המלכות · כי כל חשר יחפון החלוה יעשה ויפתח ויסגר לחמת כוכבי השמים ומשרבותם · וזה בעבור ובשביל חשר מלך מלכו של עולם · הוח דבר שלטון · כי הוח שולט על כללות הבחלה מעלה ומטה וכלם מעשה ידיו · ולכן מי יחמר לו מה תעשה · שומר מלוה ונו' עוד הזהיר שרחוי לעשות שלר חדי"ג מלות ועלמות מהביר בחון · והוח לומרו שומר מלוה לל ידע דבר רע בעולם הזה · בחשר חמר לעיל לל תעמוד בדבר רע · ובעולם הבח נם כן לל יחלוה לו כל חין · יען כי העת · שהוח יום הדין · והחשבת ויהוח לופני הכיכא נעשים · ידע לב חכם בעתו ופי כסיל יבוטח · ויחשר חלפעול רע לנוסו מן פחד פת הפחת · כי לכל ונו' ר"ל כי ידע החכם כי לכל חפן · יש עת וחשפט · ולכל פעולה ופעולה החפלה לל הלדם ונכספת ממנו · יש עת לתת דין עליה · וזה יהיה כי רעת ר"ל כחשר רעת הלדם יהיה רבה עליו ויהיה רבש נמוד · לל יעבם על כל פעולה ופעולה חשר פעל · לבל לם יהיה מהבניינים · המלך חשם עַל כסף רחשים מוחל העוונות ומעביר רחשון רחשון · ולל כרעתם לסם יגמול ושוכשם נפשיהם ר"ל חדם · ולכל לפי דוב ומיעום החשחים · והתשובה חשר עשו עליהם · כי חיומנו ונו' ר"ל כי

וחס שומר מצוה לא ידע דבר רע ולא תבוסך : ועת ומשפט ידע לב חכם ·
החכם יודע איזה עת הקב"ה דן את הרשעים ומשפט ים לפני הקב"ה ומסוגו להפרע
מהם משפט יומשני"ת בלע"ז והיא הפורענות : כי לכל חפץ · שהחפץ עושה חפצו
ועובר על דת ים עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת : כי רעת האדם רבה עליו ·
כחשר רבת רעת החדש וסחתו
גדול מן בחה פקודתו כי מסמע
בלשון כחשר כאן כי יהיה להס
דבר בת חלי : כי אינו יודע
מה שיהיה · כשהרשע עובר
עבירה אינו נותן לבו למה
שעתיד הקב"ה להביאו במשפט
ואוי לו בוך : כי כאשר יהיה ·
הפורענות מי יגיד לו להחלך בו
וליטול בו עצה וליטול רשות
פתע פתאום יבואנו : אין האדם
שליט ברוח · ברוחו ויכרו על
עלוחו של מקום לבלות ולמנוע
ממנו את הרוח שבעופו שלא
יטלנו מלחך המות : ואין שלטון
על יום מלך ניכר ביום מותו
בכל מקום אתה מוצא דוד ויקברו ימי דוד
למות לא הוזכר מלכות בחן :
ואין משלחת במלחמה · זו לחמר
השלח בני אדני במקומו : את
כל זה ראיתי · החמור למעלה:
ונחון את לבי לבל המעשה · וגם
לבל מעשה בני האדם נחתי את
לבי וראיתי את אשר שלט האדם
בחבירו וגבר עליו וסופו להפך
לרעתו עושק נחגבר על יש'
וסופו ומחריתו עדי חובד בן
פרעה וכן נביב נגב וכן סנחרי':
וכבן · ואת · ראיתי רשעים
קבורים · בגבולה זו ראיתי
רשעים קבורים שהיו רשויים
להטמן בעפר שהיו נבזים בין
שאר חיות שנאמר עליהם זה
העם מה היה ובלטו בביתו של
הקב"ה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל הרשע היו משתבחי בעירם אשר כך
עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתבחו אלא ויסתבחו כך דרשוהו רז"ל ולשון הסברה
כדרש בחגדה וסופן שיסתבח שמם ויזכרם בחיך העיר עלמה אשר כן עשו בה שנאמר
וקבלתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניחנו לפניו יפרע מהם כן הוא
אומר יי' בעיר בעשם תבזה : גם זה · אחד מן ההבלים שנמסרו לעוזב ניגע את
הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע בעושה הרעה והבריו' סבורי' אין דין ואין דיין :

מאיר

אבן עזרא

שומר · לא ידע דבר רע · כי לא יבא לו ברוב : ועת ומשפט ידע לב חכם יש מפרשים
את במקום הזה כמו חכמה ויאמרו כי כאשר יגיד לו שעתו יודעי בינה לעתים וזה אינני נכון כי פירוש לעתו
בעקר בבקר וחיש עתי פירושו מזומן ללכת לאותו העת ולא יתעכב אך יהי פירושו שמנהגו ללכת בכל עת בבנה לאחר הנזכר ועניני כמו רגיל וידעי בינה
דו"ל שהיו מחכמי עבודי הכוכבים ויודעי העתים הם מנחי המזלות לפי מחשבת מה שיהיה בעתיד ומשפט דבק עם הפסוק שלפניו לכל ידע החכם
כי לכל חפץ יש עת ולא יכנס להלחם עם מי שהשעה מסחקת לו ועניין כי רעת האדם מע"פ שידע כי עת לכל חפץ ולא ידע מתי חביא העת וזו רעה רבה : כי אינו
מה יהיה וחס ידע ידע לבריח על דרך כלל או נסיונות שנעשה מי יגיד לו בפרט כאשר יהיו הדברים : ואין האדם · ולולו היה יודע מתי יחות מה יועילנו כי אין האדם שיש לו
יכולת לכלות את הרוח וזה הפסוק יורה שהרוח דומה לאסיר בניח כלא כאשר החלהו בתחלת דברי : ואין שלטון לא תועיל המלכיח למלך ולא הכסף המיוחן למלחמת ומשלחת
כמו נשק וכמוהו ומיתו מעבור בשלח המלחמה ויש מפרשים במלחמה מלחמת המחכונת הנזכרה בפרשת הנוף עד עת קן עם החלי הנכנס בניף וחס חחלב המתבונ'
יחות בן חלים ופירוש רשע רוב התנועה והגלות כענין והוח יסקיט ומי ירשיע ובכל חשר יפנה ירשיע ויש מפרשים שהוח ממון מרובו הוח מקובץ מרשע : לח כל זה · עודנו
בענין להזהיר החכם שלא יחרה לחשר שחלט החלם בחדם כאשר כחתי לפני עת שחלט החלם בחדם כחשר כחתי לרע לו ועשה רע לו וזה הענין דבק עם כי לכל חפץ יש עת ומשפט:
וכבן · המפרשים המחבבי בפסוק הזה יש מפרשי' קבורים שנוחים בארמונם ויפרשו ובלו והלכו שיעשו רלונם ויפרשו ויחבחו מחרגום ויחללו ואחרים אחרי כי ובלו נעלמו
כאלו וכח השמש נם זה אינו נכון כי לח ימלח זה הענין כי לח בשמש בעבור היותו הכף יגח וכן הוח אומר השמש יגח על הארץ ויפרשים אחרו כח בשכרו שהוח כאלו וחינגע
בו כלל וכח שהדבר שלח יעלם לו בעבור שכרו וכן כיוצ פייטני' רבים שיאמרו מחרים ויעלימו קומי מורי כי בח מורך ודבר' ים את זה לח יעלימו הפסוק
כן הוא לו וזה הדבר שלח יעלם לו בעבור שכרו וכן כיוצ פייטני' רבים שיאמרו מחרים ויעלימו קומי מורי כי בח מורך ודבר' ים את זה לח יעלימו הפסוק
וזה פירושו קומי מורי כי נעלם מורך הקדמון וזרח עליך כבוד יי' וכן יפרש לח יהיה לך עוד השמש לאור יומם וזה פירוש הפסוק : אבן · כאלו מרגום הו והענין כשהחי את
לבי מן רחיתי רשעים שנשלטו בחדם והרעו להם מחו בלח ויאשורו · קבורים בקברם כענין כי אין מרכובות למותם · ובלו לעולם שניח והענין שיבחו בניהם ויעבדו בו קיום'
ויעמול אחרם ומאחר ממקום קדוש יהללו והענין כי הקדושים שימותו בלח בן ויבחכחו בעיר שהיו שמה והם חשר עשו כן בחיתת כמו כן בנות בלפחד דוברות · תמה היך
נכרת זכר הנדיק ונשכח כל מוב שעשה והרשע מת בשלום והניח בניס במקומו גם זה הבל : מאיר

אבן יחיא

כי הדבר כאשר יהיה בהוייתו · מי יגיד לו · כי אין לו חכמה ושכלתנו מאיר בחכמתו יודע את מאיר שיהיה · וידע כי אין לחדם שליט בנפש · ואוזן הנפש לבלוח לחזק לעולם בגופו · ולשלוח
מיהיה מלך גדול וילד מוב עד שיש ועד שפסי מרן · כי אין שלטון ביום המות · ומלחמה: לאוזן ולפש יחשב · וכאלו הוא כי אין שלטון בגופו · ואין יושלח · נגזר מן
ויחיו מעבור בשלח · ר"ל לא יועילו לו המלך הכלי זיין והחרבות והרחיחים במלחמה חשר יעשה מאיר בעיניו מאיר שלא יוכל לו את רוחו · ולא תחשוב כי התחבולות מאיר הם המועילות במלחמה וכאומרו
כי בתחבולות תעשה לך מלחמה · כי הכח חשילוך גם במלחמה הוחת · כי אינו כן ולא יחלים השע כפל לח בעלים ומאיר פירשו כי הרשע הוא בתחבולות החחבשה · וכלומרו לוחש ועל עלת
רשעים הופעת כי רשע הרשע הוא בעלות מתחבולות ומרמות · לח כל זה ראיתי וגו' דברי קהלת לספר בניעית בשניו דברי עיני הלמן השכלי' מאיר אין להם לב · והוא לומרו לח כל זה ראיתי ·
ר"ל כל הדברים מחוסר השכל מאיר שהם ספר על כה ראיתי רוכם וכלם · ונתון על לבי נגזר אין נתנו מלחים לרוע · ולא"ל ויהיה שכח הניח לח לבי לעזוב טיבה · ושימלח
נגזרים מחמירת החורה ומהחזחלות נחכמה · כל זה ראיתי ונתחי בלבי מענין החעשים · כאשר עלה על מאיר שלא הרשע בלחי הלחם בחלה כי הרשעים הרוגי החלה · ויחלוש הלחם בחלה לחרע לו ונלח כפו · ראיתי לחלי רוחי רעה חולה כי הרשעים הרוגי החלי · וכן ראיתי ונו' ר"ל ואו לחלי הלוחי כי הרשע יכחיד את הלחיק · כי תקף לחלי היותם קבורים הנוסים הלם · יהיו על העיר מחיבות יראתם מהמשפט ודין · ובעזות פניהם לף כי הם ט יראים לבם
נשחכחו מעט קט בעוד הימ שכרשעים על הארץ · ובאשר היו עושים ברי הרעיעים בארץ חומרו ומחקום קדוש יהללו · ולא תחשוב כי הם לעלם ונלם כלל כוחרי הרוע עיש
הרעה מאיר עמו · ולכן לף כי ברוב זמנם ויכלת' לף יעוררו מחלוקם על עוזם · לף יאמרו מהשנוחת והחרפה לחיש מאיר הוא עוזם הם כי הנזיון לבן נחפץ · כי לפני' לותו החטא קט מעט
הכוח · לף יהיהם · כי יחשכחו מעשיהם הרעים · ואם לף יחשכחו יחחרטו מהשוחים · וזה לחיותם כלם עלרת בונדים · ואפי' בעיר מאיר כן עשו · ועל כן לומר גם זה הבל · ואין מבניח
ולית דין ולית דיין ולית עלם לחרן · וחשך מזה כי לבלתי העשות פחנם הנקמה מהנלח ומפרה ותקף לחרי הרשעות · ע"כ מלח לב בני הלחם בהם לעשות רע · כי חים הרע
בעיניו יעשה · ואין פחר חלהים לנגד עיניהם בהלותם חות הרוחה למבעיסים וגם ימלח לבם להרע · בגלות' כי חוטח עושה רע מלח ל"ל מלח פעמים · ולפי דוקח מלח נקט לפי הוח לפון
ביניו ומחריך לו הפלחים ואינו עונשו · כי יודע אני ונומר להיות כי עם הלחרן הנדבר בזמי שם בחחלת מחחנחתו הרעה · בדוב דברי מוסר השכל נדק ומספט ומצרים ואחר כך כה דברי קהלת ·
הרחיל להזמין בשנחת הלל לפי בחלת מחחלת הרעה · לין בפעם הרחיעית הוזק בעיני הנעלים מאיר שהיו מחכני הנוסה בחקצת · והוח לומרו כי גם יודע אני מאיר
שיהיה טוב לירלי חלהים בחלתם על פני פניס · וירלת הפחד מחכני הטובה המעוחקת לנוח לבוחה דבריו · וירלת החעלה והוח לירלי מכניו מכני נוסה: ורומחותו ·

אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע: אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו: וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים: יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל: וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה: וראיתי

ומן בגלל דלית מיתעביד פתגם ביש פורענות רשיעא בפריע על עובדיהון בישיא בגין כן אתמלילבא דבני אנשא בהון למעבד ביש בעלמא הדין: ובזמן דחייבא יעביד ביש מאה שנין ומן קדם יי אתיהיבת ליה ארכא בגין דיתוב ארום אתגלי ליה ברוח קודשא וידעית אנא דיהי טב לעלמא דאתי לדחליא דיי דדחלין מן קדמוהי ועבדין רעותיה: וטב לא יהי לרשיעא ולא יהי ליה ארכא לעלמא דאתי ובעלמא הדין אתקטעין ומי חיוהי יערקון ויחלפון כטלל בגין דליתוהי דחיל מן קדם יי: אית הבלו דאתגזר למהוי מתעביד על אפי ארעא דאית צדיקיא דמטי להון ביש כאילו אינון עבדין כעובדי חייביא ואית חייבין דמטי להון כאילו אינון עבדין כעובדי צדיקיא וחזית ברוח קודשא דבישא דמטי לצדיקיא בעלמא הדין לא על חוביהון אלהין למגבי מנהון חובא קלילא למהוי אגרהון שליםלעלמא דאתי וטב דמטי לחייביא בעלמא הדין לא על זכותיהון אלא למיפרע להון אגרא על זכותיה קלילא דעבדו למהויהון אכלין אגרא בעלמא הדין ולהובדיהון חולקהון לעלמא דאתי אמרית במימרי דאף דין הבלו: ושבחית אנא ית חדות אוריתא ארום לית טב לאנש בעלמא הדין תחות שמשא ארום אלהן למיכל ולמישתי ולמחדי בטורחיה ובחולקיה דאתיהיב ליה מן שמיא ולא יושיט ידיה בחטופין ואניסא והוא ילוניה לשלם לעלמא ההוא ויקביל אגר שלים על טורחיה די טרח בשלמותא כל יומי חיוהי די הב ליה יי בעלמא הדין תחות שמשא: כמא די יהבית ית לבבי למנדע חוכמת אוריתא ולמחזיית נגון דאתעביד על ארעא ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא חוכמתא טורתא הוה ליה ארום אף ביממא לא ינוח ובליליא שינתא בעינוהי לא חזי: וחזית

על כן ט' בטעם פזר וסימ' על כן לא יאכלו בני ישראל · על כן קראו למקום ההוא מחנה דן · כי על כן הוא מרפא את ידי דירמיה · על כן חרה אף יי' בעמו · על כן לא ידרכו כהני דגון · על כן אבכה בבכי יעזר · על כן מלא לב בני האדם · קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה דד"ה · לימים האלה פורים : אלהים ב' חסר בספרא וסימ' אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ב' בפסוק : השמחה ג' וסימ' הרבית הגוי לא הגדלת השמחה · קול תרועת העמחה דעזרא · ושבחתי אני השמחה אשר אין טוב : ולראות ג' וסימ' לעיל בספרא סימ' ג' : ובלילה ה' וסימ' ולמשל ביום ובלילה · מדי עברו יקח אתכם ובלילה שירה עמי · ובלילה יהי כגנב · ובלילה שנה בעיניו איננו ראה :

רש"י

אשר אין נעשה פתגם · משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע : אשר חוטא וגומר · לפי כרואים שהחוטא עושה רע מאה אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו · מאת מקרא קצר ודבוק לכניו לומר מאה ימים מאה בנים מאת אף וכן ובכורת מקרא קצר וחס' שכור' כעס ולא מיין כשאר שכרו' : כי גם יודע אני · כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו ולירייו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : יש הבל דבר המהביל את הבריות · אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים · אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הניהגים בעולם ורבותי' דרשו לצד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על שיטת דברי ספרים האלה לומר שגם זה הבל : את השמחה · שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודי' ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבית הון בכסף ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל והונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחריהן עיני להרהר אחרי אשת איש : לאכול ולשתו' ממה שחנן לו הקב"ה ולשמוח בחלקו ומדרש הגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת היכה שלא חלמו' תורה בענין שנאמר לכו שברו ואכלו וגו' : והוא ילונו יתחבר עמו כענין שנאמר לפניך לחייך ימי חייו אשר נתן לו האלהים · יעשה כך וכן · מקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות והוא ילונו בעמלו : כאשר נתתי את לבי · אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשו כן יעשה אלא לשון זמן כמו כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו' אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו' אז וראיתי כל מעשה האלהים : שנה בעיניו איננו רואה · הרשע השטוף אחר הממון והעריות : וראיתי

רלב"ג

על המעשה הרע וזה סבה שמלא לב בני האדם בהם לעשות רע כי הם אלו ירחו שיגיע העונש על הרשע תכף עשותו היו נשמרים יותר מעשיית הרע אבל ה' יתברך מאריך לחוטא מאד עד שהוא יעשה דלך מאל מאה רעות קודם שיגיעהו עונש מוחש כמו שהתבאר בספר איוב · והנה יודע אני שטוב יהיה ליראי האלהים שייראו מלפניו כי הם יהיו נשמרים מהרבה מהרעו' הנכונו' לבא עליהם והם גם כן יגיעו אל הטוב האנושי והוא הצלחת הנפש ואולם הרשע לא יהיה לו טוב אנושי ויהיה משולח למקרי המערכת ולזה יתכן שלא יאריך ימים אבל יהיה כצל שאין לו מניחות מי שאיננו ירא מלפני אלהים · יש הבל אשר נעש' על הארץ שיבלבל זאת המחשב' האמתית שהגעתנו אליה והוא שיש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעי' מהשלוח למקרי הזמן מפני שסיר השגחת ה' יתברך אז מפני הוכחתו ויסרו אותם על כך ההשגח'ויש רשעים שתדבק בהם ההשגחה הכוללת אשר מצד סדור המערכת בדרך שידמה להשגחה הראוי' לצדיקי' אמרתי שגם זה הבל ורוע סדור באלו הנמצאות השפלות ומפני זה כאשר ראיתי רוע הסדור הזה שבחתי את השמחה שאין טוב לאדם תחת השמש להטיב נפשו בהשתדלו' דרישת החכמה ובסרון המעש'אבל שיאכל וישת' וזה הוא מי שילונו ה' יתברך בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש · והנה כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות נימוס הנמצאות וסדרם ושרש הנה מי שישתדל בזה ימצא שבאת לב ונבער תמיד עד שאיננו רואה שינה בעיניו וראיתי את כל מעשה האלהים שלא יוכל האדם להשיגו ואע"פ שכבר יעמל בו הרבה · הנה כאשר נתתי אלו התחשבות המקבילות אל לבו לברר הצדק מהבלתי צוד' מצאתי שהצדיקים שומרי התורה והם החכמי' יודעי נימוס הנמצאות וסדרם ושרש ופעולותיה כי התורה תישירם אל זה כי כלם ביד האלהים רצוני שהוא משגיח בהם ומשתדל שתהיינה פעולותיהם ביותר טוב שאפשר לשמרם מכל רע גם האהבה והשנאה אשר לאדם חוולתו שאין יודע האדם ויקרה לו מפני זה רעות רבות הכל הוא לפניהם ידוע ומושג כי ה' יתברך יודיע שזה מצד השגחתו בהם ובאופן אחר ימצא בהם כל מה שישיגם מאלו המקרים כמו שימצא לשאר בני האדם ר"ל שכבר ימצא מקרה אחד לצדיק ולרשע ולטוב ולטהור ולמי שהוא הפכו והוא הטמא ולמי שיקרב קרבנות לה' יתברך ולמי שימנע מזה הטיב ההוא כחוטא והנשבע לשוא ולשקר כמי ששבועה ירא · ואפשר שיהיה הרצון בזה גם זה ימצא מקביל לזה בחוש והוא שהאהבה והשנאה יודע האדם ויבטל מפני זה בדברים רבים הכל הוא לפניהם למבשול כמו הענין בשאר האנשים · הכל ימצא בהם כאשר ימצא לשאר האנשים על שכבר יקרה מקרה אחד לרעים והטובים וימשך פירש זה הפסוק כמו שקדם אלא שאין זה במי שהם טובי' במוחלט אבל ימצא זה במי שיקנה מהשלמו' מעט כמו מי שהוא זובח לשם ועושה דבריו בטהרה וירא מהשבע לשוא ולשקר · וזהו התועלת המגיע ממה שביאר בזה הפסוק · זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש עם שהוא מביא גם כן מבוכה בלב בני האדם ומרחיק אותם מהשלמות וזה כי מקרה אחד לכל וזה דבר רע מאד וגם ימשך מזה שיהיה לב בני האדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחרי האדם ילך הלב אל המתים בלא שלמות אנושי אשר הוא הרע שבכל מיני הרעות ר"ל המות וההפסד וזה שמי שיחובר אל איזה שיהיה ממיני החיים יש בטחון כי עדיין אפשר לו לקנות שלמות והחיים אשר הוא בהם הם גם כן טובים בעצמותם עד שהעבד החי הוא טוב מהמלך המת והמשיל זה הענין בכלב והאריה וזה שהחיים משיגים שכבר ימותו ולכן ישתדלו מפני זה בקנין השלמות והמתים אינם יודעים ר"ל שאין להם השגה חדשה בדבר ואין עוד להם שכר זולת מה שיגיעו אליו בחייהם מהשלמות כי נשכח זכרם אשר היה כלי להגעת המושכלות ר"ל הכח הזוכר וזה כי החוש והדמיון והכח הזוכר הם כלים להגיע האדם אל מושכליו גם אהבתם ושנאתם וקנאתם אשר מפניהם ישתדלו בהעמדת הדרוש מה ובטול הפכו כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש זולת מה שהגיעו אליו בחייהם · **הכלל** העולה מהדברים הוא שענין בקשת החכמה הוא חשוק מאד וא"ע שהוא רחוק להשיגו אין ראוי שימנע האדם מפני זה מחקור בה וזה יתכן שישלים לו בשני דברים האחד שיתרחק מדבר אחד פחות יכסף אותו הסכל והיא האשה אשר היא מצודים וחרמים ללכוד לב האדם באופן שתמנע אותו מכל שלמות נפשי : והשני

אבן עזרא

אשר · בעבור שלא נעשה דבר נקמה ותשלו' ותגמול על מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם אפילו בנפשם לעשות רע כי סר הפחד מהם : אשר חוטא כי יראו חוטא אחד יעשה רע מאת פעמי' ומאריך לו האלהי' אע"פ שידעו האלהים בבני אדם וגם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים ואם לא היה מהרה : וטוב לא יהיה לרשע · באחריתו ויש מהם שלא יאריך ימי' כצל ובעבו' היות רשע לעיני' רבים פירש שזה הרשע הוא אשר איננו ירא מלפני האלהי' · יש הבל · והאלה זה הפסוק עד פסוק גם זו ראיתי חכמה הם ששה עשר · פסוקים בענין אחד דבקים גם זה הפסוק הוא מן הענין של מעלה יש לדיקים שמגיע אליהם מה שהיה ראוי להגיע לרשעים על מעשיה' והפך הדבר וכאשר ראיתי זה אמרתי הכל הבל בין לדיק ורשע כענין ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים : ושבחתי · אז שבחתי את השמחה כי אין טוב לאדם רק האכילה והשתיה ופירוש ילונו בעמלו ילוה עמו זה הדבר שישמח ויתענג : כאשר · כמעט ושבחתי את השמחה כאשר נתתי את לבי לדעת זה הענין ולמה יגיע לצדי' כמעשה הרשע עד נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה ברוב המחשבות : וי"ו עיניו שב אל לבי : וראיתי

אבן יחייא

יראת האלהים היותר כללה · לכן פירש כי הטוב העתיד ליראי אלהים · הוא לאשר יראו מלפניו · ר"ל מפני כבוד כבוו ומעלתו שהיא הירא' אלהית המעולה והשלימה · ולא מפני יראת הפחד אשר היא הגרועה · וטוב לא יהיה וגומר לרשע והוא הרשע בהחלט אשר אין לו שום יראת אלהים לא יראת המעלה ולא יראת הפחד · כי כאשר פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו · ואשר איננו ירא מלפני האלהים יראת המעלה · אבל הוא ירא יראת הפחד הגרועה אשר לזכות הלז אריך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לו · לא יאריך ימים רק ככל כאותו ימי כצל עובר ובטולם שיה · כי לא יגיעו לו הגרות אשר לפחדם ירא את ה' : וזהו אומרו ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים · יש הבל וגומר הוא המשכות דברי הקודם · תועה ואומר כיום הכל הבל

מ"ע ספורנו

על מעשה הרע מהרה · והענש שהרשעים הגיעו בניהם לעשות הרע והבחתם בזוהות על שלא בא עונש בעבירה תכף · על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע : בחטא' שלא יקר' להם שום עונש וזה ברצותם אשר חוטא עושה רע מאת ומאריך לו · בלי שום עונש והוסיפים שאחר המות אין עונש כלל · כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים ואמרתי שמאריך לו אבל לא ינקה כי אמנם · ידעתי שליראי האלהים יהיה טוב מוחלט לחיי עולם · וטוב לא יהיה לרשע · ושלרשע לא יהיה שום טוב [illegible]

רשי

וראיתי את כל מעשה האלהים · שמסר לבריו' : כי לא יוכל האדם למצוא וגו' · אין הבריות יכולות לעמוד על סוף דרכו של הב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואי' רשעים מצליחים וצדיקים יורדים : בשל אשר יעמול האדם לבקש · בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצו' את סוף הדבר ואינן יכולין : וגם אם יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבינו לא עמד על הדבר באומרו הודיעני נא את דרכיך : ולבור · ולברר את כל זה · בררתי והבחנתי : אשר הצדיקים והחכמי' ועבדיה' ביד האלהים · הוא עוזרים והוא שופטם כדי להטיבם באחריתם : ועבדיהם · הם תלמידיהם משמשיה' הולכי אורחותם : גם אהבה גם שנאה · אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה הם שנאו' : הכל לפניהם · לפני הצדיקים והחכמי' : הכל כאשר לכל · הכל נותני' ללבם כאשר מגיע לכל אדם שסוף דבר לאת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד ויודעי' שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואע"פכ בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעי' שיש הפרש ביניהם לעולם הבא : לצדיק · כגון נח · לרשע פרעה ככה זה נצלע וזה נצלע . לטוב זה משה · לטהור זה אהרן · ולטמא אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לאר' הרי מקרה אחד להם · ולזובח זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו · ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצי' וזה מת בחצים · כטוב זה דוד כחוטא זה נבוכד נצר זה בנה ב"ה וזה החריבו זה מלך ארבעי' שנה וזה מלך ארבעים שנה · כנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר גם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו וגו' כאשר שבוע' ירא זה שמשון שנ' ויאמר להם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים : על כן לב בני האדם מלא רע · שאומרים אין דין פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמי' לצדיק ופעמים לרשע : ואחריו אל המתים . וסופן יורדים לגיהנם : כי מי אשר יבחר אל כל החיי' יש בטחון · כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שכ' אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו : כי

קהלת ט

וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים
כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־
הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ
בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא
יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת
א לֹא יוּכַל לִמְצֹא: כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי
אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר
הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד
הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין
יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם: הַכֹּל
כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק
וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ
וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא
הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא:
זֶה רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת
הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב
בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם
בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים: כִּי־מִי
אֲשֶׁר יְבֻחַר אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן
כִּי

תרגום

וַחֲזֵית אֲנָא יַת כָּל עוֹבַד גְּבוּרְתָא
דַייָ אֲרוּם דְּחִילָא הוּא וְלֵית לֵיהּ רְשׁוּ
לֶאֱנָשׁ לְאִשְׁתַּכָּחָא יַת עוֹבַד גְּבוּרְתָא
דַייָ דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין וְחוֹזְרַת
שִׁמְשָׁא כַּד יִמְרָה אֱנָשׁ לְמִבְעֵי יַדְעָה
דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי וְלָא יִשְׁכַּח וְאִף אִם
יֵימַר גְּבַר חַכִּים בְּמֵימְרֵיהּ לְמִנְדַּע מָה
דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא לֵית לֵיהּ
רְשׁוּ לְמִשְׁכָּחָא: אֲרוּם יַת כָּל דֵּין
יְהָבִית עַל לִבִּי וּלְבָרָרָא יַת כָּל דֵּין
דִּי צַדִּיקַיָּא וְחַכִּימַיָּא וְתַלְמִידֵיהוֹן
דְּמִשְׁתַּעְבְּדִין לְהוֹן עַל עֵיסַק אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא מְסִירָן בִּידָא דַייָ וּמִגְּזַר
אִתְגְּזַר עַל כָּל עָלְמָא כָּל מָה דִּיהֵי
בְּיוֹמֵיהוֹן אַף רְחִימְתָא דִּי רַחְמִינַן אַף
סַנִּיאֲתָא דְּסָנִינַן גְּבַר לֵית נְבִיָּא
בְּעָלְמָא דְּיִנְדַּע מָה דִּיהֵי בַּאֲנָשָׁא
כּוֹלָא בְּמַזָּלָא אִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי
קָדָמֵיהוֹן: כּוֹלָא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִן
שְׁמַיָּא אִתְגְּזַר מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי
לְכוֹלָא אִירְעוּן חַד לְזַכָּאָה וּלְחַיָּבָא לְדִתַקֵּן אוֹרְחָתֵיהּ וּלְמַדְכֵּי נַפְשֵׁיהּ וּלְמִסְאַב
נַפְשֵׁיהּ וּלְמִקְרַב נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּלְדְלֵיתוֹהִי מְקָרֵיב נִכְסַת קוּדְשִׁין כְּחַיָּבָא כִּגְבַר
דְּיוֹמֵי לְשִׁקְרָא כִּגְבַר דְּמוֹמָתָא דָּחִיל: דֵּין מַזָּל בִּישׁ בְּכָל עָלְמָא דְּיִתְעֲבִיד תְּחוֹת
שִׁמְשָׁא אֲרוּם אִירְעוּן חַד לְכוֹלָא לְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא וְאַף לִיבָּא דִּבְנֵי אֱנָשָׁא אִית בֵּיהּ
בִּישׁ עַל דָּא וְחוּלְחוּלְתָא בְּלִבְּהוֹן כָּל יוֹמֵי חַיֵּיהוֹן וּבָתַר כּוֹפוֹהִי דְּאִינְשָׁא נְטִיר לֵיהּ
לְאִתְוַכָּחָא עִם מֵיתַיָּא בְּדִין רַבָּא: אֲרוּם מַן גַּבְרָא דִּי אִתְחַבַּר לְכָל פִּתְגָּמֵי
אוֹרַיְתָא וּלְמִקְנֵי חַיֵּי עָלְמָא דְּאָתֵי אִית לֵיהּ סְבַר אֲרוּם

נתתי אל לבי ד' בלישן נתינה אל לב וסי' והחי יתן אל לבו · כי את כל זה נתתי · ולא הגדתי לאיום · ויתן אלהי אל לבי : הוטא כחוטא ג' הס' וסימ' הוי גוי חוטא עם כבד עון · אשר חוטא עושה רע · כטוב כחטא הנשב : כאשר שבועה ירא : יבחר יחבר ק' כי מי אשר יבחר אל כל החיים והוא חד מן מ"ב מלין דכתי' מוקדם מאוחר וסי' נמסר במסורה בתא במערכת אות דו יו בס"ר :

רלבג

והשני הוא שידרוך בדרכי התורה כי היא מיישרת בתכלית להשיג האלוהות ואע"פ שהאנשים יתחלפו [illegible] בהתחלות הכר [illegible] האדם [illegible] הנפשיי מאד [illegible] אין ראוי להניח ולעזוב החכמה כי מי יוסיף בהם הצלחות הנפלאות שישוה לחכם ביודע שכר הדברים וסודם ועם כל זה הנה [illegible] אל השגת הענין בכמו אלו העניני' כמו שהתבאר בדברינו בפרושינו לדברי התורה והנה [illegible] המקו' שהחכמה [illegible] מאד ונה תועלה ג"כ בענין הטובות הנגזרות ובשמירה מרעותיהם [illegible] ההשגחה האלהית לחכם והודעתו [illegible] הרעות והטובות טרם היותם כשהיה מוכן לקבל זה [illegible] ספר [illegible] הקניינים [illegible] בשמירת התורה [illegible] וזה כי העושר [illegible] הנה לא יהיה הענין בו כן כי [illegible] בעיניו [illegible] פעמים רבות להגעת הרע וזה שנזכר [illegible] האדם [illegible] שזה יהיה [illegible] המתקוממים [illegible] הענין [illegible] יום אחד עד שיפסדו ויסכלו [illegible] בעיר בעצמה אשר עשו הפועל והטובות ומפני זאת התחשבה כמו הרבה מהמכניסים אל הרשע נחשבים כאין סם גמול ועונש

אבן עזרא

וראיתי · קלית מעשה האלהים והביטותי יעיקרם לבן זה המעש' [illegible] הצליח [illegible] לא [illegible] נפשם ועמלי חכמי האדם [illegible] התכין ולמה זה ולא מצאו ופירוש בשל כמו בעבור וכן כי בשלי הסער הגדול [illegible] איוב הצדיק : כי את כל זה · לבירי · [illegible] היות שניהם מפעלי השם [illegible] כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם כמו [illegible] ביד האלהים גם כל מה שהם אוהבים ושונאים [illegible] יודעים [illegible] הכל לפני [illegible] לפניהם קודם שיהיו כבר נגזר עליהם מה שנגזר : הכל · הכל יגע להם כמו שיבא לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע אין הפרש ביניהם לטוב ולטהור [illegible] במקום הזה הפך הטוב והטהור כמו שים פקח [illegible] הפך העור והשומע כמו לפקוח עינים עורות פקוח הזנים ודקדוק כטו כחוטא כי הכפי"ן בלשון הקדש כמו כעבד כאדניו כי ישוב העבד כאדון והאדון כעבד אין הפרש ביניהם וכן כמוני כמוך כעמי כעמך כחשכה כאורה והפרש [illegible] אשר ישבתם הימים אין טעם וריח לפירוש הזה כי אם ענין ישבתם בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם והנכון כי מקדש הלכו המרגלים ובשנת הארבעים באו לקדש עיר מואב והנה כל השנים [illegible] במדבר קדש וזה פירושו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם עד שוב האחרים כענין כמספר הימים אשר תרתם את הארץ כי בביאת המרגלים אמרו הבנו ועלינו אל המקום יתכן היות צדיק ורשע במעשיו עמה וטהו' בגופו וזובח במתנו וטוב וחוטא בלבו ונשבע בדבורו : זה רע · אין בכל מה שנעשה תחת השמש דבר יותר קשה מזה על כן מלא לב בני האדם רע והוללות בלבבם בחייהם בעודם בחיים ועוד יאמרו על המתים וישוב אחריו ללב בני האדם ואחר בענין הזה בני האדם כי על המתים יותר קשה בעבור קוצר דעתם : כי מי · זו במחשבת בני האדם שיאמרו כי כל מי שהוא מחובר אל החיים יש לו בטחון : ופירוש אחר כי מי אשר יחובר מן המתים והענין שלא יתחבר עם כל המתפרדים מהם אל כל החיי' יש בטחו' בלבד ולא למתי' וכתוב יבחר וענינו כי המות לא יוכל לבחור : כי

אבן יחייא

[illegible]

מ״ע ספורנו

[illegible]

כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת: כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם: גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ: בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר:

ראה

אֲרוּם כַּלְבָּא חַיָּא הוּא טַב מִן אַרְיָא דִּי הוּא מִית: אֲרוּם צַדִּיקַיָּא יָדְעִין דְּאִין יְחוּבוּן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵיהוֹן חֲשִׁיבִין כְּמִיתַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּגִין כֵּן נָטְרִין אוֹרְחָתֵיהוֹן וְלָא חָיְבִין וְאִין יְחוּבוּן תַּיְיבִין בְּתְיוּבְתָּא וְחַיָּיבַיָּא לֵיתֵיהוֹן יָדְעִין מִידַּעַם טַב עַל דְּלָא אוֹטִיבוּ עוֹבָדֵיהוֹן בְּחַיֵּיהוֹן וְלֵיתֵיהוֹן יָדְעִין מִדַּעַם טַב לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן אֲגַר טַב בָּתַר מוֹתֵיהוֹן אֲרוּם אִתְנְשִׁי דָּכְרָנֵיהוֹן מִבֵּינֵי צַדִּיקַיָּא: בָּתַר מוֹתֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא לֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַף רְחִימַתְהוֹן אַף שִׂנְאַתְהוֹן אַף קִנְאַתְהוֹן הָא כְּבַר הוּבְדוּן מִן עָלְמָא וְחוּלַק טַב לֵית לְהוֹן עוֹד עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן הֲנָיָה מִן כָּל מַה דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: אָמַר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עָתִיד מָרֵי עָלְמָא לְמֵימַר לְכָל צַדִּיקַיָּא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ אֱזִיל טְעוֹם בְּחֶדְוָא לַחְמָךְ דְּאִתּוֹתַב לָךְ עַל לַחְמָךְ דִּי יְהַבְתָּא לְעַנְיָא וְלַחֲשׁוֹכָא דַּהֲווֹ כַּפִּין וּשְׁתֵי בְּלֵב טַב חַמְרָא דְּאִצְטְנַע לָךְ בְּגַן עֵדֶן חֲלַף חַמְרָךְ דִּמְזַגְתָּא לְעַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא דַּהֲווֹ צָחֵי אֲרוּם הָא כְּבַר אִתְרְעִית קֳדָם יְיָ עוֹבָדָךְ טָבָא: בְּכָל עִידָּן יְהֶוְיָין כְּסוּתָךְ חִוָּורִין מִן כָּל סוֹאֲבוּת חוֹבְתָא וּשְׁמָא טָבָא דִּמְתִיל לִמְשַׁח רְבוּתָא קְנֵי בְּגִין דִּי יִמְטוּן בִּרְכָן עַל רֵישָׁךְ וְטֵיבוּתָךְ אַל יֶחְסַר:

חזי

אבדה ב׳ קמץ וסי׳ ותוחלת חוני׳ אבדה · גם קנאת׳ כבר אבדה: י"ב פסו׳ אית בהון ג׳ פעמי׳ גם וסי׳ גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום · ויצו גם את השני גם את השלישי גם: ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער · לא איש דברים אנכי · גם צאנכם גם בקרכם קחו · משול בנו גם אתה · וישאל שאול ביי׳ · כי גם אחיך ובית אביך · כי גם נביא גם כהן · גם תמול גם שלשום · גם לא שמעת גם לא ידעת · גם אהבתם גם שנאתם · אל יחסר ב׳ וסים׳ שררך אגן הסהר · ושמן על ראשך

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת · ושניהם רשעים היה לנבוזר אדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכד נצר רבו שנקרא אריה שנ׳ עלה אריה מסובכו ומת ברשעו נכנס ועבדו בגן עדן דרשו לכבוד מחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת ומת המיטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הכיחו עליו תינוק או ככר

אבן עזרא

אבן יחייא

רשי

ראה חיים עם אשה אשר אהבת · ראה והכן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת״ת אשר בידך: כי היא חלקך בחיי' · אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנ' מן האומנו' ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: כל אשר תמצ' ידך לעשו' · רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה בשאול · לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שם חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקר' מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעי ולא חשבון לצדיקים כשיתנו התוספ' דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבו'. לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: שבתי וראה · כמו זכור, ווידו״כט בלע״ז: לא לקלים המרוץ · לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיעה פקודתו: ולא לגבורים המלחמה · לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם · כגון אחי שהיה לאחי ליום ששי' כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקל ומקידה: וגם לא לנבונים עושר · כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר חנוני אתם ריעי: ולא ליודעים חן · הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפילתו שיכנס לארץ: כי עת ופגע · כמשמעו · ד״א כי עת יקרה אותם והפגיע' והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו: כדגים שנאחזים במצודה · כדגים גדולי' שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותי' הוא חכה שאינם אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים בני האדם · במכשול קטן ואלם כמו המצוד' הרעה והפח כבשלים בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליה' פתאו' כמצודה רעה מלוו״ישא בלע״ז · כהם · כמותם:

ואדם

ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה: שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן כי עת ופגע יקרה את כלם: כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם:

גם

חזי חיין טבין עם אתתא דרחימתא כל יומי חיי הבלותך דיהבי׳ לך במזלא בעלמא הדין תחות שמשא ארום היא זולקך בחיין ובטורחותך די אנת טרחתא בעלמא הדין תחות שמשא: כל די מספקא ידך למעבד טיבו וצדקתא עם מסכינא בכל חילך עביד ארום בתר מותא לית לגבר עובדא וחושבנא ומנדעא וחוכמתא בבית קבורתא דאת אזיל תמן ולא יסייעון לך אלהן עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון: אמר שלמה מלכא כד הויתי יתיב על כורסי מלכותי אסתכלית וחזית בעלמא הדין תחות שמשא ארום לא [illegible] דאינון קלילין כנשרין מסתייעין למירהט לאשתיזבא מן מותא בקרבא ולא גיבריא מסתייעין באנחותהון קרבא בגבורתהון ואף לא חכימיא מסתייעין בחוכמתהון למסבע לחמא בעידן כפנא ואף לא סוכלתנין מסתייעין בסוכלתנותהון למנוש עותרא ואף לא ידעי בינה מסתייעין במנדעותהון למשכח רחמין בעיני מלכא ארום עידן ועריעתא במזליהון יערעית כולהון: ארום אף לא אשתמודע לגבר ית זמניה בין טב לביש מן מה דעתיד למהוי בעלמא ולמיתי עלוי כגוני ימא דמתאחדין בחכה וכצפרי שמיא דמתאחדין בתקולא כוותהון מיתקלין בני אנשא לזמן בישתא דאתעתדת למהוי נפלא עליהון ריגעא חדא משמיא:

אף

רלבג

ראה חיים כלחיים ודרך להם עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך והוא הנפש הדמיונית אשר תשלים השכל כשתאות לו כמו שבארנו בבאורינו לשיר השירים כי זה חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש וזה מבואר · שהאיניחהו הל הכנת השלימות באופן שישתדל לעשות בכל כוחו מה שתמצא ידיו והם לו ככלי ההצלחה שינטרך לו להשיג השלימו' כי לו הכלים אשר בהם יבוא לזה כי האדם יהיה קל ולא ישלם לבם וירוץ בעת הצורך ויכשל מפני זה כפי מה שיגזור מערכת הכוכבים ולא תהיה ההצלחה במלחמה לאשר שידע דרכי הגבורה ובאיזה מקום רהוי שיתגבר ובאיזה אופן ובאיזה עת אבל יכשל לפעמים כזה לסבה הקודמת וכן מי שהוא רב ההתבולה למצוא דרכים ירויח בהם מזונו לא ימצא לפעמים לחם חקו ומי שהוא נכון בהמתח' התבולו רבות יתכן בהם להסוף ולקנים נכסים רבים לפעמים לא ימצא לו עושר ומי שהוא יודע לרצות בני האד' לפעמי' לא ימצ' לו חן מהם כי עת ופגע יקרה את כלם מצד מערכת הכוכבים אותו לפעמים יבלבל התבולתם וחכמתם ואין להם תחבולה להשמר מזה כי לא ידע האדם את עתו כי כמו הדגים הנאחזים במצודה רעה שלא יוכלו להמלט ממנה וכצפורי' האחוזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאום ובהיות הענין כן הוא מבואר שראוי שלא יתעוק האד' להשתדל בסיבות החיים האלו אבל יקח מהם הצריך ישלים נפשו כפי מה שאפשר:

גם

מ״ע כפורנו

ראה חיים · בחר לך החיים האמתיים שהם חיי עה״ב כאמרו ובחרת בחיים: עם אשה · עם התענוג הזמני: רם הבנו ימי חיי הבלך אשר לא ... שהם ימי חייך על הפך ימי הזקנה שנקראו ימי הרעה וכמ״ש וזכור את בוראך בימי בחורותיך: אשר נתן לך האלהים תחת השמש כל ימי הבלך · ואמר כי שתראה ותבחר את החיים בימי הבלך כי אמנם זאת הבחירה והבחירה אשר יש לאל ידיך לבחור בה נתן לך האלהים כל ימי חייך לא אחר המות והנה הם ימי הבלך שהם עקרים והעלהב' מריבה והבלי' המושג הוא רב המעלה כאמרו כי טו' חסדך מחייך · וכאמרם ז״ל יפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים בעה״ז מכל חיי עה״ב: כי הוא חלקך · וזה בעבור הוא חלקך כי כל ולזה הוא גם נקרא חלקך: ולכן כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך · בעודך בחיים: עשה · השתדל להשיג השלמיות והאסור בהבלי בעוד שהכחות נכונה אין הגנים כאמרם ז״ל עשה בעוד שאתה מוצא ומצוי לך ואתה בידך: כי אין מעשה · טוב או רע: ודעת · להשיג בהתבוננות עיוני: וחכמה · מקובלת: וחשבון · מחשבה לאיזו פעולה טובה אורעה שהצטרך למעשה בשאול · כאמרם ז״ל כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוה: שבתי וראה תחת השמש · רק על פי שאמרתי שהרשות נתונה לבחירה האנושית שבתי וראה שלא יתאמת זה זולתי בדברים שהם בני גמו' ועונש אבל על ... לא הוכל המערכת כלל · אמנם בדברים הזמניים שהם תחת השמ' שתכליתם בכסף לא תמיד תשיג הבחירה את התכלית המכוון אללה: כי עת · מצד חלוף זמני המערכת ופגע · מצד המקרה: יקרה את כלם · נגד המכוון מאתם: כי גם לא ידע האדם את עתו · ועם זה שבתי וראיתי שיקרה זה גם בשלא ידע האדם את עתו כל מקרה שיוכל להשמר ממנו כמו שאולי היה נשמר לו היה יודע הדבר קודם לכן:

גם

הבלך ב׳ ובפסוק ואינון מן א״כ מן כ״ב ובפסוק וסי׳ במסרה רבתא במערב׳ אות הבי״ת ותמצא ידך ג׳ וסימ׳ תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה · תמצא ידך לכל איביך: הולך ז׳ חס׳ בכתו׳ וסימ׳ דור הולך ודור בא · בשאול אשר אתה הלך שמה · כשהסכל הלך · כי הלך האדם אל בית · הלך לדורי למישרי׳ · כי גדול מרדכי׳ כי · כ״ומל׳ בתהלי׳ יה הולך ולא ישוב הולך תמי׳ ופועל צדק · איש · שומר מצוה לא ידע דבר רע ב׳בו׳ · כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים · והסכל ירבה דברים:

אבן עזרא

כל אשר · כל מה שתמצא לעשות מדברי תענוג עשה כי אין מעשה ולא חשבון על מעשה או מחשב' ודעת וחכמה בשאול שהוא הקבר כי ימצא שא״ל לצדיקים כי׳ כי ארד אל בני אבל שאולה: שבתי · אמר שלמה שבתי וחזרתי כי ששבחתי השמחה וכי הטוב שיבקש האדם התענוג בעבו' שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלים יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו · ולא לגבורים המלחמה כענין וגבור לא ינצל ברוב כח · וגם לא לחכמים לחם שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילי' ויהיו רשים והדבר הפיך ברוב · וגם לא ליודעים חן שעניין הממשלה שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו: כי עת ופגע יקרה את כלם · ענין כלם החכמים והכסילים והגבורים והאלשים והנכון בעיני כי כלם ישוב על אלה הנזכרי' לבדם והענין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בעלי הדעות אמות המלאכות אין להם לחם · והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת מה שיש במתכונת המערכת העליונה הראשונה ופירוש פגע פגיעת אחד מן המערכת באחד מהשבעה שהוא החלי וחליו לפניו ואחריו ושלישיתו וחליו לפניו ואחריו ודע כי מלת עת חסרת נ״ון ועתה אבאר דע שאין בלשון הקד' אות מתהפך ומתחלף ומבולע ונוסף ונעדר כי אם אותיות אה״וי כאשר פירש רבי יהודה ברבי דוד בעל הדקדוק ז״ל ואות הנ״ון ימצא בראש מבולע ומחבר וכן באמצע ובסוף כמו נשע שבולע הנ״ון כדגש ויסע וכן וישא ויתן וידר ויפול ויגיף יבול עלהו ובפועל יראו הנונ״ין כלם נוסע נושא נותן נוטע נדר נופל נוגף נובל ובלווי יחברו הנונ״ין כמו קומו שעו שאו את ראש תנו יד ליי' ופעמים ישארו הנונין על מתכונתם כמו נפלו עלינו ובאמצע ימצא מבולע בנ״ון שני במלת שתי כי הוא מן ולא אשנה לו וכן בא חסרת נ״ון בן וכן עת הוא ענת וכמהו בדברי קדמונינו ז״ל עונה וכן בלשון ארמית וכעת וכענת ודגשות תיו עתו להבלע הנ״ון כדגשות תי״ו בתו ונ״ון אני במלת אנה וכן חטים ושניהם נראים בארמית ותי״ו אמתו כי שרשו מן אמונה והתי״ו לשון נקבה ויורה עליו ותהי האמה נעדרת וכן תי״ו עת לשון נקבה ויורה עליו · ועל זה הדקדוק ישאר לעות את יעוף לבדו ולא יהיה לו חבר במקר': כי גם · אמר כי העת והפגע ימנענו שיעשה מה שיחפוץ ועוד דבר אח' שיתכן שיגיע אליו המות פתאום והוא לא ידע ודמה בני אדם לדגים ולצפרים שלא ידעו עד שנפלו ולא יוכלו להנצל ומלת יוקשים שם התואר אמר רבי יהודה בעל הדקדוק ארבעה מלות במקרא ואין להם חמישית שהם על משקל פועלים והם פעולים ואלה הם והשנה איננו אוכל אם תראה אותי לוקח מאתך ורגל מועדת כהם יוקשים בני האדם והוסיף רבי יונה ז״ל מלה אחרת חמישית והיא לבטר היולד ואמר רב שמואל הנגיד כי ה״א היולד במקום אשר כה״א ההוללה ובא פועל עבר במקום עתיד אמר רבי משה הכהן ז״ע כי ארבעה הם בלבד לכן תוסר מלת מועדת מן החשבון ותבית תחתיה מלת היולד בעבור היות בחשבונם יוקשי' ואוכל ולוקח ויולד מהפעלי' היוצאים ומועדת מהפעלי' העומדים ואמר כי השורק במקום חולם והיה ראוי להיות על משקל ובחומה היא יושבת ומ״ם פתאום נוסף וממנו פתאים וכן שלשום ויותר נכון שיות המ״ם סימן היום ותמול:

גם

אבן יחייא

לאחוז' וכן הנכון בתבונתו · למצוא עושרו · וכן כלם · הנה לא ימצאום · ולא יצא הפעל כפי ההכנה · להיות כי הכל בא כגזרה · והחריצות הוא שקר · ויקרה את כלם מה שיגזור עתם והפגעים · ומה שיגזור המערכת שלהם בעת באתם לאויר העולם · ואף שיהיה חכם ונבון גבור ואיש מלחמה · אם מזלו גרם לריך שיטה שכמו לסבול המקרה יפגע ההוא · כל ימי היותו על האדמה · ולא יעזרהו ההשתדלות כי בני חיי ומזוני בזולת תליא מילתא · כי גם וגו' ר״ל ואפילו שהיה מועיל ההשתדלות והגבורה לגבור והחכמה לחכם למען לא יאבד את אשר לו ויהיה נודד ללחם איה · היה צריך להיו' כנביא או חולם חלום לודע לדעת ולהבין הרע הנגזר עליו מפאת המערכת כדי להשמר ממנו בכל אופני ההשתדליות · ואיננו ככה כי גם לא ידע האדם את עתו · ואת הנגזר עליו מאתו וכדגים שנאחזים במצודה רעה · ר״ל חסרה וחלושה שהיא החכה שהוא כמין מחט אשר יאחזו בו דג גדול · וכצפורים האחוזות בפח החלוש · וספר מכלי הצידה היותר גרועים לרמוז כי בן האדם יאחז וילכד בצרה קטנה · אשר תהיה סבת אבדתו · לבלתי היות לו הקדמת הידיעה על ככה להשמר ממנה · ובהם הם יוקשים בני האדם · יוקשים הוא שם התאר מחוקש · לעת רעה כשתפול עליה' פתאום · באופן כי אז החריצות וההשתדלות יהיה לבטלה לבואה פתאום · גם זו ראיתי וגו' הם דברי קהלת המשיב דברי חכמה ודעת למדברים על ה' תועה · ודוברים עתק על רוע ההנהגה לפי חוסר דעתם בעניני העולם הנגלים · וזהו אומרו וזלת הדברים השלמים וכן רבים מהמוסרים אשר בשכבר לחדתי אתכם · עוד אספרה וירוח לי גם זו אשר ראיתי כי החכמה שתחת השמש היא גדולה הערך אלי ולפי כוכבי · הפך אשר אמרתם כי לא לחכמים לחם · וזה כי ראיתי בימי חורפי · עיר קטנה ואנשים בה מעט · אשר מכל צד היא נוחה ליכבש מכל מעיק ואפילו התלם צד שבחלושים · ובא אליה מלך גדול מעלה · וכרוב עמו סבב אותה כלה מכל צד · ובנה עליה מצודים גדולים ובניינים גבוהים כדי לזרוק בתוכה סוללות ואבני מלחמה באופן כי הוא מהנמנע שימלט מידו אפי' הפרעוש קטן מהעיר ההיא · ומצא בה איש מסכן וחכם ומלט הוא את העיר בחכמתו · והאשה החכמה עם יואב בן צרויה יוכיח · ובשכבר אדם לא זכר את האיש המסכן ההוא · כי לגדיעותו לא היה נחשב לכלום · ולא היה נכר שמו ביניהם · ואמרתי אני וגו' ר״ל ולכן גזרתי אומר כי טובה חכמה מגבורה · ואף כי היא בזויה להיות נוספת מסכן ודבריו אינם נשמעים · והנה נראה בעיר הזאת היותה טובה מגבורה · כי דברי חכמים בנחת נשמעים · והם טובים מזעקת מושל בכסילי' אשר הוא כסיל כמוהם · ולכן לא יהיו דבריו נשמעים בנחת כי אם בצעקה ומרבה בדברי הבל · טובה חכמה וגו' חיזק דבריו באומרו כי טובה חכמת המסכן הנז' · מהכלי קרב מהמלך הנז' · וכאשר החכם ההוא עשה טובה הרבה בהצלתו העיר · ככה חוטא אחד · יאבד טובה הרבה · כי לא די שלא יוליד הטוב · אבל יאבד אפילו אותו שהניחו לו אבותיו · זבובי מות וגו' וכאשר הזבובי מות · והם היתושין הבבאים מהבל היין אשר

כין

גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי: עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים
בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב
אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים:
טו וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־
הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא
זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא:
וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה
וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם
נִשְׁמָעִים: דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת
נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים:
טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד
יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה: זְבוּבֵי מָוֶת א
יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה
מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט:

לב

אַף דֵּין חֲזֵיתִי דְּהִיא חוּכְמְתָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא לְוָתִי: גּוּף בַּר נָשָׁא דְמַתִּיל לְקַרְתָּא זְעֵירְתָּא וְגֻבְרִין גַּבְרֵי חֵילָא זְעֵיר בְּגַוָּהּ הֵיכְמָה דְקַלִּילָן זָכוּתֵיהּ בְּגוֹ לִבָּא דֶאֱנָשָׁא וִיעוֹל לְוָת נוּפָא יִצְרָא בִישָׁא דְמַתִּיל לְמֶלֶךְ רַב תַּקִּיף לְאִתְכַּנְעָא וְאַסְחַר יָת לִבָּא לְמַטְעֵי יָתֵיהּ וּבְנָא עֲלוֹהִי אֲתַר לְמִיתַב עַל דִּי יִצְבֵּי לְאַסְטָיוּתֵיהּ מִן אוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָם יְיָ לְאַחֲדָא יָתֵיהּ בִּמְצוֹדִין רַבְרְבִין דְּגֵיהִנָּם לְאַדְלָקוּתֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין עַל חוֹבוֹהִי: וְהִשְׁתְּכַח בְּגוֹ גּוּף יִצְרָא טָבָא מִסְכֵּן וְחַכִּים וְאִתְגַּבַּר עֲלוֹהִי וּכְבַשׁ יָתֵיהּ [illegible]תֵיהּ וְשֵׁיזֵיב יַת גּוּפָא מִן דִּינָא דְגֵיהִנָּם בִּתְוּקְפֵיהּ וּבְחוּכְמְתֵיהּ הֵיכְמָא דִגְבַרָא עֲבִיד לְקַרְבָּא מְשֵׁיזִיב יַת יָהֲבֵי קַרְתָּא בְּחוּכְמַת לִבְּבֵיהּ וֶאֱנָשׁ לָא דְּכַר בָּתַר כֵּן לְיִצְרָא טָבָא דְשֵׁיזְבֵיהּ אֱלָהֵין יֵימַר בְּלִבְּבֵיהּ זַכָּאָה אֲנָא הֵיכְמָה דְיָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לָא דְכִירוּ יַת עַנְיָא הַהוּא דְשֵׁיזִיב יָתְהוֹן: וַאֲמַרַת אֲנָא בְּמֵימְרִי טָבָא חָכְמַת צַדִּיקַיָּא מִכֹּחַ גְּבוּרַת רַשִּׁיעַיָּא דְחוּכְמַת צַדִּיקַיָּא וּזְכוּתֵיהּ מְשֵׁיזְבָא לֵיהּ וְלַאֲנָשֵׁי דָרֵיהּ וְתוּקְף רַשִׁיעָא דְקָאִים בְּתוּקְפֵיהּ דִּלְבֵיהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהְדַּר בְּתְיוּבְתָּא מְחַבְּלָא לֵיהּ בְּלַחוֹדוֹהִי וְחוּכְמַת צַדִּיקָא וְעַנְיָא מְזַלְזְלָא בְּעֵינֵי רַשִּׁיעֵי דָרֵיהּ וּבְעִידָן דְיוֹכַח יָתְהוֹן עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹכַחְתֵּיהּ לֵיתֵינוּן מְקַבְּלִין: מִלֵּי רַצְלוּתָא דְחַכִּימַיָּא בַּחֲשַׁי מִתְקַבְּלִין קֳדָם מָרֵי עָלְמָא יַתִּיר מִקְבָּלַת רַשִׁיעָא דְהוּא שַׁלִּיט עַל שַׁטְיָין דְּפַגִּין וְלֵית מְקַבֵּל: טָבָא חוּכְמַת חַכִּימָא בְּעִידָן עָקְתָא יַתִּיר מִן מָנֵי קְרָבָא בְּעִידָן אַגִּיחוּת קְרָבָא וְגַבְרָא חַיָּיבָא חַד דְּאִיתֵיהּ בְּדָרָא גָּרִים לְהוֹבָדָא טָבְתָא רַבְּתָא מִן עָלְמָא: וְיִצְרָא בִּישָׁא דְשָׁכִין עַל תַּרְעֵי לִבָּא הֵי כִדְבָבָא וְגָרִים מוֹתָא בְּעָלְמָא עַל דְּמַסְרֵי חַכִּימָא בְּעִידָן דְּחָטֵי וּמְחַבֵּל שְׁמָא טָבָא דַּהֲוָה דָמֵי מִן קַדְמַת דְּנָא לִמְשַׁח רְבוּתָא דִמְבַסַּם בְּבוּסְמָנִין וְכַמָּה יָאֵי וְיַקִּיר יַתִּיר מִן חוּכְמְתָא חַכִּימִין וְעוֹתֶר עַתִּירִין גְּבַר דְּטִפְּשׁוּתֵיהּ זְעֵיר וְקַלִּיל:

לבא

רש״י

ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום : ואמרתי אני · ברואותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו : וזה״ה עיר קטנה · זה הגוף : ואנשים בה מעט · אלו איבריו של אדם · מלך גדול · זה יצר הרע שכל איברי׳ מרגישי׳ בו : איש מסכן · יצר טוב : בנחת נשמעים · מקובלים הם לבריו׳ : מזעקת מושל בכסילים · מלכי האומות ע״א · משה נפטר זה כמה שני׳ ועדיין גזרותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירו׳ על ישראל ואין דבריהם מתקיימין : טובה חכמה מכלי קרב · חכמתה של סרח בכת׳ ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · ד״א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחטא ועשאן מרובים כמלא שהכריע את כולם לחובה : זבובי מות יבאיש יביע וגו׳ · כגון בימי החורף באין בזבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים היא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקו״מא בלעז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצ׳ זכיו׳ ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושקול וכבד יות׳ מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם · יקר לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו · ומדרש אגדה מושלי׳ יצר הרע לזבובי מות · יבאיש יביע שם טוב שהוא ערב משמן רוקח :

לב

רלב״ג

גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי והיא תביאלו להאמין שהוא ראוי שיניח האדם תענוגי זה העולם בעבור שלמות הנפש והוא שכבר ימצא בתחלה הענין קבוץ שכל האדם עם עוזריו עיר קטנה כי מה שנכנס בה הוא מעט ולו מן העוזרים מעט בתחלת הקניין כי האדם בתחלה עניינו ימשך לרדיפת התאוה : ואמרתי אני טובה חכמה מגבור׳ כי החכמה מושלת על זה המלך הגדול עם רב כחו וגבורתו עם כל זה תמצא אבל רוב האנשים חכמת המסכן בזויה ודבריו בלתי נשמעים וג״כ הנה דברי חכמים יותר נשמעים בנחת למי שלא ימשל עליו יותר מהשמע זעקת המושל בכסילים לכסילים אם ימשל בהם כי הם לא ישמעו לו אלא הדבר בעצמו אבל אלו תשלו עליהם ודברי חכמים יהיו נשמעים לאנשים אלו הדברים ההם · ויתבאר מזה גם כן שטובה חכמה מכלי המלחמה וחוטא אחד שימצא בכחות הגוף יותר טובה הרבה מהאדם ולזה ראוי לאדם שיכניע כחותיו להשמע אל השכל הנה כמו שזבוב מות יבאיש השמן הרוקח ויביע אותו כן יבאיש סכלות מעט האיש אשר הוא יקר מחכמה ומכבוד שנמצא בו :

ועוד

אבן עזרא

גם זו · בעבו׳ שאמ׳ וגם לא לחכמים לחם אמ׳ הפך הדבר להלל החכם : עיר קטנ׳ · המפרשי׳ הקדמונים אמרו כי זה על דרך משל ועיר קטנה גופו של אדם ואנשים בה מעט בעלי כח התולדת משרתי הנפש ומלך גדול הוא יצר הרע והאיש המסכן הו׳ השכל והנכון שאינו מדבר על דרך משל כי אם כמשמעו ועניינו על החכם שאין לו לחם והא בעצמו מה לעני יודע אע״פ שלא תועילנו חכמתו בעולם הזה על דרך הרוב גם יש פעמים שתועיל חכמתו יותר ממלכות אמר עיר קטנה כנגד וסבב אותה מלך גדול בעם רב כנגד ואנשים בה מעט והיא במקום נמוך שיכול לבנו׳ עליה מצודי׳ וגבוהי׳ ממנה והנה אין ספק שתלכד ואין מציל ומלת מצודי׳ כמו למלך דוד מצודת ציון והמ״ם שרש : ומלא · מסכן · הוא שם התואר ומסכנות הוא השם והמ״ם נוסף וזו הלשון ידועה בארמית וענין אדם לא זכר שלא היה לאותו החכם המסכן זכר בפי אנשי העיר לפנים קודם שימלט אותם יש מדקדקים אומרו כי הזכר אינו בפה והענין כי כל זכר ויזכור הוא זכירת הלב ומלת אזכירה שהוא מן הבנין הכבד הנוסף הוא בפה והוצרכו לפרש כן ולא זכר שר המשקים שלא עלה על לבו ומלת וישכחהו ענין כפול ויותר נכון הוא בעיני להיות מלת זכירה פעם בלב ופעם בפה ויורה עליו ומשא יי׳ לא תזכרו עוד שעניינו לא תזכרו עוד לי בפה משא יי׳ כי מה ענין לא יעלה על לבבכם זכר משא : ואמרתי · טובה חכמה מגבורה · אף על פי שהחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים לכן בשעת הצורך תעשה החכמה מה שלא יוכלו לעשות הגבורים ותהיה מלת וחכמת תפרת אם כאילו אמר ואם חכמת המסכן בזויה כמו ואמה והלכת אל הכלים ואם למית ורבים כמו הם : דברי · יש מפרש הפסוק הראשון כן טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שאמ׳ מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו יותר מדברי המלך : טובה החכמה אינה צריכה לכלי קרב וככר אמר טובה חכמה מגבורה מגבורת הלב ויותר תציל ואבן מכלי קרב לגבור והנה כמלאת החכמה תציל בעליה ואחרים עמו כמו אנשי עיר קטנה והפך זה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה וישוב על מושל בכסילים : זבובי מות · נמצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים במקומות רבים והנכון בעיני שדרכם דרך קצרה זבובי מות יבאיש עינינו כל זבוב יבאיש במקומו כמו בנות צעדה עלי שור כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומה ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו לפנה כל אחד ואחד במקומו ויקח חזקיהו את הספרים ויקראהו קרא כל א׳ וא׳ לבדו ופירש הספר שהיו בו הדברים הכתובים במקרא · ומלת יביע קשה במקום הזה יש מפרשים בה מן אבעבועות ולא אבה לדקדוק הלשון כי שרש אבעבועות באה מהפעלים שהלמ״ד שלהם איננו שלם וכמהו מים תבעה אם נבעה בחומה נשגבה והקרוב אלי היותו ממבוע כי דגשות הבי״ת להתבלע הנו״ן שהוא פ״א הפעל ויורה עליו נחל נובע והענין כי הזבובים המתים יבאישו שמן רוקח שאין למעלה מריחו הטוב ולא יפסק הביאוש כי הזבובים יביעוהו ויהי׳ פועל יוצא · ודע כי יקר הקמוץ הוא תואר השם ומלת יקר בשו״א תחת הי״וד הוא שם כמו כבוד ולעולם הוא קמוץ והוא שוה במקום שמוכרת והסמוך כמו בגדי השרד וכל יקר ראתה עינו ואת יקר תפארת גדולתו וקמץ הסמוך להפרי׳ בינו ובין תואר השם הסמוך יקר רוח איש תבונה על כן יטעה האומר בתפלת ר״ה ולכבוד שמך יקר יתנו בקמצת הי״וד והאמת שהוא בשוא כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וענין יקר בפסוק הזה הוא האדם והענין כמו הזבובי׳ המתים יבאישו מהן השמן הרוקח כן יש לאדם שהוא יקר מחכמה ומכבוד שיש בו סכלות מעט כי סכלות מעט לחכם ישחית זכרו ויבאישנו וזה הסכלו׳ הוא חטא וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה וחוטא אחד יאבד טובה הרב׳ גם חטא אחד לחכם הוא דבר קשה הלא תראה ששלמה המלך נרא׳ אליו המקום פעמים ובנה מקום לכבוד השם ולשבה ורחבה חכמתו למעלה מהקדמונים והאחרונים ולא נמצא עולת׳ בו ובעבור חטא אחד שלא חפש על נשיו מה היו עושות והן בנו בית לאלהיהן מעושר שלמה נכתב עליו כל מה שנכתב במקרא בדברי אחיה ונחמיה ואל תתמה כי כל חטא הוא קטן וגדול לפי מעלת העוש׳ כענין בקרובי אקדש וזה כבד דרש קדמונינו ז״ל במלת וסביביו נשער׳ מאד וכן נכתבו מלות קשות על גדולי׳ משלמה המלך על דבר קל ולא נעשה בזדון רק אחרים סבבו הדבר :

לב

מ״ע ספורנו

גם זו ראיתי חכמה · אף על פי שאמרתי שבדברי׳ הזמניים לפעמים לא תועיל החכמה להשיג המבוקש כשיתנגדו לזה המערכת או המקרה ראיתי גם זה שלפעמים החכמ׳ תנצח את המערכ׳ ואת המקר׳ בפרט כשלא יהיה פתאום : עיר קטנה ונמצא בה איש מסכן וחכ׳ ומלט הוא את העיר בחכמתו · ובכן תנצח חכמת המסכן את מערכ׳ המלך הנלחם עליה וכל מעשה תקפו הבא עליה במקרה : וחכמת המסכן בזויה · והע״פ שאפשר שתגבר החכמה על המקרה ועל המזל הנה יקרה שתמנע החכמה לעשות זה הטוב מפני היותה באדם מסכן אשר היא בזויה בו מפני המסכנות : ודבריו אינם נשמעים · ובזה לא יושג אותו הטוב שאפשר שיוש׳ בחכמתו : דברי חכמים בנחת נשמעים · וכן יקרה כשיהיה שר הצבא מסדר עניניו בחכמתו בנחת וזה קודם שיכנס למלחמ׳ כי אז יהיו דבריו נשמעים וישמרו אנשי הצבא את סדרו ויועיל : מזעקת מושל · יותר ממה שתועיל זעקת המל׳ בעצמו אם יזעק בכסילי׳ על אנשי הצבא הנלחמי׳ בסכלות ובלתי סדר נאו׳ ולכן אני אומר טובה חכמה מכלי קרב · טובה חכמה בתחבולות וסדר המלחמה יותר מכלי קרב וזה כשיהיו בלתי חכמת הסדר והתחבולה : וחוטא אחד יאבד הרבה : ולפעמים יקרה שיהיה שר הצבא חכם ומסדר המלחמה היטב ואחד מן הנלחמים שיחטא מסדרי יאבד הנצחון אשר ממנו תמשך טובה הרבה כמו שיקרה בענין עכן וזולתו : זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח · וכמו שיקרה במלחמה שחטא מועט יאבד טובה שהיתה מסבבת לנצחון כן יקרה בזולת זה כי לשמן הרוקח אשר הוא דבר חשוב מאד יקרה הפסד רב בזבובי מות שהם דבר בלתי נחשב כלל : יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט · וכמו כן יקרה שסכלות מעט שיעשה האדם יבאישהו לפעמים בעיני ההמון ויפילהו מכבודו וחשיבותו גם שהיה קודם לכן יקר מחכמ׳ ומכבוד :

לב

מושל י״ד מל׳ וסי׳ מושל באדם כ׳בו׳ · ושלמה היה מושל · ואתה בית לחם אפרתה · והעושר והכבוד מלפניך · והקימתי את כסא מלכות׳ דד״ה : ויהי מושל בכל המלכים דד״ה · את׳ מושל בגאות · כי תשב ללחום · ארי נוהם ודוב שוקק · רבים מבקשי׳ פני מושל · מזעקת מושל בכסילים · אם רוח המושל תעלה · וב״כל ספ״רי שהי״ו לפנ״י לא אשכח״נא כי א״ם י״ג וכ״בלהי כתו״ב מוש״ל י״ד מל׳ ונתקש״יב׳ טוב״א ע״ד דאתבר״יר לו ב״סר דהו״א ואת״ה מוש״ל ב״כל ממ״לכו׳ הגוים דג״בי תפ״לת יהושפ״ט בר״ה וכ״והו״א מ״לא בכ״ל הספר״ים המדוי״קים ונמ״סר עלי״ו י״ר מלא״ים :

אבן יחייא

בין לילה הם ובין לילה יאבדו · ולכן יחסם למות באומרו זבובי מות · כל אחד מהם יבאיש יין הרקח אשר בחבית · כי יכנסו בה לקטנותם וימותו שמה ויבאישו היין · ועוד רעה יעשו · כי זולת מה שיבאישוהו יביעוהו כנזר מן נחל נובע · כאשר נראה פעמים רבות · חבית גדולה וסתומה מכל צד שהיתושין הסובבים אותה יעשו נקב דק בה אשר משם נובע כל היין ויצא חוצה ויאבד באופן כי חבית ויתוש יפעלו הרע עם כל קטנותם · ככה לאיש היקר ונכבד מפני החכמה והכבוד שיש בו · יבאיש ריח שמו הטוב · ויביע ויוציאהו לאבדון · סכלות מעט שיחטא [illegible] ואשם · ואפילו שיהיה הסכלות קטני הסיבות · וזה כי לראותו שלם ואתם · העון הקטן יחשב לו לאשמה כי הגדול מי שחטאיו ספורים · ואמנם העגל שהגדילוהו על ישראל לגדולתם · וכן מי מריבה לרועה נאמן · כי בקרובי יקדש

אל

רשי

לב חכם לימינו · חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו : ולב כסיל לשמאלו · לעסקו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת וכוחה לו : ואמר לכל סכל הוא · בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה : אם רוח המושל · מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין : מקומך אל תנח · מדחך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי : כי מרפא · דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים : כשגגה שיוצא מלפני השליט · דומה הוא לשליט שהוציא דבר בשגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אמר הקדו' ברוך הוא ואין להשיב : נתן הסכל במרומים. רבי' · זו היא הרעה שהיא כשגג' שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הק"בה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשו' אותותם אותות : ועשירים בשפל ישבו · ישרא' שכל הגדול' והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר ישבו לארץ ידמו : ראיתי עבדי' על סוסים · כשדים הם שנאמ' בהן זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : הולכים כעבדים על הארץ לפני קרונין של כשדים :

רלבג

ועוד שבה אחרת תחייב להמשיך אל החכמה והיא שלב החכם בכל מה שיכון אליו היא לימינו כי הוא דורך אל הדברים שיכון אליהם בסבותיהם ולזה יתיישר תמיד שבת התכלית אשר יכוין אליו · ואולם לב הכסיל הוא לשמאלו כי הוא כשיכוין לדבר יקרה לו לסכלותו שידרוך בו לפי מחשבתו ימלא לב הכסיל חסר וע"כ לא יבא לתכלית המכוין : אם ישך הנחש האדם המלחש מפני שלא לחש לחשו מה יתרון לאדם המלחש בזה הלחש אשר הוא יודע ולא נעזר בו בעת הצורך וכן הענין באלו הרעות וזה שאם יבאו אלו הרעות לאדם החכם בעת התירו הקשר בינו ובין ה' יתברך מה יתרון לו בחכמתו והוא לא נעזר בה בעת הצורך הנה לזאת הסבה יקרה לחכם שיגיעהו במקרה הכסיל והנה כאשר הפליא להתיר זה הספק בזה האופן הנפלא שב לשבח החכמה ולגנות הסכלות ואמר שבדברי פי החכם ימצא חן בעיני האנשים כי דבריו יהיו מעטים ונאותים לשומעיהם ויגלל מפני זה מהרבה מהרעות ושפתות הכסיל לא די שלא יצילוהו מתק מות הסכנה אבל במקומות אשר הוא בוטח בהם ישחיתוהו ראשית דברי פיהו סכלות כי לא ידע להזהר מלדבר במה שיקשה לשומעו דבריו ואחרית פיהו לא יהיה להתנצל על שגגתו כמה שדב'אבל יוסיף על סכלותו סכלות הנה הסכל ידבר דברים הרבה בזולת סדור לא ידע אדם מה שיהיה בפי הסכל

קהלת י

לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ : וְגַם־בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא : אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים : יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט : נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ : רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ :

חפר

תרגום

לִבָּא דְחַכִּימָא לְמִקְנֵי אוֹרַיְתָא דְאִתְיְהִיבַת בְּיַד יַמִּינָא דַיְיָ וְלִבָּא דְשַׁטְיָא לְמִקְנֵי נִכְסִין כְּסַף וּדְהַב : וְאַף בְּאוֹרְחָא סְרִיכָא בְּעִידָּן דְּשַׁטְיָא אָזִיל לִבֵּיהּ חָסִיר מִן חוּכְמְתָא וַעֲבַד מִילִּין דְּלָא תַקְנִין לְאִתְעוֹבָדָא וְכוּלָּא אָמְרִין דְּשַׁטְיָא הוּא : אִין רוּחַ דְּיִצְרָא בִּישָׁא מִתַּל בָּךְ וּמִתְגַּבַּר לְמִיסַּק עֲלָךְ אַתְרָךְ טַב דִּי הֲוֵיתָא נָהִיג לְמֵיקַם בֵּיהּ לָא תִשְׁבַּק אֲרוּם פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא אִתְבְּרִיאוּ אָסוּ בְּעָלְמָא לְמִשְׁבַּק וּלְמִנְשֵׁי מִן קֳדָם יְיָ חוֹבִין רַבְרְבִין : אִית בִּישְׁתָא דַחֲזֵיָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וּמַה נִּיזְקָא בְּעָלְמָא בְּפִתְגָּמָא דְשָׁלוּתָא דְנָפְקָא מֵהַחֲצִפָּא עַל גַּבְרָא וּמִן קֳדָם שׁוּלְטָן : יְהַב יְיָ יַת מַלְכָּא רְשִׁיעָא וְשַׁטְיָא לְמֶהֱוֵי בַּרְיָא בְּמַזָּלֵיהּ וּמְשַׁמֵּשׁ בְּאַצְלָחוּתָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְחֵילְוָותוֹהִי גֵּיוְתָנִין וְסַגִּיאִין וְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּעְבְּדִין תְּחוֹתוֹהִי בְּגָלוּתָא וּמִן סַגִּיאוּת חוֹבֵיהוֹן עַתִּירֵי נִכְסִין מִתְמַסְכְּנִין וּבְמַכִּיכוּתָא אִיתְבִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא : אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה חֲזֵית עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מִשְׁתַּעְבְּדִין מִן קֳדָמַת דְּנָא לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִתְגַּבְּרִין וְרוֹכְבִין עַל סוּסָוָן כְּאַרְכוֹנִין וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְרַבְרְבָנֵיהוֹן אָזְלִין הֵי כְעַבְדִּין עַל אַרְעָא :

ענת

הסכל ח' בסגול וסימ' אתתא יעצת ואיתיהיבת לגברא ספרא וביאורם בשמואל א' סימן כ"ח :

ספורנו

לב חכם לימינו · הרבה יתרון הסכל כי מימינו הוא ו כשמאלו בהוכן שיכון [illegible] הסכל על אחריו · וכן כאשר יעשה [illegible] זה שהוא מתעסק הכסיל יפריסהו אותו הסכלות בעיני ההמון [illegible] לו : וגם בדרך כשהסכל הולך · להם [illegible] בלתי נלוה להביאו : ואמר לכל סכל הוא · ובזה יתקיימו עליו רבים להפר מחשבתו כענין המחבורים : אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח · ובפעמים מעטים לבלא את סבנות המושל בהכמתך כי מרפא יניח חטאים גדולים כי אמנם לשון חכמים מרפא · יעשה מהמושל הסכל יניח מעבות השרים גדולים כאמרו יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא : יש רעה ראיתי כשגגה שיוצא מלפני השליט · והטעם שיקרה זה שרות המושל תעלה עליך בלתי טעם נאות הוא שלפעמים יקר' כאלו המערכת הסבה בזה : נתן הסכל במרומי' רבים · נתן בלבות ביד איזה סכל מהלכי המדינות ובזה : ועשירים בשפל ישבו · שירדו מנכסיהם בסכלות המלך הסכל : ראיתי עבדים רוכבים על סוסים ושרי' הולכים כעב' על הארץ' וכמו כן יקרה קלקול בהנהגת המלך הסכל שירומם עם נבל ועבדים וישפיל את השרים ונדיבי העם :

אבן עזרא

לב חכם · לא יאמר על גוף הלב כי באמצע הוא לכל לחכ' ולכסיל אף על פי שראשו נטוי לצד שמאל ועניינו שסכל החכם עמו ובשעת הצורך ימצאנו מיד בכל עניינו במהרה והפך זה הכסיל כאילו לב חכם לימינו כי לימין יותר כח מן השמאל ויותר מהירות בעבור היות מבוע הדם שהוא הכבד לפאת ימין ואין איש הטר יד ימינו טענה כי המשל הוא על דרך הנמצא ברוב בבני אדם : וגם בדרך והסכל בכל עסקיו ודבריו ורואה חוסר שכלו ודעתו ואפילו כשהוא הולך בדרך וכאילו הוא קורא על נפשו ומראה קלונו ומודיע חסרונו לכל וזה ענין ואמר לכל סכל הוא כאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל : אם רוח · בעבור שהזכיר למעלה כי דברי החכם נשמעים יותר מדברי המושל בכסילים שב להזהיר החכם אם עליה בתבחך על מעלת המחשלה כענין כי מבית הסורים יצא למלוך מקומך אל תנח והענין שפלות רוח או עניינו שיתעסק גם בחכמה תמיד כמו שהיה בתחילה כאילו לא זז ממקומו ולא עלה למדרגה עליונה כנגד האדם ודע שאם התרפית יניקך הרפוי עם חטאים גדולים ויותר נכון היות מרפא פועל מהבנין הכבד שמתנו הרפה לה והא"לף במקום ה"א כא"לף על כן הוא מרפא שהוא מהבנין הכבד והענין כי העזוב המתשלה יעזוב חטאים גדולים ויש אומרים כי איש מרפא יעזוב חטאים גדולים כמו בעל הרפואה לא יוכל דבר שיזיקנו היזק רב רק ישמר ויפרש זה המפרש אם רוח המושל תעלה אם תעלה עליך תחת המושל לא תסור מדרוש החכמה והחכם לא יכעיס המושל והענין כי החכם יעזוב כל דבר שיביאנו לידי חטא שבעבורו יכעס המושל כמו הריפא שישמר בתחלה מן המאכלים הקשים : יש רעה · באה מלת יוצא שהלמ"ד שלה א"לף כמו הפעלים בעלי הה"א כמו ואת תאמר מרדכי אשמר עושה והיא לשון נקבה כי הזכר יוצא וכמהו כעגלה דשא ואם היא בא"לף באה על מנהג בעלי הה"א כמו רוה למען ספות הרוה אע"פ שאמר בעל הדקדוק שא"לף של דשא תמורת ה"א וענין זה הפסוק דבק בשל מעלה כי המושל תגריכנו ממשלתו שיעשה דברים הפך האמת ויראה כאילו הם שגגה ולא ידע : נתן הסכל · מפרשים אמרו שהיה ראוי להיות בש"ן והענין שבעלי הסכל ראויים לשבת במרומים רבים והעשירים בהפך והענין בעבור נכון לכן איננו מענין הפסוק שהוא לפניו ואחריו וכן פירושו נתן איש הסכל שהוא הכסיל להיות במרומים ויתכן היות סכל שם התאר כמו ילך והלך ופירוש רבים כמו גדולים ועשירים שיש להם מעלה בעולם כמו שאמר בספר משלי עשיר ברשי' ימשל יושבים בשפל : ראיתי · זה הפסוק מענין הפסוק הראשון ועל כלם אמר בתחלה יש כמו שפרשתי שהוא הנמצא לפרקים מעטים :

אבן יחייא

אנ · וכאשר בעיר אחד מלאה שלמים · חוטא אחד יאבד טובה הרבה · ככה באדם אחד מלא שלמיות · סכלות מעט יאבד טובה הרבה · לב חכם וגו' ר"ל כי שכל החכם הוא נשמע מחושיו · כמושל מאכזיו · וכאשר נשמע האיש אכד ויד ימינו להעזר בו ביום כפלו · ולקחת דבר ולהחזירו · ולב כסיל לשמאלו כי הוא ההפך · ושכלו הוא עבד לחושיו · וגם בדרך וגו' כי לא די שהסכל בסכלותו יחטא ואשם · אשר היה לו לכסות את חרפת עונו כי אשרי כסוי חטאה כי הוא מתענג בגלות עונו · כי גם בדרך · כשהסכל הולך לעשות מה שיועלו לבו חסר · אומר לכל סכל הוא ומגלה לכל המעשה הרע אשר עשה · או אשר ירצה לעשות ויתהלל בו · אם רוח המושל וגו' אחרי שבחו החכם בכל מיני השבח · ואחר כי דבריו אשר בנחת נשמעים הם טובי' מזעקת מושל בכסילים · בא ליעצו שאם רוח הכח המתעורר אשר הוא מושל באדם · והוא שר הפעליות יעלה עליך · והוא בעת הכעס מרתיחת הדם ועלותו למעלה עם כל רוחות הגוף · מקומך אל תנח · ר"ל אל תניחהו לעלו' למעלה אבל תשפילהו · יאל תנח מקומך ומדרגתך מהנחת · כי מרפא שלם תקח עלתי כאשר אמרתי יהיה מרפא · ותרופה אשר בה יונחו מלעשות חטאים גדולים · כי הכעס הוא סבה גדולה לכל החטאים · ואז לא תשפיל יערך בעת כעסו · ישפילך לפניו תמיד לעשות כמעשהו ולאבד את · עולמך · יש רעה וגומר בא לשבח עוד החכמה באומרו יש רעה · פרושה לומר לפעמים ולא על הרוב ראיתי רעה שהיא כראות בתחילת הדעת היות כשגגה היוצאת מלפני השליט אלוה יתברך · ואיננו כן כאשר יחשב · כי אל אלהי' ה' יודע ובוחן לבות בני אדם · ומשלם לאיש כמעשהו · נתן הסכל במרומים וגומר שם הסכלות יאחר על עניינים רבים בשיתוף השם · ואחד מהם הוא על האנשים קטני הערך וממשפחות בזויות · והוא אומרו נתן הסכל · והוא שם בסכלות על תשקל הפכו שהוא השכל · כאשר פעמים הרבה ראה ראינו כי בזו משפחות יעלה מעלה ויהיה לראש ויפתח הגלעדי יוכיח · ואותם שהם רבים נגזר מן רבתי בגוים · שהם גדולי המעלה ומשפחת רם ועשירים בשפל ישבו · וכן ראיתי עבדי' על סוסים · וההפך שהשרים הולכים כעבדי' על הארץ ההולכים רגלי לפני אדוניהם · חופר גומץ וגומר הוא ענין אחר הנראה גם הוא היותו כשגגה · כי אדם אחד יעמול לילה ויום כדי לבקש מחיתו · והמעשה אשר יעשה הוא יהיה סבת אבדתו · כי לפעמי' יחפור גומץ והם החפירו' הנעשות סביב השדות כדי לנקותם ויאחיזות ובו יפול וימות · ולפעמי' יפרוץ גדר הדחויה למען לא יפול ויזיק לעוברים · וישכנו נחש הטמון בנקעיו · ולפעמים יסיע האבנים ממקום למקום · לצורכו להם או למקומם · ויעצב בהם לבונים · וכי הבאתם אנה ואנה יכאיבוהו · וגם לפעמים יבקע העצים או לבנין או לשרוף · ויסכן גם לשון סכנה · כי יקרה שאם קהה הברזל מהגרזן שבוקע בו העצים · ואין לו הכלי לחדדו ולקלקל פני הברזל · ועם הגרזן הקהה כאשר הוא יבקע העצים · ויגבר חיילים · רוצה לומר יגבר כל כחותיו לבקוע בו לרוב צורכו · וישתכן אחד כי יכשל הברזל ויהרגהו או יתיש כחו · ויתרון הכשר חכמה · רוצה לומר היתר שאת מהמעלה הזאת לדעת ולתת סבה להכשיל לשליט על הדברים הנאמרים הנראים כשגגה שיוצאת מלפניו · הוא לחכמה כי באמצעותה יודע כי אין רע יורד מלמעלה · והסכל מבזו משפחות אשר עלה מעלה מעלה · היה לגבורתו וטוב מעשיו כאשר קרה ליפתח לגבורתו · והשר והעשיר אשר ירד על איזה עון אשר נמצא בו · כאשר אבד שלמה עשרת השבטים בחטאת נשיו · ושאול לחאשו את דבר ה' נמאס ממלך · והחופר גומץ · ופירץ גדר בחטאו מת · ומיתתו כפרתו · ואשר הסיע אבנים אולו גרם להיות לו המלאכה הכבדה ההיא · ולא פעל כ"כ מהצדק לשיבעל מערכתו וישודד · ונ"א להיות כל בני האדם מלכים · כי כל המלאכות הכרחיות לצורך מין האנושי · ואשרי מי שלא נפל בגורל והיות בורסקי מלאכה נמבזה והסיעת האבנים מלאכה מטרחת בעליה · והבוקע עצים אם בסכלותו בחר לבקוע עצים בברזל קהה מה לו על ה' · ועליו נאמ' אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו · כאומן כי אין שגגה יוצא מלפני השליט · כי רם ה' ושפל יראה · וצדיק וישר הוא · אם ישך וגומר בא לשבח עוד החכם באומרו כי כאשר יבוא רע מנשיכת הנחש בפיו לאיש · כאשר לא ישמע לחש שיחבעהו מלעשו' ככה כן יבוא רע ואין יתרון לבעל הלשון הרע · ורמז כי הלשון הרע לא די שהורג האומ' עליו והמקבלו · כי הורג גם כן האומרו · וזהו אומרו אין יתרון לבעל הלשון · דברי פי וגו' אבל דברי פי החכם איננו ככה · כי איננו מזיק לזולת · אבל דבריו ישימו שלום וחן בעולם · והוא הפך אשר אמר לעיל ולא ליודעים חן · מה ששפתות הכסיל הבעל לשון הרע · לא די שלא ישיב שלום וחן בעיני העם · כי אדרבא תבלענו לחן ההוא · ונגזר מן בלא המות · תחלת דברי וגומ' להיות כי פעולות האדם שלשה כאשר אמרנו · אשר ימשכו מהשלשה נפשות אשר יובחנו בו · והם הכבודות המדומות ואסיפת ההון הנמשך מהנפש המרגשת · אשר יכונה בסכלות כאשר אמרנו · והמאכל והמשתה והמשגל הנמשך מהנפש הצומחת המכונה בשם הוללות · והחכמה אחרון אחרון חביב והוא הנמשך מהנפש המשכלת · אשר שלשה הפעולות הם הכרחיות ומועילות באיכותי בהיותם על שיווים כי אין להחכים יותר מדאי · ואין להיות צדיק יותר מדאי ולעמות אדם נפשו מאכילה ושתיה ולויה עם אשת חיקו ביום טהרתה · ואין להיות כסיל חובק את ידיו · וטומן אותם בצלחת · וגם לא להיות רע עין אשר לא ישים קץ לכל עמלו ועיניו לא תשבענה עושר · ופעולת החכם בכלם לשים

שלום

ח חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃
ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃
י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃
יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃
יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃
יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃

ענת מדת דינא וכן אמרת אינון נרמו להון כל דא היכמא דגבר דברי שוחא בפרשת אורחא ביה אתחייב למיפל ואומא די עברת על גזירת מימרא דיי ותקיפו גודא דעלמא נפלו ביד מלכא רשיעא דנכית להון כחויא : אמר שלמה מלכא נביא גלי קדמי דמנשה בר יחזקיהו עתיד למיהך ולמכנד לצילמא דאבנין בגין כן אתמסר ביד מלכא דאתור ויכתפניה בזממין על דאבטיל פתגמי אוריתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עקריהון בגין כן יצטער בהון ורבשקיה אחוהי עתיד למכנד לצלמיא דקיסין ולמשבק פתגמי אורייתא דאתיהיבן בארונא קיסי שיטי בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי : וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעבדון שמיא תקיפין כברזלא מלאחתא מטרא וההוא דרא לא צלו קדם יי בגין כן אתקלקל כל עלמא בכפנא וכדו תייבין ומתכנשין אוכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזיליהון למבעי רחמין קדם אלהי שמיא אית בהון רעוא על מותר אכשרות חוכמתהון : כד מתגרן חיוון קלן לטראקה ולנזקא בעלמא על חוביהון דבית ישראל דלא עסיקו בפתגמי אוריתא בחשי ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתיי ארום באשתא דגהינם עתיד לאיתוקדא : מילי פום גבר חכים דאשתכח בדרא כד אתי פורענותא בעלמא מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם יי וספותיה דגברא שטיא מילין דנזיפותא ובגין כן כולי עלמא מתגמרין : שירוי מילי פומיה שטותא וסוף מימר פומיה חולחלתא בישא :

בלוא ג' מ"ל וסימ' הויכל צמא לכו למים כ' בו · למה תשקלו כסף בלוא לחם ב' בו · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך הנחש בלוא לחש :

רש"י

חופר גומץ · שוחה : בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו גם ף שכלה זרעו של נבוכד נצר ע"י כלי. בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת : ופורץ גדר · סייג של חכמים לעבור על דבריהם : ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פר"י : מסיע אבנים · מסיע אבנים יעצב בהם · מסיע אבנים ממחצבתם בהרי' מתנגע בהם · יעצב לשון יגיעה כמו בעצבות תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור : יסכן בם · יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצו' סופו ליהנות מהם : אם קהה הברזל · חרבו' צורים שקיהו פיהם וחדודי' והוא לא פנים קלקל · וחינם לטושי' ומרוטי' למען היות להם ברק אף על פי כן וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח : ויתרון הכשר חכמה · ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמי' חכם משהירין פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרב' חיילים מתגברים על ידו ואתה על וי"ו וחיילי' כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו אם ראית גנב ותירץ עמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפרשים כזה : אם ישך הנחש · את איש : בלא לחש · מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך : ואין יתרון · לחבר הרש' שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים בחטאים מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון בשתיקותו ולא ישתכר : דברי פי חכם חן · על שומעיהם ונשמעין לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם : ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ לנס להיות מפקירין בנותיהם לזנות : תחלת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב יי' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ : ואחרית פיהו הוללות · שיעמום וערבוב לכה איעצך ואת אולת :

רלב"ג

הסכל ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו והנה הכסיל עצמו אינו יודע בראשית דבריו מה יהיו דבריו ואין סדור להם ולא הגבלה ולזה ימצא בהם מהחסרון הרבה בהכרח · עמל הכסילים תיגע האדם החושב להבין דבריה' כי הכסיל לא ידע ללכת אל עיר ר"ל שאין בדבריו התיישרות לשום תכלית כי לא ידע להתיישר בדבריו אל התכלית אשר יכוין שיו אוירלה בזה עמל הכסיל תיגע אותו כשירצה לדעת החכמה כי לא ידע לדרו' בזה הדרך הראוי ולזה ישאר עם תאוותו תמיד · אוי לו לאדם שהשכל ההיולני שראוי שיהיה מלכו הוא משרת ועובד היצר הרע ושהכחו' אשר ראוי שיעבדו השכל כמו החוש והדמיון והכח הזוכר יהיו רודפים אל התאוות אשרי אדם שהשכל בו בן חורין ועוזריו הם בלתי רודפים אל התאוות אבל יקחו הצריך לכל מעניני זה העולם בגבורה על הכח המתעורר ולא ברדיפת התאוה אשר שתיית היין היא ענייניה · בעצלות האדם ימך הכונה בניינו והוא השכל לא יוכל להשלים בניינו ולקרות אותו ובשפלות ידי. האדם המתעסק בדברים הגבוהים והם מושכלים הנמצאות האלו ישאר בבית בלתי מכוס' כראוי ולא יהיה לו למחסה ולמסתור מזרם הרעות וממטר פחי הזמן הנה הכסילים הרודפים התאוו' עושי' המזון לשמח ולשחוק לא להעמיד גופם והיין לשמח חייה' והנה הכסף יענה את הכל גם ף העניין כי הם יאבדו קנייניהם בזאת ההנהגה או ירצה בזה שהכסף יתן ענין לכל הסכלים לרדוף אחר התאוות ולזה אין ראוי שימשך האדם לשלמות הקניין ולפי שסבר אחר דברי פי חכם השלים לבאר מה שראוי שישמור

מ"ע ספורנו

חופר גומץ בו יפול · יקרה על הרוב שאל בהמון המסכים להמליך את הסכל יקר' קלקל ע"י אותו המלך והנהגתו כמו שיקרה לחופר גומץ ובור בר"ה הממניא תקלה שיפול בו הוא בעצמו · ופורץ גדר ישכנו נחש · וכמו כן יקרה לפורץ גדר שישכנו נחש שהיה נסתר בו : מסיע אבנים · וכמו כן יקרה למסיע אבנים אל מקום בלתי הגון שיעצב ויכשל בהם הוא בעצמו : ובוקע עצי' יסכן בם · וכן יקרה לבוקע עצי' כדי שיתחמ' בהם אע"פי שעושה זה לתכלית טוב יקרה לו בהם לפעמים איזה רע : וזה אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר · וזה יקרה לו כשיבקע העצים בגרזן בלתי הגון שכבר קהה הברזל של גרזן ועם זה שאין הברזל מוכן חיילים יגבר ויתאמץ לבקע בו ולשון קלקל הוא מלשון נחשת קלל · ויתרון הכשר חכמה : אם ישוך הנחש בלא לחש · ויתרון ומעלת תקון החכמה בכמו אלה הוא שלא יקרה שישוך נחש הסכלות הפורץ גדר שיהיה התקון בלתי שילחוש וידבר באזני הפורץ הסכל להזהירו שלא יוסיף לחטוא : ואין יתרון לבעל הלשון · כי גם שידבר בעל הלשון באזני הסכל בלשון נקיה לא יועיל כלל : כי אמנם דברי פי חכם חן · ומכל מקום שפתות כסיל תבלענו · תבלע אותו החן בשפתות הכסיל שישיב כאשר תדבר באזניו : תחלת דברי פיהו סכלות : היא תחלת אותו החן : וכן אחרית פיהו · שהיא הוללות רעה · ועם זה הסכל ירבה דברים ויהיה תחלת דברי פיהו · לא ידע האדם מה שיהיה כאש' יבער בו החכם על הקלקול שגרם בסכלותו ויזהירהו שלא יוסיף לקלקל ישיב ויאמר הנה לא ידע האדם מה שיהיה עתה שבת זה הקלקול וגו' אמר שלא היה הקלקול בסכלותו :

ואשר

אבן עזרא

חופר · דע כי גומץ אחד ואין שני גם בן ואת אין לו במקרא וחופר יורה על ענינו שהוא כמו בור כרה ויחפרהו ויתכן שזה הענין ישוב על השליט שיעשה הפך האמת ופרץ גדר בנוהו חכמים קדמוני' או יהי ענינו על הכסיל והענין אע"פ שימלאו דברי' בעולם הפך האמת הוא במעט אך כרוב חופר גומץ בו יפול והחכם הרואה את הנולד לא יפול : מסיע · רובי המפרשים פירשו יסכן בם יתחמם בם ואמרו כי כמוהו ותהי למלך סוכנת וזה הענין בלשון ערב לא ימצא מהבנין הקל כי אם פועל עומד והנכון כי סוכנת בעלת אוצרות המלך כמו ערי מסכנות וכמוהו אל הסוכן הזה וזה הפירוש בלא ראיה ירגל כי מה ענין אם קהה הברזל והקרוב אלי שמלת יסכן גם מלשון סכנה והיא ידוע בדברי הראשונים וטעם הפסוקים דבקים ועודנו בהלול החכמה והוא גם דבק בפסוק של מעלה שהכסיל בסכלותו יפרוץ גדר והחכם ישמר מזה והענין שאין דבר בעולם שיוכל אדם להשיגו בלא עצבון ועמל וסכנה אפי' האבנים שהם ברשות אדם ומי שירצה יקח אותם יעצב בהסיעם אל המקום שירצה וכן עצי היער ייגע בבקוע' ופעם יסתכן : אם קהה · אף כי קהה הברזל ולא קלקל פניו והעניין שלא יהיה ממורט וקלקל הוא מפעלי הכפל והוא כפול והוא מענין נחשת קלל או יתיש כח הבוקע ומלת יגבר כמו ינצח כמו וגברתי את בית יהודה וחיילים יגבר כמו כח כענין אלהים ה' חילי הגשי חיל · ויתרון הכשר חכמה והענין שיש לחכמה יתרון על כל עצב כי תכשיר האדם ותיישרנו בלא עצבון והתשת כח וכשר הדבר פועל עומד מן הבנין הקל והכשר פועל יוצא מן הבנין הכבד הנוסף : אם ישך · חוזר לענין שלמעלה והוא ופורץ גדר ישכנו נחש ויתכן שזה הגדר השליט ודת' המלשין לנחש והענין אין יתרון לבעל הלשון מן הנחש הצפעוני שלא ישמע לחש שיזיק ולא יהנה : דברי פי · חלילה להיות החכם בעל לשון רק כל הדברים שיוצאים מפיו הם חן והכסיל ישחית על נפשו בדבורו ואמר תבלענו לשון יחיד כענין ובנותי מות שמש ירח עמד זבולה : תחלת · אין טעם לדבריו תחלה וסוף :

והסכל

אבן יחייא

שלום ושתוי בשיכרם · מה שלא תהיה ככה פעולת הרשע כי תחלת דברי פיהו סכלות לאסוף הון · ולילה ויום לא ישקוט מלחשוב מחשבות · ועשתונות משתנו' יעברו עליו להוציא מחשבתו אל הפ' · נהו אומרו תחלת דברי פיהו סכלות · ואחרית פיהו הוא הוללות · רוצה לומר למשוך ביין את בשרו · ובתענוגות בני האדם שדה ושדות נשים ופילגשים · ואומרו · שבאל הסכלות ואל ההוללות · כי הסכלות וההוללות השוה הוא דבר טוב ומפעולת חכם · אבל המותר שהוא הרע הזה מיוחס אל הכסיל · והסכל ירבה וגומר פירש כי בפעולה השלימית המשכלת שהנפש המשכלת והוא בקשת החכמה · הסכל לא יאבד דבריו · ויהיו דבריו עם המעשה מהסכלות וההוללות כי גם ישים מבטחו · לחושבו כי הטוב הגופני הוא חלקו ותכליתו · וכי לא ישאיר אחריו ברכה בעולם שכלו אליך · ולכן אומר אכל ושתה כי מחר נמות לחושבו כי לא ידע האדם מה שיהיה ואפילו בנו לא שהוא בו · וכל שכן מאשר יהיה מאחריו אחרי מותו שלא ידעהו · כי מי יגיד לו · עמל הכסילים עומד להיות כי ימצא כח מהחוטאים שמכניעים אותו דרכי התשובה · ביאר היות שכתם הכסיל הזה הבוטח על חילו · ותכלית פעולתו ישים בסכלות והוללות · כי העמל הרב והכתם ההוא אשר יביא בשתי הפעולות הנז' יגעהו · כאומן שאף אם ירצה לעשות תשובה · ולשוב אל עיר ה' ואל היכל קדשו · לא ידע ללכת אל עיר · אי לך וגומר רוצה לומר אי לך ארץ וממלכה · שמלכך נער מחכמה ונשתעבד לכסילות וההוללות · ולכן שריך בבקר יאכלו · כי מושל מקשיב לשני הפעולות הנז' · כל משרתיו רשעים ועושים כמעשיו · וההפך אשרך ארץ שמלכך בן חורים משעבוד הסכלו' וההוללות הנז' · ושריך בעת הקנוב והראוי לאכול יאכלו · כי לא יתיו לאכול · אבל יאכלו לחיות · אחרי דגם בבקר דין אמת בגבורת החכמה · ובגבורת השפלת יצרם כי איזה גבור הכובש את יצרו · כי אינם בנים בשתיית היין הלוקח לבו של אדם כאשר ידינו השרים שבבקר יאכלו · וזהו אומרו בגבורה ולא בשתי · בעצלתים ימך וגו' להיות כי גינה הסכלות וההוללות · ושבח החכמה בא לשים גדר לכל אחד משלשתם כי אין ראוי לקרבם לגמרי · ולא להרחיקם לגמרי · וזהו אומרו אף כי אמרתי אשרך ארץ שמלכך בן חורין מהסכלות · איני רוצה בעבור זה שתהיה ככסיל חובק את ידיו · שאם תהיה ככה יקרך כאשר יקרה למקרה ביתו אשר ימך ויעשה עני · ולכן לעצירותו יקרהו בעצלות ובשפלות ידים שרוצה לומר במסכנות ועניות · אשר ימשך מזה היות פעולתו לבטלה · כי ידלף הבית דלף טורד ותמידיו · וסופה ליפול מהרה ויהי הבל מעשהו · מה שהיה בהפך אם כראשונה היה מקרה אותה היטב ולא במסכנות · וחרש חכם יבקש לו · וכן אם אמרתי גם כן היות האושר בהיות מלכך בן חורין מההוללות · אל תחשוב היותו טוב. שתהיה צדיק הרבה כי למה תשומם · אבל לשחוק לסעודה של שמחת תורה ושמחת מילה · עושים לחם וסעודה · כי הוא מוסר נחמה וחובה · ושותים היין אשר ישמח חיים · כי יין ישמח לבב אנוש · ואולי כי ירמוז למנהגנו להשיב למברך על היין ברשות שאומר סברי מרנן · לחיי והוא כרשות הרשות אליו עם תפלה שתהיה השתיה ההיא לו לחיים · ולא למות · כאשר היתה שתיית היין שנהרגו בני דין כדי לערבבם · והכסף יענה ויחזיק הכל בעת הצורך · הן לבנין הבית · הן למשתה ושמחה של מצוה · ולכן אם נאסר ככסף וזהב לא ירבה לו · הריבוי שמנו הוא הנאסר · אבל ההכרחי הוא מצוה לבקשו ולשמרו · לפעול בו הדברים ההכרחיים · ולעשות צדקה ומשפט · גם במדעך. וגומר אחרי שופר חק לים הסכלות וההוללות · בא לתת גדר גם כן לחכמה · והוא אומרו גם במדעך · להורות כי פעמים רבות האד' בחכמתו · חולק לגד עילאה יתלל · או יחשוב מחשבות און מתוכות כאשר קרה לנפגעים אשר נכנסו בפרדס · לכן אמר שתשי' גדר במדעך שלא תאבד מעולם הקיום והשמחה בקללך מלך מלכו של עולם במחשבתך · בחשבך על מציאותו ומהותו מחשבת פיגול · ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר · כי מהמחשבה הרעה תבוא אל הדיבור רע בסתר. לאחר. לאחר הן אל לא ישנה ולא יהיה עשיר ושדי · המספיק לכל העולם די סיפוקו · כי הבט שמים ומה היות עלך שבר עולמות מלאכים מתעסקיו · ועושי רצונו · ועוף השמים והם עולם הגלגלים יוליך את הקול מדבריך הרעים לפני מלכו של עולם · ובעל הכנפים והם המלאכי' אשר שש כנפים לאחד יגיד דבר

והסכל ירבה דברי׳ · שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון : כי לא ידע החדם מה שיהיה לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע בחרב ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים בוגר ואומר מחר מעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף שיהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון : כי לא ידע החדם מה שיהיה לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע בחרב ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים בוגר ואומר מחר מעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף שיהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון : כי לא ידע

וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְּבָרִים
לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ : עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר : אִי־לָךְ אֶרֶץ שִׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ : אַשְׁרַיִךְ אֶרֶץ שִׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בְּעֵת יֹאכְלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי : בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת : לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל : גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר :

שלח

וְשַׁטְיָא סַגֵּי פַּתְנָמִין סְרִיקִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ עַד דְּלָא יְנַדַּע אֱנָשׁ מָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמוֹהִי וּמָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי מָן סַיְּפֵיהּ מַן יְחַוֵּי לֵיהּ : טַרְחוֹת שַׁטְיָא דְּטָרַח בְּשָׁטוּתָא אֵיהוּ מִשְׁלְהֵי לֵיהּ עַל דְּלָא אֲלִיף לְמֵיזַל לְקַרְתָּא דְּחַכִּימָא שְׁרֵי בְּנָוֵה לְמִחְבַּע מִינֵיהּ אוּלְפָנָא : וַוי לָךְ אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּזִמַּן דִּי יְמַלּוֹךְ עֲלָךְ יַרְבְּעָם חַיָּבָא וְיַבְטֵל מִינָךְ תִּיקְרוֹבְתָא דְּצַפְרָא וְרַבְרְבָנַיִךְ עַד דְּלָא יְקָרְבוּן תְּמִידָא דְּצַפְרָא יֵיכְלוּן לַחְמָא : טַב לִיךְ אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּעִידַן דִּי יְמַלּוֹךְ עֲלָךְ חֲזַקְיָהוּ בַּר אָחָז דִּישְׁרֵי דִּי הוּא מִן יְחוּס בֵּית דָּוִד מַלְכָּא וְנָפִיק יְדֵי חוֹבֶרֶת פִּיקוֹרַיָּא וְרַבְרְבָנַיִךְ בָּתַר דְּמַקְרְבִין תְּמִידָא אָכְלִין לַחְמָא בְּזִמַּן אַרְבַּע שָׁעִין מִן עַמְלַי דְּיהוֹן בְּנִבוּרְתָא אוֹרַיְתָא וְלָא בְּחַלְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּת עֵינָא : בְּחַלָּשׁוּתָא עֵיסַק אוֹרַיְתָא וּפִיקוֹרַיָּא מְתַסְתְּכִן גְּבַר מִבְּנִין וּבְמַכִּיכוּת תַּפְיְקִידָתָא דְּאִתְפַּקְּדָא אִתְּתָא לְסַנְטָר מִן דְּרִיחוֹק סוֹאֲבוּת דְּמָא וְלָא נַסְרָא סְתָעֲבָא דָּוְותָא בְּגוֹ בֵיתָהּ : לְחוֹבָא עָבְרִין צַדַּיָּקַיָּא לְחַיִּם לְפַרְנָסָא עֲנִיִּין כְּפִינִין וְחַמְרָא דְּמַזְגִין לְדַצַּחָנִין יְהֵא לְהוֹן לְחַדְוָא לְעָלְמָא דְּאִתַּי וּכְסַף פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְחִיר עֲלֵיהוֹן זְכוּתָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי בְּאַנְפֵּי כוֹלָא : אַף בְּמַנְדָּעֲךָ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְּלוֹט וּבְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכָּבְךָ לָא תְּלוֹט חַכִּימָא אַרוּם רָזַיָּא מַלְאָכָא מְכָרֵיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוֹרָא דְּחוֹרֵב וּמַהֲלַךְ קָלֵיהּ בְּכָל עָלְמָא וְאִלֵּין דְּמִתְעַכְּדִין בְּטְמִירָתָא לְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא : אושט

שמלכך כ׳ובענין וסימ׳ אי לך ארץ שמלכך נער ודבתריה · אשריך ארץ שמלכך בן חורים · בשתי ל׳ בלישן שתייה בגבורה ולא בשתי · ישמח ז׳ וסי׳ ויין ישמח לבב אנוש · בן חכם ישמח אב ובן כסיל יגיד בן חכם ישמח אב וכסיל אדם · ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל · מאיר עיני׳ ישמח לב שמן וקטרת ישמח לב · איש אהב הכמה ישמח :

על העמים : ובעל הכנפים · מלאך המלווה לוחך כענין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך ולפי מעמעו העוברי׳והשבי׳ים לך לדחוב מכל כרי׳ שמים שומעין וגידו לאחרי׳ : שלח

דבר הכסיל שהוא הבל לומר לפי שהיה זה הכסיל מלך יהיה דבר קשה לפי כי פם היה גם נער ומלת מי כמו לוי כמו ומי לו להחד סיפול ואין להם שניני בענינם · ושריך בבקר יאכלו בעבור שלא יתעסקו פם בהכילה הפך דינו לבקר ומשפט : אשריך · זאת המלה בחה בלא סמיכת דבור בלשון רבים כמו אשרי העם שכמיכה פיס בלשון רבים כמו ובוטח ביי׳ ומקוס אחר בלשון יחיד ושומר תורה אשרהו אחר רבי משה הכהן ג׳ע כי אשרהו לשון רבים וכן עיניהו יהלו נבוראה בהתפללו בעד רעהו ורחיותיו כי נכח עיני יי׳ דרכי איש ובכח הנה עין יי׳ על יריאיו גם כן ירחהו לשון יחיד ונבוראה כן מנן כל נבור איש בו ובעבור מלת בהתפללו בעד רעהו נהפך העולם ואם כן ביל רעהו העדלמי שניס היו ומה הפרש בין רעו ורעהו שיו שיהו גם בפעלי׳ ירדפו ירדפהו מולי התפלל ליוב בעד כל אחד ואחד מריעיו תפלה בעלמה ולקח כל אחד מהם שבעה פריס ושבעה מילים ויורה על מלת אשרהו שהוא לשון יחיד אשרך ארץ ועניין כן חורין שיעשה מעשה הגדולים והפך כן בליעל · אמר אחד מהמפרשים ידוע שאין בעיני׳ כדמות הלובן שהוא לומה לאור ואין למטה מן האחור והכתוב ידמה הגדולים ללובן והקטנים שאין להם מעלה וגדולה לחשך ויפרש חורים לבניס כמו חיר ברפם ותכלת גם כן יפרש וחורגים חורי סלי חורי ולבן בלשון תרמית חיור והפך החורים חשוכים כל יתילב לפני חשוכים · ים מפרש ולא בשתי׳ כמו בשתי ויה בענין דלות כמו ונשתו מים לשונם בלמת נשתה והענין כי כל מעשיהם בגבורה ועניו סמיכת גבורה לאכילה עד שיתאוו ויחאכל המאכל הרחשון ומענין שאינם חוכלים כי אם לצורך ולא בשביל תענוג : בעצלתים · ידוע כי כל מלה היא על שניס היא שניס כמו עיניס רגלים ידיס שיקים שיניס בעבור היותם שתי מערכות רחייס וכן שניס ומבין סוד הגלגלים יודה כן וכן פעמיס גם מיס ויש לו סוד שתוס וחלום ואת כל לותיתים שיס ספינות כשתי לוחות ומעקם דרכיס כן ויורה עליו סיף הפסיק יפול בחתת וכן פירש רבי משה הכהן ג׳ע להריס אם כן תהיה מלת עצלתים מוזרת לידיס כאילו אמר בידיס עצלות והוא לשון קרוה והמקרה במקום הזה שם ויש חומרים שהוא פועל כמו המקרה בניס עליות׳ המה קרוהו וכלס מן הכנין הכבד הדגוש ויהיה הר״ם רחוי להדגיש ויאמר כי המקרה בעצלות ידיו עשה מעשה רב וזה רחוק בעבור היות יתר מכנין נפעל כמו ידל כבוד יעקב והוא מפעלי הכפל · ובשפלות ידיס עניני עניות ומסכנות וילוף מלשון דלף טורד וענינו הטפות היורדות וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה כאילו יאמר על אותו המלך והבריס המתעסקי׳ בהכילה ויעצלו להביט בדברי המלוכה והנה יתחדשו עליהס בעבור עצלותס שני דברי׳ האחד שתשחת ולבותס כמו הבניס שיהרס מעט מעט וימך המקרה · והדבר השני שלא יסתכלו כדי להוסיף ממון ולהגדר חותו בשעת הצורך וזה ענין ובשפלות ידיס : להחוק · והלא ידעתי כי כל שמחה שבעולם ושחוק עיקרס בלחס שעושים ויין המשמח חיי חדס ויתכן היות חיים תואר חיים מעל פני המדמה והכסף יענה את הכל וענין שמחה שבעולם העושים ויין המשמח חיי חדס ויתכן היות חיים תואר חיים מעל פני המדמה והכסף יענה את הכל וענין יענה יתליף ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימליכו בעת שירלה הרופה : גם במדעך · אע״פ שהמלך נער אשמר לך שלא תקללנו אפילו במדעך וענינו בלבך ובמחשבותיך שאתה לבדך ובמקום הסתר אל תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיקך בכחו והעשיר בעשרו · כי עוף השמים ידך מסל את קולך והבעל בנפים הוא עוף השמים והענין כפול :

אבן עזרא

והסכל · יאמר אוכל ומשתה כי לא ידע מה שיהיה בחיי ובמותו ויתבלהיות כמהו כי מי יודע מה טוב לחדס בעבור היות למעלה כי יש דבריס הרבה מרבי׳ הבל : עמל · דמה הכסיל שיעמול לבקש נבוהות ונפלחות ממנו והוא לא ידע הברחית הידועות כחדס רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך ויינע ולא ירחה חפנו שיאמור בו החדס בדבורו ואמר גם כאחרך אלך אל תקלל ובחלר מעכבך אל תקלל עשיר ולא תחשוב שלא ישמעו דבריך כי הרבה יאמרו מי שיאמע דבריך ויגזר להם עם שבזה המאמר גם כן כוונה להיסיר החדס שיאמע אל העכל שהוא מלבו כמו שקדם ולא יקל בו גם בהתעסקו בנרכי הגיף אבל יהיה תכלי׳ כוונתו בכל דבריו לעבודתו ·

שלח לחיך ר״ל מזון עכלך והוא המוסבלות על פני המים והיא מרוצת זה הנמלה הטבעי וקו התחלת דרוסך ממני כי ברוב הימים תמלאנו בזה האופן ובזול׳ זה לא תניע אליו כי לא יחכלקנו׳ סוס מוסכל מזולת לקיחת ההתחלות מן החוס ואמר ממכל מן חלק בזליעתך לחדס הטביעי שהוא והוא חסרי וגם לשמיני שהוא מרחסון כי בחלו החדסים תהיה הרבה מהזרעי׳ אשר יהיה מזון החדס בהם כי לא תדע מה יהיה יוליד יותר כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ ואולי יולקה הקול׳ ויאמר המתחחר אז ההפך והנה אמר זה שרחוי לחדס שיתחדל בכל זחנו לקנין הסלחות ולא יהרסל מזה · אם ימלאו גשם על הארץ יריקו ויפחיתו שטף המים קלת הזרע׳ והס אשר נקלרו בעת ההיא או ישחית ערך ירד מהעבי׳ הזרעים אשר קניס קנים ויאמר השאר יפול עץ בנפון

אבן עזרא

יגיד · ר׳ מיכי ומל׳ בגיס״

ולפר יהיה מאחריו מי יגיד לו · ובאשר יהיה ההכס ויאמ׳ולו שלא יוסיי לפרין נחר כן יוסף לאחר כוכך יפיע בהחרית כיהו הולנות רעים בהמרו הפר יהיה מאחריו ואחר זה המיקרה מי יגיד לו ובכן׳ סתרין דרך לרחם לשטוע בעתיות וזה בהכבו שתהיה הנפש הכסלית כמו הנפש הבהמית שלה תרגיש זולתי המיוחד להוה · עמל הכסיל תיגעהו · לכן להוה הכ תחוש לנעור בו ולעבוד לוחו על העתיד לבא בפיקחת׳ויגיעהו בעמל הכסילים העמלים להשי׳ ליוה הזה קורה מעלי הרץ מלנס יודיעת כניאו : אשר לא ידע · ואשר לא יוכה לו עיר · וזה יקרה לו מחסרון ידיעתו בו׳ בחכמה בעמלים בליקן שלא היה יכול לנלנת בס להיות עיר : אי לך ארץ · ואמר שמלכך נער · ואמר הקלקול בקרוב ס׳ נסבת הנהגת הסכלים כן יקרה בכללות המדינה קלקול בסבת סכלת המלך והבריס כאשר נערים ואוכלים בבקר במקום הילדים בלופן שאין בהס שלמות חכמה ולא נסיון ומדיניס לעלות לחריס ושם זה פיוס להגלוחים והיולות וכבן לא יפנו לאמור המדינה מן הקלקול מסבוחיו : תאריך ארץ שמלכך בן חורין · מהעבוד החזון׳ והתגברות׳ · וכזה יהיה בעל עבד מפלחו ויפנה לתקן ענייני המדינה · בגבורה בזרוזות ותריצו׳ לתקן המדינה : ולא בשתי · על הפך נבזרי׳ לשתוה יין · כמנהג רב הבריס : בעצלתים ימך המקר׳ · ותמרתי שלתקון המדינה יעשרך בגורת זרוזות · כי המעט יקרה בזה כמו שיקרה לתקרה את הבית שיפך ויפפל מחזק׳ותומנהו בעצלתים בבני מיני עצלות שהם המביאים את העלי׳ המתעצל מלבניתי׳ועצלו׳ המקרה המפסר לעשיית בם את הקרוי : ובשפלות הבית · ידים · ובשפלות וחסרון ידי כל לחד מבניהם שיעשם עושים מלאכתם בעצלות : ידלוף הבית · יקרה שידלף בית ויכלו בהוכו מי גשמים מבלי תין בקרוי שלמוה כחית וכן יקרה במדינ׳מרס׳ון זריזות המלך והבריס : לשחוק עושים להם ויין ישמח חיים · וזה בהיות המלך והבריס כוניס לכל המשחחות : והכסף יענה את הכל · והכסף של שוחד ומתנה הממון ישפיל את הכל את המדינה ואת מנהיגיה בסיר מהם לדקה ומשפ׳: גם במדעך מלך אל תקלל · וגם שחדע שהמלך והבריס יגרמו קלקול למדינה ברוש הנהגתם · אל תקלל את המלך פן יקרה כיוצא בזה : כי עוף השמים · בהנוע׳ החוד יגיע את קולך לאזני חיוה שומע בחין בלתי יודע לעלך : ובעל כנפים · ויוכיח מהיר להגיד בתקות סבר · יגיד דבר וכבן כל דבר לא יכחד מן המלך ויגיעך זה כיוצר ידע שקללת לוחו :

שלח לחמך על פני המים · עשה מובה ואסד לאדם שיאמר לך לבך עליו על הרחב
עוד כאדם שמלוך מזונותיו על פני המים : כי ברוב הימים תמוצאנו · עוד ימים
נאים ואכלך שלמיך רמה מה נאמר ביקרו קרקן לו ויאכל לאט זסבור כאיה
מנרי ולא ירחמו עוד מה היה סופו כעשה מותנו ומלך על יפרחל והכניסו תחת כנפי
השכינה וחבו בניו ובני בניו לים

יא

שלח לחמך על־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־ ג' מ"ל וכ"ל
בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ : ג' ליה דכר
תֵּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי ב
לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ :
אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ ג
יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם ג' כתיב ג' ליה
בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יִהְיֶה : ג
שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בֶּעָבִים לֹא ד
יִקְצוֹר : כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ ג' מ"ל
הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה ה
לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל :

בבקר

בְּבֹקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הֲזֶה א
אוֹ שְׁתֵּיהֶם כְּאֶחָד טוֹבוֹת : וְמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם לִרְאוֹת ב
אֶת־הַשָּׁמֶשׁ : כִּי אִם־שָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר ג
אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי הֵם רַבִּים כָּל־שֶׁבָּא הֶבֶל : שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ ד
וְיִיטַב לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדַע
כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט : וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ ה
וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי הַיַּלְדוּת וְהַשָּׁחֲרוּת הָבֶל :

בוקר

לשמונ' ג' מ"ל וסימנ' ויעש דור שם כשבי מהכותו · שמונה שלהבות · תן חלק לשבעה וגם · וכל ר"ה
דכו' מ"ל וכל שמונת ושמונה חס' כמ"א שמונת אפים בכרים : יקצור ג' ומ"ל וסימ' וזרועו שבלים יקציר ·
זרע עולה יקצור אין · וראה בעבים לא יקצור :

דלבנ

בלשון לו בדרום מחזק הרוח הדרומית לו הפוכית מקום שיפול העץ שם יהיו קלת הזרעים ההם מספרו וגזה רחוי שיזרע הקודש והמתאחר כי הקודש לא ישמיחנו הרוח והמתאחר לא ישמיחנו המים והברד · מי שירית שברות ייבש זרעיו לא יזרע ומי שירלה בעלים ויפסיד קלורו לא יקלור כי יתכן שיכה המטר במקו' ההוא לו במקום אחר קרוב לו ויפסיד קלירו כאשר אינך יודע מה דרך הרוח אשר תעבור כי אין הרוח מוחם וכמו העלמים בכתן המלאת שומן שיכים גכרי' כחים ההוא בלא תדע מת מעש' התלהים אשר יעשה ולזה אין רחוי שתמנע מלזרוע מכל רחוי שתזרע בבקר ולא תנח ידך מלזרוע כי אינך יודע מזה מהו יכשר זה או זה המכל כי אינך יודע אם יכשרו שניהם יחד או אם יהיו שניהם לטוב כחד · כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ · כי אולי תלוח בלבותם כדי שיזעו ויקלקלו את המדינה · מרעת יומבי בה : אם ימלאו העבי' גשם על הארץ יריקו · כי ממנם יקרה כאם שיקרה כאם' ימלאו העבים גשם אם יריקו על הארץ אפלו שמקבל הוק כהם : ואם יפול עץ בדרום ואם בנפון מקום שיפול העץ שם יהיה · בחופן שהף על פי שבגלגס יפול עץ בדרום לו בנפון לא יכנעו מי הגשם מהיות עלמו שיפול שם המקום עלמו בגלגס יפול עץ בדרום ואם בנפון מקום שיפול העץ שם יהיה · שומר רוח לא יזרע · ממתין ומנפ' עד בא הרו' : לא יזרע · פעמים ממתין ואינו בא : ורואה בעבים · נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקלור מפני הגשמים ולעולם לא יקלור לפי שירת תמיד : כאשר אינך יודע · כאשר המלא' · דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהוא מליאה ואע"פ שבולעת לתוך

אבן עזרא

שלח · יזהיר מי שים לו שיהיה נדיב ותהייה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש מומרים כי אלו המים הם מימי בריכה וים אם דגים ואין למו צורך לפירות הזה : מן חלק · עיקר שבעה במקרא מה שאמר בעל ספר יהיה והיכל הקדם מכוון בשלמה ואמר בשמנה כנגד ימי השבוע כי היום השמיני הוא כמו יום שהחל בו בשלמה ואמר לשמנה כנגד ימי השבוע כי היום השמיני הוא כמו יום שהחל בו והעניין תמיד בלי הפסק ועניין מה יהיה רעה שיבא לילי עוכי ואמר יהיה עם רעה כאלו כי אם יהיה נערה בחולה · אם ימלאו · דרך משל לעושר אלא כתן לעשיר כי אם לעשות טוב לכל מלטרך אלינו ומלת יהוה לשון רבים והמ"לף סופף כמ"לף ההלכות חתו ולא הבו' שמוע · כי בתחלה הוא יהי בלשון יחיד ואין לו דומה במשקלו במקרא והעניין על המקום שיפול פרי העץ בנפון או בדרום שם יהיו המוספים והעניין על הרוח שיבא ויפיל העץ בעשרו יאמר ואלי הפסוק הזה הוא כנגד חלי הפסוק הראשון ויש אומרים כי על העץ בעצמו יאמר ואלי הפסוק הזה הוא כנגד חלי הפסוק הראשון והניו האחרון כנגד חלין האחרון ואמר זה המפר' כי י"ד יהוה לעתיד ממלת יהוה והוא לשון יחיד והעניין כי העץ בעבור שיהן פרי יפקוהו ויעבדוהו ובשעה שיפול ידעו שלא יתן פרי לעולם יעזבוהו במקום שנפל ואמר מפרש ג' כי זה העץ הזה מן עלה והאומר כזה לא מכל מעץ הדעת : שומר · גם זה משל על הנדיב כי הזורע העלם הכילי יאמר זה הרוח יורה שלא ירד גשם בימים הבאים ולמה אקח מה שים לי והוא הזרע ואטמנהו בארץ ים אומרים שהוא גלוה כמשמעה לזורע שכבר שלח במים עבודתו האדמה לכן אל יפעל מה שיהיה בעתיד כאשר אינו יודע מה יהיה רעה על הארץ ומה לא עכשיו תימתי · והנותי האמרו הן חלק וגו' אלו שבעה ימי בראשית הן האחד מהן חלק ליונדך לבית בשבי' ה וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה · דבר אחר תן חלק לשבע' קרבנות לבור שבעת ימי פסח וגם לשמונה על שמונת ימי החג · כי לא תדע מה יהיה רעה אם יחרב הבי' ולא תקריבו עוד ויועילו הרהשונים · דבר אחר כי לא תדע מה יהיה ידעת מה נגזר על הנשמים במע ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות : אם ימלאו העבי' גשם · אם רחית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטיב' נוחתת ונכרת אם סופה לנות לף כן דשמים על הען וגו' אם יפכון אל'חכם ולין בשדה אל תבוש במקום שיהיו נרחין מעשיו לחרי מופו וחכמותיו ומלות תרומיותיו ותשלוש טובה ליושבי המקום על מנהג העוב שהדריב בדרך ישרה : יפול · יפכון כמו על פני כל אחיו נפל : עץ · תלמיד חכם שמגין בזכותו כעין המסך על הארץ סומר רוח · ממתין ומנפ' עד בא הרו' : לא יזרע · פעמים ממתין ואינו בא : ורואה בעבים · נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקלור מפני הגשמים ולעולם לא יקלור לפי שירת תמיד : כאשר אינך יודע · כאשר המלא' · דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהוא מליאה ואע"פ שבולעת לתוך

אבן יחיא

יב

בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים: ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש: כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא הבל: שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי הילדות והשחרות הבל:

א וזכר את בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ: עד

בְּיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תִּיסַּב אִתְּתָא וְתוֹלִיד בְּנִין וְלְעִידָן סִיבוּתָךְ לָא תִשְׁבּוֹק אִתַּת חוּלָקָךְ מִלְמֵילַד בְּנִין אֲרוּם לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ אֵידִין מִנְּהוֹן אִתְכְּחַר לְמֶהֱוֵי טָב הָדֵין אוֹ דֵין אוֹ אִי תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא טָבִין: וּבְסִים נְהוֹרָא אוֹרַיְתָא וְטָב לְאַנְהָרָא עַיְינִין חֲשִׁיבִין לְמֶחֱזֵי יְקַר אַפֵּי שְׁכִינְתָּא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא עַיְינִין חֲשִׁיכִין לְמֶחֱזֵי יְקַר אַפֵּי שְׁכִינְתָּא דַעֲתִיד לְאַנְהָרָא אַפֵּי צַדִּיקַיָּא מִן זִיו שְׁכִינְתָּא וּלְמֶהֱוֵי שׁוּפְרֵיהוֹן כְּשִׁמְשָׁא: אֲרוּם אִם יוֹמִין סַגִּיאִין חַיֵּי אֱנָשָׁא בְּכוּלְּהוֹן חָזֵי לֵיהּ לְמֶחְדֵי וּלְמִיעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דַיְיָ יְהֵא דְּכִיר יַת יוֹמֵי חֲשׁוֹכָא דְמוֹתָא וְלָא יְיחוּב אֲרוּם סַגִּיאִין אִינּוּן יוֹמַיָּא דְיִשְׁכּוֹב שְׁכִיבָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא לְקַבָּלָא דִינָא מִן שְׁמַיָּא בְּחֵיוֹהִי בְּרַחִים כָּל זְמַן דְּיֵיתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעֲנוּתָא עַל הֲבָלוּתָא דִי עֲבַד: חֲדִי עוּלֵימָא בְּיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ וִיהֵי לִבָּךְ טַב עֲלָךְ בְּיוֹמֵי רַבְיוּתָךְ וַאֲזִיל בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם אוֹרְחֵי לִבָּךְ וּתְהֵי זְהִיר בְּחֶזְיוֹנֵי עֵינָךְ וְלָא תִסְתַּכַּל בְּבִישׁ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ אֲרוּם עַל כָּל אִלֵּין עֲתִיד יְיָ לְאַעֲלוּתָךְ בְּדִינָא: וְתַעְדֵּי רְגִיז מִלִּבְּךָ וְלָא תִגְרוֹם בִּישׁ עַל בִּסְרָךְ אֲרוּם עוּלֵימוּת וְיוֹמֵי אוּכָּמוּת שַׂעַר הֲבָלוּ: וּתְהֵי דְּכִיר יַת בָּרְיָיךְ לִיקָרוּתֵיהּ בְּיוֹמֵי רַבְיוּתָךְ עַד דְּלָא יֵיתוּן לְוָתָךְ יוֹמֵי בִישׁוּת וְיִמְטוֹן עֲלָךְ שְׁנִין דְּתֵימַר לֵית לִי בְּהוֹן רַעֲוָא: עד

הזה ד' רפין וסימן בלשון ארמי אחוכון נבריא יתי בצפר' וביאורם הזה אחיכם הקטן אשר אמרת' · הזה האיש מרגיז הארץ · להשת: ע עלי הזה יבא אל ביתי · בבקר זרע זרעך : שמח ב' וסי' שמח זבולן בצאתך · שמח בחור בילדותך : וא' ושמח יהי מקירך ברוך · ואינון מן ד' זוגין מן ב' שי"ן דמשמש כמ"ך ואינון מן א"ב מן כ"ב תרין א' וחד וא' וסי' נמס במס' רבת' במערכת אות הסמ"ך כס"ד:

רשי

בבקר זרע את זרעך וגומר · אם למדת תורה בילדותיך למוד תורה בזקנותיך אם היו לך תלמידים בילדותיך יהיו לך תלמידי' בזקנותיך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנותיך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה בזקנותיך : כי אינך יודע איזה יכשר · אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו בר' עקיבא שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפורת וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אל רבותינו שבדרום ושנא' להם ולענין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : ומתוק האור · מתוק הוא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש · ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומאורות על בורי' כך נדרש באגד'תילי' · בכולם ישמח · יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם . והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים : כי הרבה יהיו · באותו הימים יותר מימי החיים : כל שבא · עליו יהיה הבל ואוסף יש הבל שהוא לשון פורענות וגרות כמו כי בהבל בא ובחושך ילך : שמח בחור בילדותך · כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט : והסר כעס · דברים המכעיסים את המקום : והעבר רעה · יצר הרע : מבשרך שיהיה לך לב בשר : והשחרות · נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו.: וזכור את בוראך · תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים וכו' ומקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו · וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנבעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן : ימי הרעה · ימי הזקנה והחלשות :

רלבג

והכלל העולה מהדברי' מבואר עם מה שהישרנו אליו בבאור דברי זאת הפרשה ואין צורך בארוכות עוד :

שמח בחור בילדותיך וגו'

ביאור המלות בחורותיך כמו ילדותיך השחרות הוא הפך השיבה כי השער השחור הוא לבן · השמש והאור · ר"ל האור אשר יאיר לך הנר והאבוקה וזה יהיה בעת השיבה כי אז מפני חולשת הראו' בשפל קול הטחנה · הוא הקול המגיע שיחדש מתנועת הרחיים ותפר האביונה ותתבטל התאו' · ירתק · ישבר ויאבד חבל הכסף משל לעורקים הבלתי דופקים אשר בהם ישולח הדם מהכבד אל האברי' ותרוץ וישבר ויפסק · גולת זהב הוא מענין גלות מים והם הברכות המשולחו' לאברים מהלב שבהם דם ורוח והם העורקים הדופקים ויותר ר"ל ונשאר כמוהו ואת היות' החרמנו ולהב הוא שם מן הנה כמו קו מן קיה וזו מן לוה ועניינו [illegible] וכן הבינוהו רז"ל אמרו להגיון כתנו ולא ליגיעה :

ביאור דברי הפרשה

שמח בחור בילדותיך כי בו ימצא כחך שלם לשלמת טבעך · ויטיבך לבך בימי בחירותיך לחקור בענינים העיוני' והלך בדרכי לבך ובמראה' עיניך ר"ל שתמשך אחר העיון והחוש לא שתבלבל החוש מפני העיון כמו שעשו קצ' הקודמים ודע כי על כל אלה יביאך ה' במשפט אם לא תעשה בהם הראוי והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ולא תמשך אחר התאוות הגופיות אשר הנה מסירות השגחת ה' יתברך ממך וזה סבה שיביאוך הרעות כי הילדות והשחרות היא הבל ולזה אין ראוי שתמשך להנאות העול' כי לא הרבה התענוגי' ולזה ראוי שתזכור את בורך בימי בחורותי' שיהיה לך פנאי בזה ותמצא מוכן להשתדל במושכלו' לחזק כליך הגופיים העוזרים לשכלך בזה העת עד אשר לא יבאו ימי הרע' והם ימי השיבה והישישות ויגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם עד אשר לא תחלש ראותך וידמה לך שתחשך השמש והאור והירח והכוכבים וידמה לך שישובו העבי' אחר הגש' לחולש' ראותך ביו' שיזועו שומרי הבי' והם הזרועו' שבכבר יקר' להם תנוע' ורעש

אבן עזרא

בבקר · ענינו תמיד על שני הפירושים ות"ו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תניח ידך מן הזרע כי מלאכו מלת הניח יוצאת לשני פעלים : ומתוק · זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ואמ' על האור דבר מתוק ואינו דבר שיאכל ועיקר זה בעבור התחברות ההרגשות במקום שעל המלא והוא מקום יאמרו מלה שהוא ידועה לזאת ההרגשה להרגשה אחרת וכמהו ראה ריח בני וכל העם רואים את הקולות וענ' הדבק זה הפסוק בראשון שיתעסק תמיד לעשות טוב ולא יתעסק בשמח' אחרת : כי אם · אילו ידע האדם שיחיה שנים רבות וישמח בכלם כשי זכור ימי החשך שהם ימי הקבר כי הרבה יהיו ימר לו האור הנזכר וכל שבא הבל ענינו יבין כי כל שבא לעולם כמו דור הולך ודור בא הוא הבל : שמח · אחר שהכל הבל שמח עתה בחור בילדותיך וטעמו כמו אומר עשה רע ותראה מה יבא עליך כמו עלי פלשת התרועעי שהוא במקום אחר עלי פלשת אתרועע והענין על אדום השלכתי נעלי שהוא תקיף וחזק התרועעי עלי פלשת עתה ותראי מה אעשה לך וכן שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכן אתם הפסוק ודע כי על כל אלה ויסוד אלה על השמחה והטבת הלב והליך בדרך לב ומראה עין ועניין טוב הלב כלשונו על שלשה פנים האחד שייטב מעצמו כמו וייטב לבו והשני שהלב ייטיב לבעל הלב כמו וייטיבך לבך והשלישי שהאדם ייטיב לבו כמו המה מטיבים את לבם ועניין זה הפסוק כמו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם : והסר · פרשתיו למעלה ומלת שחרות מן כי עלה השחר כי דמה ימי השחרות לשחר כשיבקע כענין או יבקע כשחר אורך או יהיה השחרות רמז לשער השחור מענין שחורה אני ונאוה : וזכור · מלאכו נעורים עלומים זקונים כלם לשון זכרים רק בחורותיך יצא מן הדרך ויש אומרים שהם שתי לשונות ויפרש משרת משה מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורים אם ישמכו לא ישתכו · ומי הרעה הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו : עד

אבן יחייא

[illegible]

מ"ע ספורנו

בבקר זרע זרעך · השתדל להוליד בנים בבחרות : ולערב בעת הזקנה : אל תנח ידך · [illegible] בבחורות : כי לא תדע איזה יכשר · ובכן אחד מהבנים שיכשר ראוי להשתדל בבחרות ובזקנה להשיגו : ומתוק האור · וזה כי המובא לך במציאות בנים כגוני' הוא דבר נחשב כי אמנם האור הבלתי המושג בבלי' אלהים רשר נהם הוא דבר מתוק ומענג : וטוב לעינים לראות את השמש · ולעיני זה הנפש שהוא בחיי טוב לראות את השמש ולאיות חיי שעה כינם יקנה בכבל שלמות נצחי כאמרם ז"ל יפה שעה אחת של תורה ושל מעשי' טובים בעולם הזה מכל חיי הע"ה : כי אם שנים רבות יחיה האדם בכלם ישמח · ואמרתי שחיי הע"ה טובים תמיד לשכלנו בכחיים להשליחו כי גם שיחיו החיי' ארוכים הרבה בכלם ישמח שיוסיף בהם שלמות שישמח בו שמחה [illegible]

עד דלא ישתני זיו יקרא דאפך ג עד אשר לא־תחשך השמש והאור
דמתיל לשמשא ונהוראדעינך עד ג והירח והכוכבים ושבו העבים אחר
דלא יסתמון והדר ליסתך עד דלא ג הגשם: ביום שיזעו שומרי הבית
יתקדרון ובני עינך דמתילן לכוכביא ג וי והרסעורתו אנשי החיל ובטלו
עד לא יתעממון ריסי עינך יהון זלגין ג ג ג ד ד הטחנות כי מעטו וחשכו הרואת
דמעות כענגין בתר מטרא: ביומא ג ב ב בארבות: וסגרו דלתים בשוק
די יזועון ארכובתך ויתנקשון אדרעך ג ג ג בשפל קול הטחנה ויקום לקול
ויתבטלון בני פומך עד לא יכלין ג הצפור וישחו כל בנות השיר:
למלעם מיכלא ויתעממון עינך ג גם מגבה יראו וחתחתים בדרך ה
דמסתכלין בחרבי רישך: ויהון ג ג ג וינאץ השקד ויסתכל החגבה ותפר ג ג ג
ריגלך כבילן מלמיפק בשוקא ויעדי ג העבויה כי הלך האדם אל־בית
מינך רעורת מיכלא והתי מתער ג ב ב עולמו וסבבו בשוק הספדים:
משיעתך על עיסק על עופא באילו ג
על גנבייא דאולין בלילייא ויתרפסון ספוותך מלמימר שירתא: אף מן עובדין
דהוו מן קרמת דנא תהי דחיל למרכר יהונן ונבשישותא קלילא מתילא באנפי
נפשך לטור רם בעירן מהלך באורחא והפיין ריש שיזרתך מן כחישותא כשינרא
ויתנפחון אסתווירי ריגלך ותהמנע מן משכנא ארום אתפני אינשא למהך לבית
קבורתיה ויסחרון מלאכא תבעי ינך כסופריא דמסחרין בשוקא למכתב דין
חושבנך:

ביום ג׳ רגשי׳ דמטעין בהון וסימ׳ ביום שיזעו שומרי הבית · אויל ביום יודע כעסו · אחות לנו קטנה · ויקום לי׳ מלרע לקול הצפור וא׳ מלעיל ותנזר אמר ויקם לך · ואינון מן א״ב מן ב״ בחר מלרע וחר מלעיל וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הא״לף בם״ד:

עד דלא ישתני זיו יקרא דאפך · עד אשר לא־תחשך השמש · מאחרו רבותינו זו פדחת שהיא מזהירה ומלהבת כאדם במוד וכמזקנת היא מעלת קמטין וחין מלהבת · והיר · זה המוח שהוא חומר קלסתר פנים · והידת · זו נשמה שמחירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מהור העיניים · והטוכבים · אלו הלסתות רמזני להפי שקורין פימי״ש על שם לחייס שמלהיבים · ושבו העבים רמז הגשם · תבוא כהיית המוח ר׳ לחר דמעת הבכי מכמה לרות שעכרו עליו · ביזעוני ירחיתו: שומרי הבית · אלו הלעות והכסלים המניעים על כל חלל הגוף · והתעוותו · יחמוש עוו׳ שקורין קרחנפ״ף והתעוותו מלקרופירוגט בלע״ז · אנשי החיל · אלו הטוחנות · ובטלו הטוחנות · אלו השיניים · כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נושרות · הרואות בחרובות · אלו העיניים · וסינרו דלתים · אלו נקביו · בשפל קול הטחנה · קול רמיס הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס · ויקום לקול הצפור · שמפי׳ קול לפור מנעורתו משכתו משהזקין · ויפחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו יפחו כמו יפפלו כל שרים ושיות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות · גם מגבוה ירחו · מגבושיו׳ ותלוליו׳ שברחובות הוא דומה לנוף לשוק כן יכשל בהם · וחתחתי בדרך · בתיבה כמו גלגלים קטקפים זלזלים · ויבלו השקד · לשון הגלו הרמונים שהרי הפ׳לף לת נקרחת בה אמרו רבותינו זו קליפוסת הנק״ת בלע״ז שעשה הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כחום והעשב בולט כמו כן החולן שהוא בולט · השקד לילון של שקדים כלומר שתקפון הזקנה עליו כשקד זה המשחר להבן לשני כל החולנות · ויסתבל החגב · תלו העגבות שהיו עגבותיו עליו כסובל משא כבד · ויסתבל מיצדייר״ם שורפי׳ יסין בלע״ז: ותפר הקיונה · חמדת תאות נפיש שהיו נוקר לנפיש לחפשים · קביונה תאוה כמו ולת מקיימת מחבתי ליטעמך · על אשר לת ירתק מבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמוחו חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם בחוך החליות ונעשת כשלשלת · ירחק לשון רתוקו׳ כסף · ותרוץ גולת הזהב · זו המתה שהיתה מקלחת מים וכובעת כמעיין כמו גולות עליות · ותרוץ לשון רציפה: ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיא עבה ובקעת במוחו · וגלגל הגלגל על הבור · יחרונן גלגל העין בתוך גומת ולפי פשוטו גלגל הדולן בו מים מן הבור כך נדרש כל העניין במם׳ שבת · ומדלים קיונות פותרו כנגד כל ישרל וזכור לת בוראך ביתי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכח קיימת בעוד שהבחור קיימת עד׳ בה וכתר חותו מכל שבתי ישרחל לי לכהן בעוד שהלוייה קיימת שנחמ״ר בו כי בוכתר יי׳ תלהיך מכל שבטיך בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנחמ״ר בו עבדו בעוד שירושלם קיימת שנחמר בה העיר חשר בחרתי בה בעוד שבית הבחירה קיימת שנחמר בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה בעוד שחתם קיימים שנחמר וכך כתר יי׳: עד חשר לת יכולו ימי הרעה חלו ימי הגולה · עד שלת תתכך השמש והלור

ביים ג׳ דגש״ ומפסי׳ בטעם

אבן עזרא

עד · פירוש והלור הוא לור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ויעמוד לחר בוחו שעה ושליש שעה מהשעו׳ השו׳ לחר שהזכיר השמש מה לורך היה לו להזכיר הלור והירח והכוכבים בעבור שימלמו נברמי׳ כמו עופות שלת יוכלו לעוף ביום מפני להט לור השמש והקרוב כי זה דרך המקרח להקדים מו לחמר כמו הנה לת יבוש ולת ייחן והחמומה יותר קלה מן החימה יש מפרשים ושבו העבים על הבכי ולחרים לחמרו על הליחה המחגברת עליו והנכון בעיני שהוח כמשמעו כי החולה בעת מותו יחסך לו העולם ויתרלה לו כחילו העבים הסתירו הלור וכן הוח ושבו העבים להגשים לחר הגשם · ביום · תלת יזועו כמו ולת קם ולת זע ממנו ומעטו פועל יוצת מהענין מעטו הטחינה · יש לומרים כי שומרי הבית הם הכפלים והלעות ויש לומרים שהם המרבעה הממונים בכל לחבר ולחבר לשמרו והם המוסך והמתעכל והמעכב והמטחר שפרש מכחי החיל הזן והמוליך והמתייר והקרוב תלי שמומרי הבית הם הידים עם הזרועות שהם שומרי הגוף שלת יגע בו רע ולחכי החיל הם הפוקים ויורה עליו והתעוותו כי אין להם כח לעמוד ועניו חיל כח בעבור היות כל הגוף עליהם והטוחנות הם השניים והרוחות העיניים · וסגרו לדלתים · הם השפתים וכמהו לדלתי פניו מי פתח · בשפל קול הטחינה הוח הקרב העליון והוח המסס שהוח מוחן המחכל ותלת בשפל שם ותינוק חומר וכמהו טוב שפל רוח ועניבו שפלות ועניו בשוק על דרך תשל כשיפפל קול הטחינה אין קחת כחלה ויהיו חניוות שוק הפוסים סנורים וכמלת דלתי ודלתות כמו שפתי ופפתות · ויקום לקול הצפור · יחוע כי המחכל יוליד השינה ובהסנר הפה נכרת המחכל וייקץ לדבר קל · וישחו כל בנות השיר · הוח הגרון שהיה לעניים בו משורר יפת קולו עד שלת ישמע וכחה חלת יפחו שהיה לשון זכרים עם בנות שהן נקבות כמו וכל הנשים יחנו יקר לבעליהן ויתכן שפחיהם שבות למלת כל · גם מגבוה · יש לומרים כי על הזקנים יקשר שחין להם כח לעלות חל המקום הגבוה ויחמרו כי ו״ן ירחו נוסף ויש לומרים ירחו שוקיו · וחתחתי · כפול הפ״ה והלמ״ד כי הע״ין מבולע והוח מן תרחוס תתת כמו פחד · ויבלו השקד · לחרו שהוח מן עלתה נלה והענין השיבה · ויסתבל החגב · הקיסול ויש לומרים השקד הוח החבר שסיבתו לחר הרחם והזקן ויסתבל החגב המבוסים שימשכו למטה ולחרים לחרו כי הח״ת במקום ע״ן גם זה הכל כי לת יתחלף חות בחות חון מחותיות יה״ו בעבור שהם נרחים פעמי׳ וכעלמי׳ ותפר הקיונ׳ לחרי שהו׳ חן ולת חבה ועניבו תחת המשגל ולחר ר׳ לדוני׳ בן תמי׳ המזרחי ג״ע כי חביונ׳ כמו לרוח בני הלדם וכן דקדוקו חביון חוחר הפה לנבר

אבן יחיא

עולה היא לחטלה · ולכוספה תלך חשה חשם · על עכור עלים השנים עטר · ביום שיזעו וגו׳ רוצה לומר בעת תחלך השמש והלור וגומר ביום החיום שיזעו שומרי הבית · והם החזק מושים פניהיים החנדני׳ לל הטבל · וכח השומר וזוכר לוקם לחר הם מכלכלים הגוף החכוכה בבית · וכעבה יתחזק בזמן הקיבוב למיפה ולת ידעו ולת יבינו בחשיבם יתהלכו ולת תוכלכם להלשונות עוד בכח הזוכר והשומר כי בחלם ויהי לחכן · והתעוותו לכי מהם קלקם מכחי החיל · לפיזם סבת שלימות החומי כניימיים · כי לולי מה שיקובן מחומשיהם בזוח החשוף · לל היה להם ממשות · ולחר והתעוותו · כי בעת ההיל ובישים שהם לל יבחין הזקן בין מקוף לחר ולימו שומע בקול שרים ושרו׳ · ונשלו השומעות ונומר בל לשרים הם׳ חושים תיכוניים לחר כיוצה לוקם בשם הטחינה · וכנגד זוח השעם המעמיד הלדם נפיש לחר ונשלו השומעים · והם שעים הטוחני׳ לת המחכל · כי מפשו · רוצה לומר בעת הזוח יתבטלו לנפחי · כי מעת הזקנה התחילו להתעמם נפילם · וחבכו הרוחות נחרוכות · וזוח זוח הרוחות · וקלל העיניים חרוכות לפיזם נפים · כחלוכות בבית · ונסובו לדלתים נשוק · זוח זוח המשום מהמחבל לחר היל מעמיד המין · וזהו לומרו הדלתים מלבי זוח המשגל לחר היו מולידים דוד עם הדרת חלך בשוקים וברחובות יסגרו · ולמען לל יחשב כי שם דלתים יוכן על זוח השעם המעמיד בלים · לכן מיבם כי הדלתים הללו · שם שעומדים נשפל קול השחנה · והוח לחר הערוה העומד תחת הכנד לחר הוח כלי הטחינה לשחון מזון הגוף · ולומרו קול הטחנה לדמות כי כלחר בית הרחיים ישחון בדבים חשה לחד לחלקים רבים · ומפיעם הלקים · ככה הכנד ישחון המחכל לחלקים רבים · כי מסקנפיי יוחם ויבש ממנו יולד החלדון · ומהבלחי מבושל כל מזכו יולד הלבבת · ומשמרו והקר ויבש ממנו יולד השחורה · ויחודשו קולות בחני הלדם בקירוב חיבור הלו · וכל שכן כחלר יפולהו לית חיש לחקוחו הלדמה · והשחורה לחטול · והלבנה לחטוחכת · והם בכל הלדים · זוח זוח הנשמע · ויבוש הקול הנשמע שנפגע וחפילו נפור מישמיע קול כחוך ישרירותו וגם בלילה לל שכב לבו כי לל יפקוח הלית · ושמו כל כמת השיר כמו לחוח הרית כי העלמות משוררות שיר של חהבה להחובים · והנה יבלו כולו ישחו ויוסלו הרימות השובים מבמות השיר כי לל יגיע לחוח הרית מהזקן סוס הנלה מהם · וחם לבישולו · גם מגבוה ונומר רוצה לומר כי הזקנים הקרובים ליום לירם יבוח להם לל יבלת סמים וירלת הגבוה מעל גבוה שומר · לחבר הירלת היל ליכה החטולה · לבן היל מהירלה הפחותה שהבקרלת ירלת הפחד · כי ירלו ממנו · לפחדם מחתת הדרך ילכי בו לל החוח · וזהו לומרו גם מגבוה ירלו · ותתחתי · בדרך · בנזר מן הבפולים · והוח מן הבפולים · והשקד · בנזר מן ויהי מתת תלהים · ויסתבל החגב · ולבד יחיו בהבל · ולל לחל חכמה ודעת · ויסתבל החגב רוצה לומר שלת יבנה לפנול עוד לדרוש הסבלות ותפיסת החמונות · בחגב לחבר הולך ומשוסף ומוכתר על הלרן · לחבר ככה בנחרותו היה מורח כל לוחבי הערמו׳ · ועתה יכביד עליו עול כובלו ולל יכתר עוד בו · ותפר החביונ׳ · ולחבר יבטל מהנו נקשת הבפות מהוח פעולת הבפת המרגשת · ככה יבטל ויפר התלוה למחכל ומשגל המשך הנפש הנוחבת · וזה לפיות כי בלמה שהוח לדם מנזר מן לדמת הולך וטב לליה · וזהו לומרו על בית עולמו כי שם בית הבפסל הוח מחמה לחבר מחמה לוקח ותקף מחרי מותו יסבבו בשוק הספדים עליו · כהגליכם לותו לבית קברו ויספדו עליו הוי הוי לחי לחי הוי סודו · ויפיפר סנחיו · עד לחבר וגו׳ ל׳ כי הבפסל הוח נחשך לחבר לל יחתק לו יתקע ויהיה מגזר מן רתוקות כסף · ורוצה לומר עד לחבר ישחלבל לחבר לו קשרידים לת לרון המת לחת לקברו · וכיבה לותו החבל בפלבלת כסף · לפיזם כי לחבר עיזכה ליקבר בכבוד ושונה ונחת · ולל כמות בכל יחות ויזכרקוהו בכף הקלע · ותרוץ גולת הזהב כגנד מן גולות עיליות והוח לחרון מהמת וביבה לותו נוחב ·

לחמו

עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְהָרִץ ירחק ק׳ עַד דִּילָא יִתְאֲלֵם לִישָׁנָךְ מִלַּמַּלָּלָא
גֻּלֶּרֶת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֵר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ ג׳ ב׳ ג׳ וְתֶהֱרְעִיָּא מוּקְרָא דְּרֵישָׁךְ וְתֶהֱבַד
וְגֶרֶץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר: וְיָשָׁב ס״ו רפ״ב מֵרֵיתָךְ עַל כַּבְרָךְ וְיֶרְהַט גּוּפָךְ בְּגוֹ
הָעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ ג׳ קִבְרָךְ: וְיִתוּב בִּסְרָךְ דְּאִיתְבְּרִי מִן
תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ: עַפְרָא עַיְלַוֵי אַרְעָא הֵיכְמָה דַּהֲוָה
הֲבֶל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל ג׳ ב׳ ג׳ ומ״ל מִלְקַדְמִין וְרוּחַ נְשִׁמָתָךְ תְּהוֹב
הֶבֶל: וְיֹתֶר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם לְמִיקַם בְּרִינָא קָרֶם יְיָ דַּיְהָבָה לָךְ: כַּד
עוֹד לְמֹרֵה דַּעַת אֶת־הָעָם וְאָזַן וְחִקֵּר ג׳ ב׳ ג׳ אַסְחֵכֵל שְׁלֵמָה מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל
תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה: כַּהֲבָלוּ דְעַלְמָא הָדֵין וּבַהֲבָלִין דְּעָבְדִין
בקש בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲמַר קֹהֶלֶת בְּמֵימְרֵיהּ
כּוֹלֵא הֲבֶל: וְיוֹתֵר מִן כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא הֲוָה שְׁלֵמָה דִּי מִתְקְרֵי קֹהֶלֶת חֲכִים וְתוּב
הַרְבֵּה מְאָלִיף מַנְרְעָא־אַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאָצִירַת לְכָל חַיְמַיָּא וּבְלֵשׁ בְּסִפְרֵי
חוּכְמָתָא וּבְרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תַּקִּין סִפְרֵי חוּכְמָתָא וּמְתַלִּין דְּסוּכְלְתָנוּ סַגִּיאִין
לַחֲרָא:
בעא

ירחק ירתק כתי׳ חבל הכסף והוא חד מן י״א מלין דקרויין׳ ולא כתי׳ יסי׳ ויקר׳ יינהם דוד את בת שבע
ותקרא ק׳ הכרי וויאב אל כל הצבא הכרתי ק׳ · אחד אלה שמות הנכורים דשמואל אחת ק׳ · עשרה
והגלה את כל ירושלם עשרת ק׳ · אמה שמנה עשרה אמה קומת העמוד אמות ק׳ · אחד המתקדשים
והמשחררים אל הגנות אחת ק׳ · תהלה אין לא עזבה עיר תהלה ק׳ · קומה והעמודים שמנה עשרה
דירמיה קומת ק׳ · באחד לבכתיני אחתי כלה קרמא רפסי׳ באחת ק׳ · בן זיקח לו רחבעם אשת את מחלת
בת ק׳ · ירחק עד אשר לא ירחק חבל הכסף ירתק ק׳ ·

ההתבה רבה בהם ויחחדשו להם נוזלים רבים ימדשו להם מתת ברדקס מן המיח
ויכון הסקד רוצה לומר שתבת הסיבה ויהיה מעמם כבד ומשקל חבד והוא הדפק
ולזה תהיה חנועתו מתונים ותבטל התחיה נמזון ותפיל כי הולך החד׳ הל בית עילמו
רוצה לומר שהוא לבוק לל המות וסבבו בסוק הסופרי׳ עד אשר לח ירתק חבל הכסף
והם העזרקי׳ הבלתי דופקים אשר ילדו החברים בחמלעיתם
מהבבד והלב והדם ועמו מעט
מהרוח החיוני והשב׳ הנולה האר
בחמלעותיה ילדו החברים הדם
והרוח והם העוברים הדופקים
וחשבר הבד אשר ילדו למלך על
המבוע אשר ימלהוהו מחט
ויוון הגלגל לל הבור והוא הפך
התנועה אשר חלטרך להדם
ממנו כי החברים לח די שלח
ילדו ממנו לבל יוחך מהם ויסוב
הספר על הארן בשהיה וכן
הענין בשאר היסודות והרוח
חסוב לל החלהים חפי נתנה
ולזה רמוי שתשחדל בהשלמה
בעת שחוכל כי לאר המות לח
חוסיף שלמות זולת מה שהניעה
חליו בעת החיים בדבקותה
לחומר · וכבין נשלם מה שלוה
עליו זה החכם ובעבור שלח
ידמה החדם בתמיה שחירה
בדבריו ושלח ילחד ממנו לעשות
הבלתי רלוי שב לזכור שבבר
האר החחבר בזה הספר דברים
רבים שהם הבל ומין הרלוי
שתהיה כל מה שלאר הבל לבל ידלה בזה שבבר יחלהו בדבריו דבריס רבים שהם
הבל כי בבר חבת חלת כל בלעזינו בבאו זה החופן הרבה וזה חבלית מה שחניע
חליו עיונינו בזה הספר בחופן כולל · ושלר מה שהיה קהלת חבם בחלהו העניינים

רוצה

אבן עזרא

לזכר וחביונה לצון נקבה ושם תנעורים תהיה חביונה וכן חלת לחיונן ונשמו חומר
וזהו דקדוק ענינות כי יין בלשון הקדם חלה שהקרוטו כלל וחילו היה זה בישוד הלשון
להקטין יהיו כמלחים במקרח למלות ולהלפים וחולם חמיון והמיכון שני שמות לחים
חח׳ כמו שלמה ושלמון חבשי חבשי חבבר והוספת ו״ו בשמו כמו יהר ויחרו
ויעתה חפרש הפם ק לחר שלמר וחשבו הרוחות בחרובות ולח יחבל ולח ישמע קולו
חיך יחזור לחחור להמר גם מגבוה ילהו ודבר השיבה חכן הוח בענין לחר וכן הוח
גם מגבוה ירחו מחשבותיו שרחוק חושבת שהיה נוסעת והולכת חל מקו׳ גבוה ותפחל
מן הדרך וסוף הפסוק יורה עליו כי הולך החד׳ ומלת יגעל היח בה׳לף והיח כמו ויכון
בזעם הפו שהוח כמו ויפקם חלף על פי שפניהם משני בניהם והשקד הוח תואר השם
במשקל והיה דשן ושמן ושניהו שומר מהכוונת הגיף כענין שקדו שמרו שוח שקד שומר
וכן כמר שוקד על עריהם ושניהו מוהם לשקוד · ויסתבל התגב שהיח קל קל ויחימר
הגוף וח״ו ויסתבל מבנין התפעל והתחמר כמנהג כל סמ״ך ום״ן כיהו מסחולל
מסחולל · ותפר החביונה ידוע כי מלת הפיר לעולם היח יולהת והעני׳ תפר היועלת
מועלותיה והיח הרוח וזה דקדוק הלשון כבר בחר ר׳ יהודה בר דוד ל״ע בעל הדקדוק
כי מלת קס וסב וחבייהם שרשם מפלשה לותיות והחמלעי י״ול ויורה עליו קיס
דברי הפוריס ומלת ביכה כמו שבחם וקימתם והבין כמו הקיס וכנת לרעי כמו קמת
ופותר השם קס כמו הנני שב שבות והשלם קיס ועל משקל גנב ולנקבה קיימת
ובה״ל קיחה מלרע · חשוב לענין חביונה ומומר כי הח״לף כיוסף כח״לף לחקדח בחזרוטך
והחזכיחו ותהיה זלת המלה מותר חביונה והוח כמו נרוח בעלת הביכה · לל בית
עולמו הוח הקבר והוח הבית סידור שם לעולם ויש עולם קנין כמו וקשב שם על עול׳
ועבדו לעולם · וסבבו בסוק · כסיולינו לותו ישחחוו על כחף ישבלוהו : עד ·
זה משל נכבד והגולה היח ברחק הגלגל המתגלגל בחבל ורחם החבל קשור בגולה ·

וירתק מן עשה הרחוק כשיתקשר החבל כחלו ישחלשל לח ישיג לל המבוע גם כן ענין מלת ירחק שהוח כתוב ומלת וגרון מן וחרן לת גלגלתו מענין וירוגנו כחשר תשבר
הגולה · וירון הגלגל לל הבור ישבר הכד וחין מים עוליס ומלת וגרון בנין נפעל כמו נכון פועל עבר יחיד מן נכוגו לללים שפטים · וחבל הכסף הוח מוט השדרה וקרחו
כסף בשביר היות לבן · וגולת הזהב הוח המוח ודמהו לזהב בשביר הקרו׳ שהוח מדוס הבר הוח עליו והכד היח התרה ונקרח כד בשביר שגם תתבבר המרה החדומה ·
והמבוע הוח הכבד וגרון הגלגל גלגולת הרחש שהיתה למעלה לעולם ירדה לל הבור מתחת לחרץ : ויסוב · לח ישחר בנוף כי חם העלגוות גם הם יסובו עפר · והרוח
תשוב זה הפסוק יכחים לחומרים שהרוח היח מקרה כי המקרה לח יסוב : הבל · יחבן היות מלת הבל שתי לשונות החחד כמשקל זהב והשני הילוע על משקל חרץ כמו ויעל
עשנו כעשן הכבשן ויסחך בשרי כמו חלב עזים ו״ל כי הבל לשון נווי והטעיין כמו עזוב וכח ה״ל הילועה על קהלת בשביר היותו תואר השם כי לח יבח על שם העלם וכשחשר
זבר מות החדם חמר נתבדר לך מה שחמרתי לך בתחלה הבל הבלים : ויותר · עוד תמיד כמו עוד טומחתו בו · ומזן שיריס חו חביר חמזני החכמה חו הוח מן חזניס בענין
השמיע · וחקר והורה דרכיס לעס לחקור בהם החכמה ויהיה פועל יוצח לשניס פעוליס · תקן משלים הרבה וידבר שלשת הלפים משל :

בקש

אבן יחיא

לזמוח כי לשרי מי סיוכה להשתון בחרוגו · ולח יחלגלוהו הכלבים · ומחר לשון ותרון · להיות כי כשחורידין חת החרון לקברו בחבלים · לכובדו ירון ללבת לל עומק הקבר והוח מקומו ותשבר
כד על המבוע · הוח רמז לכרם חשר יבקע ויסבר על מבוגו · והיח החרץ חשר נשבה והולידה חותו · וגרון הגלגל לל הבור · רומה לומר הגולגולת והמוח חשר יתרוקן בבור וחוח קברו ·
חשר הם מהדחשוני׳ ליכשל ומחר כך יסוב השלר מגוף החדם כשיכוה לשפר לל הארץ כשהיה · וחו הרוח והנפש חשר לל פניס עשר חדם תמיד הולכת ושבה לל קבריה בעוד שחומר גופה קייס
וכבר · לחרי רחות׳ כי חם ובשלב וחיניגו עוד בחליות חומרים הנלחלב חחבה · יפשר כיפפה לדברים הגשמיים · ותשוב לל החלהים חשר נתנה · ומובללת לנשרי מהנשמות כחשר נתנה :
הבל הבלים וחומר לחרי שסייס דבריו בחקדמה החות חשר הרחיב בחסיפור בו · להיותו סוף כל החדם · חמר הלל הוח הלבר חשר דברתי חלינו בתחילת דברי פי כי הכל הבל · ולכן זכר
הקהלת בשת הידועה לרמוז להבלים חשר קדם לכל דברים · והיה שם זכר ז׳ הבלים לרמוז בשבעת חיבי יחי החדם · מה שפה לל זכר כי חם חמם · כי השמיט זכירת רחיות יחי
חידה ויחי היקות · למיעוט מעלתם ולדמותם בעלמותם להבל · מה שהבל לל יכחשיהו וזהו חומרו הבל הבלים לחר הקהלת הכל הבל · ויותר שהיה כי יש עתי חיבי חכמים ·
חם היודעים תכמת המספק בעלמם · לבל לל ידעו ולל יבינו להשפיע לזולתם · וחם החכמים מחוכמים בעלמם וחשפיעים חכמה לזולתם · וחכמות הם בחוץ תרוכה לקרוח לעובדי דרך לחחל
לבו לחחו בלחתי ושתו בייז מוסבתי · וזהו חומרו כי יותר סדיס קהלת חכם · מרומה לומר כי יותר מהבת שהוח יותר מחכם המספיק בעלמו · לבן לחד דעת לת העם והוח חפלת המדות
וספרי הרפוחות · ולזן והוח חלקת ההניון החלמד לחדם דעת לדבר הייבות המסודר והחקוון בחקוני בתן · והשוב בחקוי שומעיו · וחקר והוח החכמה הטבעית חשר תודע מלד המחקר · חשר
כל העניגים המכרים תקיס בחשלים הרבה׳לי לזן דומין בחשבה בדעתית כי לם בחשלים עסוק ה׳ לירחיו · בקש קהלת וגו׳ ר״ל ווולת זה עוד בקש למלוח ולהשיג דברי חפץ · והם העניגים
דברי לחת הם תורה שבכתב · דברי חכמים כדרכותם וכחשמרות נשועים · הם תורה שבעל פה · ולהיות כי בתלמוד יעסקו החכמים בידיעת המלות תלהיות חשר עליהם לזן להוסיף ולזן
בחוכה ופירוש ידועים החכמים בשם הדרכיות החכמים חת השור בחריטתו · לכן פירש כי שלמה בנקטו דברי החכמים ז״ל בתלמוד לת הכל בקש · והוח חומרו דברי חכמים כדרכותם וגו׳,
והקשים הנדרים למלית לזן לתשיבותם כי לם לקיימתם כקריית הנדר לכרמו · חשר בעשם יבנס הלדם לכרם יעבוד על נדרו וסיינו · וחמר בעלי תשובות להודיעמו כי לזן נתן לבו ללדברי

כָּעֲא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּמִתְקְרֵי קֹהֶלֶת בְּחוֹכְמָתֵיהּ לְמֵידַן דִּינִין עַל הַרְהוּרֵי לִבָּא דְּאֱנָשָׁא וּבְלָא סַהֲדִין בְּכֵן אִיתְאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הַאֲכְבֵּר אַכְתִּיב בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְּמֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל תַּקְנִין פִּתְגָמִין וּמְהֵימְנִין עַל מֵימַר סַהֲדַיָּא יְקוּם פִּתְגָם: מְחִילִין לְזַקְתִּין וּלְקַלְשִׁנִין דַּאֲצִיתִין דְּאַנְצִין לְאַלָּפָא חוֹכְמְתָא לְסָרִיקֵי מַגְרְעָא הֵיכְמָה דְּמַלֶּף זִקְנָא לְתוֹרְתָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין מָרֵי הִילְכְתִין וּמְדָרְשִׁין דְּאִיתְיְהִבוּ עַל יְדוֹי דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא דְּרָעָא בְּלִחוּדוֹי אֶת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בְּמָנָּא וּבְרִינוּנִין:

בְּקֵשׁ קֹהֶלֶת ל' וחל' למְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יָשָׁר דִּבְרֵי אֱמֶת: דִּבְרֵי חַכָּמִים כַּדָּרְבָנוֹת ל' ומל' ל וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד: וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה יְגִיעַת בָּשָׂר: סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל־הָאָדָם: כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

סוף דבר הכל נשמע את האלהי' ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: סימן יתק"ק

וַיְהִי מְנָהוֹן בְּנֵי הִזָּהֵר לְמֶעְבַּד סִפְרֵי חוֹכְמְתָא סַגֵּי עַד לֵית סוֹף וְלִמְעַסַּק בְּפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְלְאִסְתַּכְּלָא בְּלֵיאוֹת בְּשָׂרָא: סוֹף פִּתְגָם דְּאִתְעֲבַד בְּעָלְמָא כּוּלָּא עֲתִיד לְאִתְפָּרְסָמָא וְלְאִישְׁתְּמָעָא לְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּגִין בֵּן אִיתְמַר דַּיֵּי הֲוֵי דְּחֵילְ וַיָם פִּיקּוּדוֹי הֲוֵי נְטִיר וְלָא לְמֵיחַב בְּסִתְרָא וְאֵין תַּחוֹב הֲוֵי זָהִיר לְמַתַּב אַרוּם כְּדֵין חֲזֵי לְמֶהֱוֵי אוֹרַח כָּל אֱנָשׁ: אֲרוּם יַת כָּל עוֹבָדַיָּא יָעֵיל לֵיוֹם דִּינָא עַל כָּל פִּתְגָם דְּאִתְכַּסִּים בְּנֵי אֱנָשָׁא אִין טַב וְאִין בִּישׁ: סוֹף דָּבָר לְמַרְסָמָא עַל פִּתְגָם דְּאִתְכַּסִּים בְּנֵי אֱנָשָׁא אִין טַב וְאִין בִּישׁ: סוֹף דָּבָר

כך פסוקי דקהלת מאתים ועשרים ושנים וסימנך רכ"ב וחציו מה שהיה כבר נקרא:

וא"ני המא"ס קש"א לי סו"בא ע"ל בע"ל המסו"רת למ"ה ערב ומס"ר אות"ם שכתוב"ים ה' וק"רי' ח' ע"ם ש' האחד"ים וערב"ם י' חד שאי"ן זה דרכ"ו שה"יה לו לומ"ר ג' כת"יב ה' וק"רי' ת' וכן חד כתיב ח' וקרי' ת' זכן כי"לם בשמו שמנ"המ וי"ל ח"ד מן ו' דכ"תיב ב' וקרי' מ' וכ"ן חד מן ד' דב"תי' ר' וקרי' ד' וכ"ן אחר"ים ומלש"ונו דמס"ר' חד מן י"א מלין דקרי' ת' ולא כתי' גו' כל לכ"תוב ע"ר של"א ירוק כמק"ום ירחק מי יא"מר שה"א בת"ב ירחק וכ"ן האחר"ים וקש"ה לי טוב"א ול"א ידע"נא מ"ה להדחיק':

אבן עזרא

דקק. דברי חפץ. הוא המסורה הנלוים עד שמלת והענין מה חפץ יש בזה שמסרה כך ולמה כך. וכתוב יושר הוא פי' וכתוב על ספר הישר והיינו מלנו: דברי. יש בדברי הקדמונים דברים שהם כדרכונות לבהמה שמיסרים ומקקתי' הנפש ויש כמסמרות נטועים הנדולים שמיסמכו הדלתות שלא יפרכו וזולת תורת המלך ויש לחוקרים וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם הלוקחים מספרים רבים ויחברו מחברות אף על פי שיחלקו בלם ליחד המלך ומלת רועה בעבור שהיחה המלך לבהמה הלריכה דרבונות: ויותר. הזהר מעשות ספרים כמו שמעתיך הכל לו שמעת כל מחלוקת החכמים זה עשה את המלהים ירח: כי זה כל האדם. יאמר החרב ואין לה דומה ובלשון ישמעאל הוא כמו הקרקע. כל האדם. כי זה מקרה כל האדם וישוב לירחה הנפש הנכבד והנורח: כי אם. סוד שלא אבר בספר לעין שעבר שהוא האדם כחיון וכמיתה כבל. ועכיו כי זה מקרה כל האדם וישוב לירחה הנפש הנכבד והנורח: כי אם. סוד שלא אבר בספר קהלת יאמרו על כל מעשה נרחה את עשה יובא במשפט כפי הנעלם והעין כפי כוונת הלב אם טוב ואם רע. ברחמים עד ויכלו לנפש אם כי אם שהנפש ממך והרחמן יותר נכון בעיני וארוך היותר החמת ומחסדיו ממחל לכפר עניותי ויעיר ככודי עד יודיעני לארח חיים:

ויש לומרים ותפילו כל דבר מנפלם ומך והרחמן יותר נכון בעיני וארוך היותר החמת ומחסדיו ממחל לכפר עניותי ויעיר ככודי עד יודיעני לארח חיים:

והספר בנלם. בפירוש כל נעלם. בעזרת חל עולם. מלמד כל דעה: ודוב הודות לשמו. וכל תם ד עמו.
יכוה חל עמו. גחולה וישועה. לחשבון היולעים. תעזרת טעשועים. תעש מחות יש עם. קלפים מרבעה:

אבן יחיא

ירושלמי בספרים יותר בדין אמר. לפי לדברי הדיוט ודברי חיוב בעל התוספות. מר"ל לחדון כל התלמידים בהיות בניית המלדש. כי שם בעל יודן בשם שמון. ענין שלא יקדיל כעל עמתו. שהוכדו היו לומדים בעל עמו. ניתנו מרועה אחד. כי לא תתפוב בהיות מהחכמות דבו חלקיהן. שהם שלוש יתרבו תפלות כי לימו ככה. לבל כלם נתנו מרועה אחד. והוא הלל החכם לאחר יקחל עליו כשם ההוא כהחלט ונשוא שם לחכמים. ויותר מהמה זהירו כי חכם סופרים תקנה תבמה ולא חבי ספרים כי חכם סופרים יעשה כשם בלעדו יחיה. והוא לחודו ויחקר. מרובה לומר הדבה מהמה מחכמים הם'. בני הזהר ללמוד כי החכמה החיוניה היא הנקנית חפי הספרים. לאחר יקנו לחולתם החכולות החלופות חלם. שהם תדלם לקנות החכמה מהספרים. ולעיון מעלמך ספרים הרבה לין קן. להיות כי מה שהחכם והסופר יחמר לחלך וירחון בפחי דבוריו ובלבון קלר. לח יספיק לחלך כדי ללחדו מעלמך. העיון בספרים הפכה. ותחילו סהיו לך כל הספרים שפעולם תוכל לנטות נעיוכך. ותהיה לנעג וקלם הדבה בין החכמים. ודוחה לומר להם. כמו לנעג. כי חותיות לחם' ממחלפות. חלף שלא תעשה והשנה החות מעלמך מכוב עיוכך מהספרים הנחלקים חלמך. יהיה יגיעת בשר בלתי ספסיק השכל. ולח קוהל שהם ספסיק בזולת. לחף צרי נתלי לעיוכך ויהי חלהים עמך. ללמוד מפי סופרים ויכלת עמוד על חמותת הדרושים. וגם כל עם כוחות גופך יבוחו ויעבו על מקומם בשלום. בחף דבר נומר הוחה לומר סוף דבר הכל כשמע. מהשמע בספרי עד כה. סוף כי חיוב לדם ליחן מפני חלהים החל הנכבד והכוללת יחלף חיוב לבל יעמוד לח חלוחיו. כי אם כל חלדם ובחליהם. חלכך כופר לעבוד לחד בוחלו ולהשתחוות לחלהים. כי לח כל חומן מהעשה לחבר יעשם חדם. חלהים יהיה בחשבה לחלוחיו. וגם גיהלהו בחשבה לפיהלו על מחשבה הרעה. ואהו לומרו על כל מעשה חם טוב חם רע. מהוחה לומר גם יהיה בחשבה חת חדם על כל תעלומות לבו העושים והרעים. סיחנו כי המחשבה טובה לפיחוחו רב חסד ואמת. כלפי חסד. יהפוך למעשה. ויתחלהו טוב עליו. מה שהמחשבה כמוהו לח יהיה למעשה. מפני מחיות ובהסיר לבו מעל ה' חלהיו. ברוך

קולת הכוונת המלוס. מתן דגן ותירוש. יחכים יוסף לדרוש. בתגלת לחשורוש

דברי חכמים כדרבונות. מיסרים את חחדם לל מיסרים הנפחי ונכון החנור. ונכון החנלית בהכנסתם דבר בחבר חחד: וכמסמרות נטועים. לחנם קשה להביהם כמו שים טורח רב להוליח מסמר נטוע ממקומו ולכן הדמה להורות דרכים להבינם: בעלי חסופות. כי לח על פי עלם כמסמרים פעוטים הם כמו הנעלי חסופות מה שים ברחש חסופת ברזל חפר כו יכנל החפץ נם להוליחם לחור בעבת חו כזולתה: מרועה אחד. מרועה חלהי חחד בחורתו שבללל חברי דבריהם: ויותר מהמה. יותר מרוחם בחכמים שלמרתי: בני הזהר. להבין ולהורות: עשות ספרים הרבה חין קן. והטעם שלח פרש הרודשה לת דברי הוח כי חיתרכיבים לזה ספרים חין קן ולפב הרבה יסבה להטריח עלם יהרבה: יגיעת בשר. היו הכתות החחרים נלחות ולח יספיק זמן חיי החדם לעמוד על כולה: סוף דבר. סוף ויחפלים כל החמור שמעלה הוח בכל נשמע. שהכל כבר נשמע מחדן תורה. ולכן לתפ"ת חת החלהים ירח. בהבנת בלוי עיון חמתי בתורתו חת מלותיו שמור. כמעשה מכוון לשמור מלוחיו לכבודו: כי זה. מהמלת ותבין בהורת קדמו: כל החדם. הוח המכוון במלילות כל כחות החדם לח נתן. הכל בעל חי בלבד. הכל כחבר הוח עם זה משכיל בחידה: כי לת כל מעשה החלהים כל מעשה רוחי שנעשה עם ידיעת והכרת השכלי שהוח שלים ועשם רוחני: יביח במשפט. חותו בלבד יביח במשפט לת מעשה החיוני והטבעי: בלבל נעלם. על כל בחול ועוכב נלוי חבר בעלם ממכו מהיותם: סם טוב ואם רע. הן סיהיה חותו המעשה טוב חלוי לגמול והן סיהיה רע חלוי לעוכם להגיד לחדם יפרו וחפדיו כי הפן חסד היה חמן:

רם

ויהי

בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה׃ בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת ׀ הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׃ בשנת

והוה בְּיוֹמֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דִּבְיוֹמוֹהִי בְּטִילַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָנָא רַבָּא וַהֲוַת בְּטִילָא עַד שְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ בְּגִין עֵיטְתָא דְוַשְׁתִּי חַיַּבְתָּא בְּרַתֵּיהּ דְאֱוִיל מְרוֹדַךְ בַּר נְבוּכַדְנֶצַּר וְעַל דְּלָא שְׁבַקַת לְמִבְנֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא אִתְגְּזַר עֲלַהּ לְאִתְקְטָלָא עַרְטִילָא וְאוּף אִיהוּא עַל דְּצִית לְעֵיטָא אִתְקַצְּרוּ יוֹמוֹהִי וְאִתְפְּלִיג מַלְכוּתֵיהּ דְּמִן קַדְמַת דְּנָא הֲוַוֹן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְאִיפַּרְכַיָּא כְּבִישָׁן תְּחוֹת יְדוֹי וּכְעַן לָא אִישְׁתַּעֲבַדוּ לֵיהּ מִן בִּגְלַל הָכֵי וּבָהַר כַּדוּ אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ דַעֲתִידָא וַשְׁתִּי לְאִתְקַטְלָא וַעֲתִיד הוּא לְמִיסַב יַת אֶסְתֵּר דְּהִיא סַבְנַת שָׂרָה דַּחֲיַת מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין אִתְיְהֵבַת לֵיהּ אַרְכָא וּמְלַךְ מִן הִינְדְּיָא רַבָּא וְעַד כּוּשׁ דְּמִן מַדִּינְחָא דְהִינְדְּיָא רַבָּא וְעַד מַעַרְבָא דְכוּשׁ מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע פִּילְכִין׃ תוספתא חַמְשָׁא כְּתִיב בְּהוֹן וַיְהִי לִישָׁנָא דְּוַוי וְאִילוּ אִינוּן וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל דְּאִתְכְּנַשׁוּ מַלְכִין וְלָא הֲוָה רִיבָא וְחַרְבָּא בְּעָלְמָא עַד דְּאָתָא אַמְרָפֶל וַיְהִי בִּימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים וְכָל וַיי הֲוַת בְּיוֹמֵיהוֹן וּמַאן וַיי הֲוָה מְטוּל דַּהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִּכְתִיב וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיְהִי בִּימֵי אָחָז וַיי הֲוָה בְּיוֹמוֹי וּמַאן וַיי הֲוָה דִּכְתִיב עֲלֵהּ רְצִין מֶלֶךְ אֲרָם וּמָה כְּתִיב בַּתְרֵיהּ נַעֲלֶה בִּיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה מִכָּאן אַתָּה לָמֵד כּוּלְהוֹן דִּכְתִיב וַיְהִי בִּימֵי לִישָׁנָא דְּוַוי וַהֲוָה מִן יוֹמֵי עָלְמָא מִן שְׁנִין קַדְמֵיתָא כַּד הֲווֹ עָקָן אַתְיָין עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲוָון מְצַלַּן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְעָנֵי יַתְהוֹן דִּכְתִיב וַיְהִי עַד לָא יִקְרוֹן אֲנָא עָנֵי עַד לָא יְמַלְּלוּן אֲנָא אֶשְׁמַע׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן כַּד בְּעָא מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְמִיתַּב עַל כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתָא דִּשְׁלֹמֹה דְּאִשְׁתְּבָא מִן יְרוּשְׁלֵם עַל יְדוֹהִי דְּשִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּמִמִּצְרַיִם אִישְׁתְּבָא עַל יְדוֹי דְסַנְחֵרִיב וּמִן יְדוֹי דְסַנְחֵרִיב אִישְׁתְּבָא עַל יְדוֹי דְחִזְקִיָּה וְתָב לִירוּשְׁלֵם וְחוּב מִן יְרוּשְׁלֵם אִישְׁתְּבָא עַל יְדוֹי דְּפַרְעֹה חֲגִירָא מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּמִמִּצְרַיִם אִישְׁתְּבָא עַל יְדוֹי דִנְבוּכַדְנֶצַּר וְנָחִית לְבָבֶל וְכַד צָדָא כּוֹרֶשׁ יַת מָדָהָא דְּבָבֶל אַתְּתֵיהּ לְעֵילָם וּבָתַר כֵּן מְלַךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּבְעָא לְמִיתַּב עֲלוֹהִי וְלָא הֲוָה יָכִיל וְשַׁדַּר וְאַיְתֵי אַרְדִּיכְלִין מִן אֲלַכְּסַנְדְּרִיָּא לְמֶעְבַּד כְּוָתֵיהּ וְלָא יְכִילוּ וַעֲבָדוּ אוֹחֲרָן אַרְע מִינֵּיהּ וְאִתְעַסְּקוּ בֵּיהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין וּבְשַׁתָּא תְּלִיתָאָה מַלְכוּתֵיהּ יְתִיב עִילָוֵי הַהוּא כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ דַּעֲבָדוּ לֵיהּ אַרְדִּיכְלִין בְּשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא׃ בשתא

ויהי בימי ה׳ דסמי׳ וסימ׳ ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחשורוש · ויהי בימי אחז · ויהי בימי שפט השפטים : ויהי בימי יהויקים דירמיה :

רשי

ויהי בימי אחשורוש · מלך פרס היה שמלך תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל : הוא אחשורוש · הוא ברשעו מתחילתו עד סופו : המולך · שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכה : מהדו ועד כוש וגומר · המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמולך מהודו ועד כוש שעומדין זה אצל זה וכן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח עד עזה : כשבת המלך אחשורוש וגומר · כשנתקיים המלכות בידו ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה :

הפרתמים

אבן עזרא

לשם אל יאתה כל הגדולה · אחד הוא נעלה על כל תהלה · לאברהם בנו מאיר ינו עוז · אשר הואיל לפרש המגילה :

נאם אברהם הספרדי הנקרא בן עזרא אין עזרה כי אם מהשם החוקק חוקת עולם על לב המשכיל בהקיצו גם בחלו׳ ידבר בו ובו יתמוך בהתחילו לעשות כל מעש׳ גם יזכרנו תמיד טרס תוצאי פיו והנה אין במגילה הזאת זכר השם והוא מספרי הקדש ורבים השיבו כי הוא ממקום אחר וזה איננו נכון כי לא נקרא השם מקום בכל ספרי הקדש רק נקרא מעון שהוא לעולם גבוה וקדמונינו ז״ל קראוהו מקו׳ בעבור שכל מקום מלא כבודו ועוד מה טעם למלת אחר והנכון בעיני שזאת המגי׳ חברה מרדכי וזה טעם וישלח ספרים וכולם משנה ספר אחד שהוא המגילה, כטעם פתשגן והעתיקוה הפרסיים ונכתבה בדברי הימים של מלכיהם והם היו עובדי ע״א והיו כותבין תחת השם הנכבד והנורא שם תועבתם כאשר עשו הכותים שכתבו תחת בראשי׳ ברא אלהים ברא אשימ׳ והכ׳ כבוד השם שלא יזכרנו מרדכי במגילה :

ויהי בימי · זה אחשורוש היה אחרי כורש וזרובבל עם הגולה בבית שני רק לא נבנה הבית ולפי דעתי שהוא ארתחששתא וזה פירוש ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כאשר אפרש בספר עזרא · וטעם ויהי בימי על כל הדברים תחלה שספר במגלה הזאת וטעם הוא אחשורוש איננו כמו אברם הוא אברהם ויתכן שיהיה במלכי פרס הקדמונים מלך שמו אחשורוש ושניהם היו מלכי׳ על פרס ומדי רק זה אחשורוש השני מלך על מדינות אחרו׳ שהן בין הודו ובין כוש כי ארץ מדי ופרס צפונית לארץ ישראל והודו רק כוש דרומית · וטעם בימים ההם אחר שאמר בימי אחשורוש תחלת הדברים כי הראשון כלל · וטעם כשבת המלך אחשורוש שקט ממלחמות הודו וכוש כי גבור היה וככה כתוב במגלה על כן בשנ׳ שלש למלכו׳ שושן הבירה׳ שם ארמון כמו כי לא לאדם הביר׳ וזה הארמון היה בתוך עילם המדינ׳ כתוב בספר דניאל וכאשר תמצא במגלה הזאת שושן או העיר שושן הוא שם מדינה קרובה אל עילם ורוב המדינה ישראל כאשר אפרש : רבים

רלבג

אמר לוי בן גרשם ראוי שתדע שכבר אמר ירמיה כי בעת מלא׳ לבבל שבעי׳ שנה יפקוד ה׳ ית׳ וכבר נשלמו כמות בלשצר בן בנו של נבוכד נצר כמו שאמר מנא מנא מלכותך והשלמה כי שבעים שנה היה קץ מלכות בבל כמו שנזכר בספר ירמיה · והנה אחר מות בלשאצר באה המלוכ׳ לדריוש המדי בן אחשורוש ולכורש מלך פרס חתנו אחריו ומפני זה הגיד דניאל כי בשנה אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי הבין בספרים אשר היה דבר ה׳ אל ירמיה הנביא למלאת לחרבות ירושלים שבעים שנה וזהו דריוש מדאה אשר נאמר עליו דקביל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין והנה הרצון באמרו למלאות לחרבות לירושלים שבעים שנה ממלכות בבל כי אז יפקוד ה׳ את עמו ולזה מנא דניאל את לבו להתפלל אז לפני ה׳ כי ראה כי הגיע הקץ ולא פקד ה׳ את עמו וחשב כי אולי גרם החטא וידמה שלא נשלמו עדיין שבעים שנה לבבל כי בשנת השבעים מת בלשאצר ומלך דריוש השנ׳ ההיא ואחר באה המלוכה לכורש מלך פרס ובתחלת מלכותו פקד ה׳ ית׳ עמו להשיבם לארצם כמו שנזכר בראש עזרא והנה כהנבא דניאל במלך דריוש המדי כי עוד יעמדו שלשה מלכים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול · והרצון בזה כי מלכות מדי ופרס שהיא מלכות שנייה מהארבעה מלכיות הנזכרות בראש ספר דניאל יהיו בה עוד אחר דריוש המדי שלשה מלכים עומדים לפרס והנה השלישי מהם הוא הרביעי למלכות דריוש המדי ולפי הנראה הנה היה הראשון מהשלשה כורש מלך פרס ואחריו ש״ה אחשורוש הוא ארתחששתא ואחריו היה דריוש הפרסי ובימיו נשלם בניין הבית כמו שנתבאר בנבואת חגי וזכריה והנה לכל הפחות מלך כורש ג׳ שני׳ כי כבר אמר דניאל בשנת שלש לכורש מלך פרס וארתחששתא מלך לכל הפחות לב׳ שנים כי כתוב בספר עזרא בשנת שלשי׳ ושתים לארתחששתא מלך בבל ולא נשלם בניין הבית עד מלכות דריוש עד ארבע שנים למלכות דריוש הפרסי אך תחלת הבניין היתה בתחלת מלכות כורש הפרסי :

ויהי בימי אחשורוש וגו׳ עד סוף הספר : ידענו שזאת המגלה נכתב׳ בין הכתובי׳ ברוח הקודש ולזה נכתבה בין הכתובים ברוח הקודש והנה נכתבה לפרסם דבר הנס הנפלא אשר בעבורו קבלו עליהם ישראל לקים את ימי הפורים ועם זה השלימו הספור לבאר איך סבב זה מסבב הסבות להשגחה על ישראל : **ביאור** מה שצריך לפרש בזאת המגילה · הנה הרצון במדינה מחוז בו עיירות רבות כי ידענו שבע ועשרים ומאה מדינה · מדבר המלכים האלו והם מלכי פרס שכבר היו מלכים בכל הממלכות וזה כי כבר נראה מדברי דניאל שממלכו׳ נבוכד נצר שהיה לבלשצר בן בנו נתן למלכי מדי ופרס ולזה תמצא שאמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי אלהים : הפרתמים

מנחת ערב

ויהי בימי אחשורוש [illegible]

אבן יחייא

אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד ן׳ יחייא לאחות כי כאשר הקדמנו בכל ספור מנכיה [illegible]
בניהי להיותה סיפור מגלת ישראל ואיך באו מים עד נפש לרוב עונותיהם כי נמערבו [illegible] ויהי בימי אחשורוש וגו׳ [illegible]

ים היו תחתיהם מדינות רבות · בחצר גינת ביתן המלך · בחצר שהיה אצל גנת ביתן המלך והיה מקום רחב להכיל בו כל העם הזה · חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש · חור הוא בגד לבן · וכרפס הוא בגד ירוק כצבע שנקרא שמו כרפס · ותכלת הוא בגד צבוע בתכלת

הפרתמים · שלטונים בלשון פרס : ימים רבים · עשה להם משתה : גינת מקום זרעוני ירקות : ביתן · נטוע באילנות · חור כרפס ותכלת · מיני בגדים צבועים פירש להם למצעות : אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אוחז פרש להם על גלילי כסף ועל עמודי שש : מטות זהב וכסף · ערך ליסב עליהם לסעודה · על רצפת · קרקעות של בהט ושש וגומר מיני אבנים טובות פירשו רבותינו ולפי משמעות המקרא כך שמם : והשקות · כמו ולהשקות : שונים · משונים זה מזה וכן ודתיהם שונות ורבותינו דרשו מה שדרשו · ויין מלכות רב · הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין שהוא זקן ממנו : כדת · לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס : יסד לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה : על כל רב ביתו · על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים : לעשות כרצון איש ואיש · לכל אחד רצונו : ביום

ג׳ בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃

ד׳ בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃

ה׳ וּבִמְלוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃

ו׳ חוּר ׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת ׀ זָהָב וָכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת׃

ז׳ וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃

ח׳ וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ׃

גם

בְּשַׁתָּא דִּתְלַת לְמַלְכוּתֵיהּ דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עֲבַד מִשְׁתְּיָא וּמְטוּל מָה עֲבַד מִשְׁתְּיָא אֵירַת דְּאָמְרִין דְּכַד דִּין עֲלוֹהִי אִיפַּרְכְיָא וְאָזַל וְכַבְשִׁינַן וּבָתַר דְּאִכַּבְשִׁינַן אָתָא וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא וְאִית דְּאָמַר יוֹמָא דְּאִידָּא הֲוָה לֵיהּ וְשַׁדַּר אִיגַּרְתָּא לְכוּלְהוֹן מְדִינָתָא לְמֵיתֵי לְמֵיעַל קֳדָמוֹי חֶדְוָתָא שְׁלַח וּמִן כָּל רַבְרְבָנֵי מְדִינָתָא דְּיֵיתוֹן וְיֶחְדוּן עִימֵּיהּ וְאַיְתִין קֳדָמוֹי מְאָה וְעֶסְרִין וּשְׁבַע מַלְכִין מִן מְאָה וְעֶסְרִין וּשְׁבַע מְדִינָן וְכוּלְּהוֹן קִטְרֵי תָגֵי בְּרֵישֵׁיהוֹן וַהֲווֹ סְמִיכִין לֵיהּ עַל גִּנְזֵי מִילְתָא וְאָכְלִין וְחַדְיָין קֳדָם מַלְכָּא וַהֲוַיָאן פַּרְתּוּנָאֵי וְרַבְרְבָנֵי מְדִינָתָא קֳדָמוֹי וּמִן רַבְרְבָנֵי יִשְׂרָאֵל הֲווֹ תַמָּן מְטוּל דַּחֲזוֹן תַּמָּן מָאנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא הֲווֹן בָּכְיָין וּמַסְפְּדִין תַּמָּן׃ וּבָתַר דְּאָכְלוּ וּשְׁתוֹ וְאִתְפַּנְּקוּ אַחֲזֵי לְהוֹן יַת עַתְרֵיהּ דְּיִשְׁתְּאַר בִּידֵיהּ מִן כּוֹרֶשׁ מָרָאָה וְאוּף כּוֹרֶשׁ אַשְׁכַּח הַהוּא עַתְרָא בִּצְדָאוּתֵיהּ דְּבָבֶל חָפַר בִּכְפַר פְּרָת וְאַשְׁכַּח תַּמָּן שֵׁית מְאָה וְתַמְנַן אַחְמִיתִין דִּנְחָשָׁא מַלְיָין דְּהַב טַב וְהָרִין וּבוּרְלִין וְסַנְדַּלְכִּין וּבְהַהוּא עַתְרָא תְּקוֹף יְקָרֵיהּ יוֹמִין סַגִּיאִין וּמִשְׁתְּיָא לְרַבְרְבָנוֹי מְאָה וְתַמְנַן יוֹמִין׃ וּבְאַשְׁלָמוּת יוֹמֵי מִשְׁתְּיָא הָאִילֵין עֲבַד מַלְכָּא לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּכָחוּ חַיָּיבַיָּא בְּשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא דְּאִתְמְנִיאוּ עִם עַרְלָאִין דַּיָּירֵי אַרְעָא לְמִן רַבָּא וְעַד זְעֵירָא מִשְׁתְּיָא שִׁבְעָא יוֹמִין בְּדָרַת גִּינְתָא גַּוָּאָה דְּמַלְכָּא דַּהֲוָה נְצִיבָא אִילָנִין עָבְדִין פֵּירִין וּבוּסְמָנִין כְּבִישַׁן עַד פַּלְגוּתְהוֹן דְּהַב טַב וּשְׁלִימוּ בְּאַשְׁלָמוּת אֶבֶן טָבָא וּמְטַלְּלִין עִילָוֵיהוֹן כָּרֵם מָרְדְּכַי צַדִּיקָא וְסִיעָתֵיהּ לָא הֲווֹ תַמָּן׃ וּמִן אִילָנָא לְאִילָנָא הֲווֹ פְּרִיסָן יְרִיעָן דְּבוּץ גְּוָן חִוַּר כְּסַפִּירִין וּכְרַתְנִין וְתִכְלָא אֲחִידָן בְּאַשְׁלֵי מְטַכְּסִין צְבִיעָן בְּאַרְגְּוָנָא דַּלְיָין עִלָּוֵי אוּנְקְלָוָן דִּכְסַף וְדַשְׁרִין סַגְלְגָלִין דִּכְסַף כְּפִיסָן עִלָּוֵי עַמּוּדֵי מַרְמְרִין סַמְקִין יַרְקִין וּבַרְקִין וּמְרוֹקִין וְחִוָּרִין אוֹתִיב יַתְהוֹן עִלָּוֵי עַרְסָן דְּמִילַת חָזֵי מַחֲתָן וְעַל דַּרְגִּישִׁין דְּנַקְלְטֵיהוֹן דִּדְהַב טַב וְכַרְעֵיהוֹן דִּכְסַף שָׁרִין עַל סְטָיו כְּבִישׁ קְרוּסְטַלִּינִין וּמַרְמְרִין וְדוּרָא דִּכְרַכֵּי יַמָּא רַבָּא וְאִיטוּן מְצַיְּירִין מַקְפִין לְהוֹן חֲזוֹר חֲזוֹר׃ וּפָקִיד לְאַשְׁקָאָה יַתְהוֹן בְּמָנֵי דַּהֲבָא דְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְּאַיְתֵי נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא מִן יְרוּשְׁלֵם וּמָנַיָּא אוֹחֲרָנַיְיתָא דַּהֲווֹ לֵיהּ לְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הֲווֹ מְחַלְּפִין דְּמוּתְהוֹן הֵי כַּאֲבַר וּמִן קֳדָם מָנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא אִשְׁתַּנָּאוּ וַהֲווֹ שָׁתַן חֲמַר עָסִיס דְּיָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַלְכָּא דְּסַגִּי רֵיחֵיהּ וּבְסִים טַעֲמֵיהּ וְלָא כְּחֵיסְנָא אִילֵהֵין כְּמִיסַּת יְדָא דְּמַלְכָּא׃ וְשִׁקְוּתָא כְּהִלְכְתָא מִנְהַג גּוּפָא וְלֵית דְּאָנֵיס אֲרוּם כֵּן שָׂם טַעַם מַלְכָּא עַל כָּל דְּאִתְמַנָּא אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתֵיהּ לְמֶעְבַּד כִּרְעוּת גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל וְכִרְעוּת גְּבַר מִן כָּל אוּמָּא וְלִישָׁן׃

איף

הפרתמים ג׳ וסימ׳ בשנת שלש למלכו עשה משתה · ונתן הלבוש · לאשפנז רב סריסיו : הימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳ תחזקנה ידיכם השמעים · בן שבתי זממתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים : אחוז ואחוז ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות : מטות ב׳ וסימ׳ השכבים על מטות שן וסרוחים : חור כרפס ותכלת · ויין י׳ בליש׳ וסימ׳ ישתו יין נסיכם · ביין חלבון וצמר צחר · ויין ענושים ישתו · ויין חמסים ישתו · זכרו כיין לבנון · וחכך כיין הטוב · וכיין משתיו · ויין משתיהם · ויין מלכות רב כיד המלך :

אבן עזרא

רבי׳ אמרו כי עשה משת׳ בעבור שחשב כפי חשבונו ורא׳ ש[illegible] יגאלו ישראל [illegible]

אבן יחייא

[illegible]

גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֶּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לְמָהוּמָן בִּזְתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִיא׃ וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים כִּי־כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל־יֹדְעֵי דָת וְדִין׃ וְהַקָּרֵב אֵלָיו כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַּרְשִׁישׁ מֶרֶס מַרְסְנָא מְמוּכָן שִׁבְעַת שָׂרֵי פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַיֹּשְׁבִים רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת׃ כְּדָת מַה־לַּעֲשׂוֹת בַּמַּלְכָּה וַשְׁתִּי עַל אֲשֶׁר לֹא־עָשְׂתָה אֶת־מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּיַד הַסָּרִיסִים׃ וַיֹּאמֶר

מומן המלכה ושתי׃ רבות יתירה מגדת היה׃ לפי שפרחה בה קרנת כלי׃ ומהרג לפי שהרחיב בשפות בגות יפרעל ערומי׳ ועושה בהם מלחמה בשבת בגזר עליה שתחע ערומי׳ שבת׃ ויקיף׃ שמלחה לו דברי גנאי׃ כי כן דרך התוך כי כן מנהג המלך בכל מושפט לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין׃ והקריב אליו׃ לעיני׃ לפרוך לבריו לפניהם חלו הם כרשנא שתר וגומר׃ כדת מה לעשות׃ מיוסד על ויאמר המלך לחכמים׃ עופה׃

אבן עזרא

בית המלכות׃ חסר ב״ת כמו הנמלת בית יי׳׃ כטוב לב המלך׃ פועל עבר יחיד מגזרת מה טיבו מהלך׃ מרבונה׃ רבי׳ פי׳ שהיה חרבו של המן במדרש כי גם כתו עתה גם ים במדרש שהיה תליון והטעם שדבר טוב ועשה כמעשה תליון והחתת כי תלה הסמית הכותבים במגלת הס פרס״ין מתוכן והסתר מתורג׳ הדסה ותילו היו השמות עבריים לת מוכל לדעת טעמם כי מין השמות נמצאים על מחכונת מחת כי הנה ברעה שבב״ת תיכנו סורס ממרו ברעה ונח מן יבחמנו ושמוחל מגזרת שחול׃ כתסר לפרס במקומו והמלך כוה להרחות יופי המלכה גם כן מנהג מרן מלוס ויתכן היות ושפי ממלכות שמנהג הנשים להסתתר לו תחבה שהוא סבור׃ לבוא בדבר המלך׃ בעבור כי ויקצף המלך מאד ושמתו בערה בו הטעם שהוסיפה כתס: יודעי העתים חכמי המזלות מו העתי׳ שעברו על המלכים הקדמונים׃ רואי פני המלך׃ יש מקומות שלא ירחה המלך לכל מנשיו ובספר מלכי פרס כתוב כי מרבע מעלות הס הסרי׳ המערב׳ הרחסונה יושבת בתחילה לפני המלך וזה הטעם שהכיוס רחסונה במלכו׳ כמערב׳ המלכו׳: עומק

אבן יחיא

הסתים היו מוזכ׳׃ וכלים מכלים סוגים ל״ל לף׳ כי המוקד היה לחד׳ היו סוגים ומתקלפים בגזרות משתכו׳ ויפות זאת מוקת׳ ויין מלכות רב׳ בלה ביין פס כל מיני תכילה׳ ול״ל כי הסעודה וכל מיני התוכלים היו רבים כיד המלך הידוע תשר לחרתי כי הלחה לת עושר כגוד מלכותו ולת יקר תפלרת גדולתו ושכח קלן שם הסעודה פה יין כפשר פעמים רבות תקלק לתם ובלומרו שימו לתם׃ כי הסעודה הגעשית לכבד החיים ולהכרתי תקלק על שם לתם כלומרו ולתם לכך תגוש יפעד׃ והסעודה המותרית ובתשבת הסמתה תקלק על שם יין כלומרו יין ישמח לבב תגוש׃ והשתיה כלת וגו׳ ל״ל נעניני הלכילה כגד מ׳ותי לילך כי בכמותם ומיכותם יתפחים ליד המלך׃ ומיכני תפחים כתך׃ ל״ל כי היו ניתנים לכל תים ותים לפחות היין כדתו וכתכונו׃ כי יש מי שרגיל לפחות קודם הסעודה בתכונה רב׃ ומי שרגיל לפחות לתריט׃ או בתחילתה׃ או תוך׃ או סוף׃ ולת כלם בלתי תפלה לדיט או תוך׃ ובתכונו ותתו היו נותנים לותו תלים׃ לין לותם וגומר לין היה תוכם לת נתכילה ולת נשתיה ולת בשתים׃ ולת כשם דבר כי כן היה סד המלך על כל דבר ניתו המיוחים על תסעודה׃ לעשות כלון לים ותים וכל דבר׃ ושלת יכלה תים בקטון כגדול בסעודת תמלך׃ כלומר בדוב הסעודות לסר יכלתו תם בתקדה תם בעשם הנשים היה׃ או בסדר היסיבה או בלתיה׃ וזה כי תכלית המלך היה לקחת לב עבדיו ושיתחביהו גם ושתי תמלכה וגומר סיבר כי כתסר המלך כשם שבשתן הגבירה כדי לעשתם בדיטו משתה החיכוים בבית המלכות לסר למלך לת ורוים כי לכבדן עשם׳ החשתה בתדרי בית המלך דבר היה יותר יפה ויותר ידים מבית מלכותה׃ כיוב הסביטי דטוב לב המלך וגומר הן ביתיכם כי תלת ס׳ היתה זאת ושלש מכה ביץ רפותה פרת׳ למען יקח לסחר לעשה בת רשע ושתי זאת הסעודה לוכשת בנות ים לחגל לת יום הסבת ויהיה תלבשתן סתרטין כדי לבעלות טרותן׃ ולל נקתות השיב גמולה בכתפה׃ וכשהיה ערומה ביום השבת התחול על ידה ולעיני כל׃ ולף כי הדבר היה נכוי בעשה ע״י לתגעיים טהביים׃ והוא כי בחיות שהיין ישמח לבב תגוש׃ ומגדיל תלות התשתה ובלומרו זכות יין ותירוש יקח לב׃ ביום הסביטי היה שבעה סריסים תחסרה׃ והסביטי תשם לבחיה׃ כתוב לב המלך ניין׃ ולולי כי הגיע שובת היין היתה לל קלה השכרות׃ לתר לתהומן וגו׳ לתר היו שבעת הסריסים הרחוים לת פני תמיד להיותם יותר מעולים׃ להניח לת ושתי תמלכה לבחיו ערומה׃ ולכתוב תכתיו ג״ל׃ ובכתר מלכות בראשה׃ לעשתי תלכות׃ התכלית שהוה שתנו לבחיו הכתר תלכות׃ היה לפי לחרות תעתים ושהיות היה נלות לו תנה לעשתו ושתי לת תול מדוקך היותה תיושבת תמלכות׃ כי תוזע בעוכך בלר הרשע לל נתר כי תם זאת הרשעה׃ לת יופיה׃ כי תוקך יופי תניה תשר בכרת היותה בכרת הארץ לל יהיה יופי תשים בכל תארץ היותה בכרת תיותה לת סוע ותזע תמלוכה׃ והכרת פניה עשתה בה׃ והתכלית שלוה שעשתה לפניו עדותה להרחות העתים והשרים כי עיבת תדלת היה לחרוג לת תלות כפשו כפם תמלות כי ידעה לשבת עתית קיין׃ ותזוד נלותו ונלוני לל היה תחזיק כל העם תהוא׃ וכלם כחין כגדו׃ וכלשר לל יתבייש שר וקלין תלך לת תדברים להיותם כגדיו ובלין כגדו׃ כן הלה לתחזורות להרחו׳ העתים נלותו כמעשה הלו כי לל היה תחזיק כי שם כבתמות הסלה וכתיתו יעד׃ ותיתן תמלכה ושתי לת מדברים להיותם כגדיו ובלין כגדו׃ כי פלתה היה לדבר כגגדו דברי קלניתין׃ וכי נודעתי הוא שותה שכור בדברי תלה׃ ותני היה שותה כגגד לפף ולל היה יושכב תלוגו׃ בתוגן כי כגגד שתר תלכה לחזר׃ ויקלף תמלך תלר וכגגד פלותה היה עליו בדברי קגטדין תחזקו בעיגים בו׃ ויתזור תמלך וגו׳ כיוב כי לף מקלף תמלך ותחזקו בערה בו׃ שתר שתת תלך תלכי גוים׃ ולכן היה תהיין כי היה לל יודעו יהלגתה ולל יבוא לחזור תפני תכל׃ הכה לל כן עשה לחבשו כן יקומו כל העם תקלה להושיעה׃ להיותה היה תלמשנה תלמשיית שלהם׃ ושפש כן התכלית שדבר בעבדו היה שולח להביאה לפניו בכתר תלכות לקניט תת יופיה תלומרו כי ירם לותו בעד לעשתו׃ ולל נזול ובמוב הוא לתו׃ כן יהיה לו לניוגע בעיגיו והלבוזאו על דבר שם בו׃ ולכן בהלשובה שלל שלה תן תחכיים יודעי העתים ויבוא תשגיחו תם יגוע בחלכותו ופיקה בהומנו לותה׃ כי כן דבר תמלך וגומר כ״ל וכתו כן היו דבריו לכני כל יודעי דת ודין לשתול להם תה תחייב היה תחייב על ככה׃ ותם ישבו תם שרשין תקוייב׃ והקרוב לליו וגומר שרשין תשרים בתם שרים שלל תזוקרי שתים תה יהיה לחרית הדבר׃ וכגלוי שם דבריו ושגיעתי כרין לחתן לת יוכלו העתים להסתעם כגגדו בהיות כי הוא לל גבא בם ותם ישבו תם שרשין תקוייב׃ והקרוב לליו וגומר כי תכרשנא שתר תדתתא תרשים תם מכשנא שהיו תחלי תמלך היותר קרוב תליו תכם׃ ותם־עתם היה הספר תתוכן תזכע תגב בן בתלך׃ והלילה לוה כי קרוב הוא תזוקה על שזכו לליחר תפשלים ולל לכלם׃ כשיותו כשם יתיד׃ תה עתם היה שם לכלם היה לו לגזור

טעמה משתה נשים בית המלכות רוצה לומר בבית המלכות ולו נס ושתי המלכה להורות כי מאת המלך נהיה זה כדי שלא יבוזו הנשים מלבעלי האנשים ולא יהיו סדר שיהיו האנשים לבד והנשים לבד׃ שבשעת הסריסים המשרתים לת פני המלך מחשורום׃ ידמה שהם היו מסורסים ולזה שלח המלך לקרוא ושתי כי תיכף רמוייש לשגל׃ והספר שיהיה הרצון שריס כשעם תמרו בדבר המלך תשר ביד הסריסים׃ ותתמן המלכה לבוא בדבר המלך תשר ביד הסריסים כי תף על פי שתמרו לה זה בשם המלך תלו הסריסי שהיו רואי פתחמין בדברים׃ כי הם מהמלך הנה עם כל זה מתנה לבוא למלכות מלות המלך׃ ותספר שיהיה הרצון בזה כי היה לת רצון׃ לבוא בדבר המלך מפני היותו ביד הסריסים כי לגלוחה היתה רוצה שיהלן לה לחסרום שריס רבים ככבדים מתלה׃ לחכמים יודעי העתים הנה חכמים החלו היו חכמים בדינין ובפלוסופים המדיניים ולזה יוכלו לבוא בדברים כפי הרצון ועם זה היו יודעי העתים רוצה לומר שהיו בקיאים בחכמו׳ המזלות כי בזה יתייעצו לעשות בדברים לפי מה שיגית מהמסודר מהגרמים השמימיים ולזה תמר לפני כל יודעי דת ודין׃ והקרוב תליו כרשנא וגומר תמר שהקרוב תליו מלו׳ החכמים תסר בזה התפר שיוכל להגיד לבם זה הענין כדי שיספטו בו לפי הרצון היו תלו שזכר כי הם היו רואי פני המלך תמיד והם היו הקרובים להיות יושבים במלכות כי תף תכי רוב תכמתם היו בעלי המזלות ונקרובים

מפרה

בימים השביעי ב׳ ר״פ וסימ׳ נשיא לבני אפרים׃ כתוב לב המלך כיון׃ להראות ג׳ ומ״ל יסי׳ אתה התלות׃ להראות הבעים והשרים׃ להראות את אסתר בדבר המלך ג׳ וסימ׳ תמאן המלכה ושתי׃ הרצים יצאו דהשתא׃ הרצים רכבי הבכשי׃ דהשתא וסימ׳ וישם את השפחות׃ ויהי בל״תתה ויתן יד׃ תקריב את אשר לחבאת׃ כל הפקי׳ם למחנה יהודה׃ ויהי לבני אהרן׃ בחרו לכם הפר האחד׃ ושלמתי ראשנה משנה׃ ומדתי פעלתם׃ במעל הזה ראשונה׃ והקרוב אליו כרשנא׃ במעל׃ ומלך׃ ושלמתי׃ ראשונה כתיב בויי׳ וא״לף ויהי לבני אהרן ראשנה כתיב ביו״ד בתר א״לף ושארא ראשנה כתיב חסר וי״ן׃

רלבג

וקרובים אליו בישיבתם והאולם האחרים כשיבאו שם היו רחוקים מישיבת המלך והנה ידמה שהיתה הסכמתם כי כשתשאל עצה מהם יתחיל הקטן מהם לדבר תחלה כדי שתשמע עצת כל אחד מהם כי אם ידבר הגדול תחלה הנה הנשארים ירחו מלחלוק עמו ולא תהיה שם עצה זולתי מאחד מהם ולזה דבר תחלה ממוכן שהיה הקטן מאלו החכמים ולפי שישר עצתו בעיני המלך והשרים כעשתה עצתו ולא יעבור רוצה לומר שיתקיים תמיד זה הענין לא יסור · אשר לא תבא ושתי לפני המלך ומלכותה יתן המלך לרעותה

רש"י

עותה · לשון עון : כי יצא דבר המלכה על כל הנשים · זה שביזתה את המלך על כל הנשים להבזות אף הן את בעליהן : תאמרנה שרות פרס ומדי · לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר : וכדי בזיון · ויש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף : דבר מלכות · גזירת מלכות של נקמה שלוה להרגה : ויכתב בדתי פרס ומדי · בספרי חוק ומנהג המלכות : ולא יעבור · חוק זה מביניהם שהוא זה חוק ודת לכל הבזה את בעלה : אשר לא תבא ושתי · ולכך נהרגה : ומדבר כלשון עמו · כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא בת לשון אחר : ויפקד

אסתר

וַיֹּאמֶר מומכן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לֹא עַל־הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עָוְתָה וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה כִּי עַל־כָּל־הַשָּׂרִים וְעַל־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ כִּי־יֵצֵא דְבַר־הַמַּלְכָּה עַל־כָּל־הַנָּשִׁים לְהַבְזוֹת בַּעְלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן בְּאָמְרָם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לְפָנָיו וְלֹא־בָאָה׃ וְהַיּוֹם הַזֶּה תֹּאמַרְנָה ׀ שָׂרוֹת פָּרַס־וּמָדַי אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־דְּבַר הַמַּלְכָּה לְכֹל שָׂרֵי הַמֶּלֶךְ וּכְדַי בִּזָּיוֹן וָקָצֶף׃ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא דְבַר־מַלְכוּת מִלְּפָנָיו וְיִכָּתֵב בְּדָתֵי פָרַס־וּמָדַי וְלֹא יַעֲבוֹר אֲשֶׁר לֹא־תָבוֹא וַשְׁתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה׃ וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּדְבַר מְמוּכָן׃ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ׃

ב

א אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ׃ וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה׃ ויפקד

תרגום

וַאֲמַר מְמוּכָן הוּא הָמָן בַּר בְּרֵיהּ דַּאֲגָג רַשִׁיעָא קֳדָם מַלְכָּא וְרַבְרְבָנַיָּא לָא עַל עֲלוֹי דְמַלְכָּא בִּלְחוֹדוֹי סָרְחַת וַשְׁתִּי מַלְכְּתָא אֲרוּם עֲלוֹי כָּל רַבְרְבָנַיָּא וְעַלוֹי כָּל עַמְמַיָּא דִי בְּכָל פִּלְכַיָּא דִי שַׁלִּיט בְּהוֹן מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ אֲרוּם יִפּוֹק פִּתְגַם גְּזֵירַת מַלְכְּתָא עַל כָּל נְשַׁיָּא לְאִתְגַּלְגָּלָא בְּרֵיהוֹן קֳדָמֵיהוֹן בְּמַלְּלוּתְהוֹן חֲדָא עִם חַבְרְתָא כַּד כְּרַם בְּקוּשְׁטָא מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲמַר לְאַיְתָאָה יַת וַשְׁתִּי מַלְכְּתָא קֳדָמוֹי וְלָא עָלַת׃ וְיוֹמָא הָדֵין תְּהֶוְיָין אָמְרָן רַבָּנָתָא דְפָרְסָאֵי וּמָדָאֵי לְמֶעְבַּד לְגוּבְרֵיהוֹן הֵיכְמָא דִי קַבִּילוּ יַת פִּתְגָם דַּעֲבַדַת וַשְׁתִּי מַלְכְּתָא וּמִתְמַלְּכִין לְמֶעְבַּד כְּדֵין לְכָל רַבְרְבָנֵי מַלְכָּא וּמַן יְכוֹל לְסוֹבָרָא כְּמִיסַת חוּךְ דִּין וּרְגִיז׃ אִין קֳדָם מַלְכָּא שַׁפִּיר יִפּוֹק פִּתְגַם גְּזֵירַת מַלְכוּתָא מִן קֳדָמוֹי וְיִתְכְּתִיב בִּגְזֵירִין פָּרְסָאֵי וּמָדָאֵי וְלָא יִתְבַּטִּיל הָדָא גְּזֵירְתָא דִי לָא תֵּיעוּל וַשְׁתִּי קֳדָם מַלְכָּא וּמִן בָּתַר דְּתֵיתֵי קֳדָם מַלְכָּא יְגַזֵּר מַלְכָּא וְיַעְדֵּי יַת רֵישַׁהּ וּמַלְכוּתָא יִתֵּן מַלְכָּא לְחַבְרְתַהּ דְּשַׁפִּירָא מִינַּהּ׃ וְיִשְׁתְּמַע פִּתְגָם גְּזֵירַת מַלְכָּא דִי יַעֲבִיד בְּכָל מַלְכוּתֵיהּ אֲרוּם גְּזֵירְתֵיהּ רַבָּא הִיא וּמִן בָּתַר כֵּן כָּל נְשַׁיָּא יִתְּנוּן רְבוּ וִיקָר לְמָרֵיהוֹן לְמִן רַבָּא וְעַד זְעֵירָא׃ וּשְׁפַר פִּתְגָם קֳדָם מַלְכָּא וְרַבְרְבָנַיָּא וַעֲבַד מַלְכָּא כְּפִתְגָם מְמוּכָן׃ וּשְׁלַח פִּיטְקִין רְהִיטִין בְּעִזְקְתֵיהּ לְכָל פִּלְכֵי מַלְכָּא לְפֶלֶךְ וּפֶלֶךְ כְּמִכְתַּב רוּשְׁמֵיהּ וּלְוַת עַמָּא וְעַמָּא כְּמַמְלַל לִישָׁנֵיהּ קָרְיָין וְכֵן אֲמַר אַתּוּן עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא דִי דַיְרִין בְּכָל מַמְשַׁלְתִּי אִזְדַּהֲרוּ לְמֶהֱוֵי כָּל גְּבַר מְסָרְבַן עַל אִתְּתֵיהּ וְכָפֵי לַהּ׃ בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין כַּד פָּח וְאִשְׁתְּדַךְ מְרַוְיַית חַמְרֵיהּ וְכַד נָח תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ דְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שָׁרֵי לְמִדְכַּר יַת וַשְׁתִּי מְתִיבִין רַבְרְבָנוֹי וְכֵן אָמְרִין הֲלָא אַתְּ הוּא דְחַיֵּיבַת עֲלַהּ דִּין דִּקְטוֹל עַל מַה דַעֲבַדַת אֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא אֲנָא לָא גְזֵרִית לְמִקְטְלַהּ אֱלָהֵן דְּתֵיתוּל קֳדָמַי וְלָא עָלַת וּפְקֵידִית לְמֶעְדֵּי מִינַּהּ מַלְכוּתָא אָמְרוּ לֵיהּ לָא הָכִי אֱלָהֵן דִּין דִּקְטוֹל גְּזַרְתְּ עֲלַהּ בַּעֲטַת שִׁבְעָא רַבְרְבָנַיָּא מִן יַד תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וּגְזַר לְמֵיהֱוֵי צְלִיבָן שִׁבְעָא רַבְרְבָנַיָּא עַל צְלִיבָא׃ וְאָמְרוּ עוּלֵימֵי דְמַלְכָּא מְשׁוּמְּשָׁנוֹי יִבְעוֹן לִצְרוֹךְ מַלְכָּא עוּלֵימָן בְּתוּלָתָן שַׁפִּירָן בְּחֵיזוּ׃

אבן עזרא

עותה · ישרת עלמו ואחר פוח וכן הוא כי על כל השרים עותה וזהו הוא העון שיבא וישמע זה הדבר : והיום הזה · יהיה אמור והוא פעול : וכדי בזיון · ודי זה הבזיון והקצף שיהיה כין איש לאשתו : ולא יעבר · שלא יסור זה החוק : לרעותה · הוי"ו תחת יו"ד רעיתי שהוא תחת ה"א השורש : פתגם · כמו דבר וכן בקהלת ובארמית : כי רבה · אע"פ שהיא רבה כמו כי עם קשה עורף הוא : יתנו יקר · שב אל מלת כל איש : שורר בביתו · מושל באשתו · ולא ישנה ממנהג הכשי לשונו אפילו לדבר בלשון אחרת · ויש אומרים כי ערב דבר אחר עם זה האשה שלא יהיה קלון למלך : כשוך · שם הפועל מפעלי הכפל : זכר את ושתי · בפה ויתכן שזכר את יופיה על כוי"ו ואת אשר עשתה : נגזר · מגזרת בין הגזרים : יבקשו · בנוח הפ"ן והדגש להדגש ורבים כמוהו ותחסר מלת מבקשים כמו אשר יולדה אותה לגוי : תמרוקיהן

אבן יחייא

מסורה

מנחת ערב

רשי

ויפקד המלך פקידים · לפי שכל פקיד ופקיד ידועות לו נשים היפות שבמדינתו : זכר את ושתי · את יפיה וכעסו : תמרוקיהן הן דברים המלחלחין כמו ומורק ושוטף שמן ערב ומיני סמנים ובשמים המטהרין ומעדנין את הבשר : איש יהודי · על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים בין הגוים ואפי' משבט אחר הם : איש ימיני · מבנימין היה כך פשוטו ורבותינו דרשו מה שדרשו : לו לבת · רבותי' פירשו לבת לאשה : ויבהל את תמרוקיה · זריז וממהר בשלה משל כולן : הראויות לתת לה · לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו : וישנה · שינה אותה : אשר

רלבג

ונתן תמרוקיהן כדי לייפותן ולעדן הבשר ולפי שנבחר ... ושתי בא לזכו' יחמה ודבר מרדכי בן דול' ונתבאר מזה ... על איש מבנימין כי מבנימין היה שאול אשר הסח'ת את ... אסתר ככרתו ונשחתו על יד מרדכי והסתר כמו שביאר ...

ג ויפקד המלך פקידים בכל־מדינות מלכותו ויקבצו את־כל־נערה־בתולה טובת מראה אל־שושן הבירה אל־בית הנשים אל־יד הגא סריס המלך שמר הנשים ונתון תמרקיהן:

ד והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך תחת ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן:

ה איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן־יאיר בן־שמעי בן־קיש איש ימיני:

ו אשר הגלה מירושלים עם־הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך־יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל:

ז ויהי אמן את־הדסה היא אסתר בת־דדו כי אין לה אב ואם והנערה יפת־תאר וטובת מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת:

ח ויהי בהשמע דבר־המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל־שושן הבירה אל־יד הגי ותלקח אסתר אל־בית המלך אל־יד הגי שמר הנשים:

ט ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את־תמרוקיה ואת־מנותיה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת־לה מבית המלך וישנה ואת־נערותיה לטוב בית הנשים:

ויזמני מלכא אפיטרופין בכל פילכי מלכותיה ויכנשון ית כל עולימתא בתולתא שפירת חיזו לשושן בירנתא לבית נשיא דיתמן דימוסן ובנאון דיתמן מתמני הגא רב סריס דמלכא נטיר נשיא ויתגזר למהוי יהיב סמתר משחהון: ועולימתא די תשפיר קדם מלכא תיעול למחסן מלכותה חלף ושתי ושפר פתגמא קדם מלכא ועבד הכי: גבר חסידא ומודה ומצלי קדם אלהא על עמיה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי אתקרי על דהוה מתיל למירא דכיא בר יאיר בר שמעי בר גרא בר קיש גברא דמן שבטא בנימן הוא שמעי דאקיל ית דוד ובעא יואב למקטליה ולא שבקיה על דאסתכל ביה ברוח נבואה וחמא דאיטמוסי מרדכי ואסתר למיפק מיניה וכרו פסק שמעי מלמילד פקד דוד לשלמה בריה למקטל יתיה: די אזל בגלותא מן ירושלם עם גלותא די אגליאת עם יכניה מלכא דיהודה די אגלי נבוכדנצר מלכא דבבל וכד צדא כורש ודריוש ית בבל נפק מרדכי מן בבל עם דניאל וכל כנישתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מן תמן ועלו עם כורש מלכא למידר בשושן בירנתא: והוה מרבייא ית הדסה היא

לא

אסתר ברת אחבוי ואמאי הוו קרין לה הדסה על די הוות צדיקתא וצדיקיא דמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הוות צניעא בביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי דאית עבידא לה להורביגא ארום לית לה אבא ואמא עולימתא שפירת ריווי ושפירת חיזו ובעידן דמית אבוהא אישתארת במעין דאימה וכד ילידת יתה אימה מיתא אמה ונסבה מרדכי ליה בביתיה והוה קרי לה ברת: והוה כד אישתמע פתגם כרוז מלכא וגזירתיה ובאתכנשות עולימתן סגיאין לשושן בירנתא ליד הגי ואידברת אסתר באונסא ואיתעלת לבית מלכא לידא דהגי נטיר נשיא: ושפירת עולימתא בעינוי ואיטענת חסדא קדמוי ופקיד לאיתבהלא ית סמתר רבותהא וית כתנתהא המניכין ולבושי מלכותא למהוי יהבין להוית שבע עולימתן לשמשותא שבע יומי דשבתא חולתא הוות משמשא קדמהא בחד בשבתא רוקעיתא בתרין בשבתא גנוניתא בתלת בשבתא נהוריתא בארבע בשבתא רוחשיתא בחמיש בשבתא חורפיתא בשיתא בשבתא רגועיתא ביומא דשבתא כולהון צדקתן וחזיין למיתן לה מיכלא ומשתיא על ידיהון מן ביתא דמלכותא ושני יתה וית עולימתהא לאוטבא להון ולפנקותהון בבית נשיא:

לא

אבן עזרא

תמרוקיהן · כמו תמרוק ברע : איש יהודי · בעבור היותו ממלכות יהודה נקרא כן : בשושן הבירה · כי בשער המלך היה קוד' דבר אסתר על כן הוא ...

אבן יחייא

מסרה

הלא מפני שחשב הני כי היא תהיה מלכה להיותה והר׳ יפה בעיניו מכולן הכה מפני זה תהר לתת לה התמרוקיה והמתנות הראויות לתת לה וכנה מקומה ומקום נערותי׳ ממקום שאר הבתולות על שנתר לה המקום היותר טוב שבבית הנשים · כי מרדכי לוה עליה אשר לא תגיד ידמה כי מרדכי רחה שהיא תהיה מלכה תחת ושתי לפי שעל

אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה ושלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה : ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי דוד שנאמר גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך ... בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי ...

לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד׃ וּבְכָל־יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לָבוֹא׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעֲשְׁגַז סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרְאָה בְשֵׁם׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר טו בַּת־אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ׃ וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ׃ ויאהב

לָא חַוְיָתָא אֶסְתֵּר יָת עַמַּהּ וְיָת יִלְדוּתַהּ מְטוּל דְּמָרְדְּכַי פַּקְדָהּ דְּלָא תְחַוֵּי וּמְטוּל מַה פַּקְדָהּ דְּלָא תְחַוֵּי מְטוּל דַּחֲשִׁיב בְּלִבֵּיהּ מָרְדְּכַי וְשַׁתִּי דַּעֲבַרַת יְקָרָא לְנַפְשַׁהּ וְלָא צְבִיַּת דְּיֵיתֵי לְמֵיחְמֵי שׁוּפְרַהּ לְמַלְכָּא וּלְשִׁלְטוֹנַיָּא דִּין יְתַהּ דִּינִין בִּישִׁין וּקְטַל יָתַהּ וּלְמָה לָא חַוְיָאַת אֶסְתֵּר עַמַּהּ וְתוֹלְדוּתַהּ דִּילְמָא רְגִיז עֲלַהּ מַלְכָּא וְקָטִיל לַהּ וּמְשֵׁיצֵי עַמָּא דִּי הִיא מִנֵּיהּ לְכֵן פַּקֵּד יָתַהּ דְּלָא תְחַוֵּי עַמַּהּ וְתוֹלְדוּתַהּ׃ וּבְכָל יוֹמָא וְיוֹמָא מָרְדְּכַי הֲוָה מְצַלֵּי וְאָזֵל קֳדָם דַּרְתָּא דִּי בְּבֵית נְשַׁיָּא לְמִידַּע יָת שְׁלָמָא דְּאֶסְתֵּר וּמָה אִתְעֲבִיד בַּהּ׃ וְכַד מְטָא סִידוּר עוּלֵימְתָּא וְעוּלֵימְתָּא לְמֵיעַל קֳדָם מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ כְּסוֹף דִּיהֱוֵי לַהּ כְּהִילְכַת נְשַׁיָּא דִּמְתִינָן בְּתַפְנוּקֵיהוֹן תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחֵי שַׁתָּא אֲרוּם כְּדֵין שָׁלְמִין יוֹמֵי סַמְתּוֹרֵיהוֹן שִׁיתָּא יַרְחִין בִּטְכַסַּת וְאַנְפִּיקִינוּן דְּכַנְתָּרִיַּת סַעֲרָא וּמְפַנַּק יָת בִּישְׂרָא וְשִׁיתָּא יַרְחִין בְּבוּסְמַיָּא וּבְסַמְתּוֹרֵי נְשַׁיָּא׃ וּבְהָדֵין זְמַן בָּתַר דְּשָׁלְמִין תְּרֵי עֲסַר יַרְחִין שַׁתָּא עוּלֵימְתָּא עַיְילָא לְוַת מַלְכָּא יָת כָּל רַבְרְבָן דִּי צָבְיָא לְמֵימַר מִן יַד יִתְיְהַב לַהּ לְמֵיעַל עִמַּהּ מִבֵּית נְשַׁיָּא עַד בֵּית מַלְכָּא׃ בְּעִידַּן רַמְשָׁא הֲוַת עָיְלָא לְשַׁמּוֹשֵׁיהּ יָת מַלְכָּא וּבְעִידַּן צַפְרָא הֲוַת תָּיְבָא לְבֵית נְשַׁיָּא תִּנְיָין לִידָא דְּשַׁעַשְׁגַז רַבָּא דְּמַלְכָּא נְטִיר מַטְרוֹנִיתָא וּמִכָּן וְאֵילָךְ לָא תֵיעוּל תּוּב לְוַת מַלְכָּא אֲרוּם אֱלָהֵין הַהִיא דְּאִתְרְעִי בַּהּ מַלְכָּא וְקָרֵי לַהּ בִּשְׁמָא מְפָרַשׁ וּכְתִיב׃ וְכַד מְטָא סִידוּר אֶסְתֵּר בְּרַת אֲבִיחַיִל אַחְבּוּי דְּמָרְדְּכַי דִּי נְסַבָה לֵיהּ לִבְרַת לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לָא אִתְבָּעִית צְרוֹךְ לְכָל מִידַּעַם אֲרוּם אֱלָהֵין יָת מַן דְּיֵימַר הֵגַי רַבָּא דִּי לְמַלְכָּא נְטִיר נְשַׁיָּא וַהֲוַת אֶסְתֵּר טְעִינַת טִיבוּ וּמַשְׁכְּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי כָּל חָזָהָא׃ וְאִדְּבָרַת אֶסְתֵּר לְוַת מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאִיתָּא וְאָעֵיל יָתַהּ לְבֵית אִדְּרוֹן בֵּית מַלְכוּתֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה הוּא יַרְחָא דְּטֵבֵת בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא לְמַלְכוּתֵיהּ׃ ורחים

אבן עזרא

אבן יחייא

מנחה ערב

מסורה

והנחה למדינות עשה · לכבודה הניח להם מן המס שעליהם : ויתן משאת · שלח דורונות להם והכל כדי לפתותה שתגיד מולדתה ואע"פ כן אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזומן והמרמזה על כך : לשלוח יד להשקותו סם המות : ויודע הדבר למרדכי · שהיו מספרים דבריה' לפניו בלשון טרסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית : ויכתב בספר דברי הימים · הטובה שעשה מרדכי למלך : אחר

רלבג

הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות · ידמה כי לא בעל המלך כל הבתולות אך הנבחרות מהם כי כבר מהר שומר הנשים תמרוקי אסתר ונערותי' ולזה לא יתכן שתהיה היא האחרונה ולזה אמר כי כאשר באה אסתר אליו אהבה מכל הנשי' הפלגשי' שבא עליהן ונשאה חן וחסד לפניו מכל הבתולות הנשארות אז שם כתר מלכות ברא"ש ונתבאר שהיה נושאת חן בעיניו יותר מכולן כי אז נוה המלך לקבצן לפניו לראות אם תהיה יותר נושאת חן בעיניו מאסתר כמ"ש ובהקבץ בתולות שני' וידמה שלרוב נושאת חן בעיניו לא בעל אותה המלך כי אם אחר ששם כתר מלכו' בראש' כי לא היה זה ראוי בחק המלכו' ואולם האחרו' בעל ונשארו פלגשים לו ולזה קבץ אז המלך כל הבתולות הנשארות לברר איזו מהן תמצא יותר בעיניו · והנחה למדינות עשה · רוצה לומר שנוה למדינות שיונחו ממלאכה ביום שנשא אסתר להנאה ולזה היתה ההנח' גם כן מה שפלא לעזרא ונתן לו את כל בקשתו כמו שכתוב בספר עזרא ורצו עלו רבים מבני ישראל אל ירושלים כמו שנזכר שם ואז גם כן פטר המסים אשר היו על עבדי בית ה' כמו שנזכר ... קודם זה כתבו שטנה על יושבי' ועל יושבי יהודה כמו שנזכר שם וגם אחר זה לפי הנר' מדברי נחמיה בן חכליה · ויתן משאת כיד המלך · רוצה לומר שנתן מנות יפות במשתה ההוא כ... יד המלך אשר התבאר היותה בתכלית הרבוי · ובהקבץ בתולות שני' ומרדכי יושב בשער המלך · רוצה לומר כי בהקבץ הבתולות שנקראו לפני המלך ליבחר מהם ... אסתר אליו לעיין אם יש יותר יפה ממנה כדאיתו ... חן בעיני המלך ... על היותה ... לפניו מכל הב...

ומרדכי יושב בש... וזה כי מפני ... היו שואלי' עליהו במשפט ... היה אחד מיושבי שער המשפט אשר בבית המלך ... כי הסתר שמרה מצות מרדכי לבלתי הגיד עמה ומולדתה והיתה עושה מאמר מרדכי כאשר היתה באמנה עמו · בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך ונומר ידמה שכבר נודע זה הסוד למרדכי אם מצד שהם מדברים זה אל זה בלשונם והיו חושבין שאין שם מי שיבין דבריה' והנה היה מרדכי מבי' לשונם כי הוא היה מסנהדרין כמו שאמרו ז"ל והם היו מבינים כל הלשונות · או נודע לו זה ברוח הקדש או מצד רמיזותיהם ולזה ספר שכבר כעס כל אחד מאלו שני הסריסים שהיו משרי המשקים והגיע מכעסם שבקשו לשלוח יד במלך אחשורוש להמיתו בסם המות שישימו ביין · והנה ידמה כי מפני ידיעת מרדכי כעסם על המלך והרגיש בבקשתם זה הסם המית שפט תכף שלוחת הסבה התחלו בהגעת זה הסם להם ולולי זה לא היה צריך לומר קצף בגתנא ותרש משומרי הסף אבל יספיק שיאמרו שהם בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש : אחר

אסתר ב

וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר מִכָּל־הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד לְפָנָיו מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי׃ וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה גָדוֹל לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו אֵת מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה וַיִּתֵּן מַשְׂאֵת כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃

כ אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת־עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה אִתּוֹ׃ בַּיָּמִים הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי־סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ׃ וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי׃ וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃

אחר

תרגום

ורחים מלכא ית אסתר מכל נשיא דהוו מתנסבן ואיטענת רחמין וטיבו קדמוי מכל בתולתן ושוי מניכא דדהבא על רישה וטרד מן קיטון בית דמכיה ית איקנין דושתי ואוקים תמן ית איקנין דאסתר ואותיב יתה על כורסי הנין ואמליך יתה חלף ושתי׃ ועבד מלכא משתיא רבא לכל רברבנוי ועבדוי והוה קרי ליה משתיא דאסתר והניית שבוקכרגא לפילכיא עבד ויהב ליה מתנן וחולק כמיסת ידא דמלכא׃ ובאתכנשות בתולתן זימנא תיניתא ומרדכי מצלי ואזיל ויתוב בתרע מלכא׃ ומיכת ויומא זימנא חדא הוה שאיל לה מלכא מאידין אומא את ולא הות אסתר מחויא ילדותה וית עמה כמא דפקיד עלהא מרדכי וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת שביא ומועדיא הות נטרת ביומי ריחוקא הות מיזדהרא תבשילין וחמרא דעממין נוכראין לא הות טעמא וכל פיקודיא דאיתחייבין בהון נשיא דבית ישראל הות נטרא על פום מרדכי היכמה דהות נטרת כד הות מתרביא עמיה׃ ביומיא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינת לה אסתר בתרע מלכא וכד חזו תרין רברבניא כדין כנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא מלכתא כפתגם מלכא בעיא לסלקא יתן ולאוקמא ית מרדכי לירת רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכין איתייעטו בלישנהון בגתן ותרש טירפאי תרין רברבני מלכא מנוטרי פלטירא ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטיל לאסתר מלכתא ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה׃ ואשתמודע פתגמא למרדכי על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין וחוי לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא ואיתכתיב על שום מרדכי׃ ואיתבע פתגמא ואשתכח קשוט ואצטליבו תרויהון על קיסא ואיתכתיב בסיפרא דכרניא דמיתקרי תדירא קדם מלכא׃ בתר

אבן עזרא

והנחה · שם כמו מנוחה בעבור שמחתו באסתר : משאת · מנחה כמו משאת בנימן : ובהקבץ בתולות שנית · הטעם היה זאת הפעם השנית כבר היה יושב מרדכי בשער המלך כי זה בשנת שבע למלכותו והמשתה על דבר ושתי בשנת שלש ואמרו חכמים כי נתחייבו ישראל מית' בעבור שאכלו בשלחן המלך ושתו מיין משתיו : אין אסתר מגדת מולדתה · למלך ולא לסריסים שהעמיד לפניה : באמנה · מגזרת כאשר ישא האומן והוא שם כמו חכמ'עלמה' : משומרי הסף · בחצר הפנימית והכתוב לא הזכיר למה קצפו ואיך ידע הדבר מרדכי ויש אומרים כי הוא היה מסנהדרין והיה יודע בשבעי'לשון וזה טעם מרדכי בלשון ואין טעם בלשון כי אם אדם אחד : ויתלו · כל אחד משניהם כמו ויקבר בערי גלעד : אחר

מסרה

וחסר ה' וסי' בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר · וביאור' נמסר בתלי' סימן כ"ג ומשלי סי' כ"א · משאת ג' וסי' ועל בית הכרם שאו משאת · נוגי ממועד אספתי · ויתן משאת כיד המלך · וא' ומשאת ויתן לו רב טבחים עושה ו' וסי' רא עין אשר תרע · אש וברד שלג וקיטר · ולשמחה מה זה עשה · ומאמר מרדכי אסתר עשה · קול רנה וישועה · ימין יי' רוממה ימין · אחשורוש ד' חס' ו' בתרא וסימ' ויבקשו לשלוח יד במלך אחשורוש · ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון · ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי · ויכתוב בשם המלך אחשורוש · וחד חס' דחס' וסימ' וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ·

אבן יחייא

[illegible]

מנחה ערב

[illegible]

אחר

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וגו' דמה שלגודל מעלתו אצל המלך צוה לכל השרים שישתחוו לו ויעשו אלוה כמו שמצאנו בנבוכד נצר כי כששמע דבר דניאל בהודעתו לו חלומו ופתרונו אמר לעשות ממנו אלוה ולזה קראו בלטשאצר כשם אלהיו ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולזאת הסבה ברח מרדכי מלכרוע ולהשתחות להמן כי לולי זה לא היה ראוי לו שיעבור את מצות המלך בעבור מניעת כבוד שר אחד מן השרים וזה מבואר מהמה כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך רוצה לומר כי כן צוה המלך בעצמו היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי רוצה לומר כי מרדכי הגיד להם כי מפני דתו הוא נמנע מלהשתחוות להמן כי הוא יהודי ולא יוכל לעשות אלוה זולת השי"ת גם זה עדות כי מפני זה נמנע מרדכי מלהשתחוות לו כי בכבר הגיד להם אשר הוא יהודי להסתכל על מה שהוא עוב' יגלה המלך בזה הענין : כי הגידו לו את עם מרדכי · רוצה לומר כי עבדי המלך הודיעו לו כי מפני היות יהודי הוא נמנע מלהשתחוות לו · הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שני' עשר הוא חדש אדר · הנה זה המפיל הגורל יתכן שפשט לו הגון בהיז' עת יתכן לו יותר להשמיד ולכלות זאת האומה ועל כך הגורל בחר החדש והיו' מהחדש' ויתכן שזה הגורל היו מפילי' על כך הקרי כמו מה שהתפרסם מהזויות הגורל אשר יקראוהו חכמת העפר · וידמה שהיה זה הגורל מכח משפטי הככבים והוא לקוח מהמחברת המושל בעת ימהר"ל הצמח ומאשר העניינים הנמשכים לזה מהגורלו' לפי מה שכתבו בעלי משפטי הככבים בספריה' והנה השתדל המן בהפלת זה הגורל הזה קודם שישתדל מהמלך לכלות זה העם כי אם לא ימצא לפי הגורל אפשר כליונם לא ישתדל לכך' זה מהמלך כי מה שכליונו בלתי אפשר אין ראוי להשתדל בהגעתו : ויאמר

ג

א אחרי הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו:

ב וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

ג ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך:

ד ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי:

ה וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה:

ו ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי:

ז בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

ויאמר

בתר פתגמיא האילין עלת מידת דינא קדם ריבון כל עלמא וכן אמרת הלא המן רשיעא נחת מן שושן לירושלם לבטלא בניין בית מוקדשך והא כען רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא דמזרעית אגג בר עמלק רשיעא ומנייה רב על כולא ותקין ית כורסיה מעילוי כל רברבניא די עמיה עני מרי עלמא עד כדו לא אשתמודע בעלמא פסיקו מיני עד די יתרברב וישתמודע לכל עממיא ומן בתר כן איתפרע מיניה על כל עקתין די יעביד איהו ואבהתוי לעמא בית ישראל: וכל עבדי מלכא די בתרע בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים בחדיה וסגידין ליה להמן ארום כן פקיד עלוהי מלכא ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה ליה עבד פלח ואיזדבן ליה בטולמא דלחם: ואמרו עבדי מלכא די בתרע פלטירין דמלכא למרדכי מה דין את עביר ית תפקידתא דמלכא: והוה כמללותהון לותיה יומא ויומא חרא ולא קביל מנהון וחויאו להמן למחזי היתקיימן פתגמי מרדכי כל קביל פתגמי דהמן ארום חוי להון די להמן לא הוה סגיד על דהוה עבדיה דאיזדבן ליה בטולמא לחם ולאנדרטא די הקים בחדייה לא הוה גחין על דהוה יהודי ויהודאי לא פלחין ולא גחנין ליה: וחזא המן ארום לית מרדכי גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד ליה ואיתמלי המן עלוי דמרדכי ריתחא: והוה חוך קדמוי לאושטא ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוי ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית בירכתא ויהודאי אינון דעמא מרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל יהודאה די בכל מלכות אחשורוש עמא דמרדכי: בירחא קדמאה דהוא ירח ניסן בשתא תרתא עשרי למלכא אחשורוש אפיל מילתא הוא עדבא קדם המן מן יומא ליומא ומן ירחא לירחא תרי עשר דהוא ירח אדר:

ואמר

רש"י

אחר הדברים האלה · שנבראת רפוא' להיות לתשועה לישראל: גדל המלך את המן · שהקב"ה בורא רפואה למכתו של ישראל קודם שיביא המכה עליהם : כורעי' ומשתחוים · שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה : היעמדו דברי מרדכי · האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על ע"א : ואת דתי המלך · לתת מס לעבודת המלך : אין שוה · אין חפש כלומר אין בצע : הפיל פור · הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא : הוא הגורל · הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל באיזה חדש יצליח : מיום ליום · באיזה יום בחדש יצליח : יכתב

אבן עזרא

אחר · אחר חמש שנים יש אומרי' כי זה המן הוא ממוכן : מעל כל השרי' · הטעם מעל כל כסאות השרים כי לכל שר יש לו כסא בבית המלכות : יכרע וישתחוה ידועי' ונכון מה שדרשו רז"ל כי צורת פסל וע"ז היו בבגדיו או על מצפנתו : כי הגיד להם אשר הוא יהודי כי הוא אסיר לו והנה יש לשאול למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר לאסתר ותיסרנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה שהשעה משחקת לו והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו : הפיל פור · זאת המלה פרסית ופירושה גורל והנה זה הפך הוא חדש ניסן ויש אומרים כי בחר להשמיד את ישראל בחדש אדר כי בו נאסף אל עמיו משה אדוננו ולא ידע כי בו נולד ואחרים אמרו בעבור אכיר העליונים במזל גדי שהוא שנים עשר למזל דלי שהוא מזל ישראל והנכון שכן יצא בגורלו כי מהשם משפטו והשם האריך הזמן עד שישובו ישראל תשובה וימלטו · כ"ן ישנו מפוזר כוסף ויש אומרים גם הו"ן :

מסרה

ישתחוה ג' וסימ' ויהי דוד בא עד הראש · ויהי אחרי בא אמציהו · וכל עבדי המלך אשר בשער המלך · וחד וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה · ואינון חד מן ו' זוגין מן ג' י"ו ברישיה יהד י"ו וסימני' נמסר בספר' דבתא במערכת אות דו"ד בס"ד וימלא ו' סי' אחרי הבית יי את הארץ · ומלא את ההכמה · ומלא בית הבעל · וימלא רבית את הענן · וימלא המן חמה · וימלא המן על מרדכי חמה · בחדש ז' ר"פ וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו ·

מנחת שי

[illegible]

אבן יחייא

אחר הדברים האלה ונומר סיפר כי אחר היותו המלך כעוס מד ממוכן הוא המן על כלותו בהריגת ושתי · אשר לפתן זה היה המן כוזף ובלתי נכנס בשער המלך ואחר הגשו' עלת נערי המלך מקבולת נערות יפות והטובה בעיניו להמליכה תחת ושתי · אשר קרה מזה לקיחת אסתר והמליכה תחתיה אחרי שעבר ושתי ... ואחרי המקרה ... והדבר אשר קצפו על קנאתם למיתת ושתי בנירתם · [illegible]

[illegible]

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם־אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שנות מכל־עם ואת־דתי המלך אינם עשים ולמלך אין־שוה להניחם: אם־על־המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר־כסף אשקול על־ידי עשי המלאכה להביא אל־גנזי המלך: ויסר המלך את־טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן־המדתא האגגי צרר היהודים: ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך: ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל־אשר־צוה המן אל אחשדרפני־המלך ואל־הפחות אשר על־מדינה ומדינה ואל־שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורש נכתב ונחתם בטבעת המלך: ונשלוח ספרים ביד הרצים אל־כל־מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את־כל־היהודים מנער ועד־זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר ושללם לבוז:

פתשגן

ואמר המן למלכא אחשורוש איתי עמא חדא מבדר ומתפרש ביני עממיא ואומיא ולישניא ומקצת מנהון דיירין בכל פילכי מלכותא וגזירת אוריתהון שניין מכל עמא לחמנא ותבשילנא ליתהון טעמין חמרנא ליתהון שתן יומי גינוסיא די לנא ליתיהון נטרין ונימוסנא לא מקיימין וית גזירת דיני מלכא ליתיהון עבדין ולמלכא לית ליה טימי מנהון ומה הנאה איה ליה בהון אין ישבקינון על אפי ארעא: אין על מלכא שפר יכתב כתבא לאובדא יתהון ועשרת אלפין כיכרין דכסף אתקול על ידוי עבדי עיבידתא למיתי לבית גנזוי דמלכא ומן יכיל מניישתין רבבן דסלקן אבהתהון מן שיעבודהון דמצראי: ואעדי מלכא ית גושפנקיה מעילוי ידיה ויהבה להמן בר המדתא דמזרעית אגג מעיקא דיהודאי: ואמר מלכא להמן כספא יהא מתיהב לך ועמא יהוין מסירין בידך למעבד מה דיוטיב קדמך: ואתקריאו לבלרין דמלכא בירחא קדמאה בתלת עסר יומין ביה ואתכתיב ככל די פקיד המן לות אסטרטילוסי מלכא ולות היפרכין דמתמנן ארכונין על כל פילכיא ופילכיא ולות רברבני עמא ועמא פילכיא ופילכיא כרושם כתבהא ועמא ועמא כממלל לישניה בשום מלכא אחשורוש כתיב ומפרש ומתחתם בגושפנקא דמלכא: ולשדרא פטקין בידא דריהטונין לכל פילכי מלכא לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל יהודאי מן עולימא ועד סבא טפליא ונשיא ביומא חדא בתלת עסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר ושלליהון לעדאה: דיטגמת

רלבג

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים וגו' הוא הודיע לו שהוא עם אחד כי מפני זה היה לו לירוא יותר מהם כי הם כלם תמיד בהסכמה אחת והודיע לו גם כן שהוא מפוזר ומפורד בין העמים כי מפני זה יתכן להם יותר לחדש רעה על המלך כי אפשר להם להביא לב החכמים אשר הם ביניהם מהמלכות ואף שדתיהם שונות מכל עם להעיר שאין להם הנהגו' ונמוסי' דומות להנהגת אחד מן שאר העמים ונמוסיהם וזה כלו ממה שיסבב שיקל להם לעשות כנגד המלכות דברים מגונים כי אין להם דבר ימנעם מזה אין אצלם מגונה מה שהוא מגונה לאחד משאר העמים וזה כלו ממה שיקל עליהם לעשות כנגד המלכות וכנגד העמים אשר הם ביניהם · והודיע לו גם כן שהם אינם עושים את דתי המלך רוצ' לומר שאינם מקיימים גזירותיו ולזה הם כמו מורדי' בו · והודיע לו ג"כ כי אין למלך שוה להניח' רוצה לומר שאין למלך תועלת מהם אשר בעבורו יוכיח להניחם על ענייניהם כי אין בהם שום תועל' אל המלכו' · ובהיות

מסרה

ישנו ד' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום · כי אם ישנו ביונתן · והיה אם ישנו בארץ וחפשתי · ישנו עם אחד מפזר ומפרד · אשקול ו' מ"ל בליש' וסי' נמס' במלכים א' סימן כ' וביחזקאל סימן ד' ע"ש · אל גנזי ל' אם על המלך טוב · וחד על גנזיו ינד למרדכי את · ואינון מן א"ב מן חד אל וחד על ול' דכו' ופי' נמסר במסר' רבת' בערך אל בס"ד · נתון ג' וסימ' והחכמה והמדע נתון · הכסף נתון לך · ולפני מזה אלישיב · ונשלות כפרים חד מן כ"ו פסו' אית בהון כל הא"ב וסי' נמס' ביחזקאל סי' ל"ח · ונשלוח ג' מ"ל בליש' וסימניהון ארו ומאב משלוח ידם · השכם ושלוח דר"ה · נשלוח ספרים ביד הרצים · לבוז ג' ב' מ"ל וסי' ויבא יהושפט ועמו · ושללם לבוז · וחברו דסיפרא קדמא חס' ·

רשי

יכתב לאבדם · יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם : ויסר המלך את טבעתו · הוא מתן כל דבר גדול שישאלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך : ונשלוח ספרים · ויהיו נשלחים ספרים אישטר"א טר"מיש בלע"ז והוא מגזרת אם נלחום נלחם נגלה נגליתי נדמה נדמתי : בשלשה עשר לחדש שנים עשר · ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה : פתשגן

אבן עזרא

מפוזר ומפורד בין העמי' סיפר איש מעל אחיו כל כך הוא רע כולו ולא די שדתיהם שונות אלא שלא ישמרו הדתים שיגזור המלך והנה כל עם ועם ישמרו חוץ מהן : אין שוה · איננו דבר נכון או איננו תועלת : ועשרת אלפים ככר כסף · הוא חסר וכן הוא ועשרת אלפים אלפי ככר כסף כמו והנבואה עודד הנביא : גנזי המלך · אוצרות וכמוהו את גזי המלך והנ"ון מובלע וכן ובגנזי ברומים : הכסף נתון לך · והעם לעשות בו חפצך והנה הספרים נכתבו בי"ג לניסן והנה המן נתלה בניסן וחכמינו אמרו שהתענה מרדכי בימי הפסח ויתכן שלא נשמע הדבר ביום שנכתבו הספרים בו : אחשדרפנים : מלה פרסית מתשע אותיות ואין שם תואר במספרו במקרא ולא ישרו בעיני דברי האומרי' שהם שתי מלות : הפחות · חסר הנו"ן השורש והנכון שהאלף פחה בה"א פחת יהודה סמוך ומלת פחת כמו להיות פחם בארץ יהודה כמו עוב' בשיק רגל פניה והמ"ם סימן רבים : ונשלוח ספרים · שם התואר מבניין נפעל כמו נשאל נשאל דוד : פתשגן

אבן יחייא

שבו נבראו העופות · ומלת שישראל מקריבי' מהם קרבן וכאומרו ואם מן העוף קרבנו · הפיל ביום ו' שבו נברא אד' הראשון ומלת היות ישראל מסולין בו וכאומרו ואהיה באבי כאן מרעיתי אתם ונוחר · הפיל ביום ז' ומלת שאות היא בין הקדוש ברוך הוא ובין ישראל וכאומרו ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם ואחר שלא מצא לו גורל טוב כפי הימים התחיל לנחש בחדשי השנה והתחיל בניסן ומלא שבו א-ל הוציאם ממצרים בכחו הגדול · ומלא באייר שנקם נקמתם מעמלק אשר קרם בדרך בימי משה רבם · ומלא בסיון שבו קבלו התורה בסיני · ומלא בתמוז תשועת יהושע וכיבושו לא זוכר לדק והורס וזולתם מהמלכים · ומלא באב שנלחו את מלך ערד בימי משה רבם · ואף כי בו נחרב הבית אשר למענו מתענים בטו' בו · ראה כי סופו להיות ששון ושמחה ליש' ובטו"ב בו בנות יש' היו יוצאות בתופים ובמחולות ועושין שמחות גדולות · ומלא באלול שנלחו את מדין ועמלק בימי גדעון בן יואש · ומלא בתשרי שעשו חנוכת הבית ובתחדשה המלוכה בימי שלמה · ובו ראש השנה וכפור וסוכה · ומלא במרחשון השלמת בית המקדש · ותולדת יצחק עולה תמימה בו · ומלא בכסלו וטבת שנלחו סיחון ועוג ושנקהלו כל ישראל ובילל להם משה רבם התורה ויחפש באדר ולא מצא היות בו שום תועלת לישראל · ואדרבא מצא פגע בו כי בז' בו נפטר משה רבם · ולכן גזר אומר היותו החדש היותר טוב בעדו לבחור היוקש בו · ובפרט כי אחרי הסתכלו גם במזל כל חדש · וראה כי לכל המזלות היה מבוא בתועלת האומה יש' זולתי לדגים שהוא מזל חדש אדר ודימה כי שמו יורה על מהותו ובו יאחזו יש' כדגים במצודה וכחש ומלא היות היום י"ג בו מוכן לפורענות ישראל חס ושלום · ולא זכר הרשע כי אין מזל ליש' כשעושים רצונו של מקום וכאומרו ומאותו' השמים אל תחתו ואם מת משה באדר גם בו נולד ויהי לישועה לאומה יש' בכללות' ולכן אחרי נחשו ביקש להשמידם באמצעות רכילו' ולשון הרע וכאומרו :

ויאמר המן למלך אחשורוש וגומר ישנו עם אחד ר"ל עם מיוחד בדיעותיו ומעשיו מכל הזולת · ואינם אוכלים ושותים ומתחתנים עם זולתם · והם מודדי הנאה מהכל · ומפוזר · שאין לפחוד פן ביום אבדתם יעשו המיה במלכות ולחמו נגד הקמים עליהם · כי לא ישמע קול הברה באבדתם להיותם מפוזרים ועיר שם ועיר שם · ומפורד כי לא תחשוב שתעשה קרתא במלכותך · להיות כי אף שהם מפוזרים · כמלאים מהם בעיירות רבות קהילות חד' או ה' אלפים בעלי בתים · כי אינינו ככה · אבל פיזורם הוא בפרוד נפלא · כי יש מהם מעט קט מפה וזופה שקיבוצם לא יעשו כל שלם · וגם לא תחשוב שאותו המעט מהמפורד יעש' רושם העדרו · להיותו דרך משל בכפרי' או בדרכים כנהוג באיטליא אשר יש בדרכים כפרים מי' בעלי בתים או יותר · או בעל בתים נפרדים בדרכים אנה ואנה · אשר הם לתועלת הארץ · לבטל הליסטים שבדרכים ולהאיר דרכם לעוברי דרך · כי אינינו כן אבל פירודם הוא בין העמים · כי אינם יושבים רק בעיירות הגדולות והם חשובים בם כטיפה בים · והם בכל מדינות מלכותך · כי נתפשטו בכל העיירות · ולכן אם מושיבתם בארצך יולד נזק · יהיה הנזק כללי וימשך בכל מלכותך ולא ימלט אפילו עיר אחת מפגעם · והנה בודאי הוא כי יולד נזק מישיבתם בארצותינו · וזה להיות כי דתיהם שונות מכל עם · כי כל אומות מלכותך אף כי הם שונים זה מזה · יתאחדו לאכול ולשתות ולהתחתן ולהיות לעם אחד כדי לעשות רצונך · מה שאלו אינם אוכלים מאכלי זולתם ואינם אוהבים זולתם · ותמיד מרמים לזולתם ונושכים אותם בנשך ובתרבית · ואלו היה מבקש מלך גדול בת הדיוט מהם לא היה רוצה לתתו לו · ואלו היה אחד מהם מת ברעב · והמלך מאכילו מאכלו לא היה אוכלו וכן אלו היה משקהו לא ישתה · ביום שבתם חגם חדשם ומועדם ימשך נזק גדול למתעסקים בהם · כי יאמרו לסוחר המתן כי שבת הוא מועד הוא · והסוחר נחפז ללכת · או יאמרו לו המתן כי הוא בבית הכנסת בית תפלתם אשר מקללים בו כל האומות · ומתפללים על כליעת כל הגוים ושבירת מלכותם · והם קוראים שאר העמים טמאים · ועצמם קדושים · וכן סיפר לאחשורוש כל דתי היהודים וכלם דרשם בחכמתו לגנאי · ודתי המלך אינם עושים שאם המלך גוזר להשתחות לשר מה על גדולתו מוצאים עילה להפר את כריתו לאמר איני יכול להשתחות מפני העבודה זרה · ואם אחד מעבדיך ילך לאומן מהם לתקן כלי זיינו יאמר איני יכול כי שבת או מועד היום · וירבה בדברים עד שיעבור היום · מה שאם תלוה לכל הגוים שבמלכותך לעבוד עבודה ואפילו שיהיה נכרי · כלם כאחד תכף ומיד יעשו רצונך וישתדלו למהר עבודתך · באופן כי אין שום תועלת באמונתם · ואדרבא ימשך נזק רב וכללי כי להיותם מפוזרי' בכל המלכו' · ואת דתי המלך אינם עושים · ילמדו מהם שאר האומות וכדאי בזיון וקצף למלכות ויבואו למרוד בך לאלוקין · ולכן למלך ולתועלת המשכו במלכותו אין שוה להניחם · ואם יטב בעיניך יכתב לאבדם · וכל ממונם יהיה למלך · וזולתו כאוהב טובתך אשקול משלי אם כה תעשה י' אלפים ככרי כסף להביא אל גנזי המלך על ידי עושי המלאכה · כי לא רצה לידור נתינתם רק אחרי העשות המעשה · ויסר המלך וגומר כי בזוכרו היות עצתו נכונה בסכבר בדבר ושתי · ולהכירו היותו יועץ וחכם חרשים · ובהחזיקו אותו מאוהביו ואוהבי שלום המלכות · נכנסו דבריו באזניו · והאמין ללשונו הרע שאמר ואת דתי המלך אינם עושים · אשר על עבור על דתו פעם אחד אשתו יחידתו היפה בנשים בת מלך ושתי המלכה לא חס עליה · וכל שכן וכל שכן על עם · מכוון כזה לפי התארים שתארם המן הרע · כי מעולם לא הזכיר לו היותם עם ישראל כי חשש פן באולי ירתע אחור מלאחר' בזוכרו מה שאירע לנבוכד נצר ולשאר הקודמים אליו במלכה ההיא · ואחשורוש לסכלותו לא שת לבו לשאול ולחקור על הדבר · ולקוראם לדין ולהמיתם כדין · כאשר עשה לושתי · רק האמין לדברי המן האומר כי כזה לא יעשה המיה במלכותו וגם לא יעשה קרחה · ותכף ומיד הסיר את טבעתו ונתנה להמן וגו' צורר היהודים · כי מצד אבותיו היה שונא להם · ומצדו היה צוררים על דבר מרדכי · ואמר לו הי' אלפים ככרי כסף אשר אמרת יהיה נתון לך · כי אעשה חשבון כאלו נכנסו בגנזי · ואחר כך אני נותנם במתנה אליך · והעם תעשה בהם כאשר גזרת היות טוב בעיניך והוא לבערם מן מלכותי ולכלותם מעל פני האדמה · באופן כי תכף המן הרע לא אבד זמן ויקראו סופרי המלך בי"ג בניסן הוא החדש אשר בו הסכים לגורל · ויכתב ככל אשר צוה המן לאחשדרפני המלך · אחש הוא לשון גדולה בלשון ארמי · ורוצה לומר אחש · דר · פני המלך והם הגדולים סדרים לפני המלך כמלכי המדינות שהיו תחת הנהגתו · והפחות אשר על מדינה ומדינה · והם המשנים למלכי המדינות הנזכר · ואל שרי עם ועם הסרים והם המושמים בכל עם ועם מיד המלך · המורים סדרת מלך המלכים על מלכי המדינות שהם · ולפי רשותם לא ירימו המלכים ההם ידם ורגלם כנהוג בין הנכרים לשים בישדומין בעיירות אשר מלכם משועבדות להם · והנה כתבו לכל מדינה ומדינה ככתבה ולכל עם ועם כלשונו · מה שאינו מן הנהוג · כי היה ראוי לכתוב בכתיבת המלך ולשונו והם יבקשו מליצים להבינו ולפרשו להם · אבל היתה זאת מעצת הרשע הלז · למען כי אפילו הנערים והעם דל יוכלו תכף ומיד להבין הכתוב

מנחת ערב

מש"כ ישראל כי ע"פ בם סגולי העמים · ועל בה' אמר אל תשית לבך על דברהם אשר יחשר למלך בחכודם כי הלא למלך אין שוה להניחם כי אינו תועלת בהשאר' כי לעומת המס יש הפס' מהם דרכם למרוד ולהזי' מלכים כאשר כתבו אל אחשורוש עלמו מא"י לבטל עבודת בה"מ והיה ע"י המן כמש"זל והמתרגם ז"ל : אם על המלך טוב יכתב לאבדם וגו' אף כי להשמיד בלבבו לא הוציא מפיו כ"א לאבדם כי חש פן ימאן המלך ע"כ בחר לשון ערומים לדבר לשון כיולי יכתב לאבדם שאפשר להתפרש לגזול שלל ולבוז בז בחיים חייהם או לאבדם מן העולם ותפס לשון זה עד שיקיף וירא מה בלבו של מלך וה גולה על רומו כי גם אם יבין המלך על איבוד ממון הנא ימתוק הדב' בא גרותיו על איבו' נפשות או היא ישתדל בכל עוז קו לקו צו לצו עד יפוב ויודה על כוונתו ונזה [illegible] מענה לשון המלך באומ' והעם לעשו' בו כטוב בעיניך כלומר [illegible] מסותרים [illegible] ב' הכנות [illegible] בו כטוב בעיניך [illegible] פי' [illegible] בעיניך [illegible] שנסתר הדבר אל הנ סח [illegible] לכתוב [illegible] להשמיד וגו' וזהו [illegible] הכתוב [illegible] ויקראו ספרי המלך וגו' [illegible] שנאמר באדר על כיבו [illegible] מרע"ה ז' בו [illegible] [illegible] הגורל [illegible] להעביר קול בפיסים ובגלוי לכל [illegible] לפני המון כי על פי חכמתו [illegible] קול בכל המלכות [illegible] ולא [illegible] המון העם [illegible] בהתבוננות [illegible] עד אשר [illegible] ימי רעת המן עד י"ג באדר להמתין י"א חדש וזה גם כי כל עם אומה ולשון [illegible] ישראל [illegible] אבל כי [illegible] אבל גויי הארץ [illegible] ישראל המה ומי יעגנו

ותכיות העניין כן שאין בהמחס תועלת ובו תפארות הגעת נזקים רבים למלכות והס כמו מורדים במלכות · והנה השתדל המן עם זה להאהדם עם המלך והבטיחו להגיע אל נכוי המלך תועלת רב מאד ויסו' בזה היזק מהמלך וידמו שהוליעהו המן כי מפני היות דתיהם שונות מכל עם לוו בדתם להריב עמו תמיד שנאת חנם ובעבור זה יכבדו לחלות דתם וכבר נודע לו זה ממה שהשתדלו ישראל לבטל עמלק על יד שאול וזולתו ומפני זה גם כן השתדל המן לבטל ישראל בכללם ולזה גם כן נהרג המשורום והסכים להשמיד העם בזולת תועלת מחד שיגיע לו מזה ולזה נתן את טבעתו להמן הגר בה מותם המלך כדי שיוכל לחתום כטוב בעיניו וידמה שמחר זה השהירו בידו לחתום על ידו

רשי

פתשגן · לשון אחרי ספור הכתב בלע"ז דרי"מממנט: להגתן דת · ט
ייווי הכתב שהיה אומר להגתן חק גזירת המלך: גלוי לכל העמים · דבר זה: והדת נתנה בשושן · מקום שהיה המלך עם ניתן החק בו כיוס להיות א עתידים ליוס י"ג לחדש אדר לכך: והעיר שושן נבוכה · היהודים שבה: ומרדכי ידע · בעל התלו' אמר לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהתחזו לכלם ביומי נבוכד נצר ובגהו מסעודת אחשורוש: כי אין לבוש · אין דרך אדון לבוש שער המלך בלבוש שק: דבר המלך ודתו כשהשלומים נושאי הספרים עוברים עם נתו'הדת בעיר: פרשת

אבן עזרא

פתשגן · כמו נוסחה · גלוי שלא יהי בסתר · עתידי'נבוכים לעתיד מגזרת ועתד'בשדה לך · דחופים כדחות דחופי'במהירו' · והעיר שושן שם היהודי' נבוכה כי מה תמוה הבירה כי כולה היא מבצרתי המלך ואין שם יהודי דק מרדכי לבדו · נבוכה פועל עבר על כן הוא מלעיל מגזרת נבוכו' הס בתרן כמו שהתבוננ ולא ידע מה יעשה: ומרדכי בחתר שהיה יודע זה הדבר מיד קרע בגדיו · ויצא בתוך העיר היא פילס המדינה: כי אין לבוש על שער המלך בלבוש שק כי הוא דרך בזיון המלכות: ומספר קינות · יולע מבנין הכבד הדגוש הנוסף והוא חסר הוא יו"ד כיו"ד שרש כי"ך תסר יולך לו והוא מבנין הכבד הדגוש שלא מקרא שם פועלו · יש בדברי יחיד שהתך הוא דניאל והקרוב אלי כי לא נמשכו ימיו עד מלוך מחשורוש כי זקן היה ומעלת החכמה לא תסור · ותחתלאל מגזרת חיל לחז יוצאי פלטת מהפעלים השניים שהם כפולים: פרשת

אבן יהיא

פתשגן · לשון אחרי ספור הכתב בלע"ז דרי"מממנט: להגתן דת · ט
ייווי הכתב שהיה אומר להגתן חק גזירת המלך: גלוי לכל העמים · דבר זה: והדת נתנה בשושן · מקום שהיה המלך עם ניתן החק בו כיוס להיות א עתידים ליוס י"ג לחדש אדר לכך: והעיר שושן נבוכה · היהודים שבה: ומרדכי ידע · בעל התלו' אמר לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהתחזו לכלם ביומי נבוכד נצר ובגהו מסעודת אחשורוש: כי אין לבוש · אין דרך אדון לבוש שער המלך בלבוש שק: דבר המלך ודתו כשהשלומים נושאי הספרים עוברים עם נתו'הדת בעיר: פרשת

ד

פְּתִשְׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה ג' ו"פ דיטגמת דכתבא למהוי מיתיהיבא
וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל הָעַמִּים לִהְיוֹת בכל גזרתיה בכל פילכא ופילכא
עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה: הָרָצִים יָצְאוּ ג' · ל מפרסם לכל עממיא למהוי הון זמינין
דְּחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהָדָת נִתְנָה ג' (ועי' בחי') ליומא הדין: ריהוטנין נפקו זריזין
בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמָן יָשְׁבוּ ל בפתגמא דמלכא ונזירתא
לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשַׁן נָבוֹכָה: ל ומ' איתיהיבת בשושן בירנתא ומלכא

וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת־כָּל־ ג' ו"פ וכ' ו"פ והמן הוו יתבין למישתי חמרא
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וקרתא דשושן מתערבלא בחדוות
וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא
וַיִּזְעַק זְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה: ג' · כל סיפ' מב' ו"ח חס' וַיָּבוֹא עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבוֹא
אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק: וּבְכָל־ דאתעבד בשמי מרומא ומדה
מְדִינָה וּמְדִינָה מָקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־ דאתחייבו עמא בית ישראל
הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים לשתיצאה מגו עלמא והיכמה
וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר יֻצַּע ג' · ל · ל רמה דאתכתיב ואתחתים להובדותהון
רַבִּים: וַתָּבוֹאנָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר ה' דין יתיר ל' מן עלוי ארעא הכדין אתכתיב
וְסָרִיסֶיהָ וַיְגִידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל ג' ואתחתים בשמי מרומא על עיסק
הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתְּשַׁלַּח בְּגָדִים דאהדניאו מן סעודתיה דאחשורוש
לְהַלְבִּישׁ אֶת־מָרְדֳּכַי וּלְהָסִיר שַׂקּוֹ ג' רשיעא ברם חותמא הוה חתים מן
מֵעָלָיו וְלֹא קִבֵּל: ג' טינא ושדר מרי עלמא ית אליהו

ותקרא

כהנא רבא לחואה למרדכי דיקום

ויצלי קדם מרי עלמא על עמיה וכד ידע מרדכי בזעית לבושוי ואלביש לבושא
דשׂק על בסריה ושוי קיטמא על רישיה וקבל קלתא רבתא ובכא במרירות
נפשא בקל עצב: ואתא עד קדם תרע פלטירא דמלכא ארום ליה רשו לגבר
למיעל לתרע פלטירא דמלכא כד לבישׁ לבושא דשׂק ובכל פילכא ופילכא ובכל
קריא וקריא אתר דפתגם מלכא ונזירת דיניה מטי אבלא רבא ליהודאי וצומא
ובכותא וספרא ולבוש שׂק וקיטמא הוה מתשם עלוי צדיקיא כגניאין: ועלן
עולימן דאסתר ורבנהא וחויאו לה ואזדעזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושי
מלכותא לאלבשא למרדכי ולמעדי ית שׂקיה מעילויה ולא קביל: וקראת

נבוכה חד מן א"ב מן ג' ג' בחד לישן אנ"ך וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אית האלף בס"ד: גדולה הגדולה כלהון מ"ל במ"ח חסר וסימ' ויצמא מאד ויקרא דשמשון · לקול המולה גדלה · מימי אבותינו · אנחנו · ומעשינו הרעים ואשמתינו · ברבה גדלה ובחרפה · וידע להם רעה גדלה · והעיר רחבת ידים וגדלה · ובצרה גדלה אנחנו · וכל דניאל דכות' חסר במ"א והקרן הגדולה אשר בין · וכל אוריהא הסר כמ"ד וסימ' נמסר בסרר בלק: ולהסיר ל' · ותבואינה נערות אסתר והוא חד מן מלין משמשין ול' בריש תיבות' וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות המ"ד בס"ד:

בסס המלך כל הנתחס וזה לחר מחר זה כי להחתום כתן למרדכי לת טבעתו וזה חזר העבי' מהמן: ועברת תלפ ס ככר כסף לחקול על ידי עובי המלאכה · ידמה שהמן חשב כי מאלפס יפרע זה הסך למלך וזה רצה לחתום בסס המלך שיהיה שלו' לבוז לעובי המלאכ' והס יביחוהו לו ומהנו יפרע זה הסך · ומפני שהמן רצה להת מביחו למלך זה הסך כי עשיר גדול היה כמו שנזכר מחר זה בחדש הרחשן בשנה עשר נו הוה חדש ניסן המחדרפני המלך הס סרים גדולי' ממוני' מהמלך על דבר ההנחת המלכות לחלקי' גדולים ממנו · והפרוח הס סרים על המדינות מנד עלמס · ולל סרי עס ועס רוצה לומר מהחיומות המחלפות ולזה המר ולל עס ועס כלשונו · ובלשס לבין לזה כדי שיחדלו יוהר למלחמת מלחתו מפני התועלת שיגיע להס בשלל פתגן הכתב להגתן דת בכל מדינה ומדינה נלוי לכל העמים להיות עתידי' ליום הזה ליה שיאמר פתגן הכתב בכל מדינה ומדינה על פי עמו ועס ובשון כל העמים יהודים רבים כמו שירחה ממה שאמר בשושן הבירה הרגו היהודי' וחבל המע מלחות לים והס היו במכוב'גדול' על הנעשה ולפשר פנס העס חשר היו בה היו נבוכי' על זחת הגזירה וילבש שק רוצה לומר

ויפרש שק לרבים שק ולפר ללבוש לבוש שק מגולל בלפר מו לבכב עליו · ותתחלחל המלכה מחד רוצה לומר שתחזק חיל ורתת וחרדה כי לא ידעה על מה ועל מה וחבב' בי תולי שלחוהו שולחי' ולזה שלחה בגדים להלביש את מרדכי כדי שיסיר שקו מעליו וכשהר הרגים' שלח רבה לקבל מו יבעה כי זה על מבל גדול ובער חזק ולזה שלח' התך לל מרדכי לחקור ממנו על מה זה: וגר

רלבג

ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו · רוצה לומר שכבר הודיע לו מה שקרה אותו מעניין המן שלא רצה לכרוע ולהשתחוות לו וכאשר גנוהו עבדי המלך על זה אמר להם כי הוא יהודי ולא יוכל לעשות זה מגד דתו ועל זה כעס המן ובקש להשמיד את כל היהודים ואמר לשקול אל גנזי המלך עשרת אלפים ככר כסף: ביהודים לאבדם · והנה הרצון באמרו ואת פרשת הכסף ואת באור סך הכסף · ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן לאבדם ולהשמידם רוצה לומר העתקת הכתב ההוא · להראות את אסתר רוצה לומר להראות את אסתר העתקת הכתב הזה ולהגיד לה הדבר אשר בעבורו נתחדש זה החדוש והוא שכבר היה מרדכי סבתו כי מזה תחייב' יותר אסת' להשתדל בכל עוז להעביר זה הרע מישרא' מפני שבסבת איש ממשפחתה בא להם זה · שרביט הזהב שבט הזהב · ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום אמר' זה כי אולי יחשוב מרדכי כי לא אצטרך לסכן עצמה לבא אל המלך לדב' עמו כשתב' אל החצר הפנימית כי היא נקראת לבא אל המלך תמיד ואז תוכל להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה ומפני זה הוצרכ' להגיד לו שזה שלשים יום לא נקראת לבוא אל המלך: ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקו' אחר רוצה לומר כי מסבות אחרות זולתה תצמח הישועה ליהודי' אם לא תשתדל היא בהצלתם ואת ובית אביך תאבדו ירצה כי מפני חטא' אם לא תשתדל בכל עוז תאבד היא ובית אביה ולא תועיל לה המלוכה כי הש"י שליט לענוש מי שירצה: ומי

רשי

פרשת הכסף · פירוש הכסף: אל תדמי בנפשך · אל תחשבי כמו והיה כאשר דמיתי אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן את עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות: ומי יודע אם לעת כזאת הגעת · ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת · שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה: הגעת למלכות · אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו: אשר

וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ וַתְּצַוֵּהוּ עַל־מָרְדֳּכָי לָדַעַת מַה־זֶּה וְעַל־מַה־זֶּה: וַיֵּצֵא הֲתָךְ אֶל־מָרְדֳּכָי אֶל־רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ: וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פָּרָשַׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל עַל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִיים לְאַבְּדָם: וְאֶת־פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־הַדָּת אֲשֶׁר־נִתַּן בְּשׁוּשָׁן לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת אֶת־אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצַוּוֹת עָלֶיהָ לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל־עַמָּהּ: וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי: כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם: וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר: וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ מִכָּל־הַיְּהוּדִים: כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת:	וּקְרָאַת אֶסְתֵּר לְדָנִיאֵל דְּמִתְקְרֵי הֲתָךְ דִּי עַל מֵימַר פּוּמֵיהּ מִתְחַתְכַן פִּתְגָמֵי מַלְכוּתָא וּפַקֵּידַת לֵיהּ עַל מָרְדְּכַי לְמִדַּע מַה דֵּין קַל בְּכוּתָא דִּי הוּא בָּכֵי וְעַל מַה דֵּין לָא קַבִּיל לְבוּשֵׁי מַלְכוּתָא דְּשַׁדְּרִית לֵיהּ: וּנְפַק הֲתָךְ לְמַלָּלָא לְוַת מָרְדְּכַי לְפַתָאָה דְּקַרְתָּא דִּי לִקֳדָם תְּרַע פַּלָטֵירִין דְּמַלְכָּא: וְחַוִּי לֵיהּ מָרְדְּכַי יַת כָּל דִּי עַרְעֵיהּ עַל עֵיסַק דְּלָא סְגֵיד לְהָמָן וְלָא גְחַן לְאַנְדְּרְטֵיהּ וְיַת דְּרָרָא דְּמָמוֹן כְּסַף עֲסַר אַלְפִין כַּכְּרִין דִּי אֲמַר הָמָן לְמִתְקַל עַל יְדֵיהוֹן דְּגַבּוֹיִן דִּמְמַנַן עַל בֵּית גִּנְזֵי מַלְכָּא בְּגִין יְהוּדָאֵי לְהוֹבָדוּתְהוֹן: וְיַת דִּיטַגְמָא כְּתָב גְּזֵירְתָא דְּאִתְיְהִיב בְּשׁוּשָׁן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן יְהַב לֵיהּ לְאַחֲזָאָה יַת אֶסְתֵּר וּלְחַוָּאָה לָהּ מַה דְּחַשִּׁיב הָמָן רַשִׁיעָא עַל עַמָּא דִּיהוּדָאֵי וּלְפַקְדָא עֲלָהּ לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לְפַיְּסָא לֵיהּ וּלְמִבְעֵי רַחֲמִין עַל עַמָּהּ: וְעַל הֲתָךְ וְחַוִּי לְאֶסְתֵּר יַת פִּתְגָמֵי מָרְדְּכַי: וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ לְמֵיזַל וּלְמַלָּלָא לְמָרְדְּכַי וּפַקֵּידַת לֵיהּ עַל עֵיסַק מָרְדְּכַי דְּלָא יְגָרֵי עִם הָמָן מְצוּתָא אֲרוּם דְּבָבוּ דִּבְנֵי יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הֲוָה נְטִיר לֵיהּ: וְשַׁיְּאַת אֶסְתֵּר מִילִּין בְּפוּם הֲתָךְ וַאֲמַרַת לֵיהּ כִּדְנָא תֵּימַר לְמָרְדְּכַי הֲלָא הָמָן רַשִׁיעָא גְּזַר עַל מֵימַר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּלָא לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לְדַרְתָּא גַּוָּאָה בְּלָא רְשׁוּ וּכְעַן כָּל עַבְדֵי מַלְכָּא וְעַמִּין דְּדַיְירִין בִּפְלָכֵי מַלְכָּא יָדְעִין דִּי כָּל גְּבַר וְאִינְתְּתָא דִּי יֵיעוֹל לְוַת מַלְכָּא לְדַרְתָּא גַּוָּאָה דִּילָא מִתְקְרֵי עַל פּוּמֵיהּ דְּהָמָן חֲדָא הִיא גְּזֵירַת דִּינֵיהּ לִמְמַת לְבַר מִמַּן דִּי יוֹשִׁיט לֵיהּ מַלְכָּא יַת תִּיגְרָא דְּדַהֲבָא וְיֵיחֵי וַאֲנָא לָא אִתְקְרֵיתִי לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא דֵּין זְמַן תְּלָתִין יוֹמִין: וְכַד חֲזָא הָמָן רַשִׁיעָא יַת הֲתָךְ דְּשְׁמֵיהּ דָּנִיאֵל אָעֵיל וְנָפֵיק לְוַת אֶסְתֵּר וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וְאִזְדַּמְּנוּ תַמָּן מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל מַלְאֲכַיָּא וְחַוִּיאוּ לְמָרְדְּכַי יַת פִּתְגָמֵי אֶסְתֵּר: וַאֲמַר מָרְדְּכַי לְמִיכָאֵל וּלְגַבְרִיאֵל לַאֲתָבָא לְוַת אֶסְתֵּר כִּדְנָא תֵּימְרוּן לָהּ לָא תַחְשְׁבִי בְּנַפְשַׁיְכִי לְמֵהַךְ לְאִישְׁתֵּיזָבָא בְּבֵית מַלְכָּא מִן כָּל יְהוּדָאֵי: אֲרוּם אִם מִישְׁתַּק שְׁתוֹקִי בְּעִידָנָא הָדָא וְלָא תַפְגִּיעֵי עַל יְהוּדָאֵי רְוָחָא וְשֵׁיזָבוּתָא יְקוּם לִיהוּדָאֵי מִן אֲתַר אוֹחֲרָן בְּגִין זְכוּת אֲבָהַת עָלְמָא וִישֵׁיזֵיב יָתְהוֹן מָרֵי עָלְמָא מִן יַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַנְתְּ וּגְנִיסַת בֵּית אֲבָהָתָךְ תּוֹבְדוּן עַל הַהִיא חוֹבְתָא וּמָאן הוּא חַכִּימָא דְּיִנְדַּע אִין לְשַׁתָּא דְּאַתְיָא בְּעִידָנָא הָדָא אַתְּ מַטְיָא לְמַחְסַן מַלְכוּתָא:

ותאמר

אבן עזרא

פרשת מגזר' לפרוש להם שביאר לסריס דבר הכסף · ביהודים בעבור היהודים לאבדם והטעם למחות שרש · אשר נתן בכין נפעל והנו"ן מובלע בחי"ו · בשושן · להשמידם הטעם כתב דת אשר נתן להשמיד את כל אשר בשושן כי היא עיר היהודי': ועם מדינות המלך · אפילו העם יודעים זה: אחת היא דת המלך לכל להמית · לעולם לבד יבא עם מ"ם או מאחריו או מלפניו לבד מאחד והוא לבד בך נזכיר שמך: יושיט · לשון תרגום כמו ישלח ואין לו ריע במקרא · שרביט מלה רביעית והטעם בשבט ויש אומרים שהרי"ש נוסף כרי"ש שרשרת ואיננו אמת כי הרי"ש איננה מאותיות המשרתי' רק נכפל ככפל פ"א ואפופיה גם רי"ש סגריר: אל תדמי · תחשבי מגזרת כאשר דמיתי ושניהם מגזרת דמיון במחשבת הנפש · לגשות לל"י והנלה לחסרון נו"ן השורש והטעם שיעמד ריוח והצלה ליהודים

מסרה

על מרדכי ב' וסימנים והקרא אסתר להתך · ויצא המן ביום

רש"י

אשר לא כדת · שאין דת ליכנס אשר לא יקרא ומדרש חכמי' אשר לא כדת שעד עתה באונס ועכשיו ברצון : וכאשר אבדתי אבדתי · וכאשר התחלתי לילך לאבוד אלך ואמות ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך : ויעבור מרדכי · על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וי"ו שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים : מלכות · בגדי מלכות ורבותינו אמרו שלבשתה רוח הקדש כמו דאת אמר ורוח לבשה את עמשה : עד חצי המלכות · דבר שהוא באמצע ובחצי המלכו' הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וצוה לבטל המלאכה ואחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכו' אתן לך : יבא המלך והמן · רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים ועוד טעמים רבים : אל המשתה · כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר :

ומחר

ה

טו ותאמר אסתר להשיב אל־מרדכי : לך כנוס את־כל־היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל־תאכלו ואל־תשתו שלשת ימים לילה ויום גם־אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל־המלך אשר לא־כדת וכאשר אבדתי אבדתי : ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר־צותה עליו אסתר :

א ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית־המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על־כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית : ויהי כראות המלך את־אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את־שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט : ויאמר לה המלך מה־לך אסתר המלכה ומה־בקשתך עד־חצי המלכות וינתן לך : ותאמר אסתר אם־על־המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל־המשתה אשר־עשיתי לו : ויאמר המלך מהרו את־המן לעשות את־דבר אסתר ויבא המלך והמן אל־המשתה אשר־עשתה אסתר :

ויאמר

תרגום

ואמרת אסתר למיכאל וגבריאל לאתבא לות מרדכי : איזיל כנוש ית כל יהודאי די השתכחון בשושן וצומו עלאי לא תיכלון ולא תשתון תלתא יומין וצלו קדם מרי עלמא בליליא וביממא ואוף אנא ועולימתי נצום הכדין ובתר כן איעול לות מלכא דלא כדינא והיכמה דהובדית מן בית נשי ואדברית מינך באונסא כדין אובד מן חיי עלמא הדין בגין פורקן עמא בית ישראל : ונסס ובנס מרדכי ועבר על חדות חגא דפסחא וצומא גזר ויתיב על קיטמא ועבד ככל די פקידת עלוי אסתר : והוה ביומא תליתאה דפסחא ולבשת אסתר לבושי מלכותא ושרת עלהא רוח קודשא וקמת וצליאת בדרת דבית מלכא גואה דמתבני לקביל בית מלכא די בירושלם ומלכא הוה יתיב על כורסיה מלכותיה בבית מלכותא ומסתכל כל קביל תרע ביתיא ענת אסתר וכן אמרת ריבון דעלמא לא תמסרנני ביד ערלא הדין ולא תעביד רעות המן רשיעא מתי היכמה די עבד מן ושתי רשם טעם על מלכא ופקיד למקטלה בגין דהוה צבי למיסבה ית ברתיה וכד אתכנשו עולימתן לידוי דהגי הוות תמן ברתיה דהמן והוות צבי מן שמיא דכל יומא ויומא הוות מקלקלא בריעא עצוצא ובמוי דריגלן ופומה הוה סרי לחדא ואפיקו יתה בבהילו ומינה אסתקף עלי הדא להתנסבא ליה וכען שוייתי לרחמין בעינוי דלא יקטלינני די עביד צבותי ובעותי די אנא בעיא מיניה ואוף אנת ברחמך סגיאין חוס על עמך ולא תמסר בנוי דיעקב בידוי דהמן בר המדתא בר עדא בר בזנאי בר אפליטוס בר דיוסוס בר פירוס בר המדן בר תליון בר אתניסומוס בר חרום בר חרסום בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא בר אגג בר סומקר בר עמלק בר אליפז בר עשו רשיעא : והוה כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא כד נסיסא בדרתא ותרתין עינהא זלגן דמעין ומסתכלא כלפי שמיא מן יד אטעינת רחמין בעינוי ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא דדהבא דהוה נקיט בידיה וקריבת אסתר ומטת לידא ואחידת ברישא דתיגרא : ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפילו אם אנת בעיא לפלגות מלכותי אתנניה לך לחוד למיבני בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה דלא למשבק למיבני יתיה דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי הדא בעותא לא אעביד לך מילתא אחריתי די אנת בעיא מיני אגזור ותתעביד בבהילו ורעותיך איתיהב לך : ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר ייתי מלכא והמן יומא דין לשירותא דעבדית לכון : ואמר מלכא אוחיאו ית המן למעבד ית פתגם גזירת אסתר ועל מלכא והמן למשתיא די עבדת אסתר :

רלבג

ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלוכה רוצה לומר ומי יודע אם בעבור עת כזאת שהוא עת רעה לישראל הגעת למלכות כדי שתגיע להם ההצלה על ידך וסבב הש"י זה להשגחה על ישראל · וצומו עלי רוצה לומר בעבורי ועניין הצום הזה הוא להתפלה לש"י בעבורה שיתנה לחן לפני המלך בדרך שיושיט לה את שרביט הזהב וזהו אמרה ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת רוצ׳ לומר אחר אלו הצומו׳ שיצומו כל היהודים אשר בשושן ונצום אני ונערותי אתיר לעצמי לבא אל המלך אל החצר הפנימית

אבן עזרא

לך כנוס · הסוף וכמוהו לכנוס את הגרים : הנמצאים בשושן · בעיר : וצומו עלי · בעדי : שלשת ימים · עד יום השלישי והנה לא אכלו בערב והתענו שני ימים ושני לילות כי הכתוב הוא לילה ויום והנה אסת' בטח' באלהיה על כן התענתה ולא בטחה ביופיה כי פני המתענה תשתנה אף כי עד יום השלישי: וכאשר אבדתי · שאינני יושבת עם עמי אובד לגמרי וזה פועל עבר תחת עתיד והטעם על מחשבתה וכמוהו וכאשר שכלתי שכלתי : ותלבש אסתר מלכות · הטעם לבוש מלכות כי מלת ותלבש לעדה נכנסה אל החצר הפנימית ושומרי השער לא יכלו לדבר לה מאומה כי היא המלכ': וינתן לך · הפך או לדרך : מהרו את המן · הנה הוא פועל יוצא ויתכן להיו' כך מהר המלט שמה והטעם מהר נפשך :

ומחר

אבן יחייא

אמר אסי' נפשי בכפי לבוא אל המלך אשר לא כדת אף אם יהרגני · וכל זה אמרה כדי להוציא מלב מרדכי מה שאמר אל תדמי להמלט ונומר ולהראות לו כי היתה יראה מן גזירה ההיא כשאר בני ישראל ולא היתה בוטחת במלכותה · וכל זה מיראתה אותו שלא לעבור רצונו כאשר היתה באמנה אתו ויעבור מרדכי ונומר רוצה לומר שבר בכל העיר לקבץ הוא בעצמו כל היהודים הנמצאים שם כדי לעשות כל אשר צותה עליו אסתר

ויאמר לה המלך במשתה היין וגומר הנה ידע המלך כי לא התירה אסתר עצמ׳ לאות בעבור זאת השאלה שאמרה שיבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אך עשתה זה כדי שתגיע מבוקשה מהמלך עם עזר המן ולזה שאל המלך לה אז מה שאלת׳ ובקשת׳ ומחר אעשה כדבר המלך רוצה לומר להגיד מה שאלתי ובקשתי׳ ולא קם ולא זע ממנו ר״ל שלא קם ממקומו לכבדו ולא התנועע כלל׳ ויתאפק המן רוצ׳ לומר שנתחזק להשקיט ממנו הפעלות הכעס והתימה וכל זה איננו ש״ה לי רוצה לומר שכל זה הכבוד וזאת הגדולה לא ישוו לי לכעס אשר אני כועס על מרדכי היהודי בראותי שאינו נכנע לתת לי כבוד׳ או ירצה בזה שכל הכבוד אינו מועיל לי מרוב ההפעלות אשר לי על מרדכי בראותי אותו שאינו נכנע לתת לי כבוד׳ בלילה

אבן יחייא

ובמעלות אשר אחז בעליתו׳ ישוב אחור ועל אכילה כזאת נאמר אם רעב שונאך האכילהו׳ וכן כדי שיאמנו דבריה אחר כך לפני המלך ולא יחשוד היות לשוב׳ הרע עליו לשנאה קדומ׳ כי אדרבא לפי הנראה היתה אוהבת אותו׳ ותכף צוה המלך שימהרו את המן לבוא לעשות את דבר אסתר׳ ואכלו שניה במשתה שלה׳ ויאמר המלך וגומר כי להיות שאסתר מתוך שמחת המשתה הסיר׳ את שמלת דאגתה מלבה והראתה פנים שוחקו׳ לא אמר לה המלך כבראשונה מה לך׳ אבל אמר מה שאלתך ויתן לך׳ וחזר שנית לדעת ממנה בקשתה בבואה שמה בהיותה בלתי נקראת׳ כי בודאי לא היה לקרות לו ולהמן אל המשתה׳ ולכן אמר לה אל תפחדי ותבקשי מה שתרצי כי אף שיהיה עד חצי המלכות׳ יבוא היזק מבקשתך בחציו׳ אני מסכים שתעם לאהבתך׳ ותען אסתר ותאמר וגומר ענתה לדברי המלך׳ ועוד אמרה דברים נוסף על תשובתה׳ ואשר אמרה הוא היות בקשתי ושאלתי בעולם הזה לאמנות חן בעיני מלך גדול ורם כמוך אדוני׳ כי מה אבקש טוב יותר גדול מלמצוא חן בעיניך׳ וזהו אומרה שאלתי ובקשתי אם מצאתי חן בעיני המלך׳ ועצתה לדבריו באומרה ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשו׳ את בקשתי אשר למען זה תדרוש ותחקור לדעתה׳ תעשה לי המן הזה לבוא שנית עם המן אל המשתה אשר אעשה להם׳ והנה לא אמרה עמו אשר אעשה לו לשון יחיד כבראשונה׳ רק להם לשון רבים הטב לאחשורוש

וַאֲמַר מַלְכָּא לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתַּיָּא
דְּחַמְרָא מַה שְׁאֵלְתִּיךְ אֶסְתֵּר
מַלְכְּתָא וּמַה בָּעוּתִיךְ אֲפִילוּ אִין אַנְתְּ
בַּעְיָא עַד פַּלְגוּת מַלְכוּתִי תִּתְעְבִיד
בָּעוּתִיךְ לְחוֹד לְמִבְנֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא
דְּאִיהוּ קָאִים בִּתְחוּם פַּלְגוּת מַלְכוּתִי
לָא אֶתֵּן לָךְ דְּהַכְדֵּין קַיְּימִית בִּשְׁבוּעָה
לְגִשֶׁם עֲרָבָאָה וְסַנְבַּלַּט חוֹרוֹנָאָה
וְטוֹבִיָּה עַבְדָּא עַמּוֹנָאָה דְּלָא לְמִשְׁבַּק
לְמִבְנֵי יָתֵיהּ דִּילְמָא יְמָרְדוּן בִּי
יְהוּדָאֵי׃ וַאֲתִיבַת אֶסְתֵּר וַאֲמֵרַת
לֵית אֲנָא בַּעְיָא פַּלְגוּת מַלְכוּתָא
בִּשְׁאֵלָתִי וְלָא בִנְיָן בֵּית מוּקְדְּשָׁא
בְּבָעוּתִי׃ אִין אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֵי
מַלְכָּא וְאִין עַל מַלְכָּא יִשְׁפַּר לְמִיתַּן יַת
שְׁאֵלָתִי וּלְמֶעְבַּד יַת בָּעוּתִי יֵעוּל
מַלְכָּא וְהָמָן לְמִשְׁתַּיָּא דִּי אַעְבִּיד לְהוֹן
בְּרַמְשָׁא וּלְמָחָר אֲנָא עַבְדָּא כְּפִתְגַּם
גְּזֵירַת מַלְכָּא׃ וּנְפַק הָמָן מִלְּוַת
מַלְכָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חֲדֵי וּבְרַח לִבָּא
וְכַד חֲזָא הָמָן יַת מָרְדְּכַי וְיַת טַפְלַיָּא
דַּעֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּסַנְהֶדְרִין
דַּעֲבָדַת לְהוֹן אֶסְתֵּר בִּתְרַע מַלְכָּא
וּמָרְדְּכַי לָא קָם מִן קֳדָם אַנְדְּרָטֵיהּ
וְלָא רְתַת מִינֵיהּ אֱלָהֵן פְּשַׁט יַת
רְגְלֵיהּ יְמִינֵיהּ וַאֲחַוֵּי לֵיהּ שְׁטַר זַבִּינְתָּא
דְּאִזְדַּבַּן לֵיהּ בְּטוּלָמָא דִּלְחַם
דְּמַכְתְּבָא בְּאִסְטְרַקְלִילֵיהּ כָּל קֳבֵל אַרְכּוֹבְתֵּיהּ מִן יַד תְּקִיף רוּגְזֵיהּ וְאִתְמְלֵי הָמָן
עֲלוֹי מָרְדְּכַי רוּתְחָא׃ וְאִזְדְּרִיז הָמָן וְעַל לְבֵיתֵיהּ וּשְׁדַר וּקְרָא יַת רְחִמּוֹי וְיַת זֶרֶשׁ
רַשִׁיעֲתָא אִנְתֵּתֵיהּ בְּרַת תִּתְנִי פַּחַת עֵבֶר נַהֲרָא׃ וְאִשְׁתָּעֵי לְהוֹן הָמָן יַת יְקַר
עֲתְרֵיהּ וְהֵיךְ אִיתְמַנֵּי עִם דּוּכְסֵי מַלְכָּא וְהֵיךְ רַהֲטִין קָדְמוֹי סְגִיאוּת בְּנוֹי דִּסְכוֹמֵהוֹן
מָאתָן וּתְמַנְיָא בַּר מִן עֲסַרְתֵּי אוֹחֲרָנִין דְּאִינוּן פּוּלְמוֹרִיכִין עַל פִּילְכַיָּא וּבַר מִן שַׁמְשַׁי
דְּהוּא סַפְרָנָא דְּמַלְכָּא וְיַת מַה דְּיִרְבֵּי יָתֵיהּ מַלְכָּא וְיַת דְּזַקְפֵּיהּ עֲלוֹי כָּל רַבְרְבָנוֹי
וְעַבְדּוֹי דְּמַלְכָּא׃ וְאָמַר הָמָן בְּרַם לָא הַנְעֲלַת אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא עִם מַלְכָּא לְמִשְׁתַּיָּא
דִּי עֲבָדַת אֱלָהֵן יָתִי וְאוּף עִידַן מְחַר אֲנָא מְזוּמַן לְוָתָהּ לְמִסְעוֹד עִם מַלְכָּא׃ וְכָל
דָּא לֵיתֵיהּ טִימֵי לְוָתִי בְּכָל עִידַן דִּי אֲנָא חֲזֵי יַת מָרְדְּכַי יְהוּדָאָה דְּיָתִיב בְּסַנְהֶדְרִין
עִם עוּלֵימַיָּא בִּתְרַע פְּלָטֵרִין דְּמַלְכָּא׃ וַאֲמֵרַת לֵיהּ זֶרֶשׁ אִנְתֵּתֵיהּ וכל

ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך אסתר ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש׳ ה׳ ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי׳ אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך׳ ג׳ ובסיפ׳ ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה׳ ג׳ ויאמר שימי לחם ל״א ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו׳ ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך׳ ל״ב ופקדתי ג׳ ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך׳ ה׳ ל״ג ובסי׳ וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך׳ ותאמר לו זרש אשתו וכל

בסדר וארא׳ שוה ג׳ וסימ׳ וכל זה איננו שוה לי׳ ולמלך אין שוה להניחם׳

ומחר אעשה כדבר המלך׳ מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי׳ ויתאפק׳ נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות׳ ויתאפק׳ אישטנ״יר בלע״ז׳ איננו שוה לי׳ איני חש לכל הכבוד אשר לי׳ בכל עת וגומר׳ אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמ׳ אחת׳ נדדה

אבן עזרא

ומחר אעשה׳ שאומר שאלתי ולפי דעתי שאיחרה אסתר לדבר ביום ראשון במשתה היין בעבור שלא ראתה שום אות שחידש השם בעבור תענית ישראל וכאשר עשה ביום השני דבר גדולת מרדכי רזק לבה׳ ולא זע׳ והוא חסר פ״א כמו והיום רד מאד מגזרת יחגרו ביזע והנכון בעיני שהוא מן השנייה כמו ביום שיזועו כטעם פחד ותנועה׳ ויתאפק המן׳ שלא גילה סודו לאדם עד בואו אל ביתו והוא מגזרת להתאפק וקרוב מטעם לסבול׳ ורוב בניו׳ אמרו המדקדקים כי פירוש גדולת בניו כמו קרית מלך רב כי איך יגיד לאשתו שיש לו בנים רבים ולפי דעתי שכן הוא ספר לאוהביו עם אשתו מזלו הטוב ויש לו עוש׳ רב ובני׳ רבים וכל זה לא ישוה בעיניו מאומה אע״פ שהמלך גדלו ומרוב גדולתו שתה עם המלכה ויעתה עוד מחר ועטם יושב בשער המלך בעבור שהיא מעל׳ גדולה והוא מכעים אותי׳ בלילה

מסרה

ותאמר ה׳ וסי׳ ותדר נדר ותאמר ותתפלל חנה ותאמר ותען אסתר ותאמר וחברו ותען אסתר המלכה ותאמר׳ העזה פניה ותאמר לו בתרא מלעיל׳ ומחר ו׳ וסימ׳ וקדשתם היום ומחר וכבסו׳ ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף׳ ומחר אתה ובניך עמי׳ שב בזה גם היום ומחר אשלחך׳ ומחר אתן ויש אתך׳ ומחר אעשה כדבר המלך׳ ויתאפק ב׳ וסימ׳ ויאמר שימו לחם׳ ויתאפק המן ויבוא אל ביתו׳ הביא׳ ג׳ וסימ׳ ויקח דוד מידה׳ והמלך שלמה נתן למלכ׳ שבא דד״ה׳ ויאמר המן אף לא הביאה׳ וא׳ והביא׳ וביום השמיני תקח לה׳ עשתה ח׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר תולדות ובשמואל ב׳ סימ׳ י״ג׳ למחר ו׳ וסימ׳ נמסר כי אין הצר שוה בנזק המלך׳

חצי הספר בפסוקים

ויתלו עיניהם למי שבראם ועי״כ יקרע גזר דינם מלפני ה׳ ואז יגמר הדבר ע״י אסתר למעה ומבלי קדימת תשובת ישראל לשוב עד המכהו מה יסכון למו כי תלך אסתר אל המלך לבלתי הועיל ואדרבה היתה אסתר מסתכנת בבאה אל המלך אשר לא כדת ולכן אחר שנתן מורך בלב כל ישראל והחזיקו בה׳ אלהיהם המושיע אותם אז שלח לה ע״י החך תבא אל המלך׳ כל עבדי המלך וגו׳ הנה רמזה לו ג׳ דברים המונעי׳ הליכתה א׳ כי הנה בדרך טבע אין לה בית מנוס ומה גם למלוא חן להלליח והוא כי הנה בהתפשה כגנב על שלא נקראת ובאה שאחת דתה להמית אין מענה רק לומר כי היא לא ידעה דת המלך אך לא יאמינו לי כי הלא הדבר מפורסם כי כל עבדי המלך ועם מדינות המלך אשר בשושן המה יודעים אשר כל איש ואשה כלומר אפילו אשתו של מלך וזה רבוי הכל אחת דתו להמית בלי הפרש בין מלכה לזולתו וא״כ איככה אוכל להתנצל באומרי לא ידעתי ב׳ כי גם שאמלא חן ויושיע לי את שרביט הזהב לא יהיה החן רק לחיות בלבד וז״א וחיה כלומר אך שתכפל מציאת החן שאחר שאחייב את ראשי למלך אמלט נפשי מעוברי הדת ומגזרת המן וגם לבקש על עמי וינתן לי זה לא תשב אנושי׳ ג׳ כי אני לא נקראתי זה ל׳ יום ואחר שלא יאחרו אותי מלבא אל המלך למה אסכן עצמי בהעת פנאי כי בדת לא נתנה עד חדש אדר עכ״ז לא החליטה הגזרה לבלתי עשות מאמר מרדכי כי אדרבה הוסיפה ואמרה לבד מאשר יושיע לו המלך את שרביט הזהב וחיה כלומר כי גם אפשר יעשה לי גם ומה גם בזכות ישראל ויושיע לי המלך את שרביט הזהב כלו׳ אם תגזור אומר ויקם לך לסמו׳ על הנס׳ כי אם החרש וגו׳ הנה אמרו ז״ל על ויגד לו את כל אשר קרהו הוא אשר קרהו עם אליה שהיה הגזרה כליה ושהית׳ ע״י המן שהזמינה לסעודה ושמר״עה מבק׳ רחמים משם שע״כ ילך לצוות עליה כלו׳ על הנוגע אליה תבוא אל המלך לבקש מלפניו על עמה פן תהיה הכלת ישראל על ידי אחר ויאשר עון בית שאול עליו ועל זרעו על כי על ידו באו ישראל עד שערי מות שע״כ תלך ותסתכן גם היא לגאלם לכפר בעדו וז״א אל תדמי בנפשך כלומר שלהיות נפשך כדקה להמלט וגו׳ דעי איפה כ״א החרש תחריש בעת הזאת ותמתין עד יקראך המלך הנה בין כך ובין כך ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקו׳ אחר הוא מתר״עה ממקום כבודו אשר בנ״ע במ״ש ז״ל שהודיע ליהו למרדכי

וְכָל־אֲהֻבָיו יַעֲשׂוּ־עֵץ גָּבַהּ חֲמִשִּׁים
אַמָּה וּבַבֹּקֶר אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְיֹתְלוּ אֶת־
מָרְדְּכַי עָלָיו וּבֹא עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־
הַמִּשְׁתֶּה שְׂמֵחַ וַיִּיטַב הַדָּבָר לִפְנֵי הָמָן
א וַיַּעַשׂ הָעֵץ: בַּלַּיְלָה
הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי
הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
וימצא
זָרוֹק יָהִיתָה לַיְמָאר רַבָּא כְּבַר בְּזָעוּנֵיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָרוּ בְּגַוֵּהּ טָבוֹן יָתִיהּ לְגוֹ אַתּוּן
נוּרָא יְקִידְתָּא כְּבַר דְּעַקְרוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְנָפְקוּ מִן גַּוֵּיהּ יְהַרְמֵי לְגוּב
אַרְיָוָתָא כְּבַר לָא חַבִּילוּ אַרְיוָתָא בְּרַנְיָאל כַּד חַיְתְרְמֵי קָדָם כְּבַר דְּאִסְתֵּימוּ
פּוּם כַּלְבִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַרְבְּרָא יְגְלֵיתְיהּ כְּבַר בְּמַרְבְּרָא
נְפִישׁוּ וְסַנִּיאוּ מַה עוֹר קְטָלָא נְקְטוֹל יְהֵיהּ וְהֵירָא מִיתָא תִּתְעַבִּידְלֵיהּ נְרְמֵיתְיהּ
לְבֵית אֲסִירֵי כְּבַר מִן בֵּירַת אֲסִירֵי אֲמִלִיכוּ לְיוֹסֵף סַגִּינָא הִתְרְמֵי עַל צְוָאֲרֵיהּ כְּבַר
הֲוָה אִתְהַפְכַת סַגִּינָא מֵעִילּוֹי דְּיִצְחָק עֵינֵיהּ נָעֲוִיר וְנִשְׁבּוֹק יָתֵיהּ כְּבַר יְקַטֵּל בָּנָא
כְּמָה דְּקַטֵּל שִׁמְשׁוֹן פּוּרְעָנוּתֵיהּ דְּנַבְרָא הָדֵין לָאו דְּעָנִן מַה נַּעֲבִיד אֶלָּא צְלִיבָא
רַבָּא אִתְעֲבִיד לֵיהּ וְעַל בָּבָא דְבֵיתֵיהּ דְּמֵיהּ יִשְׁתְּפִיךְ קוֹמָתֵיהּ תִּתְרְמֵי עַל צְלִיבָא
וְיִחְזוֹן יָתֵיהּ כָּל יְהוּדָאֵי וְכָל חַבְרוֹי וּרְחִימוֹי שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּחֲדָא צַיְּיתִין עַל צְלִיבָא
דְּאִתְקִין הָמָן לְמָרְדְּכַי יְתָהּ לְצַפְרָא וְעוֹד קָדָם מַלְכָּא וְשֵׁאִיל מִינֵיהּ עַל צְלִיבָא הָדֵין
בְּשַׁעְתָּא הַהִיא לָא שְׁלַח מָנוֹי וְלָא שְׁבַב הָמָן וְעָרַר דַּאֲזַל וְאַיְתִיתְיהּ נַנְרָיָא
יַת קִינָאֵי נַנְרָיָא דְּעָבְדִין צְלִיבָא וְקִיצֵי דְּמִתְקְנִין סַכִּין דְּפַרְזֶל וּבְנוֹי דְּהָמָן דַּיְיצִין
וְחָדְיִין וְזַרְשׁ אִתְתֵּיהּ מְנַגְּנָא בְּכִינָרִין עִם הָמָן רְשִׁיעָא וְאָמַר אַגְּרָא לְנַנְרֵי אֲנָאֵיהִיב
וְלָקְיָצֵי אֲנָא מְתַּן שִׁירוּתָא עַל צְלִיבָא הָדֵין בְּהַשַּׁעְתָּא קָם הָמָן רְשִׁיעָא לְמִנְסָא
צְלִיבָא בְּקוֹמָתֵיהּ נַפְקָה בַּת קָל מְשַׁמֵּי מְרוֹמָא וַאֲמִירַת לֵיהּ יָאֵי הָמָן רְשִׁיעָא וְלָךְ
וְלָא שְׁבִיב וְהַוָּה שְׁבִיב וְלָא דְּמִיךְ מֵחַבְרַת רַהֲוָה מְתַקַּן יָתֵיהּ בְּלֵילְיָא הַהוּא נַרְתַּ
מָרְדְּכַי עֲלוֹיְלָא הַוָּה יְדַע דִּלְנַפְשֵׁיהּ הַוָּה מְתַקַּן יָתֵיהּ בְּלֵילְיָא הַהוּא נַרְתַּ
שִׁנְתָּא

ו׳ וכל רחימוי אין שפיר בעינך ניסר
ויתלו׳ קדמך מילתא חדא מה דנעביד ליה
ב׳ וחס׳ למרדכי יהודאה אם הוא חד מן
צדיקיא דאתברו בעלמא אין
ג׳ ר׳ף בחרבא נקטול יתיה כבר תתפוך
ה׳ ה בפיעה חרבא והתרמי עלנא הב יתיה
ג׳ ופתיב כן לרנומנא כבר רגמיה דוד גלית
יפה׳ ל׳ וחד הנקראים פלישתאה ואם בתרא דנחשא נרמי
יתיה כבר בזעיה מנשה ונפק מיניה
זרוק יהיה ליממא רבא כבר בזעוניה בני ישראל ועברו בגוה טבון יתיה לגו אתון
נורא יקידתא כבר דעקרו חננה מישאל ועזריה ונפקו מן גוויה יהרמי לגוב
אריותא כבר לא חבילו אריותא בדניאל כד חיתרמי פקדם כלבין כבר דאסתימו
פום כלבין בארעא דמצרים על בני ישראל למרברא יגליתיה כבר במדברא
נפישו וסניאו מה עור קטלא נקטול יהיה והירא מיתא תתעבידליה נרמיתיה
לבית אסירי כבר מן בירת אסירי אמליכו ליוסף סגינא התרמי על צואריה כבר
הוה אתהפכת סגינא מעילוי דיצחק עיניה נעויר ונשבוק יתיה כבר יקטל בנא
כמה דקטל שמשון פורענותיה דנברא הדין לאו דענן מה נעביד אלא צליבא
רבא אתעביד ליה ועל בבא דביתיה דמיה ישתפיך קומתיה תתרמי על צליבא
ויחזון יתיה כל יהודאי וכל חבריו ורחימוי שמיא וארעא כחדא צייתין על צליבא
דאתקין המן למרדכי יתה לצפרא ועוד קדם מלכא ושאיל מיניה על צליבא הדין
בשעתא ההיא לא שלח מנוי ולא שכב המן וערר דאזל ואייתיית נגריא
ית קינאי נגריא דעברין צליבא וקיצאי דמתקנין סכין דפרזל ובנוי דהמן דייצין
וחדיין וזרש אתתיה מנגנא בכינרין עם המן רשיעא ואמר אגרא לנגרי אנאיהיב
ולקיצאי אנא מתן שירותא על צליבא הדין בהשעתא קם המן רשיעא למנסא
צליבא בקומתיה נפקה בת קל משמי מרומא ואמרת ליה יאי המן רשיעא ולך
ולא שביב והוה שביב ולא דמיך מחברת רהוה מתקן יתיה בלילייא ההוא נרת
מרדכי עלויולא הוה ידע דלנפשיה הוה מתקן יתיה בלילייא ההוא נרת
שנתא

אבן עזרא

ו בלילה ההוא. בדרך שנת מלכו של עולם והטעם שהשם לא ייסן רק אומר ישראל ובכב סיבתה זכירת מעשים שעברו בעבור שנדדה שנת המלך. יש מוריס כי טעם להביא ספר דברי הימים להתענג בשמיעת דברי שעברו ויש מומרי בעבור שנדדה שנהו שמא עכום הוה על דבר שנדר ולא הקימו וזה קרוב מלי: יקל

אבן יחייא

ויעבו עץ גבוה חמשי׳ לחה להרימך׳ מחמשים שערי ניכה ולא יוכל להמנע בלחך הכתב. כי תשבה היות תכמת הקלהות כחכמת הכישוף לחר לא יפלום הסולם במכשף כי אם בהיותו בפרך מהארץ ובלתי נוגע בה. ויעשה שיחעון בן שטח בסנהדרין בחכשפות לחר תלה בפקלון יוכיח. וכן למען ירא׳ מרחוק ויפחדו העמים וירלו. ובבקר לחזור למלך ויתלו את מרדכי עליו למען לחר יוכל בעת הסולל בלחך. כי כל החפץ שמא עכום אין לך בו מחיי מדברי לחר מי על החלמה לענותך. ואם פעשה ככה תניע אל החזור לחרץ להשתוות עם המלך והמלכה ובשמחה מבלי מעיק. ויעב הדבר בעיני המן ויפ הען בעצם תעשה הדבר הזה:

בלילה ההוא וגומר היה מהשגחת ה׳ על עמו להשיר שיכה מיטיניו. והיה נדחה לו כאלו הפתים מעטל והחלון מתחת היו כלים וכעים. ומה שאכל ושתה לא הועיל לו. ולדרכת כל לחיבריו היו מודעזעי. כאופן שהיה הופך תמיד על נדיו בעצב גדול. ואפש בן כוען עשה רעה מגדוליו עליו כאשר עשו בנתן ותמר. וזה על רעה קבלו מחכו. לו על טובה אשר היה חייב לגמלם. ולמען יחקור מזה לאחר להביא לת ספר הזכרונות ויהיו בקרחים לפניו. אן כדי שתיך הכאת שמעו הזכרונות והקורות ימות ויעקוב מהרעדם לחותו. ויחלץ כתוב מה שהיה מבקש. והוא כי חלא הטובה לחשר עשה עמו מרדכי לאחר הניד רעת בנתן ותמר. ולא כחלץ שום פגעול חלין על ככה. ולכן מבקש בלילה. ושאל אם בלילי בכחל המלך. בשפט יקר וגדולה לו על זה ובשבח לכותבו. יקר הוא הכבוד. וגדולה הוא העושר. ועכו כי לא בעשה עמו אלא מלך אלא יפסל בליבה תגמול מרדכי למען כל היש יחמדון לנלות למלך הרע המחשוחד עליו ביודעם כי לא יחכדו כי הוא שכרם אתו. ופעולתם לפניו. כחשר עשה עם מרדכי היהודי. אלכן שאל מבקש מי בחצר מגדוליו להוציא הדבר אל היש. ובקרה המקרים שהוא היות החן בחצר כי שכבי בעצת לאחתו למחר למלך לתלות מרדכי למען יכנס בו החשתה

אבן עזרא

בלילה ההוא נדדה וגו׳ ילמה אזה סבב מסבב הסבות להסגחה על ישרל ועל מרדכי עם שדברי מסתר שבנו גם לן לחשורוש מבוכות ומחשבות כי לא היה יודע על מה ועל מה תשתדל הסחר בזה ההופן לבקש מהמלך במשתה בקשתה ועל מה תגש אלכה לקרוח להמן עמו שני פעמי׳ ולפי שהיה נהיב בעת שחדד שנת המלך להביא לפניו ספר הזכרונות דברי הימים לפי שפס ספרים חשמח הנפש בשמיעות׳ ויהיה זה סבה להביא הדבר עם אזה גם כן יביא למלך להזכיר מה שקרה ולמד בזה דעת לעתיד ויתייסר נפ כן לחת גמול טוב לחשר גמלו והחפך: מה

מסרה

ובבקר ו׳ וס׳ ובבקר השבעו להם. ובבקר היתה שבבת הטל. ובבקר זרוך תפריח. ובבקר תפלתי הקדמך. ובבקר היא שבה. ובבקר אמר למלך ויתלו׳ שנת ה׳ בלישון שינה וסי׳ בחמם אשית את משתיה׳. והשמרתי שריה וחכמיה. אם אתן שנת לעיניי. מתוקה שנת העובד. בלילה ההוא נדדה שנת המלך:

אבן יחייא

המן שם. לחשר לזה מיכנם תקף והחלך בתיקן עמו כחכנתו תמיד להיותו חכם חרשים וחבדולי יוכנין. והמן לחשר היה חכם והיה רוצה היות מזלו למעלה ממנו. ולזה שהמיך לא נילה לו בתחילת שחלתו מי הוא לחשר החלך חפץ ביקרו כחכנתו עמו בפעמים הלחלים. ומזה היה נסיף הלילה לחשר לא דבר מס שום מדם לחחר. לחחרי פרידתו מעמו. וכל סודות החלך כחמו היו בגלים חלין. וידע כי לא היה לב החלך להטיב לזולת כי לא דבר לו מחומה על ככה. ולכן חשב ובזר לומר בלבו כי חפלו למפות יקר היה חלין ולא לזולתו. וזה להיותו כניך לחחר להבחו. ולילם יום לא יחשה מלהנדלו ולכן יפלוהו לעשות לזה מהול לחשר החלך חפץ ביקרו. והכבוד הנעשה לזה היה לפחות הוספע׳ מחת מעלתו עליו. וכל זה יען ולחמר בחבנו כי חלין היה חניע כל הכבוד הזה. ולחמר החלך ולומר לפי שהמן נחמם בחנות החלך ולחמר כי להיותו יהודי ומן הגולה לא היה ראוי לכבוד גדול כזה לכל לחור לכבדו בחופן לחחר ובזיקר ונדולה גדולה לכל לא כזה. לחחרי חשר החלך חייבו חלין לעשות כן בחנות עשה. וכלומרו ועשה כן למרדכי היהודי. חייבו שניה בחנות לא תעשה שלל דבר כחל לחשר לחחר כחתו לעשו לם יעבור על

מה לעשות לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ירא׳ שיעשו בו בעצמו דבר יהיה לו כבוד ולזה אמר מה לעשות באיש ואשר נתן כתר מלכות בראשו רוצה לומר ואשר נתן בראשו של מלך שהוא כתר מלכות והנה רצה בזה שיותן כתר המלכו׳ בראשו כדי לכבדו יותר מה שאפשר ויהיה אמרו ואשר נתן כתר מלכות כמו והרהקהו אה הילד שזכר הענין כאוס תחלה ואחר כך ביארו וכן הענין בזה המקום רוצה לומר ואשר נתן שהוא כתר מלכות בראשו ואמר אחר זה ונתון הלבוש והסוס ולא זכר הכתר לקצר המאמר כך הבין רבי אליעזר הגדול כמו שנראה בפרקיו שכתב · והכתר אשר נתן בראשו ופירוש יפה הוא · וידמה עוד שירצה בזה שיקחו הסוס אשר רכב בו המלך בעוד שהיה נתן כתר מלכות בראשו · ואולם אמר זה כי המלך אינו נושא כתר מלכות בכל העתים אשר הוא רוכב אך היה נהוג אז באותם המלכים המולכים על כל מלכי הגוים כי בעת שהוא רוכב עם שרי׳ גדולי׳ מאד ומלכים אשר תחתיו ישא כתר מלכות להכיר שהוא המולך ואז היה רוכב בסוס היותר יפה אשר לו לזאת הסבה גם כן ומפני זה בחר המן הסוס ההוא׳ והלבישו את האיש · רוצה לומר שילבישו האיש ההוא בעצמו שהוא משרי המלך הפרתמים את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והוא בעצמו ירכיבהו על הסוס ברחוב העיר שיראו זה כל העם · והמן

תרגום	מקרא
שֵׁינְתָא דְאֶסְתֵּר צַדִּיקְתָּא דַהֲוַת עָבְדַת לַחְמָא לְאַעֲלָא יַת הָמָן בְּשֵׁירוּתָא עִם מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בֵּיהּ בְּלֵילְיָא הַהוּא נַדַּת שֵׁינְתֵיהּ דְמַלְכָּא דַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ טַפְשָׁא דַהֲוָה שָׁהִיד וְלָא שָׁכִיב וַהֲוָה שָׁכִיב וְלָא דָמִיךְ דִי נְקַט יָתֵיהּ רוּחָא דְנִקְטָא לְמַלְכֵי וְחַבְטַת יָתֵיהּ כּוּלֵי לֵילְיָא עֲנֵי וְכֵן אֲמַר לְכָל רַבְרְבָנוֹי מַה דַאֲכָלִית לָא הֲנָאָה לִי וּמַה דִשְׁתֵיתִי לָא אִתְקַבַּל עֲלַי שְׁמַיָא רְעִימִין עֲלַי וּשְׁמֵי שְׁמַיָא מְרִימִין בְּקָלֵיהוֹן הֵידָא כְּתַנַּן אֲמַרִית לְמִשְׁבַּק לִמְדִינְתָא וְלָא שְׁבַקִית לוֹן אוֹ אֶסְתֵּר וְהָמָן מְכַוְּונִין לְמִקְטְלִיתִי דְלָא אַעֲלַת אֶסְתֵּר לְשֵׁירוּתָא עִמִּי אֶלָּא הָמָן בִּלְחוֹדוֹי בֵּיהּ בְּלֵילְיָא הַהוּא עַל דָּכְרַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב קֳדָם אֲבוּהוֹן דִי בִשְׁמַיָא דְאִשְׁתְּלַח מִן מְרוֹמָא מַלְאֲכָא הוּא מִיכָאֵל רַב חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וִיתִיב בְּרֵישֵׁיהּ דְמַלְכָּא וּנְדִי יַת שֵׁינְתָא מִינֵיהּ כּוּלֵיהּ לֵילְיָא עַד דִי אֲמַר לְאַעֲלָא קֳדָמוֹי יַת סֵפֶר דָּכְרָנַיָא מִילֵי דְיוֹמָא וַהֲוַיִן קָרְיָן בֵּיהּ קֳדָם מַלְכָּא עָבְרֵי דִינֵיהוֹן דְמַלְכָּא קֳדָמֵי דַהֲוַיִן מִן קֳדָמוֹי וִיתִיב לְעֵיל מִן עֵינוֹי דְמַלְכָּא וַהֲוָה מִסְתַּכֵּל מַלְכָּא וַחֲזֵי כִּדְמוּת גְּבַר עָנֵי וַאֲמַר לֵיהּ לְמַלְכָּא	ב וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל־בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל־זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ׃ ה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הָמָן עֹמֵד בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא׃ ו וַיָּבוֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי׃ ז וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ ח יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ׃ ט וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל־יַד־אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים וְהִלְבִּשׁוּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וְהִרְכִּיבֻהוּ עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב הָעִיר וְקָרְאוּ לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ י ויאמר

Marginal Masorah notes beside the verses: ב׳ ; י״א פתחי׳ ; ג׳ נסיפ׳ ; ג׳ ב׳ומל׳ לתלות עליו כל כלי ; ג׳ ; ב׳ רפיפי ויאמר בלבו ; ז מל׳ ; ט׳ ; ג׳ י״ג ; י״ד ז׳ ; ג׳ נסי׳ ; ג׳ ו׳ חס׳ בלש׳ ; ג׳ וכהי׳כן ; ד׳ ; ל״ו ג׳ב

הָמָן בָּעֵי דְנִקְטְלָךְ וְנַמְלִיךְ יְהֵיהּ חִילוּפָךְ וְהָא מְקַדֵּם בְּצַפְרָא וּבָעֵי לְמִשְׁאַל מִינָךְ גַּבְרָא דְפָרְקָךְ מִן מוֹתָא וּבָעֵי לְמִקְטְלֵיהּ אֶלָּא אֵימַר לֵיהּ לְהָמָן מַה לְמֶעְבַּד לְגַבְרָא דְמַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ וְתֶחֱזֵי דְלָא שָׁאִיל מִינָךְ אֶלָּא לְבוּשִׁין דְמַלְכָּא וְכִתְרָא דְמַלְכוּתָא וְסוּסְיָא דִי רָכִיב עֲלוֹי מַלְכָּא׃ וְאִשְׁתְּכַח כְּתוּב בְּסִפְרָא דִי חַוִּי מָרְדֳּכַי עַל בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ תְּרֵין רַבְּנֵי מַלְכָּא דִי נָטְרֵי פַלְטְרִין דִי בָעוֹ לְאוֹשָׁטָא יְדָא לְקַטָּלָא יַת מַלְכָּא דַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּבֵית דְמָכֵיהּ׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מַה אִתְעֲבִיד יְקָרָא וּרְבוּתָא לְמָרְדֳּכַי עַל דֵּין וַאֲמָרוּ עוּלֵימֵי מַלְכָּא מְשׁוּמְשָׁנוֹי לָא אִתְעֲבִיד עַד כְּדוֹן עִמֵּיהּ שׁוּם מִדְעַם׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מַן גַּבְרָא דְקָאִים בְּדַרְתָּא וְהָמָן עַל לְדַרְתָּא דִי בְבֵית מַלְכָּא בְּרַיְתָא לְמֵימַר לְמַלְכָּא לְמִצְלוֹב יַת מָרְדֳּכַי עַל קֵיסָא דְזַמֵּין לֵיהּ׃ וַאֲמָרוּ עוּלֵימֵי מַלְכָּא לְוָתֵיהּ הָא הָמָן קָאִים בְּדַרְתָּא וַאֲמַר מַלְכָּא יֵעוּל׃ וְעַל הָמָן וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא מַה חֲזֵי לְאִתְעֲבָדָא לְגַבַר דִי מַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ וְחַשִּׁיב הָמָן בְּלִבֵּיהּ וַאֲמַר מַאן יִצְבֵּי מַלְכָּא לְמֶעְבַּד יְקָרָא יַתִּיר מִנִּי׃ וַאֲמַר הָמָן לְוָת מַלְכָּא גְּבַר דִי מַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ׃ יְשִׁים מַלְכָּא טְעֵם יֵיתוּן לְבוּשׁ אַרְגְּוָונָא דִי לְבִישׁ בֵּיהּ יַת מַלְכָּא בְּיוֹמָא דִי עָל לְמַלְכוּתָא וְסוּסָא דִי רְכַב עֲלוֹי מַלְכָּא בְּיוֹמָא דְעָל לְמַלְכוּתָא וְדִי אִתְיְהַב כְּלִילָא דְמַלְכוּתָא בְּרֵישֵׁיהּ׃ וִיהֵא מִתְיְהַב לְבוּשׁ אַרְגְּוָונָא וְסוּסָא עַל יְדָא דְגַבְרָא רַבָּא מֵרַבְרְבֵי דְמַלְכָּא אִיסְטְרַטִּינִין וְיַלְבְּשׁוּן תּוּרְבְּיָנֵי מַלְכָּא יַת גַּבְרָא דְמַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ וְיַרְכְּבוּנֵיהּ עִילָוֵי סוּסָא בִּפְתָאָה דְקַרְתָּא וִיקַלְסוּן קֳדָמוֹי כְּדֵין יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא דְמַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ׃ ואמר

אבן עזרא

יקר · הוא שם ולעולם הוא קמוץ רק אם היה סמוך כמו ואת יקר תפארת גדולתו ואם היה שם התואר יהיה היו״ד קמוץ בקמץ גדול וכאשר יסמך יתערב עם השם הסמוך יקר רוח איש תבונה והטעם יפרים ביניהם : חפץ ביקרו · המלך חפץ לעשות יקר לו : ויאמר המן בלבו · יש בדברי יחיד כי מזה הכתוב נלמוד כי בנבואה נכתבה זאת המגלה כי מי יודע תעלומות לב כי אם השם שיגלה סודו אל עבדיו הנביאים ואחרים אמרו כי היה דרך סברא או המן גילה סידו אחר כן או ביו׳ עצמו וכמוהו ויאמר עשו בלבו והאמת כי זאת המגלה ברוח הקדש נכתב׳ · מגאכו למי יחפץ וגם ודרכו יחפץ שני משכלים : יביאו · המשרתים : ואשר נתן כתר מלכות בראשו · יש אומרים שהרגיש שחר׳ על המלך על כתר המלכות בעבור כבוד המלכות על כן אמר ונתון הלבוש והסוס ולא הזכיר הכתר והנכון בעיני שנ״ו בראשו שב אל הסוס כי יש סוס של מלך שישימו כתר מלכו׳ בראשו כאשר ירכב עליו המלך ואין אחד מעבדי המלך רשאי לרכוב עליו וזה דבר ידוע : נדחף

רשי

ונתון הלבוש והסוס · על ידי איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש הדס : וישב

מסרה

וימצא ז׳ וסי׳ הגביע · ויבקש הדבר וימצא ויתלו · וימצא כתוב וימצא מבני הכהנים דעזרא · וימצא בהם גבורי חיל דד״ה · ויבקשוהו וימצא להם · לתלות ב׳ וסי׳ יתד לתלות · לתלות את מרדכי · מה לעשות באיש כל לישון עשייה קשורי בלמ״ד כמ״ה קשורי׳ בבי״ת וסי׳ ונתתי אתם שמרי משמרת הבית · מה לעשות עוד לכרמי תנינא דפסיק ובכל יום ויום · והעם לעשות כו כטוב · ויבא המן ויאמר לו המלך · אשר המלך חפץ ביקרו · אמירה בלבו דוקא בלבו י׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב · ונתן ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר מקץ ובירמיה סימ׳ ל״ז · הפרתמי׳ ג׳ וסימני׳ נמסר בריש סיפרא · והלבישו ו׳ חס׳ בליש׳ וס׳ מגיהון המלבשכם שני עם · והלבשו לדניאל ארגונא · והלבשו את האיש · כתנית עור וילבשם · וילבישם כתנות · וילבשהו בגדים :

אבן יחייא

מנותו נעשה ולא תעשה · ולכן על כרחו שלא בטובתו כתוב רכה וחרפה רצופה עשה את כל הכבוד הלז הוא בעצמו למרדכי היהודי · ותכף מרדכי שב אל שער המלך למקומו לשקו ותעניתו ולבקש אחל על עמו · לא נתגאה עם כל הכבוד הלז · והמן נדחף אל ביתו · רוצה לומר הלך במהירות גדול כאלו היה דחוף לברוח מן הבושה והכלימה שאחזתו · ובמקום שהיה הולך בתחלה כשלים לאט לאט עקב בצד גודל הלך לו במהירות ודחיפה רבה ובאבלות כי ראה ברעתו ובמקום שהיה רוצה להשפיל מרדכי הושפל הוא לפניו · וחפוי ראש כי כסה ראשו ופניו עד הגיעו לביתו מפני בושת המביטים אליו על הכעזה · ותכף סיפר לאוהביו וזרש אשתו אשר קרהו · ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו · כי אם לא הקדימה הדיבור כאשר עשתה בראשונה בעתה העצה · להיות כי כמעלה עלתה היותה נכנעה · וכן מכל אוהביו אשר דברו קודם וקיימו עצת איש · לא דברו עתה כי אם המתאים שבהם · אם מזרע היהודים מגזור אם זה כנזר מאמת · כמו אם תם הכסף וגו׳ ורוצה לומ׳ באמת כראה היות מרדכי מזרע היהודים הנמשלי׳ לעפר ארץ ולכוכבי השמים

מנחת ערב

אם לא מישראל היו כ״א שיתעגו על דעתה והיא המכוונת לכך ע״כ אמר׳ אנוס כן לשון יחוד והיא כיוונה על אשר אכלו ושתו שלא כדת ואני אבו׳ אל המלך אשר לא כדת ואהרגם אימת מות לכפר בעדכם ולא אשים לב על מה שאכנים סתכנת בבואי לפניו עם היות כי אשר לא יקרא ויצא אפת דתו להמית כי הלא גם אם ימיתני המלך אינני מפסדת בהליכה כי הלא גם כי אשיבה רגלי ולא אלך מתה אנכי כדרכך כ״א החרים וגו׳ ואת ובית אביך תאבדו וא״כ כאשר אבדתי אם אמנע מלכת אבדתי בלכתי וע״כ טוב הוא ללכת כי זכות תחשב לי : ויעבר מרדכי ר״ל שעבר דברי אליהו שאמר לו להתפלל מיד כי מרע״ה היה מתפלל לעומתו וכמאמר מרדכי כי אם החרש תחרישי בעת הזאת שמורה שהיה הדבר נחוץ בזה יאמר ויעבר שעבר כל צווי אליהו ויעש ככל אשר ציוה עליו אסתר להאריך ג׳ ימים ובאומר ויעש כיון שלא חס אל הכבוד ויעש בעצמו לכנסם ולא ע״י שליח כמאמרה ש׳ לך כנוס : ויהי ביום השלישי וגו׳ לומ׳ עד הנה היה המלבות בלתי נאות לאסתר למה שהיתה בוזה וסורה ככל נשי ישראל אשר בגלות מדי ואיכה תגלה למלוכה כי אעל כן בעיני מרדכי יפלא היה יו׳ יום מתהלך וגו׳ · כי לא תכס הגיעה למלכו׳ ובדעתו רעת המן אז אמר לה ומי יודע אם לבת כזאת הגעת למלכו׳ [illegible]

[illegible]

המן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש · רוצה לומר שנדחה משם אל ביתו מרוב הצער והבשת והיה אבל מרוב הכעס וכסה פניו כמנהג האיש המצטער מאד · אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות רוצה לומר אם היה שיהיה מרדכי מזרע היהודים והרצון בזה שלא יהיה ממשפחת גרים הנה כיון שהתחלת לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו כי כן מנהגו במלחמות שהיו לישראל עם עמלק שנצחו אותם נצוח נפלא · ויבהילו להביא את המן רוצה לומר וימהרו · כי אין הצר שוה בנזק המלך רוצה לומר כי אין הצר לו מצוק שיקרה לעמי מפני היותם עבדים ושפחות שוה לי כמו שהוא נזק המלך אם לא יגיעו עשרת אלפים ככר כסף על זה אך המות לא נוכל לסבול בשום פנים לי ולעמי · ויאמר המלך אחשורוש ויאמ' לאסתר המלכה · יתכן שאמר אחשורוש לאשר סביבו מי הוא זה ואיזה הוא וכאשר ראה שאין עונה אליו דבר אז שאל זה לאסתר המלכה והיא ענתה ואמרה כי עשה זה איש צר ואויב והוא המן הרע ר"ל כי לא עשה זה לתועל' המלך ולהסיר הנזק ממנו לך בעבור שנאתו אותם והמן נבעת ונחרד מלך המלך והמלכה אחנס מלך המלך במה שהשתדל לעשות כנגדו להשמיד עם אחד הוא מולך עליו בעביר שנאתו איתם כי כבר היה זה נזק רב למלך והמן נופל על המטה אשר אסתר עליו רוצה לומר כי הוא בא אל המטה אשר הסבה בה אסתר כי הסבתם היתה במטות והיה כורע לדבר אליה במטה ההיא שהיא בו · ולזה היה דומה כאלו רצונו לכבוש אותה אתתיו : הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפוי · אחשוב שכסו פניו שלא יראהו המלך לשכך חמת המלך וידמ' שכן היה המנהג כמו שפשט המנהג היום שכאשר כעס שר גדול על איש שהוא לפניו יצוה שיסירוהו מלפניו הלא תראה כי המלך קם בחמתו ממשתה היין להפרד מראיית המן לשכך חמתו ומזה גם כן חוייב בראות' חמת המלך עליו שיכסו פניו כדי שלא יראהו המלך את בית המן צורר היהודי' ידמ' שנתנו לה מפני היותו צורר היהודי' ותשם אסתר את מרדכי על בית המן עשתה אותו פקיד וממונה על קניני הבית ההוא רוצה לומר לשמר' לה ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך וגומ' הנה השתדלה עתה להפר עצת המן ועל זה הוצרכה להתיר עצמה למות להכנס אל החצר הפנימית ואם לא נקראת כי בזולת זה לא הועילו לה מעשים כלל להצלת ישראל ורא' שתדע שכבר יתבאר מזה החקים כי האותיות הראשונות אשר שלח המן בשם המלך לא היו לצוו' שישמידו ויהרגו היהודים ויאבדום ויבוזו שללם אבל היתה לתת רשות לצריהם ולבקשו נפש' להשמידם ולאבדם ולאשוב שאלו שהיו אויבי ישראל היו כלם מזרע עמלק והם היו משתדלים בהשמדת ישראל מראש כמו שנזכר בהורה ועתה כשמצאו ישראל בשפלות היו השתדלו' לכלותם

י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר קַח אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ׃ וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃ טו וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה׃

ויאמר

וְאָמַר מַלְכָּא לְהָמָן אוֹחִי סַב יַת לְבוּשׁ אַרְגְּוָנָא וְיַת סוּסְיָא כְּמָא דִי מַלֵּילְתָּא וַעֲבֵיד כֵּן לְמָרְדְּכַי יְהוּדָאָה אֲמַר לֵיהּ הָמָן לְאֵידֵין מָרְדְּכַי אֲתִיב לֵיהּ מַלְכָּא לְמָרְדְּכַי יְהוּדָאָה אֲמַר לֵיהּ הָמָן סַגִּיאִין מָרְדְּכַי יְהוּדָאֵי אִית בְּשׁוּשַׁן אֲתִיב לֵיהּ מַלְכָּא לְהַהוּא דְּסָדְרַת אֶסְתֵּר לֵיהּ סַנְהֶדְרִין בִּתְרַע פַּלְטֵרִין דְּמַלְכָּא אֲמַר לֵיהּ הָמָן בְּבָעוּ מִינָךְ קְטוֹל יָתִי וְלָא תִגְזוֹר עֲלַי כְּפִיתְגָמָא הָדֵין אֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא אוֹחִי וְלָא תִמְנַע מִדַּעַם מִן כָּל מַה דְּמַלֵּילְתָּא׃ וּדְבַר הָמָן יַת לְבוּשׁ אַרְגְּוָנָא וְיַת סוּסָא וְאַלְבִּישׁ יַת מָרְדְּכַי וְאַרְכְּבֵינֵהּ בְּפַתָאָה דְקַרְתָּא וְקָלַס קֳדָמוֹי כְּדֵין יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא דִי מַלְכָּא צָבֵי בִּיקָרֵיהּ׃ וְתָב מָרְדְּכַי לְסַנְהֶדְרִין דִּי בִתְרַע פַּלְטֵרִין דְּמַלְכָּא וְאַשְׁלַחִית לְבוּשׁ אַרְגְּוָנָא מֵעִילָווֹהִי וּלְבֵישׁ סַקָּא וִיתֵיב עַל קִטְמָא וַהֲוָה מוֹדֶה וּמְצַלֵּי עַד רַמְשָׁא וְהָמָן אִתְבְּהֵל וְאָזַל לְבֵיתֵיהּ אָבֵל עַל בְּרַתֵּיהּ וּמִתְעַטֵּף עַל רֵישֵׁיהּ כַּאֲבִילָא עַל בְּרַתֵּיהּ וְכִיסוּפֵיהּ׃ וְאִשְׁתָּעֵי הָמָן לְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵיהּ וּלְכָל רַחֲמוֹי יַת כָּל דִּי אַרְעֵיהּ וַאֲמָרוּ לֵיהּ חַכִּימוֹי וְזֶרֶשׁ אִנְתְּתֵיהּ אִין מִזַּרְעָא דְצַדִּיקַיָּא מָרְדְּכַי דְּשָׁרִיתָ לְמִיפַּל קֳדָמוֹי הֵיכְמָה דִי נְפַלוּ מַלְכַיָּא קֳדָם אַבְרָהָם בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא אֲבִימֶלֶךְ קֳדָם יִצְחָק יַעֲקֹב נָצַח מַלְאָכָא וְעַל יְדוֹי דְמשֶׁה וְאַהֲרֹן טְבָעוּ פַּרְעֹה וְכָל מַשִּׁירְיָתֵיהּ בְּיַמָּא דְסוּף וְכָל מַלְכַיָּא וְשִׁלְטוֹנַיָּא דְאַבְאִישׁוּ לְהוֹן מְסַר יַתְהוֹן אֱלָהֲהוֹן בִּידֵיהוֹן וְאַף אַנְתְּ לָא תֵיכוֹל לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ אֲרוּם מִיפַּל תִּפּוֹל קֳדָמוֹי׃ עוֹד כְּעַן אִינוּן מְמַלְּלִין עִמֵּיהּ וְרַבְנֵי מַלְכָּא מְטוֹ וְאוֹחוּ לְהַנְעָלָא יַת הָמָן לְמִשְׁתְּיָא דַעֲבַדַת אֶסְתֵּר׃ וַעַל מַלְכָּא וְהָמָן לְמִשְׁתֵּי עִם אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא׃

ואמר

רשי

וישב מרדכי · לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש · רבותי' פירשו הדבר במסכת מגילה: אשר החילות לנפול וגו' · אמרה אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדי' יורדים עד עפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים: תכתן

אבן עזרא

נדחף · מעצמו והוא אבל וחפוי ראש פעול והטעם שכסה ראשו והעד ופני המן חפוי והו' מגזרת ויחפהו ואין הוא בבנין אחר: ויאמרו לו חכמיו · בבוא איד ברשע לא יתנבאו אוהביו עליו טוב: תכתן

מסרה

ככה יעשה ד' וסימ' ככה יעשה לשור האחד · ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה · והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו · ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ד' דסמיכי וסי' ויבא המן ויאמר לו · והלבישו את האיש · והרכיבוהו על הסוס · וירכיבהו על הסוס ברחוב · נדחף ב' ופתח וסימ' והמן נדחף אל ביתו אבל · וגם הוא נדחף לצאת בי נגעו יי' דד"ה · לנפול ד' חס' וסי' לנפל בחרב · גם בבל לנפל חללי ישראל · דחה דחיתני לנפל · אשר החילות לנפל לפניו:

אבן יחייא

אופן נזר אומר להיותו שלם והוא אומרו אשר מלאו סר"ל השלימו · ובאופן מהשלימות אשר יוכל לעשות כן בלתי רשותי והסכמתי · ותאמר אסתר וגו' בשיבתו לשאלתו מידיעת איכות ובאומרו איהו · באומרה איש צר ואויב · רוצה לומר איש לשון מעלה להיותו מגדולי שרי המלך · וצר על כי הצר שוה בנזק המלך בבקשו הכליון חרוץ ולא ההסכר לעבדים ושפחות אשר אז היתה הודאה כי אינו שוה בנזקו · ואויב על כי לשנאתו את עמי נמכרנו אני ועמי להשמיד וגו' · ולאשר שאל המלך ממהותו באומרו מי הוא זה הראהו אליו באצבע באומרה המן הרע הזה · להיות כי השם האישיי מהאדם והפרטי אליו מורה על מהותו · והנה הזכיר אחר היותו רע יחד עם הוראתה למלך על מהותו ושמו המורה עליו לאורות כי רשעו א"כו כאומר מקריי עליו · רק הוא אליו כמהות להיותו דבק בו מלידה ומבטן ומהריון ואינו דבר נוסף עליו ומקר' אל על עצמותו · רק הוא כאלו עצמותו ומהותו ורשעו הכל דבר אחד · והמן נבעת מלפני המלך והמלכה כי רעדה אחזתו לראות פניהם רעים וזעמים מכעס · באופן כי לא היה יכול לדבר ולהשיב דברי' נכוחים על הדבר ולהליץ כדברים הלציים ומתוקים להפיק רצונם כאומר כדי להציל נפשו מכי שחת · והמלך קם בחמתו וגו' כדי לקחת קורת רוח בנויה ולהתקרר מעט מחימתו וחוס כעסו · והמן עומד וגו' ר"ל המן אשר היה מיסב על מטות זהב וכן עוד היום שמנהג כתוגרמה · קם ממטתו אשר היה מיסב עליה והלך במטת אסתר והוא מקום מוכנה לבקש על נפשו מאסר כי חשב שלהיותה אשה אשר נשעיהן רכות ורחמניות יועילו לו דבריו המתוקים והחלציים · ובפרט אחרי ראותו כי כלתה אליו הרעה מאת המלך כי מכירו היה לשעבר כי חרון אפו לא היה חוזר ריקם אלפעול פעולת חרון כחוקו · ובשוב המלך מגינה לבית המשתה להשקיט רתיחת כעסו במקצת · וחשב היות המן אבל וחפוי ראש כמנהג הפרסיים כי אשר יכעס עליו המלך יכסה פניו עד אשר יראה דינו · וראהו היות נופל על המטה אשר אסתר עליה · להיותו לפניה בכריעה ובכפילת אפים לשאול ממנה רחמים על נפשו · גזר אומר המלך עליו היותם את דברי אסתר כי מזגו היה רע מאז נולד ולכן אחזהו הנאוה שלא לחשוף פניו · ולהרבה היה נועז פניו לכבוש את המלכה ר"ל לחלות פניה שתתחול לו תכבוש עונו · כנגד אין ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו · וכח"ז בילמדנו כבשת את קרבני לחמי · ב"ש אומרים כבשים

כיא והוא : ויצא המן שמח וגו' הנה אומר טוב לב ירצה מיותר אחר אומר שמח · אמנם הורה שמיות עיני לבו אשר שמחו הש"י כי הלא אם היה זולתו שיקרנו כמקר' ההוא גם כי יצא שמח מהמשתה לא יצא טוב לב כי הלא יהיה לבו נוקפו כדוןבקרבו באומ' מה היום מיומים שזימנתנו המלכה עם המלך הלא דבר הוא ומה גם כי גם בעיני המלך יפלא סבת המשת' ותאמר אליה מה שאלתך וגו' ומי פתיים ר לא יתן אל לבו פעין המאורע שבימים ההם ובעת ההיא אחרי שלוח ספרים אל כל מדינות המלך להשמיד וגו' קריב הדבר לחשוב מחשבות אולי היא יהודית ואליה נוגע הדבר ולא שת לבו לזאת כי מאת ה' היתה סיבה זוהי ויצא המן וגו' שמח וטוב לב שלא היה לבו נקפו כאמור : ויספר להם המן את כבוד עשרו וגו' · מה שהגיעו לספר כעת מעלותיו באומר ויאמר באמצע דבריו כמתחיל ענין מיוחד יהיה כיחשש פן יאמרו אליו מה זה מהרת לתבוע עלבונך ולבלתי המתין עד י"ג לאדר כימי מועד אשר בחרת על כל היהודים ויהי' נא מרדכי כאחד מהם ע"כ הקדים ויספר להם את כל הגדולות אשר לו כי רמות ורבות משמחי לב הנה והכל איננו שוה לו וכאפס ותהו נחשבו לפניו בכל עת אשר הוא רואה את מרדכי וזהו ויספר וגו' וכל זה איננו שוה לי לומר לו על נקמת מרדכי אני עושה כ"א לטעום טעם ועריבות כל גדולתי כי הלא כל הטוב' אשר לי כלבד ממני בכל עת אשר אני רואה וגו' כי נמצאו כל המעלות והגדולות בטלים ונהפכים לאבל ומי יעצור כח לסבול דבר כזה לבלתי ההנות מכל מעלותיו והן הנה כבוד עשרו כי הלא העושר כמום עמדיהון עתק והשני המשמח לב הוא רוב בניו · וגם לא אקנא את גדול ממני כי אינגו גדול במלכות ממני וזהו ואת אשר גדלו המלך על כל השרים וגו' כנ"ל וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו וא"כ למה אסבל שכל זה איננו שוה לי וגם שיהבטל עלבונו זה אחר י"א חדש במלאת ימי גזרת הרעה ולא היה הדבר פעם או שתים בכל הי"א חדש החרשתי אך הוא בכל עת וז"א בכל עת אשר אני רואה וגו' ולכל יאמרו אליו הלא מאז סבלת שלא יכרע ולא ישתחוו והיית מקוה עד יום נקם הוא י"ג לחדש אחר ומתאפק להחריש עד היום ההוא כי אז תעשה בו ובעמו כטוב בעיניך לז"א יושב בשער המלך כלו' זאת רעתי כי מרדכי נגע עד לבי כי ראיתי אותו יושב בשער המלך כי מתחלה גם שלא יכרע ולא ישתחוה הלא היה קם מלפני אך עתה הוא יושב בשער המלך יושב במקומו ולא קם ולכן שלכל לא אוכל · ומפני שלא יבצר ממנו היותה הכרה למרדכי עם אסתר עם שלא ידע מה הוא לה ומה גם לרז"ל בכל יום היה מדבר עמה ושואל על טהרתה ואת שלום אסתר ומה יעשה בה לכן היה מקו' יאמרו לו אולי זרוע ואל לו מהמלכה שע"כ ערב לבו לבזות אותך לא כן הוא כי הלא . אף לא הביאה אסתר וגו' כי אם אותי לומר גם כי אהבהו אין ערוך אל אהבתה אותי כי הנה לא הביאה אל המשתה כ"א אותי לבדי כלומר שאם היה חשוב מרדכי לפניה כמוני היום גם הוא קרוא לה עמי אך לא קראה כ"א אותי ושמא תאמרו אין הוכה כברה ומי יודע אם פתים עתנה כי לא יתכן כי הלא גם למחר אני קרוא לה עם המלך ואם רעה בלבבה לא האריכה עד למחר : ותאמר לו זרש אשתו וגו' · הנה אומרים ובבקר וגו' כהנו טעם אל היות בביר השכם ולומרו ובא עם המלך אל המשתה שמח כלו' הנה גם אח"כ תוכל עשוהו אך טוב הדבר יהיה בבוקר למען בהגיע עת משתה המלך והמלכה לא תפסיד עריבות ושמחת היות קרוא לה עם המלך מדלגה מדבר ראוהך את מרדכי היהודי יושב בשער המלך ותלך עלב רק יתלו אותו בבק' ובזה יבא עם המלך אל המשתה שמח ולא בעצבת רוח והורה הכתוב איך שהיה מקלקלת השורה כי הם אמרו לו יעשו עץ וגו' שהוא ע"י ההריס ונפשו רוצה וייעש ע"י עצמו וזה וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ שעשה בעצמו ומה' יצא הדבר שיפול בשחת יפעל : בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' · יאמר ראו נא גדולת השגחתו ית' כי רבה היא מרדכי הלא בלילה ההוא הכל' בלילה היו ישראל בשינת רעבון בלימותיהם המעבירים שינה הפך המלך שקם ממשתה היין המפיל חבלי שינה ולעפ"כ נדדה שנת המלך לבדו וזה יאמר בלשון נדדה לומר כי שינה היתה לו בטבע כ"א שנדדה ממנו בהשגחתו ית' יה ה דלויו כ"ש בוערה על העדר מגלה סוד אסתר והמן · והנה דרך מלכים גדולים כקיהו ליכתב ספר ד"ה לפניו מכל אשר יקרנו יום יום והנה למלך גדול שגדלו ורבו קורותיו יגדל ספר דברי הימים אשר לו עד נגד

מנחה ערב

כי זנם לא יהיה היבה בעיניו כי לא ראה פניה ע"כ מה יגא יהיה המלך יושב נוכח כהתהנית כירהנה מיד וע"כ ויהי כירות וכו' נשיה הן בעיניו משח"כ אם לא יהיה רואה פניה : ויהי כראות המלך וגו' כי לא הכפיק ראהו' כניה כ"א עמידהה בחצר ג"כ הוגיע למצא הן כאמור ולומרו כשהה הן ולא אמר מצאה חן הוא כי הנה היתה הדעת בוטחת כי יגדל חסדו עמה נבלתי המיתה והנתן לה נפשה כי באה אשר לא כדת ... כפול שהוא לתת את שאלתה על ישראל הוא פלא וז"א נשאה חן כי היתה בעיניו כמיסרית משא חן עליה הספיק לדבריסרבים כאומר מה שאלתך וגו' : ויאמר לה המלך וגו' הנה אמ' המלך לא יבצר או יש לך איזו צרה גדולה ובאת להנצל ממנה או תבקש איזה הטבה רבה שתיטיב לך כי ע"כ במה פניך לבוא אשר לא כדת ועל הא' אמ' מה לך אסתר המלכ' ועל הב' אמר ומה בקשתך וגו' לך במשתה היין לא אמר לה עוד מה לך אסתר המלכה כי אמ' אם היה לה איזו צרה לא היתה שוקטת ודוחה הדבר מיום ליום ועושה משת' אך יין זה רק בשה או בקשת הטבה יש בלבבה עכ"א אם שאלתך היא קלה המתייחסת לשאלה מה שאלתך וינתן לך ואם גדולה היא המתייחס' לבקשה והנה מה בקשתך עד חצי המלכות וע"כ לא אמר עד חצי המלכות כ"א בבקשה והען אסתר שאלתי ובקשתי כל' ב' הסוגים יש בי שאלה קלה ובקשה כבידה וזהו שאלתי ובקשתי ומה שאשאל יבא המלך והמן אל המשתה איננו אלא מנחה רק שלם מלאתיכן וגו' יבא המלך והמן וגו ואז אשאלשתיהן וכן פירשה אח"כ באומרה תנתן לי נפשי בשאלתי הקלה ואח"כ עמי בבקשתי הכבידה הימנה · והנה בסעודה ראשונה אמרה אשר עשיתי לזכי שם דברה עם המלך לבדו ע"כ אלה הגדול' בבעליה משא"כ בסעודה שניה היה המלך והמן יושבים יחד אמרה מפני כבוד המן אשר לעשה להם שניהם יחד והיתה כוונת' בזה כדי שהמלך יחרה לו אפו על אשר ביוהה כבו' המן לכבוד המלך כאמרה להם כמו שח"זל קנאתו במלך כדי שיהרוג

יעף

מנחת ערב

תנתן לי נפשי · שלא אהרג בשלשה עשר באדר שגזרת גזרת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי · ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמר מה איכפת לך כי איכפה אוכל וראיתי וגו': כי אין הצר שוה בנזק המלך · איננו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון אז החיה אות' להיות לך לעבדים הם וזרעם: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה · כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב' פעמי' אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחילה היה מדבר עמה ע"י שליח עכשיו שיודע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: כי כלתה · נגמר' הרעה והשנאה והנקמה: והמן

אבן עזרא

תנתן לי נפשי · הטעם אין שאלתי כי אם נפשי ומה נכבד טעם תנתן לי: כי נמכרנו · מבנין נפעל והטעם אחר מכרנו והנה והתמכרתם שהם ימכרו עצמם ואין קונה: ואילו · כמו ואילו היה אלף שנים והא"לף נוסף והטע' כי נמכרנו להשמיד ואילו נמכרנו להיותנו עבדים ושפחות הייתי מחרשת כי אין הצרה הזאת הבאה עליו שוה בעינינו מאומה אף על פי שאין למעלה ממנה אחר הריג' כדי שלא יבא המלך לידי נזק במחשבתו והנה הצר שם כמו צר ומצוק מצאוני או פי' הצר שם התואר כי אין האויב שוה שיבא נזק למלך ומלת נזק בלשון ארמי' לא להוי נזיק · ויאמר המלך אחשורוש ויאמר · פעמי' להורות שהמלך כעס מיד · ומרוב כעסו אמר במהירו' מי הוא זה פעמיי' כאומר בכעסו מי זה אתה אמור מי זה אמור מהרה · תי"ו נבעת שורש והטעם כמו נבהל מגז' והנה בעתה: כי כלתה · כמו כי כלה היא: והמן

מסרה

אסתר המלכה י"ד וסימ' ויודע הדבר למרדכי · ויהי כראו' המלך את אסתר המלכה: מה לך אסתר המלכה ומה קדמאה · אף לא הביאה אסתר המלכה · לשתת עם אסתר בתרא דגם ביום השני ושלאחריו · מי הוא זה ואי זה הוא אשר · והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה · ביום ההוא נתן המלך אחשורוש · הנה בית המן נתתי לאסתר · ומה שאלתך בתרא · ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל · לקיים את ימי הפרים האלה בזמניהם · הצר ג' ב' קמצי' וא' פתח וסי' על הצר הצורר אחב' והרעתם · וליוצא ולבא אין שלום מן הצר · כי אין הצר שוה בנזק המלך · אנ"ך · קדמ' פתח · נבעת ב' וסימ' נבעת מפני מלאך יי' · והמן נבעת מלפני המלך · כלתה אליו ג' בליש' וסי' · וכלות אליהם כל היום · ועתה דעו וראו מה תעשי כי כלתה · כי כלתה אליו הרעה מאת המלך

ויאמר המלך
לאסתר גם ביום השני במשתה היין
מה־שאלתך אסתר המלכה ותנתן
לך ומה־בקשתך עד־חצי המלכות
ותעש: ותען אסתר המלכה ותאמר
אם־מצאתי חן בעיניך המלך ואם־
על־המלך טוב תנתן לי נפשי
בשאלתי ועמי בבקשתי: כי נמכרנו
אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד
ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו
החרשתי כי אין הצר שוה בנזק
המלך: ויאמר המלך
אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה
מי הוא זה ואי־זה הוא אשר־מלאו
לבו לעשות כן: ותאמר אסתר איש
צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת
מלפני המלך והמלכה: והמלך קם
בחמתו ממשתה היין אל־גנת
הביתן והמן עמד לבקש על־נפשו
מאסתר המלכה כי ראה כי־כלתה
אליו הרעה מאת המלך:
והמלך

ויאמר מלכא לאסתר אוף ביומא
תניינא במשתיא דחמרא מה
שאלתך אסתר מלכתא ויתיהב ליך
ומה בעותיך אפילו עד פלגות
מלכותא אתנינה ליך לחוד למבני
בית מוקדשא דקאים בפלגות תחום
מלכותי לא אתן ליך דהכדין קיימית
בשבועה לגושם ולטוביה ולסנבלט
ברם אוריכי עד דירבי דריוש בריך
ויחסין מלכותא ותתעביד: וזקפת
אסתר ית עינהא כלפי שמיא
ואתיבת אסתר מלכתא ואמרת אין
אשכחית רחמין קדמך מלכא רמא
ואין קדם מלכא דאדעא שפיר
תתיהב לי שזיב נפשי מן ידוי דסנאה
בשאלתי ופורקן עמי מן ידוי דבעיל
דבביה בבעותי: ארום איזבננא מגן
אנא ועמי בית ישראל לאישתיצאה
לאתקטלא ולהובדא ואילולי
לעבדין ולאמהן אזדבננא שתקית
ארום ליה מעיקא טימין ורווחא
באוזניקא דמלכא: ואמר מלכא

אחשורוש ואמר לאסתר מלכתא מן הוא דין ובאידין אתר הוא גברא חציפא
וחייבא ומרודא די אמלכיניה לבביה למעבד כדין: ואמרת גברא מעיקא ובעיל
דבבא דבעא למקטלך ברמשא בבית דמכך ויומא דין בעא למלבש אסטלא
דמלכותא ולמרכב על סוסא די לך ולאחתא מניכא דדהבא על רישיה ולמרדא
בך ולמיסב מינך מלכותא ואסתקפת מילתא מן שמיא ואתעבידת ההוא יקרא
למרדכי צדיקא אחוי דאבא בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אלה בר
מיכה בר מפיבושת בר יהונתן בר שאול מלכא בר קיש בר אביאל בר צרור בר
בכורת בר אפיה בר שחרים בר עזיה בר ששון בר מיכאל בר אליאל בר עמיהוד
בר שפטיה בר פנואל בר פיתח בר מלוך בר ירובעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי
בר אלפעל בר שמרי בר זבדיה בר רמות בר חשום בר שחירה בר עזא בר גוזא
בר גרא בר בנימן בר יעקב בר יצחק בר אברהם גברא מעיקא ובעיל דבבא המן
ביש הדין בעא למיצלביה והמן אישתעמים מן קדם מלכא ומלכתא: ומלכא
זקף ית עינוי וחזא והא עסרתי מלאכין דמיין לעסרתי בנוי דהמן קטיעין אילניא
די בגינתא גואה בחין קם בריתחיה ממשתה דחמרא ואזל לגינתא גואה למיחמי
מן הוא דין והמן קם למתבע חייסא על נפשיה מאסתר מלכתא ארום חזא ארום
אסתקפת עלוהי בישתא מלות מלכא: ומלכא

לכלותם לשם יתברך ולהגלות רצון עמלק בהשמדת ישראל צוה הש"י בתורה למחות זכרו ולולי השגחתו ית' כבר היה עמלק מנצח תמיד כמו שבארנו בסיף פרשת ויהי בשלח · וידמה שעל זאת המלחמה נתכבה יעקב אבינו ע"ה באמרו על בנימין בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל והנה היה הבקר מלחמת שאול עם עמלק כי הז התחלת המלכות ליש' והערב היה ביומי מרדכי שערבה ושקעה מלכותן של ישראל ולפי שכתב חבר נחת' בשם המדרש ונחתם בטבע' המלך אין להשיב היכרחו לקחת עצה למצט היהודים מיד שונאיהם ביום ההוא כשנתן המלך להם רשות שיתקבצו היהודים להציל נפשם מיד הצרים אות' הקמים עליהם להרג ונתן להם רשות אז להשמיד להרוג ולאבד את כל איל עם ומדינה הצרים אותם ושלנם לבז כאלו היה זה מהמלך לתת רשות לשני החלקים נהלא' זה עם זה ולבוז זה את שלל זה וידמה כי לרוב כעס המלך על דבר המן לא השתדלה אסתר לשוב לפניו עד אחר זמן יתכן בו שתשיך חמת המלך הו אולי המתינה עד ראותה אם תקרח לפני המלך וכאשר ראתה שעבר זמן רב ולא נקרח לבא לפניו הוכרחה להתיר עצמה למיתה לדבר עמו להשיב מחשבת המן אז נתקבצו אלו שתי הסבות · והנה ירחה כי בשלש עשר בניסן נתנת הדת בשושן הביר' להשמיד היהודים ובו ביום ידע זה מרדכי והודיע אותו לאסתר והצומות היו לפי זה בארבעה עשר ויו' ראשון של פסח ומחרתו וביום השלישי של פסח נתלה המן ונתמדשה הגדולה למרדכי וביום שלשה ועשרי' לחדש סיון נעשו הספרים השניים להשיב מחשבת המן ולפי שהיה הזמן קצר לשלוח זה בכל המלכות הגדול הזה הוצרכו לשלוח הספרי' ביד הרצי' בסוסי' רוכבי הרכש והם ממין הסוסים והם היותר קלי המרוץ וכבר נתבאר בעניין סוסי שלמה שהרכש הוא ממין הסוסי' כמו שבארנו בספר מלכים ונשלחו גם לזאת הסבה אלו הספרי' ביד הרכבי' בפרדים בני הסוסיאה כי הם חזקים ומתמידי' מאד ההליכה בזולת עייפות והנה העתק' הספרים האלו היתה בכל מדינה ומדינה בדרך שיהיה גלוי עניינם לכל העמים כדי שיהיו היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם ולזה השתדלו שידעו היהודים זה קודם הזמן ההוא באופן שיכינו עצמם לזאת המלחמה ותכריך בוץ וארגמן אחשוב שזה התכריך היה על ראשו והיה משש ובגד אדום

להשמיד וגו' הי הפשר להפיך רק עשו בחכמה וכתבו נתן המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם נגד הקמים על ה"ע"פ כתב הראשון באופן שהקודם קיים אל שנותן יד עתה ליהודים להתקומם נגד' ובזה כל אחד יבין כי שב אפו מהם וזהו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים וגו' המנם בפתשגן כתב הדת נהעביר קול מפורסם וגלוי לכל העמים מנאו אין להם כי יאמרו בזה נוכל להפך בעצם שלא יורגש כי לא פורש כדת שניתן מתחילה רק לאיו' עתידים ליום הזה ויתה יהפכו ויכריזו כי הירש הדבר רשר היו עתידים ליום הזה הוא להנקם מאויביהם וזהו פתשגן הכתב להנתן דת שיהיה גלוי ומפורסמת לכל העמים הוא ולהיות היהודים עתידים וגו' כי לא לבד הכריזו שיקהלו היהודי' לעמוד על נפשם נגד הקמים עליהם כאשר בכתב הפרים כי אם גם ולהיות מעצמם היהודים עתידים ליום ההוא להנקם מאויביהם אף אם לא יתקוממו נגדם ולא ירגישו המון העמים ההתהפכות כי עד כה לא ידעו רק שיתעתדו ליום ההוא ולא נודע להם למה ולמה ועתה הנה בפירוש בעיניהם כי המכוין היה להנק' היהודי' מאויביה': הרצים רכבי הרכש וגו' הנה כתבנו למעלה כי ב' מיני כתבי' היו באגרות ראשונות אשר בהם כתב מפרש נשתלחו אל שרי עם ועם מדינה ומדינה והיו למשמרת אתם עד י"ג אדר שיראום אל עם הארץ לדעת פי' הדת שניתנה סתם להיות עתידים ליום הזה אך בשושן הדת ניתנה בפי' להשמידם באומר ואת פתשגן וגו' וע"כ גם בשושן הוכרח לשוב להכריז להיות היהודים עתידי' לינקם מאויביהם כבשאר מדינות המלך שא"לכ מאז ניתן דת שם להשמידם הייתה העיר שושן נבוכה שהיו כל עם הארץ חונקים את כל איש ישראל ואומרים לו מחר אהרוג אותך ואטול ממונך כמו שא"זל ועכ"ז עדין היו שם בסכנה פן יתקוממו עם הארץ לאמ' הלא דת למדי ופרס הלא להשניא ואתמול הוכרז להשמידם ועתה ניתן דת לישראל להנקם מאויביהם ויחזיקי המן קריה בקודם · אך אפש' לבלום פיהם לומר כי זה וזה קיים כי יתקוממו להשמידם והם רשאים להנקם מאויביהם ואם כה יעשו אולי יאסרו אסיפת עם רב על ישראל לא ירימו ראש ויפלו בנופלים חלילה מה שאין פחד מזה בשאר מדינות המלך כי לא פירש בהנתן דת גלוי לכל העמים מה שהיה כרוב בספרים להשמיד להרוג וגו' וע"כ לא הרגישו השנוי לכן למען לא יתקוממו בני העיר שושן עשה המלך הוראות יכירו כל עם הארץ כי ברגרות שנות חכן מרד ההוראה הרבה במה שהרצים וגו' יצאו מביהם

והעיר שושן צהלה ושמחה רוצה לומר היהודים אשר בשושן או שב זה לכל אנשי העיר והוא היותר נכון ואחר זה ביאר כי ליהודים אשר שם היתה אורה ושמחה וששון ויקר והנה האורה הוא רוב השמחה והרווחה אשר היתה לה כי בעת הצרות ידמה לאדם כאלו הוא בחשך והיה להם יקר וכבוד שהיו מכבדים אותם העמים אשר שם מפני גדולת מרדכי בבית המלך · וזכר כי בכל העיירות ג"כ שהיה דבר המלך ודתו מגיע היה ששון ושמחה ליהודים והיו עושים משתה ויום טוב מרוב השמחה ורבים מעמי הארץ מתיהדים רוצה לומר שהיו מראים עצמם שהם יהודים או ירצה בזה שהם מתגיירים ושבים לדת היהודים ביום אשר שברו אויבי היהודים ר"ל שכבר קוו אויבי היהודים לשלוט בהם ביום הזה במה שנתן להם

אבן יחייא

כבשים שהן כובשין את העונות וי"ה בא ומכפר וגומר · וזדון לבו השיאו עוד לכבוש את המלכה עמי בבית · רוצה לומר עמי כי באמצעותה היה חושב לכבוש את יצרי גם כן למען אכבוש עינו גם אני · וכל זה חשב לעשותו בזמן קצר ובנקודה אשר אין חלקים לה אחרי הראות כעסי · ובית עצמו מקום הכע' אשר היה קשה ההעתק לפי המקום ולפי הזמן · ותכף כצאת הדברים האלה מפי המלך פני המן חפו החפים מעבדיו · ויאמר חרבונה וגו' כל גם הוא מרבה ורוצה לומר ועוד כמצא על חטאתו פשע כי גם הנה העץ אשר עשה למרדכי אהובו של מלך אשר דבר טוב עליו עומד בביתו · והנה חרבונה היה אחד מעבדי המלך היושבים בשע' המלך אשר באומר' למרדכי יום יום שישתחוה להמן ולא שמע אליהם היו כלם בעצת המן לעקור מרדכי והוא היה מיועצי העץ · ולפי שראה לכת המן לאבדון וחשש לסיעתו · הקדים רפואה למכתו · ויהי בעוכריו · כי על ידו נגזר עליו תלוהו על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה והוא חרבונה נושע ונמלט · ביום ההוא וגומר סיפר כי אחרי שהמלך נקם את נקמתו מהמן להיותו צר ושוה בנזק המלך ולכן תלה אותו על עץ כמנהג המורדים · עוד רצה לנקום נקמת אסתר והוא להיותו אויב ומבקש להשמיד אותה ואת עמה · ולכן תכף ביום ההוא שלם לו כפעלו · כי כתן לאסתר את בית המן צורר היהודים למען יעשה בה חפצה · ומרדכי בא לפניו כי הגידה אסתר מה הוא לה · וכנגד ופני המן חפו כתגלו פני מרדכי הצדיק לפני המלך והכירו לקרוב אליו ואח למלכה · ולכן הסיר מידו הטבעת אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי אשר בזה עילהו על כל השרים ועבדי המלך · ואסתר השימו על בית המן ונתן לו את כל אשר לו אשר בזה העשירו עושר גדול · ומלפני המלכה קבל הכבוד והגדולה · ותוסף אסתר וגו' סיפר כי אחרי נקמה נקמת המן והעלותה לגדולה למרדכי · עוד הוסיפה לדב' לפני המלך כדי להשפיל עם עמלק ולהרים את עמה · ולהיות כי היה הדבר קשה ההשגה וכמעט נמנע להשי' אחור דתי פרס ומדי והאגרו' התחומות מיד המלך בצואה רותחת לכל מדינות המלך להשמיד את כל היהודים · הוצרכה אסתר להוסיף לבוא לפני המלך פעם אחר פעם · ולדבר דברים הרבה וליפול לפני רגליו · ולבכות ולהתחנן לפניו והוא כל אופני הפקת הרצון למען העביר רעת המן האגגי ומחשבתו · ויושט המלך וגומר סיפר שכאשר אסתר הוסיפה לבוא לפני המלך בלתי רשות אשר לא כדת והיתה מדבר' לפניו לאמ' הושיעה אדוני המלך וזה בנפילת אפים ובכי ותחינ' וכל זה לתכלית להעביר רעת המן · לרחמי המלך עליה ולהצילה ממות דתי פרס ומדי על בואה לפני המלך בלתי רשות לכן הושיט לה את שרביט והבי להראות לה המחילה על אשר העיזה פניה לבוא ואז קמה על רגליה ועמדה לפניו ואמרה · אם על המלך טוב וגומר רמזה לשתי תכליות מפעולת המן · והוא להיות צר ושוה בנזק המלך · והיות אויב ונהנה בהשמד והרג כל היהודים אשר היה נזק המלכה · ולהיות כי כל הדברים יושנו או מצד הדין אשר יחייב ככה או מצד החסד והוא לפנים משורת הדין · לכן אמרה כי מצד המלך הן מצד הדין והן מצד החסד וכן מצד המלכה הן מצד הדין הן מצד החסד והיה מחוייב ומוכרח להושיע את עמה ישראל · וזהו אומרה אם על המלך טוב והוא מצדו מצד הדין המחוייב לא הוב

עליהם ועל זרעם שיהיה נזכר יום טוב כי לא קבלו עליהם שיהיה זה היום יום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו תקני גם כן להרבות השמחה שישלח כל איש לרעהו מנות והנה יהיה זה לכל הפחות שתי מנות משתי מינים ומתנות לאביונים זה יהיה לכל הפחות שתי מתנות לשתי אביונים וקבל היהודים את אשר החלו לעשות רוצה לומר שכבר קבל כל אחד מהיהודים את אשר החלו לעשות מעצמם והוא לעשות היום אשר נחו בו מאויביהם יום משתה ושמחה רוצה לומר מה שכתב מרדכי עליהם לשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים עם מה שהחלו לעשות הימים ההם יום משתה ושמחה והנה לא קבלו עליהם לעשות יום טוב בעתיד כי במה שכתב מרדכי עליהם לא תמנא שיהיה יום טוב ואולם נשתעבדו לשלוח מנות איש לרעהו ולתת מתנות לאביונים אף על פי שלא החלו לעשות כן · ובבואה לפני המלך רוצה לומר כי בבא הסת' בפעם השנית לפני המלך אמר המלך שעם

וּמָרְדֳּכַי יָצָא ׀ מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה׃ טו

לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר׃ טז

וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל־עִיר וָעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם׃ יז

וּבִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ אֲשֶׁר הִגִּיעַ דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלוֹט בָּהֶם וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם׃ א

נקהלו

וּמָרְדְּכַי נְפַק מִן קֳדָם מַלְכָּא בִּלְבוּשָׁא דְמַלְכוּתָא כַּד חָדֵי וְשַׁפִּיר לִיבֵּיהּ בִּיקָרָא סַגִּי וּבִירְבוּ יַתִּירָא לָבִישׁ לְבוּשָׁא דְמַלְכוּתָא מִילָא כַּרְפַּסָא וּתְכֶלְתָּא שִׁיר כְּדַהַב טַב דְּאוֹפִיר וּמְקַבְּעָן בֵּיהּ מַרְגְּלִין וְאַבְנִין טָבִין לְגוֹ מִן פַּרְבְּלָא לָבִישׁ מֵיינְקָא דִכְרוּם יַמָּא מַעַרְבָא לְגוֹ מִינֵיהּ לְבוּשָׁא כִּיתוּנָא דְאַרְגְּוָון דְּצַיְירִין עֲלֵהּ כָּל צִיפַּר גַּדְפָּא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא וַהֲוָון דְּמֵיהּ דְּכִיתוּנָא אַרְבַּע מְאָה וְעַשְׂרִין כַּכְּרֵי דְדַהֲבָא וְהִמְיָנָא מְחִית כְּחַרְצֵיהּ דִּי מְקַבְּעִין בְּאַרְכּוֹחֵי אַבְנֵי בּוּרְלָא מוֹקֵי פַּרְתִּיאָן רְמֵי בְּרִיגְלֵיהּ מַחְתִּין בְּמוֹקְרוֹנִין דְּדַהֲבָא וּמִתְחַתְּמִין בְּזַמַרְגְּדִין וְסַפְסֵרָא מְרָאָה תְּלֵי בְּחַרְצֵיהּ מְחִירַת בְּחוּלַרַת חוּלִית דְּדַהֲבָא וְצַיִּיר עֲלָהּ קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם וְעַל יְדֵיהּ דְּכַפְסִירָא צַיִּיר עֲלָהּ גַּרְאָ דְמַחוֹזָא חִירָא מְרָאָה מְחִית בְּרֵישֵׁיהּ דְּצַיִּיר בִּצְבְעוֹנִין וַעֲבִיד לְעֵילָא מִינֵיהּ כְּלִילָא רַבָּא דְדַהֲבָא מוֹקְדוֹנָא וּלְעֵילָא מִן כְּלִילָא טוֹטֶפְתָּא דִּמְקַבְּעִין בְּדַהֲבָא דְּיָדְעִין כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָּׁנַיָּא דִּי הוּא מָרְדְּכַי יְהוּדָאֵי לִמְקַיְּימָא קְרָיָא דִּכְתִיב בֵּיהּ וְיֶחֱזוּן כָּל עַמָּא דְאַרְעָא אֲרוּם שְׁמָא דַיְיָ אִתְקְרֵי עֲלָךְ וּבְמַפְּקֵיהּ מָרְדְּכַי מִן תַּרְעָא דְמַלְכָּא שׁוּקַיָּא בְּאַסְיָא מַכִּיכִין וְדַרְתָּא כְּאַרְגְּוָונָא נְגִיד טוּלָא כְּחַבְלֵי בוּצָא עוּלֵימִן מְחַתִּין בְּרֵישֵׁיהוֹן כְּלִילָן וְכַהֲנַיָּא נְקִיטִין בִּידֵיהוֹן חֲצוֹצְרָתָא וּמַכְרִיזִין וְאָמְרִין כָּל דְּלָא יָתוֹן לִשְׁלָמָא לְמָרְדְּכַי וְלִשְׁלָמָא לִיהוּדָאֵי הַדָּמִין יִתְעֲבִידוּ וּבַיְתֵיהּ נְוָלִי יִשְׁתַּוֵּי וְעַשְׂרָא בְּנֵי הָמָן סְבִירִין יְדֵיהוֹן וְאָזְלִין וְאָמְרִין קֳדָם מָרְדְּכַי צַדִּיקָא וְאָמְרִין מַן דִּיהַב אַגְרָא לִיהוּדָאֵי וּמְשַׁלֵּם אַגְרֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעַיָּא בְּרֵישֵׁיהוֹן וְהַדֵּין הָמָן אֲבוּנָא טִפְּשָׁא דְּאִיתְרְחִיץ בְּעוּתְרֵיהּ וְעַל יְקָרֵיהּ מָרְדְּכַי עֲנִוְותָנָא תַּבְרֵיהּ בְּצוֹמֵיהּ וּבִצְלוֹתֵיהּ וְאֶסְתֵּר צַדִּיקְתָּא מַדִּיקַת מִן חַרְכָּא דְּלֵית אִיפְשַׁר לְמַלְכְּתָא לְמֵהֲלָכָא עִם בְּנֵי נְשָׁא בְּשׁוּקַיָּא חָזַר מָרְדְּכַי עֵינוֹהִי וְחָזָא יָתַהּ וְאָמַר לָהּ בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם מְתִיבָא אֶסְתֵּר וַאֲמַרַת לֵיהּ עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ סַגִּיאִין מִבְּנֵי נְשָׁא הֲווֹ חַדְיָין עַל מַפַּלְתֵּיהּ דְּהָמָן רַשִּׁיעָא וּמוֹדִין וּמְשַׁבְּחִין עַל פּוּרְקָנָא דַּהֲוָה לְהוֹן לִיהוּדָאֵי וּמְשַׁבְּחִין עַל פּוּרְקָנָא וִיקָרָא דַּהֲוָה לֵיהּ לְמָרְדְּכַי צַדִּיקָא בְּזִמְנָא הַהִיא דְּהָכֵן כְּתִיב וּמָרְדְּכַי צַדִּיקָא נְפַק מִן קֳדָם מַלְכָּא בִּלְבוּשָׁא דְמַלְכוּתָא תִּכְלָא וּמִילָא וּכְלִילָא דְדַהֲבָא רַבָּא מִכְרִיךְ בּוּצָא וְאַרְגְּוָונָא וְקַרְתָּא דְשׁוּשַׁן צָהֲלָה וְחַדְיָא׃ לִיהוּדָאֵי הֲוָת רְשׁוּתָא לְמֶעֱסַק בְּאוֹרַיְתָא וּלְמִטַּר שַׁבַּיָּא וּמוֹעֲדַיָּא וּלְמִגְזַר עוּרְלַת בְּנֵיהוֹן וּלְאַחְתָא תְּפִילִּין עַל יְדֵיהוֹן וְעַל רֵישֵׁיהוֹן׃ וּבְכָל פִּילְכָא וּפִילְכָא וּבְכָל קִרְוָא וְקִרְוָא אֲתַר דִּי פִּתְגַּם מַלְכָּא וּגְזֵירַת דִּינֵיהּ מְטֵי חֵירוּת וּבְדִיחַת לִיבָּא לִיהוּדָאִין וּמִשְׁתְּיָא וְיוֹמָא טָבָא וְסַגִּיאָן מֵעַמְמֵי דְאַרְעָא מִתְגַּיְּירִין אֲרוּם נְפַל פַּחְדָּא דִיהוּדָאֵי עֲלֵיהוֹן׃ וּבִתְרֵי עֲסַר יַרְחִין הוּא יֶרַח אֲדָר בִּתְלַת עֲסַר יוֹמִין בֵּיהּ דִּמְטָא פִּתְגַּם מַלְכָּא וּגְזֵירַת דִּינֵיהּ לְאִתְעֲבָדָא בְּיוֹמָא דְחַשִּׁיבוּ בַּעֲלֵי דְבָבִין דִּיהוּדָאִין לְמִשְׁלוֹט בְּהוֹן וְאִתְהַפִּיךְ מִן שְׁמַיָּא בְּגִין זְכוּתָא דַאֲבָהָתָא דִּי יִשְׁלְטוּן יְהוּדָאִין אִינוּן בְּסַנְאֵיהוֹן׃ אתכנשו

רשי

ותכריך בוץ · מעטה בוץ טלי העשוי להתעטף : מתיהדים · מתגיירים :

מסרה

וחור ל' חד וקמץ ומרדכי יצא מלפני המלך · והוא מן א"ב מן חד חד משמש וי"ו בריש תיבותא וקמצין וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אית הוי"ו וכס"ר · ובכל ה' פסוקי' ובכל וככל וסי' נעשה אדם בצלמנו · ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות · חילף ואצרתיך לבז · ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר · תניינא דסיפרא · ויתן אתות ומפתים · ורבים ו' וסי' נמסר במלאכי סימן ו' · בשלשה כל סיפרא מ"ל וכל שאר קריאה הסרי' במי"ומ"ל וסי' נמס' במסר' רבתא בערך שלש בס"ד · היהודים כלהון כתובין כן במ"ו יהודיים יתיר י' וסימני' נמסר לעיל בם מן זה ·

אבן עזרא

ותכריך · זאת הלשון ידועה בדברי קדמונינו ז"ל והטעם כאדרת שיעולף בה : בוץ · הוא הבד והוא מין ממיני פשתים במצרים והוא דק ויקר : והעיר שושן · ששם היהודים : ליהודים היתה אורה · פירוש נהלה כטעם אורה כאדם שהוא יושב בחשך ויצא לאויר העולם שהוא הפך בלא אמצעי כן היה דבר ישראל : מגיע · מבנין נוסף רק הוא פועל עומד וכן הגעת למלכות : מתיהדים מלה זרה ויאמר ר' יונ' המדקדק כי מוצא המלה נלמוד כי מלת חורמין נכונה כי יו"ד יהודה איננה עיקר והנה שב במלת מתיהדים שורש גם היסיף ואחר מדיח ומליח הנו כמו את מובהק ואת מובחק כי היה ראוי להיותו מבוהק רק בא על דרך חביריו ולא אמר כלו' כי וי"ו מובהק הם נוסף אינני תמה כי אותיות אה"וי כמנאו נוספים בין בראש המלה ובין באמצע ובין בסוף גם יעדרו ואין כן מם מליח ותבונה על מלת חורמין מה שאמרו רבותי' ז"ל לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד ויתכן היות מתיהדים שיתיחסו על שבט יהודה והנה יהיה בדקדוק יפה : אשר שברו · כמו עיני כל אליך ישברו · ונהפך הוא · גם התואר מבנין נפעל · נקהלו

אבן יחייא

מנחת ערב

מתיהדים · מתגיירים : ועושי המלאכה · אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך : עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלם כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה וירושלם ומה הוא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליה' הכותים והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושל' בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן : ובבז' לא שלחו את ידם · שלא יתן המלך עין צרה בממון : ואת עשרת בני המן יתלו · אותן שנהרגו : ותנתן דת · נגזר חוק המלך : הפרזים

נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לִשְׁלֹחַ יָד בִּמְבַקְשֵׁי רָעָתָם וְאִישׁ לֹא־עָמַד בִּפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם עַל־כָּל־הָעַמִּים: וְכָל־שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת וְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ מְנַשְּׂאִים אֶת־הַיְּהוּדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־מָרְדֳּכַי עֲלֵיהֶם: כִּי־גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת כִּי־
ה הָאִישׁ מָרְדֳּכַי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל: וַיַּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל־אֹיְבֵיהֶם מַכַּת־חֶרֶב וְהֶרֶג וְאַבְדָן וַיַּעֲשׂוּ בְשֹׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם: וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ: וְאֵת ׀ פַּרְשַׁנְדָּתָא וְאֵת ׀ דַּלְפוֹן וְאֵת ׀ אַסְפָּתָא: וְאֵת ׀ פּוֹרָתָא וְאֵת ׀ אֲדַלְיָא וְאֵת ׀ אֲרִידָתָא: וְאֵת ׀ פַּרְמַשְׁתָּא וְאֵת ׀ אֲרִיסַי וְאֵת ׀ אֲרִדַי וְאֵת ׀
י וַיְזָתָא: עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: בַּיּוֹם הַהוּא בָּא מִסְפַּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן בִּשְׁאָר מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ וּמַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עוֹד וְתֵעָשׂ: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֵן גַּם־מָחָר לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן לַעֲשׂוֹת כְּדָת הַיּוֹם וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן יִתְלוּ עַל־הָעֵץ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵעָשׂוֹת כֵּן וַתִּנָּתֵן דָּת בְּשׁוּשָׁן וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן תָּלוּ: ויקהלו

אִתְכַּנְשׁוּ יְהוּדָאִין בְּקִירְוֵיהוֹן בְּכָל פִּילְכֵי דְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאוֹשָׁטָא יְדָא בְּכָל דְּתָבְעִין בִּישְׁתְהוֹן וּגְבַר לָא קָם בְּאַפֵּיהוֹן אֲרוּם נְפַל פַּחְדְּהוֹן עַל כָּל עַמְמַיָּא: וְכָל רַבְנֵי פִלְכַיָּא וְאַסְטְרַטִּילוֹסִין וְהִיפַּרְכִין וְעָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִילְמַלְכָּא מְמַנַּן עִילָוֵיהוֹן יַת יְהוּדָאִין אֲרוּם נְפַל פַּחְדָּא דְמָרְדְּכַי עִילָוֵיהוֹן: אֲרוּם אַפִּיטְרוֹפּוֹס וְרַב וְסַרְכַן מָרְדְּכַי בְּבֵית מַלְכָּא וּמַטְבַּעֵיהּ נְפַק בְּכָל פִּילְכַיָּא אֲרוּם גַּבְרָא מָרְדְּכַי רַב בֵּית אַבָּא לְמַלְכָּא וְאָזֵל וּמִתְרַבְרַב: וּמְחוֹ יְהוּדָאִין בְּכָל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְחַת קְטִילַת סַיְפָא וּקְטִילַת גּוּלְמִין גּוּלְפִין וְהוֹבַד נַפְשָׁתָא וַעֲבָדוּ בְּבַנְאֵיהוֹן כִּרְעוּתְהוֹן: וּבְשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא קְטָלוּ יְהוּדָאִין וְהוֹבִידוּ חֲמֵשׁ מְאָה גּוּבְרִין כּוּלְּהוֹן רוּפִילִין מִדְּבֵית עֲמָלֵק: וְיַת פַּרְשַׁנְדָּתָא וְיַת דַּלְפוֹן וְיַת אַסְפָּתָא: וְיַת פּוֹרָתָא וְיַת אֲדַלְיָא וְיַת אֲרִידָתָא: וְיַת פַּרְמַשְׁתָּא וְיַת אֲרִיסַי וְיַת אֲרִידַי וְיַת וַיְזָתָא: עֲשַׂרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן בַּר הַמְּדָתָא מְעִיקָא דִיהוּדָאִין קְטָלוּ וּבַעֲדָאָה לָא אוֹשִׁיטוּ יַת יְדֵיהוֹן: בְּיוֹמָא הַהוּא עֲלָא מִנְיַן קְטִילִין בְּשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא קֳדָם מַלְכָּא: וַאֲמַר מַלְכָּא לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא בְּשׁוּשַׁן בִּירַנְתָּא קְטָלוּ יְהוּדָאִין וְהוֹבִדוּ חֲמֵשׁ מְאָה גּוּבְרַיָּא רוּפִילִין דְּמִזַּרְעִית עֲמָלֵק וְיַת עֲשַׂרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן בְּמִשְׁאַר פִּילְכֵי מַלְכָּא מָה עֲבַדוּ וּמַה שְׁאֵלְתִּיךְ וְתִתְיְהַב לִיךְ וּמַה בָּעוּתִיךְ עוֹד וְתִתְעֲבֵד: ת"א וַאֲמַר מַלְכָּא לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא בְּשׁוּשַׁן בִּירְתָא קְטָלוּ יְהוּדָאֵי וּגְמָרוּ חֲמֵשׁ מְאָה גּוּבְרִין וְיַת עֲשַׂרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן בִּשְׁאַר מְדִינָתֵי דְמַלְכָּא מָה עֲבָדוּ וּמַה שְׁאֵילְתִּיךְ וְיִתְיְהֵב לָךְ וּמַה בָּעוּתִיךְ תּוּב וְתִתְעֲבִיד: וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר אִין עַל מַלְכָּא שַׁפִּיר יִתְיְהֵב רְשׁוּ אוּף מְחַר לִיהוּדָאִין דִּי בְּשׁוּשַׁן לְמֶעְבַּד יוֹמָא טָבָא וְחֶדְוָא כַּד חָזֵי לְמֶעְבַּד עַל יוֹמָא נִיסָא וְיַת עַסְרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן יִזְדַּקְפוּן עַל קֵיסָא: ת"א וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר אִין עַל מַלְכָּא שַׁפִּיר יִתְיְהִיב אוּף לִמְחַר לִיהוּדָאֵי דְּאִית בְּשׁוּשַׁן לְמֶעְבַּד הֵיךְ גְּזֵירַת יוֹמָא דֵין וְיַת עַסְרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן יִזְקְפוּן עַל צְלִיבָא: וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְעֲבָדָא כְּדֵין וְאִתְיְהִיבַת גְּזֵירַת דִּינָא בְּשׁוּשַׁן וְיַת עַסְרְתֵּי בְנוֹי דְהָמָן צְלִיבוּ: ודין

רלב"ג

שעם קיום הספר הראשון ישוב על ראש המן כפי מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים וזה האונס היה באופן שזכרנו ע"כ קראו לימים האלה פורים הנה ביאר למה נקראו לימים אלה פורים ואמר שעל כן על כל דברי האגרת הזאת ומה שראו על ככה ומה שהגיע אליהם קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם קבלה וקיום שלא יעבור ולא יסיר להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם שכתב מרדכי עליהם והוא שיהיו ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביוני' ובזמנם והוא שיעשו אותו הפרזים ביום י"ד והמוקפי' ביום ט"ו ויתמידו לעשות כן בכל שנה ושנה· והנה אמר על כן על כל דברי האגרת הזאת וגו' כי כל הספור התייחס אל הגעת הנס לישראל והנה מה שראו על ככה הם הדברים שנתחדשו מתפי אלו הדברים הנזכרים בזאת המגלה אשר היו קצת' סבה ליראם ולבהלם ומה שהגיע עליהם הוא הנס הנעשה להם בסוף · והימים

מסרה

וכל שרי ז' וסי' והוי נצב על עלתו · ויוחנן בן קרח וכל שרי החיילי' · וישמע יוחנ' בן קרח וכל שרי · ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה · בבית המלך ג' וסימ' וישמע עבד מלך · והשלשית בבית המלך · כי גדול מרדכי בבית המלך · וא' בבית מלך אשר נשאר בבית מלך · וגדול ח' ומ"ל וסי' והוא שכור · ויאמר המלך אל עבדיו · מאין כמוך יי' גדול אתה וגדול · וילך דוד הולך וגדול · והבירו · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנה · קטון וגדול שם הוא · שי"ן פרשנדתא רבתי ותי"ו זעיר' פרמשתא תי"ו ושי"ן זעיראי ויזתא וי"ו רבתי וז"יין זעירא ואתוון רבתי וזעירי כלהון נמסרו במסרה רבת' בריש המערכת בס"ד · וצריך שיהא איש בראש הדף ועשרת בסוף הדף ובסוף העמוד וצריך לאימרם בנשימ' אחת ועשרת בני המן עמהם וי"ו דויזתא צריך למנתח' כמוריא דלברות · ל"א מלכים וי' בני המן אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה שיפלו ולא יקומו למפלת' · אספתא ארידתא פורתא פרמשתא פרשנדתא כלהון מלעיל ואינון מן א"ב מן חד חד לעיל וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס"ד · לאסתר המלכה י"ד וסימ' נמסר לעיל ריש סימן ז' ·

אבן עזרא

נקהלו היהודים · לאות כי היה להם ערי' בשושן : הולך וגדל · שם הפ' על משקל הקל והנה הוא כשם התואר : ואבד חמש מאו' איש · שם הפועל מהבנין הכבד הדגש כמו הנה לא ידעתי דבר היו חכמים בספרד ושמחו על טעם ארידתא וכן פורתא והם השמחים ללא דבר כי אלה השמות הם פרסיים לא עבריי' : ובבזה לא שלחו · שם מפעלי הכפל על משקל רנה גם זאת עלה סיבה שהיתה הבזה לאוצרות המלך לרצונו : בשושן הבירה הרגו היהודים · הם אנשי מרדכי הם היהודים אשר בשושן הרגו אויביהם בשושן על כן אמר הכתוב ליהודים אשר בשושן ותנתן גם בשושן ויקהלו היהודים אשר בשושן ולא הזכיר הבירה : וטעם

אבן יחייא

עם חזק היו ומלומדי מלחמה · על כן היהודים ונומר סיפר כי היהודים שעלמם נהגו מאז והלאה לזכר הנס כי כל היושבים בערי הפרזות ולא בערים המוקפין חומ' מימות יהושע להיות עושים יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה · ויום טוב לאוסרו במלאכה שלא יראה בה עושה סימן ברכה לעולם · ולכבדו בכסות נקיה · וגם נהגו לשלוח מנות איש לרעהו להורות היות היחוד והאהבה ביניהם כאשר היה אז להשמר ולנות מאויביהם ולהרוג בשונאיהם · ואף כי חיסר הכתוב מאליו ישמע · כי זולתם מהיהודים אשר לא היו מהפרזים כי אם מהיושבים בערי חומה המוקפת מימות יהושע ולכבוד הארץ הקדושה אשר כנס וחלק לישראל · היו גם הם עושים יום טוב אבל לא יום ארבעה עשר · כי אם יום חמשה עשר זכר ליום מנוחתם בני שושן העיר ואם · ויכתוב ונומר סיפר

מנחת ערב

[illegible]

[illegible]

רשי

והמן נופל · **המלך דחפו** : על המטה אשר אסתר עליה · דרכן היה לישב בסעודה על לבן על גבי המטות כמו שאמר ברחש הכפר מטות זהב וכסף לבני המשתה : **הגם לכבוש** · לשון אימה הוא לכבוש לאנוס בחוקה כמו ונכבשה הארץ : **גם הנה העץ** · גם רעה אחרת עשה שהכין עץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך ממסם המות : **מה הוא לה** · איך הוא קרוב לה : **להעביר את רעת המן** · שלא תתקיים עצתו הרעה : **הנה בית המן וגו'** · ומעתה הכל רואים שאני חפץ בכם וכל מה שתאמרו יאמינו הכל שיראתי הוא לפניך אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם : **אין**

רלבג

להם רשות להרגם ולא נתן רשות ליהודים להנקם מהם והנה היה הענין בהפך רוצה לומר שכבר ישלטו היהודים המה בשונאיהם וזה כי ליהודים נתן רשות להקהל לא לאויבי היהודים ומזה הצד היה ליהודים שולטנות על אויביהם והוא מבואר שאויביהם לא היו כל העמים אשר הם בהם כי לא יתכן שיתן להם אחשורוש רשות להשחית כל עמו ולזה הוא מבואר שלא נתייסר זה אלא כנגד העמלקים כי הם היו צוררי היהודים מקדם ומדור דור יכחן גם אחר ליהודים אשר בשושן ידמה שנתבאר לה שנשארו שם עדיין מאויבי ישראל כי שם היו גדולי אומה עמלק ולזה בקשה זה מהמלך עם שכוונתה היה לתלות עשרת בני המן כדי שייראו האנשים הנותרים לעשות כן על כן היהודים הפרוזים היושבי' בערי הפרזות לפי ששושן היתה מוקפת חומה וכו שינהגו כל ערי' המוקפים חומה כמנהג שושן להזכיר זה הנס הנעשה

אבן עזרא

והמן נופל · שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה וכראותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו ודרך הדרש ידועה : **לכבוש את המלכה** · כינוי לשכיבה שתהיה תחת רשותו והנה יכריענה וכמוהו וכבשוה : **יט"ס עמי** שאני ראיתי זה : **חפו** המסרתי' והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך וזה דבר ידוע בספרי פרס : **חרבונה** · יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סרים וטעם וחמת המלך שככה שלא נחה חמתו עד תלו' המן מגזרת והסכותי מעלי ואם הם שנים בנייניס : **מה הוא לה** · שהיא דודה : **העביר** מלה יוצאה בעבור שהסיר מאחד ונתן לאחר וכמוהו ואת העם העבי' אותו · ומרדכי מושל על בית המן כי עושר רב היה לו גם עבדים ושפחות כי אין אחר המלך גדול ממני · וטעם ותוסף אסתר בעבור כי כל השאלה היתה להשמיד המן : **וכשר** הטעם טוב וכמוהו איזה יכשר בכושרו' · כ"ף איככה אוכל כפול ויש אומרי' שהם שתי מלות כמו איפה כי נמצאו איכה תרע שטעמו כטעם איפה איככה אוכל לאיזה · כ"ן באבדן במקום מ"ם או והו' לשון נקבות והטעם באבדן נפשות מולדתי ויותר טוב היות באבדן שם הפועל כמו מכת חרב והרג ואבדן והכ"ן נוסף כי משקלי שמות הפעלים משתנים : **ונחתום**

מקרא

ז והמלך שב מגנת הביתן אל־בית משתה היין והמן נפל על־המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבוש את־המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו׃

ט ויאמר חרבונה אחד מן־הסריסים לפני המלך גם הנה־העץ אשר־עשה המן למרדכי אשר דבר־טוב על־המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו׃

י ויתלו את־המן על־העץ אשר־הכין למרדכי וחמת המלך שככה׃

ח

א ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את־בית המן צרר היהודיים ומרדכי בא לפני המלך כי־הגידה אסתר מה הוא־לה׃

ב ויסר המלך את־טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את־מרדכי על־בית המן׃

ג ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן־לו להעביר את־רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על־היהודים׃

ד ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך׃

ה ותאמר אם־על־המלך טוב ואם־מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את־הספרים מחשבת המן בן־המדתא האגגי אשר כתב לאבד את־היהודים אשר בכל־מדינות המלך׃

כי

תרגום

ומלכא תב בריתחיה מגנתא גואה לבית משתיא דחמרא והא גבריאל מלאכא דחף ית המן רשיעא וחמא מלכא והמן גחין עליה דערסא די אסתר עלה והוה מלכא ואמר הא ברם בקושטא לא אתא המן אילהן למשכוב עם מלכתא כד אנא שרי בביתא כען כל עממיא ואומיא ולישניא דאינון מה אית לעיבדא ביה פתגמא נפק מפומיה דמלכא ואפוי דהמן אתחפיאו בהתא׃ ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא ברם הא קיסא די זמין המן לצלבא ית מרדכי דמליל טבא בגין מלכא ועל ידוי אשתזיב מקטול והא קיסא קאים בבית המן כען אין על מלכא שפיר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשין אמין ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי׃ וצליבו ית המן על קיסא די זמין למרדכי וריתחא דמלכא אישתדיכת׃ ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי ביתיה וית כל טסברוי וית כל עתריה ומרדכי על קדם מלכא ארום חויאת ליה אסתר מן הוא לה׃ ואעדי מלכא ית סיטומתא עיזקתא די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן׃ ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם רגלוי ובכיאת ופייסת ליה לבטלא ית בישת המן דמן יחוס דאגג וית זימיוניה די חשיב על יהודאין׃ ואושיט מלכא לאסתר ית תגרא דדהבא ואיזדקפת אסתר וקמת קדם מלכא׃ ואמרת אין על מלכא שפיר ואין אשכחית רחמין קדמוהי ותקין פתגמא קדם מלכא וטבתא אנא קדמוי בעינוי יפקיד מלכא וישים טעם למכתב למהוי תייבין פטקיא זמיוני דהמן בר המדתא דמן יחוס אגג די כתב להובדא ית כל יהודאין די בכל פילכי מלכא׃

ארום

מסרה

היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא · הנני ממלא אל כל יושב · הארץ הזאת דירמיה · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל · המשרתים את המלך דויקהל דויד דד"ה · צאו לערי יהודה דויקבץ · וירם יאשיהו לבני העם צאן · אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב · תהי נא אזנך קשבת דעזרא · גם אני חצבי נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסי' על החמרים ומה השחן ובני תורין · ב' מנהון בו' משרתי' חוץ מן הגלגל : ואם מצאתי ל' דסמי' ותאמר אם על המלך טוב · והוא חר מן י"ז ואם יחיראין וסי' ואם אתה ל' עד הגל הזה · ואם ידעת ל' ארץ מצרים לפניך היא במיטב · ואם שור ל' נגח הוא מתמול · ואם יהיה ל' היובל לבני ישראל · ואם אמת ל' לא נמצאו בתולים · ואם טובה ל' אם באמת ובתמים עשיתם דיותם עם בעלי שכם · ואם תעשה ל' עלה ליי' תעלנה · ואם אני ל' אם יוכל להלחם אתי · ואם אל עיר ל' יאסף דעצת חושי הארכי · ואם רעה ל' ויאמר שלמה אם יהיה לבן חיל · ואם תלך ל' בדרכי לשמר חקי ומציתי · ואם בני ל' העל אלה לא אפקד בם נאם יי' · ואם תי ל' ואם חייי' יאמרו · ואם בנות ל' שלשת האנשים האלה בתוכה · ואם כן ל' אם תגביה כנשר · ואם יפול ל' עץ בדרום · ואם מצאתי ל' חן בעיניו וכשר הדבר דאסתר :

מנחת ערב

מבוהלים ודחופים בדבר המלך מפח"כ באגרות הראשונות כי אם דחופים בלבד וגם נתנה דת בשושן על שרוו יוסביה כי הם הרצים יצאו מבוהלים ודחופי' ואח"כ ניתנה הדת וז"א הרצים וגו' והדת נתנה וגו' · עוד עשה המלך למען תפול פחד היהודים על כל המקומות בשושן וגו' כי כאשר הדת נתנה בשושן מיד ומרדכי יצא וגו' : ולמה יצא את' היינו מקפח שכר כל בריה ע"כ הפעים למרדכי בעה"ז שרי מעלליו ואח' באתו לבוש שק ברחוב בער עתה יצא מלפני המלך בבגדים מלכות וגם אחר עטרת זהב גדולה תחת אפר מקלה ותחת באתו קרוע בגדים בלתי מעוטף בעלם מחמת הקרובים יכ בתכריך בוץ וארגמן הוא לבוש הכורך אותו ובהיד והדר יתעטף ולא מת לעקתו עתה גם כל עיר שושן צהלה בקול מהללות על גדולתו ולעומת מרירות לבו היתה גם שמחה וזהו צהלה ושמחה · וביאתו הדבר אל העיר כיון עוד כי גם נבוכה והעיר שושן נבוכה נהפך להיות העיר שושן צהלה ושמחה והנה היה מקום לעלות על לב כי אשר היתה העיר שושן צהלה ושמחה לא היה רק ליהודים אשר בשושן אך לא לגויי הארץ ע"כ אמר ליהודים בטעם דביעי כמגביה קולו ואומר לא זה בלבד היה להם כי ליהודי' גדול מזה היה להם יהוד אורה ושמחה וששון ויקר : והנה על פי דרכנו למדני גודל חסדו ית"ב טוב לבית ישראל כי נפלינו מכל גויי הארץ כי בני ישראל בכל גרהם להשמיד וגו' לא אחד נהם המיר בכודו תלילה מפחד רעה כי אם אבל גדול וצום ובכי ומספד אך בהתפש' הגזירה בכל מדינה ומדינה רבים מעמי הארץ מתיהדים על כי בשב ר"ל תעמד נפל פחדם על העמים בלתי היות עליהם גזירות מות רק במבקשי רעתם בלבד : ובשנים עשר חדש וגו' הנה כתבנו למעלה שהיו ב' מיני אגרו' בכל המדינו' בפירוש כאמר להשמיד וגו' אך מה שהיה ניתן ע"י הרוגליו לכל העמי' לא היה רק להיות עתידי' ליום הזה ולא ידעו על מה דהם כי ילמד סתום מן המפורש אשר ביד הסריס כי היו כתוביהם בידם חדש לאמר ביום מועד יהיו עתידים כמפורש למעלה · והנה היהודים היו במבוכה גדולה בירושם הנה ע צניעו דבי המלך נספרי בסריס וזהו אשר בא להגה דת שיהיו זה

אבן יחייא

[illegible]

אסתר ח

רלבג

שלון

כתונה ערב

הנעשה שם כי שם היה הארון והרחם כמו שנתבאר במה שקדם ושם היו גדולי העמלקים ושריהם ולזה היו עושים לת יום חמשה עשר בחדר יום משתה ושמחה כי בו נחו מאויביהם ומולם היהודים היושבים בערים שתין להם חומה היו עושים לת יום מרבע עשר משתה ושמחה כי בו נחו מאויביהם · ולפי שכבר נתבאר בספר יהושע הארים שיהיו נקראים מז ערי הפרזי והיתה התקנה הזאת במשכת לכל עיר שנקראת עיר פרזות ידענו שבהם לבד יהנג דין ערי הפרזות בי הם הסר מדרכם להיות בלי חומה ומולם שתר העיירות שהיה מדרכם להיות בצורות תף על פי שתין להם חומה עתה תין דיוק דין ערי הפרזי לזה העניין והנה העניין ביוש משתה ושמחה היה לפרסם הנס ובכי שבת התחלתו ע' ניסן בעזר הגור רנו לפרסם זה העניין סיהיה יום משתה וזה לתמ' הוה להכול ולשהות לבוצע והול' יקרת משתה מפני קביעות הסעודה על הין כי כן רתוי זכר למשתה הסתר והחשורוש שקרת משתה הין כמו שקדם והשמחה היתה להרחות שכבר הפך להם הע' זה היוש מינון לשמחה · והנה לת תמנת במה שקבלו היהודים עליהם

רשי

תין להשיב · תין נתה להשיבו
ולעשות כתב המלך בזיוף :
בכתבה · בחותית שלה :
בלשונה · הוא הלבור : ביל הרלים · רוכבי סוסים שלוה להם לרוץ : החשתרנים · תין גמלים המהרירים לרוץ : ותכריך

אבן עזרא

ונחתום · שם הפעל והטעם ונחתום בתת' במשקל כי נכסוף נכספת · יש לשתול למה כתב מרדכי להרוג שונאי היהודים ורב לו ולה' שימלטו לע כי תכס גדול היה והנה תחשורוש תמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך כי הספרים הרחשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לת תוכל להשיבם כי בן ת מדי ופרס והעד בדברי דניתל שלת היה יכול לריוש להשיבו והנה הוצרך מרדכי לכתוב כן דעו שהמלך נוה להמן שהיה משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך ובטבעתו לנחתום לע היהודים ת אויביהם בשלשה עשר למלת שהרגו היהודים את מתנאי המלך בשושן הבירה ביום ההוא ובמספר ידע המלך שנכתב הרעה תלהו על העץ על שתר שלת ידו של היהודים הפך רצון המלך וזה פי' ובכוזה לפני המלך בשתר לפרס והנה העד הנחמן שנתלה המן וזוה המלך להכתב ספרים תחרים ונחתמו בטבעתו כרלונו הרחשון וזהו והספוך הוא : מהודו סוף שמלת תלכותו : רכבי הרכש · מרכוש המלך שתין כמות' : החשתרני' · ל' הפרדים : הרמכים · הן הסוסיות וכן בלשון ישמעאל ערוב מחכונת' כדרך לשון הקדש וכני הסוסיות חזקי' מבני התחוגות : ותכריך

כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בָּרָעָה אֲשֶׁר־יִמְצָא אֶת־עַמִּי וְאֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּלְמָרְדֳּכַי הַיְהוּדִי הִנֵּה בֵית־הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר וְאֹתוֹ תָלוּ עַל־הָעֵץ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח יָדוֹ בַּיְּהוּדִים: וְאַתֶּם כִּתְבוּ עַל־הַיְּהוּדִים כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְחִתְמוּ בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ כִּי־כְתָב אֲשֶׁר־נִכְתָּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְנַחְתוֹם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב: וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי־הַמֶּלֶךְ בָּעֵת־הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיוָן בִּשְׁלוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל־הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים־וְהַפַּחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנָם וְאֶל־הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם: וַיִּכָּתֵב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים בַּסּוּסִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים: אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיְּהוּדִים ׀ אֲשֶׁר בְּכָל־עִיר־וָעִיר לְהִקָּהֲלוֹ וְלַעֲמֹד עַל־נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־חֵיל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם לָבוֹז: בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר: פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים וְלִהְיוֹת הַיְּהוּדִים עֲתִידִים לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאֹיְבֵיהֶם: הָרָצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים יָצְאוּ מְבֹהָלִים וְדְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה:

מרדכי

אָרוֹם אֵיכְדִין אֵיכוֹל לְסוֹבְרָא וְלֶמְיֶחֱמֵי בְּבִישְׁתָּא דִּי תוֹנְדַן יַת עַמִּי וְהֵיכְדִין אֵיכוֹל לְמֶתְעַתְּדָא וְלֶמְיֶחֱמֵי בְּעִדַּן דְּיוֹבְדוּן גְּנֵיסַת יַלְדוּתִי: וַאֲמַר מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא וּלְמָרְדְּכַי יְהוּדָאֵי הָא בֵית הָמָן יְהָבִית לְאֶסְתֵּר וְיָתֵיהּ צְלִיבוּ עַל קֵיקָא בְּגִין דִּי אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בִּיהוּדָאֵי: וְאַתּוּן סַרְהִיבוּ כְּתוֹבוּ בְּגִין יְהוּדָאֵי כַּד שַׁפִּיר בְּעֵינֵיכוֹן בְּשׁוּם מֵימְרָא דְּמַלְכָּא וְסִטְמוּ בְּעִזְקְתָא סִיטוּמְתָא דְּמַלְכָּא אֲרוֹם פִּיטְקָא דְּמֶתְכְּתִיב בְּשׁוּם מֵימְרָא דְּמַלְכָּא וּמִסְתְּתָם בְּעִזְקְתָא סִיטוּמְתָא דְּמַלְכָּא וְאִתְקְרִיאוּ לַבְלָרִין דְּמַלְכָּא בְּעִדָּנָא הַהִיא בְּיַרְחָא תְּלִיתָאֵי הוּא יַרְחָא סִיוָן בְּעַשְׂרִין וְתְלָתָא יוֹמִין בֵּיהּ וְאִיכְתִּיב כְּכָל דְּיִפְקֵיד מָרְדְּכַי לְוַת יְהוּדָאֵין וְלְוַת אִיסְטְרַטְילוֹסִין וְהִפַּרְכִין וְרַבְרְבָנִין דְּמְתַמַּנִּן אֲרָעוֹנִין עַל פִּילַכְיָא דְּמִן הִנְדְּיָא רַבָּא וְעַד כּוּשׁ לְמְאָה וְעַשְׂרִין וְשִׁבְעָ פִּלְכָא וּפִלְכָא כְּרוֹשֶׁם כְּתָבְהָא וְעַמָּא עַמָּא כְּמַלְלֵי לִישָׁנֵיהּ וְלְוַת יְהוּדָאֵין כְּרוֹשֶׁם כְּתֻבְהוֹן וּכְמַלְלֵי לִישָׁנֵהוֹן: וְאִכְתֵּב בְּשׁוּם מֵימְרָא דְּמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְאִסְתְּתֵם בְּעִזְקְתָא סִיטוּמְתָא דְּמַלְכָּא וּשְׁלַח פִּיטְקִין בִּידָא דְּרַהֲטוֹנִין רַהֲטֵי סוּסְוָן וְרוֹכְבֵי רֵיכְשָׁא עַרְטוֹלַיְנֵי רַהֲטֵי רַמְכִין דְּאִתְנְטִילוּ טְחוֹלֵי־הוֹן: דִּי הֲב מַלְכָּא לְיְהוּדָאֵי לְסַיְּעָא דִּי בְכָל קִרְוָא וְקִרְוָא לְאִתְכַּנְּשָׁא וְלְקַיְּמָא וְיַת נַפְשֵׁי־הוֹן לְשֵׁיצָאָה וּלְקַטְלָא וְלְהוֹבָדָאֵית כָּל חֵילוֹת עַמָּא וּפִלְכָא דְּמְעִיקִין יַתְהוֹן טַפְלִין וְנָשִׁין וּשְׁלָלֵיהוֹן לְעַדָּאָה: בְּיוֹמָא חַד בְּכָל פִּלְכֵי דְּמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְלַת עַשְׂרִיוֹמִין לְיַרְחָ תְרֵי עַשַׂר הוּא יַרְחָ אֲדָר: דִּיטַגְמָאָה דִּכְתָבָא לְאִתְיַהֲבָא גְּוִירַת דִּינָא כָּל פִּלְכָא וּפִלְכָא בְּרִיר לְכָל עַמְמַיָּא דִּיהוֹן יְהוּדָאֵין אֲטִימוֹסִין לְיוֹמָא הָדֵין לְאִתְפָּרָעָ מִבַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן: רַהֲטוֹנִין דִּרְכִיכִין עַל רֵיכְשָׁא עַרְטוֹלַיְנֵי נְפִקוּ זְרִיזִין וְסָחִיפִין בְּפִתְגָמָא דְּמַלְכָּא וְגִוֵירַת דִּינָא אִתְיְהִיבַת בְּשׁוּשַׁן בִּירְנְתָא: וּמָרְדְּכַי

אבן יחייא

והודיענו כי למהירות הדבר שלחו כל הסוסים הנזכרי' למען ישלחו אותם שלח לומדו בכך שהם הסוללדוש שלחו · ושלחו הכרדים שתין משכתם לרוץ · פלם שולטו יהד תנם ושכח בחכמה נדולה למען הגיע הספרים לכל עיר ועיר · תשר כתן המלך ונוחר רוכה לוחר עיקר הספרים ההם ותכליתם היה להודיע כי כתן המלך רשות ליהודי' להקהל ולעמוד על כפשם ולעשות כל מה שיראה להם לנכון ביום ההוא לפי התורות הרשומות · ורוכה לוחר ולעמוד כחרנו' ולקיימו' ית נפשיהון נגזר תן ואתתי לך מהלכים תין השומדים ההלה · ורוכה לוחר להשחר תכם כן יעקוב ועלו עליהם' לחלחו' וזולת כם שיחרו תפנמיהם · הם יפנעו נם בהשחד וכלילן תהון · ושלום לנזו תדה כנגד תדה וזה ביום תחד בכל תדינות המלך וביום תשר כתר כתן לודש · וזה תכלית הספרים ההם · ומזולתו היו

כסרה

והפחות ג' וסי' וקראו כפרי המלך בעת ההיא · וכל שרי המדינות והאחשדרפני' · והפחות הראש ני' אשר לפני · אחשורוש ד' רס' וסי' נמשר לעיל סוף סימן ב' · ולעמוד ג' וסימ' נמשר בסדר קרח · ולעמוד לעמוד ג' מ"ל וסי' ולא יכלו הכרנים לעמוד לשרת רד"ק · יי' אלהי ישראל צדיק אתה אבל העם רב והעת · להקהל ולעמוד על נפשם · בשלושה כל סיפרא מ"ל · היהודים ו' יהיר י"וד וסימ' על אשר שלח ידו · ולהיות היהודים עתורים · ויקהלו היהודי' אשר בשושן גם ביום · והיהודים אשר בשושן נקהלו · לשקול אל גנזי המלך · ביום ההוא נתן המלך אחשורוש :

מגדת ערב

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור. הנה זאת הזכירה תורה בלא ספר שנתמיד לזכור כל זה מכל היה זכירה בספר ע״ד ממרו זכור לא יוסף הספר, וכן הענין בתמרו וזכרם לא יסוף מזרעם. ולפי שפי סוס הגם הזה לא ישלם כי סם בזכירת על כל דברי התגרת הזאת כמו שיתבאר בזכירתו תועלת זאת המגלה ידענו בזכירת הימי׳ האלו תהיה בקריאת זאת המגלה בכללה על הסדר ולפי שאמר משפחה ומשפחה ידענו שהכל חייבין בקריאת המגלה כהכיס לוייס ישראלים ולפי שאמר למעלה שכבר קבלו זה על כל הגלויים עליהם ידענו כי נסים ועבדים חייבין בקריאת מגלה וכימי הפורים האלה בכתבם וכזמנם לקיים את ימי הפורים הזאת הזמנית היא התגרת הנזכרת עתה ובסמוך יאחר זה לקיים

מסרה

הפרזות ג׳ בלישׁ׳ וסימ׳ ואמרת אעלה על אכין פרזות. פרזות תשב ירושלם. על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות: הקרובים ה׳ מ׳ל בלישׁ׳ וסימ׳ וידעי קרובי את גבורתי׳ מאהביה אל אשור קרובים. הכהנים אשר קריבים ליי׳. ומלך ששך ישתה׳ ויכתב מרדכי את הדברים האלה: כימ ם ד׳ וסימ׳ ואנכי עמדתי בהר. ותשבו בקדש ימים רבים. לא כימים הראשונים. כימים אשר נחו בהם: החלו׳ וסימ׳ ועיניו החלו להעלות עלות בחרש השני החלו זריכבל. כי החלו דפריצים להסתם. את אשר החלו לעשות:

אבן יחייא

לקיים את תגרת הפורים הזאת הסגית. דוכא לומר כי כתבה יחד עם מרדכי תגרת תקיפה ומתוסרת בלשתה המכרחת שיקויים הפורים. ושלחה ספרים אל כל היהודים מדברי שלום ואמת. ומצותה שיהיה מקיים לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה. והכן כי לעול בלומרו ותכתוב אסתר וגומר הקדים אסתר למרדכי להיותה מלכה ומצותה יותר מעולה ומן הדין להיות יותר מוקפה להיות מצות מלכה ממצות מרדכי. לכן כאשר הזכיר הקיום והתקנה מעשיית הפורי׳ הקדים למרדכי להיותו חכם ומלובש גדולת הקדם. ודעתי לכן התחכמים לעשותה להיותו תקנת הים כמוהו ולא להיותה תקנת אסתר אשר היתה עמם עם כל גוללה. וכאשר קיימו עליהם דברי הנזמות ותקנתם למז לתענית אסתר בהגיע ליום אשר נהגו עם ה׳. ואסתר אסתר וגומ׳ סיפר כי עמו שרגל הפורים מלך ההכלת מפני מלוה ואסתר אסתר המלכה אשר קיימה בכל תוקף דברי הפורים האלה. ואלך מלוה ותקנת מרדכי אשר נכתבה על ידו המגלה הזאת ושמם עם ספרי הקדש. ויסם המלך וגומר העיד כי בזכות השיבו עם ים׳ נתנו ה׳ אלהים ואהליכו על כל הארץ בספם. ולא די שהאליכו על כל הארץ כי גם כן האליכו על כל לוי היה הנלחי בכללים בשם ארץ להיותם מסוכנים מהים ובכרתים מהם. ולרומקם לא היה יכול למלוך עליהם בהשגחה שרשית לכל ויהי שם הכירוהו ויראיהם וקבלוהו עליהם למלך ושם עליהם שם תמידי. מה שמעשה תקפו וגבורת זאת מהמלך לאשורוש אין להחליף כי המגלה הזאת להיו׳ הכל כתב מפורש בספר דברי הימים שחדי ופרס. וכן אין להחליף בספר גדולת מרדכי להיותו מפורש גם הוא שם. רק שתעשה בכללות כי מרדכי היהודי היה משנה למלך ראשון אחרי המלך לא היה גדול ממנו. ואין היהודי היה גדול לגוב מכתתו ותקנתו ותורתו. ואף כי היה גדול מכלם: מה שהגדולה מזלילה בפעם הגדולה והכעס לא תקבוע היות כן במרדכי כי אף שהיה הגדול בין הלאומות היה עושה פעולות

אבן עזרא

ובעשׂ ויקהלו שהיו מפוזרים במחלות: ועמד על נפשם: וכוח והרג שמות הפעלים: הפרזים: כמו חללו פרזון: ומשלות: שם המוקר מכנין הכנד הנוכח בעבור תספת הס״ם ותלמדנו הנני מפלית נך: מיוחד. תלקים כמו מנה החת הפיס. וכתוב מרדכי. נכדו לקיים בכתב הנחה וכנה כל הכתבים ממחת ימי הפורים. ובזה כימים אשר נחו בהם בנין׳ היהודי בעבור בחנין בניהם יוסב בסוף המאזר בשנת אחשורוש רק מדעתו הם אחר הלבנה והנה פירוש בימים שיהיו היתי׳ קרובים בתוך לימים הראשוני׳ שהיו בהם הפורים וזה יתכן לנו תוספת אחר כי על כן הוצרך לכתוב לומר והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ולעולם יהיה בחדש הסמיך לניסן בשנה פעמים או מעוברת ומפרשים המרו כי בעשר לחדש אדר ונחו ביום שלשה עשר בו ועשו בו משתה ושמחה. ויש מפרשים כי בימים יום מרבעה עשר וחמשה עשר ולם כן היה רמוי שיאמר ובחדש ולא בחדש: וקבל: כמו לקיים מרמית ובא לשון יחיד כנגד הכל אחד ואחד קבל כמו בניה פעלה לו שתחסר הלת הכנון ואחרון הוא ואחד קבל למרדכי ואחר כי וקבל שב למרדכי והוא יולא לעשות פעולים לם כן מה טעם את אחר החלו לעשות רק הוא שקבלו אחר עשו בתחילה כי עשו בשנה הכתה מרדכי. לעשו׳ את אחר כתב מרדכי: כי הוון בן בכל שנה ושנה: כי הוון בן המדתת׳ חסב להומם ולבדם: ובבאה הפרזים: שמוע יושבים בערי חומה בלרבנה עשר ותוקפין חומה בחמשה עשר כשושן והיקף זה לריך סיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו זלמדו רבותינו ומשלות: שם דבר כמו מפחר מפחת לפיכך הסי׳ נקודה רפי: ויכתוב מרדכי היה המגלה הזאת בימות סהיה: כי המן בן המדתת׳ חשב להומם ולבדם: ובבאה

וְדִין סִידּוּר צְלִיבְתְּהוֹן דְּאִצְטְלִיבוּ עִם הָמָן אֲבוּהוֹן עַל קִיְמָא דְּזַמִּין לְמָרְדְּכַי רוּמְיָה חַמְשִׁין אַמִּין תִּלַת אַמִּין הָוֶה נָעִיץ בְּאַרְעָא אַרְבַּע אַמִּין וּפַלְגָא הָוֶה רָחִיק פַּרְשַׁנְדְּתָא מִן אַרְעָא וּפַרְשַׁנְדְּתָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן דִּלְפוֹן כַּלְגוֹת אַמְתָא: דִּלְפוֹן הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן פּוּרְתָא אַמְתָא אַכְּפְתָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן פּוּרְתָא אַמְתָא פּוּרְתָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן אַדַלְיָא כַּלְגוֹת אַמְתָא אַדַלְיָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן אֲרִידָתָא כַּלְגוֹת אַמְתָא אֲרִידָתָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן פַּרְמַשְׁתָּא כַּלְגוֹת אַמְתָא פַּרְמַשְׁתָּא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן אֲרִיסַי כַּלְגוֹת אַמְתָא: אֲרִיסַי הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן אֲרִידַי כַּלְגוֹת אַמְתָא: אֲרִידַי הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן וַיְזָתָא כַּלְגוֹת אַמְתָא: וַיְזָתָא הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק מִן הָמָן כַּלְגוֹת אַמְתָא: הָמָן הָוֶה צָלִיב בְּתִלַת אַמִּין וַהֲוָה רָחִיק עַל רֵישֵׁיה תִּלַת אַמִּין דְּלָא יְכוֹל מִינֵיה עוֹפָא וְזֵרֵשׁ עַרְקָת עִם שִׁבְעִין בְּנִין דְּאִשְׁתַּאֲרוּ לְהָמָן דַּהֲווּ הֲדִרִין עַל הַרְעָיָא וּמְתַפַּרְנְסִין וְשִׁמְשִׁי סַפְּרָיָא אַהְקְטִיל בְּסַיְפָא וּמָאתָא וְתַמְנְיָא מַיְיתוּ עִם חֲמֵשׁ מְאָה גּוּבְרִין דְּאִיתְקְטִילוּ בְּשׁוּשָׁן דַּהֲווּ מִתְמַנִּן עַל אִשְׁקְנֵי מַלְכָּא: וְאִתְכַּנְּשׁוּ יְהוּדָאִין דִּי בְּשׁוּשָׁן אוֹף בְּיוֹמָא אַרְבַּע עֲשַׂר לְיָרֵחַ אֲדָר וְקַטְלוּ בְּשׁוּשָׁן תְּלַת מְאָה גּוּבְרִין מְרֵבְּרֵי עַמְלֵק וּבְעָדָאד לָא אוֹשִׁיטוּ יְרֵיהוֹן: וּשְׁאַר יְהוּדָאִין דִּי בְּפִילְכֵי דְמַלְכָּא אִתְכַּנְּשׁוּ וְקַיְמוּ עַל נַפְשְׁהוֹן וַאֲשְׁכְּחוּ נַיָּחָא מִבַּעֲלֵי דָּבָּיהוֹן וְקַטְלוּ בְּסַנְאֵיהוֹן שִׁבְעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין מְרֵבְּרֵי עַמְלֵק וּבְעָדָאד לָא אוֹשִׁיטוּ יְרֵיהוֹן: בְּיוֹם תְּלַת עַסְרֵי לְיָרֵחַ אֲדָר הֲוָה קְטוֹל בְּזַר עַיְתַ דַּעֲמְלֵק וְנַיָּחָא הֲוָה לְיִשְׂרָאֵל בְּאַרְבַּע עֲשַׂר בֵּיהּ וּמְעַבֵּד יָתֵיהּ יוֹם מִשְׁתְּיָא וְחֶדְוָה: וְיְהוּדָאִין דִּי בְּשׁוּשַׁן אִתְכַּנְּשׁוּ לְשִׁיצָאָה יָת בְּנוֹי דַּעֲמְלֵק בְּתִלַת עֲשַׂר בֵּיהּ וּבְאַרְבַּע עֲשַׂר בֵּיהּ וְנָחוּ בְּחַמְשָׁא עֲשַׂר בֵּיהּ וּמַעְבִּיד יָתֵיהּ יוֹם מִשְׁתְּיָא וְחֶדְוָה: בְּגִין כֵּן יְהוּדָאִין פַּצִיחָאֵי דְיָתְבִין בְּקִירְוֵי פַּצִיחָיָא עָבְדִין יָת יוֹם אַרְבַּע עֲשַׂר לְיָרֵחַ אֲדָר חֶדְוָתָא וּמִשְׁקָיָא וְיוֹמָא טָבָא וּמְשַׁדְּרִין דּוֹרוֹן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ: וְכָתַב מָרְדְּכַי יָת פִּתְגָמַיָּא הָאֵילֵין וְשַׁדַּר פִּטְקִין לְוָת כָּל יְהוּדָאִין דִּי בְכָל פִּילְכֵי דְמַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּקָרִיבִין וְדִרְחִיקִין: לְקַיָּמָא גְּזֵירַת דִּינָא עִילַּוֵיהוֹן לְמֶהֱוֵי עָבְדִין יָת יוֹם אַרְבַּע עֲשַׂר לְיָרֵחַ אֲדָר וְיָת חַמְשָׂא עֲשַׂר בֵּיהּ בְּכָל שַׁתָּא וְשַׁתָּא: כְּזִמְנָא יוֹמַיָּא דִי נָחוּ בְהוֹן יְהוּדָאִין מִבַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן וּבִירְחָא דִי אִתְהֲפִיךְ לְהוֹן מֶדְוָנָא לְחֶדְוָא וּמֵאֵבְלוּ לְיוֹמָא טָבָא לְמֶעְבַּד יַתְהוֹן יוֹם מִשְׁתְּיָא וְחֶדְוָא וּלְשַׁדָּרָא דּוֹרוֹן אֱינַשׁ לְחַבְרֵיהּ וּמָעֲנָא דְצַדַּקְתָּא מַתְנָן דַּחֲשִׁיכֵי: וְקַבִּילוּ עִילַּוֵיהוֹן כּוּלְהוֹן יְהוּדָאִין יָת דְּשָׁרִיאוּ לְמֶעְבַּד יָת דִּי נְגַר כְּתַב מָרְדְּכַי בְּגִינְהוֹן: אֲרוֹם הָמָן בַּר הַמְדָתָא אַגָּגָאָה סָעִיק כָּל יְהוּדָאִין חֲשִׁיב עַל יְהוּדָאִין לְהוֹבָרְתְּהוֹן צְבָע פִּיסָא אִיהוּ הוּא עֲדַבָּא לְשֵׁגוּשֵׁיהוֹן וּלְהוֹבָרְתְּהוֹן: וכד

ב׳ דאסתר ג׳ ד״ה

וַיַּקְהֲלוּ הַיְהוּדִים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהַרְגוּ בְשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: וּשְׁאָר הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּמְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהֲלוּ וְעָמַד עַל־נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאֹיְבֵיהֶם וְהָרוֹג בְּשׂנְאֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם: בְּיוֹם שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה: וְהַיְהוּדִים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן נִקְהֲלוּ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה: עַל־כֵּן הַיְהוּדִים הַפְּרָזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ: וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים: לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים: וְקִבְּלוּ הַיְהוּדִים אֵת אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר־כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם: כִּי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְהוּדִים לְאַבְּדָם וְהִפִּל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לְהֻמָּם וּלְאַבְּדָם: וכבאה

ג׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ד׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ה׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ו׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ז׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ח׳ דאסתר ט׳ ד״ה

ט׳ דאסתר ט׳ ד״ה

י׳ דאסתר ט׳ ד״ה

יא׳ דאסתר ט׳ ד״ה

יב׳ דאסתר ט׳ ד״ה

יג׳ דאסתר ט׳ ד״ה

יד׳ דאסתר ט׳ ד״ה

טו׳ דאסתר ט׳ ד״ה

כה וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃ עַל־כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן עַל־כָּל־דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה־רָאוּ עַל־כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם׃ קִיְּמוּ וְקִבְּלֻ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל־זַרְעָם וְעַל כָּל־הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם׃ וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַת־אֲבִיחַיִל וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תֹּקֶף לְקַיֵּם אֵת אִגֶּרֶת הַפֻּרִים הַזֹּאת הַשֵּׁנִית׃ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר קִיַּם עֲלֵיהֶם מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־זַרְעָם דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם׃ וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר׃

וישם

וְכַד עָלַת אֶסְתֵּר קֳדָם מַלְכָּא אֲמַר לָהּ מַלְכָּא יְתוּב זִמְיוֹנֵיהּ בִּישָׁא דְּחַשִּׁיב לְמֶעְבַּד לְמָרְדְּכַי וְלִיהוּדָאִין עַל רֵישֵׁיהּ וּצְלַבוּן יָתֵיהּ וְיַת בְּנוֹי עַל קֵיסָא׃ בְּגִין כֵּן קְרוֹ לְיוֹמַיָּא הָאִלֵּין פּוּרַיָּא עַל שׁוּם פַּיְסָא בְּגִין כֵּן נַטְרִין לֵיהּ זְמַן שַׁתָּא בְּשַׁתָּא כְּגוֹן דְּיִדְכְּרוּן יוֹמֵי נִסַּיָּא וּפִתְגָמֵי מְגִלְּתָא הָדָא לְאִשְׁתְּמָעָא לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֶהֱוֵיהוֹן יָדְעִין מָה חֲזוֹ לְמִקְבַּע יוֹמֵי פּוּרַיָּא הָאִלֵּין בְּגִין כֵּן דְּאִתְעֲבִיד בְּהוֹן נִסָּא לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וְיָדְעוּן פּוּרְקָנָא דְּמָטָת לְהוֹן׃ קַיִּימוּ וְקַבִּילוּ יְהוּדָאִין קְיָימָא עִילָוֵיהוֹן וְעִילָוֵי בְּנֵיהוֹן וְעִילָוֵי כָּל גִּיּוֹרַיָּא דְּמִתּוֹסְפִין עִלָּוֵיהוֹן וְלָא יְעִיבַּר קְיָימָא דִּיהוֹן עָבְדִין יַת תְּרֵין יוֹמַיָּא הָאִלֵּין וּלְמִקְרֵי יַת מְגִלְּתָא כְּמִכְתַּב רוֹשֶׁם עִבְרָאֵי בְּבֵית כְּנִישַׁתְהוֹן בְּחַד עֲשַׂר וְתְרֵי עֲשַׂר וּתְלַת עֲשַׂר וְאַרְבַּע עֲשַׂר וַחֲמֵיסַר עֲשַׂר בְּגוּ פַצִּיחַיָּא וּלְהַוְיָא דְּפִילְכַיָּא בְּקִירְוַיָּא כְּפוּם זִמְנֵיהוֹן׃ וְיוֹמַיָּא הָאִלֵּין אִתְחַיָּיבוּ לְמֶהֱוֵי לְהוֹן דָּכְרָנָא וְלָא אִתְעֲבָדָא בְּהוֹן מִיתְּתָא בְּכָל דָּרָא וְדָרָא יִחוּסָא דְּכַהֲנֵי וְלֵיוָאֵי וְיִחוּסָא דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּשָׁרְיָין בְּכָל פִּילְכָא וּפִילְכָא וְדָיְירִין בְּכָל קַרְתָּא וְקַרְתָּא וְיוֹמֵי פּוּרַיָּא הָאִלֵּין לָא יְעִבְרוּן מִגּוֹ יְהוּדָאִין וְדָכְרָנֵיהוֹן לָא יִשְׁתֵּיצֵי מִבְּנֵיהוֹן׃ וּכְתַבַת אֶסְתֵּר מַלְכְּתָא בַּת אֲבִיחַיִל וּמָרְדְּכַי יְהוּדָאָה יַת כָּל מְגִלְּתָא הָדָא וְיַת תָּקְפָּא דְּנִיסָּא [illegible] יַת אִגַּרְתָּא דְּפוּרַיָּא הָדָא תִּנְיָינוּתָא׃ וּשְׁדַר פִּטְקִין לְוָת כָּל יְהוּדָאֵי [illegible] וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע פִּלְכִין מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ פִּתְגָמֵי שְׁלָמָא וְהֵימְנוּתָא׃ [illegible] יוֹמֵי פּוּרַיָּא הָאִלֵּין בַּאֲדָר כַּהֲרָאָה כִּזְמַן עִיבּוּרָא הֵיכְמָה דְּקַיֵּים עֲלֵיהוֹן [illegible] וְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא וְהֵיכְמָה דְּקַיִּימוּ יְהוּדָאֵי עַל נַפְשֵׁיהוֹן וְעַל בְּנֵיהוֹן לְמֶהֱוֵיהוֹן [illegible] פִּתְגָמֵי צוֹמַיָּא וּצְלוֹתְהוֹן׃ וְעַל מֵימַר אֶסְתֵּר אִתְקַיָּימוּ פִּתְגָמֵי פּוּרַיָּא הָאִלֵּין וְעַל יְדוֹי דְּמָרְדְּכַי אִתְכְּתֵיבַת מְגִלְּתָא בְּפִטְקָא׃

ושוי

רש"י

ובבאה · אסתר אל המלך להתחנן לו : אמר עם הספר · אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו : על כן על כל דברי האגרת הזאת נקבעו הימים האלה ולכך [illegible] לדעת דורות הבאים · ומה ראו · עושי המעשים האלו שעשאום : ומה הגיע אליהם · מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקדש ומה הגיע אליהם · שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי ומה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו ומה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזימנה להמן : הנלוים עליהם · גרים העתידים להתגייר : ככתבם · שתהא המגילה כתובה כתב אשורית : נזכרים · בקריאת מגילה : ונעשים שמחה ומשתה ויום טוב לתת מנות ומתנות : משפחה ומשפחה · מתאספים יחד ואוכלים ושותין יחד וכך קבלו עליהם שימי הפורים לא יעבורו : וזכרם · קריאת מגילה : לא יסוף · תרגום שלא יתום דמתרגם עד תום עד דסף ואי אפשר לו להיות מגזרת פן תספו מגזרת עתה הספה יום אחד שאם כן היה לו לכתוב לא יספה מזרע' : את כל תוקף · תוקפו של נס של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר : השנית · לשנה השנייה חזרו ושלחו ספרי' שיעשו פורים : ומאמר אסתר קיים וגומרי אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעם ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר : לרוב

רלב"ג

לקיים את ימי הפורים הא' בזמניהם אחשב כי אומרו בזמניהם [illegible] הם זמני שני הימים האלו ר"ל יום י"ד בכפרי' ויום ט"ו [illegible] [illegible] קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקת' והם [illegible] [illegible] ולום העשירי יהיו לבית ישרא' לששון ולשמחה [illegible]

[illegible]

אבן עזרא

ובבאה לפני המלך · הטעם כי המן חשב לאבד היהודים וכאשר באה אסתר אל המלך ותבקש על עמה אמר המלך שיכתוב עם הספר ישוב מחשבתו הרעה על כן בטלו הספרים הראשונים פירוש על כן השני : על כל דברי האגרת הזאת · מגז' אגרה בקיץ מאכלה והטעם מחברת המלים : ומה ראו בעבור שראו הפלאים : ומה הגיע · באמצעו' האזנים : הנלוים · הם הגרי' : ולא יעבור · אין רשאי יהודי לעוברו : ככתבם · הטעם שתקרא המגלה ובעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבו' צוו חכמינו ז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק : בכל שנה ושנה · פשוטה או מעוברת [illegible]

[illegible]

אבן יחייא

[illegible]

נשלם ביאור מגלת אסתר : תהלה לאלהים יודע :

התועלת השמיני הוא במדות והוא להודיע כי כשיתגל עלה מרדכי גדולים קנתם מקנת רחוי שיניד הקטן מהם עלחן בחתל' לפי מה שנר' בעינינו כי גם מתחילים מהגדול תחלה יהיה סבה אל שימשכו לעלתו הבחים לחריו לגודל מעלתו הגלה תוכלי לכבדו מי מפני היותם ירחים מלחלוק עמו ויהיה זה סבה אל שלא תהיה גם עלה כי אם מאחד מהם ולזה תמלא שזכר כי הנשי העלה היו כרשנה שתר חלמחא תרשים מרם מרסנא ממוכן והקטן מהם שהוא מתוכן הוא חשר פתח בתת בינת העלה תחלה ומלין הסביתו המלך והשריס: **התועלת הט'** הוא להודיע עומק מחשבות הש"י ותחבולותיו להמליח מה שייעיר אל התכלית המכוון ממנו ולזה תמלא כי מפני שנגל אל הש"י הפתח לנו המן ומחשבתו נגד היהודים לאכלם סבב שיעשה מעשה הגדול הזה ושתי לפני המלך ולא תבוא ושיכתן על זה מלכות' לאשתר להיות ליערמל לעתר בעת ערתס:

התועלת הי' הוא להודיע שכבר סבב הש"י שיגיע מאחשורוש שיהיו הספרים שעלח בכל מלכיתו להיות כל היס שורר בביתו ומדבר בלשון עמו כדי לסבב שלא תהייה האותיות השלוחות ממנו נחשבות בעיני העס ברחוחס הלו הספרים הרחשוני שהס דומים לדברי התול כי הוא ידוע כי כל היס הו' שורר בביתו וזה היה סבה אל שלא האשיבו העמים מאד אותיות אחשורוש שעלח לאבד היהודים כי הלו היו מחשיבים אותן האותיות היו משתדלים להרע ליהודים אבל ברחוחס כי רצון המלך לכלותס:

התועלת הי"א הוא מה שהודיע ענין יחס מרדכי ואסתר ושהס היו משפט בניחין כי בזה החבח' שנתאחת מה שייעד יעקב לבניחין אשר בנקר יאכל עד ולערב יחלק שלל וזה שתקייס בימי שאול ובימי מרדכי ואסתר כמו שנאמרו: **התועלת הי"ב** הוא במדות והוא שרחוי להודיע ל"ד שיחמאל על קרוביו ויקדכס אלו בעת הצורך הלח תרחה כי מפני שקר מרדכי את אסתר בת דודו וגדלה בביתו היה זה סבה להביא יהושפ ליערמל כי מפני שהוא גדלה בחב היתה שומעת למלחתו גם מחרי היות לה למלכה ומזה נחייסר בעיני הש"י להביא יהושפ על ילה: **התועלת הי"ג** הוא להודיע שים קלח עדות ושיחן מרחשיות הדברים של תכליהס הלח תרחה כי הגי ברחה גדולת הספר נוספות על ספר הבחולות ולזה שם חותם וכערוחיה במקום הנכבד שבבי' הנשים וכן היה התכלית שהיח עלתה על כלה למעלח המלוכה: **התועלת הי"ד** הוא במדות והוא להודיע תכלית העטה שהיתה באסתר עד שעם רחוחה עלתה עוזה למעלח המלכה היתה נכנעת למות מרדכי וגם אחר היות' מלכה עד שהקל בה מרדכי ושלח לה מחמר קשה מאוד ולח התפעלה מזה כלל והוא מה שלח לאמור לה אל תדמי בנפש'ך ריות והגלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אבין תאבדי וכאו' תהיה זאת עדות שהעטה הש' בעליה בשרר' וההכנעה' והנחיה הספיל בעליה ותסיר רוממותו והחנפותו ולזה סרה המלוכה מעתי לנאותה ונחנה לאסתר לעטותה ולפלוחה: **התועלת הט"ו** הוא במדות והוא שרחוי לאחד לאסתר שתבקש מרדכי היות יוסף הגורל לפני המן בחיזה יום רחוי שיגיע הרע ליערמל ומפני ההנחה הכוללה בז בעיני היתה פחם הרוחה והגלחה והשמיחו כל שונאיהם הלח תרחה כי ערחוי לאחם לחקור בענינים המתחדשים לפי מה שאפשר כדי שיקח עלה לפי היכולת על מה שרש"מ מתחדש כנגדו הלח תרחה כי מרדכי מפני מנהגו לחקור במתחדש בלית המלך ידע תכף כל הנעשה בפנחיו וזה היה סבה אל שתשתדל בוריות לקחת העלה הרחויה זה הרע שדמה המן לעשות לכל יערמל:

התועלת

רשי

יוד

לרוב לחיו · ולח לכל לחיו מלמד שפירשו ממזנו מקנח סנהדרין לפי שנעשה קרו למלכות והיה בטל מחלמודו: לכל זרעו - מוסב על עמו לכל זרע עמו:

אבן עזרא

ויסס המלך לחשרים יום טוב המן · פתיכה תחת הנכואה רק פחדו ממנו וכן על כן היו היום הרחוקים ממנו והזכיר זה הכחוב להודיע כי הפליח בכל דרכיו ולרחתה גבורתו המר היו מרדכי לו למשנה: תקפו - ממית את כל תוקף: ופרס - מגזר כי לח פורש: המלך בס' בחשבון שתין לו לומה והמשנה כמספר שנים והשליטי תחתיו כשלש': ורצוי לרוב לחיו · כי תן יכולח בחדש לרצו הכל בעבור קנחת המחים: דורש טוב לעמו · לי לו שיעשה טוב לחשר ידרשנו מעמו והנה הוח היה דורש לעשות טוב: זרעו · שם בניו ובני בניו ולעולם הבני יפחדו מחביב והוח היה דובר שלום בחחילה לפיכך הזכיר שהם כשבדיו וחף כי לעמו והנה הזכיר הכחוב גדול מעלתו ועטיתנותו כחשר הזכיר כן על משה מדוכיו והחיל משה ענין מחד מכל החדש: נשלם פירוש מגלת אסתר

אבן יהויא

אמר הטעה החקין יוסף בן לחדוני הדב דון דוד בן יחויל יהי לנו מהיותי חכם בעיני חשר הוח הכשיל בעיני זילחו הבזיוני לבני לב החחה לעבודת החלכים ותפיסת החמונות · לבוח בחשגחת כריחי פירוחי חיים החגלות הנמדע מחרבע פיחותיו גדר מזה וגדל מזה ובעבור סבות החסבכות כל כ"ל · כי יודע חני ומכיר מיעוט שלחותי בכל חכמה ודעת והיותי הדל בחלפי תלמידי הזמן לקונר שכלי ולהיותי טרוד בחשק חלך ושרים מחכוחות ושח רות · ובהכנעת החניקים ומוכנעים מחון שף ובשים ועבדיהם · כי לח בשמים היח ולח מעבר נים · החיחם לבנות הקודמות בהקדמה לחשר הקדמתי לפירושי הלח · ולהפיק ולחלחת תשוקת החלוף היעלה דון גדליח"ן יחויל חלוקי חני יגו חשר זה כחתו רדקני בחלחתו לחח · כי בעיניים הקבוצים לי בהנייח התורה שחכתוב על ספר הפירושים וביחוריס לחשר שחע מעלתו חפי בהיותי חיושבי מעלתו · חשר הוח מהשבים בעיני להביח דברי כך דו · הכוזני חנח לשים על ספר בכחוב יחשר דברי חחת כי בטח בי נטוח וחב הרחמן החשפי חטוזנו חכם על עכדיו · ויהיה השלחתו ביום י"ח לחדש שבט שנת כת"י לפ"ק · פה לימולה עיר רומחני"ח חשר חחת חמשלת החפיפי"ח מ' קלימי"כטי הרחמן על יערמל יר"ם · חברך חת ה' חשר יעלני זיתן בפי חיל לחדש חפלח מחורתו כדרך הוח לעולם חמן ואחמן · חזק ונתחזק:

התועלת הכ"ח הוא להודיע שהוא ראוי לעשות בצרה שיראה האדם עצמו מוכה מאת ה' ית' ולזה יכבש שיהיה לבו נשבר ונדכה מרוב הצער אשר יגע עד מעלתו כי ברע פני לב הבשר ייטב לב השכל עם שזה יהיה סבה שישוב אל ה' וירחמהו הנה תראה כי בעת התשובה סדרה התורה שנענה את נפשותינו והוא בעשור לחדש השביעי ולזאת הסבה זכר בזה המקום רב הצער מרדכי על זאת הגזרה ולבושו שק ואפר שבכל המקומות היו מתאבלים אבל גדול והיו צמים ובוכים וסופדים ולובשים שק ואפר אולי יחנן אותם ה' ית' וישב וינחם על הרעה:

התועלת הכ"ט הוא במדות והוא להודיע שאף על פי שיראה האדם בגזרה הרעה שאין דרך להשיבה אחור לפי הנהוג אין ראוי שיקלה מתפלל לה' ית' ומשתדל בבטלה לפי מה שאפשר ולא תרפינה ידו מפני מה שהוא משער בקוצי הענינים אשר בבטול הלא תראה כי מרדכי עם היותו יודע כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב הנה עם כל זה לא רפו ידו מהשתדל בבטול זאת הגזר' לפי מה שאפשר ולזה תמצא שהיה בא בזה האופן בלבוש שק ואפר עד לפני שער המלך כדי שיתפרסם לכל העבדים אשר שם שכבר נתחדש על מרדכי אבל גדול ואולי יהיה זה סבה שיודע זה לאסתר המלכה כי האדוטים הגדולים הם מגיעים אל הגדולים מפני מנהגם לשאול עליהם רוצה לומר כי הם שואלים אם יש שום דבר אבוד והנה היה מרדכי נכבד מאד בעיניהם ולזה היה יושב בשער המלך כמו שקדם וכאשר הגיע מבוקשו שנודע זה לאסתר המלכה אז השתדל תכלית ההשתדלות עם אסתר המלכה שתבא לפני המלך לבכות ולהתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה ואע"פ שהיתה אסתר בזה בסכנ' עצומה לא נמנע מפני זה מלהביא אותה בכל עוז אל שתעשה זה ולזה הפליג לשלוח לה הדברים הקשים ההם להודיע לה שהיא מוכרחת להביא עצמה בזאת הסכנה כי תחטא לה' ית' חטא עצום אם לא תעשה ויהיה זה סבה להביא עליהם ועל בית אביה האבדון והמות:

התועלת הל' הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שירצה לבקש עזרה בדבר מה מזולתו להודיע כל המקרים והמסיבים אשר בדבר ההוא וסבותיו כי בזה תתיישר העזרה יותר ולזה ספר שגלה מרדכי להגיד לאסתר את כל אשר קרה עם המן ושהיה סבה אל שהתפעל המן ממנו ודייה המפני זה להשמיד את כל היהודים וגם הודיע לה מה שהיה סבה אל שירצה המלך לעשות כדברי המן והוא מה שאמר המן לשקול עשרת אלפים ככר כסף להביא אל גנזי המלך ושלח לה עם זה העתקת האותיות אשר שלח המן על דבר היהודים כי בידיעת כל זה תתיישר יותר ללקיחת העצה על זה הענין וזה כי מפני ידיעתה כל מה שהתפעל המן זה השעליא תתיישר בקלות לפייסו בשתודיע לו כי מלך דמו היה מעבה מרדכי על זה ובמעט דברים שתבקש ממנו שאפיים עם מרדכי יספיק וגם כי הנה מפני ידיעתה שהמן סבב זה תיישר להשתדל עמו להשיב אחור אשר הרע לפי היכולת או תסבב להביאים דימו לפני המלך בהודיעה למלך על מה ועל מה סבב המן זה ושלא עשה זה לתועלת המלך כמו שהביא המלך לחשוב זה או בענייני' אחרים גם כן תוכל להביאם לפי מה שתראה שיאות לה זה בו · ומפני ידיעתה התועלת שאמר המן להגיע אל המלך בזה תתיישר לבטול זאת הגזרה כשישתדל להביא למלך מהתועלת בבטול זאת הגזרה · יותר ממה שיגיע לו מהתועלת בחדושה או בשאר מה שידמה לזה ממה שיתכן לא שתניא בו לבב המלך מעשות זה הפועל המגונה בעבור התועלת הזה ומפני ידיעתה תוכן הגזרה יתיישר לה יותר ההשתדלות בהסר הגעת ההיזק ממנה:

התועלת הל"א הוא במדות והוא להודיע כי גם בעתים אשר לאדם אימות מות אין ראוי לו שיסבב מיתתו וימהרנה כי אולי לא תקום הרעה ולא תהיה ולזה תמצא שאע"פ שהיה על אסתר אימת מות מעצמה · ואמנם לא היתה מסכמת להכנס אל החצר הפנימית לבא אל המלך ולהתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה אם לא תקרא לבא לפניו עד שבא אליה דבר מרדכי שהיא תחטא לה' אם תמאן לבא לפניו על זה יתסבב אבדה ואבדת בית אביה:

התועלת הל"ב הוא להודיע שכל מי שאפשר לו לבקש רחמים על ישראל ואינו מבקש הנה עליו תשוב קללת העונש וה' ית' ימציא סבות להצלתם ממקום אחר בעבור בריתו עם האבות ולזה אמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך כי אם החרש תחרישי וגומר · הל"ב הוא במדות להודיע שאם חננו ה' ית' דבר מתיישב להגיע בו טוב מה ראוי שישתדל בהגעתו בו לעת הצורך כי עמקו מחשבותיו ית' ואולי הוא חננו כדי שישמח בה בעת הצורך מי שאפשר לו זה והנה אם לא יעשה כן הנה יבלבל ה' מחשבותיו והיא לא תצלח כי לא תקצר ידו מהגעת מה שירצה ולזה אמר מרדכי לאסתר לחייב שהוא ראוי עכ"פ שתתיר עצמה להכנס אל החצר הפנימית לבא אל המלך לבקש מלפניו על עמה שהוא אפשר שלא הגיע אותה ה' ית' למלכות אלא כדי שתהיה לעזור לישראל לעת כזאת:

התועלת הל"ג הוא להודיע שמי שיפחד מהרע אשר הוא נכון לבא עליו ראוי שיקדים התפילה לה' ית' באופן שלם בדרך שיהיה נעזר בו · וישתדל עם זה שיתפללו עליו רבים כי תפלת הצבור היא יותר נשמעת מתפל' היחיד ולזה תמצא כי כשהוכרחה אסתר להתיר עצמה למות מפני הסכנ' אל החצר הפנימי' אשר לא כדת בקשה שיצומו בעבורה כל היהודים הנמצאים בשושן שלשת ימים לילה ויום וגם היא ונערותיה הסכימה לצום כן והסכים מרדכי לעשות כדבריה והוא מבואר שזה הצום יהיה בעבורה כשיתפללו לה' ית' שלא יקרה נזק בזה והולם נבחרה התפילה עם הצום כי בו תכנע הנפש הבהמית ויחלשו תאוותיה הגופיות ויהיה זה סבה אל שיהיה לבבם יותר שלם עם ה' ית' ותהיה מפני זה תפלתם יותר נשמעת:

התועלת הל"ד הוא במדות והוא להודיע כי אשר יצטרך להשתדל בהשתדלות הכרחי מאד להציל מרוע עצום צריך שיהיה השתדלותו באופן שאיך שימשך הענין לא יסגור לו שום פתח בהשתדלות ההוא ואם יוכל שיהיה מועיל תועלת מה יעשהו לכל הפתחים אשר למבוקש ההוא הנה אין ראוי שיקצר ולזה תמצא כי כשנכנסה אסתר אל החצר הפנימית אשר לא כדת לבשה בגדי מלכות בדרך שתהיה מוצאת חן בעיניו כי זה אחד מהפתחים להצלחה בבואה לפניו ולהיות דבריה נשמעים והנה אחר זה לא בקשה תכף מהמלך הצלת עמה כי אולי המן יהיה מתנגד לה בבקשה הזאת ולזה בקשה מהמלך שקודם שתשאל בקשתה יבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה להם כי בזה מהפיוס להמן מה שלא יעלם ואולי עם זה הפיוס תשיג מהמן שישתדל עמה בהצלת ישראל מהמלך אחר שתשלים מרדכי עמו כי היה רודף אחר הכבוד והשררה והיא הפליגה בכבודו בזה הענין ומזה המקום יוכן לה הפתח בשתמצא עוזרים רבים כנגד המן כי זה ממה שימשך ממנו שיקנאו בו אחד שאר שרי המלך בראותם השררה שהוא נוטל לעצמו עד שלא הביאה אסתר עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם המן ובהשנות זה הענין שאמר לה המלך במשתה היין שתשאל שאלתה ותנתן לה עד חצי המלכות ולא הסכימה לבקש בקשתה עדיין אם לא בזימונו תחלת המלך והמן אל המשתה אשר תעש' להם למחרת היום ההוא הוסיפ' הקנא' עם השרים וגם עם המלך כי היא הראת בדברי' אליה שיוא' יש מהכבוד להמן ממה שיש ממנו למלך עד שתירא לשאול דבר מהמלך אשר יסכים לתתו לה אם לא אחר ההשתדלות לפייס לב המן שיהיה לה לעזר כאלו העיר' ביה שכח המן יותר יפה מכח המלך והנה היה מחכמת אסתר עם ידיעתה בחוזק אהבת המלך הזה באה לפניו עם הכוס החוזק ובשתתקין עמה חוזק פחדה נראית למלך כאלו היא חולה ובצער חזק ולזה התעורר המלך לשאול לה מה לך אסתר המלכה ופשר עם זה שהשיג אותה עליף חזק כמו שנזכר בספר יוסיפון ולאהבת המלך אותה התעורר לתת לה עד חצי המלכות להטיב לבה ולהסיר אותה מהצער החזק שהיא בו ומזה התבאר כי זאת העצ' שבחר' בו אסתר היה בתכלית השלמו' למה שרצת להשתדל בו מכל הצדדים אשר היה נכון למצוא פתח על השתדלות' וזה גם כן היה סבה אל שנדדה שנת המלך לרוב מבוכתו על מה זה נצטערה אסתר זה הצער הנפלא ולמה נצטרכה לתת כל זה הכבוד להמן כי זה ממה שהיה ראוי שיהיה נבוך בו ונתגלגל הדבר מפני זה כמו שסבב מסבב הסבו' שהביאו לפניו ספר הזכרונות ונמצא בו מה שהגיד מרדכי על מה שבקשו בגתנא ותרש לשלוח יד במלך אחשורוש אשר היה סבה באופן מה להשפלת המן ומשם נתיישר לאסתר דבר בקשתה:

התועלת הל"ה הוא במדו' והוא להודיע שראוי לכל אדם שישלם גמול למטיבי' לו הלא תראה כי תכף ששמע המלך מה שסבב בו מרדכי הצלתו שאל אם שולם למרדכי גמול על זה וזה ממה שהורה שכבר היה ראוי לו עכ"פ לשלם לו גמול על מה שהטיב לו ולזאת הסב' שאל להמן מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו: **התועלת הל"ו** הוא במדו' והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקח ממה שיתיר האדון לתת לו מה שיכבד על האדון לתתו הלא תראה כי המן כשנשאל מהמלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו הקשה לשאול באופן שנתפעל מזה המלך לשערו כי המן היה חושב שישאלהו המלך זה מפני חפצו ביקר המן ולזה שאל מהכבוד מה ששאל בדרך שלא יחסר לו רק הכסא כי שאל לבוש לבוש מלכות אשר לבש בו המלך והוא הלבוש שילבש בעת המשלו ורכיבה על סוס אשר רכב עליו המלך וכתר המלכות אשר נתן בראשו ושיהיה נתן הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים ועוד לו אך המלוכה לולא מה שאמר שיקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו והנה לזאת הסבה התפעל המלך כנגדו ואמר לו בלשון קנטור שיעשה זה למרדכי היהודי לא יפול דבר וזה גם כן היתה סבה שנקרא לבוא אל משתה אסתר בדרך קנטור והוא אמרו מהרו את המן לבוא אל משתה אסתר מצורף לזה מה שלבש המלך מהקנאה כנגדו על דבר שרל' אסתר פעמים שיבא המלך והמן אל המשתה אשר תכין להם כמה שקדם: **התועלת הל"ז** הוא להודיע כי ה' ית' לא יעזוב הצדיק ביד הרשע הלא תראה כי המן דמה לבקש מהמלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו ולא די שלא השיג מבוקשו רק הוכרח לתת לו כבוד בזה הנפלא ההוא שהרכיבוהו ברחוב העיר והלבישוהו באופן הנז' וקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: **התועלת הל"ח** להודיע שראוי לאדם כשיצטרך לעצה שלא יקצר משאלהו העצה לכל מי שיש לו תבואה בנתינת עצה בזה כי זה יהיה סבה אל שתגיע לו העצה הנכונה בזה הלא תראה כי המן לא הסתפק בשאלת' העצה כשהיו שם כל אוהביו וחכמיו אם לא תהיה שם זרש אשתו:

התועלת הל"ט הוא להודיע כי הרודף אחר השררה והכבוד הנה השררה והכבוד בורחים ממנו הלא תראה כי המן היה רודף אחר השררה והכבוד ומפני זה עשה מה שעשה הגיע לו ההפך והוא שהוצרך לכבד השפלים ממנו והוא מה שהוכרח לתת מהכבוד למרדכי והיה זה גם כן סיבה בסוף אל שנטרד מן העולם ומת בתכלית מהגנו' והבזיון: **התועלת המ'** הוא להודיע שראוי לעשות הדברים בעתם הראוי להם ובאופן הראוי הלא תראה כי אסתר מפני שהמתינ' לבקש בקשת' אל העת הראוי השיג' מבוקש' מהמלך ואולם היה זה העת אז הראוי כי נבאש המן בעיני המלך וקנא בו על השרר' שהיה נוטל לעצמו במה ששאל לו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו מצורף לזה מה שנתקנאו בו מפני הכירו מרדכי ואסתר שהמן היה נוטל לעצמו יותר ממה שהיה מהכא אל המלך עד שהוכרחת אסתר לתת לו מהכבוד הרב' כדי שתשיג מבוקש' מהמלך אשר נתרצ' המלך לתתו לו כאמרו עד חצי המלכו' והעם באו העיר' בזה שלא עשת' דבר כבנתרצ' המלך בזה אם לא יתרצה בזה המן וכאשר היה זה הראוי כמו שזכרנו סדר' דברים באופן הראוי והוא שכבר שאלה מהמלך מה שלא יתכן להמן לחלוק עליו והיא אמרה תנתן לי נפשי בשאלתי כי המן רואה עולם אהבת המלך אות' עד שכבר אמר לה שמה שתבקש עד חצי המלכות והעם והמשיב' לזה כלל בקשת' והיא אמר' ועמי בבקשתי והחרי זה באר' דבריה באופן שהיה בו מהפיוס למלך מה שלא יעלם והיא אמר' ועמי בבקשתי · ואחר זה בארה דבריה באופן שהיה מהפיוס למלך מה שלא יעלם והיא אמר' שאלו נמכרנו לעבדים ולשפחות שתקה כי מפני תועלת המלך יקל לה לסבול היא ועמה זה הצר והמצוק · אך הם נמכרו להשמיד להרוג ולאבד וכאלו אמר' בזה שאם ירצה המלך שימכרו לעבדים ולשפחות כדי שישיגו תועלת רב מזאת האומ' לא תחוש על זה והוא מבואר שבזה האופן יגיע למלך מהתועלת מזאת יותר ממה שאמר המן וכאלו היה זה דרך להשיג קצת מבוקש' אשר הוא דרך להשגתו כולה בסוף וזה כי מי שצריך לשאול דבר גדול ראוי שישאל אותו בהדרג' כשישאל תחל' קצת דרושו ועוד לא יסור מדרגה אחר מדרג' עד שישיג המבוקש כמו שבארנו בענין מה שבקש ראובן מאחיו שלא ישפכו דם אשר היה דרך להצלת יוסף בסוף הענין וכן אסתר לא שאלה תחלה אלא שלא ימותו היא ועמה אבל אם רצה המלך יהיו נמכרים לעבדים ולשפחות ובטחה אסתר שאחר זה תבטל זאת הגזרה בהדרג' ויהיה גם כן מה שאמר' למלך בשאלו מי הוא זה ואי זה הוא באופן יתבאר ממנו שלא עשה זה המן לאהבתו של מלך אבל עשה זה בעבור שנאתו העם ובארה גם כן שנאתו אותם הוא מצד רוע תכונתו לא מצד עשותם נגדו דבר יהיה ראוי לו שנתנקם עליו וזה הוא שאמר איש צר ואויב המן הרע הזה: **התועלת המ"א** הוא להודיע שיש נכון ידיעות שופעות מה' ית' בזולת נבואה עד שכבר תמצא הרבה פעמים שיסכימו בו האנשים בכללות שיהי' כן בעתיד ימצא כדבריהם ולזה ספר שכבר אמרו לו חכמיו וזרש אשתו שאם היה מרדכי אשר החל לנפול לפניו מזרע היהודים רוצה לומר שלא יהיה ממשפחת גרים הנה לא יוכל לו כי נפול יפול לפניו וכבר נתבאר אמות זה השרש מדבר המרגלים ששלח יהושע לרגל מחשבות האנשים אשר ביריחו שכבר נתבאר להם כי נתן ה' ית' אותם בידם מפני ראותם כי נמוגו כל יושבי הארץ מפני ישראל כאלו היתה הסכמתם בזה עדות על שהדברים יהיו כן וכן נתבאר זה ממה שהיה לגדעון מספר החלום ואת שברו אשר שמע במחנה מדין עדות על נצחו אותם כמו שנזכר שמו והנה ידמה שבאה להם זאת הידיעה גם כן מצד העדות במה שנתבאר להם מדבר המלחמות אשר היו לישראל עם עמלק שנצחום תמיד עד כלה מצורף לזה מה שנתפרסם להם מברכת יצחק לעשו ויעקב כי עמלק היה מזרע עשו:

התועלת המ"ב הוא לפרסם עוצם השגחת ה' ית' עד שהדברים בעצמם שנדמו להיות כלי לאבוד מרדכי וישראל שם כלי לאבוד שונאיהם ומה שדמו שונאיהם להיות כלי להצלתם היה כלי להצלתם שבמעט זמן נהפך דבר המן מתכלית הגובה והשררה אל תכלית השפלות והרע וכן הענין

בזונתיס ישראל אשר למו להרגם הנה נהפך הדבר והיה עליהם אשר זדו להפיל בו
ישראל וזה שכבר תמצא כי ה' יתברך שם בקשת המן על נפשו מחשתר המלכה כלי
להמתתו כי מפני קימו מחשתו ובזה למעט המלכה והיה כורע עליה לבקש ממנה
על נפשו כראוי למלך מפני היות המן נכחם בעיניו שהוא מבקש לכבוש את המלכה
תחתיו עמו בבית ומה שחשב המן שיהיה כלי לתלות את מרדכי שמו ה' יתברך כלי
לתלותו וזה שמרבונה ברשותו כי המלך כעס על המן מפני שני דברים הראשון הוא
מה שנתרעמה ממנו לאשתר והשני הוא מה שהיה רצונו לכבוש את המלכה
עמו בבית ומזה הגם לכבוש ונומר . כלומר יאמר לו די בחטאת הראשון ועתה
יוסיף לחטוא שנית אמר הנה העץ אשר עשה המן למרדכי ונומר . רוצה לומר שגם
ים על המן חפץ שליבי עלוס מלך וזהו שכבר עשה כן לתלות תוכחת גדולת רשות
המלך והנה בו עוד מהמרי יותר שעשהו לתלות את מרדכי לשר דבר טוב על המלך
וזה לזה המלך תכף לתלותו עליו . וגם כן הנה ההוות שעלה המן בעם המלך
להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים היו כלי להפיל ביד ישראל בניו ומשפחתו וכל
חיל עם ומדינה הגרים את ישראל וזה כי מפני שהיו ההוות ההם נכתבו בשם
המלך ונחתם בטבעת המלך לא היה דרך להשיבם מחור בגד מן הכלדים ולזה חוייב
שיהם דלו בהגלת ישראל עם קיום ההוות הראשונות ולפי שלא היה בזה דרך
להצלח בחופן שלש מאות כסיפין ליהודים הנה הוא מבואר בי ההוות ההם
לא היה המלך נכנס בהריגתו עמו :

התועלת המ"ג הוא להעיר שרמוז לכל אדם שיהיה דורש טוב לעמו לפי מה
שהפשר ושיחשב שיהיה נלחם להם בכל עוז הלא תראה
עופס גדולת מרדכי בעבו' היותו דורש טוב לעמו עד שכבר הסיר המלך את טבעתו
מאשר העביר מהמן ונתנה לו והנה בזה בסוף המגלה הוזכר אחור יותר שלש פעמים
שנאמר כי מרדכי היהודי משנה למלך ונו' בלומר בזה שם כי סבת גדלו עם המלך
והיהודים היתה היותו רצוי לרוב אחיו והיותו דורש טוב לעמו ומפני טוב עניינו היתה
גדולתו נוספת תמיד בהמרו כי החיים מרדכי הולך וגדל :

התועלת המ"ד הוא במדות והוא להודיע שרמוז לכל אדם שיועיל לקרוביו
לפי מה שהפשר וכ"ש כאשר גמולהו טוב הלא תראה כי אסתר
המלכה מהרה להודיע למלך קורבת מרדכי לה להועיל לו ושמה לותה על פקידת
בית המן לזאת הסבה ג"כ :

התועלת המ"ה הוא במדות והוא להודיע שאשר הוא תחת רצוי שיאמור
כשיועיל לקרוביו שיעש' זה בחופן שלש יעשיהו כו גנות מאשר
הוא תחתיו הלא תראה כי אסתר לא רצתה לגשת את מרדכי על פקידת בית המן כי
אם ה' שאמנו המלך על פקידת כל מלכותו כמה שנתן לו טעמתו מה שירצ'
בשם המלך כי אלו שמהו בזה הפקידות קודם זה אשר שיעשהו אשר אחת המלך
מהתן נכפי המלכות לקרוביו אך עתה לא היה מקום למלך לנגות' על זה וכן מלמנו
ביוסף במה שהטיב לקרוביו שנאמר בכמו זה החופן מן החשד כי לא רצה לעשות
זה כי אם ברשות המלך כמו שנתבאר שם :

התועלת המ"ו הוא במדות והוא להודיע שאשר יבקש דבר מהמלכות והשיג
קנת מבוקשו אין רצוי שיאמר לבקש הנשא' על עת רצוי וחופן
רצוי כי לולי יכעס המלך עליו אם יכביד לשאול ממנו כל זה יחד כ"ש ברצותו שהשיג
למלך ההוא מן הכעס הפעלות רב על דבר בקשתו כי הוא לריך שיתתין שתשקוט
חמת המלך ואז יאמר מקום לבקש הנשאר ולזה תמצא כי בשתלה המן והיה בזה
קנת קורת רוח לאסתר ולמרדכי לא החזיקה אסתר בבקשה שאמר' תנתן לי נפשי
בשאלתי ועמי בבקשתי עד שעברו כמו שני חדשים או יותר ואז מהרה והתירה
עלמה למיחה ברחות' כי לא נקרחת לבא לפני המלך לירחת' שמא יעבור העת ולא
יוכן לה דבר הלתה היהודים בכל המלכות לגודל המלכות ההוא והנה חף על פי
שאחשר לה בהחלה שלא יאר הדבר שעשה המן בעיני המלך שבה להזכיר עתה
שאם הוא טוב בעיני המלך וכש' הדבר בעיניו והיתה לאסתר מוצא חן בעיני המלך
וטובה בעיניו יכתב להשיב מחשבת המן כי רצון המלך יתכן שישתנה ולא הזכירה
בדבריה הלה שיהיה פחדתה חלילה כי לולי יאמר לה המלך שמין רצוי שתפחד מזה
לו לולי יחן לה מה שאמר היה בו ותמנע מפני זה בקשתה על עמה ולזה הזכירה
עולם נרחה אם יאבדו עמה ומולדת' שלא תמלט מזה אלא בשילקח דרך על הלתם :

התועלת המ"ז הוא במדות והוא להודיע שאשר ירצה מזולתו שיעשה פועל
מה בעת מוגבל רצוי שיאמר להודיעו הפועל ההוא קודם הזמן
ההוא רחב יתכן לו בו להשת לב בהמלאת הכלים אשר יאלם בהם הפועל ההוא בחופן
שלם ולזה תמצא כי שלחו מרדכי ואסתר הספרים האניים אשר השיבו בהם מחשבת
המן בחופן שכבר קדם בין הרצים בסוסי' למהר להודיע ליהודים זה קודם העת
ההוא כדי שיעשו להם היהודים שיהיו כלי מלחמה רצויים לזה התכלית ויתכנו
עצמם בזה קודם בת העת ההוא בחופן שיהיו עתידים ליום הזה להנקם מחויביהם
וידמה שלמעט חויביהם בת בספרי' ההם מה שעשה המלך המשורש להמן על אשר
שלח ידו ביהודים עם שזה היה רצוי כדי שלא יחשבו המלך ההוא למשונא והנה היה
ענין הספרים ההם לפי מה שחשוב לפי מה שאומר והוא שהם כתבו בשם המלך כי
הוא נתן מבעתו להמן ושלח בשמו להשמיד את כל היהודים מפני שנאתו אות' וכאשר
יודע זה למלך חלה אוחו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים ולפי שהכתב אשר נכתב
בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב נתן המלך רשות ליהודים להקהל
בעריהם ולעמוד על נפשם ולהשמיד ולהרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הגרים
אותם ושללם לבוז . והוא מבואר שהוא רצוי שיעשו הספרים לפי זאת הכוונה כדי
שלא יסיג המלך גבות מזה עם שזה כלי למעט שונאי ישראל ברצות' כי המלך אוהב
אותם ותלה גדוליהם על אשר שלחו ידו ביהודים לאבדם ולזאת הסבה תמצא שבאמרו'
אשר דבר המלך ודתו מגיע היו רבים מעמי הארן מתיהדים כי נפל פחד היהודים
עליהם מפני ידיעת אחב' המלך את היהודים וזהו גם כן היה סבה שכל שרי המדינו'
והאחשדרפנים והפחות אשר למלך היו מנשאי' את היהודי' וזה כלו היה סבה למנוע
שונאי ישראל כאמרנו :

התועלת המ"ח הוא להודיע שלפי כוי שהיה רצוי ליעקב לבוז שלל
אויביהם הנה הסכימו כלם בעריהם שלא לשלוח יד בזה כי
כן היה רצוי כדי שלא יחשבו עליהם שבעבור תחלת הממון עשו זה והמנם היתה
הסכמת מרדכי ואסתר לתת להם רשות על זה כדי למלטם ממ' הלקיחה מהשלל
אשר היה רצוי שיהיה למלך הלא תראה כי גם בשושן הבירה לא שלחו את ידם בבזה :

התועלת המ"ט הוא להודיע עושר ישגעתה ה' יתברך בישראל להטות לב
המלך את כל אשר שיאלה מאסתר המלכה הלא תראה כי מרדכי
מחשורש לאסתר המלכה היה נראה שקבה היה למלך ענין הריגת ההמנים ההם
ולזה אמר לה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן
בשאר מדינות המלך מה עשו ועש כל זה אמר לה מה בקשתך עוד ותעש וילמה כי
בזאת מספר ההרוגים ידעו מרדכי ומספ' אר כי לא נהרגו כל חויביהם הגדול אשר
בשושן ובעת אשר היה למלך ידם'השתלט: לכלותם פן יהיו להם לקוצים במה סיבת
מהזמן מפני מה שהפליגו ישראל בהשנ'אתם עם שהוא אפשר מאלו החויבים היו
מעמלק כמו אשר לותה התורה במחיית. זכרם בעביר מה שעשרה החכמה המלהית
היות זאת האומר לקון מכאי' תמיד לא ומתינו ומן הדומה לא היו בנרים לותם זולת
זרע עמלק כי שנאתם לישראל היתה ישנה' ובדור דור והוסיף בדבר שנאתם ישראל
עתה כירחו כי מת הגד זל שבהם והוא המן ע"י ישראל :

התועלת הנ' הוא במצות אשר הם מדבריה'ל הנה מה שתקנו מרדכי ואסתר
וקבלוהו עליהם בל הדור ההוא עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים
עליהם לקיים את ימי הפורים החל ב בזמניהם לפי הדינים הנזכרים בהם כדי
לפרסם הנס הנפלא שעשה להם ה' יתברך כי בפרסום הנסים תתקיי' פנת ההשנחה
הלהית בחיבי החדש אשר היה מי גדולות שבפנות התורות והנה סדרו היהודים
הפרזים עושים את יום תרבעה ע' אר בחדש אדר זכר למה שנעשה בשושן ולא רצה
שיהיו בשושן לבד כוהב זה הדין כי אז היו שבים ישראל אל עריהם והיו חושבי' לרשת
א"י כמו שייעד להם ירמיה והנה בימי כורש התלו לעלות לעריהם וגם בשנת שבע
למלכות אחשורוש ולזה ידמה שהוא קדמו ערי הפרזי בארץ ישראל מה שהיה לבד
מהעיירות אשר מדרכם שתהיינה פרזות והם אשר נקראו ערי הפרזי בימי יהושע
בן נון ואולם אשר אין מדרכם שת הייכם פרזות אף על פי שהיו פרזות בזמן ההוא
הנה לא יקראו היהודים אשר שם היהודים הפרזים כמו הענין בירושלם ובעיירות
שהיו קודם חרבן ארץ ישראל מוקפת חומה והוא מבואר מזה הדין גם כן נוכב בחוכה
לארץ בכל המקומות כי הנס הה היה בכל המקומה ובבר שלח גם כן זה מרדכי אל
כל היהודים אשר בכל המדינות מלכות אחשורוש הקרובים והרחוקים לקיים עליהם
להות עושים הפרזים את יום הרבעה עשר והמוקפים את יום ממשה עשר והנה
סדרו ימי משתה לבד כי על ידי משתה היין היתה סבה אל שנתן מלכות ושתי
לאסתר המלכה ועל ידי משתה היין היתה לותת ההלה לישראל ממחשבת המן בן
המדתא וסדרו שיהיו ימי שמחה להזכיר דבר השמחה הגפלאה שהיתה ליהושע ביום
נהפך מאבל לשמחה ולזה היו אלו הימים נסורים בהספד ובתעניות ותקנו שיאלמו
חיש לרעהו כי זה יהיה סבה לרבוי השמח' כי לא יבוש כל אחד מורעהו אם לא יאלמו
לו בלתי יפות וערבות וזה יהיה סבה אל שיכין כל אחד מהם מטעמים ומיני מעדני'
ותרבה מפני זה השמחה והחעוג ואם לא היו עושים ככה אולי מפני שאין התורה
מחייבת בבחור לשמח בזה היום יקלו בו האנשים ולא יכינו ונהמזונות מה שרמוי
להכין בימי משתה ושמחה והנה לא תשלם זאת התקנה כי אם בשלוח שתי מתנות
לאחד אחד כי לא יאמר נתנות פחות משתי מנות ותקנו שיהנו מתנות לאביונים כי
בזה יהיה הדרוש מהשמחה הלא תראה כי בכל המקומות שלותה התורה לשמות
במועדים נותה לשמות הענייב כאמרו ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובניך ואתך
ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך . והנה הלוי
הגר והיתום והאלמנה הם עניים כמו שבארנו שם . ותקנו שיהיו הימים ההלה
הנזכרים בכל שנה ושנה לפרסם הנס כי נזכרו אלו הדברים אשר כללה תורת' המגיל'
הזאת על הסדר שיהיה נפלאה אל שה' יתברך הקדים רפואה למכה על כן ההנחת'
הפרטית על אחת תראה שאם היה נופל דבר מאלו הדברים הנמשכים על הסדר לא
היה מתיאר שיגיע התכלית שהגיע ליסראל בסוף הענין ולזה יתחייב מזאת ההזכר'
שתכלל קריאת זאת המגילה בכללה על הסדר ורצוי שתהיה הקריאה מפי הכתב
שיוכל הקורא לומר על כן על כל דברי התגרת הזאת ורצוי שתהיה המגילה כתובה
בפני עלמה כי בזולת זה לא יתכן לומר על כן על כל דברי התגרת הזאת אם לא היה
אם דבר מיוחד בו המגלה הזאת מאשר הדברים הנכתבים עמה . והנה ענין הזכיר'
הזאת יחוייב שיהיה מבערב בהכנס יום הפורים כמו הענין בזכירת שבת והסבה
כזה כי מהעת ההוא יתחילו להכנס דיניס היום ההוא להאסר בהספד ובתעני' ולזה
רצוי שתהיה הזכירה אז להעיר כל אדם שיהגה בזה היום לפי הדינים הנזכרים בו .
ולפרסם הנס שלם אז להפוחינו כי אז נחו מאויביהם ולפי שבתוב ביום שלשה עשר
לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה והיה מביאר בנפשו
שמה שהיה בשלשה עשר לחדש אדר היה ביום ולא בלילה הנה מה שהמשיך לו מיום
ארבעה עשר יהיה הרצון בו גם כן יום ולא לילה ומשם יתבאר שהמשת' רצוי שיהיה
נעשה ביום לפי שאמר והימים ההלה נזכרים ונעשים והיתה עשייתם ביום הנה
רצוי גם כן שתהיה זכירתם ביום ולזה יתבאר שהמגלה נקראת בלילה ונשני קריאת'
ביום . לפי שאמר משתה ושמחה למדנו שהכהנים מבטלים מעבודתם לשמוע
מקרא מגלה והיה רצוי להיות כן מפני פרסום הנס הלא תראה כמה מצות סדרה
התורה מפני פרסום כח יציאת מצרים . והנה קריאתה לפרזים היא בארבעה עשר
ולמוקפים חומה בחמשה עשר ולפי שזאת הקריאה היתה לפרסם הנס תקנו חכמים
לזאת הקריאה זמנים יתכן בהם פרסום הנס יותר שלכל אחד מהם תקנו זמנים הרבה
ימי הפורים החלה בזמניהם רוצה לומר שלכל אחד מהם תקנו זמנים הרבה
לקריאת המגילה :

שבח והודאה ותהלה׳ לאל עזרנו להשלים פי׳ המגלה׳ עם שאר המגילות׳
ברוך אשר לו נתכנו עלילות׳

בשנת